

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІ**

**МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТ**

**ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
65 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН
«XVII ТОРАЙҒЫРОВ ОҚУЛАРЫ» АТТЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК
КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

**МАТЕРИАЛЫ
МЕЖДУНАРОДНОЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
«XVII ТОРАЙҒЫРОВСКИЕ ЧТЕНИЯ»,
ПОСВЯЩЁННОЙ 65-ЛЕТИЮ
ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА**

ТОМ 3

**ПАВЛОДАР
2025**

Редакция алқасының бас редакторы:

Медетов Н. Ә., ф.-м.ғ.д., «Торайғыров университеті» КеАҚ Басқарма Төрағасы
– Рector

Жауапты редактор:

Ержанов Н. Т., б.ғ.д., профессор, «Торайғыров университеті» КеАҚ ғылыми жұмыс және зерттеулерді коммерцияландыру жөніндегі Басқарма мүшесі-проректоры

Редакция алқасының мүшелері:

Кельдыбеков М. Б., Исенова Б. К., Абліш Р. М., Сапенова Ж. К.,
Ибраева А. Д., Каверина М. М., Мәжі А. С.

Жауапты хатшы:

Акимбекова Н. Ж., Мукашев О. Е., Жаксалыков Н. Е., Жанар Дәуіт,
Алигожина Д. А., Толокольников Н. И., Акшанова А. М., Абдрахманова А. А.,
Жуманбаева Р. О., Жаябаева Р. Г., Исинова С. О., Кожас Д. А., Поломарчук Б. В.,
Кривец О. А., Бейсенова М. К., Куниязова А. Ж., Бекниязова Д. С., Ахметов Д. А.,
Дубовицкая О. Б., Каменов А. А., Ткачук А. А., Зарипов Р. Ю., Ахмедьянова
Г. К., Мусаханова С. Т., Сарбасов А. К., Шарapatов Т. С., Кайниденов Н. Н.,
Хусаинова А. Б., Баянова А. К., Куанышева Р. С., Исимова Б. Ш.

Т60 Торайғыров университетінің 65 жылдығына арналған «XVII Торайғыров оқулары» атты Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары – Павлодар : Торайғыров университеті, 2025

ISBN 978-601-345-700-0 (жалпы)

Т. 3. – 2025. – 547 б.

ISBN 978-601-345-703-1

Торайғыров университетінің 65 жылдығына арналған «XVII Торайғыров оқулары» атты Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдары (17 қазан 2025 жыл) жинағында келесі ғылыми бағыттар бойынша ұсынылған мақалалар енгізілген: Жаратылыстану ғылымдары, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар, Экономика және құқық, Инженерия, Ауыл шаруашылық ғылымдар, Энергетика, Физика-математикалық және компьютерлік ғылымдары.

Жинақ көпшілік оқырманға арналады.

Мақала мазмұнына автор жауапты.

ӘОЖ 001

КБЖ 72

ISBN 978-601-345-703-1 (Т. 3)

ISBN 978-601-345-700-0 (жалпы)

© Торайғыров университеті, 2025

Секция 1

**Қазіргі білім беру процесі
Современный образовательный процесс**

**ВТОРОЙ ИНОСТРАННЫЙ ЯЗЫК КАК
ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ДИСЦИПЛИНА
МНОГОПРОФИЛЬНОГО ВУЗА**

АБЕТАНОВ Д. Н.

докторант, Торайғыров университет, г. Павлодар

В условиях интенсификации международных связей, интеграции в мировое образовательное и профессиональное пространство, а также роста требований к мобильности и конкурентоспособности выпускников, владение иностранными языками становится неотъемлемым компонентом профессиональной подготовки. Если ранее акцент делался преимущественно на овладении одним иностранным языком, то сегодня всё чаще встаёт вопрос о необходимости изучения второго иностранного языка как полноценной образовательной дисциплины в высшей школе.

Актуальность обращения к данной теме обусловлена несколькими факторами. Во-первых, в современном многопрофильном вузе растёт потребность в подготовке специалистов, способных эффективно взаимодействовать в поликультурной и многоязычной среде. Во-вторых, второй иностранный язык способствует расширению кругозора студентов, развитию межкультурной и коммуникативной компетенции, а также повышению гибкости мышления — качеств, крайне востребованных в условиях нестабильного рынка труда. В-третьих, внедрение второго иностранного языка в учебные планы способствует формированию индивидуальных образовательных траекторий и реализации принципов гуманитаризации образования.

Несмотря на очевидные преимущества, преподавание второго иностранного языка в вузе сопровождается рядом трудностей: ограниченное количество учебных часов, недостаточная мотивация обучающихся, нехватка методических разработок, а также нерегулярность или эпизодичность включения дисциплины в образовательный процесс. Всё это требует осмысления статуса

второго иностранного языка не как факультативного элемента, а как полноценной и значимой дисциплины, способной вносить вклад в формирование профессионально-коммуникативной компетенции выпускников.

Целью настоящей статьи является рассмотрение второго иностранного языка как самостоятельной образовательной дисциплины в структуре подготовки специалистов в многопрофильном вузе.

Для достижения этой цели ставятся следующие задачи:

- 1) проанализировать современные подходы к преподаванию второго иностранного языка в высшем образовании;
- 2) выявить основные проблемы и ограничения, связанные с его внедрением в образовательный процесс;
- 3) обозначить потенциал развития дисциплины в условиях многопрофильного вуза;
- 4) предложить направления совершенствования преподавания второго иностранного языка с учётом современных образовательных тенденций.

Развитие многоязычия как образовательной и культурной стратегии является неотъемлемой частью современной модели высшего образования. В этом контексте второй иностранный язык приобретает всё более важное значение — не только как средство межличностной и профессиональной коммуникации, но и как инструмент формирования глобальной и межкультурной компетентности. Осмысление роли и места второго иностранного языка в вузовском обучении требует обращения к теоретическим, методическим и социальным основаниям, определяющим его статус.

В постсоветском пространстве, включая Республику Казахстан, преподавание иностранных языков в вузах традиционно строилось вокруг одного основного языка — как правило, английского, немецкого или французского. Второй иностранный язык рассматривался как факультативный компонент, доступный лишь студентам языковых или международных специальностей.

Однако в последние два десятилетия Казахстан активно развивает политику многоязычия, в частности, через государственную программу «Триединство языков» (казахский, русский, английский), а также вектор на интернационализацию высшего образования. В этом контексте всё чаще поднимается вопрос о необходимости изучения и второго иностранного языка, помимо английского, особенно в университетах, ориентированных

на подготовку специалистов по международным направлениям, экономике, инженерии, праву, туризму и другим отраслям.

Вузы Казахстана — такие как КазНУ им. аль-Фараби, ЕНУ им. Л.Н. Гумилёва, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, КБТУ и другие — в разных формах уже реализуют преподавание второго иностранного языка. Однако характер его включения в учебный процесс, как правило, эпизодический и неравномерный: от обязательного курса в рамках языковых программ до элективов на бакалавриате и магистратуре [1].

Преподавание второго иностранного языка требует отдельной методической и педагогической базы, отличной от подходов, применяемых к первому иностранному. Это обусловлено несколькими факторами. Это разный уровень исходной подготовки студентов, ограниченное количество аудиторных часов, необходимость быстрой интенсификации обучения при низкой мотивации.

Современная методика выделяет несколько эффективных подходов к обучению второму иностранному языку:

- коммуникативный подход, акцентирующий внимание на практическом использовании языка;
- компетентностный подход, который должен соответствовать требованиям государственных общеобязательных стандартов образования;
- культурологический подход, способствующий развитию межкультурной осведомлённости;
- профессионально-ориентированный подход, который особенно актуален для многопрофильных вузов, где язык используется в контексте будущей профессиональной деятельности студентов (например, французский в сфере дипломатии, китайский в логистике, турецкий в гостиничном бизнесе и т.д.) [2].

В условиях Казахстана отмечается также рост интереса к восточным языкам — китайскому, корейскому, арабскому, а также турецкому, что связано как с экономическими связями, так и с культурно-исторической близостью. Это требует подготовки квалифицированных преподавателей, создания специализированных учебных материалов и адаптированных программ обучения.

Второй иностранный язык в системе казахстанского высшего образования пока не получил устойчивого нормативного статуса. Во многих вузах он представлен как электив или дисциплина по выбору, а не как обязательный компонент образовательной

программы. Это снижает его значимость в глазах студентов и зачастую ведёт к формальному освоению курса.

Тем не менее, потенциал второго иностранного языка как дисциплины включает несколько ключевых функций:

Развивающая функция — способствует расширению языковой картины мира и когнитивных способностей;

Интегративная функция — объединяет языковое, культурное и профессиональное обучение;

Мотивационная функция — развивает интерес студентов к обучению, самореализации и международной деятельности;

Социально-мобильностная функция — обеспечивает подготовку студентов к участию в академической мобильности, обменных программах, международных стажировках и трудоустройству за рубежом.

Таким образом, преподавание второго иностранного языка в многопрофильном вузе Республики Казахстан — это не только вопрос учебной нагрузки, но и стратегический элемент подготовки конкурентоспособных специалистов, способных эффективно взаимодействовать в поликультурной и полиязычной среде.

Несмотря на растущий интерес к изучению второго иностранного языка и осознание его значимости в условиях глобализации, практика его преподавания в вузах Республики Казахстан сталкивается с рядом серьёзных проблем. Эти вызовы касаются как организационно-нормативного уровня, так и методической, кадровой и мотивационной составляющих.

Одной из основных проблем является отсутствие чётко регламентированного статуса второго иностранного языка в образовательных стандартах. Во многих образовательных программах дисциплина «второй иностранный язык» не является обязательной, что приводит к разночтениям в её трактовке: в одних вузах она включается как электив, в других — реализуется в формате краткосрочного курса, а в ряде случаев и вовсе отсутствует.

Такой статус порождает нестабильность: часы могут быть легко сокращены или заменены другими дисциплинами, особенно при перегрузке учебного плана. В результате преподавание второго иностранного языка оказывается маргинализированным — не в силу своей бесполезности, а из-за нехватки нормативной и административной поддержки.

Второй иностранный язык, особенно если речь идёт о менее распространённых языках (китайский, корейский, турецкий,

арабский и др.), требует наличия квалифицированных специалистов, владеющих методикой преподавания именно как второго, а не первого иностранного. Однако на практике вузы сталкиваются с кадровым дефицитом: преподавателей не хватает, или они вынуждены работать на несколько ставок, часто без доступа к методическим материалам и без возможности повышения квалификации.

Кроме того, наблюдается нехватка адаптированных учебных программ, УМК и методик, ориентированных на краткосрочное и интенсивное обучение с учётом особенностей взрослой аудитории, владеющей уже одним иностранным языком.

Проблема мотивации студентов напрямую связана с предыдущими факторами. Если дисциплина не имеет статуса обязательной, не влияет на итоговую аттестацию или GPA, то её воспринимают как «второстепенную». К тому же, отсутствие видимого результата (в силу ограниченности часов и методических проблем) ведёт к разочарованию и формальному освоению курса [3].

Мотивацию снижает и то, что многие студенты не видят практической пользы от изучения второго иностранного языка, особенно если не планируют участвовать в международных программах или работать в международной среде. Это свидетельствует о необходимости системной профорientации, демонстрации карьерных преимуществ многоязычия и вовлечения студентов в проектную деятельность с использованием языка.

Эти вызовы требуют переосмысления как стратегического места второго иностранного языка в системе подготовки специалистов, так и подходов к его практической реализации.

Несмотря на существующие трудности, преподавание второго иностранного языка в высшей школе Казахстана обладает значительным потенциалом, который при условии грамотного институционального и методического сопровождения может быть успешно реализован в рамках многопрофильных университетов. Важно рассматривать второй иностранный язык не как вспомогательную дисциплину, а как стратегический ресурс, усиливающий академическую и профессиональную подготовку будущих специалистов.

Современные образовательные стандарты Казахстана ориентированы на гибкость и вариативность программ, на предоставление обучающимся возможности самостоятельно выстраивать свою учебную траекторию. В этом контексте

второй иностранный язык может стать значимым элементом индивидуализации образования — как средство раскрытия интересов студента, так и как инструмент подготовки к международной деятельности.

Введение второго иностранного языка в качестве электива с возможностью его последующего углублённого изучения (например, в магистратуре или на базе языковых центров при вузах) позволит повысить его статус и привлечь студентов, ориентированных на карьеру в международной среде.

Многие вузы Казахстана активно участвуют в академической мобильности. Владение вторым иностранным языком существенно расширяет возможности студентов участвовать в международных обменах, стажировках, летних школах, а также получать стипендии на обучение за рубежом.

Следовательно, второй иностранный язык может служить инструментом расширения международной академической инфраструктуры вуза и повышения его конкурентоспособности на глобальном уровне.

Ограниченное количество аудиторных часов может быть частично компенсировано за счёт внедрения цифровых образовательных ресурсов. В том числе:

- Онлайн-курсы (Coursera, EdX, FutureLearn, Udemy);
- Мобильные приложения (Duolingo, Memrise, Drops и др.);
- Платформы вузов-партнёров (например, через совместные MOOK-программы);
- Гибридные форматы (blended learning, flipped classroom) [4].

Создание вузом собственной цифровой платформы для изучения второго иностранного языка или партнёрство с внешними провайдерами контента также может стать шагом к устойчивому развитию курса.

Для устойчивого интереса к изучению второго иностранного языка необходимо развивать внеаудиторную языковую среду: проведение языковых клубов, встречи с носителями языка, тематические недели стран изучаемого языка, участие в олимпиадах, конкурсах, проектах, организация международных конференций и круглых столов [5].

Такая среда усиливает эмоциональную вовлечённость студентов, формирует позитивное отношение к языку и культуре, а также создаёт мотивационную основу для систематического изучения.

Таким образом, при условии комплексного подхода — включающего нормативную поддержку, методическое сопровождение, цифровые ресурсы и связь с профессиональной подготовкой — преподавание второго иностранного языка может стать полноценной и эффективной образовательной дисциплиной в структуре многопрофильного вуза.

В современных условиях глобализации, интеграции Казахстана в мировое образовательное и экономическое пространство, владение вторым иностранным языком становится важным фактором повышения конкурентоспособности выпускников многопрофильных вузов. Второй иностранный язык не только расширяет коммуникативные и профессиональные возможности студентов, но и способствует формированию межкультурной компетентности, гибкости мышления и готовности к международному сотрудничеству.

Анализ теоретических и практических аспектов преподавания второго иностранного языка показывает, что в Казахстане данное направление развивается, но ещё остаётся недостаточно институционально оформленным и методически обеспеченным. Основные проблемы связаны с ограниченным объёмом учебных часов, недостаточной мотивацией студентов, дефицитом квалифицированных преподавателей и отсутствием устойчивой методической базы.

Вместе с тем, потенциал развития второго иностранного языка как самостоятельной образовательной дисциплины в многопрофильных вузах Казахстана велик. Для его успешной реализации необходимо:

- 1) чётко определить статус и место второго иностранного языка в государственных образовательных стандартах и внутривузовских программах;
- 2) развивать профессионально-ориентированные и культурологические подходы к преподаванию, учитывающие специфику профильных направлений подготовки;
- 3) обеспечивать подготовку и повышение квалификации преподавателей, а также создавать и адаптировать современные учебно-методические комплексы;
- 4) внедрять цифровые технологии и развивать внеаудиторную языковую среду для усиления мотивации и практической значимости изучения;

5) интегрировать изучение второго иностранного языка с программами академической мобильности и международного сотрудничества.

Реализация этих мер позволит сформировать в структуре многопрофильного вуза Казахстана эффективную и устойчивую систему преподавания второго иностранного языка, которая будет отвечать современным требованиям рынка труда и образовательной политики страны.

ЛИТЕРАТУРА

1 Ospanova B. R., Azimbayeva Z., Timokhina T. V., Seydakhmetova Z. K. Theoretical and methodological substantiation of multilingual model activity in Kazakhstan higher school education system // International Journal of Environmental and Science Education. – 2016. – Т. 11. – С. 3450–3466. [на англ. яз.].

2 Дакукина Т. А. Методика обучения второму иностранному языку: учебно-методическое пособие [Электронный ресурс] / Томский государственный педагогический университет. – Томск: Издательство Томского государственного педагогического университета, 2023.

3 Omelyanenko T. Professionally Oriented Foreign Language: Interdisciplinary Teaching // European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. – 2020. – Т. 92. – С. 543–550. – DOI: 10.15405/epsbs.2020.12.02.65. [на англ. яз.].

4 Crum S. Second Language Teaching With STEM // Frontiers in Education. – 2022. – Т. 7. – Article 903804. – DOI: 10.3389/feduc.2022.903804. [на англ. яз.].

5 Viberg O., Kukulska-Hulme A. Fostering learners' self-regulation and collaboration skills and strategies for mobile language learning beyond the classroom [Электронный ресурс]. – arXiv, 2021. – Режим доступа: <https://arxiv.org/abs/2104.12486>

ОРЫС ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУЫ

АБИШЕВА А. Н.

орыс тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, « Павлодар қаласының дене шынықтыру-сауықтыру бағытындағы №41 жалпы орта білім беретін бейіндік мектебі» Коммуналды мемлекеттік мекеме, Павлодар қ.

Көп тілді білу – өмірлік қажеттіліктен туындаған құбылыс. Қай заманда болсын, бірнеше тілді меңгерген мемлекеттер мен халықтар өзінің коммуникациялық және интеграциялық қабілетін кеңейтіп отырған. Халықтың рухани, мәдени құндылығымен сусындау үшін ана тілін білу керек. Әрбір адамның өз тілінде сөйлеп, білім алып, азамат болып қалыптасуы маңызға ие. «Әр елдің тілін, өнерін білген кісі өзгемен бірдейлік деңгейде сұхбаттаса алады» деген Абай атамыз. Бүгінде тіл білгеннің тіршілігі тұзу. Тарих беттерін шолу жасасақ, ұлы ғұлама Әбу Насыр әл-Фараби өз өмірінде 70-ке жуық ұлттың тілін білгендіктен, артына мол рухани құнды мұра қалдырды. Ақын Абай Құнанбаев орысша хат танып, өзге тілді үйренсе де, өз тілін құрметтеп, артына өшпес мұра қалдырған. Алаш арысы, қоғам қайраткері М. Шоқай зеректілігі арқылы университет қабырғасынан жеті тілді меңгеріп шыққан [1.556.].

Қазіргі таңда адам қызметінің барлық салаларында жаһандану үрдісі орын алғандықтан, білім беру саласында қайта қарастырулар жетілдіруде. Сол себептен ақпараттық-коммуникативтік құзырлықпен қатар, полимәдениеттілік бүгінгі уақытта әлемдік білім беру қоғамдастығының кеңістігін қалыптастыратын білім беру құзырлығының басты бағыттарының бірі ретінде анықталды.

Болашақ жастарымыз өз тілін ардақтай отырып, заман талабы тудырып отырған үш тілде еркін сөйлеп, әлемнің кез-келген жерімен еркін байланысқа түсіп жатса еліміздің ертеңінің көркейе түсері сөзсіз.

Бүгінгі күн – білім беру мазмұнына, педагог пен білім алушының тұлғасына және қызметіне деген көзқарастардың түбегейлі өзгеріске бет бұрып отырған кезең. Оқытудың парадигмасы өзгерді. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты ұстаздар алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білу міндеті тұр. Қазіргі қоғам дамуындағы ең басты факторлардың бірі – оқушыға жүйелі, жан-жақты білім беру мен тұлғаны қалыптастыру. Мектепте тек білім беріп қоймай, бойына адами құндылықтар дарыған ұрпақ тәрбиелеуіміз керек. Оқу қазақ тілінде

жүретін мектептерде оқушыға өз ойын басқа біреуге жеткізе алу үшін коммуникативтік дағды мен білік игертіліп, тіл үйретіледі. Мұғалім өзі жаңа технологияны жете меңгермей, оқушыға тілді үйрете алмайды. Қазіргі мектептерде сабақ жаңа технологияны іске асыру арқылы, оның элементтерін орыс тілді үйретуде дұрыс қолдану арқылы жүзеге асады. Мұғалімнің шеберлігі оқушыны түсінуден, онымен рухани қарым-қатынаста болудан тұрады.

Қазақ мектептерінде орыс тілін оқытудың практикалық мақсаты – оқушылардың сөздік қорын байыту, орысша ауызекі дұрыс сөйлеуге, сауатты жазуға үйрету, бір-бірімен сөйлесуге, оқығанын, көргенін, естігенін қысқаша әңгімелеп беруге жаттықтыру; Білімділік мақсаты – орыс тілін пән ретінде оқыту арқылы оқушыларға орыс халқының тұрмысы, мәдениеті, тілі туралы мағлұматтар беру; Тәрбиелік мақсаты – орыс тілімен танысу арқылы оқушыларды азаматтық, адамгершілік рухта тәрбиелеуге мүмкіндік туғызу.

Орыс тілді үйрену арқылы оқушылар орысша ауызекі сөзге түсініп, өздері орыс тілінде көріп-білгенін, оны айтып, жаза алатын дәрежеге жетеді.

Сабақ – мектептегі оқу-тәрбие жұмысының негізгі формасы. Оны шеберлікпен ұйымдастыру арқылы ғана табысқа жетуге болады.

Шәкірттердің бойына терең біліммен қатар, жоғары адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру – мұғалімнің міндеті. Әрбір ұстаз оқушылардың қызығушылығын арттыру мақсатында сабақты техникалық құрал-жабдықтармен, көрнекілікпен күрделендіру керек.

Жоғары динамикалық қоғамдық даму барысы мен кең хабарлы ағында оқушылардың белсенділігін арттыру және олардың өмірдегі келелі мәселелерді шеше білуге, өзіне қызмет етуді үйрету – өзекті мәселелердің бірі. Оқушылардың өз бетімен оқу жұмыстары – оқу-тәрбие барысында жоғары нәтиже беретін амал. Оқушылардың зерттеу қызметі жеке тұлға сапасы мен даму қабілетін арттырудың бірден-бір жолы деп саналады.

Жобалау технологиясының ерекшелігі – оқу құралының орнына көптеген зерттеу материалдары қолданылады.

Жобалық оқыту – оқушылардың өзіндік шығармашылық қызметі. Бұл – жобаны іске асыру, орындау барысы, ақпарат іздеу, жинаған материал бойынша қорытындылау, талдау. Жобалық оқытудың мақсаты – оқушылардың мектеп қабырғасында іскерлік қабілеттерін арттыру.

Бұл жұмыс кезіндегі мұғалімнің қызметі қандай?

- Қолайлы тақырып таңдап алу;
- Тақырыпты тақырыпшаларға бөлу;
- Тақырыпты балалармен бірге таңдау;
- Оқушыларға ұсыну;
- Тақырыпты талқылауға қатысу;
- Оқушыларды ұйымдастыру;
- Керекті әдебиетті ұсыну.

Ал оқушылардың жұмысы қандай?

- Жұмыстың негізгі мақсат пен міндеттерін анықтау;
- Шешу жолындағы ізденісті ұйымдастыру;
- Жұмыс нәтижесін дұрыс жеткізу.

Жоба жұмысы оқушылардан шығармашылықты қажет етеді. Бұл жұмыс түрін сыныпта жеке оқушы, жұп немесе топ болып өткізуге болады. Мен сабақтарымда көбіне топ жұмыстарын ұйымдастырамын, өйткені топпен жұмыс балаларды интеллектуалдық, шығармашылық, коммуникативтік істерге жетелейді [2.98 б.].

Жобалап оқыту технологиясы – проблемалық оқытудың идеясын дамыту, қарым-қатынас, сөйлеу барысында оқушылардың белсенділігін арттыру, өз бетімен атқаратын жұмысын жете білу, жоғарылату болып табылады. Жобамен жұмыс істеген кезде балалар ақпарат жинайды, әр түрлі ғылыми және әдеби зерттеулерден мәлімет қолданады. Жобаны қорғау кезінде фильм, слайд пайдаланады.

Орыс тілінде оқылатын мектептерде оқушылардың сөйлеу тілін дамыту айтылым мен жазылым арқылы екі бағытта іс жүзіне асырыла алады. Басқа ұлт өкілдеріне орыс тілін үйретуде ауызша айтылым арқылы тіл дамыту жұмыстары басымырақ. Дегенмен, тіліміз мемлекеттік мәртебе алып, күнделікті өмірде, кеңсе жұмыстарында, өндіріс пен шаруашылықта, ғылымның барлық саласында орыс тілді қолдану аясы кеңейіп, іс қағаздары орысша жүргізіліп жатқанда, мемлекеттік тілде тек ауызекі сөйлеу жеткіліксіз деген ойламын. Ауызекі сөйлеумен қатар, сауатты жаза білуге дағдыландырудың маңызы күннен-күнге артуда. Балалар өз ойын жазбаша да, сауатты, көркем тілде жеткізе білулері қажет. Ал бұл нәтижеге жетуде жазбаша тіл дамыту жұмыстары жүргізілуі керек деп ойлаймын. Бұл:

- Сөздердің дыбысталуы бойынша жұмыс;
- Еркін, тұрақты сөз тіркестерімен жұмыс;
- Сөйлем бойынша жұмыс;

- Тіл мәдениеті бойынша жұмыс;
- Стилистика бойынша жұмыс;
- Ауызекі сөйлеу бойынша жұмыс.

Сабақтарымызды түрлендіріп, балаларымызды өз тілімізге қызықтырып, орыс тілді үйренуге баулуымыз керек.

Оқушы өз ойын орысша дұрыс жеткізу үшін сөздерді бір-бірімен байланыстырып, сөйлемдегі сөздердің орын тәртібімен сөйлем жасау жолдарын жақсы меңгеру керек. Мұғалім үшін басты міндет – оқушының қызығушылығын арттыру, оның дамуына жағдай туғызу, сөйлеу қабілетін дамыту

Мәтінмен жұмыс кезінде:

– қарамен жазылған сөздердің қосымшаларына категорияларын анықта;

- Синоним, омоним, антоним сөздерді тап;
- Негізгі, туынды сөздерді теріп жаз;
- Жаңа тақырыпқа байланысты сөздерді тап;
- Жай сөйлемдерден құрмалас сөйлем құра;
- Құрмалас сөйлемдерден жай сөйлем құра;
- Мәтіннің негізгі ойын айт;
- Асты сызылған сөздермен сөйлем құра;
- Белгіленген сөйлемді талда;
- Сөзді сөзге, сөз тіркесіне алмастыр;
- Белгілі бір сөз таптарына мысалдар жаз, т.б. тапсырмалар орындауға болады.

Орыс тілі пәнін оқыту әдістері мен тәсілдерін анықтау- оны міндетті тіл дәрежесіне көтеруді, оқушының ой-өрісі мен танымдық қабілетін жетілдіруді көздейді.

«Қай тілдің де болмасын механизмін үйрену үшін мынадай екі жағдайды білу қажет: бірі – сол тілдің жүйесі қалай құрылған, екіншісі – оны практикалық жағынан қалай меңгеру керек. Демек, орыс тілінің құрылысын және оны практикалық жағынан меңгеру процессінде бірте-бірте коммуникативтік тәсілді ұйымдастыру тиімді» деген пікір бар.

Қазіргі білім жүйесінің негізгі міндеті – адамның ішкі жан дүниесінің адамгершілік қасиеттерінің, жеке басының қалыптасуына бағыттау, соған негіздеу.

Мектептерде оқыту жолында әр түрлі технологияларды қолдану - заман талабы. Бұл – В.П.Беспалько, М.В.Клариндердің бағдарлы оқытуы, А.С. Выготскийдің дамыта оқытуы, В.Р.Шаталовтың тірек сигналдары, М.М.Жанпейісованың модульдік оқытуы,

К.О.Өмірбаеваның деңгейлік оқыту әдісі, Ш.А. Амонашвили, Е.Б.Бондаревскаяның жеке бағдарлы оқытуы. Әрбір педагогикалық технология өзіндік әдіс-тәсілдермен ерекшеленеді [3.256.].

Орыс тілін меңгертуде қолданылатын тиімді әдістердің бірі – деңгейлік оқыту. Өз тәжірибемде деңгейлеп оқыту технологиясының элементтерін қолданып жүремін. Оқыту барысында оқушылардың ойлау, сөйлеу қабілеттері дамиды. Пәнге деген қызығушылығын арттырып, топпен жұмыс істеу дағдысын қалыптастырамыз. Оқушының төменгі деңгейден жоғары деңгейге ұмтылысы білім сапасының жоғарылауына ықпал етеді. Әр сатыға көтерілген сайын олардың оқуға деген ынтасы, белсенділігі артып, дамып отырады. Өз бетінше, шығармашылық жұмыс істеуге үйренеді. Сабақта түрлі ойындар, диалог және рольдік ойындарды жиі қолдану арқылы білім сапасын жақсартуға, бірін-бірі түсініп, орыс тілінде ауызекі сөйлесе алуға үйретуге болатынына көзім жетті.

Қазақ тілді мектептерде оқытылатын орыс тіл сол тілде сөйлейтін ұлттың басты құндылықтарының бірі екені ескерілу, пән бойынша берілетін білім мазмұны бүгінгі қоғамдық әлеуметтік сұранымдарға сай болу керек.

Балаларға лексика-грамматикалық минимумды меңгерту мен сөйлеу әрекетінің төрт түрі модульдік жүйе бойынша жүзеге асады. Әр модульде лексикалық тапсырмалар, грамматикалық тапсырмалар, тақырып бойынша мәтін, мәтін бойынша лексика-грамматикалық жұмыс түрлері, әр тақырып бойынша нәтижені тексеру үшін тест тапсырмалары, танымдық сұрақтар пайдаланылады.

Қазіргі таңда орыс тілді оқытуда жаңа технологияларды сабақта жан-жақты қолдану – жаңаша оқытудың тиімді жолдарының бірі. Осындай жаңа жолдардың біріне заман талабына сай сабақта компьютермен тіл үйретуді жатқызуға болады. Компьютерді қолдану барысында мұғалім оқушының тіл үйренуге деген қызығушылығын арттырады, ізденіс және шығармашылық тұрғысынан жұмыс істеуге жетелейді. Мұғалім мұндай сабақ кезінде жай ғана бақылаушы болады.

Балаларды орысша сөйлеуге, өз ойын басқаға түсіндіре алуға, біреудің сөйлеген сөзін түсіне алатын дәрежеге жеткізу үшін пайдаланылатын жұмыс түрлерінің бірі – ойын. Интеллектуалдық, грамматикалық және дидактикалық ойын сабақтың тиімділігін, сапасын арттырумен бірге оқушының оқу белсенділігін, шығармашылық ойлау қабілетін дамытады.

Ойын – оқушы әрекетінің негізгі түрі. Ойын арқылы ол қоғамдық тәжірибені меңгереді, өзінің психологиялық ерекшеліктерін қалыптастырады.

Жаңа сөздерді қайталау, бекіту мақсатында қолданылатын ойын жаттығулар мен олардың әр түрлі тақырыптық нұсқалары оқушылардың сөздік қорын ғана арттырып қоймайды, сөзді жандандыра түседі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Леонов С.А. Развитие устной речи учащихся на уроках литературы. Москва, 1998г.,- 154с
2. Качурин М.Г. Организация исследовательской деятельности учащихся на уроках литературы. Москва, 1982.,- 266с.
3. Мұхамбетжанова С.Т., Жартынова Ж.Ә. Интерактивті жабдықтармен жұмыс жасаудың әдіс-тәсілдері. Алматы, 2008., 88 б.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕУДІҢ МАҢЫЗЫ

АДЫЛХАНОВА Г. К.

Бастауыш сынып мұғалімі, № 25 жалпы орта
білім беру мектебі КММ, Павлодар қ.

Андатпа: Бұл мақалада инклюзивті білім беру жағдайында оқушыларды әлеуметтік бейімдеудің маңызы қарастырылады. Қазіргі қоғамда білім беру тек оқытудың мазмұнымен ғана шектелмей, оқушылардың әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ететін құндылықтарға негізделуі тиіс. Әлеуметтік бейімдеу – оқушының өзін қоғамда тең құқықты тұлға ретінде сезінуіне, құрдастарымен қарым-қатынас орнатуына, оқу процесіне белсенді араласуына жағдай жасайтын күрделі әлеуметтік-педагогикалық құбылыс. Ғалымдардың пікірінше, инклюзивті білім беру тек ерекше білімді қажет ететін балалар үшін ғана емес, барлық оқушылардың әлеуметтік құзыреттілігін дамыту үшін қажет. Мақалада инклюзивті білім берудің әлеуметтік қырлары, әлеуметтік бейімдеудің теориялық негіздері мен практикалық маңызы, ғалымдардың ой-пікірлері жүйелі түрде талданады. Зерттеу барысында қазіргі мектеп жағдайындағы әлеуметтік бейімдеудің ерекшеліктері айқындалып, оқушылардың тұлғалық дамуына әсері көрсетілді. Қорытындыда

әлеуметтік бейімдеу инклюзияны табысты жүзеге асырудың негізгі шарты ретінде қарастырылады.

Кілт сөздер: инклюзия, әлеуметтік бейімдеу, оқушы, қоғам, әлеуметтік құзыреттілік, тұлғалық даму, мектеп, педагогика.

Қазіргі таңда Қазақстандағы білім беру жүйесінің басты бағыты – әрбір балаға сапалы білім алуға тең мүмкіндік беру. Әсіресе инклюзивті білім беру идеясы соңғы жылдары ерекше қарқын алып, білім беру саясатының стратегиялық басымдылықтарының біріне айналды. Өзектілігі – мектеп қабырғасындағы әрбір оқушының, соның ішінде мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ету. Егер оқушы білімді меңгерсе де, әлеуметтік ортаға кіріге алмаса, ол өзінің әлеуетін толық аша алмайды. Сондықтан әлеуметтік бейімдеу – инклюзивті білімнің ең маңызды қыры. Мақсаты – инклюзивті білім беру жағдайында оқушылардың әлеуметтік бейімделуінің маңызын ашу. Міндеттері – инклюзивті білім берудің әлеуметтік негіздерін талдау, ғылыми әдебиеттерге сүйене отырып әлеуметтік бейімдеудің мәнін ашу, тәжірибелік тұрғыда әлеуметтік бейімдеудің тиімді тәсілдерін көрсету.

Әдебиет талдауына сүйенсек, инклюзивті білім беру әлеуметтік әділеттілік қағидатына негізделген. Бұл қағидат қоғамдағы барлық тұлғалардың тең құқыққа ие болып, өз мүмкіндіктерін жүзеге асыруына жағдай жасауды көздейді. Ғалым Ю.А. Афонькина «инклюзивті білім беру – бұл әлеуметтік ортадағы теңдік пен еркіндікті жүзеге асырудың тәсілі» деді [1,173]. Бұл ой инклюзивті білім берудің мәнін айқындап қана қоймайды, оның әлеуметтік бейімдеумен тығыз байланысын да көрсетеді. Шын мәнінде, егер білім беру жүйесі әр оқушыға тең мүмкіндік бермесе, әлеуметтік әділеттілік жүзеге аспайды. Сондықтан инклюзивті білім беру – тек педагогикалық ұстаным ғана емес, қоғамдағы әділеттілікті қамтамасыз етудің нақты жолы. Инклюзия жағдайында оқушыларды әлеуметтік бейімдеу мәселесі бірінші орынға шығады. Себебі оқушы білім ала отырып, өзіне сенімді болуы, қоғамда өз орнын табуы тиіс. Афонькинаның ойынша, инклюзивті білім берудің басты миссиясы – ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту ғана емес, олардың қатардағы құрдастарымен бірге өмір сүруіне мүмкіндік беру. Яғни, әлеуметтік бейімдеу – инклюзивті білім берудің табысты жүзеге асуының негізгі шарты. Бұл жерде теңдік қағидаты әрбір баланың қоғамдағы орнын нығайтуға, ал еркіндік қағидаты оның жеке мүмкіндіктерін толық ашуға бағытталады. Зерттеулер көрсеткендей, инклюзивті мектептерде

әлеуметтік бейімдеу арқылы оқушылар өзара көмек көрсетуге, бір-бірін құрметтеуге және толеранттылық танытуға үйренеді. Бұл олардың тұлғалық дамуына ғана емес, жалпы қоғамдағы әлеуметтік үйлесімге де әсер етеді. Афонькинаның пікірінше, инклюзивті білім беру әлеуметтік әділеттіліктің көрінісі ретінде қоғамдағы теңсіздікті жоюға ықпал етеді [1,175]. Демек, инклюзивті білім беруді дамыту арқылы мемлекет те, мектеп те әділетті қоғам құруға үлес қосады. Осы тұрғыда әлеуметтік бейімдеу тек педагогикалық міндет емес, сонымен бірге әлеуметтік құндылық болып табылады. Инклюзивті білім берудің табысты болуы – мектептің әрбір оқушыға тең мүмкіндік беруімен және олардың қоғамда өзін еркін сезінуімен тығыз байланысты.

Инклюзивті білім беру ұғымы педагогикада алғаш рет ерекше білімді қажет ететін балаларды жалпы білім беру жүйесіне қосумен байланысты қарастырылды. Алайда уақыт өте келе инклюзия тек арнайы топтағы балаларға ғана емес, барлық оқушыларға қажетті жүйе екені дәлелденді. Инклюзия – бұл қоғамдағы әлеуметтік әділеттілік пен теңдікті жүзеге асыру құралы. Ю. А. Афонькина өзінің еңбегінде инклюзияның әлеуметтік маңызына тоқталып, «инклюзивті білім – бұл қоғамдағы әрбір тұлғаның құқығын қорғаудың, еркіндік пен теңдікті қамтамасыз етудің нақты жолы» деді [1,175]. Оның ойынша, инклюзивті білім беру тек оқу процесінде ғана емес, қоғамдағы әлеуметтік қатынастарда да оң өзгерістер жасайды. Афонькинаның зерттеулеріне сүйенсек, әлеуметтік бейімдеу – бұл оқушылардың мектептегі психологиялық жайлылығын қамтамасыз ету, сынып ішінде өзара көмек көрсету дағдыларын қалыптастыру, қоғамдағы түрлі айырмашылықтарды құрметтеу. Бұл – инклюзияның негізгі құндылықтары.

Инклюзивті білім берудің негізгі шарттарының бірі – әлеуметтік құзыреттілікті дамыту. З. М. Усова мен Н. Ю. Флотская «әлеуметтік құзыреттілік – инклюзивті білімнің басты нәтижесі» деді [2,134]. Олардың ойынша, оқушылардың әлеуметтік құзыреттілігі бірлескен іс-әрекетте, топтық жобаларда, сыныптағы күнделікті қарым-қатынаста қалыптасады. Флотская мен Усова жүргізген зерттеулерде инклюзивті сыныптардағы оқушылардың әлеуметтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін бірлескен ойындар, тренингтер, пікірталастар тиімді екені анықталды [2,138]. Мұндай жұмыстар үлгерімі төмен немесе өзін сенімсіз сезінетін балалардың да белсенділігін арттырады.

Инклюзивті білім беруді табысты жүзеге асыру үшін қоғам да дайын болуы тиіс. В.И. Гостенина мен С.Ю. Евлан «қоғамның инклюзивті білім беруге дайындығы оның өркениеттілік деңгейін көрсетеді» деді [3,58]. Олардың еңбектерінде студенттердің инклюзияға көзқарасы мен дайындық деңгейі зерттеліп, әлеуметтік бейімдеудің тек мектепте ғана емес, жоғары оқу орындарында да маңызды екені көрсетілген [3,61]. Бұл деректер әлеуметтік бейімдеудің үздіксіз сипатта болатынын дәлелдейді. Яғни, оқушы мектепте бейімделіп қана қоймай, болашақта ЖОО-да, кәсіби ортада да бейімделуін жалғастырады.

Д. Е. Шевелева әлеуметтік бейімдеуді «баланың әлеуметтік ортамен үйлесімді әрекеттесу процесі» деп анықтады [4,6]. Оның айтуынша, әлеуметтік бейімдеу – тек психологиялық қолдау ғана емес, оқушыларды қоғамға толыққанды енгізудің құралы. Шевелева инклюзивті сыныптардағы балалардың қарым-қатынас жасау дағдыларын зерттеп, олардың құрдастарымен өзара әрекеттесу арқылы толеранттылықты қалыптастыратынын көрсеткен [4,8]. Мысалы, сабақ барысында топтық тапсырмаларды бірге орындау, бір-біріне көмектесу үлгерімі төмен оқушылардың да өзін сенімді сезінуіне ықпал етеді. Бұл – әлеуметтік бейімдеудің басты нәтижесі.

Инклюзия тек мектеп қабырғасында шектелмейді. Оның нәтижесі оқушылардың болашақта қоғамда өз орнын табуына әсер етеді. Ғалым Т.А. Чеплюк «инклюзияда әлеуметтік құзыреттілік – оқушының табысты болашағының кепілі» деді [5,29]. Оның айтуынша, әлеуметтік құзыреттілікке ие болған оқушы болашақта кәсіби ортада да, қоғамда да белсенді тұлға айналады. Чеплюк әлеуметтік құзыреттілікті дамыту үшін педагогикалық қарым-қатынас мәдениетіне, мұғалімдердің инклюзивті әдіснаманы меңгеруіне ерекше мән береді [5,31].

Қорыта айтқанда, жүргізілген талдау нәтижесінде инклюзивті білім беру жағдайында әлеуметтік бейімдеу ерекше маңызға ие екендігі анықталды. Афонькина әлеуметтік теңдік пен еркіндікті атап көрсетсе [1,175], Усова мен Флотская әлеуметтік құзыреттілікті басты міндет деп санады [2,134]. Гостенина мен Евлан қоғамның инклюзияға дайындығын өркениеттілік деңгейімен байланыстырды [3,58]. Шевелева әлеуметтік бейімдеуді үйлесімді қарым-қатынас процесі деп сипаттады [4,6]. Чеплюк болса, әлеуметтік құзыреттіліктің оқушы болашағы үшін маңызын көрсетті [5,29]. Демек, инклюзивті білім беру оқушылардың білімін арттырып қана

коймай, олардың әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ету арқылы толыққанды қоғам мүшесі болуына ықпал етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Афонькина, Ю. А. Инклюзивный потенциал образования как социальной среды // Историческая и социально-образовательная мысль. – 2016. – Т. 8. – № 3/1. – С. 172–176.
2. Усова, З.М., Флотская, Н.Ю. Формирование социальных компетенций у младших школьников в условиях инклюзивного обучения // Herald of Vyatka State University. – 2020. – № 4 (138). – С. 131–140. DOI: 10.25730/VSU.7606.20.063.
3. Гостенина, В. И., Евлан, С. Ю. Социологическое исследование готовности студентов вуза к инклюзивному образованию // Экономика. Социология. Право. – 2022. – № 4 (28). – С. 56–63. DOI: 10.22281/2542-1697-2022-01-04-56-63.
4. Шевелева, Д. Е. Социализация детей с ограниченными возможностями здоровья через инклюзивное образование: проблемы и социальные возможности массовой школы // Вопросы теории специального образования. – 2024. – № 1. – С. 5–14.
5. Чеплюк, Т. А. Социальная компетентность участников образовательных отношений – основа развития инклюзивного образования // Педагогика и просвещение. – 2019. – № 4. – С. 27–35. DOI: 10.7256/2454-0676.2019.4.31349.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДА ЖАРТЫ ШАР АРАЛЫҚ ӨЗАРА ІС-ҚИМЫЛДЫ ДАМУЫ

АЙТИМОВА Ж. Қ.

мұғалім-дефектолог, Павлодар облысының білім беру басқармасы,
Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№ 13 арнайы бала бакшасы»
КМҚК, Екібастұз қ.

КОШУМБЕКОВА А. А.

мұғалім-дефектолог, Павлодар облысының білім беру басқармасы,
Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№ 13 арнайы бала бакшасы»
КМҚК, Екібастұз қ.

Қазіргі уақытта дизонтогенездің әртүрлі түрлерімен ауыратын балалар санының өсу тенденциясы байқалады. Психикалық немесе физикалық дамуы бұзылған балалар үшін тиімді түзету-дамыту

процесін ұйымдастыру мәселесі қазіргі мектепке дейінгі білім берудің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады.

Психикалық дамуы тежелген деп жас нормаларымен салыстырғанда психикалық даму қарқынының баяулауы түсініледі, бұл көбінесе тез шаршаумен және саркылудың жоғарылауымен үйлесетін танымдық белсенділіктің жеткіліксіздігінде көрінеді; көрнекі-бейнелі ойлаудың өнімділігіне әсер ететін және ауызша-логикалық ойлауды қалыптастырудағы қиындықтарға әкелетін ойлау операцияларының жетілмегендігінде; іс-әрекеттің қалыптасуының кешіктірілген қарқыны, өнімділіктің төмендігі және есте сақтау күші; көлемнің тарылуында, зейіннің нақты тұрақтылығының жоқтығында, сондай-ақ оның шоғырлануы мен шекті мөлшерінің қиындықтарында; сөйлеудің дамымауының жүйелік сипатында; психомоторлық функциялар мен үйлестіру қабілеттерінің, жалпы және ұсақ моториканың дамуында артта қалуда. Жарты шар аралық өзара әрекеттесуді дамыту осындай бұзылуларды жеңуге көмектеседі.

Адамның миы екі жарты шардан тұратыны белгілі. Оң жарты шар кеңістіктік көріністерге, кіретін ақпаратты тұтастай қабылдау қабілетіне, «дене» өзін, дене схемасын және әртүрлі сезімдерді қабылдауға жауап береді. Оны эмоционалды, бейнелі, вербалды емес деп сипаттауға болады. Сол жақ жарты шар кеңістіктік-уақыттық контексте ақпаратты реттеуге, өз қызметін жоспарлауға және бақылауға көмектеседі, сөйлеу орталықтары осында орналасқан, ақпаратты логикалық өңдеу, аналитикалық ойлау жүреді. Екі жарты шар да мидың үйлесімді жұмысын қамтамасыз ететін жүйке талшықтары жүйесімен байланысқан[1, б. 16-17].

Балалардағы ми жарты шарларының жұмысындағы үйлесімділіктің бұзылуы – мектеп жасына дейінгі психикалық дамуы тежелген балаларды оқытудағы қиындықтардың себептерінің бірі, өйткені жарты шар аралық өзара әрекеттесудің қалыптаспауы болған кезде оң және сол жарты шарлар арасында толыққанды ақпарат алмасу болмайды, олардың әрқайсысы сыртқы әлемді өзінше, бөлек түсінеді.

Когнитивті және моторлық әдістерді қамтитын кешенді тәсілді дамуында тежелуі бар мектеп жасына дейінгі балалармен түзету-дамыту іс-әрекетінде қолдану нәтижесінде өнімділіктің жоғарылауы, танымдық белсенділік, балалардың эмоционалдық әл-ауқаты, қарым-қатынас дағдыларының жақсаруы байқалады.

Балада жарты шар аралық байланыстардың қалыптасуы бірнеше кезеңнен өтеді:

1 кезең-жатырышілік дамудың басынан 2-3 жасқа дейін. Жатырышілік кезеңде оның ми қызметінің даму барысы анықталады.

2 кезең-3 жастан 7-8 жасқа дейін-жарты шар аралық байланыстарды қалыптастырудың маңызды кезеңі. Бұл кезеңде қабылдаудың визуалды, есту, кинестетикалық, қол-көз, есту-мотор, эмоционалды-мотивациялық интеграцияланған түрлерінің ең қарқынды қалыптасуы байқалады.

3 кезең – аяқтаушы баланың жарты шар аралық өзара әрекеттесуінің қалыптасуында 7 жастан 12-15 жасқа дейін созылатын транскаллозды байланыстар кешенінің (корпус каллозумы) басым мәні кезеңі болып табылады.

2 кезең жарты шар аралық байланыстарды қалыптастырудағы ең маңызды сондықтан түзету жұмыстарында каллозум денесінің дамуына ерекше назар аудару қажет [2, б.19-20].

Кинезиологиялық әдістерді қолдану ми жарты шарларының өзара әрекеттесуін белсендіруге және жарты шар аралық байланыстардың дамуына ықпал етуге мүмкіндік береді.

Кинезиология медицина, психология, педагогика, логопедияда, дефектология білімдері мен әдістерін біріктіреді. Кинезиологиялық жаттығуларға жалпы және ұсақ моторикаға арналған қозғалыс кешенінен тұратын белгілі бір қозғалыс жаттығулары жатады. Кинезиологиялық жаттығулар дегеніміз не-бұл жарты шар аралық өзара әрекеттесуді белсендіруге мүмкіндік беретін қозғалыстар жиынтығы. Кинезиологиялық жаттығуларды жүйелі түрде орындау ми қыртысының әртүрлі бөлімдерін белсендіруге және олардың жұмысын синхрондауға мүмкіндік береді, осылайша балалардың ақыл-ой қабілеті мен физикалық денсаулығын жақсартуға ғана емес, сонымен қатар психиканың әртүрлі салаларындағы бұзылуларды түзетуге ықпал етеді. Кинезиологиялық жаттығуларды қолданудың ең үлкен тиімділігіне келесі шарттар орындалған кезде қол жеткізіледі:

- орындаудың жүйелілігі (сабақтар күн сайын, іске қосусыз өткізіледі);
- ұсынылған жаттығулардың орындалу қарқыны мен күрделілігін біртіндеп арттыру;
- балалардың қимылдары мен әдістерін дәл орындау.ЗПР-мен ауыратын балалармен жұмыс кезінде осындай арнайы таңдалған жаттығуларды қолдану жарты шар аралық өзара әрекеттесу

шекараларын кеңейтуге және олардың өзара байланысын жақсартуға мүмкіндік береді.

Жаттығулар күнделікті жасалуы керек. Бала оларды ересек адаммен бірге орындайды, содан кейін жадында өздігінен орындайды. Жаттығулар алдымен оң қолмен, содан кейін сол қолмен, содан кейін екі қолмен орындалады. Олар қарапайымнан күрделіге дейінгі принцип бойынша орындалады[3, б. 12-13].

Алғашқы жаттығулар– бұл қыңырлық. жылыту "құймақ", "құлақ-мұрын", "Лезгинка", "жұдырық-қабырға-алақан", "сақина" және т.б. бұл жаттығулар жарты шарлардың жұмысын синхрондайды, есте сақтауды жақсартады, зейіннің тұрақтылығын арттырады.

Келесі жаттығу - дене шынықтыру жаттығулары. Төменгі бөліктердің бір- жаттығуы. нейроскакалканы қолдану.

Нейроарқан -бұл мишықты, жарты шар аралық өзара әрекеттесуді, зейінді және зейінді бір уақытта жаттықтыратын машина.

Бұл арқанмен қозғалу үшін аяқтың көп бағытты жұмысы қажет. Бір аяғы секіреді, ал екінші аяғы айналмалы қозғалыстар жасауы керек.

Жаттығу кинезиологиялық қапшықтарды қолдана отырып, тепе-теңдікте. Тепе – теңдік-бұл церебральды ынталандырудың маңызды бөлігі.

Жаттығу:балалар тепе теңдікте тұрып, сөмкелерді ұстайды. Балаға әртүрлі тапсырмалар беріледі:

– Сөмкелерді бір қолдан екінші қолға ауыстырыңыз. Жаттығу: сөмкелерді қолдан қолға алдыңызда және артыңызда беру қиынға соғуы мүмкін.

Жаттығу: бір дорбамен-оны жоғары лақтырыңыз. Әрі қарай, бұл жаттығу. сіз сондай-ақ қиындатып, мақта қосуға болады.

– Біз бір қолымызды сөмкемен алдымызда түзетеміз, ал екінші қолымызды сөмкені жоғары лақтырамыз. Психикалық дамуы тежелген балаларда жарты шар аралық өзара әрекеттесудің әлсіреуі байқалады. Әлсіз жарты шарлардың өзара әрекеттесуі және жарты шарлардың қалыптаспауы басқа жоғары психикалық функцияларда көрінеді. Жарты шар аралық өзара әрекеттесуді дамыту жаттығуын қолдана отырып түзету жұмыстарының нәтижелері сенсоримоторлы және кеңістіктік үйлестірудің жақсарғанын көрсетеді, ерікті зейіннің мүмкіндіктері артады, табандылық жақсарады, қол-көз координациясы дамиды, екі қолды үйлестіру мүмкіндіктері кеңейеді, қолдар мен саусақтар күшейеді, үлкен үйлесімділік, дәлдік, ұсақ

моторлы қозғалыстардың тегістігі, есте сақтау қабілетінің жақсаруы, зейін, сөйлеудің дамуы және кеңістіктік көріністер[4, б. 35-36].

Мектеп жасына дейінгі балалармен кинезиологиялық жаттығуларды қолдану бойынша нұсқаулық.

Білім беру кинезиологиясы - бұл денеде қамтылған мүмкіндіктерді пайдалану арқылы жасына қарамастан балалардың мүмкіндіктерін арттыру жүйесі.

Білім беру кинезиологиясының мақсаты-өнімділікті арттыру, ауызша есте сақтауды, зейіннің шоғырлануын, көлемін және ауысуын жақсарту, жағымды эмоционалды фон құру, дененің өміршеңдігін арттыру.

Білім беру кинезиологиясының міндеттері:

- Ми қызметін оңтайландыру.
- Екі жарты шарлы ойлаудың үйлесімді дамуы.
- Зияткерлік және шығармашылық қабілеттерін дамыту.
- Ақпаратты оқыту және игеру қабілеттерін дамыту.
- Өнімділік пен өнімділікті қалпына келтіру.
- Стрессті, жүйке кернеуін, шаршауды жеңілдету.
- Дислексия мен дисграфияның алдын алу.
- Кинезиологиялық жаттығуларды сәтті орындау шарттары

1. Негізгі шарт-қимылдар мен әдістерді дәл орындау, мұғалім алдымен барлық жаттығуларды өзі игеріп, содан кейін балаларды оқытуға міндетті.

2. Жұмыс сол және оң қолдарда кезек-кезек, сондай-ақ екі қолдың келісілген жұмысы бір уақытта жүргізіледі.

3. Сабақтар тыныш, мейірімді жағдайда өткізілуі керек. Стресс жағдайында өтетін сабақтар интеграцияланған әсерге ие емес.

4. Егер жаттығулар білім беру сабақтарын өткізу кезінде қолданылса, онда мыналарды ескеру қажет: стандартты оқу әрекеттерін орындау кинезиологиялық кешенмен үзілуі мүмкін, ал шығармашылық әрекетті ұзу мүмкін емес; Интеллектуалды потенциалды және шығармашылық элементтерін ашуды қажет ететін қарқынды психикалық жүктеме болған кезде, жұмысты бастамас бұрын кешенді қолдану ұсынылады.

5. Сабақтың ұзақтығы жасына байланысты және күніне 5-10-дан 20-35 минутқа дейін болуы мүмкін.

6. Күнделікті жаттығу керек[5, б. 45-46].

Осылайша, психикалық дамуы тежелген мектеп жасына дейінгі балалармен мақсатты түзету және дамыту жұмыстарында кинезиологиялық әдістерді қолдану ми мен дененің жұмысын

біріктіруге, екі ми жарты шарының жұмысын теңестіруге мүмкіндік береді. Нәтижесінде психикалық процестер дамиды, балалардың психоэмоционалды жағдайы тұрақтанады, моторикасы жақсарады, коммуналдық қасиеттер тәрбиеленеді, қозу және тежелу процестері үйлеседі, нәтижесінде қызметтің өнімділігі артады, бағдарламалық материалды есте сақтау қабілеті жақсарады. Бұл нәтижелер тәрбиеленушілердің мектепке дейінгі білім берудің нысаналы бағдарларын неғұрлым табысты игеруі және ЗПР бар балаларды мектепке сапалы даярлауды жүзеге асыруы үшін қажетті шарт болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Давыдова О.А. Графомоторика. Жарты шар аралық өзара іс-қимылды және графомоторлық дағдыларды дамыту жөніндегі тренажер // О.А Давыдова. – Б. 16 - 17.
2. Деннисон П. Ми гимнастикасы // П. Деннисон. – Б. 19 - 20.
3. Зегебарт Г. М. Сикырлы соққылар.Графомоторлық дағдыларды қалыптастыру
Әдістемелік құрал // Г.М.Зегебарт. Б.12 - 13.
4. Трясорукова Т. П. балалардағы жарты шар аралық өзара әрекеттесуді дамыту. Нейродинамикалық гимнастика // Т. П. Трясорукова. – Б. 35 - 36.
5. Трясорукова Т. П. балалардағы жарты шар аралық өзара әрекеттесуді дамыту // Т. П. Трясорукова. –Б. 45 - 46.

РАЗВИТИЕ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТЕЙ АДАЛ АЗАМАТ

АКБЕРДИНОВА А. К.

магистр, учитель английского языка, гимназия имени Абая, г. Павлодар

Данная статья посвящена исследованию потенциала развития креативного мышления в процессе обучения английскому языку у старшеклассников как значимого фактора формирования ценностей «Адал Азамат». Раскрывается сущность концепции «Адал Азамат», охватывающей честность, ответственность, трудолюбие, справедливость и патриотизм, а также значение креативного

мышления как ключевого навыка XXI века. Анализируется взаимосвязь между креативностью и этическими принципами, демонстрируя, как нестандартное мышление способствует поиску этических решений и формированию ответственной личности. В статье подробно рассматриваются методические возможности уроков английского языка, включая использование дивергентных заданий, ролевых игр, проектной деятельности и аутентичных материалов, для целенаправленного стимулирования креативности. Особое внимание уделяется интеграции этих подходов для осмысления и интериоризации ценностей «Адал Азамат», таких как честность при обсуждении дилемм, ответственность в проектах и справедливость в коммуникации. Делается вывод о том, что обучение английскому языку является эффективным пространством для комплексного развития личности, способной креативно мыслить и действовать в соответствии с высокими моральными идеалами.

Современное общество предъявляет к молодому поколению все более высокие требования, выходящие за рамки узкоспециализированных знаний. В условиях глобализации, быстро меняющегося информационного ландшафта и возрастающей социальной ответственности, критически важными становятся такие качества, как способность к нестандартному мышлению, самостоятельность в принятии решений, этическая зрелость и активная гражданская позиция. В Казахстане эти запросы находят свое отражение в концепции «Адал Азамат» («добросовестный, честный гражданин»), которая ориентирована на воспитание личности, обладающей высокими моральными принципами, ответственностью, трудолюбием, справедливостью и честностью. Формирование такого гражданина требует комплексного подхода, и одним из перспективных направлений является целенаправленное развитие креативного мышления в рамках школьного образования.

Особое место в этом процессе занимает преподавание английского языка. Изучение иностранного языка по своей природе является деятельностью, стимулирующей когнитивные процессы, расширяющей кругозор и предлагающей новые способы осмысления реальности. Однако традиционные подходы зачастую концентрируются на формировании исключительно языковых компетенций. Данная статья посвящена исследованию потенциала уроков английского языка в целенаправленном развитии креативного мышления у старшеклассников, рассматривая его не только как образовательную цель, но и как мощный фактор,

способствующий становлению личности в духе ценностей «Адал Азамат».

Концепция «Адал Азамат» представляет собой этическое воспитательное ориентир, направленный на формирование гармоничной личности, ответственной перед обществом и государством. В ее основе лежат универсальные общечеловеческие ценности, адаптированные к национальному культурному контексту. Ключевые компоненты «Адал Азамат» включают:

- Честность и порядочность (Адалдық): Непринятие коррупции, искренность в словах и поступках, соблюдение моральных норм.

- Ответственность (Жауапкершілік): Осознание последствий своих действий, выполнение обязательств, забота об окружающем мире.

- Трудолюбие (Еңбексүйгіштік): Ценность созидательного труда, стремление к развитию и совершенствованию.

- Справедливость (Әділдік): Объективность, беспристрастность, отстаивание правды.

- Патриотизм и гражданственность: Любовь к Родине, активное участие в жизни общества.

Эти качества не являются врожденными; они формируются в процессе социализации и целенаправленного воспитания. Образовательная система призвана создавать условия для интериоризации этих ценностей, переводя их из внешних норм во внутренние убеждения.

Креативное мышление – это способность человека генерировать новые, оригинальные идеи, находить нестандартные решения проблем, выходить за рамки привычных шаблонов. Оно характеризуется такими качествами, как:

- Гибкость: способность быстро переключаться с одной идеи на другую, видеть проблему с разных сторон.

- Оригинальность: способность предлагать уникальные, непривычные решения.

- Беглость: способность генерировать большое количество идей за короткий промежуток времени.

- Разработанность: способность детализировать и развивать первоначальные идеи.

- Способность к абстрагированию и синтезу: умение видеть общее в различном и объединять разрозненные элементы.

В современном мире креативность перестала быть прерогативой отдельных профессий и стала одной из ключевых «навыков XXI

века», востребованной во всех сферах деятельности. Она лежит в основе инноваций, предпринимательства, адаптации к изменениям и эффективного решения сложных проблем.

Взаимосвязь креативного мышления и ценностей «Адал Азамат»

На первый взгляд, связь между креативностью и этикой может показаться неочевидной. Однако глубокий анализ показывает их тесную взаимозависимость:

– Поиск этических решений: Креативное мышление позволяет не просто следовать установленным правилам, но и находить новые, более эффективные и гуманные способы решения этических проблем, соответствующих принципам справедливости и порядочности.

– Ответственность за инновации: Развитое креативное мышление побуждает человека не только генерировать идеи, но и критически оценивать их потенциальные последствия, развивая чувство ответственности за свои «творения» – ключевой элемент «Адал Азамат».

– Противодействие стереотипам и догмам: Креативность способствует выходу за рамки устоявшихся мнений, что важно для формирования независимой личности, способной противостоять неэтичным тенденциям и отстаивать правду (Адалдық).

– Самореализация через созидание: Стремление к творчеству и созиданию является проявлением внутреннего трудолюбия и желания принести пользу (Еңбексүйгіштік), что гармонично вписывается в концепцию «Адал Азамат».

– Эмпатия и понимание: Развитие креативного мышления, часто связанное с умением «встать на место другого», способствует развитию эмпатии, необходимой для объективного и справедливого подхода к людям и ситуациям (Әділдік).

Таким образом, развитие креативного мышления не только обогащает интеллектуальный потенциал личности, но и служит мощным катализатором для формирования глубоких этических убеждений и ценностей «Адал Азамат».

Потенциал уроков английского языка в развитии креативного мышления

Изучение английского языка, как никакой другой предмет гуманитарного цикла, предоставляет уникальные возможности для развития креативности. Это связано с многомерным характером

языкового обучения, которое затрагивает когнитивную, аффективную и социальную сферы личности.

Расширение лингвистического и культурного кругозора

Овладение английским языком открывает доступ к огромному объему информации, культурному наследию и способам мышления других народов. Это расширяет горизонты учащихся, знакомит их с альтернативными точками зрения и моделями поведения. Такой опыт является фундаментальной основой для развития креативности, поскольку он разрушает ментальные барьеры и стимулирует гибкость мышления. Учащиеся учатся видеть проблемы с разных ракурсов, сравнивать, анализировать и синтезировать информацию из различных источников.

Развитие дивергентного мышления через языковые задания

Дивергентное мышление, как ключевой компонент креативности, активно стимулируется на уроках английского языка через такие виды деятельности, как:

– Мозговой штурм (Brainstorming): Предложение как можно большего количества идей по заданной теме на английском языке, без предварительной оценки их качества. Например, «Ways to save the planet», «Problems of modern teenagers», «What if animals could talk? ».

– Ассоциации (Associations): Цепочки слов, идей или изображений, связанные с основным понятием, развивающие беглость и оригинальность мышления.

– Словесные игры: Анаграммы, кроссворды, составление новых слов из букв одного слова – все это тренирует языковую гибкость и находчивость.

– Незаконченные предложения/истории (Sentence/Story Completion): Завершение предложений или начало истории, предоставляя ученикам свободу в развитии сюжета и выборе лексики.

Эти задания требуют от учащихся не просто воспроизведения заученных фраз, а активного конструирования нового смысла.

Стимулирование воображения и фантазии

Многие языковые упражнения по своей сути являются ролевыми играми, драматизациями или созданием вымышленных ситуаций, что напрямую развивает воображение:

– Ролевые игры (Role-plays): Учащиеся представляют себя в различных ситуациях и ролях (например, интервью, переговоры, разговор с незнакомцем), что требует не только знания языка, но

и умения мыслить креативно, импровизировать, находить выходы из нестандартных ситуаций.

– Драматизация (Dramatization): Инсценировка диалогов, рассказов или собственных пьес на английском языке развивает способность к творческому перевоплощению, невербальной коммуникации и коллективному созиданию.

– Визуальные стимулы (Picture prompts): Описание картинок, создание историй по изображениям, интерпретация графиков и диаграмм – все это активизирует зрительное мышление и способность к творческому рассказу.

Интеграция ценностей «Адал Азамат» через креативные задания на уроках английского языка

Ключевым аспектом данной статьи является не просто развитие креативного мышления, но и его использование как инструмента формирования этических ценностей «Адал Азамат». Уроки английского языка предоставляют богатый материал и формы работы для такой интеграции.

Использование аутентичных англоязычных материалов (новостные статьи, короткие рассказы, видеоклипы, отрывки из фильмов), содержащих этические дилеммы, может стать основой для дискуссий и дебатов. Например:

– Обсуждение проблем, связанных с честностью (honesty) и ложью (lying) в повседневной жизни.

– Анализ ситуаций, требующих ответственного решения (responsibility).

– Дискуссии о справедливости (justice) и несправедливости (injustice) в обществе, в том числе и глобальном масштабе.

Креативные методы здесь заключаются в предложении учащимся придумать альтернативные концовки историй, разработать стратегии разрешения конфликтов, предложить инновационные подходы к решению социальных проблем, соблюдая принципы «Адал Азамат».

Проектная деятельность, направленная на социальную ответственность

Проекты на английском языке могут быть связаны с местными или глобальными социальными проблемами, требующими проявления принципов «Адал Азамат»:

– «Creating a campaign for ecological awareness» (Экологическая кампания): Разработка слоганов, постеров, коротких видео на

английском языке, направленных на повышение ответственности за окружающую среду.

– «Developing a code of conduct for our school» (Кодекс поведения школы): Работа над правилами, отражающими принципы честности, уважения, справедливости, выраженные на английском языке.

– «Research project on historical figures who exemplified 'Adal Azamat' values» (Исследовательский проект о выдающихся личностях): Анализ биографий и поступков исторических личностей, проявивших принципы «Адал Азамат», с последующей презентацией на английском языке.

Такие проекты не только развивают креативное мышление в поиске решений и способов их представления, но и активно вовлекают учащихся в осмысление и применение ценностей «Адал Азамат» в практической деятельности.

Развитие креативного мышления в процессе обучения английскому языку является мощным и многогранным инструментом не только для повышения академической успеваемости и формирования языковой компетенции, но и для решения более широких воспитательных задач. Интеграция целенаправленных креативных заданий в уроки английского языка позволяет не только стимулировать гибкость, оригинальность и беглость мышления, но и активно вовлекать старшеклассников в осмысление и интериоризацию ценностей «Адал Азамат».

ЛИТЕРАТУРА

1. Калиев, А. К. (2018). Концепция «Рухани жанғыру» и её реализация в образовательном пространстве Казахстана. Вестник КазНПУ имени Абая. (Статьи и публикации по концепции «Рухани жанғыру», в рамках которой актуализирована «Адал Азамат»).

2. Назарбаев, Н. А. (2017). Болашаққа бағдар: рухани жанғыру (Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания) Статья Первого Президента Республики Казахстан. (Первоисточник концепции модернизации, включая воспитание ценностей).

3. Министерство образования и науки Республики Казахстан. (2020). Государственный общеобязательный стандарт образования всех уровней. (Нормативные документы, определяющие требования к воспитательному компоненту).

4. Кунанбаева, С. С. (2010). Современное иноязычное образование: методология и теория. Алматы: Казак университети.

(Фундаментальная работа о методологии иноязычного образования в Казахстане, с акцентом на развитие личности).

5. Dewey, J. (1916). *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. Macmillan. (Классическая работа о связи образования, демократии и этического воспитания).

6. Gardner, H. (2007). *Five Minds for the Future* Harvard Business School Press. (Рассматривает «этический ум» и «творческий ум» как ключевые для будущего).

7. Грин, Дж. (Green, J.) (2001). Creative writing in the language classroom. *ELT Journal*, 55(1), 12-19. (Примеры использования творческого письма).

8. Холмс, Дж. (Maley, A., & Duff, A.) (2007). *Drama techniques in language learning*. Cambridge University Press. (Использование драмы и ролевых игр).

9. Торренс, Е. П. (Torrance, E. P.) (1974). *Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual*. Ginn & Company. (Основы теории креативности и ее измерения).

10. Стернберг, Р. Дж. (Sternberg, R. J.) (1985). *Beyond IQ: A Triarchic Theory of Human*

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

АКИШЕВА А. К.

магистрант, М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті, Орал қ.

Білім беру жүйесінде оқушылардың өзіндік жұмысын тиімді ұйымдастырудың маңызы зор. Бұл процесс оқушылардың оқу белсенділігін арттыруға, олардың танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға, өзін-өзі басқару дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Оқу үдерісі күнделікті жаңғыртуды қажет етеді, себебі басымдықтар мен әлеуметтілік құндылықтардың ауысуы жүріп жатыр; ғылыми-техникалық прогресс өндірістің адамдарды тұрақты түрде өсіп отырған қажеттіліктеріне, тұлғаның рухани байлығының дамуына анағұрлым жауап баретін деңгейіне жеткізер амал ретінде қабылданады.

Бүгінгі күні білімді дайын қалпында қабылдамай, оны өздігімен құрастырудың тұлғаны дамытатындығы, өздігімен құрастырылған білімнің есте ұзақ мерзімде сақталатындығы дәлелденіп отыр.

Қайталау мен жаттауға негізделген білім тек есте сақтау дәрежесінде болса, құрастырылған білім үйренушіден түсіну, қолдану, талдау және бағалау секілді белсенді әрекеттерді талап етеді. Осыған байланысты еліміздегі жалпы білім беретін мектептердің алдына жауапты да, абыройлы міндеттер қойылып отыр. Солардың бірі оқушыға өз бетімен жұмыс істете отырып білім алудың қарапайым дағдыларын меңгерту, алған білімді біліктілік дәрежесіне көтеру.

Ұлы педагогтар Я. А. Коменский, И. Песталоцци балаларды өздігінен жұмыс істеуге, білім алудың жолдарын үйретудің тәрбиелік маңызына баса назар аударған [1. б.13].

Бастауыш сыныптарда осы дағдылардың қалыптасуы, оның ұзақ мерзімді білім нәтижелеріне әсері ерекше. Осы орайда, бастауыш сынып оқушыларының өзіндік жұмысын ұйымдастырудың тиімді жолдарын іздестіру педагогика саласындағы маңызды мәселелердің бірі болып табылады.

1. Оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру

Оқушылардың өзіндік жұмыстарының негізі – бұл олардың танымдық белсенділігін арттыру. Танымдық белсенділік балалардың оқу процесіне деген қызығушылығын, ізденісін және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Оқушыларға стандартты емес тапсырмаларды ұсыну, олардың ойлау дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Мысалы, ауызша және жазбаша есептерді шешу барысында оқушылардың аналитикалық ойлау қабілеттері дамиды. Мұндай тапсырмалар балалардың логикалық және сыни ойлауын жетілдіреді, бұл олардың білімін тереңдетуге көмектеседі.

Танымдық тапсырмаларды орындау кезінде мұғалім оқушыларға ақпаратты дербес өңдеуге мүмкіндік беруі тиіс. Бұл әдіс оқушылардың өзіндік жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді, сондай-ақ оларды тек дайын білімді қабылдайтын емес, оны белсенді түрде зерттейтін тұлғалар ретінде тәрбиелейді.

2. Өзіндік іздену дағдыларын дамыту

Өзіндік ізденуді ынталандыру бастауыш сынып оқушыларының білім алу процесіндегі маңызды аспект болып табылады. Оқушыларды өз бетімен жұмыс істеуге, ақпарат іздеуге, мәселені шешудің әртүрлі тәсілдерін қарастыруға ынталандыру қажет. Бұл үшін оқушыларға кітапханаларды пайдалану, интернет ресурстарын қолдану арқылы ізденістер жасауға мүмкіндік беретін тапсырмалар берілуі тиіс.

Өзіндік іздену жұмыстары балалардың ғылыми зерттеушілік қабілеттерін дамытуға, олардың ақпаратты талдау және бағалау дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Оқушылардың өздігінен білім алуына жағдай жасау, олардың тек қана дайын ақпаратты қабылдауға ғана емес, сонымен қатар оны өңдеп, жаңаша көзқарастарды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

3. Ынтымақтастықта оқыту әдістерінің маңызы

Оқушылардың өзіндік жұмысын ұйымдастыруда ынтымақтастықта оқыту әдістерінің тиімділігі ерекше. Бұл әдіс оқушыларға бір-бірімен тәжірибе алмасу, топтық жұмыс жүргізу, мәселелерді бірге шешу арқылы өзіндік жұмыстарды тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Ынтымақтастықта оқыту барысында оқушылар бір-бірінен үйреніп, өз пікірлерін білдіреді, сыни тұрғыдан ойлауға үйренеді. Мұндай тәсіл балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытуға, өзара сыйластық пен жауапкершілік сезімін қалыптастыруға ықпал етеді.

Топтық жұмыстың негізгі артықшылығы – оқушылардың бірлесіп шешім қабылдауы, өз білімдерімен бөлісуі, бір-біріне көмектесуі. Бұл процесс оқушыларды топтық жауапкершілікке үйретеді және олардың коммуникативтік дағдыларын жетілдіреді.

4. Оқу процесінде ойын технологияларын пайдалану

Бастауыш сынып оқушыларында білімге деген қызығушылықты арттыру үшін ойын технологияларын енгізу тиімді құрал болып табылады. Ойын элементтері оқу процесін қызықты әрі жеңіл етеді, сонымен қатар оқушылардың мотивациясын арттырады. Математика, әдебиет, тіл дамыту сияқты пәндерде ойын түрінде тапсырмаларды ұйымдастыру оқушылардың білімді терең меңгеруіне ықпал етеді.

Ойын әдісін қолдану балаларды шығармашылық ойлауға, проблемаларды шешу жолдарын іздеуге және басқа да маңызды дағдыларды игеруге үйретеді. Сонымен қатар, ойын технологиялары балалардың эмоциялық және әлеуметтік дамуында да маңызды рөл атқарады.

5. Өзіндік жұмысты ұйымдастырудың теориялық негіздері

Бастауыш сынып оқушыларының өзіндік жұмысын ұйымдастырудың теориялық негіздері педагогикалық зерттеулерде кеңінен қарастырылған. Мұғалімдер оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру үшін олардың жас ерекшеліктерін, қызығушылықтарын және қабілеттерін ескеруі тиіс. Өзіндік жұмыс – бұл оқушының шығармашылық потенциалын ашуға, оның дербес

білім алу дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік беретін процесс [2.6.85].

Оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыруда мұғалімнің жетекшілік рөлі ерекше. Мұғалім оқушыларға тапсырмаларды дұрыс түсіндіру, қажетті ресурстарды ұсыну және қажет болған жағдайда көмек көрсету арқылы оқушылардың өзіндік жұмысын бағыттауы тиіс. Осылайша, мұғалім мен оқушы арасындағы ынтымақтастық оқу нәтижелерін тиімді ететін негізгі факторлардың бірі болып табылады.

Өзіндік жұмысты ұйымдастырғанда, мұғалім оқушылардың дара ерекшеліктерін ескеріп, соған қарай беретін тапсырмаларды өзгертіп, түрлендіріп отырғаны жөн және орындалған жұмыстың жалпы қорытындысына ғана баға қоймай, сонымен қатар оқушы оны қалай жоспарлады, қандай тәсілдер қолданып орындады, өзі қалай тексеріп отырды, осының бәрін ескеріп бағалаған жөн [3. 6.52].

Оқушылардың өзіндік әрекетін ұйымдастыру үшін мұғалім мынадай үш жағдайды ескергені жөн:

1. Оқушылардың өзіндік жұмысының мазмұнын анықтау (берілетін білім мен оны оқыту міндеттері).

2. Өзіндік жұмысты ұйымдастырудың жоспарын жасау, қолданылатын амал тәсілдерді белгілеу.

3. Оқушыларға жұмысты ойдағыдай аяқтауға дұрыс бағыт беріп, көмектесу (жұмыстың жүйелі барысына басшылық ету, тиісті түзетулер жасап отыру).

Көптеген ғалымдар оқушылардың өзбетіндік жұмысын жекелеген пәндер аясында қарастыра отырып, келесі талаптардың ескерілгені жөн деп санайды:

– оқу үрдісі барысында өзбетіндік жұмыс орындатудың белгілі бір орны болуы тиісті;

– өзбетіндік жұмыстың мазмұны сынып оқушыларының білім дәрежесіне, жас және өзіндік ерекшеліктеріне сай болуы;

– оқушылардың бұған дейін алған білімін, біліктілігін және іскерлігін ескере отырып жүргізілуі;

– пән ерекшеліктеріне байланысты және оқушылардың материалды игеру қабілетіне қарай тиімді түрдегі өзіндік жұмыстың әр түрін пайдалануы;

– өзбетіндік жұмыс тұрақты түрде жүйелі түрде жүргізіліп, оқушылардың қызығушылығы мен жұмыстың сапасын арттыру мақсатында тексеріліп, бағаланып отырылуы;

– өзбетіндік жұмыстың жүргізілуі оқушылардың білімін, іскерлігін бекіте отырып, олардың қабілеттілігі мен алғырттығын арттыруға бағытталуы.

Оқушының өнімді өзіндік әрекеті мынадай жағдайларда мүмкін болады: егер:

- олар оқу-ақпарат құралдарына үнемі қол жеткізе алса;
- оқудың тиімді тәсілдері туралы білімдерді және соған сәйкес өз жұмыстарын ұйымдастыру ікемділіктерін меңгерсе;
- өздерін тексеру және өздерін басқарудың әдіс-тәсілдерін білсе, оларды қолдана алса;
- берілген тапсырманы меңгеруге деген құлшыныс-қызығушылықтары болса. Мұғалім оқу үдерісінде өзбетіндік жұмысты ұйымдастыруда оқушыларға осы жағдайларды жасап отыруы қажет [4].

Оқушылардың жұмыстарының барлық топтарын мұғалім оқыту процесінде жүйелі түрде әрқайсысын өзіне тиісті жерінде қолдануға міндетті, және оның бір ерекшелігі – оқыту процесінің барлық кезеңдерінде қолдануға болады.

Бастауыш сыныптарда оқушыларын білім, білік, дағдыларын игеріп қана қоймай, жан-жақты, азамат, шығармашыл, өз бетімен жұмыс жасай білетін, бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны дамыту міндеттері тұр.

Қазіргі педагогика баланың оқуға, өзінің танымдық қуатын ашуға, жаңа білімді алуға үнемі талпынуға үйренуіне бағытталған. Оқу процесінің табысты болуы мұғалімнің балалармен, балалардың бір-бірімен, әр баланың мұғаліммен, оқушының ұжыммен өзара қарым - қатынасына байланысты. Осыған орай дипломдық жұмыс тақырыбының өзектілігі еш күмән туғызбайды.

Бастауыш мектеп оқушыларының сыни ойлауы белгілі ойлау операцияларын (талдау, жинақтау, салыстыру, жалпылау және т.б.) саналы меңгеру ретінде қарастырылады.

Бастауыш мектепте интерактивті оқыту арқылы оқушылардың сыни ойлауын қалыптастыру пәндік оқу материалының мазмұнын меңгертуде топтық, жұптық оқыту, пікірталас ұйымдастыру, сын тұрғысынан ойлау стратегияларын қолдану арқылы ішінара-ізденушілік, зерттеушілік-шығармашылық, мәселелік әдістерін қолдану және пәндік, интеллектуалдық тестілер, логикалық жаттығулар мен танымдық тапсырмалар, ойындар пайдалану арқылы жүзеге асты [5].

Білімнің негізгі бастауыш сыныптарда қаланатыны белгілі. Ендеше, осы бастауыш сыныптардан бастап, оқушылардың өз бетінше жұмыс істей білу іскерліктері де қалыптасуы тиіс. Атап айтсақ: жаңа ұғымды, заңдылықты ережені түсініп, тұжырымдау есепті талдап, шығара білу, жаңадан өтілген ұғым бойынша здігінен ой қорыта білу, өзінің оқу іс-әрекетіне бақылау жасай білу, т.б. Осындай іскерліктерді қалыптастыру-оқу барысында мақсатты түрде ұйымдастырылған жұмыстар және жаттығулар жүйесі арқылы жүзеге асырылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Г.Ж.Нұғманова. Өзіндік жұмыс арқылы оқушылардың әлеуметтік дағдыларын дамыту. Алматы, 2017.
2. С.Сыздықова. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда өзіндік жұмыстардың рөлі. Алматы, 2018.
3. Қ.Б.Тәжімұратова. Өзіндік жұмыс және оның оқушының жеке тұлғасын қалыптастырудағы рөлі. Алматы, 2021.
4. А.К.Шаханова. Бастауыш сынып оқушыларына өзіндік жұмыс тапсырмаларын беру тәсілдері. Алматы, 2021.
5. С.К.Ысқақова. Ойын технологиялары арқылы бастауыш сыныпта білім беру. Астана, 2021.

ФОРМИРОВАНИЕ СТРУКТУРНОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

АЛЕЙНИК К. П.

студент, Высший Экибастузский колледж
Инновационного Евразийского университета, г. Экибастуз
ЧЕКУРДА Г. П.
преподаватель математики, Высший Экибастузский колледж
Инновационного Евразийского университета, г. Экибастуз

Современный образовательный процесс в начальной школе ориентирован не только на усвоение базовых знаний, но и на формирование у детей устойчивых когнитивных умений, которые позволяют в дальнейшем свободно оперировать информацией, анализировать, сравнивать и находить оптимальные решения. Одним из значимых направлений в этом процессе является развитие структурного мышления – способности видеть взаимосвязи между

элементами задачи, выстраивать логические цепочки, выделять ключевые звенья и формировать целостное представление о предмете.

Понятие «структурное мышление» в педагогике начало активно использоваться сравнительно недавно. Если раньше в начальной школе акцент делался на формирование вычислительных навыков и заучивание правил, то с конца XX века под влиянием идей Выготского и Пиаже всё большее внимание уделяется развитию способности ребёнка видеть связи, устанавливать закономерности и осознать структуру изучаемого материала.

Современная педагогика рассматривает структурное мышление как важнейшую основу функциональной грамотности. Оно позволяет ребёнку не просто решать задачу по образцу, а понимать, как связаны её части, и переносить найденный способ на новые ситуации. В этом смысле структурное мышление становится ключевой компетенцией младшего школьника, без которой невозможно успешное обучение и дальнейшая адаптация к меняющемуся миру.

Структурное мышление в младшем школьном возрасте тесно связано с практической деятельностью. Дети воспринимают информацию через игру, через конкретные действия и наглядные примеры. Поэтому для развития умений систематизировать знания, учитель должен предлагать такие задания, которые помогут ребёнку осознанно видеть связи между предметами, понятиями и событиями. В этом проявляется главная ценность современной методики: обучение не только даёт знания, но и формирует способы их организации.

Особое внимание заслуживает тот факт, что подобные задания тесно связаны с математикой. В своей глубинной основе они затрагивают такие разделы, как работа с упорядоченными рядами, выявление связей между элементами, а также построение структур, напоминающих сетевые модели. Иными словами, речь идет о фундаментальных понятиях, которые в старших классах будут осваиваться как «отношения», «графы», «последовательность» и другие разделы математики. Однако в начальной школе эти темы преподносятся в упрощенной, игровой и доступной форме, в рамках учебной программы. Для ребенка задание звучит как просьба «расставить по порядку», «соединить подходящие элементы» или «найти закономерность». Таким образом, без перегрузки сложной терминологией, школьники получают первые представления о

системности и закономерностях, которые станут основой для дальнейшего математического образования.

В рамках предмета «Математика» формирование структурного мышления происходит особенно интенсивно, так как сама природа предмета связана с порядком, закономерностями и систематизацией. Так учащиеся сталкиваются с целым рядом заданий, которые позволяют им постепенно осваивать умение видеть связи и устанавливать структуру в изучаемом материале. Наиболее важными в этом отношении являются следующие направления:

1. Состав числа и разложение его на слагаемые. Эти задания формируют у ребенка представление о том, что одно целое может быть получено разными способами, а значит, число имеет внутреннюю структуру, которую можно разложить и собрать заново;

2. Сравнение и упорядочивание чисел. Здесь школьники учатся выстраивать элементы по возрастанию или убыванию, устанавливать их место в ряду, находить «соседей» числа. Это развивает понимание последовательности и относительных связей;

3. Геометрический материал. При изучении геометрических фигур школьники классифицируют их по признакам, сравнивают, находят сходства и различия, учатся выделять части целого и видеть взаимосвязь элементов;

4. Ряды и закономерности. Дети выполняют упражнения на продолжение числовых и предметных последовательностей, находят правило, по которому построен ряд, и прогнозируют следующий элемент. Такие задания напрямую развивают умение видеть структуру и закономерность;

5. Решение задач. Работа с текстовыми задачами формирует навык выделения условий, поиска связей между величинами и выбора правильной операции, что требует системного анализа и структурирования информации;

6. Работа с таблицами и схемами. Задания по заполнению таблиц, нахождению закономерностей и восстановлению недостающих данных учат детей представлять информацию в упорядоченной форме и находить связи внутри структур;

Во время прохождения педагогической практики я, как будущий учитель начальных классов, ставила перед собой цель развивать у учеников 1–2 класса умение видеть связи, закономерности и порядок в изучаемом материале. Для этого на

уроках математики я старалась строить задания так, чтобы они были не просто формальными упражнениями, а развивающими структурное мышление детей.

Одним из направлений моей работы стало решение текстовых задач. Я предлагала детям внимательно читать условия, выделять ключевые данные и определять, какие величины связаны между собой. Например, в задаче: «У Кати было 10 карандашей, а у Вовы — 8. Сколько всего карандашей у Кати и Вовы?» я не сразу просила назвать действие, а задавала уточняющие вопросы: «Что мы знаем про Катю?», «Что мы знаем про Вову?», «Как эти данные связаны?» Таким образом, дети учились структурировать текст задачи, находить связи и переводить их в математическую модель.

Большое внимание я уделяла заданиям на сравнение и упорядочивание чисел. Дети получали карточки с числами и должны были расположить их по возрастанию или убыванию, определить, какие числа «соседи», а какие — дальше друг от друга. Иногда я задавала усложнённые варианты: нужно было выстроить числовой ряд, но при этом пропущенные числа следовало вставить самостоятельно. Такие задания помогали детям осознать порядок, закономерность и последовательность числового ряда.

Не менее важным направлением стала работа с составом числа и его разложением на слагаемые. Я предлагала детям найти все возможные варианты разложения числа, например: «Как можно разложить число 7 на два слагаемых?» Дети подбирали разные комбинации: «6+1», «5+2», «4+3». На следующем этапе мы обсуждали, что все эти варианты приводят к одному целому, но внутри него есть разные пути «собрать» или «разобрать» число. Такие упражнения формировали у школьников понимание внутренней структуры чисел и гибкость мышления.

Отдельное место в моей практике занимала работа с таблицами и схемами. Я давала детям таблицы с недостающими данными, которые нужно было восстановить, исходя из общей закономерности. Например, таблица роста учеников, где пропущено одно значение, или схема с геометрическими фигурами, в которой не хватало элемента для завершения ряда. Дети учились видеть не отдельные цифры или изображения, а целостную систему, где каждый элемент связан с другими.

Все эти задания я старалась проводить в игровой форме, чтобы они были интересными для детей. Например, при работе с упорядочиванием чисел мы устраивали «живую линейку»:

каждый ребёнок получал карточку с числом и должен был занять своё место в ряду. При разложении числа дети соревновались, кто найдёт больше вариантов. При работе с таблицами мы играли в «детективов», которые ищут недостающие данные. В результате простые упражнения превращались в увлекательную деятельность, а вместе с тем формировали важнейшие умения видеть структуру, находить связи и закономерности.

После проведения серии заданий я заметила положительную динамику. Дети стали быстрее находить недостающий элемент в ряду, чаще предлагали разные варианты решений, учились объяснять свою мысль. Если в начале многие отвечали наугад или затруднялись пояснить ход рассуждений, то после учащиеся всё чаще аргументировали свои действия: «Мы поставим это число сюда, потому что оно меньше, чем следующее», или «Эта фигура подходит, так как она продолжает закономерность». Это показало, что задания действительно способствуют переходу детей от интуитивных догадок к осознанным рассуждениям.

Средний уровень структурного мышления у младших школьников можно охарактеризовать как базовый: дети способны устанавливать простейшие связи, если они даны в наглядной и доступной форме, но ещё не всегда умеют переносить это умение на новые ситуации. Для того чтобы помочь им продвинуться дальше, важно не только работать на уроках, но и создавать возможности для развития этого качества в повседневной жизни.

Я убеждена, что формирование структурного мышления возможно и в домашних условиях, без сложных методических приёмов. Родители могут предлагать детям простые, но полезные задания, которые встроены в бытовую деятельность. Например:

1. Приготовление еды можно превратить в задачу на последовательность действий: «Что мы сделаем сначала? Что дальше? Что будет последним?»;

2. Уборка игрушек — отличный способ классификации: «Поставим сюда все машины, а сюда — кубики. Чем они отличаются?»;

3. Настольные игры с карточками или пазлами помогают ребёнку искать связи между элементами и восстанавливать целое из частей;

4. Прогулка на улице может превратиться в упражнение на поиск закономерностей: «Какие деревья идут подряд? Какой дом стоит за зелёным?»;

5. Даже чтение сказки можно использовать для структурного мышления: попросить ребёнка восстановить последовательность событий или составить схему, кто за кем действовал;

Такие простые формы деятельности показывают, что структурное мышление развивается не только в школе, но и в быту, если ребёнок получает возможность тренироваться в упорядочивании, сравнении и поиске закономерностей. Таким образом, совместные усилия учителя и родителей позволяют создать единое пространство для развития ребёнка, где каждое задание, каждая игра или даже бытовое действие становится частью большого процесса формирования системного взгляда на мир.

Эти навыки особенно важны в условиях современного образования, где акцент делается на функциональную грамотность. Ребенку недостаточно лишь знать математические факты, он должен уметь использовать их для решения задач, связанных с окружающей жизнью. Структурное мышление становится основой для освоения сложных тем в будущем — от логики и алгебры до программирования и анализа информации.

Кроме того, формирование структурного мышления способствует развитию коммуникативных умений. Когда дети совместно решают задание, обсуждают варианты расположения элементов, ищут правильное решение, они учатся слушать друг друга, аргументировать свою позицию и уважать мнение одноклассников. Это делает процесс обучения более глубоким и многогранным.

Таким образом, педагогическая практика показывает, что системная работа с заданиями, требующими выявления связей, упорядочивания и восстановления структуры, оказывает значительное влияние на интеллектуальное развитие младших школьников. Они постепенно переходят от простого выполнения инструкций к самостоятельному поиску решений, что формирует основу для будущей учебной самостоятельности.

Формирование структурного мышления младших школьников в современном образовательном процессе является одной из ключевых задач начальной школы. Практика работы с 1-2 классами подтверждает, что специально подобранные задания, маскирующиеся под игровые ситуации, эффективно способствуют развитию у детей способности к анализу, систематизации и упорядочиванию информации. Эти умения составляют фундамент для дальнейшего успешного обучения, а также помогают детям

адаптироваться к информационному обществу, где ключевое значение имеет умение видеть структуру и связи.

Таким образом, ценность проведенной работы заключается не только в формировании учебных навыков у конкретных учеников, но и в демонстрации значимости структурного мышления как педагогической цели современного образования.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Баймуханов Б. «Развитие логического мышления учащихся младших школьников в процессе обучения математике». 2021 г.;
- 2 Байрамукова П. У., Уртеннова А. У. «Методика обучения математике в начальных классах». 2009 г.;
- 3 Попова Ю. И., Абдуалиева М. А. «Развитие математической интуиции и логики у учащихся через решение задач». 2022 г.;
- 4 Оспанов Т. К. «Методика обучения математике в начальных классах: пособие для учителей». 1987 г.;
- 5 ст. Ситенко О. А. «Методология обучения математике через игру: Формирование функциональной грамотности у младших школьников на уроках математики через использование игровой технологии» <https://kitaphana.kz/component/content/article/354-2016-02-01-08-59-09/6026-sitenko.html>

ПЕДАГОГТИҢ КӘСІБИ ДАМУЫ: ЦИФРЛЫҚ ДӘУІРДЕГІ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕР

АЛИМБЕКОВ Б. Ш.

тарих пәнінің оқытушысы, «Жаяу Мұса атындағы
Ақсу жоғары көпсалалы колледжі» шаруашылық жүргізу құқығындағы
коммуналдық мемлекеттік кәсіпорын, Ақсу қ.

Цифрлық дәуірде педагогтің кәсіби дамуы тек пәндік білімін жетілдірумен шектелмейді. Ол цифрлық сауаттылықты, коммуникациялық дағдыларды, эмоционалды тұрақтылықты және инновациялық ойлауды дамытуға қарай бағытталуы тиіс. Бұл мақалада педагогтің кәсіби дамуының негізгі бағыттары қарастырылып, практикалық мысалдар мен нақты ұсыныстар берілген. Зерттеу педагогикалық қызметті тиімді жүргізуге және білім беру процесінде жаңа әдістерді қолдануға мүмкіндік береді.

Кілтті сөздер: педагог, кәсіби даму, цифрлық құралдар, білім беру процесі, инновациялық әдіс, психологиялық тұрақтылық, жобалық оқыту, онлайн платформалар.

Кіріспе

XXI ғасырда білім беру жүйесі қарқынды өзгеру үстінде. Ақпараттық технологиялар, онлайн платформалар, цифрлық құралдардың кеңінен пайдаланылуы оқытушылардың рөлін айтарлықтай кеңейтті [1, б.15]. Қазіргі заманның мұғалімі тек тақырып түсіндіруші тұлға ғана емес, бағыттаушы, фасилитатор және цифрлық ортадағы навигатор болуы қажет. Сол себепті ұстаздардың кәсіби тұрғыда дамуы білім беру сапасының негізгі шартына айналды [2, б.40].

Қазіргі жасөспірім балалардың ақпаратты тез меңгеруге, саралау, талдау қабілеттерін дамытуға дайын болуы маңызды. Педагог тек теориялық білім берумен шектеліп қана қоймай, одан бөлек тәжірибелік дағдыларды жетілдіру, эмоционалды тұрақтылықты сақтау және инновациялық ойлауды қалыптастыруға күш салуы қажет [4, б.55].

Зерттеулер көрсеткендей, үздіксіз кәсіби тұрғыда даму педагогтің өзін-өзі бағалау қабілетін дамытады, сабаққа қызығушылығын күшейтеді, студенттердің белсенділігін арттырады. Сонымен қатар, кәсіби даму педагогті жаңа әдістер мен тәсілдерді қолдануға, сыни ойлауды дамытуға және заманауи білім беру талаптарына сәйкес тиімді әрекет етуге үйретеді [1, б.20].

Педагогтің кәсіби дамуының теориялық аспектілері. Кәсіби даму көпқырлы процесс болып табылатыны анық. Ол педагогтің пәндік білімін жетілдіру, цифрлық құралдар мен технологияларды меңгеру, soft skills дағдыларын дамыту және инновациялық ойлауды қалыптастыру сияқты негізгі бағыттарды қамтиды [2, б.38].

Пәндік білім. Педагогтің өз пәнін терең меңгеруі – сапалы оқытудың негізі [1, б.25]. Мысалы, тарих сабағында педагог тек оқулықтағы ақпараттарға сүйеніп сабақ өткізбей, студенттерге әртүрлі көзқарастарды қарастыруға, саралауға, тарихи деректерді интерпретациялауға мүмкіндік беруі қажет [3, б.30]. Пәндік білімді кеңейту студенттің сыни ойлауын дамытып, сабаққа қызығушылығын арттырады [4, б.60].

Цифрлық сауаттылық. Moodle, Google Classroom, Kahoot, Quizizz сияқты түрлі платформалар сабаққа интерактивтілік қосып, білім алушылардың қызығушылығын оятады. Цифрлық құралдар

педагогке уақыт үнемдеуге, материалдарды визуалды көрсетуге, студенттердің белсенділігін бақылауға мүмкіндік береді [2, б.42]. Сонымен қатар, цифрлық сауаттылық педагогтің шығармашылық қабілетін арттырып, инновациялық әдістерді тиімді қолдануға жол ашады [6, б.90].

Soft skills. Педагог маманның кәсіби дамуы тек қана пәндік біліммен шектелмейді. Коммуникация, көшбасшылық, туындаған проблемаларды шешу қабілеті, эмоционалды тұрақтылық – педагогтің сабақ сапасын арттыруда шешуші рөл атқарады [3, б.28]. Студенттермен тиімді қарым-қатынас орнату, сыни пікірталас жүргізу, топтық жұмыс ұйымдастыру – осы дағдылардың нәтижесі [4, б.63].

Инновациялық ойлау. Білікті, жаңашыл педагог жаңалық енгізуге бейім болуы тиіс. Сабақта рөлдік ойындар, кейстік әдіс немесе жобалық жұмыс арқылы студенттердің аналитикалық ойлау қабілеті дамиды. Педагог шаблонды сабақ форматынан бас тартып, жаңа әдіс-тәсілдерді енгізіп отыруы қажет [5, б.60].

Тәжірибеде қолдану жолдары. Цифрлық технологияларды қолдана білу. Сабақта цифрлық құралдарды қолдану студенттердің қызығушылығын арттырады, ал мұғалім сабағынан қуат ала бастайды. Мысалы, онлайн викториналар, виртуалды экскурсиялар, инфографика және интерактивті карталар арқылы тарихи оқиғаларды көрсету тиімді болып табылады [2, б.45]. Мұндай тәсіл студенттердің белсенділігін арттырып қана қоймай, педагогтің кәсіби дамуын да қолдайды [6, б.100].

Менторлық тәжірибе. Жас мұғалімдер тәжірибелі ұстаздардан сабақ жоспарын құру, интерактивті әдістерді қолдану, білім алушылардың белсенділігін арттыру жолдарын үйренеді [3, б.33]. Менторлық кәсіби даму процесін жүйелендіреді және жаңа әдістерді тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді [4, б.68].

Эмоциялық тұрақтылық. Педагогтің кәсіби күйзелісін азайту маңызды. Қысқа үзілістерді жоспарлау, релаксациялық техникаларды қолдану, психологтың кеңесін алу – эмоционалды тұрақтылықты сақтаудың тиімді әдістері [8, б.35].

Инновациялық сабақ үлгілері. Білім алушы белгілі бір тарихи тұлғаның рөлін ойнап, шешім қабылдау процесін талдайды. Бұл тәсіл аналитикалық ойлау мен сыни көзқарасты дамытады [6, б.105].

Жобалық оқыту. Жобалық тапсырмалар студенттердің өз пікірін дәлелдей білу қабілетін жетілдіреді. Мысалы, «Менің каламның мәдени мұрасы» атты зерттеу жобасын орындау кезінде

студенттер архивтермен жұмыс жасап, цифрлық презентациялар әзірлейді. Мұндай әдіс олардың ізденісін дамытып қана қоймай, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін арттырады [3, б.37].

Үздіксіз кәсіби білім алу. Онлайн курстар, вебинарлар және халықаралық тәжірибе педагогтің жаңа әдіс-тәсілдерді меңгеруіне зор мүмкіндік береді. Гибридті оқыту (офлайн + онлайн) форматы педагогке оқыту сапасын арттырып, кәсіби әлеуетін кеңейтуге көмегін тигізеді [6, б.110].

Қазақстандық контекст. «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы мен білім беруді цифрландыру саясаты педагог мамандардың кәсіби дамуына жаңа міндеттер жүктеді [1, б.45]. Қашықтан оқыту тәжірибесі (COVID-19 кезеңінде) ұстаздардың жаңа құралдарға тез бейімделу қабілетін айқын көрсетті [2, б.55].

Қазақстанда педагогтердің кәсіби дамуын қолдайтын семинарлар, біліктілікті арттыру курстары және халықаралық тәжірибе алмасу жобалары кеңінен қолданылады. Педагогтердің кәсіби өсуі тек сабақ сапасын арттырмай, олардың шығармашылық қуатын да арттырады [4, б.75].

Педагогтің кәсіби дамуын бағалау. Кәсіби дамудың тиімділігін бағалау келесі критерийлер бойынша жүргізіледі: өзін-өзі бағалау: педагог сабақ өткізу процесін, қолданған әдістерін, студенттердің белсенділігін талдайды; әріптестермен бағалау: коучинг немесе супервизия арқылы сабақ сапасын жақсарту жолдары қарастырылады. Бұл тәсілдер педагогке өзінің күшті және әлсіз жақтарын анықтап, кәсіби өсу бағыттарын белгілеуге мүмкіндік береді

Межелі нәтижелер мен тиімділік. Кәсіби дамыған педагог: сабақ сапасын арттырады, студенттердің аналитикалық және сыни ойлау қабілетін дамытады, сабаққа қызығушылығын жоғалтпай, әр сабаққа жаңалық енгізуге тырысады, эмоционалды тұрақтылығын сақтайды, күйзелістен қорғанады, цифрлық құралдарды тиімді пайдаланып, сабақта белсенділікті арттырады.

Кәсіби дамыған педагог сабаққа жаңа технологияларды енгізіп, инновациялық әдістерді қолданған сайын өз кәсіби қуанышына ие болады [7, б.35]. Бұл педагогтің шығармашылық қабілетін арттырады және білім беру процесінің тиімділігін күшейтеді.

Болашақ бағыттар. Педагогтің кәсіби дамуы тек қазіргі білім беру талаптарына жауап беріп қана қоймай, болашақтағы өзгерістерге дайын болуы тиіс. Жасанды интеллект, big data, виртуалды шындық, гибридті оқыту – мұғалімнен жаңа педагогикалық модельдерді

меңгеруді талап етеді [6, б.125]. Педагог lifelong learning (өмір бойы оқу) концепциясын ұстанып, әрдайым жаңа дағдыларды үйренуге дайын болуы қажет [2, б.]. Бұл тәсіл педагогті заманауи қоғам талаптарына бейімдеп қана қоймай, оның кәсіби сүйіспеншілігін сақтауға көмектеседі [3, б.48].

Қорытынды

Цифрлық дәуір педагогтің кәсіби рөлін кеңейтті. Кәсіби дамыған педагог тек пәндік білім беруші емес, фасилитатор, цифрлық навигатор және мотивация көзі болып табылады. Практикалық қадамдар – цифрлық құралдарды қолдану, менторлық тәжірибе, инновациялық сабақ үлгілері, эмоционалды тұрақтылық пен үздіксіз білім алу – педагогтің кәсіби дамуына нақты әсер етеді. Сабаққа жаңа технологияларды енгізу, инновациялық әдістерді қолдану педагогке кәсіби қуаныш әкеледі және сабақ сапасын арттырады. Бұл тек заманауи талап емес, педагогтің кәсіби өсуіне тікелей әсер ететін жол. Осы тәсілдерді қолдану білім беру процесінің тиімділігін арттырып, заманауи қоғамның талаптарына сай маман қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мұғалім кәсіби қызметінде тек білім беруді ғана емес, адамдармен қарым-қатынас жасауды үйренеді. Үнемі жаңа әдістерді іздеу оны шығармашылыққа итермелейді. Оқушылармен бірге өткізген жобалар мұғалімді шыдамды және тыңдаушы ұстаз етеді. Кейде сабақ жоспарлауда қиындықтар кездескенімен, мұғалім әрқашан шешім табуды үйренеді. Өз тәжірибесінде әріптестердің тәжірибесінен үйрену кәсіби өсуге үлкен үлес қосады. Жұмыс барысында білім беруші маман өзіне айқын мақсаттар қойып, оларды орындау арқылы сенімділік пен тәртіпті дамытады. Шәкірттерінің кішкентай жетістіктері мұғалімді шабыттандырады және жаңа идеяларға итермелейді. Жеке дамуға уақыт бөлу педагогтың эмоционалды тұрақтылығын сақтауға көмектеседі. Кәсіби жолдағы кездескен қиындықтар мұғалімді шыңдайды және сабырлы болуға үйретеді. Осы тәжірибелер арқылы тек жақсы ұстаз ғана емес, сондай-ақ өмірде табанды әрі жаңашыл адам болуға үйренеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әбдіғалиева, Қ. Білім берудегі инновациялық технологиялар. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.
2. Құдайбергенова, Д. Жаңа формация мұғалімі: кәсіби дамудың әдіснамалық негіздері. – Нұр-Сұлтан: ЕҰУ баспасы, 2019.

3. Ержанов, А. Педагогикалық шеберлік пен кәсіби даму. – Алматы: Білім, 2020.
4. Кәдірбаев, С. Инновациялық әдістер арқылы сабақ тиімділігін арттыру. – Нұр-Сұлтан: Қазақ университеті, 2022.
5. Fullan, M. The New Meaning of Educational Change. – New York: Teachers College Press, 2020.
6. Darling-Hammond, L. Teaching and Learning in the Digital Age. – Stanford University Press, 2021.
7. Johnson, D., & Johnson, R. Cooperative Learning in the Classroom. – London: Routledge, 2019.
8. Hattie, J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. – London: Routledge, 2012.
9. UNESCO. ICT Competency Framework for Teachers. – Paris, 2018.
10. OECD. Teachers' Professional Learning and Development: Policy and Practice. – Paris: OECD Publishing, 2019.

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: 2025 ЖЫЛҒЫ ПРЕЗИДЕНТ ЖОЛДАУЫНДАҒЫ ЖАҢА МІНДЕТТЕР МЕН МҮМКІНДІКТЕР

АМИРГАЛИЕВА А. С.
магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.
ағылшын тілі мұғалімі, № 7 жалпы орта білім беру мектебі
КММ, Павлодар қ.

Бұл мақалада орта білім беру ұйымдарында жасанды интеллекті (ЖИ) енгізудің маңызы мен қолданылу бағыттары қарастырылады. ЖИ құралдарының сабақ жоспарлау, жаңа материалды түсіндіру, бағалау және рефлексия үндерісін оңтайландырудағы мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар, педагогтердің цифрлық сауаттылығы мен ЖИ этикасын қалыптастыру, оқушылардың сыни ойлау, ақпараттық гигиена және цифрлық құзыреттерін дамыту мәселелері айқындалған. Мақалада Қазақстан Республикасының Президенті Қасым – Жомарт Тоқаевтың ЖИ технологияларын білім беру саласына енгізу жөніндегі стратегиялық бағыттары атап көрсетіліп, білім беру тәжірибесінде ЖИ қолданудың практикалық ұсыныстары ұсынылады. Жүргізілген таладу нәтижесінде ЖИ педагог үшін жаңа мүмкіндіктер ашатын тиімді цифрлық көмекше екендігі тұжырымдалады.

Кіріспе

Қазіргі заманда цифрлық технологиялардың дамуымен қатар жасанды интеллекті (ЖИ) қолдану қоғамның әртүрлі саласында кеңінен таралып келеді. Әлемдік тәжірибеде ЖИ білім беру жүйесін жаңғыртудың маңызды құралы ретінде қарастылып отыр. Бүгінгі күні білім алушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып оқытуды дербестендіру, оқу жетістіктерін жедел бағалау, педагогтердің жұмысын жеңілдету және оқыту процестің тиімді ұйымдастыру үшін ЖИ технологияларын пайдалану өзекті болып отыр. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің Жолдауларында жасады интеллекті білім беру саласына енгізу қажеттігін алып өтіп, оны стратегиялық бағыттардың бірі ретінде белгілеген болатын. Бұл білім беру арттыруға, педагогтердің цифрлық құзыреттілігін нығайтуға және оқушылардың жаңа дағдыларды меңгеруіне жағдай жасайды. Осыған байланысты, ЖИ құралдарын педагогикалық тәжірибеге кезең – кезеңімен енгізу, олардың этикалық тұрғындар дұрыс қолданылуын қамтамасыз ету және білім алушылардың ақпараттық гигиенасы мен сыни ойлау қабілеттерін дамыту – қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев 2025 жылғы 8 қыркүйектегі Жолдауында жасанды интеллекті (ЖИ) білім беру жүйесіне енгізу мәселесін басым бағыттардың бірі ретінде атап өтті [1, 25 б.]. Президенттің айтуынша, мектеп оқушыларын жасанды интеллект негіздермен таныстыру, педагогтердің IT құзыреттерін арттыру және шалғайдағы ауыл мектептеріне қолжетімді цифрлық шешімдерді енгізу – мемлекеттік саясатың маңызды мақсаты болып табылады. ЖИ құралдары педагогикалық процесті жетілдірудің қуатты тетігі болып отыр. Ол сабақ жоспарлау, оқу материалдарын жеке қабілеттерін ескере отырып бейімдеу сияқты бағыттарда қолданылады [2, 48 б.]. Әлемдік тәжірибеде ЖИ негізінде жұмыс істейтін оқыту платформалары білім сапасын арттырудың тиімді құралдары ретінде кеңінен қолданылуда.

Отандық әдістемелік ұсынымдарда да ЖИ-ді сабаққа кіріктіру жолдары айқындалған. Мысалы Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы әзірлеген құжаттарда педагогтерге сабаққа дайындықта, оқушылардың цифрлық құзыреттерін дамытуда ЖИ құралдарын пайдаланудың нақты жолдары ұсынылған [3, 60 б.]. Бұл ұсынымдар Президент Жолдауында қойылған стратегиялық

міндеттермен үйлеседі. ЖИ енгізудің басты артықшылықтары – уақытты үнемдеу, оқыту сапасын арттыру, оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеру. Сонымен бірге, қауіпсіздік, академиялық адалдық, авторлық құқық және психологиялық қолдау сияқты этикалық қағидаттарды сақтау қажет. Педагогтің жетекші рөлі өзгермейді: ЖИ көмекші құрал ретінде қызметі етеді, соңғы шешім мұғалімнің құзырында қалады. Жаңа технологияларды енгізуде магистранттардың үлес ерекше. Олар болашақ зерттеушілер ретінде ЖИ-дің білім беру процесіне ықпалын зерделеп, отандық контексте тиімді модельдер ұсына алады. Сондай-ақ, магистранттар мұғалімдерге арналған біліктілікті арттыру бағдаларламаларын жетілдіруге атсалыса алады. Жасанды интеллектті оқу процесіне сәтті енгізу және оқушылардың ақпараттық және медиа сауаттылық дағдылары болуы керек. Бұған жасанды интеллект басқаратын ортада ресурстарды табу мүмкіндігі, сондай-ақ ЖИ көмегімен ақпаратты ұйымдастыр, талдау және түсіндіру кіреді. Сонымен қатар, мұғалімдер оқушылардың қарым-қатынас пен ынтымақтастық үшін жасанды интеллектті тиімді пайдалану мүмкіндігін қамтамасыз етуі керек. Жасанды интеллектті пайдалану бұрыннан бар контентті негіз ретінде пайдаланып, мәтін, эссе және кескін сияқты әртүрлі сандық контентті автоматты түрде жасауға мүмкіндік береді. Бұл жасанды интеллект контенті адам жасаған сияқты сапалы болуы мүмкін. Осыны ескере отырып, педагогтер жасанды интеллект жүйелерін қолдауымен байланысты этикалық мәселерге назар аударып, осындай технологияларды пайдалану кезінде оқушылардың психологиялық және әлеуметтік салауаттылығын, соның ішінде олардың өзін-өзі бағалауы мен өзіне деген сенімділігін қолдау шараларын қабылдауы керек. Олардың сондай-ақ білім беру процесінде жасанды интеллектті қолданумен байланысты ықтимал тәуекелдерді, этикалық аспектілерді және қауіпсіздік мәселелерін білуі керек және бұл туралы оқушыларына үнемі ескертіп отыруы керек.

Қорытылдылай келе, жасынды интеллектіні білім беру процесіне интеграциялау- Қазақстан үшін стратегиялық басымдық. Бұл қадам білім алушылардың ХХІ ғасыр дағдыларын игеруіне және еліміздің жаһандық білім кеңістігінде бәсекеге қабілетті болуына жол ашады. Жасанды интеллект әр білім алушының қажеттіліктері мен ерекшеліктеріне сәйкес келетін оқу тәсілдерін таңдауға ықпал етеді. Жасанды интеллектіні білім беру жүйесіне енгізу- Қазақстанның стратегиялық даму бағыты болып табылады.

2025 жылғы Президент Жолдауында атап өтілгендей, мектеп қабырғасынан бастап ЖИ негіздерін үйрету, педагогтердің біліктілігін арттыру және цифрлық мектептерді дамыту- заманауи білім беру міндеттерінің басты бағыттары. ЖИ құралдарын оқу процесінде қолдану оқытуды жекендіруге, білім сапасын арттыруға және педагогтердің уақытын үнемдеуге мүмкіндік береді. Сонымен бірге, этикалық нормаларды сақтау, академиялық адалдық қамтамасыз ету және ақпараттық қауіпсіздікті қорғау – маңызды шарт болып қала береді. Мақалада ұсылынған ЖИ- ді мектеп тәжірибесіне кезең – кезеңімен енгізуге, педагогтердің кәсіби құзыреттерін жетілдіруге және білім алушылардың сыни ойлау мен цифрлық сауаттылық дағдылардың дамытуға бағытталған. Осылайша, жасанды интеллект-педагогтің орынын басатын емес, оның мүмкіндіктерін кеңейтетін көмекші құрал. Болашақта ЖИ-ді тиімді және жауапкершілікпен қолдану қазақстандық білім беру жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және жас ұрпақты цифрлық дәуірге бейімдеуге ықпал етпек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасы Президенті Қ.Ж. Тоқаев. Қазақстан халқына Жолдау. 8 қыркүйек 2025 ж. – Астана, 2025. – 25 б.
2. Қазақстан Республикасының Конституциясы: 1995 ж. 30 тамызда қабылданған (2017.10.03. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен). – Астана, 2017. – 48 б.
3. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. Әдістемелік ұсынымдар. – Астана, 2024. – 60 б.
4. UNESCO. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. – Paris: UNESCO Publishing, 2023. – 120 p. \[ағылшын тілінде]
5. «Ғылым туралы» Қазақстан Республикасының Заңы. 2011 ж. 18 ақпан, № 407-IV (2018.26.12. өзгерістерімен).
6. Калымов А. Цифрландыру – болашақтың кепілі // Қазақстан правдасы. – 07.12.2018. – №191. – 10 б.
7. Назарбаев Университеті. Digital Learning Center есебі. – Астана, 2024. – 75 б.
8. Erdelyi L., Dorjsuren C., Navan D. Results of the Mongolian-Hungarian archaeological expeditions 1961–1964. // Acta Archaeologica. – 1967. – Vol. XIX. – P. 335–370. \[ағылшын тілінде]

9. American Heritage Dictionary of the English Language. – 5th ed. – Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 2011. – 2084 p. \[ағылшын тілінде]

10. Интернет в России: динамика проникновения. Весна 2013 // ФОМ. 11.06.2013. \[Электрондық ресурсы]. URL: http://runet.fom.ru/Pronikновение-interneta/10950 (қол жеткізілген күні: 28.09.2014).

РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНО-СЕНСОРНОЙ СЕНСОРНОЙ СФЕРЫ ДЕТЕЙ С ООП

АМРЕНОВА М. Д.

учитель-логопед, ККП Специальный детский сад № 13, г. Экибастуз

Период дошкольного детства является периодом интенсивного познавательно - сенсорного развития ребенка, от уровня которого в значительной степени зависит успешность умственного, физического, эстетического воспитания детей. Именно в этом возрасте закладываются наиболее важные и фундаментальные человеческие способности – познавательная активность, любознательность, уверенность в себе и доверие к другим людям, целенаправленность и настойчивость, воображение, творческая позиция и многие другие.

Полноценное сенсорное развитие осуществляется только в процессе сенсорного воспитания, когда у детей целенаправленно формируются эталонные представления о цвете, форме, величине, о признаках и свойствах различных предметов и материалов, их положении в пространстве и др., развиваются все виды восприятия, тем самым закладывается основа для развития умственной деятельности [1, с. 334].

Высокое развитие познавательной сферы является основой интеллектуального развития. Основой познания для ребенка дошкольного возраста оказывается чувственное познание – восприятие и наглядное мышление. Именно от того, как сформированы у дошкольника восприятие, наглядно-действенное и наглядно-образное мышление, зависят его познавательные возможности, а также дальнейшее развитие деятельности, речи и более высоких, логических форм мышления. У детей с особыми образовательными потребностями, восприятие поверхностное,

ограниченное, фрагментарное, константное, они часто упускают существенные признаки предметов. Процесс формирования межанализаторных связей замедлен, отмечаются недостатки слуха - зрительно - моторной координации. У таких детей нет грубых нарушений со стороны слухового восприятия, но у них страдают фонематические процессы. Часто наблюдается неполноценность тонких форм зрительного и слухового восприятия. Тактильно-двигательное восприятие тоже имеет свою особенность, такие дети имеют сложности в узнавании предметов на ощупь. Процесс формирования межанализаторных связей, которые лежат в основе сложных видов деятельности оказывается замедлен [2, с. 176].

По итогам диагностики на начало учебного года, мы выявили, что у детей с особыми образовательными потребностями развитие познавательно - сенсорной сферы отстает от детей нормально развивающихся. Детям сложно устанавливать причинно-следственные связи, производить классификацию, обобщение, анализ; трудности возникают при долгом удержании внимания на каком-либо объекте или задании, также такие дети испытывают трудности к опосредованному запоминанию предметов, к манипуляциям воображаемыми образами. Основная проблема в том, что их сенсорный опыт не обобщается и не закрепляется в слове, эталонные представления не формируются своевременно. Поэтому такой ребенок может выполнить инструкцию, которая содержит словесный признак предмета («дай синий мяч»), но самостоятельно назвать цвет, показываемого предмета, ребенок с ООП затрудняется.

Таким образом, с учетом указанных особенностей необходима была реализация следующих задач по коррекции познавательно – сенсорного развития детей с ООП:

- совершенствовать чувственный опыт детей, формировать перцептивную деятельность;
- формировать точные и координированные движения, учитывая форму и величину предметов, при их захвате;
- знакомить с разными способами обследования предметов и объектов;
- формировать эталонные представления о цвете, форме, величине;
- учить сравнивать и различать контрастные по величине предметы (большой - маленький), форме (круглый - квадратный), цвету (красный - желтый - зеленый - синий);

– учить классифицировать предметы согласно заданному признаку;

Работа с детьми с особыми образовательными потребностями, должна быть динамичной, эмоционально-приятной, не утомительной и разнообразной. А это объективно подталкивает к поискам как традиционных, так и не традиционных приемов в коррекционно-оздоровительной работе с детьми. Так как дети с особыми образовательными потребностями, обучаются по общеобразовательной программе детского сада, нам приходится находить новые методики, способствующие усвоению педагогического процесса. [3, с. 36].

Педагоги – дефектологи коррекционных групп в нашем саду, работая в целях достижения максимального коррекционно-педагогического эффекта, всегда стараются сочетать несколько методов и приемов работы,

Теоретики и практики в области коррекционной педагогики: ученые, дефектологи находятся в постоянном поиске новых путей и средств повышения познавательно – сенсорной активности детей с особыми образовательными потребностями, так как от того, насколько ребенок заинтересован происходящим, будет зависеть и результат работы.

Для активизации познавательного интереса у детей с ООП актуально применение Монтессори - терапии – «лечебной» педагогики основанной на принципах Марии Монтессори. Это одна из наиболее востребованных методик развития ребенка в настоящее время, подразумевающая для детей одновременно серьезную работу и увлекательную игру, дисциплину и свободу. [4, с. 56].

Обучение ребенка тесно связано в системе Монтессори с предметной средой. При этом в качестве игрушек могут выступать практически любые предметы. Игрушкой становится тазик, вода, ситечко для чая, салфетки, крупа, ложка или губка. Также используем специальные монтессори-материалы, в частности, Розовая башня, формочки-вкладыши, Коричневая лестница и другие. Работая по Методике Монтессори у детей развивается внимание, творческое и логическое мышление, память, речь, воображение, моторика.

Используя данную методику на индивидуальных, групповых занятиях по коррекции познавательно – сенсорной сферы, мы увидели положительную динамику в повышении познавательной активности детей, у дошкольников развиваются основные

психические процессы, такие как мышление, воображение, память, восприятие, а также:

– предоставляется ребенку свобода выбора;

– позволяет ребенку развиваться самостоятельно в его собственном темпе, соответственно его способностям и возможностям;

– использует в основе уникальную, подготовленную педагогическую среду, включающую специально разработанные Монтессори - материалы развивающего и исследовательского характера. [5, с. 119].

– помогает раскрытию потенциала каждого ребенка.

– подходит для детей с различными нарушениями в развитии.

Коррекционные и индивидуальные занятия, проводимые учителем – дефектологом в нашем саду, по познавательно – сенсорному развитию осуществляются:

– в процессе дидактических игр и упражнений; в ходе которых формируются перцептивные действия и восприятие пространственных и качественных свойств предметов.

– в играх с природным, бросовым материалом и тканью, в играх с бытовыми предметами-орудиями, в конструктивных играх;

– в играх и упражнениях, направленных на развитие у детей социального восприятия: человека. Его действий, движений, в том числе экспрессивных и мимических, себя самого и окружающих сверстников. Игры могут организованы как самостоятельные занятия для формирования ролевого поведения, создания образов в театрализованных играх, подготовки к сюжетной игре и т.д.;

– в продуктивной деятельности: рисовании, аппликации, лепке, конструировании, ручном труде;

– в непосредственном общении со взрослыми в повседневной жизни

– на занятиях по развитию речи (развитие слухового внимания и сосредоточения, ориентировка на лицо говорящего, речевое подражание), формирование элементарных математических представлений, музыкальному и физическому воспитанию.

Нам удалось достичь главной цели – привлечь внимание детей, развить интерес к практической деятельности. Дети овладевают новыми навыками, производят классификацию, обобщение, анализ; улучшается качество взаимодействия, развивается понимание обращенной речи и пополняется пассивный словарный запас. Во время организации

совместной игры детей, они учатся сотрудничать, делиться игрушками. [6, с. 272].

Коррекция и развитие познавательно - сенсорной сферы позволяет улучшить социализацию детей особыми образовательными потребностями и дает толчок для формирования навыков практической деятельности. Ребенок посредством таких игр освобождается от напряжения, стабилизирует эмоциональное состояние.

ЛИТЕРАТУРА

1 Ананьев Б. Г. Дворяшина М. Д., Кудрявцева Н. А. Индивидуальное развитие человека и константность восприятия – М.: Просвещение, 1986. – 344 с.

2 Базарный В. Ф. Здоровье и развитие ребенка: Экспресс-контроль в школе и дома – М., 2005. – 176 с.

3 Борякова Н. Ю. // Клиническая и психолого-педагогическая характеристика детей с задержкой психического развития // 2004. – 36 с.

4 Григорьева Л. П. Концепция диагностики аномального развития детей с сенсорными нарушениями // Журнал Дефектология 1996 № 3. – 56 с.

5 Метиева Л. А. Удалова Э. Я. Развитие сенсорной сферы детей. Пособие для учителей специальных (коррекционных) образовательных учреждений VIII вида – М.: Просвещение, 2009. – 119 с.

6 Монтессори М. Помоги мне сделать это самому / Сост., вступ. Статья М.В. Богуславский, Г.Б. Корнетов. — М.: Издат. дом «Карапуз», 2000. – 272 с, ил. - (Педагогика детства).

РАЗВИТИЕ ДУАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ И СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА КАК СТРАТЕГИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В АГРАРНЫХ КОЛЛЕДЖАХ

АНАПИЯНОВА М. М.

заместитель руководителя по учебно-производственной работе,
КГКП «Аграрно-технический колледж района Тереккол»,
Павлодарская область, район Тереккол, село Теренколь

Современная система профессионального образования переживает период глубоких преобразований. Для сельских регионов, где аграрное производство остаётся основой экономики,

ключевым направлением становится подготовка компетентных, мобильных и конкурентоспособных рабочих кадров. Качество подготовки специалистов напрямую влияет на эффективность сельского хозяйства, его инновационное развитие и устойчивость продовольственной безопасности страны.

В этих условиях особое значение приобретает социальное партнёрство – взаимодействие колледжей, предприятий, органов власти и общественных институтов, направленное на совместное развитие кадрового потенциала региона.

Сущность и значение социального партнёрства.

Социальное партнёрство в аграрном образовании представляет собой систему устойчивых взаимосвязей между учебными заведениями и работодателями, основанных на взаимной заинтересованности в результатах образовательного процесса.

Для колледжей это возможность модернизировать образовательные программы с учётом реальных запросов производства, а для предприятий — получить квалифицированных специалистов, готовых к работе в современных условиях.

В сельской местности подобное сотрудничество приобретает особую актуальность:

– оно обеспечивает преемственность между обучением и трудовой деятельностью;

– способствует закреплению молодых кадров на селе;

– усиливает экономическую и социальную устойчивость региона.

Основные направления формирования профессиональных компетенций.

Подготовка специалистов в аграрно-технических колледжах сегодня строится на принципе практико-ориентированного обучения. Формирование профессиональных компетенций включает несколько ключевых направлений:

1. Дуальное обучение – сочетание теоретических занятий и производственной практики на базе предприятий.

2. Учебно-производственные мастерские и хозяйства, где студенты осваивают технологии растениеводства, животноводства, механизации и обслуживания сельскохозяйственной техники.

3. Цифровые и симуляционные технологии – моделирование производственных процессов с использованием программных комплексов и виртуальных лабораторий.

4. Производственные практики и стажировки – организация долгосрочного обучения на предприятиях региона, включая участие в сезонных полевых работах.

5. Интерактивные формы взаимодействия с работодателями – мастер-классы, практические семинары, профессиональные конкурсы.

6. Применение инновационной техники – освоение технологий точного земледелия, систем автоматического контроля, дронов и навигационного оборудования.

Социальное партнёрство как механизм повышения качества образования.

Партнёрские отношения с аграрными предприятиями становятся ключевым инструментом повышения эффективности образовательного процесса.

Для КГКП «Аграрно-технический колледж района Теренкөл» взаимодействие с социальными партнёрами – это стратегическое направление развития. С 2014 года колледж успешно реализует дуальную форму обучения, где значительная часть учебного времени отведена на производственную практику.

В 2025–2025 учебном году студенты 100 % охвачены дуальной системой. Сотрудничество налажено с рядом предприятий и хозяйств: ТОО «Агро-Даму», ТОО «Песчанский ремонтно-механический завод», ТОО «Каз ПромАгро», КХ «Щербак», КХ «Тюлеков», ФХ «Комаров», КХ «Вильгельм», ИП «Попп», ИП «Кауц», ИП «Кутышева», ИП «Урумбаева» и другими.

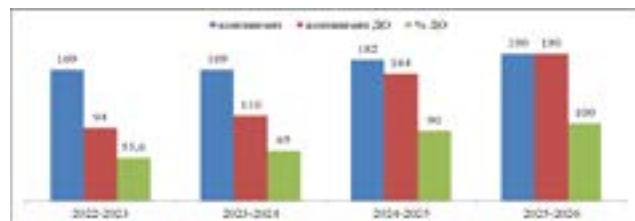

Рисунок 1 – Диаграмма Развитие дуального обучения

Работодатели активно участвуют в организации практики, предоставляют материально-техническую базу, технику, семена и расходные материалы, а также наставников для сопровождения студентов.

Опыт и результаты взаимодействия.

Показательным примером успешного партнёрства является сотрудничество колледжа с ИП «Жасмин». Руководитель предприятия Молдагельдина Г. Т. организовала платный мастер-класс по приготовлению суши для студентки по специальности «Организация питания» Аргымбаевой Ольги. Этот опыт позволил студентке получить прикладные навыки, применимые в реальной профессиональной деятельности, и стал шагом к созданию собственного бизнеса.

Подобные примеры доказывают, что социальное партнёрство не ограничивается только производственной практикой, а становится инструментом личностного и профессионального роста обучающихся.

В этом году Ольга завершила обучение в колледже, работает в ИП «Жасмин», смотрит в будущее с уверенностью, зная, что её профессиональный путь определён. В её дальнейших планах - открытие семейного бизнеса в сфере поварского искусства, где она сможет реализовать свои навыки и творческие идеи.

Техническое обеспечение и наставничество.

Студенты, обучающиеся по специальности «Механизация питания», имеют возможность пройти практическую подготовку на современной сельскохозяйственной технике. В хозяйствах района активно применяются трактора John Deere, комбайны Claas, посевные комплексы Horsch, опрыскиватели Amazone и бороны Kuhn. Для успешного освоения работы с этой техникой за студентами закрепляют опытных наставников, которые обучают их грамотной эксплуатации, настройке и обслуживанию оборудования. Такой формат обучения способствует формированию устойчивых профессиональных умений и навыков безопасной эксплуатации техники.

Рисунок 2 – Производственное обучение

Результаты сотрудничества с предприятиями отражаются на успехах студентов в профессиональных конкурсах:

«WorldSkillsPavlodar-2024»:

III место «Пекарское мастерство» - Кадырбаева Регина,

III место «Поварское дело AgroSkills» - Беляева Анастасия,

Медальон «Кондитерское дело» - Бельская Юлиана,

Медальон «Ресторанный сервис» - Молчанова Алина;

III место областной конкурс инсталляций по специальности

«Сварочное дело» Захаров Алексей.

«WorldSkillsPavlodar-2025»:

II место «Поварское дело AgroSkills» - Беляева Таисия,

Медальон «Кондитерское дело» - Кадырбаева Регина,

Медальон «Ресторанный сервис» - Кутышева Виктория;

III место областной конкурс инсталляций по специальности

«Сварочное дело» Власов Юрий, Дюсебаев Хасан.

Рисунок 3 – участники «WorldSkillsPavlodar»

Аграрно-технический колледж района Теренкөл активно развивает сотрудничество с предприятиями агропромышленного комплекса, сферой услуг, что способствует укреплению связей между образовательной сферой и производством. В рамках этого взаимодействия колледж заключил соглашение о шефстве с рядом крупных хозяйств и предприятий региона, среди которых ТОО «Песчанский ремонтно-механический завод», КХ «Комаров», ИП «Попп», КХ «Щербак» и КХ «Шаров».

Партнёрство охватывает широкий спектр направлений: студенты проходят производственную практику на базе данных предприятий, где знакомятся с современными технологиями в сфере сельского хозяйства, ремонтно-механических и сварочных работ, поварского дела. Опытные специалисты этих организаций выступают в роли наставников, обучая студентов практическим навыкам работы с техникой, обслуживанию и ремонту сельскохозяйственного оборудования. Кроме того, предприятия предоставляют доступ к современным агрегатам и машинам, что позволяет студентам отрабатывать профессиональные компетенции в условиях, максимально приближенных к реальному производству. Такое сотрудничество не только помогает студентам адаптироваться к требованиям рынка труда, но и способствует подготовке квалифицированных рабочих кадров, востребованных в сельскохозяйственной отрасли региона.

По результатам анализа, уровень трудоустройства выпускников колледжа превышает 65 %, занятость с учётом военной службы – 100 %.

Анализ трудоустройства выпускников.

Рисунок 4 – Трудоустройство выпускников

Работодатели оказывают значительную поддержку колледжу своим участием в заседаниях Попечительского и Индустриального совета. Активное участие они принимают и в разработке образовательных программ. Так, Комаров Е. И. и Букеев Р. Д. внесли значимый вклад в создание программ по специальностям «Механизация сельского хозяйства», «Сварочное дело», «Организация питания» и «Учет и аудит». Их опыт и знание потребностей рынка труда позволяют формировать образовательные

программы с учётом компетенций, наиболее востребованных в регионе.

Таким образом, партнёрские отношения между колледжем и работодателями являются важнейшим инструментом в подготовке квалифицированных специалистов, готовых к профессиональной деятельности.

Основные проблемы и пути их решения.

Несмотря на достигнутые результаты, остаются задачи, требующие дальнейшего внимания:

- недостаток современной техники и оборудования для обучения;
 - потребность в обновлении программ и повышении квалификации преподавателей;
 - необходимость активного внедрения цифровых технологий.
- Для их решения требуется:
- расширение сотрудничества с крупными аграрными предприятиями;
 - привлечение грантов и спонсорской поддержки;
 - развитие системы наставничества и дуальных площадок;
 - создание учебно-производственных полигонов в партнёрстве с предприятиями.

Социальное партнёрство является неотъемлемой составляющей системы профессионального образования и мощным инструментом повышения качества подготовки кадров в сельской местности.

Опыт КГКП «Аграрно-технический колледж района Терекөл» показывает, что тесное взаимодействие с работодателями обеспечивает реальную практическую направленность обучения, способствует развитию кадрового потенциала и укреплению социальной стабильности сельских территорий.

Формирование новых моделей сотрудничества — залог подготовки специалистов, способных эффективно работать в условиях современной аграрной экономики и вносить вклад в развитие родного края.

ЛИТЕРАТУРА

1 «Об утверждении Правил организации дуального обучения» приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 21 января 2016 года № 50.

2 Байденко В. И., Джекрри Ван Зантворт. Модернизация профессионального образования: современный этап, 2003.

3 Гладкова М. Н., Ваганова О. И., Смирнова Ж. В. Технология проектного обучения в профессиональном образовании», 2018.

ПРИЕМЫ СЕНСОРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ В РАЗВИТИИ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

АРЫНЖАНОВА А. А.

воспитатель, ГККП «Специальный детский сад № 13» отдела образования, управления образования Павлодарской области, г. Экибастуз

Сенсорная интеграция играет важную роль в развитии детей, особенно в дошкольном возрасте, когда формируются основные когнитивные и эмоциональные навыки. Это процесс, в ходе которого мозг организует и обрабатывает информацию, поступающую от разных сенсорных систем (зрение, слух, осязание, вкус, обоняние, а также восприятие положения тела и движений). Развитие творческих способностей у детей в значительной степени зависит от того, как эффективно происходит этот процесс интеграции сенсорной информации.

Познание окружающего мира начинается с ощущений и восприятия. Чем богаче и шире ощущения, тем многограннее будут полученные ребенком сведения об окружающем мире. Успешность умственного, речевого и физического развития в значительной степени зависит от уровня сенсорного развития детей, то есть от того, насколько совершенно ребенок слышит, видит, осязает окружающее. Поэтому главными линиями развития восприятия дошкольника выступают освоение новых по содержанию, структуре и характеру обследовательских действий и освоение сенсорных эталонов, то есть сенсорная интеграция.

К системам сенсорной интеграции относятся: вестибулярная система — система поддержания равновесия, тактильная система — система кожной чувствительности, проприоцептивная система

– система кинестетического восприятия – восприятие собственной позы и движения.

Для полноценного развития ребенка важно «напитывать» все эти системы. Так же как мы кормим ребенка полезными продуктами, чтобы он получил необходимые витамины и микроэлементы для роста и развития, необходимо «кормить» и «напитывать» вестибулярную систему, тактильную и проприоцептивную.

Основной идеей метода сенсорной интеграции являются впечатления собственн-ого тела, тактильные, вестибулярные, которые являются базой для приобретения и накопления сенсорного опыта и развития личности в целом [1, с. 42–44].

Механизмы работы сенсорной интеграции: ключевые процессы

Сенсорная интеграция включает несколько ключевых процессов:

1. Сенсорное восприятие: это начальный этап ключевых процессов, на котором информация от органов чувств поступает в мозг и регистрируется.

2. Обработка информации: после восприятия мозг анализирует и интерпретирует полученные данные.

3. Интеграция: на этом этапе происходит объединение информации из различных сенсорных систем для формирования целостного восприятия ситуации.

4. Реакция: на основе интегрированной информации мозг формирует адекватные ответы и действия, которые могут включать физическую или эмоциональную реакцию.

Эти процессы работают в тесной взаимосвязи и обеспечивают адаптацию человека к окружающей среде.

Как сенсорная интеграция влияет на развитие творческих способностей:

Развитие моторики. Сенсорная интеграция способствует улучшению координации движений, что необходимо для таких творческих видов деятельности, как рисование, лепка, музыка и танцы. Например, дети, имеющие проблемы с моторной координацией, могут испытывать трудности в творческой активности, такой как рисование или игра на музыкальных инструментах.

Формирование воображения. Активная работа сенсорных систем помогает ребенку лучше воспринимать окружающий мир, а значит, развивать воображение. Например, тактильные ощущения, когда ребенок ощущает текстуру разных материалов, могут

пробуждать творческое воображение и вдохновлять на создание новых форм и объектов.

Развитие эмоциональной устойчивости. Сенсорная интеграция помогает детям лучше адаптироваться к окружающей среде, что способствует эмоциональной устойчивости. Эмоциональный комфорт способствует большей уверенности в себе и готовности к творческим экспериментам, что необходимо для творческого самовыражения.

Улучшение внимания и концентрации. Сенсорная информация помогает детям развивать внимание и способность концентрироваться на определенных задачах. Это умение важно при выполнении творческих заданий, таких как рисование, конструирование, сочинение историй и прочее.

Приемы сенсорной интеграции для развития творческих способностей детей:

Тактильные игры. Игры с различными текстурами (песок, глина, ткань, вода) стимулируют осязание и способствуют развитию моторики. Например, игра с песком или лепка из глины помогает развивать мелкую моторику, а также воображение.

Музыкальные занятия. Игра на простых музыкальных инструментах (барабаны, маракасы, металлофоны и т.д.) способствует развитию слуха, ритма и координации. Музыка развивает эмоциональное восприятие и способствует творческому самовыражению [2, с. 56–57].

Игры с цветами и светом. Использование различных источников света (например, светодиоды, лампы с фильтрами) и ярких красок помогает развить зрительное восприятие и воображение. Также дети могут заниматься рисованием, где важным элементом является использование ярких цветов и разнообразных техник.

Активные игры на свежем воздухе. Прогулки, бег, катание на велосипеде или роликах, игры с мячом – все эти занятия развивают крупную моторику и помогают улучшить восприятие тела в пространстве. Это способствует не только физическому развитию, но созданию базовых навыков для дальнейшего творческого самовыражения.

Игры с различными звуками. Использование различных звуков (например, имитация животных или природных явлений) помогает развивать слуховую сенсорную интеграцию и учит детей воспринимать и различать звуки, что является важным для развития музыкального слуха и навыков игры на инструментах.

Использование различных материалов для творчества. Дети могут работать с бумагой, тканями, природными материалами, что развивает их тактильные ощущения и способствует развитию творческого мышления. Например, создание аппликаций из разных материалов (ткань, пуговицы, шерсть) или работа с природными объектами (камни, листья, палочки) может развить не только воображение, но и умение решать творческие задачи [3, с. 52-53].

Индивидуальный подход. Каждый ребенок уникален, и подход к сенсорной интеграции должен учитывать его особенности. Некоторые дети могут быть более чувствительны к определенным сенсорным воздействиям, и важно подобрать такие игры и активности, которые будут для них комфортными. Постепенность. Активности должны постепенно усложняться, начиная с простых упражнений и переходя к более сложным. Это помогает детям развивать уверенность в своих силах и навыках.

Создание безопасной и поддерживающей среды. Очень важно, чтобы ребенок чувствовал себя в безопасности и был готов к экспериментам. Чрезмерная стимуляция может вызвать стресс и даже затруднить творческую активность.

Одним из приемов метода сенсорной интеграции является нетрадиционное рисование. Нетрадиционные техники рисования – это огромная возможность для детей пробовать, искать, творить, экспериментировать и самовыражаться, научиться работать в команде, а также это способ создать новое, оригинальное произведение искусства.

К нетрадиционным техникам рисования относятся – рисование акварелью по сырому листу, по мягкой бумаге, рисование гуашью или пастелью по бархатной бумаге, рисование углем, сангиной, ладонная и пальцевая техники, граттаж, печатание «штампиками», коробками, предметами, природными объектами – листьями, набрызг по трафарету, ниткография, кляксография, монотипия и другие техники [4, с. 14–15].

Существуют нетрадиционные техники рисования, которые можно использовать в работе с детьми дошкольного возраста для развития сенсорной интеграций.

Распыление краски на лист бумаги. Мармирование листа бумаги. Рисование мыльными пузырями. Рисование крупными бусинами. Техника «Тычка» (рисование жесткой полусухой кистью). Техника «Монотипия». Техника «Диатипия». Техника «Тиснение». Рисование ватной палочкой. Техника «Отпечатки листьев». Техника

«Мокрые картинки». Техника «Оттиск». Рисование ладошками. Рисование пальчиками.

Таким образом, приемы сенсорной интеграции, направленные на развитие различных сенсорных систем, создают прочную основу для развития творческих способностей у детей. Эти подходы способствуют не только развитию моторики и координации, но и формированию основ для самовыражения через музыку, рисование, танцы и другие виды творчества.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Айрес Д. Сенсорная интеграция и ребёнок // Д. Айрес. – С. 42–44.
- 2 Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте // Л. С. Выготский. – С.56-57
- 3 Монтессори М. Метод Монтессори: Руководство для родителей // М. Монтессори. – С. 52-53
- 4 Эльконин Д. Б. Психология игры // Д.Б. Эльконин. – С.14-15

ШЕШЕНДІК СӨЗДЕР – ҰЛТТЫҚ МҰРАМЫЗ

АУБАКИРОВА М. А.

қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, Бірлік негізгі жалпы білім беру мектебі, Ертіс ауданы, Павлодар облысы

Асыл ойдың алтын қазығы болған шешен-билердің халық жадында сақталып келген дана ойлары келешек ұрпақ үшін әрқашан тәрбие мектебі болған. Елді елдікке, бірлікке шақыруда, халық тарихын байыппен саралап, бүгінгі ұрпақ санасына жеткізуде шешендік сөздердің маңызы ерекше. Халқымыз «Сөз қадірін білмесең, өз қадірінді білмейсің», «Сөз сүйектен өтеді», «Шешеннің тілі қылыштан өткір, қылдан нәзік» - деп, сөз өнерін ерекше тани бағалаған.

Шешендік сөздер – ғасырдан-ғасырға ұласып, халық игілігіне жарап келе жатқан ұлттық мұрамыздың бірі. Қысқа да нұсқа, бейнелі, мағынасы терең, шымыр, қисынға құрылған бұл сөздер тыңдаушының көңілінен шығып оны сөзсіз иландырады. Шешендік – қазақ елінің көнеден келе жатқан дәстүрлі тіл өнері. Шешендік – сирек ұшырасатын қасиет-дарын. Шешендік сөз терең ойға, ұтқыр шешімге, тапқыр қисынға құрылады. Шешендік өнер мен билік қолма-қол туып айтылатын, суырыпсалма, жүрекжарды әділ

сөздерге негізделген шығармашылық сипатымен дараланады. Осы орайда болашақ ұрпақты халқымыздың сөз өнерімен сусындатып тәрбиелеу өзектілігімен айқындалады.

Қазақтың шешендік сөздерін өзге жұрттың атақты адамдары, ғалымдары жоғары бағалаған. Академик В.В.Радлов (XIXғ.) шешендік сөздер нұсқаларын зерттеп жинаған. Ол: «Қазақтар... мүдірмей, кідірмей, ерекше екпінмен сөйлейді. Ойын дәл, айқын ұғындырады. Ауызекі сөйлеп отырғанның өзінде сөйлеген сөздер ұйқаспен, ырғақпен келетіндігі соншалық, бейне бір өлең екен деп таң қаласын», – деп, әсіресе, қазақ тілінің тазалығы мен табиғилығын дұрыс аңғарып, қазақтардың сөзге тапқырлығы мен шешендігі өзіне ерекше әсер еткенін жазған.[1,256]

Сондай-ақ, қазақтың шешендік, тапқырлық, нақыл сөздерін жинап жариялағандардың бірі - Ыбырай Алтынсарин. Ол халық даналығының жас өспірімдерді тапқырлыққа, өткірлікке, адамгершілікке баулитын тәрбие құралы екенін жете танып, өз еңбектеріне орнымен енгізіп, пайдалана білді

Қазақтың шешендік сөз тарихы Майқы би мен Аяз билерден басталып (XII-XIII ғғ.), Жиренше шешен, Асан қайғы (XIV-XV ғғ.) есімдерімен қатысты қалыптасып, өркендей түсті. Шалғез, Бұхар (XV-XVIII ғғ.), Шортанбай, Дулат, Мұрат, Төле, Қаз дауысты Қазыбек, Әйтекелерге жалғасты. Шешендік өнерінің кеңінен дамып биіктеген кезеңі – XV-XVIII ғғ. Бұл кез қазақ халқының жоңғар, қалмақ, қытай басқыншыларына қарсы тұрып, өз тәуелсіздігін қорғау жолындағы күрес жылдары еді. [2,416]

Шешендік сөздердің алғашқы үлгілерін халық ауыз әдебиеті туындыларынан, ертегі, аңыз әңгімелерден, өлең-жыр, дастандардан ұшыратамыз. Шешендік сөз терең ойға, ұтқыр шешімге, тапқыр логикаға құрылады. Халық мақалдарында: «Таяқ еттен өтеді, сөз сүйектен өтеді», «Бас кеспек болса да, тіл кеспек жоқ», «Қылыш жарасы бітеді, тіл жарасы бітпейді», «Аталы сөзге арсыз ғана тоқтамайды», – деп сөзді айтушыға да, оған құлақ қоюшыға да биік талап қойған. Демек, шешеннің ең негізгі құралы – сөз. Ол тындаушының жүрегіне жетіп, ерекше сезімге бөлеген. Сөз туралы Бөлтірік шешен: «Сөзден тәтті нәрсе жоқ. Сөзден ащы нәрсе жоқ. Ақылынды, сөзінді ақылсызға қор етпе, ақылдыға айт, кімге, қай жерде, қай кезде, қалай сөйлейтінін біл», – деп толғайды. [2,456]

Бұлар – «Ердің құнын екі ауыз сөзбен бітіретін, жауласқан елдің арасына бітім айтатын, күлгенді жылатып, жылағанды жұбата алатын даналық сөздер иесі».

Шешендік сөздер қазақ ауыз әдебиетіндегі шағын көлемдегі дидактикалық жанрлар. Шешендік сөздер – қоғам өміріне, табиғат құбылыстарына байланысты терең ой, бейнелі шебер тілмен айтылған халық шығармасы, тапқырлық сөздер мен тұжырымдар; қазақ ауыз әдебиетіндегі шағын көлемдегі дидактикалық жанр. Жанр мазмұнына қарай шешендік арнау, шешендік толғау, шешендік дау болып үш салаға бөлінеді.

Шешендік сөздер – қоғам өміріне, табиғат құбылыстарына байланысты терең ой, бейнелі шебер тілмен айтылған халық шығармасы, тапқырлық сөздер мен Тұжырымдар; қазақ ауыз әдебиетіндегі шағын көлемдегі дидактикалық жанр. Жанр мазмұнына қарай шешендік арнау, шешендік толғау, шешендік дау болып үш салаға бөлінеді. Даудың әрқайсысы бірнешеге (жер, жесір, құн, мал, ар даулары) жіктеледі. Шешендік арнау бата, тілек, әзіл-сын, көңіл айту, естірту, т.б. нұсқалардан тұрады. Шешендік толғауға қоғам, заманға байланысты тағылым-тәрбиелік мәні бар тақпақ, термелер жатады. Ал шешендік дауларда сол қоғамға тән қылмыстық, азаматтық істерді шешуге қатысты шешендік, тапқырлық сөздер, ұйғарымдар бейнеленеді. Шешендік сөздер мазмұны мен құрылысы жағынан мақал-мәтелге, аңыз-әңгімелерге, толғауларға, айтыстарға жақын. Композициялық құрылысына қарай пернелі сөз, термелі сөз болып екі топқа бөлінеді. Қара сөзбен айтылғандары – пернелі сөз, толғау, тақпақ түріндегілері термелі сөз деп аталады. Шешендік сөздер сонымен қатар түсінік пен түйінді сөздерден құралады. Түйінді сөз тұрақты, түсінік сөз ауыспалы мағынада келеді. Шешендік сөздер жазба әдебиетке жақын жанр. Оқиғаларының реалистігі, тілінің әдебилігі және белгілі халық ойшылдарының (Майқы би, Аяз би, Жиренше шешен), шешен, (Төле би, Қазыбек би, Әйтеке билердің) аттарымен айтылатындығы бұл пікірді растай түседі. Шешендік сөздердің көпшілігі әуелгі қалпында сақталмаған. Жаттап алып таратушылардың, әр буынның өңдеп өзгертуімен, уақыттың сынынан өтіп, ұзын-ырғасы, тобықтай түйіндері, түйіп айтқан тұжырымдары қалған. Ішінара айтушылардың есімдері де сақталған. Негізінде қоғамдағы қиянаттарға, әділетсіздіктерге қарсы қарапайым халық өкілдері білдірген наразылық ретінде туындаған Шешендік сөздердің нұсқалары өзін тудырған қоғаммен, себептермен бірге жойылып, біздің заманымыздағы қызметі көркем әдебиетке ауысты. Шешендік сөздер – тапқырлық пен шешендікке үйрететін көркем сөз үлгісі ғана емес, халықтың көне тарихымен

бірге жасап келе жатқан тәрбиелік мәні зор халық даналығы. Ол түркітестес халықтардың көпшілігінде кездеседі.

Шешендік сөздер – тапқырлық пен шешендікке үйрететін көркем сөз үлгісі ғана емес, халықтың көне тарихымен бірге жасап келе жатқан тәрбиелік мәні зор халық даналығы. Ол түркі тектес халықтардың көпшілігінде кездеседі. Шешендік өнерді ғылыми тұрғыдан зерттеп, зерделеу сонау бабамыз Әл-Фарабидің еңбегінен бастау алса, кейінгі кезде Ш. Уәлиханов, Қ. Халид, Ш. Құдайбердіұлы, Ә. Бөкейханов, А. Байтұрсынов, М. Әуезов, С. Сейфуллин, Г. Ә. Мәметова, Б. Адамбаев, Р. Сыздықова, Ә. Нұрмаханова еңбектерінде өрісін тапқан.

Қазіргі заманғы ғылыми-зерттеулер нәтижелеріне негізделген анықтамалар бойынша би-шешендердің әлеуметтік қызмет салалары сан алуан дәстүрлерді қамтыған. А. Байтұрсынов, М. Ж. Көпеев, С. Сейфуллин, М. Әуезов, Ә. Мәметова, Б. Адамбаев, Н. Төреқұлов, С. Негимов, Ж. Дәдебаев, С. Дәуітов, т.б. ғалымдардың еңбектерінде би-шешендер сөздерінің тарихи-поэтикалық ерекшеліктері үнемі қарастырылып келеді.

Бөлтіріктің «Балаға ақыл» атты насихат-нақыл, бата-тілек бағдарымен айтылған сөздері дидактикалық-философиялық байыпты сипатымен ерекшеленеді [3,156].

Шешендік насихат-нақыл сөздеріде қазақтың ата-бабалардан жеткен адамгершілік қасиеттер ұлағатын жас ұрпақтың жадына, санасына сіңіру ұсынылған. Қолдағы бар дүниені орынсыз шашпауды, ашкөз дүниекоңыз болмауды, меншікті жердің, судың («Сулы жер – нулы жер, нулы жер – рулы ел») иесі болуды, жігіттік пен қарттықтың үйлесімін білуді, ойдың да, сөздің де, істің де таза, ақ болуын сақтауды уағыздайды. Адамдармен қарым-қатынастар жасаудағы тәлім-тәрбиелік, этикалық ұстанымдардың мәнісін өмірлік шындық қорытындыларымен дәйектей түсіндірген. Мысалы:

Ақылы жоқты аға тұтпа, Қасиеті жоқты қадір тұтпа, Ақылы жоқты аға тұтсаң, Кішілігінді кемшіліктей көрер, Қасиеті жоқты қадір тұтсаң, Кішілігінді ерсіліктей көрер.

Үлкен алдында иіліп сөйле, Кіші алдында сызылып сөйле. Иіліп сөйлегеннен белің бүгілмейді, Сызылып сөйлегеннен сөзің үзілмейді.

Шешен адамның бойында кездесетін тапқырлық, батылдық, сабырлық – нағыз қасиеттердің белгісі. Ол сол қиын дауларды шешуге көмектескен. Тыңдаушысы жоқ жерде сөзді босқа қор

етпеген. Қазақтың шешендік сөздерінің тарихы Майқы би мен Аяз биден басталады.

Түгел сөздің түбі бір,
Түп атасы – Майқы би.
Аяз әліңді біл,
Құмырсқа жолыңды біл
деген нақыл содан қалған.

Халықтың сеніміне айналған шешендер: Жиренше, Асанқайғы, Бұқар, Шалкиіз, Шортанбай, Дулат, Мұрат сөздері халықтың көкейінен шыққан. Ел қамын ойлаған. Біздің атақты билеріміз Төле, Қазыбек, Әйтекелердің білімпаз, көреген, ұлағатты, ғибратты сөздері өскелең ұрпаққа болашақтың жарық шамшырағы іспеттес. Төле би айтқан: «Тура биде туған жоқ, Туғанды биде иман жоқ» деген аталы сөз турашылдық пен әділдікті жақтайды. [3,356]

Қазақтың шешендік сөздері – сөз құдіретін түсінетін адамға шөлдегенде ішетін сусын, тоңғанда жылынатын отын, ыстықтағанда желпінетін самал жел, адасқанда жол көрсететін жолбасшы, жауға аттанғанда қолбасшы, рухани азық, өмірдегі бағыт беретін темірқазық жұлдыз. Сондықтан да, «Даналардан шыққан сөз, білімдіге болсын кез» дегенді өсиет еткен.

Қазақ – табиғатынан ділмар, шешен халық. Сол себепті халқымыз шешендік өнерінде сөз ойға тәуелді болады. Егер керісінше болса, айтайын деген ойдың мәні солғындайды деген. Ұлы Абайдың «Көңілдегі көрікті ойдың ауыздан шыққанда өні қашады», - деуі содан. Демек, ұтқыр ой мен көркем сөз тең түсіп отырса ғана сөз әсерлі де тартымды, әрі қуатты болады, тыңдаушыны баурап алып, еріксіз мойындатады. Қазақ шешендері сөздің осы екі жағын тең ұстаған. «Атадан бала тусайшы, ата жолын қусайшы» дегендей, атадан балаға мұра болып келе жатқан жақсы қасиеттерді келер ұрпақтың бойына сіңіріп, ізгілікке тәрбиелеуді арман етіп, «шыншыл, әділетті иманды болу сонау ата-бабамыздан келе жатқан дәстүр екендігін ескертіп, кейінгі ұрпақтың ата салтын мықтап ұстануын талап еткен.

Көшпенді ата-балаларымыз ұрпақ тәрбиесіне қатысты жайттарды топтастырғанда да ғылым үшін аса маңызды жүйелілік принципіне ерекше мән берген. Ата-бабамыздың төкпе ақындық пен сұңғыла жыршылық, айыр көмей шешендік пен төгілдірген күйшілік секілді киелі өнерлеріміздің іргетасы бала санасына сәби шақта қалатынын ерекше ескеріп, осынау бал дәурен балалық кезеңге айрықша мән берген. Осы айтылғанға орай жас буын тәрбиесін

бесіктен бастап бұларды ақыл-ой, имандылық, еңбек, көркемдік, сымбаттылық секілді сан салаға жұптастырған.

Ұлттың ұлы мұраттары мен ұлылығы, ірілігі мен бірлігі, саналылығы мен пәктігі, есендігі мен еркіндігі, намысы мен ынтымағы үшін, тәуелсіздігін қорғау, тұтастығын сақтау, қорғаныс қабілетін күшейту жолында күш-қуатын, білім-білігін сарқа пайдаланған, ауыздыға сөз, аяқтыға жол бермеген сол бір заманның жарқырап туған жарық жұлдыздары, мемлекет мәмлегерлері Үйсін Төле бидің, Қаздауысты Қазыбек бидің, айыр тілді Алшын Әйтеке бидің кесімдері, терең тебіреніспен айтылған айшықты да асыл ойлары көнермейді. Уақыт өткен сайын тәрбиелік маңызы арта түспек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Қазақ әдебиеті.Энциклопедиялық анықтама - Алматы: «Аруна», 2010- 242 б.

2 Шешендік өнер С. Сөз мәдениеті және шешендік Алматы 2007, - 122 б.

3 Абилябакиева Ғ.Т Қазақ халқының шешендік сөздері. 2001, - 108 б.

ЖАҒАНДАНУ ДӘУІРІНДЕ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

АХМЕТОВА Ғ. Б.

География пәні мұғалімі, қалалық білім беру бөлімінің әдіскері, Екібастұз қ.

Жаһандану дәуірінде функционалды сауаттылықтың маңызы, оқушыларды өз бетінше үйренуге және жетілдіруге қабілетті жолдары бар. Сондай-ақ еліміздің оқу-тәрбие жүйесінде ең маңызды міндет - функционалды сауатты білім алушыларды қалыптастыру. Оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, жаратылыстану сауаттылығы, қаржылық сауаттылық, жаһандық құзыреттер, шығармашылық ойлау сынды функционалды сауаттылық бағыттары бойынша оқушыларды болашаққа бейімдеу аса маңызды.

Бүгінгі таңда балалардың болашағы, олардың еңбек нарығындағы сұранысы және өмірдегі жалпы табысы үшін маңызды. Бүгінгі жалпы білім беретін мектеп балаларды ертеңгі өмірге дайындауға арналған, сондықтан ол бірнеше жылдан кейін

оқушылардың қай әлемде өмір сүретінін және жұмыс істейтінін, әлемдік және отандық еңбек нарықтарында қандай үрдістер жетекші болатынын ескеруі керек. Кәсіби құзыреттіліктердің өзектілігінің өзгеруі үздіксіз жаңарып отыратын технологияларға сүйене отырып, жоғары интеллектуалды жұмысты орындауға дайын life-long learning (өмір бойы оқыту) моделін іске асыратын мамандарға сұраныстың артуын куәландырады. Қазіргі уақытта біздің еліміз мектеп оқушыларының өзгермейтін білімнің үлкен көлеміне ғана емес, сонымен бірге өзін - өзі тәрбиелеудің қалыптасқан дағдыларына ие болуына мүдделі, өйткені елде тұрақты тәуелсіз оқытуға бағытталған адамдар саны неғұрлым көп болса, технологияның пайда болуынан оларды практикалық іске асыруға дейінгі жол соғұрлым қысқа болады.

Қазіргі жалпы білім беру оқушының жеке басын дамытуға бағытталған. Білім алушы өз бетінше ойлауды, саралауды, қазіргі әлемде туындап жатқан қиындықтарды көре білуі және салмақты шешімдер қабылдай отырып, оларды ұтымды жөнудің жолдарын іздеуі керек. Өйткені, ұлы философ Гадамер айтқандай: «Мәселені шеше білу-білімге апаратын жол». Бүгінгі таңда ең маңызды міндеттердің бірі-өз бетінше үйренуге және жетілдіруге қабілетті функционалды сауатты білім алушыларды қалыптастыру. XIX ғасырдың ұлы ұстазы К.Д. Ушинский: «Адамды өмір бойы үйрету мүмкін емес, оны өмір бойы үйренуге үйрету керек!»-деген екен[1]. Бұл оқушының функционалды сауаттылығын қалыптастыру және дамыту арқылы мүмкін болады. Функционалды сауаттылықты дамыту еліміздің ұлттық мақсаттары мен стратегиялық міндеттерінің қатарына енді. Функционалды сауаттылық адамдарға қолда бар ақпарат қорын пайдалануға, оны іс жүзінде қолдануға және күрделі өмірлік міндеттерді шешуге көмектеседі. Бұл адамдардың нақты сауаттылығына және олардың әлем туралы білімдерінің кеңдігіне негізделген, бұқаралық мәдениеттен тәуелсіз ойлауға көмектеседі. Қойылған міндеттерді іске асыру үшін білім алушының жеке басының өзін-өзі барынша іске асыруына, өз қабілеттерін дамытуға мүмкіндік беретін жағдайлар жасау қажет. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев өз сөзінде жоғары оқу мәдениетін қалыптастыру және функционалды сауаттылықты дамыту Қазақстандағы басымдықтардың бірі болуға тиіс екенін әрдайым атап көрсетеді. Функционалды сауаттылық дегеніміз не? Функционалды сауаттылық-қоғаммен өзара әрекеттесу жағдайында оқу және жазу дағдыларын қолдана білу, яғни бұл

адамның әлеуметтік ортадағы толыққанды іс-әрекетін мүмкін ететін сауаттылық деңгейі. Функционалдық сауаттылықтың негіздері бастауыш мектепте қаланады, онда әртүрлі сөйлеу әрекеттері – жазу және оқу, сөйлеу және тыңдау қарқынды оқытылады. Тұжырымдаманың өзі алғаш рет 1965 жылы Тегерандағы Білім министрлерінің дүниежүзілік конгресінде қолданылды, содан кейін функционалдық сауаттылық «күнделікті өмірде пайдалану үшін оқу және жазу дағдыларының жиынтығы және күнделікті мәселелерді шешу» дегенді білдірді. Болашақта функционалдық сауаттылық өркениеттің, мемлекеттің, ұлттың, әлеуметтік топтың, жеке тұлғаның дамуының көрсеткіші болады. Сондықтан мектеп пен мұғалімге қойылған мақсат: қажет болған жағдайда мамандықты тез өзгерте алатын, жаңа әлеуметтік рөлдер мен функцияларды игере алатын, бәсекеге қабілетті мобильді тұлғаны дайындау. Бүгінгі таңда қоғам мен экономика жаңа білімді игергісі келетін және игере алатын, оларды жаңа жағдайларға қолдана алатын және туындаған мәселелерді шеше алатын мамандарға сұраныс жасайды, яғни функционалды сауатты мамандарға сұраныс бар.

1-сурет – Функционалды сауаттылық

Бүгінде жаһандану заманында жас ұрпаққа әлемдік стандартқа сәйкес білім беру маңызды. Ол үшін республикамыздағылымы - педагогикалық тұрғыда ізденіспен, әлемдік жинақталған тәжірибеге отандық қол жеткен табыстарды саралай отырып, ұлттық ерекшеліктерді ескере оқыту мен тәрбиелеуді жаңаша ұйымдастырумен байланысты.

Білім берудің жаңа бағыттарының басты ерекшелігі – оқытудың нәтижесін алдын – ала болжап, оқушылардың қызығушылықтары

мен ізденімпаздығынегізінде білімі мен біліктерін жетілдіріп, оны сана «сүзгісінен» терең зерделей отырып, шығармашылық әлеуетін үнемі дамытуға және рухани толысуға ұмтылысын қалыптастыруды бағдар тұтады.

Білім беру жүйесі жыл сайын әр түрлі өзгерістерге ұшырап отыр. Бұл өзгерістердің басты мақсаты - өсіп келе жатқан ұрпақты жан-жақты дамыған, күзиретті азаматтар етіп тәрбиелеу. Осы мақсатқа жетуге функционалдық сауаттылық көмектеседі. Жаттанды білім жарға жығады. Оқушының бойындағы білімнің күнделікті өмірде қажетіне жарауы қажет. Осы орайда мұғалімнің үйретері мен берері мол.

Қазақстан күн сайын қарқынды дамып келеді және ұлттың зияткерлік әлеуетін қалыптастыруға батыл қадам жасап отыр. Елдің білім беру жүйесі терең де сатылы стратегиялық жаңғырту кезеңін бастан өткеруде.

Қазақстанның бәсекеге қабілетті 30 елдің қатарына кіруі процесінде де маңызды болып табылады. Еліміз үшін маңызды болып табылатын аталған стратегиялық міндетті шешу жағдайында тұлғаның ең басты функциялық сапалары белсенділік, шығармашыл тұрғыда ойлауға және шешім қабылдай алуға, кәсіби жолын таңдай алуға қабілеттілік, өмір бойы білім алуға дайын тұруы болып табылады. Бұл функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады [2].

XXI ғасырдың жан-жақты, зерделі, дарынды, талантты адамдарды қалыптастыруда білім беру мәселесі, оның оқыту жүйесін заман талабына сай үйлестіре алу міндеті туындап, жаңа талаптар қойылуда. Соған орай ұстаздардың алдында тұрған міндет: табысты және әрекетке дайын қабілетті, әлеуметтік рөлін сезінетін құзырлы тұлғаны қалыптастыру. Жалпы құзыреттіліктің сипатына беделді пікір айтуға мүмкіндік беретін білімді игеру деген түсіндірме берілген. Тұлға құзыреттілігін дамыту - ұстаздың құзыретті тәсілдерді меңгертуі, білім беру мазмұнын жетілдіру. Ол үшін баланы субъект ретінде қарап, оқу ісіне өзінше қызықтыратын, оған қабілетін арттыратын жағдай туғызу керек.

Функционалдық сауаттылықтың бағыттары: – оқу сауаттылығы; – математикалық сауаттылық; – жаратылыстану сауаттылығы; – қаржылық сауаттылық; жаһандық құзыреттер; – шығармашылық ойлау. Оқу сауаттылығы-бұл адамның мәтіндерді түсіну және пайдалану, олар туралы ойлау және мақсаттарына жету үшін оқумен айналысу қабілеті. Оқушы қажетті ақпаратты табуға, алуға,

оны түсіндіруге және біріктіруге, мәтіннің мазмұнын түсінуге және бағалауға, алынған ақпаратты пайдалануға үйренуі керек. Математикалық сауаттылық – функционалдық сауаттылықтың екінші маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ол нақты мәселелерді шешуге көмектесу үшін математиканы қолдана білуді, сонымен қатар математиканың «тілін» түсіну қабілетін қамтиды. Жаратылыстану сауаттылығы-бақылаулар мен эксперименттерге негізделген тұжырымдар жасау үшін ғылыми әдістер арқылы зерттелуі және шешілуі мүмкін мәселелерді нақты жағдайларда бөліп көрсету үшін жаратылыстану білімін пайдалану мүмкіндігі. Қаржылық сауаттылық-бұл қаржы саласындағы білімнің, бейімділіктің, дағдылардың және көзқарастардың, сондай-ақ жеке әлеуметтік-педагогикалық сипаттамалардың жиынтығы, олардың қалыптасуы адамның әртүрлі әлеуметтік - экономикалық рөлдерді: үй иесінің, инвестордың, қарыз алушының, салық төлеушінің және т.б. өнімді орындау қабілеті мен дайындығын анықтайды. Жаһандық құзыреттілік - бұл жаһандық сипаттағы және мәдениетаралық өзара әрекеттесу мәселелерін әртүрлі көзқарастардан сыни тұрғыдан қарастыру қабілеті; мәдени, діни, саяси, нәсілдік және басқа да айырмашылықтар адамдардың қабылдауына, пайымдауына және көзқарасына қалай әсер ететінін түсіну; адамзатқа деген құрмет негізінде басқалармен ашық, құрметті және тиімді қарым-қатынасқа түсе алуы. Шығармашылық ойлау - адамның өз қиялын идеяларды дамыту және жетілдіру, жаңа білімді қалыптастыру, бұрын кездеспеген міндеттерді шешу үшін қолдана білуі [3].

Қорытындылай келе, неміс педагогы Адольф Дистервегтің «Ешбір адамға даму мен білім болмысынан берілмеген. Кез-келген адам оған өз іс-әрекетімен, өз күшімен, өз еңбегімен жетуі керек» деген екен. Сондықтан, заманауи білім беру мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған білім мазмұнын игерген оқушылардың білімдері мен біліктері өмірлік жағдаяттарда қолдана білуді, әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істей білуді және алынған ақпараттарды сыни тұрғыдан бағалай білуді, өзінің болжамдарын ұсыну және зерттеулер жүргізу, өзінің ойын негіздей білуді; іскерлігі мен дағдыларын адами іс-әрекеттердің әртүрлі салаларында, сондай-ақ тұлғааралық қарым-қатынас пен әлеуметтік қатынастарда өмірлік міндеттерді шешу үшін пайдалануды қамтамасыз етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Нурмуратова К.А. Функциональная грамотность как основа развития гармоничной личности в современных условиях. «Педагогическая наука и практика». Қостанай.-№1(23).-2019. - 14 б.
2. Бұзаубақова К.Ж. Құзыреттілік тұрғыдан білім берудегі білім сапасының мәні //«Шаяхметов оқулары» атты Республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары. - Павлодар, 2009. – 237 – 243 бб.
3. PISA халықаралық зерттеуін жүргізу аясында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту әдістері бойынша Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы. Мқғалімнің жұмыс дәптері // NIS – PEARSON

РОЛЬ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СТИМУЛИРОВАНИИ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

АХМЕТОВА М. Х.
магистрант, Торайғыров университет, г. Павлодар

Современное высшее образование переживает этап глубокой трансформации под влиянием цифровизации, глобализации и стремительного развития технологий. В условиях стремительного технологического прогресса и процессов глобализации традиционные педагогические подходы уже не в полной мере отвечают требованиям современного образовательного пространства. Следовательно, одной из наиболее острых проблем, с которыми сталкивается система высшего образования в Республике Казахстан и странах СНГ, является снижение учебной мотивации студентов. Эти факторы способствуют необходимости обеспечения перехода к персонализированным и гибким моделям обучения, ориентированным на индивидуальные потребности обучающихся. Одним из ключевых направлений этой трансформации становится интеграция искусственного интеллекта в образовательный процесс с целью повышения его эффективности и мотивационной вовлечённости студентов.

В данной связи особую актуальность приобретает использование технологий искусственного интеллекта (ИИ), обладающих значительным потенциалом для трансформации образовательной

среды. Использование искусственного интеллекта в области образования очень велико, поскольку позволяет создавать интерактивные и персонализированные образовательные материалы, что способствует повышению интереса студентов к обучению. Например, системы адаптивного обучения, такие как DreamBox и Knewton, используют ИИ для создания персонализированного учебного опыта, который корректируется в режиме реального времени в зависимости от успеваемости ученика. Это позволяет обучающимся учиться в своем собственном темпе, одновременно предоставляя ответы на домашние задания.

Преимуществом искусственного интеллекта является точный анализ данных о прогрессе студентов и адаптация учебного процесса под их индивидуальные потребности, что способствует улучшению учебных результатов и повышению мотивации. Кроме того, системы ИИ могут анализировать ответы студентов и предлагать индивидуальные практические занятия, направленные на те области, в которых студент испытывает трудности. Так, ИИ помогает студентам организовывать учебный процесс, предоставляя своевременную обратную связь и рекомендации, что снижает стресс и повышает уверенность в собственных силах [1].

Дополнительно можно отметить то, что искусственный интеллект играет важную роль в автоматизации рутинных задач преподавателей, таких как проверка тестов, анализ посещаемости и составление отчетов об успеваемости. Это позволяет учителям сосредоточиться на более творческих и педагогически значимых аспектах своей работы, таких как индивидуальное наставничество, разработка новых методик и эмоциональная поддержка студентов.

А благодаря онлайн-платформам и интеллектуальным помощникам студенты из разных уголков мира могут получать качественное образование, не выходя из дома. Системы автоматического перевода и голосовые помощники на основе ИИ преодолевают языковые барьеры, делая обучение инклюзивным для людей с разным уровнем подготовки и разными потребностями, включая студентов с ограниченными возможностями.

Важно отметить, что адаптивные образовательные платформы, основанные на ИИ, способствуют формированию индивидуальных траекторий обучения, что, в свою очередь, повышает вовлеченность и мотивацию студентов. Кроме того, технологии ИИ позволяют автоматизировать рутинные функции преподавателей, высвобождая

ресурсы для более качественного взаимодействия с обучающимися и реализации исследовательского потенциала.

Анализируя поведение студентов в обучающих системах, алгоритмы могут заранее выявлять признаки отставания или потери интереса и предлагать корректирующие меры, такие как дополнительный материал, изменения в стиле подачи информации или консультации с преподавателем [1, 2].

Искусственный интеллект оказывает значительное влияние на обучение студентов, улучшая качество и эффективность образовательного процесса. Например, студенты, изучающие иностранные языки с помощью адаптивных приложений, таких как Duolingo, быстрее усваивают лексику и грамматику благодаря персонализированным упражнениям и мгновенной обратной связи. В технических вузах использование виртуальных ассистентов, таких как чат-бот Jill Watson, позволяет студентам получать помощь и ответы на вопросы в любое время, что снижает уровень стресса и повышает вовлеченность в учебу. Кроме того, студенты, занимающиеся программированием на платформах с ИИ, таких как CodeSignal или LeetCode, значительно развивают практические навыки благодаря автоматической оценке решений и адаптивному подбору задач, что улучшает их подготовку к профессиональной деятельности. Также ИИ помогает выявлять студентов, испытывающих трудности, и своевременно предоставлять им необходимую поддержку, что повышает общий уровень успеваемости и снижает количество отчислений.

Однако, помимо преимуществ, существуют также и недостатки, к основным из которых относятся:

- необходимость в технической инфраструктуре;
- риски утраты личного контакта в обучении, потому что чрезмерное использование ИИ может привести к снижению взаимодействия между преподавателями и студентами;
- проблемы с конфиденциальностью данных [3, 4].

Для успешного внедрения и эффективного функционирования систем искусственного интеллекта (ИИ) в образовательных учреждениях необходимо создание комплексной среды, обеспечивающей технологическую, методическую и этическую готовность всех участников учебного процесса. Важнейшим условием является высокий уровень информированности и компетентности педагогических кадров в области современных ИИ-технологий и их практического применения. Вот несколько

рекомендаций по эффективному использованию искусственного интеллекта в образовании:

1) Создание и использование интеллектуальных систем, способных учитывать индивидуальные особенности, темп и стиль обучения каждого студента, способствует повышению мотивации и эффективности усвоения материала. Такие платформы должны обеспечивать динамическую персонализацию учебного контента и форм обратной связи.

2) Необходима организация систематического обучения педагогов методам интеграции ИИ в образовательный процесс, включая освоение инструментов анализа данных, адаптивного обучения и цифровых помощников, что позволит педагогам эффективно применять технологии для оптимизации учебной деятельности и поддержки студентов.

3) Студентам должна быть предоставлена возможность свободного и своевременного доступа к современным образовательным платформам, цифровым библиотекам и ИИ-инструментам. Важно также учитывать техническую инфраструктуру и обеспечивать поддержку пользователей.

4) Регулярный сбор и анализ данных об использовании ИИ-технологий в обучении позволяют выявлять проблемные зоны, оценивать образовательные результаты и корректировать методические подходы.

5) Содействие развитию исследовательских инициатив и инноваций, путем стимуляции научно-исследовательской деятельности в области искусственного интеллекта [5].

Таким образом, интеграция искусственного интеллекта в образование не только повышает эффективность учебного процесса, но и способствует формированию более гибкой, адаптивной и ориентированной на студента образовательной среды.

Применение технологий искусственного интеллекта (ИИ) в системе высшего образования представляет собой перспективное направление, способствующее повышению мотивации обучающихся и улучшению качества образовательного процесса. Однако для успешной интеграции ИИ необходим комплексный подход, включающий техническую подготовку, профессиональное развитие преподавательского состава и формирование этических норм. Только сбалансированное и осознанное внедрение данных технологий позволит достичь значимых результатов в повышении эффективности обучения и мотивации студентов.

В настоящее время искусственный интеллект оказывает существенное воздействие на образовательные практики, предоставляя широкий спектр возможностей как для обучающихся, так и для преподавателей. К таким возможностям относятся персонализированное обучение, использование интеллектуальных учебных материалов и расширение доступа к образовательным ресурсам. Вместе с тем, внедрение ИИ связано с определёнными рисками, в числе которых – необходимость сохранения социального взаимодействия между участниками образовательного процесса и внимание к человеческому фактору [3].

В дальнейшем ожидается, что технологии искусственного интеллекта будут продолжать развиваться и интегрироваться в образовательные системы, что обуславливает необходимость тщательного анализа их воздействия и разработки нормативно-правовых, а также этических механизмов регулирования. Такие меры призваны обеспечить эффективность, прозрачность и справедливость при использовании ИИ в высшем образовании.

ЛИТЕРАТУРА

1 Беляков М. Как искусственный интеллект влияет на образование и что работает уже сейчас // Bluescreen: медиа по технологии и тренды. – 12 июня 2024. [Электронный ресурс]. – URL: <https://bluescreen.kz/kak-iskusstviennyi-intielliekt-vliiaiet-na-obrazovaniie-i-cto-rabotaet-uzhie-sieichas/>.

2 Применение искусственного интеллекта в высшем образовании: большие перспективы и неоднозначные последствия // LibInform. – 23 сентября 2019. [Электронный ресурс]. – URL: <https://libinform.ru/read/articles/Primenenie-iskusstvennogo-intellekta-v-vysshem-obrazovanii/>.

3 Как можно использовать искусственный интеллект в образовании // Smodin. – 3 июня 2025. [Электронный ресурс]. – URL: <https://smodin.io/blog/ru/how-can-ai-be-used-in-education-to-boost-results/>.

4 Искусственный интеллект в образовании: Текущие тренды и будущее // Кут Билим. – 12 августа 2024. [Электронный ресурс]. – URL: <https://kutbilim.kg/ru/analytics/inner/iskusstvennyy-intellekt-v-obrazovanii-tekuschie-trendy-i-buduschee/>.

5 Гуров Д. И., Леонов Д. Е., Кириллов Г. М. Влияние искусственного интеллекта на современных студентов: анализ, этические и философские аспекты //

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КИБЕРҚАУІПСІЗДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

БАЗАРБАЕВА А. И.

докторант, Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

КЕРИМБАЕВА Б. Т.

PhD, қауымд.профессор, К. Жұбанов атындағы
Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ.

Қазіргі қоғамдағы жаппай цифрландыру үдерісі білім беру жүйесінде жаңа талаптар мен міндеттерді алға тартты. Солардың ішінде киберқауіпсіздік мәселесі ерекше маңызға ие болды. Киберқауіпсіздікті қамтамасыз ету тек техникалық тұрғыда ғана емес, сонымен бірге психологиялық, құқықтық және педагогикалық аспектілерде де кешенді қарастыруды қажет етті. Әсіресе, болашақ мұғалімдердің киберқауіпсіздік құзыреттілігін қалыптастыруда психологиялық факторларды ескеру олардың кәсіби дайындығының тиімділігін арттыратын маңызды бағыт ретінде айқындалды.

Болашақ мұғалімдердің киберқауіпсіздік құзыреттілігін қалыптастыруда психологияны интеграциялау – уақыт талабы. Себебі кибершабуылдардың басым бөлігі техникалық олқылықтардан гөрі адам факторына байланысты болғаны белгілі. Сондықтан білім алушыларға тек ақпараттық жүйелерді қорғау тәсілдерін ғана емес, сонымен бірге когнитивтік жүктеме, сенім, мотивация және тұлғааралық қатынастар сияқты психологиялық факторларды басқаруды үйрету қажет деп санаймын. Бұл бағыттағы зерттеулер көрсеткендей, психологиялық тұрғыдан дайындалған мұғалімдер ақпараттық қауіптерге төтеп беріп қана қоймай, білім алушыларға қауіпсіз цифрлық мінез-құлық үлгісін көрсете алады. Осыған байланысты педагогикалық даярлық барысында психология мен киберқауіпсіздіктің тоғысатын тұстарын айқындап, оны оқу бағдарламаларына енгізу – болашақ мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттырудың тиімді жолы болып есептеледі.

J. Taylor-Jackson, J. McAlaney, J. L. Foster, A. Bello, A. Maurushat және J. Dale өз зерттеулерінде киберқауіпсіздік саласында адамның рөлі маңызды екендігін қарастырған. Авторлар көптеген кибершабуылдардың нысаналардың нақты әрекеттерді орындауына, мысалы, фишингтік хаттағы сілтемені ашуына тәуелді болғанын анықталған. Сонымен қатар, киберкылмыскерлердің өздері де мотивация, топтық динамика және әлеуметтік сәйкестік сияқты психологиялық үдерістермен басқарылғаны көрсетілген. Зерттеуде қасақана да, қасақана емес ішкі қауіптердің де когнитивтік жүктеме, психологиялық саулық, сенім және тұлғааралық қатынастар сияқты психологиялық факторлармен байланысты болғаны дәлелденді. Осыған байланысты авторлар психологияны киберқауіпсіздік білім беру жүйесіне енгізу мамандарды киберқауіпсіздік мәселелерін шешуге қажетті дағдылармен қамтамасыз ететінін ұсынған. Дегенмен, олар психологияны киберқауіпсіздікке енгізудің белгілі қиындықтары бар екенін атап өткен. Психология кең ауқымды ғылым болғандықтан, оның барлық теориялары мен әдістері киберқауіпсіздік саласында практикалық мәнге ие бола бермейтіні айқындалған. Сондықтан әдебиетті талдап, киберқауіпсіздікке тиімді қолдануға болатын тұжырымдарды іріктеу қажеттігі белгіленген. Сонымен бірге, психология мен киберқауіпсіздіктің оқытылуындағы педагогикалық айырмашылықтар, сондай-ақ бұл екі бағыттағы студенттердің психологиялық ерекшеліктері ескеруді қажет ететіні ұсынылған. Авторлар киберқауіпсіздік студенттерін оқытуда осы айырмашылықтарды айқындап, оларды оң бағытта шешудің маңызы зор екенін негіздеген. Мақалада психология мен киберқауіпсіздік салаларының өзара ықпалдастығы мен ынтымақтастығының қажеттілігі ерекше атап өтілген. Авторлар екі сала мамандары арасындағы тәжірибе алмасу болашақ киберқауіпсіздік мамандары мен практиктеріне психологиялық білімді тиімді жеткізудің маңызды тетігі ретінде ұсынылған [1].

T.Santhosh және K.Thiyagu болашақ мұғалімдердің білім беру ортасына байланысты киберқауіпсіздік құзыреттілігін өлшеуге арналған арнайы өлшем құралының дамуын және валидтілігін зерттеген. Зерттеуге Үндістанның Керала штатындағы түрлі педагогикалық колледждерден 100 білім алушы қатысқан. Зерттеу барысында бастапқыда 113 тапсырмадан тұратын құзыреттілік көрсеткіштері дайындалған, алайда сарапшылардың пікіріне сәйкес 21 тапсырма өзгертіліп, 13 тапсырма алынып тасталды. Нәтижесінде 93 тапсырмадан тұратын сынақ нұсқасы дайындалып,

ол білім алушыларға Google Forms платформасы арқылы таратылды. Жиналған деректер t-мәні мен g-мәні негізінде талданып, шкаланың сенімділігі Cronbach Alpha коэффициенті мен жартылай бөліну корреляциясы арқылы тексерілді. Талдау қорытындысында өлшем бірліктері 78 тапсырмаға дейін қысқартылып, олар білім беру ортасындағы киберқауіпсіздіктің 12 негізгі аспектісін қамтыды. Қосымша түрде өлшемнің валидтілігін тексеру үшін растайтын факторлық талдау жүргізілді. Психометриялық шкаланың толық талдауы оның сенімді және валидті екендігін, сондай-ақ болашақ мұғалімдердің киберқауіпсіздік құзыреттілігін өлшеуге жарамды құрал болып табылатынын растады [2].

A.von Preuschen, V.Zimmermann, M.C.Schuhmacher өз зерттеулерінде киберқауіпсіздік саласындағы эмоциялардың рөлін жүйелі түрде талдады, оны 2023 жылғы International Symposium on Technikpsychologie (TecPsy) конференциясында жариялады. Олар эмоциялардың адам мінез-құлқына әсер ету маңыздылығына қарамастан, киберқауіпсіздік мінез-құлқы моделдерінде дәстүрлі түрде назардан тыс қалғанын атап өтті. Соңғы жылдары эмоцияларға қатысты қызығушылық арта түсті деп белгіледі. Зерттеушілер 23 мақаланы талдау арқылы киберқауіпсіздік әдебиетіне негізделген жіктеу жүйесіне сүйене отырып, эмоцияларға байланысты назар аударуды зерттеді. Нәтижелер эмоциялардың киберқауіпсіздіктің түрлі процестерінде негізгі рөл атқаратынын және бұл бағытта одан әрі зерттеулер жүргізудің қажеттілігін көрсетті. Сонымен қатар, талдау эмоцияларды зерттеудегі бес негізгі қиындықты анықтады, мысалы, эмоциялардың концептуализациясы және киберқауіпсіздік контекстінде оларды өлшеуге арналған құралдардың жетіспеушілігі. Авторлар соңында аталған мақалалардың осы қиындықтарды шешу үшін ғылыми зерттеулердің мүмкін бағыттарына қатысты ұсыныстар бергенін жазды [3].

T. V. Tulupieva әлеуметтік-инженерлік шабуылдар контекстінде ұйымның ақпараттық қауіпсіздігінің психологиялық аспектілерін зерттеуге назар аударды. Автор осы мәселені шешудің тәсілдерін айқындауды мақсат етіп, дереккөздерді талдау мен жүйелеу негізінде қорытындылар жасаған. Зерттеу барысында екі бағыт пайдаланылды: біріншісі – арнайы ғылыми журналдарды зерделеу, екіншісі – соңғы жиырма жыл ішінде Scopus деректер қорында аталған мәселенің көрініс табуын талдау. Зерттеу нәтижесінде әлеуметтік-инженерлік шабуылдың негізгі элементтерінің психологиялық аспектілері қарастырылды: шабуылдаушының білімі

мен дағдылары, ұйымдық жағдайлар, ақпараттық жүйенің бөлігі болып табылатын қызметкердің сипаттамалары және оқыту мен алдын алу бағыттары. Сонымен қатар, психологиялық факторларды ескеретін әлеуметтік-инженерлік шабуылдың моделі ұсынылды. Автор қазіргі уақытта әзірленген тәсілдер ұйымдағы кадрлық үдерістерді қайта қарастыруға жеткілікті негіз бола алатынын атап өтті. Оның пікірінше, әлеуметтік-инженерлік шабуылдар мәселесін ақпараттық қауіпсіздік саясатын ескере отырып, кадрлық үдерістерді өзгерту тұрғысынан HR қызметінің қатысуынсыз шешу мүмкін болмаған. Зерттеу нәтижелері кадрлық менеджмент, персоналды даярлау, ақпараттық қауіпсіздік, ақпараттық технологиялар және жасанды интеллект саласының мамандарына, сондай-ақ басшыларға, бизнес иелеріне, мемлекеттік және муниципалдық органдар жетекшілеріне пайдалы болды [4].

F. D. Guillén-Gámez, I. Martínez-García, E. Alastor, және Ł. Tomczyk өз еңбектерінде мұғалімдерді даярлау барысында олардың киберқауіпсіздік саласындағы цифрлық құзыреттерін бағалау үшін арнайы психометриялық құрал әзірлеген еді. Зерттеу барысында олар бірнеше қосымша міндеттерді шешуді көздеді: ер және әйел қатысушылардың арасында айқын айырмашылықтардың бар-жоғын анықтау; әртүрлі операциялық жүйелерді пайдалану, екі қадамды аутентификация, қосымшалар мен профильдерге әртүрлі құпиясөздерді қолдану сияқты әрекеттерге байланысты ерекшеліктерді айқындау; сондай-ақ құпиясөздерді оқу платформаларында (LMS), электронды поштада, әлеуметтік желілерде және қосымшаларда жаңарту жиілігінің болашақ мұғалімдердің киберқауіпсіздік құзыреттеріне ықпалын бағалау. Зерттеу ex post facto үлгісінде жүргізіліп, Испанияның Малага университетінде «Бастауыш білім беру» және «Мектепке дейінгі білім беру» курстарында оқитын 220 студент қамтылды. Нәтижесінде, авторлар болашақ мұғалімдердің цифрлық дағдылары төмен деңгейде болғанын және олардың жаңа цифрлық ортада еркін бағдарлай алмайтынын көрсетті. Сонымен бірге, ер және әйел қатысушылардың нәтижелерінде айқын айырмашылықтар байқалды. Мысалы, Мас операциялық жүйесін пайдалану мен екі қадамды аутентификация шараларында ер студенттер анағұрлым сенімді болған. Бұған қоса, құпиясөздерді жаңарту жиілігі (LMS, электронды пошта, әлеуметтік желілер мен қосымшаларда) студенттердің қауіпсіздік пен алдын алу шараларына қатысты құзыреттеріне әсер еткені анықталды [5].

V. Y. Bykov, O. Y. Burov, N. P. Dementievskaya өз еңбектерінде білім беру процесіне қатысушылардың киберқауіпсіздік мәселелерін қарастырды. Олар бұл мәселе тек ақпараттық ресурстарды техникалық тұрғыдан қорғаумен шектелмегенін, сонымен бірге құқықтық, ақпараттық, ұйымдастырушылық және психологиялық қорғау аспектілерін қамтуы тиіс екенін көрсетті. Авторлар киберқауіпсіздікті қамтамасыз етудің психологиялық құралдарының ішінде когнитивті тетіктерді ерекше атаған. Себебі қазіргі қоғамда, әсіресе балалар мен жастар, кибершабуылдардың басты нысанына айналған. Олардың ең әлсіз буыны когнитивті сфера болғандықтан, бұл бағыттағы осалдық негізгі қауіп көзі ретінде қарастырылды. Зерттеушілердің пікірінше, білім беру процесінің қатысушыларына киберкеңістіктен келетін қауіп-қатерлерді пассивті және активті деп қарастыру қажет болды. Сондықтан «оқыту үдерісінің субъектісі – оқыту – орта» жүйесінің өміршеңдігін қамтамасыз ететін тиімді құралдарды әзірлеу қажеттілігі туындады. Киберқауіптердің ішінде ең маңыздысы ретінде әлеуметтік инженерия әдістері танылды. Авторлар білім алушылардың осы әдістерге қатысты білімі мен оған қарсы тұру қабілеті киберқауіпсіздікті қамтамасыз етудің ең тиімді жолдарының бірі болғанын дәлелдеді. Сонымен қатар, олар білім беру процесі қатысушыларына арналған арнайы дайындық түрінде «кибервакцинация» ұғымын ұсынды. Бұл – киберқауіптің ықпалында болу тәжірибесін саналы түрде қалыптастыруды, оған қарсы тұру дағдыларын дамытуды көздейтін жаттығулар жүйесі еді. Мұндай дайындыққа дәстүрлі әдістермен қатар кибершабуылдарды модельдеу, қарсы әрекет ету машықтарын дамыту, сондай-ақ киберқауіптерге төтеп беру және қалпына келу қабілеттерін қалыптастыру жатқызылды. Авторлар одан әрі зерттеулерді киберқауіптердің түрлерін нақтылау мен қарсы әрекет ету әдістерін жетілдіруге бағыттау қажеттігін атап өтті. Сондай-ақ, киберқауіптерге қарсы тұру мәселесін ерекше маңызды деп бағалап, бұл салада төтенше жағдайлар саласындағы операторларды оқыту тәжірибесін қолдану, адамның ағымдағы психологиялық жағдайын бағалау және оның тиімділігін арттыруға бағытталған түзетулер енгізу қажеттігін негіздеді [6].

Е. М. Шпагина, Р. В. Чиркина өз еңбектерінде балалардың ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесін жан-жақты қарастырған. Олар қазіргі қоғамдағы жаппай цифрландыру жағдайында баланың мүддесін, жеке дамуын, денсаулығы мен әлауқатын қорғау білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі ретінде

атап өткен. Авторлар педагогтар мен психологтардың ақпараттық қауіпсіздік саласындағы құзыреттілігі ұйымдастырушылық-құқықтық, техникалық және психолого-педагогикалық білімдерден тұруы тиіс екенін қарастырылған. Зерттеуде құқықтық және психологиялық-педагогикалық аспектілерге ерекше назар аударылған, бұл болашақ педагогтарды даярлау мазмұнын айқындауда маңызды рөл атқарған. Ғалымдар білім беру ұйымдарының мамандары мен басшылары ата-аналарды ақпараттандыру және балаларға интернет кеңістігінде туындайтын тәуекелдерді еңсеруге көмектесу бағытында жүйелі жұмыс атқаруы қажет екенін ұсынған. Зерттеу нәтижесінде балалардың ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің тиімді жолы ретінде құқықтық реттеу, техникалық қорғау құралдары және психолого-педагогикалық әдістерді кешенді түрде үйлестіру қажеттігі дәлелденді. Сонымен қатар, авторлар педагогтар мен психологтардың құзыреттілігін арттыру үшін біліктілікті жетілдіру курстарының мазмұнын ұсынған. Бұл курстарда ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің теориялық негіздерімен қатар, практикалық әдістерді меңгеру қажеттілігі айқындалған. Жалпы алғанда, мақалада педагогтар мен психологтардың балалардың ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған кәсіби құзыреттіліктерді игеруі – қазіргі білім беру процесінің өзекті міндеті ретінде атап өтілген [7].

J. Taylor, J. McAlaney, S. Hodge, H. Thackray, C. Richardson, S. James, және J. Dale өз зерттеулерінде киберқауіпсіздік саласында білім алып жатқан бакалавриат және магистратура студенттеріне психологиялық принциптерді оқыту тәжірибесін қарастырған. Авторлар информатика мен киберқауіпсіздік білімінде психологияны оқытуды қолдаған алдыңғы зерттеулеріне сүйеніп, осы бағытты одан әрі дамытуды мақсат еткен. Зерттеуде киберқауіпсіздік мамандығының студенттеріне психологияны оқытудың қолжетімді әрі қызықты болуына ерекше назар аударылған. Авторлар студенттердің жеке ерекшеліктерін ескерудің маңызы зор екенін айқындаған. Сонымен бірге, психологияға негізделген онлайн оқыту құралы әзірленген. Бұл құрал оқытушылар мен ұйымдарға студенттер мен қызметкерлер арасында киберқауіпсіздік тәуекелдері туралы хабардарлықты арттыруға көмектескен. Зерттеу барысында психологиялық білімді киберқауіпсіздік оқу бағдарламасына енгізудің нақты тәсілдері ұсынылған. Авторлар психологияның әдістері мен принциптерін

колдану болашақ киберқауіпсіздік мамандарының құзыреттілігін арттырудың тиімді жолы екенін дәлелдеген [8].

Жүргізілген зерттеулер мен талдауларға сүйене отырып, болашақ мұғалімдердің киберқауіпсіздік құзыреттілігін қалыптастыруда психологиялық аспектілерді ескеру қажеттігі анықталды. Бұл бағыттағы ғылыми еңбектер адамның киберқауіпсіздіктегі негізгі фактор екендігін айқындады. Сондықтан кәсіби даярлықта болашақ мұғалімдерге психологиялық тұрақтылықты дамыту, әлеуметтік-инженерлік әдістерді тану, ақпараттық мәдениетті қалыптастыру және сыни ойлау қабілетін жетілдіру міндетті элементтер ретінде енгізілуі тиіс. Мұндай тәсіл киберқауіпсіздіктің техникалық дағдыларымен қатар, тұлғалық және кәсіби дамуды қамтамасыз етіп, заманауи мұғалімнің жаңа талаптарға сай даярлануына мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті тарапынан қаржыландырылды (грант № AP26103383)

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Taylor-Jackson, J., McAlaney, J., Foster, J. L., Bello, A., Maurushat, A., & Dale, J. Incorporating psychology into cyber security education: a pedagogical approach //International Conference on Financial Cryptography and Data Security. – Cham : Springer International Publishing, 2020. – С. 207-217.

2 Santhosh T., Thiyagu K. Development and validation of cyber security competency scale for prospective teachers //Journal of Pedagogical Sociology and Psychology. – 2024. – Т. 6. – №. 3. – С. 111-124.

3 von Preuschen A., Zimmermann V., Schuhmacher M. C. How do you Feel about Cybersecurity?—A Literature Review on Emotions in Cybersecurity //International Symposium on Technikpsychologie (TecPsy) 2023. – Sciendo, 2023. – С. 1-13.

4 Tulupieva T. V. Psychological Aspects of the Organization's Information Security in the Context of Socio-engineering Attacks // Administrative Consulting. – 2022. – №. 2. – С. 123-128.

5 D.Guillén-Gámez, F.,Martínez-García, I.,Alastor, E., & Tomczyk, Ł. Digital competences in cybersecurity of teachers in training // Computers in the Schools. – 2024. – Т. 41. – №. 3. – С. 281-306.

6 Bykov V. Y., Burov O. Y., Dementievskaya N. P. Cyber security in a digital learning environment //Information technologies and learning tools. – 2019. – Т. 70. – №. 2. – С. 313-331.

7 Шпагина Е. М., Чиркина Р. В. Компетентность педагогов и психологов в области информационной безопасности детей // Психология и право. – 2019. – Т. 9. – №. 3. – С. 261-277.

8 Taylor, J., McAlaney, J., Hodge, S., Thackray, H., Richardson, C., James, S., & Dale, J. Teaching psychological principles to cybersecurity students //2017 IEEE Global Engineering Education Conference (EDUCON). – IEEE, 2017. – С. 1782-1789.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ИНСТРУМЕНТ ОПТИМИЗАЦИИ МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

БАКЛУШИНА Е. Г.

студент, Торайғыров университет, г. Павлодар

Актуальность проблемы роста нагрузки на учителя в СОШ можно объяснить быстрым развитием цифровизации образования и растущими требованиями к учебному процессу. Важно помнить, что рабочие аудиторные часы и время непосредственного общения с учениками на уроке – это далеко не единственные обязанности профессионала. Среди прочих можно отметить: внеурочную коммуникацию, организацию расписания, проверку работ, подбор материалов, разработку плана уроков, сбор необходимых данных с учеников и их родителей и выполнение задач от школьной администрации.

Все больше бюрократической работы выпадает на роль учителя, что сильно повышает интеллектуальную нагрузку, при этом такие задачи дополнительно не оплачиваются. Это приводит к сокращению времени, отведенного на методическую подготовку, и увеличивает риск профессионального выгорания, что является одной из основных причин увольнения учителей из школ. Классическая подготовка требует значительных временных и интеллектуальных затрат. Именно здесь возникает необходимость в инструментах, которые могут сократить рутинную часть работы без ущерба для качества обучения.

Искусственный интеллект (ИИ) позволяет компенсировать этот дефицит времени, так как он ускоряет создание материалов и помогает сосредоточиться на ключевой педагогической задаче – взаимодействии с учащимися.

По результатам исследования объединения учителей ASTI, многие из учителей испытывают трудности с балансом между работой и личной жизнью из-за увеличивающейся нагрузки в технологических моментах. Многие из них также хотели бы ознакомиться с информацией об эффективном использовании ИИ при подготовке к занятиям [1].

Таким образом, использование цифровых технологий становится не просто инновацией, а практическим ответом на вызовы современной школьной действительности. Цель статьи заключается в том, чтобы показать, каким образом инструменты искусственного интеллекта могут оптимизировать процесс подготовки учителя.

В сфере образования искусственный интеллект трактуется как совокупность вычислительных систем, способных имитировать когнитивные функции человека – обучение, адаптацию и применение знаний для решения задач [2].

Одним из ключевых преимуществ применения искусственного интеллекта является оптимизация подбора материалов. Современные инструменты позволяют находить тексты, соответствующие уровню владения языком учащихся, и адаптировать аутентичные источники под конкретные учебные цели. Это делает подготовку более гибкой и качественной [3, 4].

Генерация упражнений также существенно облегчает работу преподавателя: системы способны автоматически формировать задания по лексике, грамматике, аудированию и устной практике. При этом возможно создание более сложных форматов – ролевых игр и креативных заданий, что экономит время на подготовку и разнообразит учебный процесс [4, 5].

Не менее значимой является персонализация обучения. Алгоритмы анализируют уровень и динамику прогресса студентов, подбирая материалы, соответствующие интересам и потребностям конкретного учащегося. Это повышает мотивацию и делает образовательный процесс более персонализированным. Применение ИИ открывает возможности для вариативности форматов: от традиционных тестов до интерактивных симуляций и игровых элементов, которые помогают повысить вовлеченность учеников [5, 6].

Наконец, нельзя не отметить экономию времени. Автоматизация рутинных задач, таких как проверка заданий, подбор материалов или составление планов, не только освобождает педагога от однообразной нагрузки, но и позволяет сосредоточиться на разработке содержательных и разнообразных форм занятий, что напрямую влияет на качество образовательного процесса и поддерживает учебную мотивацию у учеников. Кроме того, снятие рутинных задач способствует более рациональному распределению усилий и снижает риск профессионального выгорания, сохраняя энергию для действительно значимых аспектов преподавания.

В целом, роль ИИ стоит рассматривать как вспомогательную, а не заменяющую преподавателя. Именно учитель контролирует процесс, адаптирует материалы и сохраняет педагогическую ценность занятий. Вместе с тем, обсуждая преимущества, необходимо учитывать и возможные риски внедрения технологии в образовательную практику.

Несмотря на очевидные преимущества, применение искусственного интеллекта в образовательной практике связано с рядом ограничений. Одно из них – риск ошибок и недостоверности сгенерированного контента. Даже современные алгоритмы могут предлагать неточные формулировки, некорректные примеры или задания, не соответствующие целям урока. Именно поэтому работа с материалами, созданными ИИ, требует обязательной проверки и доработки со стороны преподавателя [3, 7].

Дополнительную проблему составляют вопросы этики. Генерация текстов и упражнений с помощью ИИ может приводить к проблемам с авторством и плагиатом: учитель должен ясно осознавать границы между собственной методической работой и использованием автоматизированных решений. В некоторых исследованиях подчеркивается, что учащиеся и коллеги могут ставить под сомнение оригинальность материалов, если они не адаптированы и не имеют «авторского почерка» преподавателя [4, 6].

Важным аспектом остается и баланс между автоматизацией и педагогическим контролем. Если полагаться исключительно на алгоритмы, существует риск утраты непосредственного человеческого участия и индивидуальной поддержки в обучении, которые играют решающую роль в мотивации школьников. Именно поэтому специалисты подчеркивают: ИИ должен рассматриваться не как самостоятельный субъект обучения, а как вспомогательный инструмент, усиливающий возможности учителя [5, 7].

Вывод: искусственный интеллект не заменяет преподавателя, а помогает ему справляться с рутинными задачами, освобождая время для методической и творческой деятельности. При ответственном и осознанном использовании технологии способны не снижать, а усиливать качество образовательного процесса.

Подводя итог, можно отметить, что использование инструментов искусственного интеллекта в методической подготовке школьного учителя иностранного языка обладает рядом существенных преимуществ. ИИ позволяет оптимизировать подбор материалов, автоматизировать генерацию упражнений, персонализировать обучение и расширять вариативность форматов, что в конечном счете ведет к экономии времени и снижению интеллектуальной нагрузки педагога. Вместе с тем, работа с такими технологиями требует критического отношения, проверки качества создаваемых материалов и внимания к вопросам этики, включая проблему плагиата и авторства.

Прежде всего, перспективы развития связаны с интеграцией ИИ в образовательные платформы и созданием комплексных решений, которые объединяют ресурсы для преподавателей и учеников. Не менее значимой задачей становится подготовка будущих педагогов к грамотному и ответственному использованию цифровых инструментов, что позволит им не только повышать эффективность своей работы, но и сохранять уникальную роль учителя как наставника и посредника в образовательном процессе.

ЛИТЕРАТУРА

1 ASTI Survey 2024: Digital Technology and its Impact on Teachers' Working Lives // Association of Secondary Teachers, Ireland. March 2024. [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.asti.ie/document-library/red-c-asti-survey-2024-digital-technology-and-its-impact-on/> [дата обращения 28.09.2025].

2 Exploring the impact of artificial intelligence on teaching and learning in higher education. 2017. // Popenici, S.A.D., Kerr, S. November 2017 [Электронный ресурс]. – URL: <https://rdcu.be/eIHFF> [дата обращения 28.09.2025].

3 AI in Education: Liberating Teachers or Reshaping Their Burden? 2025. // Think Academy. September 2025 [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.thinkacademy.ca/blog/ai-education-teachers-workload/> [дата обращения 28.09.2025].

4 Advantages and Disadvantages of AI in Education. 2025 // University Canada West. May 2025 [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.ucanwest.ca/blog/education-careers-tips/advantages-and-disadvantages-of-ai-in-education> [дата обращения 28.09.2025].

5 Top Benefits Of AI In Education For Teachers and Students. 2023 // Brandon Hurter. November 2023. [Электронный ресурс]. – URL: <https://element451.com/blog/benefits-of-ai-in-education> [дата обращения 28.09.2025].

6 Impact of Artificial Intelligence Versus Traditional Instruction for Language Learning: A Survey 2024 // Sciedu Press. November 2024 [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.sciedupress.com/journal/index.php/wjel/article/viewFile/25115/15623> [дата обращения 28.09.2025].

7 AI in Schools: Pros and Cons. 2024 // Office of Communications, College of Education. October 2024 [Электронный ресурс]. – URL: <https://education.illinois.edu/about/news-events/news/article/2024/10/24/ai-in-schools--pros-and-cons> [дата обращения 28.09.2025].

КОГНИТИВТІК ЭДУХАКИНГ БІЛІМ МЕН ОДАН ТЫСҚАРЫ ҮШІН МИДЫ ЖЕТІЛДІРУ

АЙСАҰЛЫ Ж.

оқытушы, Технологиялық колледжі, Павлодар қ.

ЗАКАРЬЯНОВ Д. Ж.

оқытушы, Технологиялық колледжі, Павлодар қ.

БАКАТАЕВ Р. А.

студент, Технологиялық колледжі, Павлодар қ.

Ақпараттық артықтап кету мен қоғамдағы жедел өзгерістер жағдайында когнитивтік функцияларды оңтайландыру — оқу мен кәсіби қызметте табысқа жетудің негізгі факторы. Қазіргі заманғы когнитивтік эдухакинг әдістері ойлау қабілеттерін тиімді дамытуға, өнімділікті арттыруға және көпжақты жүктемелер мен стресс жағдайларында психоэмоционалдық әлауқатты сақтауға мүмкіндік береді [1, б. 93].

Когнитивтік эдухакингтің енгізілімі. Когнитивтік эдухакинг — когнитивтік психология элементтері мен цифрлық технологияларды біріктіретін салыстырмалы түрде жаңа концепция. Оның мақсаты — қабылдау, есте сақтау, талдау және білімді қолдану процесін

ғылыми деректер, әдістер мен технологиялар арқылы жақсарту. Бұл дәстүрлі білім беру практикасын да, заманауи цифрлық құралдарды да қамтиды, оқытылатын материалды тереңірек әрі тиімді меңгеруге бағытталған [2, б. 53].

Психологиялық негіздері. Когнитивтік эдухакингті түсіну үшін когнитивтік психологияның басты принциптерін қарастыру қажет. Когнитивтік психология: қабылдау (сенсорлық ақпаратты алу), көңіл бөлу (fokus), есте сақтау, ойлау (логика, шешім қабылдау), шешім қабылдау процестерін зерттейді.

Осы процестерді түсіну арқылы білім беру мен оқыту әдістерін оңтайландыруға болады [3, б. 49].

Білім беруді цифрландыру және когнитивтік эдухакинг. Қазіргі технологиялар когнитивтік эдухакингке жаңа мүмкіндіктер береді: жасанды интеллект (AI), үлкен деректерді талдау, виртуалды және аралас шындық (VR/AR). Бұл құралдар оқыту бағдарламаларын оқушының қажеттілігіне бейімдеуге, жеке материалдар ұсынуға мүмкіндік береді [4, б. 35].

Негізгі техникалар мен құралдар. Ақылды оқу әдістері. Мысалы, спейстің қайталау (spaced repetition), интерливинг (әр түрлі тақырыптарды араластыра оқу) сияқты әдістер – когнитивтік психология мен жадыны тиімді пайдалану заңдылықтарына негізделген.

Мнемоникалық әдістер. «Локи әдісі» (memory palace), ассоциациялар, визуализация – ақпаратты тез және тұрақты есте сақтауға көмектеседі. [5, б. 81]. Зейін мен ақылойдың шаршауын жеңу үшін микро үзілістер, терең тыныс алу, релаксациялық жаттығулар қолданылуы мүмкін. Тамақтану мен өмір салты. Ми үшін пайдалы қоспалар – жаңғақтар, қара шоколад, жасыл шай, омега3 – кейбір зерттеулер когнитивтік өнімділікті қолдауға ықпал етеді. Бірақ мұнда абай болу керек – әр адамға жеке. [6, б. 79]. Оқуға қолайлы ортаны құру. Жарық, дыбыс, иіс (ароматерапия), температура – барлығы концентрация мен оқу тиімділігін әсер етуі мүмкін.

Продукттар мен эксперименттер. Когнитивтік эдухакинг чек-листі – қадамқадам нұсқаулық: не жеу, қалай ұйықтау, қалай оқу – миыңды қалай жетілдіру керек. Нейросабак (нейро-урок) – микро үзіліс пен ырғақпен интерактивті оқыту форматы. Білім беру стимуляторы – VR/AR қолданба – түс, дыбыс, қозғалысты пайдаланып фокустауды жақсарту. Бес күндік челлендж – екі топқа

бірдей материал беріледі, әр топ әртүрлі әдіспен оқиды, нәтижелер салыстырылады.

Ақылды оқу жүйесі – студенттің когнитивтік ритмдерін анықтап, ең қолайлы оқу кестесін ұсынатын жүйе [7, б. 65].

Неліктен бұл бағыт болады: Жаңа концепция. «Когнитивтік эдухакинг» термині мұндай кең форматта әлі кең қолданылмай жатыр. Нақты әсер. Бұл тек теория емес, жұмыс істейтін әдістерді қамтиды. Өлшенетін нәтиже.

Оқу жылдамдығы мен концентрациядағы айырмашылықты өлшеуге болады. Ғылым мен технологияның синергиясы. Когнитивтік зерттеулерді, нейропсихологияны және цифрлық құралдарды біріктіреді. [8, б. 73].

Когнитивтік эдухакинг және болашақ білім беру. Когнитивтік эдухакинг – білім беру технологияларының болашақ бағыттарының бірі. Ол оқыту нәтижелерін жақсартып отырып, білім беруді қолжетімді әрі жеке тұлғаға бейімдеу мүмкіндігін ашады. Технологиялардың дамуымен және когнитивтік процестерді терең түсінумен, болашақта білім беру процестері одан әрі тиімді әрі дараландырылған болуы мүмкін. Алайда әдістерді қолданғанда абай болу керек. Әр оқушының жасы, когнитивтік ерекшеліктері, оқу материалының түрі — барлығы әдістің тиімділігіне әсер етеді. Сондықтан әдістерді таңдау мен қолдану мұқият болуы тиіс [9, б. 91].

Қазіргі заманда ақпараттың жылдам көбеюі мен технологиялық өзгерістер адамның миына бұрын-соңды болмаған жүктеме түсіруде. Әлеуметтік желілер, көп міндеттілік (многозадачность), үнемі жаңартылып отыратын ақпарат ағыны адамның зейіні мен есте сақтау қабілетіне кері әсер етуі мүмкін. Мұндай жағдайда оқу мен кәсіби даму барысында ойлау жүйесін оңтайландыру қажеттілігі артып келеді. Осы тұста когнитивтік эдухакинг – заманауи ғылым мен тәжірибеге негізделген тиімді шешімдердің бірі ретінде алға шығады.

Когнитивтік эдухакинг – адамның когнитивтік мүмкіндіктерін (зейін, есте сақтау, ойлау жылдамдығы, шешім қабылдау қабілеті және т.б.) ғылыми негізделген әдістер арқылы жақсарту процесі. Бұл бағыт психология, нейробиология, білім беру технологиялары мен цифрлық құралдарды біріктіреді.

Мақсаты – адам миының әлеуетін барынша ашу және оқу процесін неғұрлым тиімді, қызықты әрі дараландырылған ету. Бұл тәсіл әсіресе білім беру саласы үшін өте маңызды. Оқушылар мен

студенттерге көп көлемдегі ақпаратты тез меңгеру, түсіну және оны практикада қолдану қажет.

Сол себепті когнитивтік эдухакинг әдістерін қолдану арқылы оқу процесін оңтайландыру – білім сапасын арттырудың заманауи жолы болып табылады. Сонымен қатар, бұл тәсіл тек білім беру саласында ғана емес, сонымен қатар кәсіби ортада, жеке даму мен өмір сапасын жақсартуда да жоғары маңызға ие.

Ми жұмысын жақсарту – адамның шығармашылығын, өнімділігін және эмоционалды тұрақтылығын арттырады. Осылайша, когнитивтік эдухакинг – болашақтың білім беру және даму моделі. Оның көмегімен әр адам өз миының мүмкіндіктерін тиімді пайдаланып, ақпараттық ғасырда табысты бола алады. Егер қаласаңыз, келесі бөлімді – «Когнитивтік эдухакингтің негіздері» немесе «Қолдану салалары» деп жалғастыра аламын. Жазуды жалғастырайық па?

21-ғасыр – ақпарат ғасыры. Адамзат бұрын-соңды болмаған жылдамдықпен ақпарат қабылдап, өңдеп, шешім қабылдауға мәжбүр. Фаламтор, әлеуметтік желілер, сандық құралдар мен үздіксіз жаңартылатын контент – бәрі біздің назарымызды бөледі, миды шаршатады, когнитивтік жүктемені арттырады. Мұндай жағдайда адамның зейінін, есте сақтауын, ақпаратты өңдеу қабілетін жетілдіру – тек білім алушылар үшін емес, әрбір маман үшін өмірлік қажеттілікке айналып отыр. Осы орайда когнитивтік эдухакинг ұғымы ерекше маңызға ие болады.

Қорытынды: Когнитивтік эдухакинг – білім беру процестерін жетілдіруге бағытталған қуатты құрал. Ол когнитивтік механизмдердің терең түсінігіне негізделіп, заманауи цифрлық технологияларды пайдалана отырып, оқытуды оңтайландырады. Бұл әдістерді білім беру практикасына енгізу оқушылардың нәтижелерін едәуір жақсартып, білім беруді әртүрлі топтар үшін қолжетімді етеді. Болашақта бұл бағыт әрі қарай дамып, жаңа мүмкіндіктер ашатын болады. [10, б. 103].

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Каннеман Д. Ойлау. Жылдам және баяу / Даниел Каннеман. – А.: 2023. – 498 б.
- Гелб М. Дж. Леонардо да Винчи секілді ойлауды үйрен / Майкл Дж. Гелб. – А.: 2022. – 336 б.
2. Уэйтзкин Дж. Оқу өнері: Жетістікке жету жолындағы саяхат / Джош Уэйтзкин. – А.: 2021. – 304 б.

3. Дойдж Н. Өзгеретін ми / Норман Дойдж. – А.: 2020. – 272 б.
4. Браун П., Рёдигер Г., МакДэниел М. Жадыға бекітілсін: Табысты оқудың ғылыми негіздері / Питер Браун, Генри Рёдигер, Марк МакДэниел. – А.: 2022. – 252 б.
5. Ньюпорт К. Терең жұмыс: Алаңдататын әлемде фокуспен табысқа жету ережелері / Кал Ньюпорт. – А.: 2021. – 371 б.
6. Хокинс Д., Блэйксли С. Зият: Мидың болашақты болжау қабілеті туралы теория / Джефф Хокинс, Сандра Блэйксли. – А.: 2023. – 450 б.
7. Костанди М. Нейропластикалық қабілет / Мубе Костанди. – А.: 2020. – 430 б.
8. Уиллемиер К. Миға биохакинг: Когнитивтік денсаулықты, өнімділікті және қуатты арттыру жолдары / Кристен Уиллемиер. – А.: 2023. – 310 б.
9. Роджерс К., Томас М. Білім беру нейроғылымы: Негіздері / Кэти Роджерс, Майкл С. С. Томас. – А.: 2022. – 280 б.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВОЙ ДИДАКТИКИ И КЕЙС-МЕТОДОВ В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ СТОМАТОЛОГИЯ

БЕНКЕ О. А.

преподаватель специальных дисциплин,
Павлодарский медицинский высший колледж, г. Павлодар

ТӨЛЕУХАН Х. С.

студент, Павлодарский медицинский высший колледж, г. Павлодар

Современное медицинское образование переживает интенсивный процесс цифровой трансформации. Развитие технологий, внедрение интерактивных платформ, мобильных приложений и цифровых инструментов значительно меняет методы обучения студентов [1, с. 12].

Особую значимость это приобретает для студентов стоматологических специальностей, так как профессия стоматолога требует не только глубоких теоретических знаний, но и высокого уровня практических навыков, клинического мышления, а также коммуникативной компетентности для взаимодействия с пациентами [2, с. 34].

Современные студенты относятся к так называемому «цифровому поколению». Мы ежедневно используем смартфоны,

приложения, социальные сети и привыкли получать информацию в интерактивной форме. Для нас естественно работать с видео, визуальными схемами, онлайн-тестами и мобильными приложениями. Таким образом, образовательный процесс должен учитывать особенности современного студента и говорить на его «языке» – языке цифры и визуализации [3, с. 45].

Цифровая дидактика – это педагогический подход, объединяющий традиционные методы обучения с современными цифровыми технологиями. Она делает образовательный процесс более наглядным, интерактивным и приближённым к реальной профессиональной практике [4, с. 67].

В данной статье рассматривается использование цифровой дидактики и кейс-методов в обучении студентов стоматологического профиля на примере занятий по гигиене полости рта. Показаны преимущества интерактивных форм работы, влияние на формирование профессиональных компетенций и цифровой грамотности, а также практическая значимость таких методов.

Цифровая дидактика меняет философию образовательного процесса и роль студента. Она позволяет студенту перестать быть пассивным слушателем и стать активным участником, исследователем и аналитиком [5, с. 29].

На занятиях по гигиене полости рта студенты используют мобильные приложения, такие как Brush DJ, MyTeeth и Dental Coach. Применение этих инструментов позволяет:

- визуализировать процесс чистки зубов;
- контролировать длительность процедуры и технику чистки;
- развивать навыки самоконтроля и ответственности;
- получать мгновенную обратную связь через цифровые приложения.

Такие технологии превращают обучение в интерактивный процесс, где каждый шаг можно наблюдать, повторять и анализировать. Это способствует формированию устойчивых навыков профилактики стоматологических заболеваний и повышению мотивации студентов [6, с. 53].

Кейс-методы позволяют связать теорию с практикой и развивать клиническое мышление, коммуникативные способности и профессиональные навыки [7, с. 18].

Пример учебного кейса: Пациент жалуется на кровоточивость дёсен и неприятный запах изо рта. Он уверен, что чистит зубы правильно, хотя делает это всего 30 секунд.

Задачи студентов:

– С использованием приложения Brush DJ показать пациенту правильную длительность и технику чистки.

– Объяснить преимущества цифрового контроля и визуальной обратной связи.

– Составить мини-план профилактики с напоминаниями.

Решение кейса развивает профессиональные навыки и коммуникативную компетентность. Студенты учатся убеждать пациента, аргументировать рекомендации, объяснять важность профилактики и формировать доверительные отношения [8, с. 21].

Практическое занятие включало следующие этапы:

– Сканирование QR-кода для установки приложения Brush DJ.

– Настройка напоминаний о чистке зубов утром и вечером.

– Выполнение чистки зубов с зеркалом под музыкальный таймер.

– Заполнение онлайн-анкеты в Google Forms для оценки удобства и эффективности.

Анализ результатов на Jamboard: что нового узнали, какие ошибки допустили, как использовать опыт в работе с пациентами.

Результаты показали, что студенты впервые осознали важность распределения времени между зонами рта, соблюдения техники чистки и последовательности движений щётки. Многие признались, что впервые чистили зубы ровно две минуты подряд.

Цифровая дидактика способствует развитию следующих компетенций:

Цифровая грамотность – умение использовать мобильные приложения, симуляторы и 3D-модели для обучения и работы с пациентами.

Коммуникативная компетентность – навыки объяснения, убеждения и мотивации пациентов.

Самостоятельность – планирование учебного процесса, контроль результатов, анализ ошибок.

Критическое мышление – оценка достоверности цифровой информации и источников данных.

Таким образом, цифровая дидактика формирует личность будущего стоматолога, готового эффективно работать в условиях цифровой медицины [9, с. 44].

Проблемы:

– Недостаточная подготовка преподавателей к работе с цифровыми инструментами;

- Необходимость технической поддержки и обеспечения доступа к приложениям;

- Риск информационной перегрузки студентов;

Баланс между традиционными и цифровыми методами обучения.

Перспективы:

- Внедрение стоматологических симуляторов, 3D-моделей челюстей и виртуальных лабораторий;

- Использование телемедицины для консультаций и обучения пациентов;

- Развитие дистанционных курсов и смешанного обучения (blended learning);

Формирование профессиональной компетентности студентов в условиях цифровой медицины.

В условиях стремительного развития цифровых технологий образование должно адаптироваться к новой реальности, в которой обучающий процесс становится не только информативным, но и интерактивным. Одной из таких инноваций является внедрение мобильных приложений в преподавание основ зубной гигиены в медицинских колледжах. Идея использования приложения Brush DJ в обучающем мастер-классе по гигиене полости рта представляет собой современный подход, сочетающий цифровую дидактику, геймификацию и практическое моделирование реальной ситуации.

Новизна данной идеи заключается в том, что:

- во-первых, зубная гигиена рассматривается не как сухой теоретический материал, а как цифровой навык, который можно ежедневно применять с помощью мобильного инструмента;

- во-вторых, студент выступает активным участником, а не пассивным слушателем: он самостоятельно скачивает приложение, настраивает его, использует визуальные подсказки, работает с зеркалом и проводит самоанализ через онлайн-анкету;

- в-третьих, рефлексия осуществляется через цифровую форму, где студент может не только оценить собственную деятельность, но и предложить пути улучшения, что усиливает критическое мышление и осознанность в медицинской практике;

- в-четвёртых, в занятии задействованы мультимедийные цифровые инструменты: QR-коды, Google Forms, Jamboard, что развивает цифровую грамотность обучающихся — компетенцию, критически важную для современного медицинского специалиста.

Таким образом, идея выходит за рамки обычного занятия : она трансформирует обучение в интерактивное и лично значимое событие. Благодаря вовлечению студентов в процесс через цифровые медиарешения, формируется устойчивая привычка к профилактике, развивается цифровая автономия, а также повышается интерес к собственному здоровью и качеству будущей профессиональной деятельности.

Использование цифровой дидактики и кейс-методов в обучении студентов стоматологического профиля Павлодарского медицинского высшего колледжа показало высокую эффективность. Студенты становятся активными участниками образовательного процесса, формируют профессиональные навыки, коммуникативную компетентность и цифровую грамотность.

Мобильные приложения и интерактивные кейсы позволяют превратить теоретическое обучение в практический опыт, а студенты учатся работать с пациентами, объяснять, мотивировать и использовать цифровые инструменты для профилактики стоматологических заболеваний.

Таким образом, интеграция цифровой дидактики и кейс-методов является ключевым элементом современного стоматологического образования в Казахстане.

ЛИТЕРАТУРА

1 Бекмурзин Н. Ж., Касымов Г. А. Современные методы цифровой дидактики в медицинском образовании // Медицинская педагогика. – 2022. – № 3. – С. 10–18.

2 Ергалиев Б. Ф. Цифровое поколение и образование в Казахстане // Вестник КазНМУ. – 2021. – № 2. – С. 32–38.

3 Жунусова А.К. Использование мобильных приложений в стоматологическом обучении // Стоматология. – 2022. – № 1. – С. 40–50.

4 Ибраева С. А., Тлеубаева Ж. Б. Интерактивные технологии и цифровая дидактика в медицине // Вестник медицинского образования. – 2021. – № 4. – С. 65–70.

5 Кайдарова Л. Т. Развитие клинического мышления у студентов стоматологии через кейс-методы // Стоматологическое образование. – 2022. – № 2. – С. 25–35.

6 Назарбекова Ж. Т., Сулейменова А. М. Коммуникативные навыки в стоматологическом обучении // Медицинский вестник. – 2021. – № 6. – С. 50–56.

7 Омарова Г. К. Цифровые компетенции студентов в медицинских колледжах Казахстана // Вестник НИМЦ. – 2022. – № 3. – С. 15–22.

8 Рахимов А. Е. Проблемы и перспективы внедрения цифровых технологий в медицинском образовании // Казахский медицинский журнал. – 2021. – № 5. – С. 20–28.

9 Шарипова Л. Ж., Абдуллаева М. А. Цифровизация стоматологического образования и телемедицина // Вестник КазНМУ. – 2022. – № 4. – С. 40–48.

ХИМИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ МЕН КЕЙС СТАДИДІ КІРІКТІРІП ОҚЫТУ

БЕРДАЛИЕВА Н. Ж.

магистрант, Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

НҰРДІЛЛАЕВА Р. Н.

х.ғ.к, профессор, Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

Бүгінгі цифрлық дәуірде адамзат күнделікті смартфондар мен гаджеттер, компьютерлермен бетпе-бет келіп, білім мен ғылым кеңістігінде жедел ақпарат алмасып, қашықтықтан байланыс орнатуда. Қазіргі заманда білім алушылар мен оқытушылардың цифрлық сауатты болуы аса маңызды. Индустриалды революция төртінші дәуірінен бесінші дәуірге жылдам қарқынмен көшуде. Бесінші дәуір деп отырғанымыз, робототехника, жасанды интеллект құралдары, әр түрлі технологиялық жүйелерді қамтитын кезең [1, 65-6]. Бұл құралдар күнделікті өмірде әсіресе, виртуалды және нақты әлеуметтік мәселелерде қолданылады. Z буыны интернетсіз өмір сүру тәжірибесіне ие емес және деректер мен ақпаратқа теңдессіз қол жеткізуге бейімделген [2, 89-6]. Олар интернет қосылған құрылғылардың кең ауқымын қолдана отырып, көп тапсырманы орындауға өте қабілетті.

Цифрландыру кезеңінде білімгерлерге химия сабақтарын ұйымдастыруда цифрлық технологияны қолдану заман талабы болып отыр. Цифрлық құралдар білім беру процесін жеңілдетеді, білім алушылардың сабаққа қатысу белсенділіктерін арттыруға бағытталады. Химия курсы күрделі теориялық материалдарды қамтитындықтан, абстрактілі ұғымдарды, зерттелетін процестер

мен құбылыстарды түсіну үшін цифрлық оқыту технологиясын пайдалану ұтымды болып саналады. Теориядан алынған білімді практикада қолдану және кейстік тапсырмаларды шешу дағдыларын дамытуды да көздейді.

Технология – бұл білім беру әлеміндегі ғылымның дамуының нәтижесі. Цифрлық ғасырда білім мен ғылым «технология» терминінен бөліне алмайды. 2020 жылы пандемия салдарынан қашықтықтан оқыту онлайн платформалармен жүргізіле бастады. Сонымен қатар педагогтар білімгерлер үшін педагогикалық тәжірибесіне цифрлық құралдарды көбірек енгізе бастады [3, 1654-6]. Демек цифрлық сауаттылықты мұғалімдер мен студенттер арттыру басты қажеттілік саналады.

Цифрлық технология көмегімен химия сабақтарын жүргізудің тиімді тұстарын бағалауды Отандық ғалымдардың зерттеу нәтижелерінен байқай аламыз. Б.Т. Абыканов өз еңбегінде цифрлық білім берудің дидактикалық ерекшеліктері мен технологияны қолданудың бірқатар ерекшеліктерін студенттердің таным белсенділіктерін жоғарылату үшін қолданылатынын атап өтті. Р.С. Шуақбаева цифрлық оқыту технологиясының білімгерлердің есептер шығару дағдыларына оң әсерін зерттеді [4, 258-6].

Цифрлық білім берудің негізгі артықшылықтары:

1. Тұтастығы. Барлық білім беру компоненттері материалды түсінуді оңтайландыру үшін тығыз байланыста болады;
2. Реттілігі. Берілетін материалдар легі қарапайымнан күрделіге қарай логикалық құрылымын сақтайды;
3. Бейімделгіштігі. Оқу үрдісінде студенттердің ақпаратты өз қарқынымен меңгеруіне мүмкіндік береді;
4. Кері байланыс. Цифрлық құралдар арқылы білімгерлердің материалды қаншалықты қабылдап, тақырыпты меңгергендігі туралы кері байланысты жылдам алуға және оқу процесін реттеуге мүмкіндік береді.

Білім беру саласында кең қолданыстағы әдіс кейс стади болып табылады. Ағылшын тілінен баламасы «жағдай» деген сөзді білдіреді. Кейс стади әдісі – жағдаяттық тапсырмаларды шешуге арналған белсенді проблемалық-жағдаяттық әдіс. Тұлғалық-бағдарлы оқытудың үйлесімін сипаттайтын бұл әдісті рөлдік ойын ретінде қарастыруға болады. Әдістің негізгі мақсаты білімгерлер арасында ұсынылған жағдаятты талдап, анализден өткізіп, оған сай шешім шығаруды көздейді [5, 19-6].

Кейс стадимен сабақ жүргізу кезінде студенттердің рөлі пассивті мұғалімді тыңдаушыдан активті зерттеушілерге айналады. Бұл әдістің ерекшелігі ақпаратты алуды ғана емес, оны кез келген жағдайда қолдануға бағыттайды. Сонымен қатар құрылымы күрделі тапсырмаларды, жағдаяттарды шешу дағдыларын қалыптастырады. Кейс арқылы білімгерлер арасында топтық жұмыс ұйымдастырылады, тақырып пен жағдаяттар шеңберінде дискуссия жүргізіледі әрі өзара бірлескен шешімдерді қабылдайды.

Кейс стади әдісі практикалық және зертханалық сабақтардың алдында ұсынылуы мүмкін. Осылай стратегиялық жоспарлау білімгерлердің жағдаятты алдын ала талдауға дайын болуға, алдыңғы білімдеріне негіздеуге мүмкіндік береді [6, 52-6].

Химия пәнінде кейс тапсырмалары визуалды материалдар, аудиожазбалар, графиктер мен тірек-сызбалар, фотосуреттер түрінде немесе мақала, оқулықтар, электронды кітаптар негізінде берілетін ғылыми ақпараттардың үзіндісі түрінде ұсынылады. Сонымен қатар кейстерді шешу кезінде демонстрациялық тәжірибелер арқылы тұжырымдар жасауға болады. Егер қауіпті әрі улы реактивтер туралы зерттеулер немесе қажетті құрал-жабдықтар мен реактивтер болмаған жағдайда виртуалды зертханалық құралдарды қолдана алады. 1-суретте цифрлық оқыту құралдарының жәрдемімен кейс тапсырмаларының ұсыну жолдары көрсетілді. Кейс стади жағдаяттарды зерттеуді және өмірлік перспективаны сақтауды қамтамасыз етеді.

1-сурет – Цифрлық құралдар көмегімен кейс мәтіндерін ұсыну

Оқу процесіндегі кейспен жұмыс жүргізу кезеңдері:

1-кезең. Мәселені анықтау. Негізгі проблема анықталады, берілген жағдайға талдау жасалады. Білімгерлерге қосымша мәліметтер тірек-сызбалар, статистикалық деректер мен графиктер ұсынылады.

2-кезең. Дереккөздермен жұмыс. Мәтінде берілген ақпараттарды талқылау мен бағалау жүзеге асырылады.

3-кезең. Зерттеу мен шешім қабылдау. Студенттер тарапынан түрлі шешімдер легі ұсынылады, талқыланып бағаланатын болады.

4-кезең. Топтық шешім қабылдау. Дискуссия кезінде талқыланған мәселелердің шешімдері мен топ мүшелерінің ой-пікірлері ортаға салынып, ұсынылған кейс проблемасының шешімі шығарылады. Жоғарыда аталған барлық кезеңді толық қолдану арқылы студенттердің 4С дағдыларын қалыптасу үдерісі жақсарады.

Цифрлық технологияны кейс стадимен біріктіре химия сабақтарын жүргізуде интерактивті орта қалыптастыру,

мұғалімдердің оқыту тәжірибесін жетілдіру және білімгерлердің танымдық белсенділігін арттыру жолдарын көрсету маңызы талданады.

Зерттеу жүргізуде сауалнама әдісінен соң химия-биология мұғалімдерін даярлау мамандығының 1-курс білімгерлерінің арасында эксперименттік топқа «Көміртек химиясы» курсы бойынша практикалық сабақ ұйымдастырылды. Алдымен білімгерлердің деңгейін анықтау тесті Google Forms арқылы алынды. Сабақ барысында студенттер classtools бағдарламасымен екі топқа бөлінді. Меңгерілетін тақырыпты ашу мақсатында «миға шабуыл» әдісімен Сократтық сауалдар қойылды. Сауалдар талданған соң тақырып негізінде кейс стади әдісімен екі топқа арналған тапсырма мәтіндері берілді. Жағдаяттық тапсырмалар QR код арқылы экранда берілді. Кейстерді шешу кезінде білімгерлер қосымша ақпарат көздерін іздену үшін ғаламтор желісін, электрондық оқулықтар және презентациялау үшін Canva бағдарламасын қолданды.

Кейс жағдаяттық тапсырмаларын білімгерлер топпен бірлесе шеше отырып, өз тұжырымдарын презентация арқылы қорғады. Материалдар арасында фотосурет, бейнероликтер де көрсетілді. Студенттер мәселенің туындау жағдайларын, олардың алдын алу және дер кезінде шешім қабылдау жолдарын жан-жақты қарастырды. Команда мүшелері ой-пікірлерін ортаға салып, шағын дискуссия жүргізді.

Көміртек пен оның қосылыстары туралы білімгерлердің жинақтаған білімдерін бөлісу, тақырыпты бекіту мақсатында Padlet онлайн тақтасы ашылып, тақырыпқа сай анықтамалар мен мәліметтер енгізілді. Әр студент онлайн тақтаға бір мезетте жазу арқылы уақытты үнемдеп, визуалды түрде ақпаратты қабылдай білді. Цифрлық оқыту мен кейс стади интеграцияланған сабақ білімгерлер үшін интербелсенді орта құруға оң әсер етті. Сонымен қатар бақылау тобына цифрлық технологияны қолданусыз кейс стади тапсырмалары және тақырыпты ашатын есептеулер мен практикалық тапсырмалар берілді.

Зерттеу жұмысын жандандыру үшін дереккөз ретінде зерттеудің эмпирикалық әдісінен бақылау және сауалнама әдістері қолданылды. Педагогикалық экспериментті жүзеге асыру барысында 24 білімгер кездейсоқ іріктеу арқылы эксперименттік және бақылау топтарына теңдей бөлінді. Құрылымы бойынша сауалнамада негізгі 10 сұрақ қамтылды. Берілген сұрақтарға жауаптар нұсқаларға бөлініп, әр нұсқа зерттеу деректерін анықтауға

бағытталды. Ұсынылған педагогикалық тәсілдің тиімділігін зерттеудің нәтижесін алу үшін постсауалнама екі топ үшін де жүргізілді.

Төменде берілген 2-суреттегі сауалнама қорытындыларын қарап, білімгерлердің цифрлық сауаттылық деңгейлері орташа екендігі және химия сабақтарында қолдану мүмкіндіктерін тағы да кеңейту керектігін көрсетеді. Сонымен қатар цифрлық технологиямен қоса кейстік әдіспен тапсырмаларды орындау тәжірибесі аз, тіпті кей білімгерлерде жоқ екеніне көз жеткізе отырып, жағдаяттық сауалдарды шешу дағдыларын дамыту керек деген қорытынды жасалды.

2-сурет – Сауалнама нәтижелері ұсынылған диаграмма

Зерттеу қорытындылары кейс әдісінің цифрлық технологиямен біріктіре отырып сабақ жүргізудің тиімді тұстарын анықтады. Эксперимент тобының білімгерлері практикалық тапсырмаларды шешуде цифрлық құралдарды пайдалану арқылы оқу белсенділігі мен пәнге қызығушылық мотивін арттыра білді. Сонымен қатар интербелсенді орта құрып, цифрлық сауаттылық және кейстерді шешу дағдыларын біршама дамуына ықпал етті. Ал бақылау тобында цифрлық құралдарсыз өткізілген сабақ кезінде де білімгерлер кейстік жағдаяттарды шеше білді. Алайда оқу мотивациясы мен белсенділігі эксперимент тобынан қарағанда

азырақ және тапсырмаларды орындау формалды сипатта ғана болды. Білімгерлердің кейстерді шешу дағдысын жоғарылатуда цифрлық оқыту технологиясын қолдану сын тұрғысынан ойлау, шығармашылық және топта жұмыс жасау құзыреттіліктерін, сондай-ақ сабаққа зейіні мен жігерін арттыра алады.

Қорытындылай келе, цифрлық өрлеу кезеңінде білім беру жаңа инновациялық оқыту технологияларымен толықтырылып отыр. Z ұрпақтың ақпарат жедел алмасатын заманда цифрлы сауатты болуы, инновациялық құралдарды меңгеріп, білім жолында қолдануы бірінші кезектегі міндет саналады. Кейстерді шешу теориялық білімді белгілі бір жағдаят шегінде, тәжірибеде қолдана алуына мүмкіндік береді. Білімгерлер бойына 4C дағдыларын дамыту, цифрлық құралдарды ұтымды пайдалануға бағыт беру мақсатында химия пәнінен кейс стади мен цифрлық оқыту интеграцияланған сабақтар жүргізу ұсынылады. Зерттеудің үдерісі мен қорытындысы негізіне сүйене отырып, мұндай кіріктірілген сабақтар ұйымдастыру студенттердің химия пәнінен білім мен ғылымға деген танымдық белсенділігін, ынта-жігерін, зерттеушілік әрекеттерін арттыруды жетілдіреді деген тұжырым жасауға болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Dewi R.K., Kholis N., Marpuaj S., Ghozali M., Syahrudin S. – ICT Based Chemistry learning innovation to improve student's creativity in the digital era // Journal of social transformation and regional development. 2022. 65-74.
2. Dewi C.A. Pahriah P., Purmadi A. – The urgency of digital literacy for generation Z students in Chemistry learning // International journal of emerging technologies in learning. 2021. 88-103.
3. Tadadaj C., Wannapiroon P., Sillabutra J. – Case-based learning in self-directed learning environment using a Digital platform to enhance public health students' learning outcome in graduate study // TEM journal. 2022. 1653-1659.
4. Бөрібекова Ф.Б., Жанатбеков Н.Ж. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар // Оқулық. – Алматы, 2014. 360 б.
5. Аяғанова А.Ж. Кейс-study әдісі // Оқу-әдістемелік құрал. – Астана, 2024. 77 б.
6. Исаева О., Шайнер Г., Розман И. Кейс-технология как инновационный подход к преподаванию дисциплин // Вестник Орлеу. – Костанайская область, 2022. 197 б.

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ С ПОМОЩЬЮ МЕТОДА СКАЗКОТЕРАПИИ

БОРЦОВА С. Н.

воспитатель, ГККП «№ 24 сабилер бақшасы» отдела образования,
управления образования Павлодарской области, г. Экибастуз

Детское развитие – одна из ключевых областей педагогики и психологии, требующая особого внимания и заботы. Коммуникативные навыки играют важную роль в формировании личности ребенка, их развитие особенно актуально для детей с задержкой психического развития. Задача приобщения детей к жизни в современном социальном пространстве требует обновления не только содержания дошкольного образования, но и способов взаимодействия между детьми и взрослыми. Что в свою очередь предполагает вариативность педагогических методов, используемых в работе с детьми с задержкой психического развития, направленных на социализацию такого ребенка и его дальнейшую успешную адаптацию на разных уровнях образования. Актуальность коммуникативной деятельности детей дошкольного возраста возрастает в современных условиях в связи с особенностями социального окружения ребенка, в котором часто наблюдается дефицит воспитанности, доброты, доброжелательности, речевой культуры во взаимоотношениях между людьми. Особую актуальность вопросы коммуникативного развития играют в воспитании и обучении детей с задержкой психического развития, поскольку освоение базовых личностных качеств, закладка которых происходит в дошкольном периоде детства им даются с большим трудом.

Поэтому очень важно, как можно раньше начать процесс социально коммуникативного развития ребенка с задержкой психического развития, так как они с трудом усваивают те или иные нравственные нормы, они более эгоистичны, капризны, зачастую неуправляемы. Проблема приобщения ребенка с задержкой психического развития к социальному миру, формирование у него умения адекватно ориентироваться в доступном социальном окружении, выражать чувства и отношения к миру на современном этапе развития системы образования остается одной из ведущих. Использование разнообразных педагогических методов в современных условиях позволяет педагогам повысить профессионально практическую направленность образовательной

деятельности в работе с детьми с задержкой психического развития, что позволяет добиться запланированных результатов. В современном мире возрастает интерес к альтернативным методам работы с такими детьми, среди которых заслуживает внимания метод сказкотерапии. Сказкотерапия представляет собой эффективный инструмент работы педагогов, способствующий развитию коммуникативных умений у детей [1, с. 32–33].

Для детей дошкольного возраста с задержкой психического развития формирование коммуникативных навыков является важным аспектом их развития. Коммуникация играет ключевую роль в установлении связей с окружающим миром, развитии социальных навыков и адаптации в обществе. Особенно важно помочь этим детям в усвоении коммуникативных умений, так как они могут испытывать трудности в общении и взаимодействии с другими людьми.

Использование метода сказкотерапии является эффективным способом развития коммуникативных навыков у детей с задержкой психического развития. Через сказки дети могут выражать свои чувства и эмоции, учиться строить логические связи, а также понимать социальные ситуации. Сказкотерапия помогает детям развивать умение слушать и выражать свои мысли, улучшает восприятие речи и способствует формированию навыков общения.

Метод сказкотерапии базируется на ряде принципов: - донесение до сознания ребенка информации о базовых ценностях; - придание ребенку уверенности в собственных силах, что он сможет справиться со всеми препятствиями, с которыми он сталкивается на своем пути; - принцип многогранности, каждая ситуация имеет множество способов ее решения; - установление взаимосвязи между реальными действиями ребенка и желаемыми [2, с. 10–11].

В результате применения метода сказкотерапии дети с задержкой психического развития могут улучшить свои коммуникативные способности, стать более уверенными в общении со сверстниками и взрослыми, а также лучше адаптироваться к общественной среде. Кроме того, этот метод способствует развитию воображения, творческого мышления и эмоциональной сферы у детей, что важно для их полноценного развития.

Особенности формирования коммуникативных навыков у детей дошкольного возраста с задержкой психического развития требуют специального подхода. Дети в этой категории нуждаются в особой поддержке и стимулировании для развития навыков общения.

Дети с задержкой психического развития часто имеют трудности в общении – ограниченный словарный запас, замедленное развитие речи, трудности в понимании и выражении эмоций. У детей с задержкой психического развития наблюдается эмоционально-волевая незрелость, нарушения речевого развития, затруднения в установлении контактов со сверстниками и взрослыми, низкий уровень воображения и творческой активности.

Одной из эффективных методик, которая может помочь в этом процессе, является сказкотерапия. «Сказкотерапия» - это слово, значение которого каждый педагог понимает по-разному, для одних «сказкотерапия» - это лечение сказками. Для других – прием в коррекционно-развивающей работе, для третьих – способ передачи основных знаний умений навыков. С помощью различных сказочных сюжетов и персонажей можно активизировать внимание и интерес ребенка, побудить его к общению и выражению своих мыслей. Сказкотерапия помогает формулировать мысли, выражать эмоции, осознавать переживания, развивается монологическая речь, креативность, словарный запас [3, с. 45–46].

Ключевым моментом при формировании коммуникативных навыков у детей с задержкой развития является создание благоприятной и поддерживающей атмосферы. Сказкотерапия позволяет создать такое пространство, где ребенок чувствует себя защищенным и уверенным, что способствует активному взаимодействию. Использование различных методик сказкотерапии также помогает улучшить умение ребенка слушать и воспринимать информацию, развивает его способность к общению и передаче своих мыслей.

Важно помнить, что процесс формирования коммуникативных навыков у детей с задержкой развития требует терпения и индивидуального подхода. Сказкотерапия может стать мощным инструментом в помощи таким детям в развитии коммуникативных способностей и улучшении их социальной адаптации.

Метод сказкотерапии является эффективным инструментом для развития коммуникативных способностей у детей дошкольного возраста с задержкой психического развития. Сказки открывают широкий спектр возможностей для эмоционального и психологического развития ребенка, а также способствуют развитию речи и коммуникативных навыков. Через сказочные персонажи и сюжеты дети могут выражать свои чувства, находить

способы решения проблем, учиться эмпатии и пониманию окружающего мира.

Сказкотерапия позволяет детям с задержкой психического развития найти свой уникальный путь к общению и самовыражению. Через игровое взаимодействие сказок они могут подавать свои сигналы и находить ответы на свои внутренние вопросы. Взаимодействие сказочных героев и ребенка создает безопасную обстановку, где он может освоить навыки общения, взаимодействия и решения конфликтов. Сказкотерапия влияет на развитие личности, коррекции поведения, способствует формированию социальных навыков. Сказка выступает как средство символического отражения внутреннего мира ребёнка.

Преимущества метода сказкотерапии:

- Безопасный способ выражения эмоций;
- Работа через метафору облегчает восприятие сложных;
- Доступен для разных возрастов и уровней развития;
- Может быть использован индивидуально и в группе;

Способствует эмоциональному и речевому развитию одновременно:

Развитие коммуникативных способностей у детей с ЗПР (задержкой психического развития) через сказкотерапию – это актуальное и перспективное направление в коррекционной педагогике и психологии.

Значение коммуникативных способностей в жизни ребёнка:

- успешная социализация;
- формирование адекватной самооценки;
- развитие эмоционального интеллекта;

Этапы работы со сказкой:

Выбор сказки, соответствующей возрасту и психоэмоциональному состоянию ребёнка; Чтение/прослушивание сказки (лучше в малых группах);

Беседа по содержанию сказки:

- Игровые задания;
- Инсценировки;
- Диалоги между персонажами;

Завершение сюжета или придумывание альтернативного финала.

Творческое задание:

- Рисунок;
- Лепка персонажей;

– Составление мини-сказки по образцу.

Сказкотерапия – это не только эффективное средство развития речи и коммуникации, но и способ коррекции эмоциональных и поведенческих нарушений у детей с ЗПР. Через сказку ребёнок учится понимать себя и других, выражать чувства, общаться и взаимодействовать [4, с. 8–9].

Преимущества метода сказкотерапии:

- Безопасный способ выражения эмоций;
- Работа через метафору облегчает восприятие сложных тем;
- Доступен для разных возрастов и уровней развития;
- Может быть использован индивидуально и в группе;

Способствует эмоциональному и речевому развитию одновременно:

Сказкотерапия – это мощный инструмент для формирования и развития коммуникативных способностей. Она делает процесс обучения естественным, творческим и глубоко личностным. Сочетание игровых, речевых, эмоциональных и познавательных компонентов в сказке помогает формировать полноценную, гибкую, чуткую личность, способную к эффективному и уважительному общению.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Виноградова Н.Ф. Сказкотерапия в работе с детьми // Н. Ф. Виноградова – С. 32–33.
- 2 Тихонова Е. Сказкотерапия как метод психологической коррекции // Е. Тихонова. – С. 10–11.
- 3 Лушина И. Ю. Арт-терапия в коррекционной педагогике // И.Ю.Лушина – С. 45–46
- 4 Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте // Л.С. Выготский С. 8–9.

СОВРЕМЕННЫЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС В КОЛЛЕДЖЕ НА УРОКАХ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ОБУЧЕНИЯ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ОРГАНИЗАЦИЯ ПИТАНИЯ»

ВОРОНОВ И. В.

педагог-эксперт, мастер производственного обучения, КГКП
«Щербактинский аграрно-технический колледж», с. Шарбакты

Современное общество предъявляет высокие требования к уровню подготовки специалистов среднего звена, особенно в таких прикладных сферах, как организация общественного питания. Спрос на качественные услуги питания стабильно растёт – в гостиничном бизнесе, кейтеринге, учреждениях здравоохранения и образования. Это вызывает необходимость в современных подходах к обучению, обеспечивающих как теоретическую подготовку, так и овладение практическими навыками на высоком уровне.

В современных колледжах, осуществляющих подготовку по направлению «Организация питания», образовательный процесс становится более гибким, практикоориентированным и технологичным. Основной задачей становится формирование профессиональных компетенций, позволяющих выпускникам быть востребованными и конкурентоспособными на рынке труда.

1. Особенности специальности и требования к выпускникам

Специальность «Организация питания» включает в себя целый спектр дисциплин: от кулинарной технологии и санитарии до экономики, менеджмента и психологии обслуживания. Важно не только уметь готовить блюда, но и понимать производственный цикл, соблюдать нормы НАССР (анализ рисков и критические контрольные точки), уметь управлять персоналом, работать с поставщиками и клиентами.

Современный специалист должен:

- Владеть технологиями приготовления пищи с учётом различных диет и культурных особенностей;
- Знать нормативные документы, санитарные правила и стандарты качества;
- Владеть цифровыми инструментами учета, логистики и организации производства;
- Обладать коммуникативными и управленческими навыками;
- Уметь работать в команде и быстро адаптироваться

к изменениям.

Таким образом, подготовка специалистов требует комплексного подхода – сочетания теории, практики и развития личностных качеств [1].

2. Практикоориентированность как основа подготовки

Одним из ключевых требований к образовательному процессу в колледжах по организации питания является его практикоориентированность. Более 60 % учебного времени должно быть посвящено практическим занятиям, лабораторным работам, производственным практикам и стажировкам.

Формы практикоориентированного обучения:

- Учебные кухни и лаборатории – позволяют моделировать реальные производственные процессы;
- Учебные кафе и рестораны при колледжах – студенты обслуживают реальных клиентов под контролем мастеров;
- Выездные практики на предприятия общественного питания – реальная стажировка на базе ресторанов, кафе, столовых;
- Участие в конкурсах профессионального мастерства (например, WorldSkills, Абилимпикс), что способствует развитию профессиональных компетенций и уверенности [2].

Переход на дуальную модель обучения особенно актуален – она позволяет комбинировать теоретическую подготовку в колледже с практикой на рабочем месте. Это не только ускоряет процесс становления специалиста, но и помогает выстроить отношения с потенциальным работодателем ещё в процессе учёбы.

3. Внедрение современных технологий в обучение

Современное образование невозможно без широкого использования цифровых и информационных технологий. Колледжи внедряют электронные платформы, цифровые тренажёры и обучающие симуляторы, позволяющие изучать производственные процессы в интерактивной форме.

Примеры цифровых решений:

- Moodle, Google Classroom – для размещения учебных материалов, сдачи заданий и контроля успеваемости;
- Видео-лекции, кулинарные мастер-классы, 3D-тренажёры – для наглядного изучения сложных тем;
- Образовательные приложения и симуляторы – моделируют работу кухни, процессы планирования и логистики;
- AR/VR-технологии – пока внедряются точно, но в перспективе позволят студентам «погружаться» в виртуальные кухни и залы обслуживания.

Использование ИКТ позволяет сделать обучение гибким, доступным и интересным для студентов нового поколения, привыкших к цифровой среде.

4. Новые педагогические подходы

Образовательный процесс всё больше ориентирован на личностное развитие студентов. В условиях компетентностного подхода изменяется роль педагога — он становится наставником и модератором, а не только транслятором знаний.

Методы и приёмы:

- Кейс-методы – анализ конкретных производственных ситуаций, разбор типичных ошибок;
- Проектная деятельность – создание бизнес-планов, меню, разработка фирменных блюд;
- Мастер-классы и открытые уроки — приглашаются практикующие повара, шефы, менеджеры;
- Интегрированные занятия – совмещение нескольких дисциплин в рамках одного занятия (например, технология + экономика).

Развивается тренд на тьюторство и индивидуальные траектории обучения. Учитываются способности, интересы и цели каждого обучающегося, разрабатываются персонализированные планы развития [3].

5. Взаимодействие с работодателями

Эффективный образовательный процесс невозможен без активного участия работодателей. Современные колледжи сотрудничают с:

- Сетевыми ресторанами и кафе;
- Частными кейтеринговыми компаниями;
- Санаторно-курортными учреждениями;
- Предприятиями школьного и корпоративного питания.

Формы взаимодействия:

- Совместная разработка программ и модулей;
- Проведение практик, стажировок, экскурсий;
- Приглашение представителей индустрии на защиту дипломов;
- Совместное проведение конкурсов, чемпионатов и выставок.

Такое партнёрство повышает актуальность образования, помогает выпускникам быстрее трудоустроиться, а работодателям – получить квалифицированные кадры [4].

6. Трудности и вызовы

Несмотря на прогресс, образовательный процесс сталкивается с рядом вызовов:

- Недостаточная материально-техническая база (устаревшее оборудование, нехватка современных ингредиентов и инвентаря);
- Ограниченный доступ к современным цифровым платформам в отдалённых регионах;
- Неравномерная подготовка педагогов – не все преподаватели и мастера в равной степени владеют современными методами и ИКТ;
- Снижение престижа рабочих профессий среди молодёжи.

Решение этих проблем требует комплексных мер: государственного финансирования, развития программы «Профессионалитет», повышения квалификации педагогов и укрепления связей с бизнесом.

7. Перспективы развития

В ближайшие годы система СПО в сфере общественного питания будет развиваться по следующим направлениям:

Цифровая трансформация — расширение использования симуляторов, AR/VR, платформ контроля качества;

Гибкие образовательные программы — возможность совмещения с работой, онлайн-форматы, короткие курсы;

Участие в международных проектах и конкурсах — обмен опытом, повышение престижа профессии;

Модернизация колледжей в рамках федеральных программ — обновление оборудования, лабораторий, учебных кухонь;

Интеграция «зелёных» стандартов — экологичные практики, минимизация отходов, осознанное потребление.

Современный образовательный процесс в колледже по организации питания — это живая, развивающаяся система, нацеленная на формирование профессионалов, способных отвечать вызовам времени. Грамотное сочетание теории, практики, цифровых технологий и сотрудничества с бизнесом позволяет выпускать специалистов, готовых к работе в динамичной и конкурентной среде ресторанного бизнеса. Успех реформ в СПО зависит от усилий всех участников процесса — педагогов, студентов, работодателей и государства.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Федеральный государственный образовательный стандарт СПО по специальности 43.02.15 «Поварское и кондитерское дело».
- 2 Глухов В.В., Зайцева О.И. Организация питания на предприятиях общественного питания. — М.: Академия, 2020.
- 3 Журавлёва И.Г. Современные педагогические технологии в профессиональном образовании. — СПб.: Лань, 2021.
- 4 Колесникова И.А., Логунова С.Н. Инновации в профессиональном образовании. — Вестник СПО, №2, 2023.

САБАҚТА ТОПТЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

ДЖАРАСОВА Б. С.

бастауыш сынып мұғалімі, Панфилов жалпы білім беру мектебі,
Ертіс ауданы, Павлодар облысы

Бастауыш мектепте жұмыс істеудің ең тиімді түрлерінің бірі-топтық жұмыс. Бастауыш сынып оқушылары топта жұмыс істегенді ұнатады. Топтық жұмыстың мақсаты әр оқушыны оқу материалын меңгеру процесіне белсенді тарту болып табылады. Топтық жұмыс кезінде ақпараттық, коммуникативті, проблемалық, рефлексивті күзінеттіліктер қалыптасады. Тәжірибе көрсеткендей, топта оқу қабілеті төмен оқушылар әдеттегіден 10-15 есе жиі сөйлейді, олар өз ойын айтуға қорықпайды. Яғни олардың белсенділігінің артуына, білім мен білік дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Топтық оқыту формасы тек оқуда ғана емес, сонымен қатар тәрбиелеу үрдісіне де үлкен ықпал етеді. Бір топқа біріккен оқушылар бірге жұмыс істеуге, ортақ тіл табуды және қарым-қатынастағф қиындықтарын жеңуді үйренеді. Танымдық қабілеті жоғары оқушылар өздерінің жолдастары үшін жауапкершілікті сезіне бастайды, ал олар өздерін топта жақсы жағынан көрсетуге тырысады.

Оқушылардың сөз саптау еркіндігі, ұйымшылдығы, шығармашылық белсенділігі артып,топпен жұмыс жасауда іздемпаз болу қабілеттері шыңдалады. Оқушыларды алынған ақпаратты ойластыруға және талқылауға, өзгелердің пікірлерін түсінуге немесе теріске шығаруға жетелелейді. Оқушылар топта сыныптастарымен ынтымақтаса отырып, қарым –қатынас жасауға, идеяларды ұсынуға және қорғауға,әртүрлі ұстанымдарымен алмасуға,барынша белсенді қатысуға мүмкіндік алады.

Топ – бұл ортақ мақсатқа жету үшін құрылған адамдар тобы. «Топтық жұмыс» термині-өзара іс-әрекет жасалып,соңғы нәтижеге немесе мақсатқа жетуге бағытталған іс-әрекеттің құрылымы.Топтық жұмыстың мақсаты-оқыту мен оқу тәсілдері арқылы проблемаларды шешу тапсырмаларда орындау барысында оқушылар тобының бірлесіп жұмыс істеуі.Топта жұмыс жасау оқушыны жақсы тындап білуге, күшті жетекшілік қасиеттерге, тиімді байланыс орнатуға, міндетті тең бөлісуге, бірігіп жұмыс жасауға ұмтылуға, алға қойылған мақсаттар мен міндеттері бірге шешуге жетелейді. Топтық жұмыс жеке шешуге болатын тапсырмаларды емес, анағұрлым күрделі тапсырмаларды топ болып шешуді көздейді. [1.226]

Топтық жұмысты ұйымдастырудың артықшылықтары:

– Игеретін материалдардың көлемі мен оларды түсіну қажеттілігі артады.

– Жаппай оқытуға қарағанда,жаңа ұғымдарды, түсініктерді,дағдыларды қалыптастыруға аз уақыт жұмсалады.

– Оқушылардың танымдық белсенділігі мен шығармашылықпен жұмыс істеуі артады.

– Оқушылардың өзара қарым-қатынасы жақсарады.

– Өзіне сын көзбен қараушылық артады, сыныптастарымен жұмыс істеп үйренген оқушы өзінің қабілетін дұрыс бағалай біледі және жақсы бақылай алады. Өмірге қажетті дағдыларға үйренеді.

Топтық жұмысты ұйымдастырудың кемшілігі:

– Топ мүшелерінің көп болуы

– Үлгерімі төмен оқушылардың көптің көлеңкесінде қалып қоюы.

– Бір топтың шуылының екінші топқа әсері.

– Берілген уақыт ішінде тапсырманы орындай үлгермеуі

– Шығармашылық жұмыс аяқсыз қалуы

– Бір топ жұмысты қорғап жатса, басқа топ мүшелері өз жұмыстарын аяқтап жатумен шұғылданады.

– Білім деңгейі бірдей оқушылар тобы бір топта жұмыс жасауы

– Жақсы оқитын оқушылардың үлгерімі төмен оқушылардан жоғары тұруы.

Топтық жұмыс соңында әр оқушы қандай жетістікке қол жеткізе алады?

– Оқушылардың ой ұшқырлығы пайда болады,бір-біріне деген сенімі артады

– Оқушы өзінің топта орындалып жатқан жұмыстың маңызды екенін, өз үлесін қосып жатқанын сезінеді.

– Басқа топтардың жұмыстарын тыңдап олардың мүмкіншіліктерін салыстырады.

– Бақылаудың нәтижесінде өте тұйық және көшбасшы оқушылар анықталады.

– Бастауыш сынып жасы – бұл айналадағы өзге әлемді баланың өз бойына сіңіре бастау, білім жинақтау, осыларды басымдылықпен игеру кезеңі болып табылады. Осы бір аса маңызды өмірлік функцияны табысты орындау баланың өзіне тән бейімділігінің осы жаста қалыптасуына қолайлы жағдай жасайды, яғни, ол мынадай бейімділіктер: адамның беделіне зор сеніммен қарауы, кездесетін барлық жағдайларды тез қабылдап, оған тез әсерленгіштігі, аңғал да ойын баласының қарым – қатынасы. Мұғалімдер бірінші сынып оқушыларының метатанымдық дағдыларын дамытуға ықпал ету үшін, өз іс – әрекеттерін жоспарлауда, оқушыларды қалай оқу керектігіне үйрену дағдыларын дамыту үшін жағдай жасауға үйренеді. Көбінесе, мұғалімдерде тілдік цикл пәндерінде бірінші сынып оқушыларында белсенді тыңдау, оқу дағдыларын дамытуға тапсырма таңдауда қиындықтар кездеседі, әрине. Сол үшін де, оқыту мен оқуда жаңа тәсілдерді қолданады: сабақта топтық жұмыс істеу түрлерін тиімді қолдана бастайды. Мұғалімдер топтық жұмыс үшін тапсырмалар таңдайды, оқушылардың белгілі тапсырманы орындауға көбірек бағыттайды. Сондай – ақ, мұғалімдер 1-сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін есепке ала отырып, топтық жұмыстар ұйымдастырады. Ұштастыра келе, топта оқушылардың ойлау қабілетін, сөйлеу тілін дамыту мақсатында Б.Блумның сұрақ қою өлшемін жиі пайдаландым. Олар жеңілден ауырға, қарапайымнан терең ойлауға жетелейді. Осындай сұрақтар қойылған кезде, көшбасшылыққа бейім, озат оқушылар топтың басқа мүшелерімен ынтымақтастықта қарым-қатынас орнатып, шығармашылықпен жұмыс жасады. Топта оқушылардың сөздік қорын дамыту барысында топ мүшелері сөздіктерді жиі пайдаланады. Сабақта топтық жұмыстарды ұйымдастыру арқылы оқушылардың сабаққа белсенділігі, қызығушылығы артқанын байқадым [2.686].

Зерттеу жұмыстары нәтижесінде оқушылар өз бетінше білімді меңгеретінін түсіндім. Өз сыныбымда бірлескен топтық түрлерін ұйымдастырып сабақтар өткіздім. Сұрақ қойып, ойлануына уақыт беріледі. Өз ойларымен бөлісіп, ақылдасады. Бір-бірінің жауабын

толықтырып, берілген тақырып бойынша білімдерін ортаға салуынды. «Сұраққа жылдам жауап» әдісі. Тақырыпты терең түсіну және оқушылардың назарын сабаққа аударып, ой-өрісін дамыту мақсатында төмен дәрежелі сұрақтарға толық жауап қайтаруды тапсыру.

Бірлесе топта жұмыс жасағанда оқушылар пікір таластырады, басқалардан үйренеді. «Сұхбат алу» әдісі. Мұнда топтағы үш оқушы бір-бірімен тақырып бойынша сұхбат құрады. Үшінші оқушы түсінгенін әңгімелейді. «Қалың және жұқа сұрақтар» әдісі. Бұл әдіс бойынша топ жұмысы барысында оқушыларға тақырып бойынша сұрақтар құру тапсырылады. Топтық жұмыс сауат ашу сабақтарында өте тиімді, себебі оқушылар өз ойларын жеткізе біледі. Топтық жұмыс өткізген барысымда мынадай өте қызықты сабақ өтетінін білген жоқпын. Топтық жұмыста бәрі қызу жұмыста, біреуі сурет салса, біреуі өз ойын салуда. Дәстүрлі сабақтарымды салыстырып кететін болсам, оқушыларым жалығып отырушы еді. Ал топтық жұмыста жалығып отырған оқушылар қызығушылығы артып, жұмылдыра жұмыс жасай біледі. Орташа оқитын оқушы төмен оқитын оқушыларымен ойларын бөлісіп жатыр. Ал дарынды балалар орташа оқитын оқушыларға кеңес бағыт бере отыра көмектесті. Жаңа әдісті қолданып ұсынған тапсырмаларда оқушылар бір-бірімен тығыз қарым-қатынас жасап, өздеріне ұсынылған тапсырманы орындау жолдарын іздеу барысында топпен шешіп, бір-бірінің көмегіне жүгінді. [3.656] Бұдан оқушыларды топтық жұмысқа итермелеу арқылы, әрқайсысы өз қабілеттеріне қарай ойларымен бөлісуге ерікті. Берілген тапсырманы орындау барысында әркім өз идеяларын ортаға тастап, өзара рөлдерге бөліне отырып, берілген уақытты тиімді пайдалануға тырысып отырды. Ал түсінгендерін топпен қорғау барысында топтар бір-біріне сұрақ-жауап арқылы кеңінен талқылап отырды. Әрбір тақырыпты өту барысында тиімді, нәтижелі топтық жұмыс формасын жиі қолдандым. Себебі, топтық жұмыс оқушы мен оқушы, оқушы мен мұғалім араларындағы білім алу, білім беру әрекеттері үлкен орын алатынын көруге болады. Оқушылармен топтық жұмыс жүргізу алдында оларды қабілетіне, қызығушылығына, икеміне, біліміне қарай лайықтап алдым, тексеру мен бағалаудың әділдік, жариялылық талаптарын орындау, ұстаз бен шәкірт ынтымақтастығы арқылы оқушының белсенді ойлауына, белсенді сөйлеуіне, шығармашылығына қол жеткізу біздің өтіп жатқан тәжірибеміздің болашағы деп ойлаймын.

Топпен жұмыс жасауға арналған тапсырмалар күрделі емес және оқушылардың жас ерекшеліктеріне сай беріледі. Мысалы, сауат ашу сабағында элементтерден әріпті жинау, сандарды ретімен орналастыру арқылы сөздер құрастыру, әріптің баспа және жазба түрлерінің қатынасын табу, «Қатесін тап» деген сияқты тапсырмалар беріледі. Математика пәнінен «Кеңістік фигуралары», «Жазық фигуралар және олардың модельдері» тақырыбын өткен кезде жеке бөліктерден фигураны құрастыру арқылы фигуралар моделін құрастыру/мыс: пирамида, конус, тік бұрышты параллелепипед, текше.../ тапсырмасын беруге болады. «Жыл мезгілдері» тақырыбына байланысты сабақ барысында жеке бөліктерден бір жыл мезгілін құрастырып, аталған жыл мезгілінің ерекшеліктері туралы әңгімелеу тапсырылады. Оқушылар топтарға берілген тапсырмаларды орындай отырып, тақырыпты қызығушылықпен өздері аша алады.

Қорытындылай келе айтарым, әрбір сабақта топтық жұмыс арқылы бірлесе әрекеттенген тиімді екенін түсіндім. Бұл ұстаным – құрастырылған білімнің басты идеяларының бірі. Осы бағытты ұстанған оқу/үйрену жобаларының барлығы да бірлескен әрекеттерді үйренудің негізі деп танымын. Ж. Пиаже бұл туралы былай жазады: «Адамның ақылы өзін таниды, яғни, психологиялық тілмен айтқанда, басқа заттармен немесе басқа ақылдармен қатынаста ғана болады». Адамның санасы тек басқа адамдармен қарым – қатынаста ғана дамиды, тек қарым – қатынас әрекеттері ғана бізді жаңа түсінікке әкеледі. Ал қарым – қатынас дегеніміз өзімізді басқаларға (олардың пікіріне, идеяларына, көзқарасына, мінезіне) бейімдеу деген сөз. Топтық жұмысқа барлық дерлік оқушылар қатысады, өйткені берілген тапсырма бірлескен жұмыс арқылы ғана орындалуы тиіс. Әр оқушы идеяларды келтіру мен оларды талқылау, таңдау және шешім қабылдау ісіне белсенді қатысады: топтық жұмыста әрбір пікір мен көзқарас құнды. Топтық жұмыс оқушыларға сезім бірлескен жұмыстың қызықты әрі тартымды әрекет екендігін көрсетеді, оқушылардың жалпы еңбекке деген ынтасын арттырады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Д. С. Ильясова, М. К. Тасбулатова, Т. А. Оспанова. Бірінші сыныпта оқу үдерісін ұйымдастыру туралы әдістемелік ұсыныстар. Назарбаев Зияткерлік мектептері тәжірибесінен. – 102б
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық: Екінші(негізгі) деңгей /Бакиров К. А., Намысова Г. А., Аушева И. У., Шаримова А. Г., Ғабдоллақызы Б., Байкенова Б. А -3-басылым. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығының баспасы, 2014. – 292 б.
3. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық 83-85.

ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ӘДІСТЕР

ДЖАРАСОВА К. М.

бастауыш сынып мұғалімі, Панфилов жалпы білім беру мектебі
КММ, Павлодар облысы, Ертіс ауданы

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру – білім беру процесінің негізгі бөлігі болып табылады. Келешек ұрпақты сауатты етіп тәрбиелеу Қазақстандағы мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі ұлттық іс-қимыл жоспарында көрсетілген болып, онда оқушылардың құзыреттілік біліктерін, алған білімдерін шынайы өмірлік жағдаяттарда тиімді қолдана білу қабілеттерін дамыту көзделген. Ұлттық жоспардың мақсаты – Қазақстан Республикасындағы мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту үшін жағдай жасау. Қазіргі білім мен ғылымның дамыған заманда білім беру жүйесінде «Функционалдық сауаттылықты» қалыптастыру ең өзекті мәселеге айналып отыр.

Әлемнің дамыған елдер қатарына ену үшін маңызды осы стратегиялық міндеттерді шешу жағдайында тұлғаның шығармашылықпен ойлауы мен мәселелерді жаңаша шешім табу қабылдау қабілеттері, кәсіби жол таңдау білігі, өмір бойы ізденіп білім алуға дайындығы, яғни бүгінгі жаһандану заманының ағымына сай болу – оның басты функционалдық қасиеттері болып табылады. Аталған функционалдық біліктер мектеп және отбасында қалыптасады.

«Сауаттылық» терминінің өзі бұл зерттеуде белгілі бір мазмұнға ие. Мұнда сауаттылық деп осы білімді мектеп бағдарламасының

талаптары шеңберінде меңгеру емес, математикалық білім мен дағдыларды функционалды түрде пайдалана білу түсініледі. Ал бұл қабілетті «функционалды математикалық сауаттылық» деп атауға болады [1, 25 б]. Сонымен, «функционалды математикалық сауаттылық» – бұл адамның өзі өмір сүріп жатқан әлемдегі математиканың рөлін анықтау және түсіну, негізделген математикалық пайымдаулар жасау және математиканы қазіргі уақытта және қазіргі уақытта қанағаттандыратындай қолдану қабілеті.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің оқушылардың функционалды сауаттылығын қалыптастырудағы тиімді әдістерді қолдана отырып жоғары деңгейде көрсеткен сабақтары педагогтардың осы тақырып бойынша жасаған жұмыстарының жемісі деуге болады. Мұғалімдер базалық білімдерді тексерудің стандарттан тыс формалары көмегімен оқушыларды белсенді қарым-қатынасқа тарта білді, өзіндік жұмысты тиімді ұйымдастыра білді, кері байланыстың әр түрлі формаларын пайдаланды, оқушылардың топта жұмыс істеу қабілеттерін дамыта алды. Бұл оқыту үрдісін жандандыруға, танымдық ынталарын дамытуға және осының әсерінен білім сапаларын арттыруға үлкен әсері болады және осының бәрі оқушылардың түрлі салаларда ең жоғарғы нәтижеге жетулеріне мүмкіндік береді.

Функционалды сауаттылықты қалыптастыру қазіргі таңда оқыту жүйесіне қойылып отырған әлеуметтік сұраныс талаптарымен сай келу үшін бастауыш сыныптардан бастап оқушының оқу, жазу сауаттылығын, жаратылыстану ғылымындағы сауаттылығын, математикалық сауаттылығын, компьютерлік сауаттылығын, денсаулық мәселесіндегі сауаттылықты қалыптастыруға бағытталған арнайы жұмыс арқылы оң нәтижелерге қол жеткізуге болатындығын әрбір мұғалім білуі тиіс.

Функционалды математикалық сауаттылық сонымен қатар әртүрлі жағдайларда математикалық есепті анықтау және шешу қабілетін, сондай-ақ мұндай әрекеттерді орындауға бейімділікті қамтиды, бұл көбінесе өзіне деген сенімділік пен қызығушылық сияқты мінез-құлық қасиеттерімен байланысты. Математика сабағында функционалды сауаттылықты қалыптастыру дұрыс және анық математикалық сөйлеусіз мүмкін емес. Сауатты, логикалық дұрыс математикалық сөйлеуді қалыптастыру үшін математикалық сөздік құрастыруды, математикалық диктант жазуды, сандарды, математикалық терминдерді дұрыс жазуға, айтуға және қолдануға бағытталған тапсырмаларды орындауға болады. Білім берудің

бастапқы кезеңінде талдау, жинақтау, салыстыру, жалпылау, жіктеу, қорытынды жасау, жүйелеу, теріске шығару, шектеу сияқты логикалық әдістерді қолдана отырып, әрбір баланың ойлау қабілетін дамыту ең бастысы. Бастауыш сыныпта сыныпта функционалды сауаттылықты қалыптастыру логикалық техника деңгейіне сәйкес келетін тапсырмаларды орындауға көмектеседі. Оқушыда функционалды математикалық сауаттылықты қалыптастыру үшін ең алдымен пәндік сауаттылық қалыптасуы керек.

Математиканы оқыту мен математика пәнінен сауаттылықты қалыптастырудың негізгі мақсаттарына тоқталайық: -Математика –барлық ғылымдардың логикалық негізі – күре тамыры ретінде қарастырылады; - Математика, ең алдымен оқушылардың дұрыс ойлау мәдениетін қалыптастырады, дамытады және оны шындай түседі; - «Математикалық сауаттылық» (ауызша және жазбаша) қабілетін қалыптастыру арқылы оқушының «математикалық сауаттылықты» меңгере білу қабілетінің болуы; -Математика әлемде болып жатқан түрлі құбылыстарды, жаңалықтарды дұрыс қабылдап, түсінуге көмектеседі;- Математиканың болашақ тұлғаны моральдық,эстетикалық және этикалық тұрғыдан да тәрбиелік мәні бар. Математикалық сауаттылық дұрыс сөйлеу қабілетін математика сабақтарында оқушылардың келесі қабілеттері мен бейімділіктерін шындай түсуді меңзейді:- Тақырыптағы, текстегі басты ойды бөліп көрсете білу және оған жоспар құра білуге; - Материалды қисынды, мағыналық топтай, талдай білуге; - Математикалық терминологияларды түсіне, қолдана және негіздей білуге; - Ұғымдардың, түсініктердің өзге ұғымдар жүйесіндегі орнын және түсініктер иерархиясы тұрғысында білуге;- Ауызша және жазбаша математикалық сауатты сөйлеуді меңгеру, математикалық символдар мен белгілеулерді дұрыс қолдана білуге. Математикалық сауаттылықтың дамуы оқушының жалпы сөйлеу мәдениетін дамытып, қазіргі қоғамда тұлғаның ұтымды сөйлеу коммуникацияларын қалыптастырады. Осыған қоса, көп жылғы іс-тәжірибе көрсеткендей, математикалық білімнің меңгерілуі мен үйретілуі, оқытылуы дәрежесі жоғары болған сайын, оның бастауыш сыныптағы оқушылардың бойында адамгершілік қасиетті қалыптастырады [2, 42б]. Бастауыш сыныпта математиканы оқытуда келесі пәндік және функционалды сауаттылық қалыптасуы тиіс.- ережелер мен үлгілерді және берілген алгоритмдерді математикалық материалда қолдану біліктігін; -қоршаған ортада болып жатқан әртүрлі жағдайларда және аралас пәндерде математикалық

білімін, біліктігін, есептеу, өлшеу және графиктік дағдыларын; ауызша және жазбаша есептеулерді тиімді пайдалана отырып, практикалық есептеу техникасын; математикаға тән ойлау стилін, оның абстрактылығын, дәлелденуін, қатандығын; - дәлелдемелі пайымдау жүргізу, логикалық негізделген қорытындылар жасау біліктігін; - математикалық мәтінмен жұмыс жасау (талдау, қажетті ақпаратты алу), математикалық терминология мен символдарды қолдана отырып, өз ойын ауызша және жазбаша түрде анық және нақты түсіндіру біліктігін; - жоспар бойынша әртүрлі әрекеттерді жоспарлау орындау білігін; - өзін-өзі бақылау жүзеге асыруды; - өз іс әрекетін бағалауды; - оқу қызметінің әртүрлі формаларында коммуникативтік қабілеттерін қолдана білуі қажет [3, 476].

Қорыта келе, тәжірибе көрсеткендей, функционалдық сауаттылықты дамытудың тиімді жолдарының бірі – құзыреттілікке бағытталған тапсырма. Сонымен қатар практикалық мазмұндағы есептерді шешу математиканы оқуға қызығушылықты оятуға бағытталған. Мұндай тапсырмалар білім мен дағдыға негізделген және жинақталған білімді практикалық іс-әрекетте қолдана білуді талап етеді. Сабақтар оқушылардың логикалық, алгоритмдік, кеңістіктік ойлауын, зейінін дамытуға бағытталған. Осылайша, оқушылардың функционалдық сауаттылығын, атап айтқанда, математикалық сауаттылығын дамыту міндеттері білім берудің негізгі деңгейінің білім беру мазмұны мен түрлі салаларда қолданылатын қолданбалы математикалық дағдыларды жетілдіруге бағытталған қосымша курстардың онтайлы үйлесімі жағдайында жүзеге асырылуы мүмкін. Өмірлік жағдайлар. Бағдарламалардың инвариантты және ауыспалы бөліктерінің мазмұны бірін-бірі толықтырады, бұл нәтижені қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. «Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың ерекшеліктері». Құралдар жинағы. – Астана: Ұлттық білім академиясы. І. Алтынсарина, 2013. – 40 б.
2. Қырық қазына., Ә. Доспамбетов – Алматы 1997., [65–66-б.].
3. Хижнякова О.Н., Бастауыш сыныптағы заманауи білім беру технологиялары. – С. 2006. – 140б.

ИНТЕРАКТИВНЫЕ ЗАДАНИЯ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

ЕЛЮБАЕВА Ж. Р.

учитель начальных классов, Средняя общеобразовательная школа
№ 29 г. Павлодара отдела образования, г. Павлодар

КРИВЕНКО Г. А.

к.филол.н., ассоциированный профессор (доцент),
Торайғыров университет, г. Павлодар

В условиях стремительных социальных и технологических изменений формирование функциональной грамотности становится одной из приоритетных задач современного образования. Недостаточно просто овладеть базовыми знаниями – важно научить младших школьников применять их в реальных жизненных ситуациях, критически осмысливать информацию, принимать решения и эффективно взаимодействовать с окружающим миром. Функциональная грамотность охватывает не только навыки чтения и счёта, но и способность использовать знания для решения практических задач. В этом контексте особую значимость приобретают интерактивные задания, направленные на развитие познавательной активности, самостоятельности, сотрудничества и рефлексии. «Учитель начальных классов должен учитывать непрерывность изменений социокультурных и экономических условий жизни современного человека, что должно отражаться на выборе содержания и подходов к реализации образовательных программ в рамках формирования функциональной грамотности» [1, с. 82].

Современные образовательные стандарты ориентированы на деятельностный подход, при котором ученик становится активным участником учебного процесса. Интерактивные задания выступают эффективным инструментом формирования функциональной грамотности, особенно на начальном этапе обучения, когда закладываются основы мотивации и учебной самостоятельности. «Формирование функциональной грамотности в начальной школе – это комплексный процесс, который требует использования разнообразных технологий и методов обучения» [2, с. 41].

Цель исследования – выявление педагогических возможностей интерактивных заданий в процессе формирования функциональной

грамотности младших школьников является целью настоящего исследования.

Задачи исследования: проанализировать теоретические основы понятия функциональной грамотности и определить её значение в начальном образовании; охарактеризовать особенности применения интерактивных заданий в образовательной практике; разработать и апробировать комплекс заданий, направленных на развитие компонентов функциональной грамотности; оценить эффективность предложенных заданий на основе результатов педагогического эксперимента.

Объект исследования – процесс формирования функциональной грамотности младших школьников. Предмет исследования – интерактивные задания как педагогическое средство.

В условиях модернизации казахстанского образования акцент делается на обновление содержания и внедрение подходов, ориентированных на развитие личности учащегося. Образовательная политика Республики Казахстан направлена на формирование критического мышления, функциональной грамотности и навыков XXI века, особенно на уровне начального образования. Переход от традиционного репродуктивного обучения к компетентностной модели требует применения новых методов. Личностно-ориентированный подход учитывает индивидуальные особенности учащихся, способствует раскрытию их потенциала и формированию устойчивой мотивации. Деятельностный подход рассматривает обучение как активную познавательную деятельность, акцентируя внимание на универсальных учебных действиях, самоорганизации и сотрудничестве. Интерактивный подход, активно внедряемый в казахстанских школах, предполагает использование заданий, стимулирующих взаимодействие, применение цифровых ресурсов, игровых и проектных технологий. Он способствует развитию функциональной грамотности, коммуникативных и исследовательских навыков.

Таким образом, современное начальное образование в Казахстане строится на синтезе подходов, обеспечивающих не только освоение знаний, но и формирование ключевых компетенций, необходимых для успешной социализации и адаптации в быстро меняющемся мире.

Формирование функциональной грамотности у младших школьников представляет собой сложный и многогранный процесс, требующий системного подхода с учётом возрастных,

психологических и педагогических особенностей. В условиях обновлённого содержания образования акцент делается не только на освоении предметных знаний, но и на развитии способности применять их в жизненных ситуациях, что соответствует принципам компетентностного подхода. По мнению А. Леонтьева, «функционально грамотный человек – это тот, кто умеет применять знания, навыки и умения, накопленные на протяжении жизни, для успешного решения разнообразных задач, встречающихся в разных сферах деятельности, общения и социальных взаимодействий» [3, с. 140]. Младший школьный возраст характеризуется высокой познавательной активностью, эмоциональной восприимчивостью и стремлением к практической деятельности. В этот период формируются основы учебной мотивации, навыки самоорганизации, сотрудничества и рефлексии. Поэтому развитие функциональной грамотности должно происходить через включение учащихся в разнообразные виды деятельности, способствующие формированию критического мышления, умения анализировать информацию, принимать решения и взаимодействовать с окружающими. Особенностью начального этапа обучения является необходимость интеграции знаний из разных предметных областей. Учащиеся должны видеть взаимосвязь между учебным материалом и жизненными ситуациями, осознавать практическую значимость полученных знаний. В этом контексте особую роль играют задания, направленные на решение проблемных ситуаций, выполнение проектов, участие в диалогах и обсуждениях.

Важным условием успешного формирования функциональной грамотности является создание образовательной среды, стимулирующей активное участие учащихся. Учитель выступает организатором познавательной деятельности, наставником и партнёром, а использование интерактивных методов, цифровых ресурсов и игровых технологий делает обучение более увлекательным, доступным и результативным.

Таким образом, формирование функциональной грамотности у младших школьников требует опоры на деятельностный подход, межпредметную интеграцию, развитие универсальных учебных действий и создание условий для активного включения детей в учебный процесс. Это, в свою очередь, требует от педагога гибкости, творческого подхода и готовности к постоянному профессиональному развитию.

Интерактивные задания, как показал анализ теоретических источников и практических наблюдений, представляют собой эффективное средство формирования функциональной грамотности младших школьников. Их ценность заключается не столько в форме, сколько в содержательной направленности на развитие ключевых компетенций: смыслового чтения, речевых и коммуникативных навыков, способности решать практические задачи, сотрудничать и рефлексировать.

В ходе педагогического эксперимента, проведённого в общеобразовательной школе города Павлодара, была реализована программа систематического внедрения интерактивных заданий в учебный процесс третьего класса. Эксперимент охватывал одно учебное полугодие и включал констатирующий, формирующий и контрольный этапы. Задания интегрировались в уроки по предметам «Грамотность чтения», «Математика», «Познание мира» и «Самопознание», при этом учитывались возрастные особенности учащихся, их уровень подготовки и цели обновлённого содержания образования.

Особое внимание уделялось заданиям, направленным на развитие смыслового чтения – умения понимать, интерпретировать и применять прочитанное. Например, при работе с текстами учащиеся учились прогнозировать развитие сюжета, формулировать вопросы, делать выводы. Это способствовало осознанному восприятию информации и развитию аналитического мышления.

Рассмотрим пример на основе текста «Родничок» из учебника русского языка для 3 класса [4, с. 19], включающего повествование о детях, заботящихся о природном источнике.

Для активизации читательской деятельности и развития когнитивных стратегий было предложено следующее интерактивное задание, структурированное по этапам:

Этап 1. Прогнозирование содержания. Учащимся предлагалось прочитать начальную часть текста (до момента установки кружки у родничка) и в парах обсудить возможное развитие событий. Это стимулировало формирование гипотез, активизацию фоновых знаний и развитие воображения.

Этап 2. Сравнительный анализ. После полного прочтения текста учащиеся сопоставляли свои предположения с авторским вариантом, выявляя совпадения и расхождения. Обсуждение акцентировалось на языковых маркерах, позволивших сделать прогноз, и на мотивации персонажей.

Этап 3. Ролевая интерпретация. В группах учащиеся распределяли роли (Петя, родители, птичка, лесной наблюдатель) и создавали короткие диалоги от лица персонажей, интерпретируя их действия и эмоциональные реакции. Это способствовало развитию эмпатии, коммуникативных навыков и пониманию авторской интенции.

Этап 4. Рефлексивное письмо. Индивидуально учащиеся писали небольшое письмо от имени Пети, объясняя, почему важно заботиться о природе. Таким образом, происходила трансформация читательского опыта в личностно значимую позицию.

Предложенное задание демонстрирует потенциал интеграции интерактивных форматов в традиционную работу с текстом, обеспечивая переход от поверхностного восприятия к глубокому смысловому анализу. Оно способствует формированию метапредметных компетенций, включая критическое мышление, коммуникативную рефлексивность и экологическое сознание, что особенно актуально в контексте обновления образовательных стандартов начального общего образования. В рамках речевого и коммуникативного развития в начальной школе широко применялись интерактивные задания, включая ролевые игры и групповые обсуждения, в которых учащиеся учились формулировать собственные мысли, аргументировать позицию, слушать собеседника и принимать коллективные решения. Такие формы работы способствуют не только развитию устной речи, но и формированию навыков сотрудничества и критического мышления, что напрямую связано с задачами формирования функциональной грамотности.

Особое место среди интерактивных форм занимают проектные задания, направленные на применение знаний в практических ситуациях. Так, проекты «Безопасность на водоёме» и «Береги воду» позволяли учащимся осмысленно интегрировать предметные знания из курсов «Познание мира», «Грамотность чтения» и «Самопознание» с реальными жизненными контекстами. В рамках проекта «Безопасность на водоёме» дети анализировали потенциальные риски, изучали правила поведения у воды, создавали памятки и видеоролики с рекомендациями, а также формулировали коллективный «Кодекс безопасного отдыха». Проект «Береги воду» был направлен на развитие экологического сознания: учащиеся исследовали объёмы потребления воды в быту, выявляли ресурсоёмкие привычки, изучали способы экономии и создавали

макеты «экологичного дома» с элементами водосберегающих технологий. Итогом стали инфографики, буклеты и личные экологические обещания, отражающие осознанное отношение к природным ресурсам.

Таким образом, интерактивные задания в формате проектной деятельности обеспечивают комплексное развитие смыслового чтения, речевых и коммуникативных умений, исследовательской активности и социальной ответственности. Их применение в условиях казахстанской школы соответствует задачам обновлённого содержания образования и способствует формированию функциональной грамотности младших школьников.

Для оценки уровня сформированности функциональной грамотности младших школьников в ходе экспериментальной работы были выделены пять ключевых критериев: смысловое чтение (умение понимать, интерпретировать и применять прочитанное), речевые и коммуникативные навыки (способность выражать мысли устно и письменно, вести диалог, аргументировать), умение решать практические задачи (применение знаний в жизненных ситуациях, принятие решений), навыки сотрудничества (участие в групповой работе, умение договариваться и распределять роли), а также рефлексия и самооценка (способность анализировать собственные действия и делать выводы). Каждый из критериев оценивался по трёхуровневой шкале: низкий, средний и высокий уровень.

Сравнительный анализ результатов, полученных на констатирующем и контрольном этапах, продемонстрировал устойчивую положительную динамику по всем направлениям. Наиболее выраженные изменения наблюдались в области смыслового чтения: доля учащихся, достигших высокого уровня, увеличилась с 25% до 58%. Значительное улучшение речевых и коммуникативных навыков зафиксировано у 70% участников, особенно в аспектах аргументации и ведения диалога. Умение решать практические задачи возросло с 33% до 67%, что свидетельствует о росте прикладной направленности мышления и способности к переносу знаний в реальные жизненные ситуации. Навыки сотрудничества и рефлексии также продемонстрировали положительную динамику, отражая развитие социальной компетентности и осознанного отношения к учебной деятельности. Дети стали активнее участвовать в обсуждениях, проявлять самостоятельность, стремиться к поиску решений и демонстрировать готовность к взаимодействию в группе. Это подтверждает, что интерактивные формы обучения не только

способствуют освоению учебного материала, но и формируют у младших школьников важные личностные и метапредметные компетенции. Результаты экспериментальной работы убедительно подтверждают эффективность использования интерактивных заданий как средства формирования функциональной грамотности. Их внедрение в учебный процесс способствует реализации деятельностного и личностно-ориентированного подходов, обеспечивая условия для комплексного развития учащихся. Практическая значимость интерактивных заданий заключается в их способности интегрировать учебный материал с жизненными ситуациями, активизировать познавательную деятельность и формировать навыки, соответствующие требованиям обновлённого содержания образования Республики Казахстан.

Таким образом, полученные данные позволяют утверждать, что систематическое применение интерактивных заданий в начальной школе является эффективным педагогическим средством, обеспечивающим формирование функциональной грамотности и развитие ключевых компетенций, необходимых для успешной социализации и обучения младших школьников в условиях современной образовательной среды.

Результаты исследования подтвердили практическую результативность интерактивных заданий в формировании функциональной грамотности младших школьников. Их систематическое применение способствует развитию смыслового чтения, речевых и коммуникативных навыков, прикладного мышления, сотрудничества и рефлексии. «Для более точного восприятия и переработки информации текста, учащийся должен владеть способностью к выделению смыслообразующих элементов текста. Он должен понимать, что смысловая целостность текста заключается в единстве темы, наличии одной главной идеи. Вокруг этой ключевой мысли находятся и остальные элементы текста. Данное умение даёт возможность построения алгоритма работы учащимися для последовательного извлечения новой информации из текста. Ребенок должен приобрести привычку не скользить глазами по тексту, а вчитываться в него» [5, с. 73].

В связи с этим педагогам рекомендуется интегрировать интерактивные задания в учебный процесс по различным предметам, адаптируя их к возрастным и индивидуальным особенностям учащихся; использовать межпредметные связи и цифровые ресурсы; создавать условия для диалога, совместной работы и самооценки; а

также проводить регулярную диагностику уровня функциональной грамотности для корректировки педагогических стратегий. Перспективы дальнейших исследований включают расширение возрастных рамок, сравнительный анализ типов интерактивных заданий, разработку методических и цифровых инструментов поддержки педагогов, а также изучение влияния интерактивных форм на развитие критического мышления, эмоционального интеллекта и цифровой грамотности.

Таким образом, интерактивные задания в начальной школе представляют собой актуальное и стратегически значимое направление, способствующее совершенствованию образовательной практики в условиях модернизации казахстанского образования.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Васнева О. А., Тращенко Н. Д. Формирование функциональной грамотности в начальной школе // Наука и школа. – 2025. – № 2. – С. 80–90.
- 2 Еремеева И. М. Формирование функциональной грамотности младших школьников // Интерактивная наука. – 2022. – № 3 (68). – С. 41–43.
- 3 Леонтьев А. А. Образовательная система «Школа 2100». // Педагогика здравого смысла. – М., 2016. – 590 с.
- 4 Богатырёва Е. В., Бучина Р. А., Регель Н. В., Труханова О. И., Штукина Е. Э. Русский язык. Учебник для учащихся 3 класса общеобразовательной школы с русским языком обучения. Часть 4. – Алматы, 2019. – 80 с.
- 5 Колесова О. В., Гуцу Е.Г., Деменева Н.Н. Читательская грамотность младших школьников: исследование основных групп читательских умений. // Проблемы современного педагогического образования. – 2025. – № 1 (88). – С. 71–73.

EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF MOBILE APPLICATIONS IN ENHANCING LISTENING SKILLS IN ENGLISH LANGUAGE EDUCATION

KULAKHMETOVA M. S.
PhD, professor, Margulan University, Pavlodar
YESSUMKHANOVA A. K.
master's student, Margulan University, Pavlodar

The rapid development of information and communication technologies has significantly transformed the educational process, offering new opportunities for language learning. Among the key skills required for successful language acquisition, listening plays a crucial role, as it provides the foundation for communication and comprehension. Traditional classroom-based listening instruction often suffers from outdated resources, lack of authentic materials, and limited practice time, which restricts learners' ability to develop effective listening strategies [1].

Mobile-assisted language learning (MALL) has emerged as an innovative solution to overcome these challenges. Mobile applications provide learners with authentic audio-visual content, interactive exercises, and the flexibility to practice listening skills anytime and anywhere [2]. Research has demonstrated that mobile technologies not only enhance learners' motivation but also improve listening comprehension, pronunciation, and vocabulary retention [3].

The relevance of this study is determined by the increasing demand for effective tools that can supplement traditional language instruction and create conditions for continuous, autonomous, and individualized learning. Therefore, this paper aims to evaluate the effectiveness of mobile applications in enhancing listening skills in English language education, highlighting both theoretical foundations and practical implications.

Listening is a receptive skill that involves perceiving and comprehending spoken language in real time. It requires learners to process acoustic signals and construct meaning by integrating them with prior knowledge. J. Gary emphasized that listening, when placed at the core of instruction, significantly improves not only comprehension but also speaking and emotional engagement [4].

According to J. Traxler, mobile learning has distinctive features compared to traditional methods: portability, social interactivity, contextual sensitivity, connectivity, and personalization [5]. H.

Jarvis notes that mobile learning bridges classroom and out-of-class experiences, supporting continuous and informal education [6]. These characteristics enable learners to integrate listening practice into their daily routines, unlike computer-assisted learning, which is often more restricted.

A wide range of mobile applications has been designed to develop listening comprehension. For example, LearnEnglish Podcasts and Sounds: Pronunciation App by the British Council provide learners with authentic speech, phonetic exercises, and comprehension tasks [7]. Applications such as Duolingo [8] and Kahoot! [9] integrate gamification elements, which significantly increase motivation and engagement. Moreover, platforms like YouTube [10] and VOA Learning English [11] expose learners to authentic discourse, enhancing their ability to understand various accents and registers.

The integration of mobile applications into English language education brings several advantages:

1. authentic and updated listening materials;
2. increased learner autonomy and motivation;
3. opportunities for personalized learning paths;
4. enhanced interaction between learners and teachers.

At the same time, challenges remain, including the quality and reliability of digital resources, unequal access to devices, and differences in digital literacy among learners and teachers [12].

In order to evaluate the effectiveness of mobile applications in enhancing listening skills, the authors conducted a pedagogical experiment. The research was organized in three stages:

1. Preparation stage. At this stage, a mobile application was designed specifically to support the development of listening skills in English language learning. The application included interactive exercises with authentic audio materials, comprehension tasks, and feedback mechanisms to track learners' progress.

2. Experimental stage. The developed application was piloted during English lessons with first-year students. A control group (30 people) received traditional listening instruction using textbooks and teacher-selected audio materials, while the experimental group (30 people) practiced with the newly developed mobile application.

3. Evaluation stage. Data were collected through pre-tests and post-tests measuring listening comprehension, as well as through questionnaires assessing learners' motivation and engagement. Classroom

observations were also conducted to analyze students' involvement and interaction with the application.

To evaluate the effectiveness of the developed mobile application, a pedagogical experiment was conducted with two groups of 30 students each: a control group (CG) and an experimental group (EG). Both groups completed a pre-test and a post-test designed according to the IELTS listening exam format, with a maximum score of 40 points. At the pre-test stage, the results of both groups were approximately at the same level. After the intervention, the experimental group showed a significant improvement in listening skills, while the control group demonstrated only a slight increase. The results are presented in the table 1 below.

Table 1 – Results of pre-test and post-test of EG and CG.

Group	Average Score (Pre-Test)	Average Score (Post-Test)	Improvement (Points)	Improvement (%)
Control	22	24	2	9.1%
Experimental	21	32	11	52.4%

The analysis of pre-test and post-test results demonstrates that both groups started at approximately the same level (21–22 points). The control group showed only a slight improvement (+2 points, +9.1%), while the experimental group demonstrated a substantial increase (+11 points, +52.4%). These findings confirm the effectiveness of the mobile application in enhancing listening skills in English language education.

As the final stage of the experiment, a survey was conducted during the lessons to evaluate students' engagement in the learning process and their performance in completing tasks. The questionnaire included the section «My attitude towards the lesson», with several criteria developed to assess students' responses. These criteria were categorized into three levels of engagement: low, medium, and high.

In order to assess students' engagement more precisely, they were asked to respond to a short survey by answering five questions with either «yes» or «no». Based on their responses, three levels of engagement were identified:

High level (1): 5 positive answers – the student is motivated, shows strong interest in the subject, and demonstrates willingness to complete tasks.

Medium level (2): 3–4 positive answers – the student is interested in the subject but does not consistently show motivation to complete assignments.

Low level (3): 0–2 positive answers – the student shows weak interest in learning and little effort in completing tasks.

Following the analysis, the students' answers were distributed across these levels, and the results were presented in the Figures 1-2.

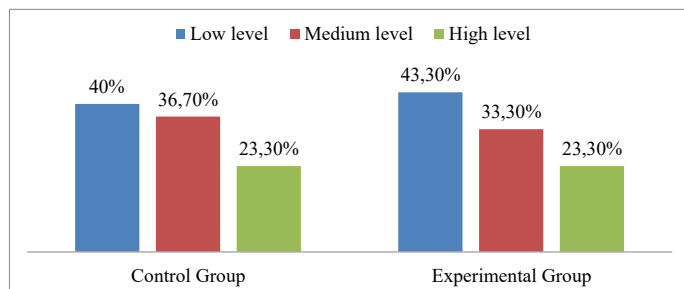

Figure 1 – Distribution of students' engagement levels before the experiment in CG and EG

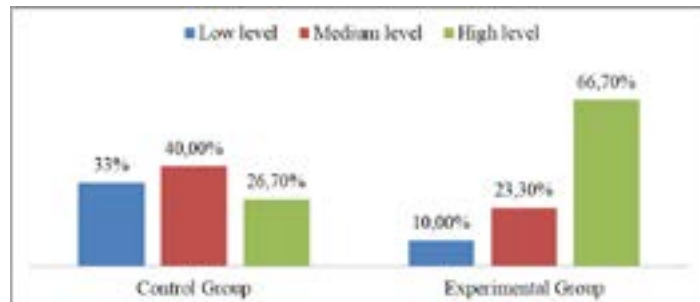

Figure 2 – Distribution of students' engagement levels after the experiment in CG and EG

The analysis of the diagrams demonstrates that, before the experiment, both the control and experimental groups were characterized by a relatively high share of students at the low and medium levels of engagement, while only about one quarter of learners in each group demonstrated high engagement. After the implementation of the mobile application, the experimental group showed a substantial shift: the proportion of students with high engagement increased to 66.7

%, while the share of those with low engagement decreased to only 10 %. By contrast, the control group displayed only minor changes, with a slight increase in the proportion of students at the high level (from 23.3 % to 26.7 %) and almost no significant reduction in the share of low-engagement students. These results confirm the positive impact of the mobile application on enhancing students' motivation and participation in English language learning.

The conducted research confirmed the significant potential of mobile applications as an effective tool for improving listening skills in English language education. At the initial stage of the pedagogical experiment, both the control and experimental groups demonstrated approximately the same level of achievement and engagement. However, the introduction of the specially designed mobile application in the experimental group resulted in a considerable improvement in students' listening comprehension, vocabulary retention, and overall motivation.

The results of the pre- and post-tests, modeled after the IELTS listening exam, revealed that while the control group showed only minor progress, the experimental group achieved a substantial increase in average scores. Furthermore, the survey of students' engagement highlighted a clear positive shift: the proportion of learners with high engagement more than doubled in the experimental group, while the number of low-engagement students was significantly reduced.

These findings demonstrate that mobile technologies can effectively complement traditional teaching methods, providing learners with authentic, interactive, and flexible opportunities for practice. The integration of mobile applications into English lessons not only enhances academic outcomes but also fosters greater learner autonomy, motivation, and interest in the subject. The study therefore supports the use of mobile-assisted language learning as a valuable approach to modern English language education.

REFERENCES

- 1 Guruleva T. L. Teoreticheskie aspekty obucheniya audirovaniyu inostrannoi rechi [Theoretical Aspects of Teaching Foreign Language Listening]. Moscow: Publ., 2018. 221 p. (in Russian).
- 2 Malaeva V. V. Mobil'nye prilozheniya dlya izucheniya angliiskogo yazyka kak sredstvo organizatsii samostoyatel'noi raboty obuchayushchikhsya [Mobile Applications for Learning English as a Means of Organizing Independent Work of Students]. Sbornik nauchnykh trudov [Collected Papers], 2020, pp. 51–54. (in Russian).

3 Nurieva I. N. Formirovanie chitatel'skoi gramotnosti na uroke angliiskogo yazyka kak komponenta funktsional'noi gramotnosti [Formation of Reading Literacy in English Lessons as a Component of Functional Literacy]. Elabuga: Kazan Federal University Publ., 2022, pp. 185–186. (in Russian).

4 Gary J. Teaching Listening Comprehension in a Foreign Language. Rowley, MA: Newbury House Publ., 1975. 142 p.

5 Traxler J. Current State of Mobile Learning. In: Mobile Learning: Transforming the Delivery of Education and Training. 2009, pp. 9–24.

6 Jarvis H., Achilleos M. From Computer Assisted Language Learning (CALL) to Mobile Assisted Language Use (MALU). The Electronic Journal for English as a Second Language, 2013, vol. 16, no. 4, pp. 1–12.

7 British Council. LearnEnglish Podcasts; Sounds: Pronunciation App. Available at: <https://learnenglish.britishcouncil.org>

8 Duolingo. Available at: <https://www.duolingo.com>

9 Kahoot! Available at: <https://kahoot.com>

10 YouTube. Available at: <https://www.youtube.com>

11 VOA Learning English. Available at: <https://learningenglish.voanews.com>

12 Kamardina Yu. S. Tekhnologiya razrabotki “web-kvesta” pri izuchenii angliiskogo yazyka [Development of “Web-Quest” Technology in English Language Teaching]. Diskurs [Discourse], 2019, no. 6 (32), pp. 90–96. (in Russian).

ОҚИТУДАҒЫ ЗАМАНАУИ БАҒЫТТАР

СМАГУЛОВА Ж. Б.

оқытушы, Инновациялық Еуразия университетінің
жоғарғы колледжі, Павлодар қ.

ЖАЛБЫР Ж. Қ.

студент, Инновациялық Еуразия университетінің
жоғарғы колледжі, Павлодар қ.

ЖАРҚЫНБЕКҚЫЗЫ М.

студент, Инновациялық Еуразия университетінің
жоғарғы колледжі, Павлодар қ.

XXI ғасыр – білім мен ғылым ғасыры. Жаһандану дәуірінде әрбір мемлекеттің болашағы оның білім беру жүйесінің сапасына тәуелді. Экономиканың дамуы, инновациялық технологиялардың енгізілуі, ұлттық қауіпсіздік пен қоғамның тұрақтылығы –

мұның барлығы білімді ұрпаққа байланысты. Сондықтан қазіргі заманда білім беру процесінің жанаруы – уақыт талабы ғана емес, стратегиялық міндет [8, 26 б.].

Қазақстан Республикасында білім беруді дамыту мемлекеттік саясаттың басты басымдығы ретінде айқындалған. Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясында: «Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек», – деген болатын. Бұл ой қазіргі күнде өзектілігін жойған жоқ [1, 17 б.].

Заманауи білім берудің мәні мен ерекшеліктері

Заманауи білім беру – дәстүрлі оқытудан түбегейлі ерекшеленетін, инновациялық әдістер мен технологияларға сүйенетін жүйе. Оның басты ерекшеліктері: тұлғаға бағытталуы; құзыреттілікке негізделуі; шығармашылық пен сыни ойлауды дамытуы; үздіксіз білім алуды (lifelong learning) қамтамасыз етуі. Бүгінде білім беру тек оқыту ғана емес, тұлғаның әлеуметтік бейімделуі мен кәсіби дамуының басты тетігі болып отыр [9, 78 б.].

Қазіргі білім беру процесінің басты ерекшеліктерінің бірі – ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану. Электронды оқулықтар мен онлайн кітапханалар білім алушыға кең ауқымды ақпаратқа қол жеткізуге мүмкіндік береді. Қашықтықтан оқыту платформалары (Moodle, Google Classroom, Coursera) білімді кез келген уақытта алуға жағдай жасайды. Жасанды интеллект пен big data технологиялары оқу процесін дараландыруға, яғни әр оқушыға жеке білім беру траекториясын құруға көмектеседі. Қазақстанда да «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы аясында мектептер интернетпен қамтамасыз етіліп, интерактивті тақталар, компьютерлік сыныптар орнатылды [2, 25 б.].

Қазақстандағы білім беру реформалары

Елімізде соңғы жылдары білім жүйесінде елеулі өзгерістер жүзеге асырылды: Жаңартылған білім беру мазмұны – дәстүрлі пәндік бағдардан құзыреттілікке негізделген модельге көшу. 12 жылдық білім беру жүйесіне дайындық – халықаралық стандарттарға сәйкестендіру. Инклюзивті білім беру – мүмкіндігі шектеулі балаларға тең мүмкіндік жасау. Дуалды оқыту жүйесі – колледждер мен ЖОО-да студенттердің өндірістік тәжірибемен ұштасқан білім алуы. Академиялық ұтқырлық – студенттердің шетелдік университеттерде оқуына жағдай жасау. PISA халықаралық зерттеуінің нәтижелеріне сәйкес, Қазақстан оқушыларының оқу сауаттылығы, математика және жаратылыстану бағыттары бойынша

көрсеткіштері жыл сайын жақсаруда. Бұл – реформалардың алғашқы жемісі [3, 11 б.].

Халықаралық тәжірибе

Әлемдік білім беру тәжірибесі Қазақстан үшін үлгі бола алады.

Финляндия – оқушыға қысым жасамайтын, еркіндікке негізделген жүйе.

Жапония – тәртіп пен еңбекқорлыққа басымдық береді.

Корея – ақпараттық технологияларды кеңінен қолданады.

АҚШ – академиялық еркіндік пен шығармашылық дамуға жағдай жасайды.

Қазақстан осы елдердің тәжірибесін бейімдеп, өз жүйесін жетілдіруде [4, 102 б.].

Заманауи білім берудегі мұғалімнің рөлі

Мұғалім – білім беру процесінің негізгі қозғаушы күші. Қазіргі мұғалім тек ақпарат жеткізуші емес, ол фасилитатор, бағыт-бағдар беруші, мотивация көзі. Оның кәсіби құзыреттілігіне: педагогикалық шеберлік; цифрлық сауаттылық; зерттеушілік қабілет; коммуникативтік дағдылар жатады. Педагогика ғылымдарының докторы Ә. Жүнісбеков: «Заманауи педагог – оқушыны ақпаратпен емес, өмірлік дағдылармен қаруландырушы», – деп тұжырымдайды [5, 221 б.].

Жаңа әдістер мен технологиялар

Заманауи білім беру әдістері оқушылардың белсенділігін арттыруға бағытталған: жобалық әдіс; топтық жұмыс; кейс-стади; дебат; «аударылған сынып» технологиясы. Мұндай әдістер оқушыны тек тыңдаушы емес, ізденуші, талдаушы, шешім қабылдаушы тұлғаға айналдырады [6, 88 б.].

Өз көзқарасым

Мен студент ретінде қазіргі білім беру процесінің өзгерістерін күн сайын байқаймын. Университетте тек пәнді оқу ғана емес, ғылыми ізденіске, конференцияларға қатысуға, шығармашылықпен ойлауға мүмкіндік бар. Бұл менің жеке дамуыма ықпал етеді. Болашақ мұғалім ретінде мен де жаңа технологияларды меңгеріп, оларды оқыту процесіне енгізуді мақсат етемін. Заманауи білімнің қоғамдағы рөлі Сапалы білім – мемлекеттің экономикалық, әлеуметтік және мәдени дамуының негізі. ХХІ ғасырда тек табиғи ресурстарға сүйену жеткіліксіз, басты капитал – білімді адам. Сондықтан білім беру процесінің сапасы – ел болашағының кепілі [7, 7 б.].

VR-очкылар дегеніміз не?

VR-очкылар – арнайы технологиялық құрылғы, ол қолданушыны компьютерлік немесе 3D әлемге толық кіргізіп, өзін сол ортада жүргендей сезінуге мүмкіндік береді. Арнайы линзалар мен датчиктердің көмегімен адам кеңістікті үш өлшемді (3D) көреді.

Мысалы, тарих сабағында оқушылар ежелгі қалаларды виртуалды түрде аралап, оқиғаларды көзбен көре алады.

Биологияда адам ағзасын немесе жануарлардың құрылысын 3D түрде зерттеу жеңіл болады.

Оқушы сабаққа белсенді қатысып, ойын түрінде білім алады.

Мектептегі дәстүрлі оқытудан гөрі виртуалды саяхат, тәжірибе жасау оқушыға тартымды.

Химия, физика сияқты пәндерде қауіпті тәжірибелерді VR арқылы қауіпсіз ортада өткізуге болады.

Медицина студенттері операцияны виртуалды түрде үйрене алады.

Әлемнің кез келген жеріне «саяхаттап», кітапта ғана берілген материалды көзбен көруге болады.

Мысалы, географияда – мұхит түбін, ғарышты көруге мүмкіндік бар.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, заманауи білім беру процесі – үздіксіз даму үстіндегі жүйе. Ол тұлғаның жан-жақты дамуына, кәсіби бейімделуіне, қоғамда өз орнын табуына жағдай жасайды. Қазақстандағы білім беру реформалары осы мақсатқа бағытталған және алдағы уақытта еліміздің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға үлес қосатыны сөзсіз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Нұр-Сұлтан, 2019. 17-29 с.
2. Жанпейісова М. М. Инновациялық технологиялар және оқу-тәрбие процесі. – Алматы: Білім, 2015. 25-34 с.
3. Қоянбаев Ж. Б., Қоянбаев Р. М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 2018. 11-18 с.
4. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris, 2017. 102-145 с.
5. Trilling, B., Fadel, C. 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. – San Francisco: Jossey-Bass, 2009. 221-233 с.

6. Әбілқасымов А. Е. Заманауи педагогика негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. 88-100 с.
7. OECD. PISA 2022 Results. – Paris, 2023. 7 с.
8. Тоқаев Қ. К. Әділетті Қазақстан – бәріміз үшін! Жолдау. – Астана, 2022. 26-44 с.
9. Жүнісбеков Ә. Қазіргі педагогика және инновациялық әдістер. – Алматы: ҚазҰУ, 2021. 78-94 с.

РАЗВИТИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ ПУТЕМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОБЛЕМНО-ОРИЕНТИРОВАННЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ХОДЕ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОГРАММЫ NIS

ЖАЛМАГАМБЕТОВА А. М.

учитель-эксперт математики, Назарбаев Интеллектуальная школа
естественно-математического направления, г. Павлодар

ВИШЕНКОВА Е. А.

учитель-эксперт английского языка и ГППР, Назарбаев Интеллектуальная
школа естественно-математического направления, г. Павлодар

Сегодня учителя сталкиваются со многими вызовами, которые меняют их взгляды на роли в классе. Учителям часто приходится искать наиболее продуктивные методы обучения и воспитания. Если раньше, при традиционном обучении, учитель должен был сам все рассказывать и показывать, то при обновленном содержании образования, с целью развития конкурентоспособной интеллектуальной и творчески мыслящей личности, акцент делается на познавательной активности учащихся, на использовании на уроках проблемного обучения, когда ученик самостоятельно ищет знания, анализирует и делает выводы [1].

По мнению Карасевой Э. М., проблемное обучение понимается как самостоятельный поиск учащимися новых знаний и умений, путем построения алгоритма возникновения и преодоления противоречий на основе содержания образования [2]. Проблемное обучение способствует развитию познавательных и творческих способностей учащихся через развитие их мышления с использованием проблемных ситуаций, создаваемых учителем. Проблемные ситуации – это вопросы, сформулированные на основе учебного материала, ответы на которые учащиеся не знают в силу отсутствия достаточных знаний по рассматриваемой теме. Такое же суждение

можно увидеть и в инструктивно-методическом письме автономной организации образования «Назарбаев Интеллектуальные школы», где проблемные ситуации классифицируются по новизне, по уровню проблемности и по уровню описания [3].

Махмутов М. И. придерживался иного мнения относительно проблемного обучения: «...теория и технология проблемного обучения не универсальна, она имеет границы своего применения» [4]. По его мнению, учитель должен быть хорошо подготовлен к уроку, а учащиеся должны быть высоко мотивированы, поэтому технология проблемного обучения весьма сложна для освоения. Согласно работам Ситарова В. А., можно выделить несколько этапов проблемного обучения: понимание проблемной ситуации в целом; анализ этой ситуации и выделение основной сути проблемы; решение поставленной проблемы путем выдвижения гипотез и их последовательной проверки, а также анализа правильности реализации рассматриваемой проблемы. Это свидетельствует о необходимости проведения ряда мероприятий, связанных с аналитико-познавательной деятельностью учащихся [5]. По мнению У. Килпатрика, для решения проблемных ситуаций необходимо использовать метод проектов, который предполагает ознакомление учащихся с методами исследования и решения проблем [6].

Для того чтобы понять, какие навыки лучше всего начать развивать у учащихся, были учтены результаты первичного мониторинга успеваемости учащихся по предметам «Математика» и «Английский язык» (так как ГППР преподается на английском языке только в 11 классе и мониторинга по нему нет). После анализа данных было выявлено, что учащиеся часто испытывают трудности при выполнении заданий на отработку навыков анализа. В связи с этим целью исследования стало повышение уровня выполнения заданий, направленных на развитие навыков анализа у учащихся, посредством проблемных методов обучения. Актуальность исследования заключается в использовании проблемных методов обучения в учебно-воспитательном процессе как одного из инструментов поддержки учащихся и развития у них навыков анализа. На основании результатов исследования необходимо получить ответы на следующие вопросы: Каким образом можно использовать проблемные методы обучения для развития у учащихся навыков высокого порядка? Каким образом можно повысить качество знаний учащихся?

Цели исследования:

- изучить методы проблемного обучения;
- провести сравнительный анализ результатов ;
- выявить преимущества и недостатки использования

проблемно-ориентированных методов обучения.

Рассмотрены некоторые методы исследования. Во-первых, статистический метод, который позволил сопоставить результаты мониторинга учебных достижений учащихся, результаты сдачи СОР/СОЧ (суммативного оценивания за раздел\четверть) и результаты учащихся предыдущего (2023–2024) учебного года. Во-вторых, эмпирический метод через наблюдение. Сравнительный анализ данных показал, что в рассматриваемых классах есть учащиеся, которые испытывают ряд проблем при выполнении заданий на проверку навыков высокого порядка. Исходя из этого, для исследования были выбраны 11-е классы.

Существует ряд проблемных методов обучения, и при изучении нового материала необходимо учитывать уровень знаний и умений учащихся. Если учащиеся самостоятельно, путем собственного мышления пришли к решению поставленной задачи, то нет необходимости повторять ход решения уже решенной задачи. Но если ход решения выбран ими неправильно, или ответ найден неверно, то проблемная ситуация даст учащимся понимание необходимости расширения своих знаний и умений. Кроме того, если задача оказывается неразрешимой или очень сложной для учащихся, то возникает необходимость разбить эту задачу на несколько проблемных задач для организации доступности их выполнения.

Такие методы проблемного обучения, как диалогический, эвристический и исследовательский (особенно для ГППР). Данные методы проблемного обучения оказались наиболее оптимальными и эффективными при решении проблемных задач. Мы использовали методы проблемного обучения при изучении новой темы, а также при ее расширении или закреплении. Можно отметить, что эвристический метод оказался более эффективным в 11 классе по математике, а исследовательский метод (включая дизайн мышление) – в GPPW (Stanford D.School), так как учащиеся занимались проектной деятельностью [7].

Для формирования у студентов навыков и умений анализировать любую ситуацию необходимо научить их понимать текст и ориентироваться в нем, выделяя главное; уметь пользоваться

несквозными текстами; практиковаться в решении учебно-познавательных задач, отрабатывая практические навыки и требуя полного понимания текста, а также уметь опровергать недостоверность информации или утверждать ее достоверность. По результатам исследования у студентов за учебный год повысилась успеваемость на 35 % (математика) и 2 % (ГППР).

После проведения исследования были выявлены некоторые преимущества и недостатки использования проблемных методов обучения на уроках математики и ГППР. К преимуществам можно отнести то, что проблемные методы обучения способствуют развитию навыков анализа, повышают мотивацию к обучению и расширяют кругозор учащихся. Кроме того, что касается ГППР, учащиеся продолжают свои проекты за пределами класса, так 4 человека решили участвовать со своими работами в школьных и международных конкурсах, где все они вошли в тройку лучших проектов. Недостатком является то, что много времени тратится как на планирование урока, так и на выполнение учащимися заданий. Кроме того, много времени тратится на качественный подбор и составление практических заданий. Исследование показало, что такие проблемные методы обучения, как исследовательский, диалогический и эвристический методы изложения, являются эффективными инструментами для развития у учащихся навыков анализа и синтеза. Как видно из таблицы выше, по обоим предметам прослеживается динамика. Учащиеся были активны и проявляли инициативу в процессе решения задач, тем самым приобретая новые навыки и знания, предлагая свои идеи, решения, самостоятельно выявляя проблемы и противоречия при решении задач.

ЛИТЕРАТУРА

1. Комарова Е. А. Значение проблемно-ориентированного обучения в современном образовании. nsportal.ru. Получено 6 ноября 2024 г. с <https://clck.ru/33vFVv>;
2. Karaseva E. Problem-Based learning as a means of developing students' skills to act independently. Электронный Научно-практический Журнал «Современная Педагогика». Retrieved November 10, 2024, from <https://pedagogika.snauka.ru/2014/05/2365>;
3. «Центр образовательных программ» АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы». Инструктивно-методическое письмо по реализации Образовательной программы НИШ- Программа в

Назарбаев Интеллектуальных школах в 2023-2024 учебном году. АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы»;

4. Махмутов, М.И. Проблемное обучение. Основные вопросы теории. Педагогика, 365;

5. Ситаров В.А. Проблемное обучение как одно из направлений современных педагогических технологий. Знание. Понимание. Умение, 1, 148–157.;

6. Kilpatrick, J. (nd). ANALYZING THE SOLUTION OF WORD PROBLEMS IN MATHEMATICS: AN EXPLORATORY STUDY - ProQuest. <https://www.proquest.com/openview/2c22146a5b43f4a81c31527e8ea59243/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y> Sorova, T. (nd). Methods of problem-based learning. Студенческий Справочник. Получено 8 ноября 2024 г., https://spravochnick.ru/pedagogika/teoriya_obucheniya/metody_problemnogo_obucheniya/#usloviya-organizacii-metodov-problemnogo-obucheniya;

7. Stanford D.School. (nd). Стэнфордская школа докторантуры. <https://dschool.stanford.edu/>

ON THE ISSUE OF INTRODUCING DIGITALIZATION IN SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

ZHAPASHEVA Z. N.

English language teacher, School 5, Pavlodar

Substantiation of the problem. One of the key tendencies in today's world is the growth of information in society. We live in a time of fast changes because of new technologies. These technologies affect many areas of life, such as the economy, culture, and education.

In schools, digital tools are very important. Teachers can use them freely in language lessons. This is because language is key for international communication. Learning English means developing skills in listening, speaking, reading, and writing. Digital technologies facilitate this process by offering learners authentic materials, virtual simulations of real-life communication, and interactive exercise that promote active engagement.

At the same time, pedagogical technologies – teaching methods and strategies integrated with digital tools – serve as a cornerstone for ensuring the quality of education. The proper use of these approaches allows teachers not only to diversify their lessons but also to adapt them

to the individual needs of learners. For example, digital environments enable differentiated learning, interactive collaboration, and immediate feedback, which are all crucial for building communicative competence. Furthermore, the integration of technology in language education provides learners with practically unlimited access to resources, such as online dictionaries, language corpora, audiovisual content, and international communities of speakers. This creates a dynamic and resource-rich environment where students are able to practice and refine their skills beyond the classroom. In Kazakh schools in the early 10s of this century the idea of informatization of the learning process was difficult to advance. Concerns about the unpreparedness of students, the poor technical equipment of schools and the upcoming huge costs of teaching children how to use technical means have led to a certain detachment from the global problem. As a result, the country had to literally mobilize and introduce Internet technologies into the learning process during the pandemic.

Digital technologies are among the most widely used and discussed today. They give students fast access to information and educational materials, which encourages them to study actively. At the same time, their use also brings challenges, such as eye strain, high costs, unequal levels of digital literacy, and difficulties with developing language reading skills or fully processing the information received.

However, students also gain important knowledge and abilities through working with digital tools, which helps create equal opportunities in education. When applied effectively, these technologies can greatly benefit both teachers and learners. They allow students to overcome learning difficulties, find helpful resources, and apply new knowledge in practical and meaningful ways.

Modern digital tools play an important role in the teaching process. They make communication between teachers and students easier, support the development of critical thinking, and encourage a more student-centered approach. Such technologies also build learners' independence, improve their confidence, and boost their motivation to study a foreign language more effectively.

The importance of this research topic is explained by the realities of today's world. Rapid changes, the global spread of digitalization, and challenges such as the pandemic have made the use of digital technologies in education especially relevant and necessary.

The relevance of the research topic is determined by the presence of reasons arising first from the condition of an ever-changing world

and the demands of the time that include widespread digitalization and a pandemic. In the context of the pandemic, the education system had to switch to full distance learning using digital technologies. Only digital technologies have broad opportunities to reach all students and provide them with affordable education in certain conditions. The reasons for this are the need for cognitive development of students based on the principles of internal motivation, automation of knowledge acquisition and personal involvement of students. Without digital technologies it is difficult to provide a multi-level education based on new educational standards and many others.

In today's fast-evolving world, education must adopt innovative methods to enhance both its quality and accessibility. Digital tools contribute significantly to addressing these challenges. However, it is crucial to recognize that, although artificial intelligence offers broad possibilities in education, no digital platform can fully substitute the collaborative process of teaching and learning, where teachers and students engage in joint creative activities. Consequently, the integration of AI and digital technologies into modern education should be carefully aligned with traditional practices of foreign language instruction to prevent risks to students' well-being and to safeguard the teaching profession. The relevance of this research topic is evident, as it has already attracted considerable attention from both domestic and international scholars.

In foreign and domestic literature, we note a large number of materials devoting to digitalization. These include scientific works by Khalin V.G., Chernova G.V., Kosov Yu.V., Seksenbayev K., Sultanova B.K., Kisina M.K., Gribanov Yu.I., Mashevskaya O.V., Yerbulatova I.K., Imurzina S.S., Suleymanov D.SH., Shakirova D.M., Dudeney HG., Hockley N., Pegrum, O'Reilly and others.

Geyserskaya R.A., Palat E.S., Zimnaya I.A., Merdok M., Stabekova A.A., Choporova E.I. and others, considered the issues of digital foreign language education.

The aim of our research is to explore the challenges associated with implementing digitalization in contemporary school education, drawing on the works of leading scholars and distinguished educators from both domestic and international contexts.

At the first stage, we have considered the basic concepts underlying digital language education that will help to reveal the essence and goals of digital language education. These include digitalization and digital technologies in general.

At the present stage of global economic development, digitalization is viewed as a key emerging trend that is quickly superseding earlier processes of computerization and informatization. Fundamentally, digitalization relies on representing information in digital form, which enhances economic efficiency both nationally and internationally, while also improving the overall quality of life (Khalin, Chernova) [1].

This indicates that digitalization will have an increasingly significant impact on the development of the global economy and on the social development of all countries including Kazakhstan every year.

For the first time this term Nicolas Negroponte, an American computer scientist working at the University of Massachusetts, officially introduced digitalization in 1995. However, in fact, digitalization began much earlier.

Digitalization is generally defined as the replacement of traditional physical system for collecting and processing information with advanced technological system that create, transmit, and manage data through digital signals, while monitoring these processes at every stage. The term can be interpreted in both a narrow and a broad sense. In its narrower meaning, digitalization denotes the conversion of information into digital form, which often reduces costs and opens up new opportunities. In this broader understanding, it encompasses the transformation of various types of messages into digital format, enabling measurable improvements and tangible positive outcomes.

According to Nikandrov N.V., digitalization has an even broader meaning and consists in digitizing individual educational processes in terms of their activities and functions that were previously performed by organizations or teachers [2].

Urmatseva A. gives her definition of digitalization based in its virtual part showing it as based on digital computer and new methods of education processing storage and transmission of information data. It should be noted that in the republic this concept of digitalization of education has not yet been officially defined by law, it is only provided for in the state program "Digital Kazakhstan" as target [3] that needs to be implemented in the sectors of the economy and education.

At the same time, we understand that this process is based on a word called "digit" and it is a new concept. In addition, all relatively new concepts follow from it digit technologies, digital society, digital economy, digital education etc. "Digit" (O.V.Mashevskaya) in this sense essentially represents processes and technologies for processing information with large volumes [4].

It should also be noted that currently there are still problems regarding a clear definition of both digitalization and which technologies should be classified as “digital” (digital technology). It should be noted that this topic remains open as there is still an active discussion in the research environment some consider them to be different concepts while others consider them to be the same.

Digital technologies as a concept are defined according to the dictionary of terms as technologies that are used by computers or other modern digital technology that allow recording code signals and pulses with a certain frequency and in a certain sequence.

The main types of digital technologies are:

1. IoT – Internet of Things or Internet of Things technologies;
2. Big Data;
3. Machine Learning, MI and artificial intelligence, AI (Machine learning and artificial intelligence).

Regarding the topic of our research, we should focus on the last group of digital technologies. Machine learning is a set of methodological approaches and tools that computer system can use to find various kinds of data in their large memory arrays.

Machine Learning is performed in the process of solving tasks similar to traditional learning similar in image but different in a significant number. While Artificial intelligence allows a person to translate, for example, information from one language into another without much effort. It also allows you to recognize any speech and immediately convert it into typewritten text, and easily and simply develops algorithms for making the right decisions and much more. One of the main examples that clearly shows the capabilities of artificial intelligence is the Watson Analytics service developed by the American company IBM which reflects the ability of artificial intelligence to play chess participate in making decisions regarding medical diagnoses and so on. Currently, artificial intelligence has entered many areas of industrial activity including education.

Digital technologies already found today are constantly expanding with new tools that allows them to complement existing networks and other resources.

According to the other, it is illegal to use “digital education” as it is used in pedagogical everyday life in regulatory documents and in pedagogical literature. This is explained by the fact that “education” as a concept has three different meanings in its content based on the context of its application in speech:

- assessment of the educational level of the person who answers the question about education, that he has a general secondary vocational special or higher education;

- an education system that includes a set of educational programs implemented by educational institutions und a management system for designated institutions;

- the process of education which consists of two unified parts: education and upbringing [5].

The digital Kazakhstan program highlights the need to use digital technologies in the education system. Mokretsova, Erbulatova, Almurzina note the importance of digital technologies as a way of forming communicative competence in a multilingual environment [6,pp.1164-1167]. Since Kazakhstan has placed the main emphasis on the development of multilingualism, which is especially actively beginning to be used in high school. It is important to create opportunities in the educational process for the implementation of foreign language interaction (interpersonal and intercultural), including with native speakers. Based on this digital technologies and first of all virtual ones should come to the rescue. With their help it is possible to increase the level of development of integrative competence.

Some researchers emphasize that digital technologies introduce new forms of learning aimed at developing not only cognitive language skills but also speech and communication abilities. This perspective is difficult to dispute, as such an approach helps learners achieve fluency in foreign and second languages across diverse communicative context. The integration of digital tools in foreign language instruction provides students with easy access to essential information resources and facilitates the creation of a virtual learning environment. These technologies stimulate overall learning activity, immerse learners in a foreign language setting, and enhance both motivation and effectiveness in acquiring linguistic and cultural competences. At the same time, virtual tools possess specific features, and it is the teacher’s responsibility to select the most appropriate ones, taking into account technical resources, pedagogical goals, and students’ interests in language learning.

The main concepts of digital language education are digital educational technologies, new competences, organization of the educational process, online changing the role of the teacher, the platform for the implementation of the educational process, the information and educational environment. They allow us to reveal its essence and show the role and prospects of digital language education. The introduction

of digital technologies in educational institutions creates a platform for further research and study of the problem of digitalization in the education system.

REFERENCES

- 1 Халин В. Г., Чернова Г. В. Цифровизация и ее влияние на российскую экономику и общество: преимущества, вызовы, угрозы и риски. Режим доступа: <https://doi.org/10.22394/1726-1139-2018-10-46-63>
- 2 Анохина Е. М., Косов Ю. В., Халин В. Г., Чернова Г. В. Системные риски управления при реализации государственной политики в области образования и науки: анализ проблемной ситуации, риски и их идентификация. Управленческое консультирование. № 10. 2016. – С. 8-27
- 3 Об утверждении Государственной программы «Цифровой Казахстан» Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827. Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827>
- 4 Машевская О. В. Цифровые технологии как основа цифровой трансформации современного общества Вестник Полесского государственного университета. Серия общественных и гуманитарных наук. 2020. – С. 37-44
- 5 О влиянии цифровизации общества на казахстанское образование. Ашилова М.С., Бегалинов А. С., Бегалинова К. К. Журнал Science for Education Today. 2019. <https://cyberleninka.ru/journal/n/science-for-education-today>
- 6 Мокрецова М. М. Говорение как один из способов формирования коммуникативной компетенции в условиях полиязычия / М. М. Мокрецова, И. К. Ербулатова, С. С. Альмурина. // Молодой ученый. – 2016. – № 7 (111). – С. 1164-1167

РЕФЛЕКСИЯНЫҢ СТУДЕНТТЕРДІҢ ИНЖЕНЕРЛІК СЫЗБА ПӘНІН ОҚЫП ҮЙРЕНУ БАРЫСЫНДА ӨЗДІГІНЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ ҚАБІЛЕТІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНА ӘСЕРІ

ТЕМЕРБАЕВА Ж. А.
п.ғ.к., профессор, Торайғыров университеті
«Сәулет және дизайн» кафедрасы, Павлодар қ.
ЖАРҚУМБАЕВА М. М.
аға оқытушысы, Торайғыров университеті
«Сәулет және дизайн» кафедрасы, Павлодар қ.

Қазіргі білім беру жүйесінде компетенттілік моделіне көшу жағдайында басты мақсат - тек білім беру емес, сонымен қатар студенттердің өз бетімен ойлау, талдау және шешім қабылдау қабілеттерін дамыту болып табылады. Қазіргі қоғам студенттерден тек пәндік білім ғана емес, сонымен қатар оны күрделі жағдайларда қолдану, ұжыммен жұмыс істеу, негізделген шешімдер қабылдау және өз әрекеттерінің нәтижесіне жауапкершілік алу сияқты қабілеттерді талап етеді. Бұл қасиеттер – келешек маманның кәсіби жетілгендігі мен еңбек нарығында сұраныстың негізі.

Техникалық білім беру жүйесінде өз бетімен оқуды қалыптастыру мәселесі аса өзекті. Инженерлік сызба пәні тек теориялық дайындық деңгейін ғана емес, сонымен бірге өзін-өзі бақылау, кеңістіктік ойлау, мұқияттық пен табандылықты дамытуды талап етеді. Бұл пәнді игеру логикалық және бейнелі ойлау қабілетін, сызбаларды талдау, кателерді анықтап, оларды өз бетінше түзету дағдыларын қажет етеді. Пәнді оқу барысында студенттер есептеу, модельдеу және жобалау логикасына бағытталған инженерлік ойлау стилін дамытады.

Дегенмен, педагогикалық тәжірибе студенттердің көбі инженерлік сызба пәнді оқуда айтарлықтай қиындықтарға тап болатынын көрсетеді. Бұның себебі - әлсіз бастапқы дайындық, төмен өзін-өзі ұйымдастыру деңгейі, мотивацияның жетіспеушілігі және өзін-өзі бақылау қабілетінің болмауы. Сондықтан білім беру үдерісін ұйымдастыруда студентті оқу субъектісі ретінде қалыптастыру маңызды, ол өз әрекеттерін түсініп, жетістіктері мен кателіктерін талдап, кәсіби дамудың өз жолын құра алады.

Осындай қасиеттерді дамытуға тиімді құралдардың бірі - рефлексия. Рефлексия - студенттің өз әрекеттерін, туындаған қиындықтарды, нәтижелерді және оларды еңсеру тәсілдерін түсіну

үдерісі. Рефлексия механикалық орындаудан мағыналы оқуға көшуге мүмкіндік береді, өзін-өзі бағалау және реттеу дағдыларын дамытады, нәтижесінде өз бетімен оқу қабілетін қалыптастырады.

Қазіргі педагогикада рефлексия білім беру үдерісінің маңызды компоненті ретінде қарастырылады, әсіресе компетенттілік тәсілінде. Ол жеке тәжірибені терең ойластыру үдерісі болып табылады, бұл кезеңде оқушы өз әрекеттерін талдап, нәтижелерді бағалап, қателерді анықтап, оларды түзету жолдарын айқындайды. В.А. Сластениннің пікірінше, рефлексия - жеке тұлғаның өсуінің негізі, өзін-өзі басқару қабілетінің қалыптасуының қажетті шарты, бұл әсіресе инженерлік білім беру жағдайында маңызды, өйткені мұнда өз шешімдерін үнемі қайта қарау және түзету қажет [9].

Рефлексиялық іс-әрекет студенттерде өз оқу қызметін талдау қабілетін дамытып, ішкі диалогқа итермелейді, өзін-өзі дамытуға тұрақты мотивацияны қалыптастырады. Рефлексияға тән сұрақтар - «Мен не істеп жатырмын? Неге? Нәтижесі қалай? Не өзгерту керек?» - ойлау үдерістерін белсендіріп, жеке тұлғаның өсуін ынталандырады.

Рефлексиямен қатар, белсенді оқушыны қалыптастыруда маңызды ұғымдардың бірі - өз-өздігінендік. Педагогикада бұл мақсат қою, оны жүзеге асыру жолдарын жоспарлау, сыртқы бақылаусыз әрекет ету және нәтижелерін сыни бағалап, түзету қабілетін қамтитын кешенді жеке тұлға қасиеті ретінде қарастырылады. Бұл қасиет келешек инженер мамандарына аса қажет, себебі кәсіби тапсырмалардың көпшілігі бастамашылдық, өзін-өзі тәртіпке келтіру және белгісіздік жағдайында әрекет ету қабілетін талап етеді. Өздігінендік когнитивтік (талдау, білім қолдану) және ерікті (мақсаттылық, табандылық, жауапкершілік) компоненттерді қамтиды. Оның дамуы жүйелі педагогикалық қолдауды, таңдау мүмкіндігін, проблемалық тапсырмаларды, бастамашылдықты ынталандыруды және, әрине, рефлексияны қажет етеді.

Рефлексия мен өздігінендік арасында тікелей және өзара тәуелділік бар. Рефлексия әрекеттерді түсінуге ықпал етіп, жеке оқу стратегияларын құруға, негізделген шешімдер қабылдауға және тәуелсіз әрекет етуге мүмкіндік береді. Студент өз әрекеттерін және олардың себептерін неғұрлым терең түсінсе, өзін-өзі реттеу және бастамашылдық деңгейі соғұрлым жоғары болады.

Инженерлік сызба рефлексиялық ойлаудың дамуы үшін ерекше орта құрайды. Бұл курс жоғары деңгейдегі абстракциямен, кеңістіктік модельдерді есте сақтаудың қажеттілігімен, сызбаларды

дәл рәсімдеуге қойылатын қатаң талаптармен және тапсырмаларды шешу кезінде үлкен когнитивтік жүктемемен сипатталады. Жұмыс барысында пайда болатын қателер механикалық түзетуді талап етпейді - олар терең талдауды қажет етеді. Қателікті оқытушының нұсқауымен жөндеу түсінік қалыптастырмайды. Тек қана қателікті өз бетімен талдау, себептерін түсіну және түзету жолдарын іздеу рефлексиялық әрекетті белсендіреді және оқуды түсіну қабілетін дамытады.

Мысалы, студент аксонометриялық проекцияны сызғанда пішін бұрмалануы байқалады. Егер студент түзетуді тек көшіріп алса, ол пассивті қатысушы болады. Ал егер өз бетінше осьтерді, масштабты және бұрмалану себептерін талдаса - студент белсенді оқу үдерісіне қатысып, нәтижеге жауапкершілік алады. Осындай жағдайлар инженерлік ойлауды және кәсіби өз бетімендікті қалыптастырады.

Рефлексияны білім беру үдерісіне тиімді енгізу үшін біз түрлі формалар мен әдістерді қолдандық:

- тапсырмалардан кейінгі жазбаша өзін-өзі есептер, онда студенттер жұмыс нәтижелері, қиындықтар мен қателерді алдын алу жолдары туралы жауап берді;
 - жұмыс кезеңдерін, туындаған сұрақтарды және шешу тәсілдерін тіркейтін рефлексиялық бақылау парақтары;
 - түзетулерге дейінгі және кейінгі жұмыстарды салыстырып талдау, студенттердің пікірлері; типтік қателерді талқылау және топтық рефлексияны ынталандыратын талқылаулар;
 - сондай-ақ студенттердің тапсырманы орындау барысын, қателерді талқылап, нәтижені бағалайтын бейнелік кері байланыс.
- Бұл әдістер сындарлы ойлауды дамытып қана қоймай, сенімділік, мотивация және өзін-өзі ұйымдастыру қабілетін арттырады. Төменде нақты оқу тәжірибесінен бірнеше мысал келтірілген.

Аксонометриялық проекция тақырыбын үйрену кезінде студент Б. өзінің сызбасындағы пішін бұрмалануын байқады. Ол оқытушының үлгісі бойынша сызбаны жөндегеннің орнына, бұрмаланудың себептерін - осьтердің бұрышын дұрыс таңдау және масштабты дұрыс есептемеу екенін талдады. Осы тәуелсіз талдау барысында студент қандай қателер жібергенін және оларды қалай болдырмау керектігін түсінді. Мұндай тәжірибе инженерлік ойлауды және жұмысының нәтижесіне жауапкершілікті қалыптастырады.

Кешенді тапсырманы орындағаннан кейінгі жазбаша есептерде студент В. «Мен кесінді сызығын таңдауда қиындыққа тап болдым. Рефлексия барысында тапсырманы мұқият оқымай, объектінің пішінін дұрыс түсінбеуім белгілі болды. Келесі жолы тапсырманы бастамас бұрын мұқият талдауға ниеттімін» - деп жазды. Мұндай саналы тұжырымдар студенттерге сындарлы ойлауды дамытып, қателіктерден сабақ алуға көмектеседі.

Типтік қателерді топтық талқылау кезінде студенттер бұрмаланулардың себептерін талқылап, түзету тәсілдерін ұсынды. Бір студент А. өлшемдерді нақты өлшемдермен салыстырып тексеру әдісін ұсынды, бұл қызықты пікірталас пен тәжірибе алмасуды тудырды. Мұндай топтық талқылаулар материалды меңгеруді жақсартып қана қоймай, ұжымдық және аналитикалық дағдыларды дамытады.

Видеожазбалар барысында студенттер тапсырманы орындау кезеңдерін, туындаған сұрақтарды айтып, өз әрекеттерін түсіндірді. Студентка С. «Мен өте асығыс жұмыс істеп, аралық нәтижелерді тексеруді ұмытып, қателіктерге жол беремін» - деді. Бұл кері байланыс оған және оқытушыға ойлау үдерісін көруге және жақсарту жолдарын анықтауға мүмкіндік берді.

Өз жұмыстарын салыстыра отырып, студент И. алғашқы нұсқада пропорция қателіктері болғанын және оны байқамағанын, ал түзетулерден кейін қателерді табуға және жоюға қандай қадамдар көмектескенін түсіндірді, бұл жұмыс сапасын арттырды.

Біз педагогикалық эксперимент жүргіздік, оның мақсаты - инженерлік сызба курсына студенттердің өз бетімендігін қалыптастыруға рефлексияның әсерін анықтау болды.

Зерттеу аясында «Дизайн», «Құрылыс» және «Инженерлік жүйелер және желілер» мамандығы бойынша оқитын бірінші курс студенттерінен екі топ құрылды - әрқайсысында 15 студент. Бақылау тобы дәстүрлі әдіспен оқытылды, ал эксперименталдық топта рефлексиялық әдістер белсенді енгізілді. Педагогикалық эксперимент 5 ай (бір оқу семестрі) бойы жүргізілді. Эксперименталдық топта әр сабақта рефлексиялық тәжірибелер қолданылып, студенттерді өзін-өзі талдау және бағалау үдерісіне жүйелі түрде тарту қамтамасыз етілді. Әр сабақта 10–15 минут рефлексиялық тапсырмаларға бөлінді (жазбаша өзін-өзі есептер, бақылау парақтарын толтыру, топтық талқылаулар).

Студенттердің мотивациясы, өз бетімендігі және өзін-өзі ұйымдастыру деңгейін бағалау үшін эксперимент алдында және

кейін сауалнама жүргізілді. Сауалнамада жабық және ашық сұрақтар қолданылып, тапсырмаларды оқытушы көмегінен орындауға сенімділік, қателерді өз бетімен анықтау және түзету жиілігі, пәнді оқу мотивациясы және оның кәсіби маңыздылығын қабылдау, сондай-ақ оқу қызметін жоспарлау және бақылау қабілеті анықталды. Мәліметтер салыстырмалы талдау әдісімен өңделіп, өзгерістер динамикасы анықталды. Мәліметтерді өңдеуде оң жауаптардың пайызын есептеу және ашық сұрақтар бойынша типтік жауаптарды бөліп көрсету қолданылды, бұл студенттердің өздігінендік және мотивация деңгейінің қалыптасу тенденцияларын анықтауға мүмкіндік берді.

Эксперименталдық топта қолданылған әдістерге рефлексиялық бақылау парақтарын үнемі пайдалану, алдын ала белгіленген критерийлер бойынша өзін-өзі бағалау, қателерді топтық талдау, жеке рефлексивті эссе жазу кірді. Бұл әдістер студенттердің өзін-өзі бақылау және саналы оқуға деген көзқарасын дамытты. Зерттеу критерийлері ретінде студенттердің өздігінендік деңгейі, сызба жұмыстардың сапасы, қателерді анықтап, түзету қабілеті, мотивациялық және жеке өзгерістер алынды.

Негізгі бағалау критерийлері бойынша бақылау және эксперименталдық топ студенттерінің оқу белсенділігі мен нәтижелерінің салыстырмалы талдауы 1-кестеде көрсетілген.

1-кестеде көрсетілген педагогикалық эксперимент нәтижелері бақылау және эксперименталдық топ студенттерінің оқу белсенділігі мен тапсырмаларды орындау сапасының салыстырмалы талдауын ұсынады. Эксперименталдық топта өздігінендік айтарлықтай өсті - тапсырмалардың шамамен 75 %-ы шқытушы көмегінен орындалды, ал бақылау тобында бұл көрсеткіш шамамен 45 % болды. Эксперименталдық топ студенттерінің сызба жұмыстары сапасы жоғары болды: олар типтік қателіктерді азырақ жіберіп, проекцияларды дәл таңдады және рәсімдеу нормаларын сақтады. Сонымен қатар, олар қателерді өз бетімен анықтап, түзету қабілеттерін жақсартты, бұл рефлексиялық белсенді қолданғанын көрсетеді. Эксперименталдық топта мотивация, сенімділік және оқуға жауапкершілік өсті, бақылау тобында бұл параметрлер бойынша өзгерістер аз болды. Тәуелсіз таңдау үшін t-тесті статистикалық талдау жүргізілді, ол топтар арасындағы айырмашылықтардың маңызды екенін көрсетті ($p < 0,05$), бұл рефлексиялық әдістердің студенттердің өздігінендігін қалыптастыруға оң әсерін дәлелдейді.

1-кесте – Бақылау және эксперименталдық топтардың оқу белсенділігі мен нәтижелерінің салыстырмалы талдауы

Критерий	Бақылау тобы (Топ Б)	Эксперименталдық топ (Топ Э)
Өздігінендігі	~45% тапсырмалар оқытушы көмегінсіз орындалды; қалғаны жартылай немесе толық көмекпен	~75% тапсырмалар өз бетімен орындалды, бұл өздігінендігінің өскенін көрсетеді
Сызба жұмыстардың сапасы	Қателіктер жиі: проекцияны дұрыс тандамайды, рәсімдеу нормаларын бұзады	Жоғары дәлдік, типтік қателер аз, жақсы эстетика және орындау техникасы
Қателерді анықтау және түзету	Оқытушының нақты нұсқауларын күтеді	Рефлексияны белсенді қолданады, қателерді өз бетімен талдап түзетеді
Мотивациялық және жеке өзгерістер	Мотивация мен жауапкершілікте аз өзгерістер	Ішкі мотивация, сенімділік және жауапкершілік өсті

Бұл нәтижелер рефлексияны жүйелі түрде енгізу өз бетімдендікті арттырып қана қоймай, кәсіби құзыреттердің де дамуына ықпал ететінін растайды. Рефлексия студенттерге оқу үдерісін толық түсінуге, жеке шешім қабылдау стратегияларын қалыптастыруға және қателерді тиімді талдауға мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл ішкі мотивация мен жауапкершілікті дамытады, бұл жоғары білікті мамандарды даярлаудың маңызды шарты. Әсіресе рефлексияның метакогнитивтік үдерістерге – өзін-өзі тану және оқу үстіндегі бақылауға әсері зор, бұл инженерлік сызба пәнді, дәлдік пен кешенді ойлауды талап ететін салаларда шешуші мәнге ие. Рефлексиялық тәжірибелерді қолдану арқылы ұйымдастырылған білім беру жүйесі жүйелі ойлау және кәсіби өз бетімдендікті дамытады, бұл болашақ инженерлердің кәсіби қызметінде табысты болуына негіз болады. Алайда бұл тәсілдің тиімділігі оқытушылардың біліктілігіне, мотивациялық және эмоционалды қолайлы орта құра алуына, сондай-ақ студенттердің белсенді өзін-өзі дамытуға және өз оқуына жауапкершілік алуға дайын болуына тәуелді.

Осылайша, рефлексия инженерлік сызба курсына студенттердің өздігінендігін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Оны жүйелі қолдану оқу жұмыстарының сапасын арттыруға, метакогнитивтік дағдыларды дамытуға және мотивацияны жоғарлатуға ықпал етеді. Рефлексиялық тәжірибелерді тиімді енгізу үшін әртүрлі формаларды қолдану, оқытушының қолдауы, студенттерде сыни

ойлау мен өзін-өзі бақылауды дамыту және қателерді талқылауға ашық әрі қауіпсіз орта құру қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Түсіпбекова, М. А., Сүлейменов, Қ. Б. Рефлексияның студенттердің оқу процесіндегі рөлі. – Астана: Қазақстан педагогикасы, 2019. – №7. – Б. 25 – 30.

2 Әбдіманапов, С. К., Әліпбаев, А. Н. Қазақстандағы білім беру жүйесінде рефлексияның маңызы мен әдістемелері. – Астана: Жоғары білім беру жүйесіндегі инновациялар, 2022. – № 3. – Б. 100 –108.

3 Архипова, Н. И. Педагогическая рефлексия: теория и практика. - Санкт-Петербург: Питер, 2015. – 256 с.

4 Бизяева, А. А. Психология думающего учителя. Педагогическая рефлексия. – Псков: Псковский государственный педагогический институт им. С.М. Кирова, 2004. – 200 с.

5 Васильева, Н. М. Рефлексия как фактор развития профессиональной компетентности студентов технических вузов. // Педагогическое образование в России. – 2020. – № 2. – С. 78–84.

6 Кудрявцев, И. С. Рефлексия как механизм саморегуляции личности. – Москва: Наука, 2010. – 320 с.

7 Келлер, Г., Пауэлл, М. Метапознание и рефлексия в обучении: подходы и методы. // Вестник педагогических наук. – 2018. – № 4. – С. 45–52.

8 Демидова, Е. В. Рефлексивные технологии в профессиональном образовании инженеров. – Екатеринбург: УрФУ, 2019. – 184 с.

9 Сластенин, В. А. Психология образования и педагогическая психология. – Москва: Педагогика, 2002. – 448 с.

10 Хакунова, Ф. П., Казиева, З. М. Педагогическая рефлексия в профессиональной деятельности: учебно-методическое пособие. - Майкоп: Магарин О. Г., 2017. – 111 с.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІ

ЖУМАГАЛИНА А. Ж.

Бастауыш сынып мұғалімі, Павлодар облысының білім беру басқармасы,
Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№18 жалпы орта білім беретін
мектеп»- коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ОСПАНОВА Ж. К.

Бастауыш сынып мұғалімі, Павлодар облысының білім беру басқармасы,
Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№18 жалпы орта білім беретін
мектеп»- коммуналдық мемлекеттік мекемесі

КАИРКЕНОВА Ж. И.

Бастауыш сынып мұғалімі, Павлодар облысының білім беру басқармасы,
Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№18 жалпы орта білім беретін
мектеп»- коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Қазіргі білім беру процесі – бұл жаңа технологиялар мен инновациялық әдістерге негізделген, оқушының тұлғалық дамуына, шығармашылық қабілетін ашуға және өмір бойы білім алу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған жүйе.

Міне, қазіргі білім беру процесінің негізгі сипаттамалары:

1. Жеке тұлғаға бағытталуы:

Бүгінгі таңда басты мақсат – әрбір оқушының қабілеті мен қызығушылығына қарай жеке даму траекториясын құру. Мұғалім – тек білім беруші емес, бағыттаушы және кеңесші рөлін атқарады. Оқушы тек дайын білімді алмайды, оны өз бетінше іздеп, талдап, қолдана біледі.

2. Цифрландыру және технологиялар:

Қазіргі білім беру процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) кеңінен қолданылады: Онлайн платформалар (Kundelik, Google Classroom, Kahoot); Электронды оқулықтар және цифрлық ресурстар; Виртуалды зертханалар, 3D модельдер. Бұл тәсіл оқушылардың қызығушылығын арттырып, білімді жеңіл әрі тиімді меңгеруге мүмкіндік береді.

3. Құзыреттілікке негізделген тәсіл:

Оқушылар тек теорияны емес, оны практикада қолдануға үйренеді. Қазіргі білім беру тек пәндік біліммен шектелмейді, ол мынадай дағдыларды дамытады:

- Сыни ойлау;
- Коммуникация;
- Топпен жұмыс жасау;
- Креативтілік;
- Цифрлық сауаттылық;

4. Инклюзивті білім беру:

Барлық балаларға тең мүмкіндік беріледі, оның ішінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға да. Мектептерде инклюзивті сыныптар ашылып, арнайы педагогтар мен психологтар жұмыс істейді.

5. Бағалау жүйесіндегі өзгерістер:

Қазіргі таңда критериалды бағалау жүйесі енгізілген. Оқушының жетістіктері нақты критерийлер арқылы бағаланады. Бағалау – тек нәтиже емес, оқу процесінің әр кезеңінде қолдау көрсету құралы.

6. Қазіргі мұғалімнің рөлі

Мұғалім тек білім беруші ғана емес, модератор, ментор, коуч рөлін атқарады.

Ол оқушыларға бағыт беріп, олардың өз бетімен ізденуін қолдайды.

Білім беру процесін жаңаша ұйымдастыру оның философиялық, педагогикалық-психологиялық негіздерін, теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді. Бүгінгі философтар мен педагог - ғалымдар білім беру саласында жаңа оқыту технологиялары мен әдістерін енгізумен ғана шектелмей, білім берудегі дүниетанымдық ұстанымдарды қайта қарау, рухани-адамгершілік қажеттігін дәлелдеуде. Білім беру саласындағы инновациялық процестердің күрделілігі мен қайшылықтары жаңа құбылыстармен әрекеттесу және жалпы орта білімді ізгілендірудің сапалы кезеңінде оқушылардың шығармашылық қызығушылығын қалыптастырудың мәселесін өзекті етуде.

Сонымен қатар жаңартылған білім берудің маңыздылығы- оқушы тұлғасының үйлесімді қолайлы білім беру ортасын құра отырып сын тұрғысынан ойлау, АҚТ –ны қолдану, зерттеу жұмыстарын жүргізу, коммуникативті қарым-қатынас жасай алу, жеке, жұппен және топта жұмыс жасай білу қабілеттерін арттыру. Оқушылардың мектепте табысты оқуы ғана емес, өмірде де табысты болуы мұғалімнің қабілетіне, оның құзыреттілігіне байланысты. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты ұстаздар оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отырумен қатар жаңа технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білуі қажет. Білім мазмұнын жаңарту тікелей шығармашылық ізденісі мұғалімнің кәсіби шеберлігіне байланысты.

«Мұғалім көп әдісті білуге тырысуы керек. Оны өзіне сүйеніш, қолғабыс нәрсе есебінде қолдануы керек», -деп Ахмет Байтұрсынов

айтқандай, қазіргі заман талабына сай білім беру мәселесі сол қоғам мүддесіне сай болуы қажет деп ойлаймын. Өз ісінің шебері ғана жоғары жетістіктерге жетеді. Бүгінгі заман талабы білім беру жүйесінің алдына жаңа міндеттер қойып отыр. Өркендеп бара жатқан әлемдік мәдениетпен иық теңестіре алатын ел болу үшін ұлттық рухтағы қағидалары мен әлемдік білім беру технологияларын ұштастыра қолдану қажеттігі туындап отыр. Қазіргі білім берудің стратегиялық мақсаты өз жауапкершілігін сезіне алатын, өздігінен әрекет етуге қабілетті, барлық істе сауатты (іскер) тұлғаны тәрбиелеуді қамтамасыз ету болып табылады. Сондықтан қазіргі білім беру жүйесінде жаңа технологияларды енгізу күннен күнге басты талапқа айналып, осы әдістерді жетілдіре түсу қажеттігі күшейіп келеді. Таным теориясының басқа теориялардан түбірлі айырмашылығы – ол білімнің қалыптасу мен негізделуінің жалпы ұстанымдарын, объективті қатынастарды қалыптастырады.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев жолдауында айтқандай: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім». Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс – тәжірибесі зерттеліп, мектеп өміріне енуде.

Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты - бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп – үйрететін орта, оның жүрегі - мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше түс - оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Ұстаз атана білу, оны қадір тұту, қастерлеу, арындай таза ұстау - әр мұғалімнің борышы. Ол өз кәсібін, өз пәнін, барлық шәкіртін, мектебін шексіз сүйетін адам. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға құзыреті. Жаңа формация мұғалімі табысы, біліктері арқылы қалыптасады, дамиды. Нарық жағдайындағы мұғалімге қойылатын талаптар : бәсекеге қабілеттілігі, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі.

Осы айтылғандарды жинақтай келіп, жаңа формация мұғалімі- рефлексияға қабілетті, өзін-өзі жүзеге асыруға талпынған әдіснамалық, зерттеушілік, дидактикалық - әдістемелік, әлеуметтік тұлғалық, коммуникативтілік, ақпараттық және тағы

басқа құдыреттіліктердің жоғары деңгейімен сипатталатын рухани- адамгершілікті, азаматтық жауапты, белсенді, сауатты, шығармашыл тұлға.

Нәтижеге бағытталған білім моделі мен басқарудың жаңа парадигмасы аясында жекелеген ұғымдар мен нормаларды және тиімді педагогикалық технологияларды меңгеру үшін педагогтардың кәсіби мәдениетін дамытуға бағытталған оқу қажеттіліктері туындап отыр.

Мәдениетті қоғамның қазіргі кезеңі ақпараттандыру үрдісімен сипатталады. Қоғамды ақпараттандыру дегеніміз — глобалды әлеуметтік процесс. Қазіргі қоғамды ақпараттандыру үрдісінің бағыттарының бірі білім беруді ақпараттандыру болып табылады. Білім беруді ақпараттандыру — бұл білім беру ортасын оқытудың, тәрбиенің психологиялық-педагогикалық мақсаттарына бағытталған ақпараттық технологияларды қолайлы пайдалану мен өңдеу тәжірибесімен және әдістемесімен қамтамасыз ету процесі.

Әлемдегі технологиялық даму тұрақты технологиялық жаңару есебінен қоғамның дамуы деп түсіндіріледі. Қазіргі заманғы ақпараттық қоғам оның мүшелерінің ақпараттық технологияларды қолдануға дайын болуларын талап етеді.

Білім мен техниканың дамуымен жаңа технологиялар пайда болды, мысалы, орасан зор оқыту ресурстары бар электрондық, ақпараттық. Сол кезде пайда болатын сапалық өзгерістер үйреншікті оқыту процесі дәстүрлі әдістемелермен, оқыту құралдарымен және сонымен бірге оқытушының жеке қабілеттерімен шектелмейтінін көрсетеді. Жаңа техникалық, ақпараттық, полиграфиялық, аудиовизуалды құралдар пайда болып жатыр. Ол құралдардың білім беру процесіне белгілі бір өзгешеліктерді енгізе отырып, сол процестің ажыратылмайтын компоненттері болатын өзіндік әдістемелері бар.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың «әлеуметтік-экономикалық жаңғырту — Қазақстан дамуының басты бағыты» атты халыққа жолдауы [Егемен Қазақстан., 2012]

2 Бабаев С., Қазиева К. Педагогикалық инновациялар мен педагогикалық озат технологиялар — талапшаң мұғалім еншісі [Бастауыш мектеп]

3 Ишанғалиева А.М. Құзыреттілік — білім мен мүмкіндіктің бірігуі [Шетел тілін оқыту әдістемесі]

4 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы [Қазақстан мұғалімі. — 1999. — 23 шілде]

5 ҚР Білім және ғылым министрлігі. «Мектептегі тәрбие жұмысы: спорт және дене шынықтыру». Нұсқаулық-әдістеме, Астана, 2022.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ-СЕНСОРЛЫҚ СПЛАСЫН ДАМУЫ

ЗАИРБАЕВА Б. К.

тәрбиеші, № 13 Арнайы балабақша, Екібастұз қ.

Мектепке дейінгі балалық шақ - бұл баланың интенсивті танымдық-сенсорлық даму кезеңі, оның деңгейі балалардың психикалық, физикалық, эстетикалық тәрбиесінің сәттілігіне байланысты. Дәл осы жаста адамның ең маңызды және іргелі қабілеттері – танымдық белсенділік, қызығушылық, өзіне деген сенімділік және басқа адамдарға деген сенім, фокус пен табандылық, қиял, шығармашылық ұстаным және тағы басқалар қалыптасады.

Толыққанды сенсорлық даму сенсорлық тәрбие процесінде ғана жүзеге асырылады, мұнда балалар түрлі заттар мен материалдардың түсі, формасы, мөлшері, белгілері мен қасиеттері, олардың кеңістіктегі орны және т.б. туралы анықтамалық идеяларды мақсатты түрде қалыптастырады, қабылдаудың барлық түрлерін дамытады, осылайша ақыл-ой белсенділігін дамытуға негіз қалады.

Танымдық саланың жоғары дамуы зияткерлік дамудың негізі болып табылады. Мектеп жасына дейінгі бала үшін танымның негізі сенсорлық таным – қабылдау және визуалды ойлау болып табылады. Оның танымдық мүмкіндіктері, сондай-ақ іс-әрекеттің, сөйлеудің және ойлаудың жоғары, логикалық формаларының одан әрі дамуы мектеп жасына дейінгі баланың қабылдауының, көрнекі-тиімді және көрнекі-бейнелі ойлауының қалай қалыптасқанына байланысты. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларда қабылдау Үстірт, шектеулі, фрагментті, тұрақты, олар көбінесе пәндердің маңызды белгілерін жіберіп алады. Анализатораралық байланыстарды қалыптастыру процесі баяулайды, есту-көру-моторлық үйлестірудің кемшіліктері байқалады. Мұндай балаларда есту қабілетінің өрескел бұзылыстары жоқ, бірақ олар фонематикалық процестерден

зардап шегеді. Көбінесе визуалды және есту қабілетінің нәзік формаларының жеткіліксіздігі байқалады. Тактильді-моторлы қабылдаудың да өзіндік ерекшелігі бар, мұндай балалар заттарды жанау арқылы тануда қиындықтарға тап болады. Күрделі қызмет түрлерінің негізінде жатқан анализатораралық байланыстарды қалыптастыру процесі баяулайды. Оқу жылының басындағы диагностиканың қорытындысы бойынша біз ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларда танымдық – сенсорлық саланың дамуы қалыпты дамып келе жатқан балалардан артта қалатынын анықтадық. Балаларға себеп-салдарлық байланыстар орнату, жіктеу, жалпылау, талдау жасау қиын; қиындықтар кез-келген объектіге немесе тапсырмаға ұзақ уақыт назар аударғанда пайда болады, сонымен қатар мұндай балалар заттарды жанама түрде есте сақтауда, қиялдағы бейнелермен манипуляциялауда қиындықтарға тап болады. Негізгі мәселе-олардың сенсорлық тәжірибесі жалпыланбайды және сөзге бекітілмейді, анықтамалық идеялар уақтылы қалыптаспайды. Сондықтан мұндай бала заттың ауызша белгісін («көк доп беріңіз») қамтитын нұсқауларды орындай алады, бірақ көрсетілген заттың түсін өз бетінше атай алады, ОР бар бала қиынға соғады.

Осылайша, аталған ерекшеліктерді ескере отырып, Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың танымдық – сенсорлық дамуын түзету бойынша келесі міндеттерді іске асыру қажет болды:

- балалардың сенсорлық тәжірибесін жетілдіру, перцептивті іс-әрекетті қалыптастыру;
- заттардың пішіні мен мөлшерін ескере отырып, оларды түсіру кезінде дәл және үйлестірілген қозғалыстарды қалыптастыру;
- заттар мен объектілерді зерттеудің әртүрлі тәсілдерімен таныстыру;
- түс, пішін, шама туралы анықтамалық идеяларды қалыптастыру;
- қарама-қарсы заттарды (үлкен - кішкентай), пішінін (дөңгелек - шаршы), түсін (қызыл-сары-жасыл-көк) салыстыруға және ажыратуға үйрету;
- берілген белгіге сәйкес заттарды жіктеуге үйрету;

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс динамикалық, эмоционалды жағымды, жалықтырмайтын және әр түрлі болуы керек. Бұл балалармен түзету және сауықтыру жұмыстарында дәстүрлі және дәстүрлі емес әдістерді іздеуге объективті түрде итермелейді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар

балалар балабақшаның жалпы білім беру бағдарламасы бойынша оқитындықтан, біз педагогикалық процесті игеруге ықпал ететін жаңа әдістерді табуымыз керек.

Біздің бақшамыздағы түзету топтарының педагог-дефектологтары максималды түзету-педагогикалық әсерге қол жеткізу үшін жұмыс істей отырып, әрдайым жұмыстың бірнеше әдістері мен әдістерін біріктіруге тырысады,

Түзету педагогикасы саласындағы теоретиктер мен практиктер: ғалымдар, дефектологтар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың танымдық – сенсорлық белсенділігін арттырудың жаңа жолдары мен құралдарын үнемі іздестіруде, өйткені жұмыстың нәтижесі баланың не болып жатқанына қаншалықты қызығушылық танытатынына байланысты болады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың танымдық қызығушылығын арттыру үшін Монтессори терапиясын қолдану маңызды-Мария Монтессори принциптеріне негізделген» емдік « педагогика. Бұл қазіргі уақытта балаларды дамытудың ең танымал әдістерінің бірі, ол балаларға бір уақытта байыпты жұмыс пен қызықты ойын, тәртіп пен еркіндікті білдіреді.

Баланы оқыту Монтессори жүйесінде пәндік ортамен тығыз байланысты. Сонымен қатар, кез-келген заттар ойыншық ретінде әрекет ете алады. Ойыншық бассейн, су, шай сүзгісі, майлықтар, Жарма, қасық немесе губка болады. Біз сондай-ақ арнайы монтессори материалдарын қолданамыз, атап айтқанда қызғылт мұнара, лайнер қалыптары, қоңыр баспалдақ және басқалар. Монтессори әдісімен жұмыс жасай отырып, балалар зейінді, шығармашылық және логикалық ойлауды, есте сақтауды, сөйлеуді, қиялды, моториканы дамытады.

Бұл әдісті танымдық-сенсорлық саланы түзету бойынша жеке, топтық сабақтарда қолдана отырып, біз балалардың танымдық белсенділігін арттыруда оң динамиканы көрдік, мектеп жасына дейінгі балалар ойлау, қиял, есте сақтау, қабылдау сияқты негізгі психикалық процестерді дамытады, сонымен қатар:

- балаға таңдау еркіндігі беріледі;

- баланың өз қарқынымен, оның қабілеттері мен мүмкіндіктеріне сәйкес өздігінен дамуына мүмкіндік береді;

- әзірлеуші және зерттеушілік сипаттағы арнайы әзірленген Монтессори-материалдарды қамтитын бірегей, дайындалған педагогикалық ортаны негізге алады.

- әр баланың әлеуетін ашуға көмектеседі.

- дамуында әртүрлі бұзылулары бар балаларға қолайлы.

Біздің бақшамызда дефектолог-мұғалім жүргізетін түзету және жеке сабақтар танымдық-сенсорлық даму бойынша жүзеге асырылады:

- дидактикалық ойындар мен жаттығулар процесінде; оның барысында заттардың кеңістіктік және сапалық қасиеттерін қабылдау және қабылдау әрекеттері қалыптасады.

- табиғи, қалдық материалмен және матамен ойындарда, тұрмыстық заттармен-құралдармен ойындарда, сындарлы ойындарда;

- балалардың әлеуметтік қабылдауын дамытуға бағытталған ойындар мен жаттығуларда: адам. Оның іс-әрекеттері, қимылдары, оның ішінде экспрессивті және мимикалық, өзі және айналасындағы құрдастары. Ойындар Рөлдік мінез-құлықты қалыптастыру, театрландырылған ойындарда бейнелер жасау, сюжеттік ойынға дайындық және т. б. үшін тәуелсіз сабақтар ретінде ұйымдастырылуы мүмкін;

- өнімді қызметте: сурет салу, аппликация, модельдеу, дизайн, қол еңбегі;

- күнделікті өмірде ересектермен тікелей қарым-қатынаста

- сөйлеуді дамыту сабақтарында (есту зейіні мен зейінін дамыту, сөйлеушінің бетіне бағдарлау, сөйлеу еліктеуі), қарапайым математикалық көріністерді қалыптастыру, музыкалық және дене тәрбиесі.

Біз басты мақсатқа қол жеткіздік – балалардың назарын аудару, практикалық іс-әрекетке қызығушылықты дамыту. Балалар жаңа дағдыларды игереді, жіктеу, жалпылау, талдау жасайды; өзара әрекеттесу сапасы жақсарады, сөйлеуді түсіну дамиды және пассивті лексика толықтырылады. Балалардың бірлескен ойынын ұйымдастыру кезінде олар ынтымақтастықты, ойыншықтармен бөлісуді үйренеді.

Танымдық - сенсорлық саланы түзету және дамыту балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерімен әлеуметтенуін жақсартуға мүмкіндік береді және практикалық іс-әрекет дағдыларын қалыптастыруға серпін береді. Бала осындай ойындар арқылы шиеленістен босатылады, эмоционалды жағдайды тұрақтандырады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар-бұл арнайы психологиялық-педагогикалық көмек алуға және оларды тәрбиелеу мен оқытуда ерекше жағдайларды ұйымдастыруға мұқтаж балалар.

«Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар» ұғымы білім беру проблемалары жалпы қабылданған нормадан асып түсетін барлық оқушыларды кеңінен қамтиды. Бұл психофизикалық даму ерекшеліктері бар балаларға, дарынды балаларға және әлеуметтік осал топтардағы балаларға қатысты (мысалы, балалар үйінің тәрбиеленушілері.).

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың төрт тобы бар: Психофизикалық дамуы бұзылған балалар. Оларға көру, есту, сөйлеу, интеллект, тірек-қимыл аппараты бұзылған, психикалық дамуы тежелген, эмоционалды-еріктік бұзылыстары бар балалар жатады.

Оқуда ерекше қиындықтары бар, мінез-құлық және эмоционалдық проблемалары бар балалар. Ерекше қиындықтар Жеке оқу дағдыларын игеру кезінде сақталған интеллектке ие студенттерде көрінеді: жазу, оқу, санау (дисграфия, дисорфография, дислексия, дискалькулия) және т. б.

Мінез-құлық және эмоционалдық проблемалары бар балалар. Оларға гиперактивтілік пен назар тапшылығының бұзылуы, аутизм спектрінің дәрежі емес бұзылыстары, сондай-ақ отбасындағы, ата-ана мен бала қарым-қатынасындағы қолайсыз психологиялық факторлар жатады, бұл ұялшақтыққа, оқшаулануға, жанжалға, бағынбауға, агрессивтілікке әкеледі.

Экономикалық, тілдік, мәдени айырмашылықтарға байланысты ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар. Оларға педагогикалық тұрғыдан қараусыз қалған балалар, әлеуметтік қауіпті отбасылардан шыққан балалар, босқындар, мигранттар, оралмандар, нашар сөйлейтін және оқу тілін түсінетін балалар жатады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ананьев Б. Г., Дворяшина М. Д., Кудрявцева Н. А. Адамның жеке дамуы және қабылдаудың тұрақтылығы.
2. Базарный В. Ф. Баланың денсаулығы мен дамуы: мектепте және үйде жедел бақылау.
3. Борякова Н. Ю. Психикалық дамуы тежелген балалардың клиникалық және психологиялық-педагогикалық сипаттамасы.
4. Григорьева Л. П. Сенсорлық бұзылулары бар балалардың қалыптан тыс дамуын диагностикалау тұжырымдамасы. Дефектология.

5. Метиева Л. А., Удалова Э. Я. Балалардың сенсорлық сферасын дамыту. VIII типті арнайы (түзету) білім беру мекемелерінің мұғалімдеріне арналған нұсқаулық.

6. Монтессори М. Мұны өзім жасауға көмектес.

ПРАКТИКА LESSON STUDY: КАК ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИСКУССИОННЫХ МЕТОДОВ НА УРОКАХ ИСТОРИИ СПОСОБСТВУЕТ ФОРМИРОВАНИЮ ЧУВСТВА ПАТРИОТИЗМА, ПРАВОВОГО И ГРАЖДАНСКОГО САМОСОЗНАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ (МЕЖРЕГИОНЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ)

ЗОТОВА К. А.

учитель истории, КГУ «Школа-лицей имени А. Шамкенова» г. Павлодар

В 2024–2025 учебном году группа учителей истории и тренеров ЦПМ Карагандинской, Павлодарской, Жетысу областей объединились для совместного исследования уроков истории и права в старших классах средних школ. В рамках исследования нами была поставлена цель: изучить, как использование дискуссионных методов на уроках истории способствует формированию чувства патриотизма, правового и гражданского самосознания у учащихся 9–11 классов. Фокус исследования был выбран вполне закономерно, так как задачами предмета отечественной истории в средней школе являются формирование знаний о национальной системе ценностей, которые сложились в процессе развития общественной жизни, а также воспитание любви к Родине и своему народу, уважения к историческому прошлому. Кроме этого, единая программа воспитания «Біртұтас тәрбие» активно интегрирует ключевые ценности: Независимость и Патриотизм; Единство и Солидарность; Справедливость и Ответственность; Закон и Порядок; Трудолюбие и Профессионализм; Созидание и Новаторство в учебно-воспитательный процесс. Однако, формирование чувств старших школьников, юношей и девушек задача очень сложная и сложно измеримая. Методические рекомендации «Біртұтас тәрбие» предлагают нам на каждом уроке обсуждать цитаты программы с детьми. Но у старших школьников может возникнуть ощущение

искусственности, непоследовательности, так как зачастую смысл предлагаемых цитат и тема урока не совпадают.

Изначально учителями в фокус-классах была проведена стартовая диагностика учащихся в виде анкеты из десяти открытых вопросов, раскрывающих знание, понимание, применение и оценку старшеклассниками основных ценностей: гражданская позиция, гражданская ответственность, важность событий истории страны для отдельного человека, национальной и гражданской идентичности.

1. Как ты понимаешь, что такое гражданская позиция?
2. Какие обязанности, по твоему мнению, есть у гражданина своей страны?
3. Что для тебя значит быть патриотом своей страны?
4. Ты считаешь, что важно участвовать в выборах? Почему?
5. Как ты относишься к волонтерской деятельности и помощи людям в своем сообществе (школе, микрорайоне, городе)?
6. Если ты видишь, что кто-то нарушает закон, как бы ты поступил?
7. Какие события в истории своей страны ты считаешь важными для понимания гражданской ответственности?
8. Какие права граждан для тебя наиболее важны?
9. Как ты понимаешь свою принадлежность к своей стране и культуре?
10. Как ты считаешь, что значит быть гражданином своей страны?

Совместно педагогами фокус группы были выбраны активные дискуссионные методы, такие как дебаты, приемы «Займи позицию», «Углы», «Открытый микрофон», групповые обсуждения и анализ исторических событий в контексте их значимости для формирования гражданской и национальной идентичности и правовой культуры. Выбор был основан на многолетней собственной практике участников фокус-группы.

Затем совместно был составлен график трех уроков в ноябре, январе, марте-апреле, которые совместно планировались, обсуждались членами межрегионального сообщества и проведены учителями истории. В школе-лицее им. А. Шамкенова города Павлодара в были проведены три из девяти совместно запланированных урока - уроки истории Казахстана 10 классе по темам: «Историческая обусловленность формирования родоплеменной структуры казахов», «Тюркская империя –

классический образец государственности кочевников. Преемники Тюркской империи.», «Памятники истории и культуры». Сложность планирования заключалась в том, чтобы достичь целей урока, не теряя при этом основного фокуса исследования.

Для сбора данных использовались наблюдение урока в записи и через zoom-трансляцию, анкетирование учащихся, а также анализ результатов письменных работ и проектов, выполненных на основе дискуссий.

Кроме этого, работая в творческой группе в удаленном формате совместно были найдены технические приемы, позволяющие более качественно наблюдать за процессом урока в записи. Например, использование диктофонов для записи хода обсуждения при групповой работе, прием «Открытый микрофон» с использованием Padlet доски дал возможность увидеть мнение всех ребят класса, более качественно собрать данные исследования. Такие технические приемы подходят для качественного сбора информации на всех уроках Lesson Study

Результаты исследования в течение учебного года были представлены в двух в разрезе двух составляющих фокуса исследования. Во-первых, было выяснено, какие методы дискуссии наиболее эффективны в 10 наблюдаемом классе. Члены фокус-группы на протяжении трех уроков использовали оценочный лист, в котором на основании качественного наблюдения и анкетных данных учеников АВС проставляли баллы по трем критериям:

1. Осознанность и аргументация собственной позиции. Наблюдателями было измерено, насколько четко и логично ученик формулирует и обосновывает свою точку зрения. Оценивание было проведено по количеству и качеству аргументов, приведенных в ходе дискуссий (например, 0–3 балла: от «не сформулирована позиция» до «полноценная аргументация с историческими фактами»)

2. Умение слушать и взаимодействовать. Наблюдателями было измерена способность учеников внимательно слушать других, отвечать на их высказывания и работать в группе. Оценивание было проведено по активности участия, уважению к мнению других, уровню взаимодействия (например, баллы за участие в обратной связи, уточнения, контраргументы).

3 Глубина исторического анализа и связь с современностью. Наблюдателями был измерен уровень понимания учеником исторического контекста и его значимости для формирования идентичности. Оценивание было проведено по тому, насколько

ученик способен провести параллели между историческим событием и современными гражданскими ценностями или национальной самобытностью

Согласно диаграмме исследования (рис.1) все примененные дискуссионные приемы, методы удовлетворяют критериям. Но наиболее эффективным показал себя метод группового обсуждения.

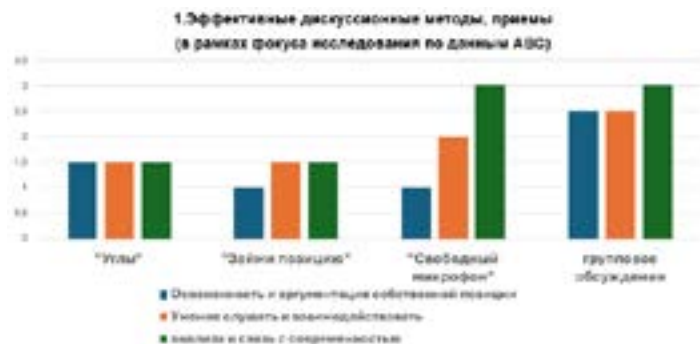

Рисунок 1 – Эффективные дискуссионные методы, приемы в рамках фокуса исследования

В разрезе второго параметра были рассмотрены результаты итоговой диагностики. Члены фокус-группы сравнили ответы учащихся на разных этапах исследования, уделяя особое внимание изменениям в тех случаях, где были представлены наиболее полные и аргументированные высказывания. Это позволило выявить динамику развития их мыслительных навыков и углубление понимания рассматриваемых тем. Всего приняли участие 24 ученика. Положительные изменения в ответах на вопросы произошли у 14 учеников (58 %). Зафиксированы изменения в ответах на вопросы:

1. Как ты понимаешь, что такое гражданская позиция?

2. Что для тебя значит быть патриотом своей страны?

9. Как ты понимаешь свою принадлежность к своей стране и культуре?

10. Как ты считаешь, что значит быть гражданином своей страны?

Вместе с тем выявлено недостаточное понимание учащимися вопросов:

4. Ты считаешь, что важно участвовать в выборах? Почему?

5. Как ты относишься к волонтерской деятельности и помощи людям в своем сообществе (школе, микрорайоне, городе)?

6. Если ты видишь, что кто-то нарушает закон, как бы ты поступил?

Выводы и рекомендации участников фокус-исследования включают необходимость дальнейшего применения и расширения дискуссионных методов на уроках истории. Рекомендуется усилить внимание к конкретным историческим примерам, которые ярко иллюстрируют правовые и гражданские принципы, а также использовать больше практических заданий, чтобы углубить понимание учащимися своего участия в общественной жизни.

Межрегиональное исследование подтвердило, что дискуссионные методы на уроках истории являются мощным инструментом формирования у школьников патриотизма, правового и гражданского самосознания. Однако ключевым фактором успешной реализации этих методов стала именно организация работы в формате Lesson Study. Практика Lesson Study показала свою эффективность в нескольких аспектах: позволила рассмотреть образовательный процесс глазами ученика, проследив, как дискуссия влияет на его понимание истории и личностное развитие;

Такая практика обеспечила системность наблюдений и анализа, что сделало исследование более достоверным; были созданы условия для коллективного профессионального роста учителей, обмена опытом и выработки оптимальных методик применения дискуссий. Благодаря межрегиональному формату исследования оказалось возможным сопоставить результаты разных школ и регионов, что усилило практическую ценность выводов.

Таким образом, Lesson Study выступает не только как исследовательский метод, но и как инновационный инструмент развития педагогической практики, обеспечивающий эффективность дискуссионных методов в формировании гражданских и правовых компетенций школьников.

ЛИТЕРАТУРА

1. Методические рекомендации по реализации единой программы воспитания «Біртұтас тәрбие».

2. Джумашева С. Б. Использование дискуссионных методов на уроках истории // Вестник науки. 2023. №1 (58). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-diskussionnyh-metodov-na-urokah-istorii> (дата обращения: 04.10.2024).

3. Короткова М. В. Методика проведения игр и дискуссий на уроках истории / М. В. Короткова // Преподавание истории в школе. - 2018. - №4. - С. 45–47.

РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ ЧЕРЕЗ АНАЛИЗ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА

ИСКАКОВА Ж. Т.

учитель русского языка и литературы,
Средняя общеобразовательная школа имени Р. Нұртазиевой, г. Павлодар

КРИВЕНКО Г. А.

к.филол.н., ассоциированный профессор (доцент),
Торайгыров университет, г. Павлодар

Современный образовательный процесс ориентирован не только на передачу знаний, но и на формирование у учащихся универсальных учебных действий, способствующих успешной социализации и адаптации в быстро меняющемся мире. Одним из ключевых компонентов функциональной грамотности, отражённым в обновлённом содержании образования Республики Казахстан, является критическое мышление – способность анализировать информацию, оценивать аргументы, принимать обоснованные решения и формулировать самостоятельные суждения.

Особую роль в развитии критического мышления играет урок русского языка и литературы, где учащиеся сталкиваются с многоуровневыми текстами, содержащими сложные моральные, философские и социальные смыслы. Художественный текст предоставляет широкие возможности для формирования аналитических и рефлексивных умений: интерпретация авторской позиции, оценка поступков персонажей, выявление подтекста и символики, сопоставление с личным опытом. В условиях основной школы (в данном случае 7 классы), когда подростки активно формируют собственную систему ценностей и взглядов, работа с литературным материалом может стать эффективным инструментом развития критического мышления.

Актуальность исследования обусловлена необходимостью поиска методических решений, позволяющих превратить анализ художественного текста в осмысленную интеллектуальную деятельность, направленную на развитие самостоятельности

мышления, аргументации и способности к диалогу. Настоящая статья посвящена выявлению педагогических условий и приёмов, способствующих формированию критического мышления учащихся основной школы через литературный анализ.

Критическое мышление в педагогике трактуется как целенаправленный, осознанный и логически обоснованный процесс, направленный на решение проблем, принятие решений и формирование аргументированной позиции. «А.Н. Леонтьев понимает мышление как специфическую человеческую деятельность, отвечающую познавательному мотиву» [1, с. 72]. В школьной практике это проявляется через способность учащегося не просто воспроизводить знания, а осмысленно работать с ними, сопоставлять, оценивать и применять в новых контекстах.

Художественный текст как объект анализа обладает высоким потенциалом для развития критического мышления. Он представляет собой многослойную структуру, содержащую не только сюжет, но и авторскую позицию, систему ценностей, символику, подтекст и эмоциональные оттенки. Ю. А. Карасева исследуя художественный текст как объект концептуального анализа отмечает, что «в литературно-художественном тексте посредством языка осуществляется эстетическая концептуализация мира, проявляющаяся и в том, что автор, наряду с общепринятыми знаниями, привносит в представления о мире свои собственные знания, как носитель определенной культуры и как творческая личность» [2, с. 159]. Работа с литературным произведением требует от учащегося умения интерпретировать, сопоставлять, делать выводы, аргументировать своё мнение и вступать в диалог с текстом. В отличие от информационного или учебного текста, художественное произведение провоцирует размышления, вызывает эмоциональный отклик и побуждает к оценке поступков персонажей, моральных выборов и жизненных ситуаций.

Анализ художественного текста в основной школе может быть организован с опорой на задания, направленные на развитие критического мышления. Это вопросы открытого типа, требующие интерпретации и аргументации; задания на выявление авторской позиции и её сопоставление с личной точкой зрения; обсуждение альтернативных решений персонажей; выявление скрытых смыслов, символов и метафор; формулирование моральных выводов и рефлексивных суждений. «Понимать чужой текст – это значит его интерпретировать, то есть создавать свой собственный текст, в

чём-то аналогичный, но не тождественный по форме и содержанию чужому тексту» [3, с. 28]. Такие формы работы позволяют учащимся не только глубже понять содержание произведения, но и развивать навыки анализа, оценки и самостоятельного мышления.

Примером такой работы может служить анализ рассказа К. Г. Паустовского «Телеграмма» [4, с. 54], включённого в программу 7 класса. Этот текст позволяет актуализировать темы нравственной ответственности, ценности человеческого присутствия, эмоциональной отзывчивости и межпоколенческих отношений. Вопросы открытого типа, предлагаемые учащимся, касались причин поступков героини, роли второстепенных персонажей, значения финала рассказа. Учащиеся интерпретировали поведение Насти, обсуждали, можно ли оправдать её действия, и формулировали собственные оценки, опираясь на текст и личный опыт. Задания на выявление авторской позиции включали анализ описаний дома, сада, природы как отражения внутреннего состояния героев, а также сопоставление образа матери с общечеловеческими ценностями. В ходе обсуждения учащиеся предлагали альтернативные решения: как могла бы поступить Настя, если бы осознала важность телеграммы раньше, как изменился бы финал, если бы героиня приехала вовремя. Особое внимание уделялось выявлению скрытых смыслов, символов и метафор: образ старого дома как символа забвения, телеграмма как знак позднего раскаяния, молчание как форма эмоционального напряжения. Учащиеся формулировали моральные выводы, обсуждали значение своевременного общения и важность присутствия рядом с близкими. Рефлексивные задания включали написание письма от имени Насти, эссе о ценности внимания к родным, а также обсуждение собственных жизненных ситуаций, перекликающихся с темой рассказа.

Таким образом, работа с рассказом «Телеграмма» в рамках заданий, направленных на развитие критического мышления, позволяет учащимся выйти за рамки поверхностного чтения, осмыслить нравственные аспекты текста и сформировать личностно значимые суждения, интегрируя литературный анализ с эмоциональной и этической рефлексией.

Художественный текст в образовательной практике основной школы способен выполнять не только функцию формирования читательской грамотности, но и служить действенным средством развития критического мышления. Его потенциал раскрывается при условии тщательно выстроенной методической организации

анализа, продуманной системы заданий, соответствующих возрастным и когнитивным особенностям учащихся, а также при создании атмосферы открытого диалога и рефлексии. В контексте обновлённого содержания образования и ориентации на компетентностный подход, интеграция литературного анализа с задачами формирования мыслительных умений приобретает особую значимость. Такой подход позволяет не только углубить понимание текста, но и формировать у школьников навыки осознанного чтения, аргументированной оценки и личностного осмысления, что соответствует современным целям гуманитарного образования.

В целях практической реализации обозначенного подхода было проведено исследование, направленное на апробацию методических решений в условиях основной школы. Экспериментальная работа была организована на базе общеобразовательной школы города Павлодара и охватывала учащихся 7 класса, изучающих курс русского языка и литературы в рамках обновлённого содержания образования. В ходе исследования анализ художественного текста рассматривался как средство развития аналитических, интерпретативных, аргументативных и рефлексивных навыков. Методика включала задания открытого типа, обсуждение моральных дилемм, выявление авторской позиции и формулирование личностных оценок, что позволило учащимся выйти за рамки репродуктивного чтения и продемонстрировать элементы самостоятельного критического анализа.

Исследование включало три этапа: 1) констатирующий этап – диагностика исходного уровня сформированности критического мышления учащихся; 2) формирующий этап – систематическое внедрение заданий, направленных на развитие аналитических и рефлексивных умений; 3) контрольный этап – повторная диагностика и анализ динамики изменений. Для диагностики использовались задания, направленные на выявление следующих компонентов критического мышления: умение интерпретировать текст и выявлять авторскую позицию; способность аргументировать собственное мнение; умение выявлять противоречия и формулировать альтернативные суждения; навыки рефлексии и оценивания поступков персонажей.

На формирующем этапе учащимся предлагались художественные тексты различной жанровой направленности (рассказ, повесть, фрагмент романа), содержащие моральные,

социальные и философские проблемы. Работа с текстом строилась поэтапно:

Аналитическое чтение – учащиеся выделяли ключевые эпизоды, формулировали содержательные вопросы, выявляли эмоциональные и смысловые акценты.

Интерпретация и обсуждение – в парной и групповой работе учащиеся анализировали мотивы поступков персонажей, сопоставляли их с личным опытом, высказывали оценочные суждения.

Аргументация позиции – учащиеся письменно или устно формулировали собственное мнение по проблеме, опираясь на текст и логические доводы.

Рефлексия – выполнение заданий на осмысление прочитанного: эссе, письма от имени персонажа, моральные выводы, альтернативные финалы.

В соответствии с данной методикой рассмотрим пример работы с произведением А.С. Пушкина «Станционный смотритель» [4, с. 33], позволяющим актуализировать темы родительской ответственности, свободы выбора и социальной оценки. На этапе аналитического чтения учащиеся выделяли ключевые эпизоды, формулировали содержательные вопросы, определяли эмоциональные и смысловые акценты. Особое внимание уделялось сценам отъезда Дуняши, реакции Самсона Вырина, а также эпизоду их встречи спустя годы. Этап интерпретации и обсуждения предполагал парную и групповую работу, в ходе которой учащиеся анализировали мотивы поступков персонажей, сопоставляли их с личным опытом, высказывали оценочные суждения. Обсуждение строилось вокруг вопросов: можно ли оправдать поведение Дуняши, какова роль офицера Минского в судьбе семьи, почему Пушкин называет Вырина «бедным стариком». На этапе аргументации позиции учащиеся письменно и устно формулировали собственное мнение по проблеме, опираясь на текст и логические доводы. В качестве заданий предлагались мини-эссе, дискуссионные выступления и письменные ответы на проблемные вопросы. Аргументация строилась на сопоставлении эпизодов, анализе речевых характеристик героев и выявлении причинно-следственных связей. Этап рефлексии включал творческие задания: написание письма от имени персонажа, составление альтернативного финала, формулирование морального вывода. Эти задания способствовали развитию личной позиции, эмоционального отклика и способности

к диалогу. Учащиеся демонстрировали готовность обсуждать сложные темы, проявляли инициативу и стремление к более глубокому пониманию текста.

Таким образом, применение данной методики на материале повести А. С. Пушкина позволило активизировать читательскую деятельность и создать условия для целенаправленного развития критического мышления, интегрируя литературный анализ с личностным осмыслением и коммуникативной практикой.

Аналогичный подход был реализован при работе с рассказом Рэя Брэдбери «Зелёное утро» [4, с. 104], включённым в школьную программу. Этот текст позволяет актуализировать темы экологической ответственности, личной инициативы и взаимодействия человека с природой, а также способствует формированию оценочных суждений и моральных выводов. На этапе аналитического чтения учащиеся знакомились с фабулой рассказа, выделяли ключевые эпизоды, связанные с деятельностью главного героя Бенджамина, формулировали содержательные вопросы: почему герой действует в одиночку, какова цель его поступков, что символизирует зелень, заполнившая пустыню. Этап интерпретации и обсуждения включал парную и групповую работу, в ходе которой учащиеся анализировали мотивы поступков героя, сопоставляли их с собственным опытом, обсуждали возможные последствия его действий. В центре внимания были вопросы: можно ли считать Бенджамина героем, как рассказ отражает идею ответственности перед будущим, почему автор выбирает образ дерева как символ надежды. На этапе аргументации позиции учащиеся письменно и устно выражали собственное мнение по проблеме: что важнее – личная инициатива или коллективное действие, может ли один человек изменить окружающий мир, какова роль мечты в преодолении реальности. Аргументация строилась на анализе эпизодов, сопоставлении с другими литературными произведениями и логических рассуждениях. Этап рефлексии включал творческие задания: написание письма от имени Бенджамина будущим поколениям, составление альтернативного финала, создание экологического манифеста, основанного на идеях рассказа. Эти задания способствовали формированию личной позиции, развитию эмоционального интеллекта и способности к содержательному диалогу.

Таким образом, работа с рассказом «Зелёное утро» позволила учащимся выйти за рамки поверхностного чтения и осмыслить

глобальные проблемы через призму личного выбора, формируя навыки аргументации, оценки и рефлексии.

Для оценки результатов использовалась качественная и количественная диагностика. Критериями выступали: глубина анализа, самостоятельность суждений, логичность аргументации, способность к диалогу и рефлексии. Сравнительный анализ данных, полученных на констатирующем и контрольном этапах, позволил выявить положительную динамику в развитии критического мышления у большинства участников. Проведённое исследование позволило оценить эффективность методики развития критического мышления учащихся основной школы через анализ художественного текста.

Сравнительный анализ данных, полученных на констатирующем и контрольном этапах, продемонстрировал устойчивую положительную динамику по всем выделенным критериям. Наиболее выраженные изменения наблюдались в области интерпретации текста и аргументации собственной позиции. Если на начальном этапе лишь 25 % учащихся демонстрировали способность к самостоятельному осмыслению авторской идеи, то по завершении формирующего этапа этот показатель увеличился до 58 %. Уровень аргументированности высказываний также значительно вырос: 68 % участников стали уверенно формулировать оценочные суждения, опираясь на текст и логические доводы. Умение выявлять противоречия, строить альтернативные интерпретации и предлагать моральные оценки возросло с 33 % до 67 %, что свидетельствует о развитии прикладного мышления и способности к многоплановому анализу. Навыки рефлексии и диалога продемонстрировали положительную динамику: учащиеся стали активнее участвовать в обсуждениях, проявлять инициативу, задавать уточняющие вопросы и учитывать мнения сверстников. Показатели по критерию «рефлексия» выросли с 35 % до 60 %, отражая формирование осознанного отношения к учебной деятельности и личной позиции.

Качественный анализ письменных и устных работ учащихся показал, что они стали использовать более точные формулировки, обращаться к подтексту, символике и авторским приёмам. В ответах появились элементы сопоставления, моральной оценки, а также попытки связать содержание произведения с личным опытом и актуальными социальными темами. Полученные результаты также подтверждают значимость художественного текста как

эффективного средства развития критического мышления учащихся. Анализ динамики показателей на констатирующем и контрольном этапах выявил устойчивый рост умений интерпретировать авторскую позицию, формулировать аргументированные суждения, выявлять противоречия и участвовать в содержательном диалоге. Особенно выраженные изменения наблюдались в области интерпретации текста и аргументации собственной позиции, что свидетельствует о высокой чувствительности этих компонентов к методическим приёмам, основанным на работе с литературным материалом.

Таким образом, развитие критического мышления через литературный анализ представляет собой перспективное направление, объединяющее когнитивные, эмоциональные и коммуникативные аспекты образования. Художественный текст, обладающий многослойной структурой и ценностной насыщенностью, позволяет не только формировать читательскую грамотность, но и стимулировать осмысленную интеллектуальную деятельность, направленную на интерпретацию, аргументацию, рефлексия и диалог. В условиях основной школы, где учащиеся находятся на этапе активного формирования личностной позиции, такая работа приобретает особую значимость.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Подходова Н. С., Терентьева Ю. А. Критическое мышление: основные умения как основа его развития // Известия Дагестанского государственного педагогического университета. Психолого-педагогические науки. – 2023. – Т. 17. – № 2. – С. 71–76.
- 2 Карасева Ю. А. Художественный текст как объект концептуального анализа. // Вестник РУДН, Серия «Лингвистика». – № 1. – С. 154–160.
- 3 Мурзин Л. Н., Штерн А. С. Текст и его восприятие. – Свердловск: Изд-во Уральского ун-та, 1991. – 172 с.
- 4 Савельева В. В. Русская литература. Учеб. для 7 кл. общеобразоват. шк. / В. В. Савельева, Г. Г. Лукпанова, А. Б. Ярмухамедова. – Алматы: Атамұра, 2017. – 272 с.

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА СОВРЕМЕННЫЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС

ИСКАКОВА К. К.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

ХУДИЕВА С. Р.

ассоц. профессор кафедры «Иностранная филология»,
Торайгыров университет, г. Павлодар

Согласно определению Кембриджского словаря, термин «Digitize» трактуется как «преобразование данных в цифровой формат, представленный комбинацией нулей и единиц, что делает возможным их хранение и обработку с помощью компьютера».

Первоначально основная цель цифровизации заключалась в переводе печатных и аналоговых источников информации в электронный вид. Со временем подход к этому понятию значительно расширился. Сегодня цифровизация рассматривается как один из ключевых инструментов модернизации и трансформации различных сфер деятельности, особенно бизнеса.

Цифровая трансформация образования является одним из приоритетных направлений развития современного общества. В 2025 году цифровизация системы образования рассматривается не просто как инструмент внедрения информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), а как комплексная стратегия формирования новой образовательной среды, обеспечивающей доступность, персонализацию и эффективность обучения.

Современное образование переживает глубокие изменения, связанные с необходимостью подготовки человека к жизни и труду в условиях цифровой экономики. Казахстан, как и многие страны мира, реализует национальные программы по цифровому развитию, включая инициативы «Цифровой Казахстан» и «Digital Nation 2030», направленные на внедрение инновационных технологий в сферу образования.

В настоящее время обучающимся доступен широкий спектр образовательных ресурсов, включая такие учебные платформы, как Moodle, GlobalScholar, Edmodo и др.; массовые открытые онлайн-курсы (Coursera, EduOpen и др.); а также вебинарные площадки (Virtual Room, Webinar.ru и др.). Эти платформы предназначены для обеспечения сетевого взаимодействия между преподавателями и обучающимися.

Платформы, специально разработанные для образовательного процесса, создают особое пространство для обучения, частично отделённое от общего коммуникативного пространства обучающегося. Это способствует формированию границы между «обязательной» учебной деятельностью и сферой досуга, подобно разграничению между «скучным, необходимым» и «развлекательным».

Развитые технологии, такие как интеллектуальные электронные устройства и датчики, облачные решения, а также современные аналитические инструменты, существенно влияют на трансформацию содержания образования. Эти технологии открывают новые возможности для совершенствования учебного процесса, делая его более интерактивным, адаптивным и ориентированным на индивидуальные потребности обучающихся [2].

Кроме того, внедрение искусственного интеллекта (AI) и систем анализа больших данных (Big Data) позволяет не только улучшить качество преподавания, но и формировать персонализированные образовательные траектории, основанные на анализе прогресса, мотивации и предпочтений студентов.

В рамках реализации Государственной программы «Цифровой Казахстан» (2018–2025 гг.) основными приоритетами цифровой трансформации образования определены: развитие цифровой инфраструктуры, повышение цифровой грамотности педагогов, а также внедрение электронных образовательных ресурсов в учебный процесс.

Согласно данным Министерства цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности РК (2025), уровень цифровой грамотности населения достиг 87,3 %, а в сфере образования – более 92 %.

В 2024 году была запущена инициатива «Digital Nation 2030», направленная на формирование интеллектуального общества, где образование выступает ключевым инструментом технологического прогресса [3].

В соответствии с Национальным проектом «Качественное образование «Образованная нация» (2021–2026) предусмотрено внедрение в учебный процесс адаптивных образовательных технологий, виртуальных лабораторий и платформ искусственного интеллекта, что позволило создать устойчивую цифровую экосистему в системе образования Казахстана [4].

Цифровизация образования сегодня включает интеграцию искусственного интеллекта, облачных технологий, систем больших

данных, дополненной и виртуальной реальности. Эти инструменты создают единое цифровое пространство, где обучение становится интерактивным, гибким и доступным [5].

Таблица 1 – Цифровая экосистема образования

Компонент цифровой экосистемы	Применение в образовании	Эффект
Искусственный интеллект (AI)	Анализ успеваемости, адаптивное обучение	Индивидуальные траектории обучения
Big Data	Мониторинг и прогнозирование образовательных результатов	Улучшение качества обучения
Виртуальная и дополненная реальность (VR/AR)	Имитация практических ситуаций	Повышение мотивации и вовлеченности
Облачные технологии	Хранение и совместное использование данных	Доступность образовательных ресурсов
Цифровые платформы и LMS	Moodle, Google Classroom, BilimLand	Централизованное управление обучением

По данным UNESCO (2024), более 70% стран мира внедрили национальные стратегии цифрового обучения. Казахстан к 2025 году входит в число государств, где доля школ, использующих цифровые платформы для обучения, превысила 82%.

Таким образом, можно отметить, что процессы цифровизации образования в Казахстане приобретают системный и устойчивый характер, охватывая все уровни — от школьного до высшего. Однако статистические показатели и международные рейтинги не всегда отражают реальные изменения на уровне конкретных образовательных учреждений и обучающихся. Для более глубокого понимания особенностей внедрения цифровых технологий и их влияния на качество учебного процесса необходим анализ практического опыта самих студентов и преподавателей. Именно с этой целью было проведено исследование, направленное на выявление уровня цифровых компетенций и отношения молодежи к современным образовательным технологиям [1].

В рамках проведённого исследования был осуществлён опрос учеников школ в возрасте от 14 до 17 лет. Целью анкетирования являлось выявление уровня использования цифровых образовательных технологий, самооценки цифровых компетенций, а также определение трудностей, возникающих при дистанционном и онлайн-обучении.

В исследовании участвовали 30 обучающихся, представляющих различные направления подготовки. Несмотря на ограниченный объём выборки, собранные данные позволяют сделать обоснованные выводы о ключевых тенденциях в использовании цифровых технологий в образовательной среде. Анкетирование проводилось в очной форме, непосредственно в учебном заведении, что обеспечило более высокую достоверность и полноту ответов. Процедура опроса проходила в контролируемых условиях, исключающих влияние внешних факторов. Анкета включала 20 вопросов, распределённых по трём основным направлениям: частота использования цифровых образовательных платформ, самооценка уровня цифровой грамотности и выявление трудностей, возникающих в процессе дистанционного и онлайн-обучения.

В процессе анкетирования обучающимся было предложено указать, какими цифровыми образовательными платформами они пользуются чаще всего в учебных целях. Среди наиболее часто упоминаемых сервисов оказались как международные, так и отечественные платформы.

Таблица 2 – Популярность образовательных платформ среди учащихся (результаты анкетирования, 2025 г.)

Образовательная платформа	Доля обучающихся (%)	Краткое описание использования
Chat GPT	30	Применяется для поиска информации, написания эссе, объяснения сложных тем.
BilimLand.kz	23	Казахстанская мультимедийная платформа с видеоуроками и тестами.
iTest.kz	17	Используется для подготовки к ЕНТ и проверки знаний.
Coursera	10	Международная платформа онлайн-курсов по ИТ, языкам и менеджменту.
Udemy	7	Курсы по программированию, дизайну и саморазвитию.
Opiq.kz	7	Электронные учебники и интерактивные задания по школьным дисциплинам.
«Нетология»	3	Используется для изучения цифрового маркетинга и soft skills.
Другие (YouTube Education, Stepik, EdX и др.)	3	Дополнительные источники визуального и практического контента

Анализ анкетирования показывает, что студенты отдают предпочтение платформам, сочетающим гибкость, интерактивность и адаптивные технологии обучения. Наибольший интерес вызвали ChatGPT и BilimLand.kz, что свидетельствует о росте доверия к цифровым сервисам на основе искусственного интеллекта и национальных образовательных ресурсов. Кроме того, учащиеся отмечают, что использование онлайн-платформ способствует самоорганизации и развитию навыков самостоятельного обучения, что особенно актуально в условиях цифровой трансформации образования.

Проведённое исследование подтвердило, что цифровизация образования в Казахстане к 2025 году достигла системного уровня и стала неотъемлемым компонентом образовательной политики государства. Внедрение цифровых технологий способствует повышению качества обучения, формированию новых педагогических практик и расширению возможностей для самообразования учащихся.

Одновременно выявлены и определённые вызовы, связанные с цифровизацией образования. Среди них – информационная перегрузка, недостаточная цифровая дисциплина, а также разрыв в уровне владения технологиями между учащимися и педагогами. Эти аспекты требуют дальнейшего совершенствования методической подготовки учителей, разработки единых стандартов цифровых компетенций и усиления педагогического сопровождения в процессе онлайн-обучения.

Подводя итог, цифровая трансформация образования должна рассматриваться не как замена традиционного обучения, а как его эволюционное развитие, обеспечивающее гибкость, индивидуализацию и инновационность образовательного процесса. Успешная реализация задач, обозначенных в рамках программ «Цифровой Казахстан» и «Digital Nation 2030», позволит к 2030 году сформировать интеллектуально развитое, технологически грамотное общество, способное эффективно адаптироваться к вызовам цифровой экономики и глобальных изменений.

ЛИТЕРАТУРА

1 Амангельдиев А. А., Шакиров С. Е. Білім беру жүйесіндегі цифрландыру мәселелері: философиялық талдау // Қарағанды университетінің хабаршысы. Философия сериясы. – 2024. – №

3(115). – С. 45–52. – URL: <https://rep.ksu.kz/handle/data/19144> (дата обращения: 08.10.2025).

2 Бурлакова А. Р. ЦИФРОВИЗАЦИЯ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. 2022. №6-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovizatsiya-v-sisteme-obrazovaniya-vyzovy-i-perspektivy-razvitiya> (дата обращения: 09.10.2025).

3 Государственная программа «Цифровой Казахстан» на 2018–2025 годы [Электронный ресурс]. – Астана, 2018. – URL: <https://digitalkazakhstan.kz> [дата обращения 08.10.2025].

4 Национальный проект «Качественное образование “Образованная нация” на 2021–2026 годы» [Электронный ресурс]. – Астана: МОН РК, 2021. – URL: <https://www.gov.kz> [дата обращения 08.10.2025].

5 Трусова Е. В. ИНТЕГРАЦИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС // Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета. 2024. №2 (70). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/integratsiya-iskusstvennogo-intellekta-v-obrazovatelnyy-protsess> (дата обращения: 08.10.2025).

5-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОЛИМПИАДАЛЫҚ МАТЕМАТИКАҒА ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕР: VR ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ

ПАЩЕНКО Н. А.

математика пәні мұғалімі, «Песчан №1 Жалпы орта білім беру мектебі» КММ, Павлодар обл., Терекөл ауд., Песчан ауылы

ІЗБАСТЫ М. Ж.

п.ғ.м., математика пәні мұғалімі, «Песчан №1 Жалпы орта білім беру мектебі» КММ, Павлодар обл., Терекөл ауд., Песчан ауылы

Кіріспе

Бүгінгі заманғы білім беру ортасында 5-сынып оқушыларын олимпиадалық математикаға даярлау – ерекше назар аударуды қажет ететін маңызды мәселе. Бастауыш буыннан кейінгі кезеңдегі (5-сынып) балалар когнитивтік дамуының критикалық сатысында болады: олардың абстрактылы ойлау қабілеті жаңа ғана қалыптаса бастағанымен, бейнелі ойлау әлі де басым болып отыр. Осы

жас ерекшеліктерін ескере отырып, дәстүрлі оқыту әдістерінен инновациялық тәсілдерге көшу қажеттілігі туындайды.

Олимпиадалық есептердің ерекшелігі – олар стандартты емес, шығармашылық ойлауды талап етеді. Мұндай есептер оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытуға, математикалық ұғымдарды терең түсінуге және проблемаларды шешудің бірнеше жолын табуға үйретеді. Дегенмен, көптеген 5-сынып оқушылары үшін абстрактылы математикалық концепцияларды визуализациялау қиындық туғызады.

Қазіргі технологиялық дамудың арқасында виртуалды нақтылық (VR) технологиялары білім беру процесінде жаңа мүмкіндіктер ашуда. VR технологиялары иммерсивтілік, интерактивтілік және визуализация арқылы абстрактылы математикалық ұғымдарды нақты, көрнекі түрде ұсыну мүмкіндігін береді. Зерттеулер көрсеткендей, VR-ды қолдану білім алушылардың мотивациясын 75%-ға дейін арттырады және білімді ұстап қалу деңгейін айтарлықтай жақсартады.

Мақаланың мақсаты – VR технологияларын пайдалана отырып, 5-сынып оқушыларын олимпиадалық математикаға даярлау әдістемелік мүмкіндіктерін жан-жақты қарастыру болып табылады.

Теориялық негіздеме

Дәстүрлі олимпиадалық математика оқыту тәсілдері

Дәстүрлі түрде олимпиадалық математика оқыту негізінен екі бағытта жүргізіледі: теориялық негіздерді беру және есептер шешуді дағдыландыру. Алайда, мұндай тәсілдердің 5-сынып оқушылары үшін кемшіліктері бар:

- Абстрактылы ұғымдарды түсінудегі қиындықтар
- Мотивацияның төмендігі
- Визуалды қабылдау мүмкіндіктерінің толық пайдаланбауы
- Пәнаралық байланыстардың жеткіліксіздігі

5-сынып оқушыларының жас ерекшеліктері

Психологиялық зерттеулерге сәйкес, 5-сынып оқушылары Пиаже теориясы бойынша нақтылы операциялық кезеңнен формальды операциялық кезеңге көшу сатысында болады. Бұл кезеңнің негізгі сипаттамалары:

- Абстрактылы ойлау енді қалыптасып келеді: Миелинизация процесі жылдамдайды, бұл нейрондық байланыстардың жылдамдығын арттырады
- Бейнелі ойлау әлі де басым: Балалар визуалды және тактильді мәліметтерді жақсы қабылдайды

• Кеңістіктік ойлау дамып келеді: Үш өлшемді объектілерді елестету қабілеті қалыптасуда

• Тәжірибелік оқыту тиімдірек: «Өз тәжірибесімен алған білімнің» 90%-ы есте қалады

Инновациялық технологиялардың артықшылықтары

VR технологияларының білім берудегі негізгі артықшылықтары зерттеулермен дәлелденген:

Визуализация мүмкіндіктері: VR ортасында абстрактылы математикалық ұғымдарды үш өлшемді, интерактивті объектілер ретінде көрсету мүмкін. Геометриялық фигуралар, кеңістіктік қатынастар және математикалық процестер нақты көрінетін, қолмен ұстауға болатын объектілерге айналады [1].

Иммерсивтілік: VR ортасы оқушыларды толықтай «математикалық әлемге» батырады, сыртқы алаңдатушы факторларды жояды. Бұл концентрацияны арттырып, терең оқыту нәтижелеріне әкеледі.

Мотивацияны арттыру: Ойын элементтерін (геймификация) енгізу арқылы оқу процесі қызықты және дәртпен толы болады. Зерттеулер көрсеткендей, VR қолданған кезде оқушылардың математикаға деген мотивациясы айтарлықтай артады.

Әдістемелік тәсілдер

VR ортасында геометрия

Геометрия олимпиадалық математиканың ең маңызды бөлімдерінің бірі болып табылады. VR технологиялары геометрияны оқытуда революциялық мүмкіндіктер ұсынады:

Көпжақтарды көру: VR ортасында оқушылар үш өлшемді геометриялық фигураларды барлық жағынан қарай алады, оларды айналдыра алады және ішкі құрылымын зерттей алады. Мысалы, кубтың диагональдарын көру, пирамиданың биіктігін табу немесе көпжақтардың бет ауданын есептеу визуалды түрде жүзеге асырылады [2].

Қималарды зерттеу: Дәстүрлі оқытуда қиын болып саналатын кеңістіктік қималарды VR-де интерактивті түрде зерттеу мүмкін. Оқушылар виртуалды «кылышпен» фигураларды қиып, қима пішінін көре алады.

Симметрияны түсіну: Симметрия осьтері мен жазықтықтарын VR ортасында көрнекі түрде көрсету, фигураларды симметрия элементтері бойынша өзгерту оқушылардың кеңістіктік ойлауын дамытады [3].

Комбинаторика: виртуалды «пазл» арқылы оқыту

Комбинаторикалық есептер 5-сынып оқушылары үшін қиын болып көрінуі мүмкін. VR ортасында бұл мәселені шешудің тиімді жолдары бар:

Орын ауыстыру есептері: Виртуалды объектілерді қолмен орналастыру арқылы пермутация және комбинация ұғымдарын практикалық түрде меңгеру. Мысалы, 5 түрлі түсті шарды қатарға тізу жолдарының санын VR ортасында тәжірибе жүзінде анықтау [4].

Есептеу әдістерін тәжірибелік меңгеру: Комбинаторикалық есептеулерді визуалды көрсету арқылы оқушылар формулаларды механикалық жаттаудан гөрі, олардың мәнін түсінеді.

Логикалық тапсырмалар: VR-квесттер

Логикалық ойлауды дамыту үшін VR ортасында арнайы квесттер дайындауға болады:

«Математикалық лабиринт»: Логикалық есептерді шешу арқылы жол табу, әр дұрыс жауап жаңа бөлмеге апарады. Бұл тәсіл проблемаларды кезең-кезеңімен шешу дағдысын дамытады [5].

Шешім жолдарын таңдау: Бір есептің бірнеше шешу жолын виртуалды ортада көрсету, оқушыларға ең тиімді әдісті таңдауға үйрету.

Геймификация элементтері

VR ортасында геймификация элементтерін енгізу оқу мотивациясын айтарлықтай арттырады:

- Ұпай жинау жүйесі: Әр шешілген есеп үшін виртуалды ұпайлар беру
- Денгейлерден өту: Қиындық денгейіне қарай тапсырмаларды сатыланған түрде ұсыну
- Топтық жарыс: VR ортасында командалық олимпиадалар өткізу
- Виртуалды медальдар: Жетістіктер үшін арнайы марапаттау жүйесі

Практикалық мысалдар

5-сыныпқа бейімделген олимпиадалық есептердің VR нұсқалары

Мысал 1: «Кубтың қырларын бояудың неше түрлі тәсілі бар?»

Дәстүрлі әдіспен бұл есепті шешу 5-сынып оқушысы үшін қиын. VR ортасында:

- Оқушы виртуалды кубты қолына алады
- Әр түрлі түстермен қырларын бояйды
- Айналдыру арқылы барлық мүмкін нұсқаларды тексереді
- Симметриялы нұсқаларды өзі анықтайды

Мысал 2: «Қаладан қалаға жол салу» есебі

Граф теориясының элементтерін VR арқылы оқыту:

- Виртуалды карта құру
- Қалаларды нүктелермен, жолдарды сызықтармен көрсету
- Интерактивті түрде ең қысқа жол іздеу
- Әйелер жолы ұғымын практикалық меңгеру

Қазақстандағы тәжірибе

Қазақстанда VR/AR технологияларын білім беруде қолдану бойынша бірқатар сәтті тәжірибелер бар:

- «Назарбаев Зияткерлік мектептерінде» кеңістіктік геометрия сабақтарында AR қолданып, оқушылардың кеңістіктік ойлау қабілеттері 23.4%-ға артқан

- NUR Lab базасында VR технологиялары математика, физика және анатомия пәндерінде қолданылып жатыр

- «BIG DREAM LAB» компаниясы Астана мектептерінде виртуалды зертханалар ашты

GeoGebra AR және басқа платформалар

Қазіргі заманда 5-сынып оқушыларына арналған бірнеше тиімді VR/AR платформалары бар:

GeoGebra AR:

- Геометриялық фигураларды 3D форматта көрсету
- Интерактивті функциялар графиктері
- Кеңістіктік есептеулерді визуализациялау

ClassVR:

- Дайын математикалық мазмұн
- Педагогтерге арналған оқу-әдістемелік материалдар
- Оқушылардың прогрессін қадағалау мүмкіндігі

VRMath:

- 3D геометриялық объектілерді құру
- Математикалық микроәлемдер дизайны
- Мобильді VR қолдауы

Мұғалімнің рөлі

VR ортасында мұғалімнің рөлі өзгереді - дайын жауаптар беруші емес, зерттеуге жетелеуші болады:

- Жетекшілік ету: Оқушыларды дұрыс бағытта зерттеуге бағыттау
- Сұрақ қою: Өздігінше ойлауға итермелейтін сұрақтар қою
- Талдауға үйрету: VR тәжірибесінен алынған мәліметтерді талдауға көмектесу

• Күшейту: Виртуалды тәжірибені нақты математикалық ұғымдармен байланыстыру

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, VR технологиялары 5-сынып оқушыларын олимпиадалық математикаға оқытуда ерекше тиімділік көрсетеді. Негізгі жетістіктер мыналар:

Оқу тиімділігінің артуы: VR қолданған кезде математикалық түсінік 15-30%-ға жақсарады. Оқушылар абстрактылы ұғымдарды бейнелі түрде көру арқылы тереброқ меңгереді.

Мотивацияның жоғарылауы: Геймификация элементтері мен иммерсивті тәжірибе оқушылардың математикаға деген қызығушылығын айтарлықтай арттырады. Оқу процесі қызықты серуенге айналады.

Кеңістіктік ойлаудың дамуы: VR ортасында геометриялық объектілермен жұмыс істеу оқушылардың кеңістіктік қабылдау қабілеттерін дамытады. Бұл олимпиадалық есептерді шешуде үлкен артықшылық береді.

Пәнаралық ықпалдастық: VR технологиялары математика, информатика және STEM пәндерін біріктіруге мүмкіндік береді. Оқушылар бір мезгілде бірнеше дағды дамытады.

Болашақта инновациялық әдістерді кеңінен қолдану арқылы оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту, олимпиадалық математикаға деген қызығушылығын арттыру және жаһандық деңгейде бәсекеге қабілетті мамандар дайындау мүмкін болады. Қазақстан білім беру жүйесінде VR технологияларын жүйелі түрде енгізу – бұл заман талабына сай қадам болып табылады.

Дегенмен, табысты енгізу үшін мұғалімдерді дайындау, техникалық жабдықтармен қамтамасыз ету және арнайы контенттер дайындау қажет екенін ескеру керек. Бұл мәселелерді жүйелі түрде шешу - болашақ зерттеулердің басты бағыттарының бірі болуы тиіс.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Төлеген Ж., Жумалиева Л. Д. Мектеп математика курсына 5-6 сыныптарға арналған олимпиадалық есептерді шешуге үйретудің ерекшеліктері //In The World Of Science and Education. – 2025. – №. 31 март ПН. – С. 29-35.

2. Алтынбеков Ш. Е., Аширбаев Н. К., Бекболат М. Математикадан олимпиадалық тапсырмаларды шешуде оқушылардың зерттеушілік дағдысын қалыптастыру //Вестник университета Ясави. – 2022. – Т. 2. – №. 124. – С. 221-232.

3. Al-bashki A., Oogle A. Math Visualizations in VR. – 2023.

4. Buentello-Montoya D. A., Lomeli-Plascencia M. G., Medina-Herrera L. M. The role of reality enhancing technologies in teaching and learning of mathematics //Computers & Electrical Engineering. – 2021. – Т. 94. – С. 107287.

5. Nurhayati H., Arif Y. M. Math-VR: Mathematics serious game for madrasah students using combination of virtual reality and ambient intelligence //International Journal of Advanced Computer Science and Applications (IJACSA). – 2023. – Т. 14. – №. 5. – С. 233-239.

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТІҢ ОҚУ ҮДЕРІСІНДЕ ИНТЕГРАЦИЯЛАП ОҚЫТУДЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ

ІЗІМБАЕВА Н. А.

магистрант, М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті, Орал қ.

Бастауыш білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары баланы жеке тұлға ретінде қалыптастыруға, оның жеке қабілеттерін, оқу ісіндегі оң мотивациясы мен іскерлігін; негізгі мектептің білім беру бағдарламаларын кеңінен меңгеру үшін оқудың, жазудың, тілдік қатынастың, шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі көрсетудің, мінез-құлық мәдениетінің берік дағдыларын дамытуға бағытталған [1].

Әлемдік білім беру жүйесіндегі тәжірибелер инновациялық технологиялардың бірі – пәндердің білім мазмұнын интеграциялау екені белгілі. Интеграция ұғымының екі мағынасы бар:

- оқушыларда қоршаған әлем туралы тұтас ұғым қалыптастыру;
- білімді жақындастырудың жалпы платформасын табу.

Интеграция оқытудың құралы ретінде оқушыларға әлемнің жеке бөліктерінің арасындағы байланыстарды көрсете отырып, жүйе ретінде білім беру және баланың алғашқы қадамынан бастап барлық элементті бір-бірімен байланысқан әлемді біртұтас етіп қабылдауға үйрету керек. Интеграцияның төрт деңгейі бар:

- бірнеше біріккен пәндерден тұратын арнайы курстар;
- әртүрлі бөлімдерді блоктарға біріктіру;
- екі немесе бірнеше пән негізінде бір тақырыпты оқыту;

Ал білім мазмұнын интеграциялау – оқушының тұлғалық дамуына бағытталған әлем туралы тұтас ұғымды қалыптастыру мақсатында нақты білім беру жүйесі аумағында мазмұнның құрылымдық компоненттері арасында байланыс орнату үрдісі [2, 13-6].

Интеграция латынның integration – қалпына келу, толықтыру, integer – тұтас деген сөзінен шыққан. Интеграцияның мағынасы – бұрын бөлек-бөлек болған бөлшектердің біртұтас болып бірігуімен байланысты даму үдерісінің қыры. Интеграция, бір жағынан, осыған дейін қалыптасқан жүйенің аясында да орын алуы мүмкін, бұл жағдайда ол жүйенің тұтастығы мен ұйымдасуының жаңа деңгейге өсуін күтуге болады. Сонымен қатар, интеграция бұрын байланыспаған элементтерден жаңа бір жүйенің құралуында орын алуы да мүмкін. Интеграцияланған жеке элементтердің түрлі дәрежедегі дербестігі де болатыны белгілі. Интеграцияның өту үдерісінде жүйедегі элементтер арасындағы өзара байланыстар мен өзара әрекеттесудің көлемі мен қарқындылығы ұлғая түседі, атап айтқанда, жаңа жүйені басқарудың жаңа деңгейлері үстемеленіп қондырыла бастайды. Кей жағдайда, интеграция деген сөздің мағынасы интеграциялану дегенді, яғни интеграциялану үдерісінің белгілі бір нәтижесі, тұтастықты құраушы бөлшектердің тәртіптелген қызмет етуі дегенді білдіреді.

Қазіргі заманда білім беру мазмұнына қойылатын талаптар өзгеріп, оқытуда жаңа бағыттар мен әдістер пайда болуда. Әсіресе бастауыш білім беру жүйесінде интеграцияланған оқытудың рөлі артып келеді. Интеграция – бұл оқыту үдерісінде әртүрлі пәндердің мазмұнын үйлестіріп, білімді кешенді түрде меңгертудің тиімді тәсілі. Мұндай әдіс оқушыны тұтас әлемдік танымға жетелейді, пәндер арасындағы шекараны жойып, оқушының ойлау қабілетін дамытады.

Интеграция – білім мазмұнының, әдістерінің және оқу іс-әрекеттерінің өзара байланысы мен үйлесімі. Бұл ұғым педагогикада пәнаралық байланысты тереңдету, білімді өмірмен ұштастыру, оқу материалдарын жүйелеу мақсатында қолданылады. Интеграцияланған оқыту білім алушылардың шығармашылық ойлауын қалыптастырып, түрлі пәндерді бір-бірімен байланыстыра отырып қабылдауға көмектеседі [3, 62-6].

Пәнаралық байланыс – пәндер арасында логикалық, мазмұндық және әдістемелік байланыстар орнату арқылы жүзеге асады. Мысалы, әдебиеттік оқу мен дүниетану пәндерін байланыстыра отырып, табиғатты көркем тілмен сипаттау, немесе математика мен еңбекке баулу сабақтарында өлшем мен есептеу жұмыстарын үйлестіру тиімді нәтижелер береді. Мұндай байланыс оқушының дүниетанымын кеңейтіп, алған білімін өмірде қолдануға үйретеді.

Бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастырылған интеграцияланған оқыту олардың

қызығушылығын арттырып, білімге деген ынтасын күшейтеді. Бұл әдіс арқылы оқушылар күрделі ұғымдарды жеңіл қабылдайды, ақпаратты жүйелі түрде есте сақтайды және өмірмен байланыстыра алады.

Интеграция арқылы:

- Оқу пәндері арасындағы қайталауды болдырмауға;
- Уақытты үнемдеуге;
- Оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға;
- Білімді терең әрі саналы түрде меңгеруге мүмкіндік туады.

Тәжірибелік мысалдар

Кейбір мектептерде «бір тақырып – бірнеше пән» қағидасымен сабақтар өткізіледі. Мысалы, «Табиғат және адам» тақырыбы әдебиеттен көркем шығарма арқылы оқытылса, дүниетанудан табиғи құбылыстарды тануға, бейнелеу өнерінде сол құбылысты бейнелеуге негіз болады. Мұндай сабақтар оқушыны жалықтырмай, керісінше – қызықтыра түседі.

Интеграцияланған оқыту – қазіргі білім беру жүйесінің маңызды талабы. Бұл тәсіл бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық дамуына, білім сапасының артуына және пәнаралық логикалық байланысты терең меңгеруіне жол ашады. Оқытуды осылайша ұйымдастыру болашақ ұрпақтың жан-жақты әрі шығармашыл тұлға болып қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан да бұл әдісті оқу үдерісіне жүйелі түрде енгізу – уақыт талабы.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушының жан-жақты дамуына, шығармашылық қабілеттерінің ашылуына және алған білімін өмірде қолдана білуіне бағытталған оқу үдерісін ұйымдастыру. Осы талаптарды жүзеге асыруда интеграцияланған оқытудың орны ерекше. Интеграция оқу мазмұнын жаңартудың, білімді өмірмен байланыстырудың және оқу үдерісін тиімді ұйымдастырудың маңызды құралы ретінде қарастырылады.

Интеграция ұғымы педагогикада әртүрлі пәндердің мазмұнын бір-бірімен байланыстырып, оқушыларға дүниені тұтас қабылдауға жағдай жасау ретінде түсіндіріледі. Интеграцияланған оқыту әдісі – пәнаралық байланысты жүзеге асырудың тиімді жолы. Мұндай оқыту барысында оқушының логикалық ойлауы, шығармашылық белсенділігі мен функционалдық сауаттылығы дамиды.

Интеграцияланған оқытудың бірнеше түрі бар: мазмұндық, әдістемелік және ұйымдастырушылық. Мазмұндық интеграцияда оқу пәндерінің тақырыптары мен мазмұны біріктіріледі. Әдістемелік интеграцияда әртүрлі пәндерге ортақ әдістер мен тәсілдер

қолданылады. Ұйымдастырушылық интеграцияда сабақтың құрылымы мен өткізу формалары өзара байланыста болады.

Бастауыш сыныптарда әдебиеттік оқу, дүниетану, математика және бейнелеу өнері пәндерін біріктіру арқылы оқушыларға тақырыпты жан-жақты түсіндіруге болады. Мысалы, «Табиғат» тақырыбын оқығанда әдеби шығармалармен танысып, дүниетануда табиғат құбылыстарын зерттеп, математикада сол құбылыстарға қатысты есептер шығарып, бейнелеу өнерінде сол көріністі суреттеуге болады.

Практикалық жұмыстар көрсеткендей, интеграцияланған сабақтар оқушылардың оқу белсенділігін арттырып, танымдық қызығушылығын оятады. Сонымен қатар, оқушылардың алған білімін өмірлік жағдаяттармен байланыстырып қолдануына мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл олардың функционалдық сауаттылығын арттыруға үлкен әсер етеді.

Ғалым Ә.Мұханбетжанова атап көрсеткеніндей, «интеграция – жеке оқу пәндерінің, бөліктерінің арасындағы мәнді байланыстарды анықтау негізінде тұтастың қалыптасу үрдісі және нәтижесі». Бастауыш сынып оқушыларының ізгілікті қарым-қатынасын сондай интеграция негізінде қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделінің сапалы нәтижеге қол жеткізуі оқу мен тәрбие формаларына, соның ішінде, әрине, сабақ пен сабақтан тыс іс-шараларға, оқушының өзіндік жұмыстарына, соның ішінде жобаларға көптен-көп байланысты. Сондықтан интеграцияланған сабақтар туралы тоқталып, олардың дидактикалық ерекшеліктерін сипаттау керек болады.

Бастауыш сынып оқушыларының даму барысында өзгерістердің мол болатыны белгілі, әріп үйренуден, оларды тізіп буын, одан сөз құраудан және сандарды танып, оларды қосудан басталатын оқу-танымдық әрекеттер бастауыш сынып баласын осыған дейінгі ойын баласының деңгейінен бірден жоғары деңгейге көтеріп жіберетіні белгілі.

Бірақ біздің мақсатымыз тек қана ақыл-ойын дамытумен айналыспай, пәндердің өзара байланысты тақырыптарын интеграциялай отырып, оқушының біртұтас дүниетаным көзқарасын және сол таныған дүниеге ізгілікті қарым-қатынасын қалыптастыру. Ол көзқарастың тек Абай айтқандай, «суық ақыл» емес, «нұрлы ақылдан» жасалуына негізделіп, оқушының өзіне, өзгелерге, тұтас қоғамға, елімізге, адам баласына, қоршаған табиғаттың әрбір элементіне деген ізгілікті қарым-қатынас жасауына жол бастайтын бағдаршам болуына қажетті дидактикалық жағдайлар жасау көзделіп отыр.

Интеграция мен дифференциацияның философиялық ерекшеліктерін зерттеген ғалымдар ғылыми білімнің әрі қарай дамуы ғылымның одан әрі дифференциациялануына және интеграциялануына бірдей алып келеді деп айтады [4, 54-6].

Интеграцияланған оқытудың тиімді жүзеге асуы мұғалімнің кәсіби шеберлігіне байланысты. Мұғалім әр пәннің мазмұнын жақсы меңгеріп, оны тиімді біріктіре алуы тиіс. Сонымен қатар, сабақ жоспарын оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай құруы қажет.

Қорыта келе, бастауыш мектепте оқу үдерісінде интеграциялап оқыту – білім берудің мазмұнын жаңартудың тиімді жолы. Бұл әдіс оқушылардың оқу іс-әрекетін белсендіреді, пәндер арасындағы байланысты тереңдетеді және алған білімін өмірде қолдана білуіне мүмкіндік береді. Сондықтан интеграцияланған оқытуды жүйелі түрде қолдану – қазіргі заман мұғалімінің негізгі міндеттерінің бірі деп есептейміз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының «Білімді ұлт» сапалы білім беру ұлттық жобасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысымен бекітілген.
2. Әбенбаев С. Педагогика. Алматы, 2005.
3. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. Алматы, 2004.
4. Сыздықова Р. Интеграцияланған сабақтар – оқу процесін жаңартудың бір жолы//Бастауыш мектеп, 2018.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ МОТИВАЦИЯСЫН АРТТЫРУДА ОҚЫТУ ҮШІН БАҒАЛАУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

КАБДЫЛОВА А. М.

педагогика ғылымының магистрі, бастауыш сынып мұғалімі, Павлодар облысының білім беру басқармасы, Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№ 25 қазақ қыздар гимназиясы»КММ, Екібастұз қ.

АДЫЛХАНОВА А. М.

бастауыш сынып мұғалімі, Павлодар облысының білім беру басқармасы, Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№ 25 қазақ қыздар гимназиясы»КММ, Екібастұз қ.

Болашақтың бүгінгіден де нұрлы болуына апаратын күш тек білімде ғана. Қай елдің болмасын өсіп өркендеуі, оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты. Қазіргі кезде

егеменді елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне бағыт алуға [1].

Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы бүгінгі басты міндеттерінің бірі – жастарға терең білім беру және білім сапасын көтеру. Сондықтан да осы салада батыл қадамдар жасалып, өзгерістер енгізілуде. Ал, оның негізі жалпы білім беретін мектептердің оқыту үрдісін жақсартуға жаңа технологияларды енгізу болып табылады. Мұғалімдердің алдына қойылып отырған басты міндеттердің бірі-оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және жаңа педагогикалық технологияларды меңгеру. Бүгінгі оқыту жүйесінде әртүрлі жаңа технологияларды пайдалану тәжірибеге еніп, нәтиже беруде.

Жаңа бастамалардың бірі-Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін педагогтар біліктілігін арттырудың деңгейлік курстары. Бұл курс бағдарламасында оқытудың 7 модулі төңірегінде, яғни білім беру мен білім алуға жаңа тәсілдер, сыни тұрғыдан ойлауға үйрету, оқыту үшін бағалау және оқуды бағалау, білім беруде АКТ-ны пайдалану, талантты және дарынды балаларды оқыту оқыту, оқушыларды жас ерекшелеріне сәйкес білім беру, білім берудегі басқару және көшбасшылық жүйеленген. Жалпы білім білім беруде әр мұғалім көздеген мақсатына қол жеткізу үшін оқыту үдерісін жоспарлап, қолданысқа енгізгенде оқушы жетістіктерін бағалауды басты назарда ұстау керек деп ойлаймын [2].

«Бағалау» термині жақын отыру дегенді білдіретін латын сөзінен шыққандығы кездейсоқ емес, себебі бағалаудың негізгі сипаты бір адам басқа адамның не айтып, не істегенін немесе өзін-өзі бақылау, жағдайында өзінің дербес ойлауын, түсінігін немесе тәртібін мұқият бақылау болып табылады. Бағалауды өткізу үшін оқушылардың нені білетіндігін және не істей алатындығын, сонымен қатар олар қандай қиындықтармен кездесуі мүмкін екендігін анықтау қажет (мұғалімге арналған нұсқаулық 57 бет) Мұғалімге арналған нұсқаулықта бағалау- одан арғы білім алу туралы шешімді қабылдау мақсатымен оқытудың нәтижелерін жүйелі түрде жинақтауға бағытталған қызметті белгілеу үшін қолданылатын термин болып табылады делінген. Сондықтан оқушылардың өз білімін өзі бағалауы маңызды деп ойлаймын. Оқыту үшін бағалау- бұл білім алушылар өздерінің оқудың қандай сатысында тұрғанын, қандай бағытта даму керек және қажетті деңгейге қалай жету керек екендігін анықтау үшін оқушылар мен

олардың мұғалімдері қолданатын мәліметтерді іздеу және түсіндіру үдерісі [6].

Қазіргі бағалау түрі нысанда түсінікті, психологиялық тұрғыдан жайлы, екі құрамды: жиынтық және формативті болуы керек.

Жиынтықты бағалаудың немесе Оқытудың бағалау мақсаты оқушы қазіргі уақытта не оқып білгенін жинақтау болып табылады. Оны мұғалім тест, емтихан т.б. түрде өткізіп бағалайды. Формативті бағалау әр сабақта және күнде жүргізіліп тұрады. Оқыту үшін бағалау бұл білім алушылар өздерінің оқудың қандай сатысында тұрғанын, қандай бағытта даму керек және қажетті деңгейге қалай жету керек екендігін анықтау үшін оқушылар және олардың мұғалімдері қолданатын мәліметтерді іздеу және түсіндіру үрдісі. Бұл ретте мұғалімдер жалғыз бағалаушы тұлға болмайтындығына назар аударылады. Оқушылар өздерінің сыныптастарын және өздерін бағалауға тартылуы мүмкін және мұғалімдер бағалауды белсенді жүргізген кезде, оқушылар белсенді қатысуы керек. Формативтік бағалау мұғалімдерге сыныптағы оқушылардың үлгерімін бақылап отыруға мүмкіндік береді.

Оқыту үшін бағалау оқытудың құрамдас бөлігі қорытындылау сатысы. Формативті бағалауды пайдалану тиімді оқытудың негізі болып табылады. Оқытуда бағалаудың екі түрі бар екенін білеміз. Оқытуды жақсартуға бағытталған бағалау-формативті де, ал оқытудың қорытындысын шығару-жиынтық бағалау болып табылады.

Оқыту үшін бағалауда оқушы өзін-өзі бағалау, бірін-бірі бағалау, ұсыныс, пікірлерін білдіру, мұғалім оқушымен кері байланыс орнатуы маңызды екенін ұғындым [3].

Енді өз тәжірибемде болған формативті бағалау туралы айтатын болсам. Бағалау барысында баланы мақтап, мадақтап, көтермелеп отырудың маңызы зор. Өйткені бала қашанда мақтағанды қалап, сол мақтанғанға лайық болуға тырысады. Мадақтау оқушының көңіл күйін көтеріп, өзіне деген сенімін арттыруға көмектеседі. Бастауыш сынып оқушылары болғандықтан «Екі жұлдыз, бір тілек» арқылы бағалаудан бастадым. Мұндағы мақсатым-өзгені бағалау арқылы өзіне жоқты табу және өзгенің жетістігі арқылы өз кемшілігін тауып, оны түзетуге бағыттау. Бұл сабақтарда мен сертификатталған ұстаздың үшінші апта екінші күндегі таратылған «Сыныптастармен өзара бағалауға көмектесу» атты қосымша материалын басшылыққа алдым. Ол қосымшада «Оқушылардың өздерінің немесе біреудің жұмысын жай ғана бағалауға қарағанда

өзара бағалау және өзін-өзі бағалаудың мәні анағұрлым зор. Бұл үдесітің мақсаты олардың назарын өз жұмысының сапасына аудару және жақсартуға болатын жақтарын талдауға көмектесу болып табылады. Нәтижесінде бұл оқушыларды оқытуды дамытуда жауапкершіліктің жалғыз мұғалімге ғана жүктелмейтіндігін көруге мүмкіндік беріп, мұғалімнің жұмысын жеңілдетуі тиіс. Өзара бағалау оқушыларға кері байланыс беруге көмектеседі, яғни бір-бірінен білім алуға және бір-біріне қолдау көрсетуге, бір-бірімен талқылауға, әңгімелесуге, түсіндіруге және бірін-бір сынауға мүмкіндік береді. Өзара бағалау өз жұмысын бағалау сапасын жақсартуға ықпал етеді. Ол оқушылардың бойында өзінің алға дамуы үшін жауапкершілігін арттыруға бағытталады» делінген.

Баға оқушының кемішілігін емес, әрі қарай дамуына ықпал ету үшін қойылады. Баға қою бағалаудан туады және де бала келесі балаға баға қоймайды, тек бағалайды. Бағалау шынай және барлығына көрінетіндей болуы үшін сабаққа негізделген бағалау критерийлерін құра бастадым. Ол критерий сабақты жақсы меңгергендігі, берілген тапсырманы орындауы сияқты меңгеру қажеттіліктеріне негізделеді. Оқушылар берілген критерийлерге сүйене отырып, өздерінде өзгені де шынайы бағалауға тырысып жатады. Бірақ осындайда оқушыларға әділ баға қою қиын. Себебі тапсырманы барлығы бірлесіп орындап отырса да, оқушының білімін анықтау қиын. Сондықтан формативті баға бере отырып, жиынтық бағалауды өткіздім. Мұнда сабақтың әр кезеңінде орындалған тапсырмалар бойынша балалардың өздеріне қойған бағаларын, топтық жұмысқа қатысқан бағамен қоса өзімнің бағамды қойып отырдым. Осыдан оқушы оқып білгені үшін бағалағанын түсінеді.

Мен өз сабағымда оқушыларды терең ойлатуға және шығармашылық сипаттағы тапсырмалар бойынша жұмыс жүргізуге көп көңіл бөлемін. Сабағымды жоспарлауда нақты мақсат қоя отырып, күтілетін нәтижені анықтауға басты назар аударамын. Өз тәжірибеме оқытудың жаңа әдіс-тәсілдері мен оқыту үшін бағалауды енгізе отырып, алдыма мынандай мақсат қойдым: Оқушыларының пәнге деген ынтасы мен қызығушылығын оқыту үшін бағалаудың әртүрлі тәсілдерін ұйымдастыру арқылы арттыру және сабаққа деген көзқарастарын өзгерту. Осыдан «Оқушылардың пәнге деген қызығушылығы мен белсенділігін оқыту үшін бағалаудың түрлері мен тәсілдерін ұйымдастыру арқылы қалай арттыра аламын?», - деген сұрақ туындады. Осы сұрақ негізінде жұмысымның нысанын «Оқыту үшін бағалаудың әртүрлі тәсілдерін ұйымдастыру арқылы

оқушылардың пәнге деген қызығушылығы мен белсенділігін арттыру және сабаққа деген көзқарастарын өзгерте отырып, табысты оқуға қол жеткізуге бағыттау» деп қарастырып келемін.

Бұдан күтілетін нәтиже: Мұғалім бағалаудың тиімді әдіс-тәсілдерін пайдалана отырып, оқытуды өзгертеді, оқытуда заманауи әдіс-тәсілдердің мүмкіндіктердің өз тәжірибесінде қолданады, оқушылардың өзін-өзі бағалай алуына жағдай тудырады. Оқушының оқуға көзқарасы, сабаққа ынтасы, қызығушылығы, белсенділігі артады және сыныптағы әр оқушы сабаққа белсене қатысады, топпен бірлесе жұмыс жасайды, бірін-бірі сыйлайды, қолдау көрсетеді, тыңдап үйренеді, ұйымшыл болуға қалыптасады. Білімді бірлесіп алуда немесе пікір алмасу барысында тең құқылы болады. Әр сабағымды ең алдымен оқушыларды ойландырып, әр түрлі тәсілмен 4–5 топқа топтастырудан бастап және топ басшысына лайық оқушыны тауып отырамын. Мысалы топқа сандарды табу арқылы бөлуде, бірінші болып топтасқан топты «Жарайсыңдар!», «Керемет!» деп мадақтап, бағалап отырудың артығы жоқ. Топ ережесін сақтап отыруға да оқушыларды дағдыландыра бастадым. Сабаққа қызығушылықты ояту мақсатында сабақтың 1–2 минутын қызықты тренингтер мен сергіту сәттеріне арнауды естен шығармаймын, кейде қызықты логикалық есептерді шешуді ұсынамын.

Оқушылардың жаңа тақырыпты қаншалықты игеріп, меңгергендігін анықтау үшін және сабақтың әр кезеңінде тапсырмаларды орындауда оқыту үшін бағалаудың түрі «бағдаршам» арқылы бағалауды қолданған ыңғайлы.

Түсінгендікті көрсету үшін бағдаршамның түстерін көрнекті құрал ретінде пайдаланамын.

Мысалы:

Оқушыларда қызыл, жасыл және сары түсті карташалар бар. Оны өз парталарының үстіне қояды. Түсіндім – жасыл, сенімді емеспін, әліде сұрақтарым бар – сары, түсінбедім – қызыл түсті белгілермен көрсетіледі.

Жаңа сабақты қаншалықты түсінгенін «бүгін сабақта не үйрендің?, не білдің?, толық түсіндің бе?» деген сұрақтар қоя отырып, басбармақтарын көрсету арқылы сіз түсіндіргенді олардың ұғу деңгейі тексеріледі.

«Басбармақ»

Басбармақ жоғары қарай = Мен түсіндім

Басбармақ көлденең = Мен түсінгендеймін

Басбармақ төмен қарай = Мен түсінбедім

Оқушылар бағдаршамның түстерін пайдалана отырып, өздерін бағалайды. Мұғалімге көрсетілген бағалауды оқушылардың күнделігіне жазуына болады. Сыныптасытары бағдаршамның түстерінің көмегімен таныстырылымдарды және т.б. бағалайды. Басында балалардың барлығы жасыл түсті көрсетуі мүмкін. Содан кейін өз қателерін тауып, дұрысын дәлелдей алмағандар сары немесе қызыл түсті көтеріп жатады. Бағалаудың өзіндік қиындықтары да байқалып жатады. Басында балалар өздеріне жоғары баға береді. Ол жағдайда оқушыларға бағанын шын болу керектігін айта отырып, яғни шын баға өзінің қаншалықты түсінгенін көрсететінін айтып өткен жөн. Бармақпен бағалауды да қолданған оқушының сабаққа қызығушылығын арттыратыны сөзсіз. Сыныпта кейбір оқушылар оқыту үшін бағалау кезінде кейде өз – өздеріне сенімсіз болды. Сондықтан алдағы уақытта бағалаудың түрлерін мейлінше тиімді пайдалана отырып, бағалаудың түрлерін түсіндіру жұмыстарын жасау керектігін түсіндім. Сынып оқушыларын бағалау барысында оқушылардың білімін тексеру оңай жұмыс емес.

Әр сабақтың барысында сұрақтың дұрыстығымен мен нақтылығы маңызды. Осыны негізге ала отырып, сұрақтар түсінікті тілде өмірмен байланысып отырып берілсе, жауаптары да өзара байланысып отыруы ең тиімді тәсіл деп ойлаймын. Бір-бірімен талқылау барысында оқығанда оқушылардың жақсы түсінетінін көруге болады. Оқушының түсіну дәрежесін арттыру үшін, мұғалім сабақтарының әр кезеңінде дамыту сұрақтарын қолдана отырып, оқушының сабаққа деген қызығушылықтарын арттыра алады. Формативтік бағалаудың дәстүрлі бағалау бағалау жүйесінің артықшылығына сын көзбен қарайтын болсақ:

- Оқушылардың жетістік деңгейін нақты сипаттайды;
- Білімге деген ынтасын арттырады;
- Баланың өзіне деген сенімділігі артып, жауапкершілікті сезінеді

Топтық жұмыста әр топқа тапсырма беріледі. Мысалы бір топқа «Қыс» сөзіне ассоциация әдісін қолдана отырып, постер арқылы қорғады. Бұл үшін оқушылар өздерінің қыс сөзін есітігенде көз алдарына не елестейтінін постерға жазып қорғайды. Әр топ бір – бірінің жауабын тыңдай отырып, «екі жұлдыз, бір тілек» немесе

«екі жұлдыз, бір ұсыныс» айту бойынша баға береді. Сонымен қатар мадақтау, қол шапалақтау арқылы бағалаудың өзі оқушының мерейін, оқуға ынтасын арттыруда көп көмегін тигізуде.

Оқушының өзін-өзі бағалауы дамып, оны тек сабақ барысында ғана емес, кез келген өмірдегі болып жатқан қиыншылықтарға өзіндік бағалау жүргізе алатын тұлға қалыптасады. [4]

Қорыта келе, баға қою білімді және шеберлікті талап етеді. Баға бала өміріндегі маңызды оқиға. Баға арқылы бала өзі туралы ойын реттеп, сыныптағы беделін анықтайды. Өз тәжірибемде оқыту үшін бағалаудың тиімді жақтары мынадай:

- Оқушылардың білім сапасы 69% -75% өсті;
- Сабаққа деген қызығушылықтары артты;
- Бір-біріне ұсыныс, тілек айту, жауапкершілік дағыдалы қалыптасты;
- Өз ойларын еркін жеткізе алады;
- Топ ішінде бір-бірін сыйлауға, тыңдауға дағдыланды.

Білім алушылар өз білімін арттыру үшін бағалауды үйренуі қажет, сондықтан оқушыларға өзінің оқуын жақсарту үшін кері байланыс арқылы алынған ақпаратқа сәйкес жұмыс істеу қажет. Бұл олардан түсінушілікті, қызығушылықты және ықыласпен әрекет етуді қажет етеді. [5,6] Көрсету, түзету, оқытуды бағалау сияқты әдіс - тәсілдердің көмегі оқушыларға білім беруде жаңаша идеяларды ұсынады. Сабақ соңында ұсынылатын кері байланыс арқылы (рефлексия, эссе жазу) оқушының сабақта не үйренгенін, алдағы уақытта нені білгісі келетінін анықтап отыруға, келесі сабақты жоспарлауға септігін тигізетіндігі айдан анық.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. «Әлемдегі және Қазақстандағы білім берудің сапасы» Алматы, 2013ж
2. А.Құсайынов «Білім реформасы- дамыған елдер тәжірибесі» Этнопедагогика 2007ж , №1, 8-13 бет
3. ҚР Білім және ғылым министрлігі Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы «Қоғамдық- гуманитарлық бағытта бейінді оқытудың әдістемелік ерекшеліктері». Әдістемелік құрал, Астана 2013ж.
4. Интернет ресурстары.
5. Мұғалімге арналған нұсқаулық, 1 –деңгей
6. Мұғалімге арналған нұсқаулық, 2012 жы

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА КӨРКЕМ ЕҢБЕКТІ ОҚЫТУДЫҢ ЗАМАНАУИ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

КАПТАНАЙ Л, ЖАГАСЛАГА Ж.
студенттер, М. Қанапиянов атындағы
Павлодар педагогикалық жоғары колледжі, Павлодар қ.
АХМЕТОВА К. С.
оқытушы, М. Қанапиянов атындағы
Павлодар педагогикалық жоғары колледжі, Павлодар қ.

Көркем еңбек – білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып қана қоймай, олардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға ықпал ететін мектеп бағдарламасындағы маңызды пәндердің бірі. Білім беру саласында оқу мақсаттарын дәл анықтау және оларға қол жеткізу үшін қажетті ресурстар мен әдістерді тиімді ұйымдастыру маңызды, себебі білім беру саласында білім алушылардың өмірде кездесетін әртүрлі жағдаяттарда өз білімдері мен біліктерін, дағдыларын қолдана білу қабілетін дамыту негізгі мақсат болып табылады [1] [516., 1166].

Көркем еңбек – бұл көзбен көретін нысандарға қатысты, яғни «визуалды қарым-қатынас тілі» түсінігін дамытатын бастапқы көру әдісі. Оқушыларға мұның не екені, әртүрлі көркемдік үдерістер арқылы көру элементтерін дамыта отырып, оны қалай қолдануға болатыны туралы мәліметтер берілуі тиіс [2]. Сондықтан еңбек пәні тек қиып, кесу ғана емес, оқушылардың эмоциялық күштеріне, жинақылық, еңбекшүйгіштік қасиеттерін дамыта отырып өмірлік іргетес қалауына үлкен үлесін қосады.

Қазіргі білім беру жүйелерінде оқу пәнінің негізгі мазмұны Мемлекеттік білім беру стандартымен регламенттеледі. Бұл құжатта оқушы бойында қалыптасуға тиісті жалпыға міндетті білім беру мазмұны, қабілеті мен біліктілігі анықталған. Білім беру стандарты негізінде пәнге қатысты оқу бағдарламасына жасалады [3–426].

Бастауыш сынып оқушылары үшін көркемдік жұмыс тек сабақтан тыс жұмыс емес, олардың жалпы дамуының маңызды бөлігі болып табылады. Ол салада ұсақ моториканы бақылау, когнитивті қабілеттер, эмоционалды интеллект және әлеуметтік өзара әрекеттесу сияқты сыни дағдылар, сонымен бірге шығармашылық пен қиялды дамытады. Көркем шығарманы оқу-тәрбие процесіне кіріктіре отырып, мектептер бүкіл баланы — интеллектуалдық, эмоционалдық және әлеуметтік тұрғыдан тәрбиелейтін жан-жақты білім береді. Сонымен қатар сыни дағдыларды, эмоционалдық өсуді,

мәдени түсінуді дамытады және оқушыларды динамикалық, өзара байланысты әлемге дайындайды. [4]

Тақырыбымыздың өзектілігіне бастауыш сыныпта көркем еңбекті оқытудың заманауи ерекшеліктерін қарастырсақ:

1. Жаңартылған білім беру мазмұны

Оқыту нәтижеге бағытталған (білім, дағды, құндылықтар).

Оқушыны шығармашылыққа, ойлау мен қиялды дамытуға жетелейді.

Көркем еңбек пәні тек бейнелеу емес, сонымен қатар дизайн, қолөнер, технология элементтерімен байытылған.

2. Интеграцияланған оқыту

Көркем еңбек сабақтары басқа пәндермен тығыз байланыста (мысалы, дүниетану, математика, әдебиет).

Интеграциялық әдіс арқылы оқушылардың танымдық қабілеттері кешенді түрде дамиды.

3. Оқушы тұлғасына бағдарланған оқыту

Әр оқушының даралығын ескеріп, қабілетіне қарай тапсырмалар беру.

Өз ойын еркін жеткізуге, таңдауға, шешім қабылдауға үйрету.

Жобалық жұмыс, топтық жұмыс әдістері арқылы оқушылар белсенді қатысады.

4. Шығармашылық пен жобалау қызметін дамыту

Оқушылар түрлі материалдармен жұмыс істей отырып, өз жобаларын жасайды (апликация, макет, бұйымдар т.б.).

Жоба арқылы функционалдық сауаттылық пен еңбек дағдылары қалыптасады.

5. Цифрлық технологияларды қолдану

Интерактивті такта, цифрлық ресурстар, видеосабақтар арқылы көрнекілік артады.

Оқушылар графикалық бағдарламалар, 3D модельдеу элементтерімен таныса алады.

6. Ойлау қабілеттерін дамыту

Критериалды бағалау арқылы оқушы өз жұмысын талдап, жетістігін бағалауға үйренеді.

Жаңа әдіс-тәсілдер (мысалы, «Сыни ойлау», «Миға шабуыл», «Ойлан, жұптас, бөліс») жиі қолданылады.

7. Коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру

Топпен жұмыс, пікірталас, өз жұмысын қорғау арқылы сөйлесу, тыңдау, дәлелдеу мәдениеті дамиды.

8. Тұрмыстық және еңбек дағдыларын меңгерту

Тігін, ағаш өңдеу, қағазбен жұмыс, экодизайн сияқты тәжірибелік тапсырмалар арқылы баланы өмірге бейімдеу.

9.Әртүрлі ресурстар түрлерін қолдану

10. Иновациялық технологияларды сабақты қызықтыру негізінде қолдану

Қазіргі әдістемеді жобалық іс-әрекет тәсілі, цифрлық құралдарды қолдану, иновациялық технологияларды сабақта қолдану маңызды. Заманауи білім берудегі ерекшелігі балалардың жан-жақты дамуына, ойлау және қиял қабілетінің қалыптасуына, өмірде берілген ақпараттарды қолдана алуы, дағдыларының жетілуіне ықпал етеді.

2 сыныптың көркем еңбек сабағынан үзінді ұсынамыз.

Тақырыбы: Граттаж. Ағаштар.

Мақсаты, міндеттері: Қоршаған ортаны бақылау негізінде таныс бейнелерді жасау, шығармашылық идеяларды білдіру үшін түрлі материалдар мен құралдарды қолдану. Ағаштардың бейнесін жасау арқылы қол моторикасын дамытады. Жаз мезгілінің табиғи ерекшеліктерін таниды, жалпы мезгілдерінің көріністерін байнелей алады. Табиғатқа деген сүйіспеншілік пен әсемдікті сезіну қабілетін тәрбиелеу.

Сабақтың барысы: Сәлемдесу, сабаққа қызуғушылығын ояту. Психологиялық ахуал жасау. Тақырыптың атын жариялау және мақсат міндетін түсіндіру. Тақырыпты ашу мақсатында жасанды интелект жасаған видеоматериалды көрсетеміз. Кейін қызуғушылығын ояту үшін «мезгілдер несімен ерекшеленеді?», «осы видеодан не түсіндіріңдер», «жазда не істейсің?» сұрақтары қойылады. Балалар сұрақтарға дұрыс және толық жауап береді. [5]

Жұмыс кезеңі: «Ағаштар» коллекциясын жасау. Жұмысқа сай құрал-жабдықтарды дайындаймыз(картон, түрлі-түсті қағаз, желім, мақта, жапырақ, қалам).

Интерактивті тақтаны қолдану арқылы жасайын деп отырған бейне көрсету, талдау арқылы жұмысқа кіріседі. Өзіне ұнаған картон қағазды тандап алады. Ол картон қағазын төрт бөлікке сызғыш пен қарындашты қолдана отырып бөледі. Әр бөліктің төбесіне қаламмен мезгіл атауларын (күз, қыс, көктем, жаз) жазып шығады. Және ағаштың суретін қарындашпен салып алады. Осылай әр мезгілге сай материалдарды қолдана отырып бөліктерді толтырады. Жұмыс үдерісінде мұғалім жеке көмек көрсетіп отырады. Жасау барысында қауіпсіздік ережелерін сақтауды қадағалау. Оқушылардың жұмыс барысындағы суреттерін қарасақ:

1-сурет – Керек құралдарды дайындау

2-сурет – Мезгіл атауларын жазу

3-сурет – Әр мезгілді жапсыру

Қорытындылау:

- Мақсатқа жету барысындағы оқушылардың белсенділігі
- Жан - жақты ойлауына мүмкіндік ала алуы
- Қол икемділігін желдіруге
- Табиғатты қорғауға деген сүйіспеншілігін арттыруға жете алдық.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі, /Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының әдістемелік нұсқау хаты, //Астана 2024 -[516.,1166]
2. <https://eduindex.kz/methodical-articles/1153-zhaartylan-bilim-beru-badarlamasy-bojynsha-krkem-ebek-pnini-mayzdylyu.html> -[2]
3. Ә.Г. Қайыржанқызы Ә-58 Көркемдік білім беру тарихы және теориясы: оқу-әдістемелі құрал. Қарағанды: «АҚНҰР» баспасы», 2018. [426]
4. <https://bilim-all.kz/article/21105-Bastauysh-synyptyn> -[4]
5. Көркем еңбек: Бастауыш білім беру деңгейінің 2-сынып оқушыларына арналған оқулық. Н.А. Королькова, С.А. Жолдасбекова, Д.П. Мадиева. Алматы: АЛМАТЫКІТАП БАСПАСЫ, 2022.[1366], суретті.

**ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР
БАЛАЛАРМЕН ТҮЗЕТУ ЖӘНЕ ДАМУЫ
ЖҰМЫСТАРЫНДА СЕНСОРЛЫҚ
ИНТЕГРАЦИЯ ӘДІСІН ҚОЛДАНУ**

КАРАБАЕВА Б. Б.

Логопед мұғалімі, «№ 13 арнайы бала бакшасы», Екібастұз қ.

Мектепке дейінгі жас сезім мүшелерінің қызметін жетілдіру, қоршаған әлем туралы идеяларды жинақтау үшін ең қолайлы. Қоршаған әлемді толық білу үшін ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар, қабылдауды дамытудың белгілі бір деңгейіне жетіп бірақ, заттарды тексеруді үйренуі керек. Біз өзіміз туралы және осы әлем туралы білетініміздің бәрін бізге сезім мүшелеріміз айтады. Біз сенсорлық жүйелер арқылы ақпарат аламыз: визуалды, есту, тактильді, дәмдік, иіс сезу, вестибулярлық және проприоцептивті. Жүйке жүйесі электр тізбегі ретінде: толық жұмыс істеу үшін барлық сенсорлар мен өткізгіштер бірдей тиімділікпен жұмыс істеуі керек. Егер қандай да бір сым белгіленген кернеуге төтеп бере алмаса немесе керісінше жоғары қарсылыққа ие болса, тізбек оңтайлы емес режимде жұмыс істейді және «жабылуы» мүмкін. Бұл біздің денеміздің жүйке жүйесінде де болады [1, 146 б.].

Егер бала дені сау болып туылса, бай сенсорлық ортада өссе – оны жиі қолына алады, сөйлеседі, жанасуға арналған әртүрлі

заттарды ұстауды және ауызға тартуды ұсынады, қозғалуға көмектеседі – әдетте моториканы, сөйлеуді және мінез-құлықты дамытуда проблемалар болмайды. Бала өз бетінше көп қозғала алуы керек, әлеммен әр түрлі өзара әрекеттесуге белсенді қатысуы керек. Танертеннен кешке дейін құмсалғышта қазу, ағаштарға өрмелеу, құрдастарымен ойнау. Өкінішке орай, мұның бәрі қазіргі балаларға жетіспейді.

Осыған байланысты сенсорлық ақпаратты өңдеумен байланысты мәселелердің өсуі байқалады. Қозғыштық, ашуланшақтық, жалпы тежелу, тұйықталу, сезімталдық, жылау, көңіл-күйдің бірнеше рет өзгеруі, мотордың ыңғайсыздығы, жүйке жүйесінің тез сарқылуы, эмоционалды тұрақсыздық байқалады. Психологиялық-педагогикалық зерттеулерге сәйкес, сөйлеу әрекетінің төмендігі сенсорлық, интеллектуалды және эмоционалды-ерікті саланың қалыптасуына теріс әсер етеді.

Әр түрлі бұзылулары бар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың сенсорлық дамуы өзінің сапасымен ерекшеленеді. Балаларда көру және есту физиологиялық тұрғыдан сақталады, бірақ қабылдау процесі біршама қиын — оның қарқыны төмендейді, көлемі тарылады, қабылдау дәлдігі жеткіліксіз (көру, есту, тактильді-моторлы). Заттардың қасиеттері мен қасиеттерін зерттеуге бағытталған болжамды зерттеу қызметі қиын. Белгілі бес сезімнен басқа: көру, есту, дәм, жанасу және иіс сезу, тағы екі санадан тыс сезімі бар, олар да маңызды: қозғалыс сезімі (вестибулярлық жүйе) және дене қалпын сезіну (проприоцепция). Бұл екі сезім бейсаналық түрде бірге жұмыс істейді, ақпарат өңделетін, ұйымдастырылатын және пайдаланылатын миға сигналдар жібереді. Мұндай балаларға медициналық, педагогикалық және әлеуметтік-психологиялық көмек жүйесін құру қажеттілігі туындайды [2, 20–21 бб.].

Мұндай көмектің бір жағы-сенсорлық интеграция. Сенсорлық интеграция (лат. «sensus» - сезім, «integratio» - қалпына келтіру). «Сенсорлық интеграция» терминін алғаш рет 1963 жылы әйгілі американдық психолог, кәсіби терапевт Джин Айрес ұсынған. Джин Айрес сенсорлық интеграция арқылы адамның әртүрлі сенсорлық жүйелер арқылы келетін сезімдерді қабылдау, ажырату және өңдеу процесін түсінеді: көру, есту, иіс сезу, тактильді, проприоцептивті, вестибулярлық.

Сенсорлық интеграция – бұл сыртқы ынталандыруларға барабар жауаптар қалыптастыру, біздің барлық сезім

мүшелерімізден келетін ақпаратты қабылдау, ең маңызды ақпаратты оқшаулау, ақпаратты талдау, тиісті жауап жасау үшін жүйке жүйесінің теңгерімді жұмысына жағдай жасауға бағытталған сезім мүшелерінен ақпарат ағынында семантикалық құрылымды құру мен дамытудың психологиялық процесі.

Бұл процестің мақсаты - сыртқы немесе ішкі сенсорлық ынталандыруға жауап ретінде тиісті әрекеттерді жоспарлау және орындау [3, 63 б.].

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың сенсорлық интеграциясы - бұл баланың денесімен жұмыс істеуге бағытталған терапевтік әдіс. Балаға арнайы жабдықталған бөлмемен “өзара әрекеттесу” ұсынылады, онда ол ересектермен бірге қол-көзді үйлестіру, денені кеңістікте бағдарлау, тактильді сезімталдық үшін арнайы таңдалған жаттығуларды орындайды. Осылайша, әртүрлі сенсорлық жүйелерді үйлестіру жағдайында сезім мүшелерінің жұмысы ынталандырылады. Бірнеше сенсорлық жүйелер бар:

Вестибулярлық жүйе - дененің орналасуы мен қозғалысы (қозғалыс жылдамдығы мен бағыты), сондай-ақ айналамызда қозғалатын заттар туралы ақпарат беретін тепе-теңдікті сақтау жүйесі. Вестибулярлық жүйенің белсенділігі мен ынталандыруы: батутта секіру; құлау; басы төмен қарап ілінуі; терапевтік үрлемелі допта жаттығу; өткеншеkte тербелу; өткеншеkte, дискіде айналу

Тактильді жүйе - теріге сезімталдық жүйесі - экстероцепция. Ол жанасу, қысым, құрылым, суық, ауырсыну сезімдерін қамтамасыз етеді. Тактильді жүйенің белсенділігі мен ынталандыруы: тығыз, денеге жақын киім; көрпе немесе салмақты көрпе; стресске қарсы ойыншықтар; суық немесе жылы жанасу; құмға сурет салу; сенсорлық жолдар; тактильді қораптар; көлемді суреттер; су ойындары.

Проприоцептивті жүйе - кинестетикалық қабылдау жүйесі (бұлшықет - буын сезімі) – дененің белгілі бір бөлігі мен оның қозғалысы туралы ақпарат беретін өзіндік дене тұрысы мен қозғалысты қабылдау. Проприоцептивті жүйенің белсенділігі мен ынталандыруы: физикалық жаттығулар жасау; ауырлықты көтеру; жүру, жүгіру; колда жүру (“арба” позициясы); қолға немесе аяққа салмақ түсіру; итеру (қабырғадан, еденнен, үстелден). Сезімталдықтың бұл үш түрі адамның денесіне жақын жерде немесе оның ішінде пайда болатын немесе қабылданатын сезімдерге (сезім мүшелеріне әсер ететін тітіркендіргіштер) негізделген [4, 112 б.].

Есту, иіс сезу, көру – бұл денеден қашықтықтағы тітіркендіргіштер қабылданатын, дамудың кейінгі сатысында жұмыс істей бастайтын сезімталдық түрлері.

Есту жүйесі қоршаған ортадағы дыбыстық сигналдар туралы ақпарат береді (қатты, тыныш, алыс, жақын, жоғары, төмен). Есту жүйесінің белсенділігі мен ынталандыруы: құлаққаптар; музыка; қонырау соғу; сөйлейтін ойыншықтар; аудиожазбалар және т. б.

Иіс сезу жүйесі иіс түрлері туралы ақпарат береді: жағымды, жеуге жарамды немесе жағымсыз, (көгерген, өткір, шірік, гүлді). Иіс сезу жүйесін ынталандыру: иісті қаламдар немесе маркерлер; айқын иісі бар өнімдер (цитрус жемістері, нан, тәттілер және т.б.); хош иісті майлар; денеге арналған хош иісті кремдер мен майлар.

Көру жүйесі объектілер мен субъектілер туралы ақпарат береді, сонымен қатар қозғалыс кезінде визуалды спектрді кеңейтуге көмектеседі. Көру жүйесінің белсенділігі мен ынталандыруы: көзілдірік (соның ішінде күннен қорғайтын); лазерлік қалам; қараңғы бөлме; көруді шектеу; жеке жұмыс орны.

Дәмдік жүйе объектінің дәмі туралы ақпарат береді (тәтті, ащы, қышқыл, ащы, тұзды). Дәмдік жүйенің белсенділігі мен ынталандыруы: әр түрлі дәм; тағамның әр түрлі консистенциясы; қытырлақ тағам; газдалған су.

Сенсорлық интеграция әдісі ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың түзету-дамыту жұмысында тиімді құрал болып табылады. Бұл сенсорлық қабылдауды жақсартуға ғана емес, сонымен қатар баланың жалпы дамуына, өзіне деген сенімділігін арттыруға және әлеуметтік дағдыларын жақсартуға мүмкіндік береді. Бұл әртүрлі сенсорлық жүйелерді үйлестіру жағдайында сезім мүшелерінің жұмысын ынталандыруды қамтиды. Бұл әдіс ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін тиімді болады: оқудағы қиындықтар, психикалық дамудың кешеуілдеуі (ПДК), гиперактивтілік синдромы, назар тапшылығының бұзылуы, аутизм спектрінің бұзылуы, тірек-қимыл аппаратының бұзылуы

Балаға жаңа және қажетті сенсорлық тәжірибе алуға, сондай-ақ оның дамуын белсендіруге көмектесу үшін сенсорлық ойындар мен жаттығулар қолданылады. Ең алдымен, сенсорлық интеграцияны дамыту үшін әр балаға жеке көзқарас қажет. Бала ойын арқылы жаңа тәжірибе алады, өйткені бұл жетекші іс-әрекет және ең бастысы балаларға көңіл күй көтереді [5, 56 б.].

Тактильді қабылдауды дамытуға арналған сенсорлық ойындар: саусақтармен, алақандармен, мөрмен сурет салу;

түстерді араластыру, түстердің бір-біріне ағуы, сумен, сабын көпіршіктерімен, мұзбен ойнау. Бұршақ, жарма, кофенің “жаңбыры” дененің бөліктерін “жаңбыр” ағындарының астына қояды; сенсорлық “шалшықтарда” жалаң аяқ жүру; жармаларды банкалармен, қалыптармен, қасықтармен себу; жарма бар терең контейнерге жасыру және заттарды іздеу; Жарма, дәмдеуіштер, шай және кофені иіскеу, “дәмді” иісті анықтау; ұнға немесе жармаға сурет салу (науада, үстелде). Құм себу, қолды құмға көму, құмға сурет салу. Массаж шарларын қолдану. Пішіні, серпімділігі, беткі құрылымы бойынша әр түрлі шарлар осы заттармен өздігінен әрекет ету арқылы алуға болатын әртүрлі сезімдердің кең спектрін ұсынады. Матаның әртүрлі түрлерімен ойындар: калико, фланель, жүн, картон, гофрленген картон, фольга, наубайхана қағазы. Мәрмәр және текшелер ойындары (суретті қараңыз): саусақтарға арналған құрғақ бассейнді ұйымдастыру, шарларды әртүрлі контейнерлерге салу; шарларды суға лақтыру.

Проприоцептивті қабылдауды дамытуға арналған сенсорлық ойындар: тепе-теңдік жаттығулары: бір аяқпен тұру, қолды көтеру. Баланс тақталарын пайдалану. Доп ойындары лақтыру, аулау, домалау. Нейросегіздік жаттығу ми жарты шарларының жұмысын үйлестіруге арналған.

Вестибулярлық қабылдауды дамытуға арналған сенсорлық ойындар: өткеншек, гимнастикалық доптар, тепе-теңдік пен қозғалыс ойындары, айналмалы қозғалыстар, шеңберде немесе құрсауда сырғанау.

Көру және есту қабілетін дамытуға арналған сенсорлық ойындар: кішкентай қиыршық тастармен, конустармен, ағаш жемістерімен (желен, талшын) ойындар. Иісті зерттей отырып, жеміс кесектерінен өрнектер салу; саусақтарыңызбен ыдысқа әр түрлі туралған жемістерді тигізу. Ойында сенсорлық қораптарды қолдану: жарма, монеталармен толтырылған әртүрлі қораптар. Есту қабілетін дамытуға, дыбыстарды тануға арналған ойындар. Көрнекі қабылдауды дамыту үшін түрлі-түсті шарлармен немесе мозаикамен ойындар.

Сенсорлық интеграция әдісі-бұл мидағы бейсаналық процесс (біз бұл туралы ойламаймыз, тыныс алу туралы ойламаймыз; сезім мүшелерінің көмегімен алынған ақпаратты (дәм, көрініс, дыбыстар, иіс, жанасу, қозғалыс, ауырлық күшінің әсері және кеңістіктегі позиция) ұйымдастырады; біз сезінетін сезімдерге мән береді, ақпаратты сүзеді және назар аудару керек нәрсені таңдайды

(мысалы, мұғалімді тыңдау және көшедегі шуға назар аудармау); бізге мағыналы әрекет етуге және біз тұрған жағдайға жауап беруге мүмкіндік береді (адаптивті жауап) теориялық оқыту мен әлеуметтік мінез – құлық үшін негіз қалыптастырады.

Осылайша, барлық балаларға сенсорлық тәжірибе, сенсорлық ақпараттың әртүрлі түрлерін өңдеуге және біріктіруге, адаптивті жауаптарды қалыптастыруға жеткілікті қабілет қажет. Сенсорлық интеграция әдісін қолдану балаға өзін-өзі тану, қоршаған пәндік әлемді тану қажеттілігін қанағаттандыруға мүмкіндік береді, мотор, сөйлеу, коммуникативті, танымдық, сенсорлық дағдылардың дамуын қамтамасыз етеді және жалпы баланың дамуына пайдалы әсер етеді, ал біздің міндетіміз мұғалім ретінде балалар мен ата-аналарға көмектесу, үйрету, бағыттау [6, 70-71 бб.].

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Айрес Э. Джин “Бала және сенсорлық интеграция”. Басылым. “Теревинф” Мәскеу 2012. - 146 б.
- 2 Войлокова Е.Ф.”Интеллектуалды жеткіліксіздігі бар мектеп жасына дейінгі балаларды сенсорлық тәрбиелеу”. Басылым. “Каро” М., 2005. - 20-21 бб.
- 3 Дубровина Н.А. “Сенсорлық интеграция: теория және практика”. Мәскеу “Когито-орталық” 2000. - 63 б.
- 4 Петрова Т.В “Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу әдістері “Екатеринбург” Орал университеті “ 2017. - 112 б.
- 5 Нуриева Л.Г. “Аутист балалардағы сөйлеуді дамыту” ред. “Теревинф” Мәскеу 2013. - 56 б.
- 6 Теречева М.Н., Павлова Л.Н. ЕББҚ бар балаларды әлеуметтендірудегі сенсорлық интеграция технологиясы ред. “Рама Пабблишинг” Екатеринбург 2013. - 70-71 бб.

ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ АРҚЫЛЫ ҮЛГЕРІМІ ТӨМЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

КАСЕНОВА А. К.

Бастауыш сынып мұғалімі № 25 жалпы
орта білім беру мектебі КММ, Павлодар қ.

Андатпа: Бұл мақалада үлгерімі төмен оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыруда ойын технологияларын қолданудың тиімділігі қарастырылады. Зерттеу мақсаты – оқу үлгерімі төмен оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту үшін ойын әдістерінің педагогикалық әлеуетін ашу. Ойындар оқушылардың білімге деген қызығушылығын оятып қана қоймай, олардың эмоционалдық жағдайына оң әсер етеді, белсенділігін арттырады және өзіне сенімділігін нығайтады. Мақалада әртүрлі ғалымдардың еңбектері сараланып, олардың пікірлері қазақ мектептеріндегі тәжірибемен ұштастырылады. Ойын технологияларының мазмұндық, әдістемелік және психологиялық қырлары қарастырылып, олардың үлгерімі төмен оқушылардың ынталандырудағы рөлі айқындалады. Қорытынды бөлімде сабақта ойын технологияларын жүйелі түрде қолдану үлгерім деңгейін көтеруге және оқушылардың оқу процесіне жағымды көзқарасын қалыптастыруға мүмкіндік беретіні тұжырымдалады.

Кілт сөздер: ойын технологиялары, үлгерімі төмен оқушылар, танымдық белсенділік, қызығушылық, мотивация, педагогикалық инновациялар.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың үлгерім деңгейі әртүрлі болуы заңды құбылыс. Әсіресе үлгерімі төмен оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын қалыптастыру – мұғалім үшін күрделі міндеттердің бірі. Осы орайда дәстүрлі әдістермен қатар ойын технологияларын пайдалану ерекше маңызға ие. Өйткені ойын оқушылардың эмоциясын, ерік-жігерін, ойлау қабілетін және зейінін дамытатын пәрменді құрал.

Ғалым Л. И. Мамонова «ойын – білім сапасын арттырудың және оқушылардың оқу процесіне деген көзқарасын өзгерту құралы» деді [1, 244]. Бұл пікірдің астарында үлкен ғылыми-әдістемелік мән жатыр. Өйткені көп жағдайда мектеп оқушылары оқу материалын жаттанды түрде қабылдап, оның өмірмен байланысын көре алмай жатады. Осындай кезде ойын технологиялары дәстүрлі әдістерден өзгеше, жаңа серпін беретін құрал ретінде қолданылады. Ойын барысында оқушылар тапсырманы міндетті түрде орындау керек

деп емес, қызықты әрекетті жүзеге асыру мақсатында қабылдайды. Соның нәтижесінде олар білімді еркін меңгеріп, алған ақпаратын есте ұзақ уақыт сақтайды. Демек, ойын тек көңіл көтеру ғана емес, ол оқытудың сапасын арттыратын, оқушының оқу процесіне оң көзқарасын қалыптастыратын пәрменді әдіс болып табылады.

И. С. Ширянов пен О. М. Разумникова өз еңбектерінде компьютерлік ойындардың студенттердің үлгеріміне ықпалын жан-жақты зерттеп, ерекше тұжырым жасаған. Олар ойын элементтері дұрыс бағытта ұйымдастырылған жағдайда оқушылардың уақытын тиімді пайдалануға үйрететінін және академиялық көрсеткіштерін жақсартуға мүмкіндік беретінін айтады [2, 165]. Мұндай тұжырым орта мектеп деңгейіндегі үлгерімі төмен оқушыларға да тікелей қатысты. Себебі, олар көп жағдайда өз уақытын реттей алмай, сабаққа дайындалуға жеткілікті көңіл бөлмейді. Ал ойын технологияларын жүйелі енгізу олардың сабаққа қызығушылығын арттырып қана қоймай, уақытты басқару, тапсырмаларды кезең-кезеңімен орындау дағдыларын қалыптастырады. Мысалы, белгілі бір тақырыпты бекіту кезінде мұғалім ойын түрінде кезеңдік сұрақтар қойып, дұрыс жауап берген оқушыға ұпай береді. Бұл оқушылардың белсенділігін арттырып, әрбіреуі өзін бағалауға және уақытты тиімді пайдалануға үмтылады. Сонымен қатар, ойын технологиялары үлгерімі төмен оқушылардың психологиялық кедергілерін жоюда үлкен рөл атқарады. Олар көбіне тапсырмадан қашады немесе өз мүмкіндігіне сенбейді. Ал ойын кезінде бәсекелестік рух, жеңіске жетуге деген ынта оқушыны әрекет етуге итермелейді. Бұл өз кезегінде олардың оқу нәтижелерін біртіндеп жақсартуға ықпал етеді. Сондықтан ойын технологияларын жүйелі қолдану үлгерімі төмен оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын оятып қана қоймай, оқу жетістіктерін арттыруға нақты мүмкіндік береді.

Үлгерімі төмен оқушылардың басты ерекшелігі – олардың оқу процесіне қызығушылығының төмендігі, өз күшіне сенімсіздігі және тапсырмаларды орындаудағы баяулығы. Мұндай жағдайда мұғалім олардың мотивациясын арттыру үшін дәстүрлі әдістерден гөрі белсенді әдістерді қолдануы тиіс. Соның ішінде ойын технологиялары ерекше тиімді. Ю. В. Сакулина мен Е. Б. ИONOBA «ойын әдістері оқу үдерісін жеңілдетіп қана қоймай, оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады және олардың шығармашылық қабілеттерін дамытады» деді [3, 242]. Ойын барысында үлгерімі төмен оқушылар қателесуден қорықпайды, себебі ойындық орта олардың ішкі уайымын азайтады. Мысалы, биология сабағында «Кім

жылдам?» ойынын қолдану оқушылардың зейінін шоғырландырып, білімді бекітуге мүмкіндік береді.

М. А. Степанов пен О. М. Герге «ойын технологиялары оқыту процесін тек мазмұндық тұрғыдан ғана емес, технологиялық жағынан да жаңғыртады» деген ой айтады [4, 171]. Бұл тұжырым қазіргі білім беру жүйесіндегі басты өзгерістердің мәнін ашып көрсетеді. Себебі, дәстүрлі оқыту әдістері негізінен мазмұнға, яғни оқушыға білім беруге бағытталса, заманауи ойын технологиялары оқыту процесінің бүкіл құрылымын өзгертеді. Ойын әдістерін цифрлық құралдармен ұштастыру мұғалімге тек ақпарат беруші ғана емес, оқушылардың танымдық белсенділігін ұйымдастырушы рөлін атқаруға мүмкіндік береді. Бұл оқушыларды пассивті тыңдаушыдан белсенді ізденушіге айналдырады. Аталған пікірдің маңыздылығы үлгерімі төмен оқушылар үшін айрықша. Өйткені олар көп жағдайда білімді қабылдауда баяу әрекет етеді, дәстүрлі әдістерді түсінуде қиындықтарға тап болады. Ал технологиялық жағынан жаңғыртылған ойындар оқыту үдерісін жеңілдетіп, түсінікті әрі тартымды етеді. Мәселен, онлайн-викториналар оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың бірден жауап беру дағдыларын дамытады. Мұндай викториналарда қателік жасаудан қорқу азайып, оқушылар өзін еркін сезінеді. Сонымен бірге, әрбір дұрыс жауап үшін ұпай жинау жүйесі балаларды бәсекеге қабілетті болуға жетелейді. Интерактивті тапсырмалар да үлкен рөл атқарады. Мысалы, биология немесе тарих сабағында белгілі бір тақырып бойынша онлайн-карта толтыру, сұрақ-жауап ойыны немесе виртуалды зертхана жүргізу үлгерімі төмен оқушыларды да сабаққа белсенді қатысуға ынталандырады. Мұндай тапсырмаларда оқушылардың назарын ұстап тұру жеңілдейді, себебі олар дәстүрлі мәтіндік тапсырмаларға қарағанда визуалды әрі динамикалық сипатта болады. Бұл балалардың есте сақтау қабілетін күшейтіп, білімді тезірек меңгеруіне көмектеседі. Сонымен қатар, ойын технологияларын цифрлық құралдармен үйлестіру мұғалімге де тиімді. Ол оқушылардың қатысу деңгейін, дұрыс жауаптарының санын, уақытты қаншалықты тиімді пайдаланғанын онлайн түрде қадағалай алады. Бұл деректердің барлығы оқу процесін жекелендіруге және үлгерімі төмен оқушыларға жеке көмек көрсетуге мүмкіндік береді. Демек, Степанов пен Гергенің ойы қазіргі білім беру тәжірибесінде маңызды әдіснамалық бағыт болып табылады. Ойын технологиялары тек мазмұнды меңгертумен шектелмей, оқыту процесінің технологиялық негізін де жаңғыртады,

нәтижесінде әрбір оқушының белсенділігі мен үлгерімін арттыруға ықпал етеді.

В. А. Французова «ойын технологиялары оқу процесін жандандырып қана қоймай, оқушының әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді» деді [5, 961]. Бұл пікір ойынның тек білім беру құралы емес, сонымен қатар тұлғаны әлеуметтендірудің маңызды тетігі екенін айқын көрсетеді. Әлеуметтік дағдыларға қарым-қатынас жасау, пікір алмасу, бір-біріне қолдау көрсету, ортақ мақсатқа жету үшін ынтымақтаса әрекет ету сияқты қабілеттер жатады. Үлгерімі төмен оқушылардың көпшілігі осындай дағдыларды меңгеруде артта қалып қояды, өйткені олар көбіне топтық жұмыстарға белсене араласпайды, өз ойын ашық айтуға қысылады немесе өзіне сенімсіздік танытады. Ал ойын технологияларын қолдану олардың әлеуметтік белсенділігін арттыруға тиімді жағдай жасайды. Ойын барысында оқушылар бір-бірімен қарым-қатынас орнатады, әрқайсысы белгілі бір рөл атқарып, топтың табысына үлес қосады. Бұл үдеріс оларды ұжымдық жұмысқа тартудың ең қолайлы жолы болып саналады. Мысалы, сыныпта өткізілетін «Білім бәйгесі» ойынында үлгерімі төмен оқушылар да жауап беруге ұмтылып, топтың жеңісі үшін белсенділік танытады. Осындай сәттер олардың өзіне деген сенімін нығайтып, сыныптастарымен тең дәрежеде әрекет етуіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар ойын технологиялары қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруда ерекше рөл атқарады. Топтық ойындарда оқушылар бір-бірін тыңдауға, өзгелердің пікірін сыйлауға үйренеді. Үлгерімі төмен оқушылар үшін бұл – әлеуметтік бейімделудің алғашқы қадамы. Олар ойын барысында өз ойын еркін жеткізуді, қарсы пікірді мәдениетті түрде қабылдауды меңгереді. Мұндай тәжірибе алдағы өмірінде де, әсіресе болашақ кәсіби қызметінде аса қажет болады. Ойын кезіндегі бәсекелестік пен ынтымақтастық та әлеуметтік дағдыларды дамытады. Әр оқушы жеңіске жету үшін өз үлесін қосуға тырысады, сонымен бірге қарсыласын да құрметтеуді үйренеді. Бұл оқушылардың тек білімін емес, мінез-құлқын, мәдениетін тәрбиелейді. Сондықтан Французова айтқандай, ойын технологиялары тек оқу процесін қызықтырып қана қоймай, тұлғаның жан-жақты дамуына, оның ішінде әлеуметтік қабілеттерін жетілдіруге ықпал етеді. Демек, ойын үлгерімі төмен оқушыларды да белсенді ортаға тартып, олардың әлеуметтенуіне жол ашады.

Ойын технологияларының психологиялық әсері де зор. Олар оқушылардың өзін-өзі бағалауына, сенімділігін арттыруға ықпал етеді. Оқушылардың бір-бірімен жарысуы, жетістігін көруі олардың әрі қарай оқуға деген ынтасын арттырады. Қазіргі кезде ойын технологиялары тек бастауыш мектепте ғана емес, орта және жоғары сыныптарда да тиімді қолданылады. Үлгерімі төмен оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін ойын әдістерін сабақтың барлық кезеңінде – жаңа тақырыпты түсіндіруде, бекітуде, қайталауда және бағалауда пайдалануға болады.

Қорыта айтқанда, ойын технологиялары үлгерімі төмен оқушылардың оқу процесіне қызығушылығын арттыруда, олардың мотивациясын көтеруде, өзіндік сенімділігін нығайтуда және оқу нәтижелерін жақсартуда тиімді әдіс болып табылады. Мамонова Л. И. айтқандай, ойын білім сапасын арттырудың пәрменді құралы [1, 245]. Шириянов пен Разумникова да ойынның үлгерімге әсерін айқындап, оның оқу мотивациясын күшейтетінін дәлелдеген [2, 167]. Сакулина мен Ионова болса, ойын әдістерінің шығармашылық дамуға ықпалын көрсетті [3, 246]. Степанов пен Герге оны технологиялық тұрғыдан тиімді әдіс ретінде бағаласа [4, 178], Французова ойынның әлеуметтік дағдыларды қалыптастырудағы рөлін айрықша атап өткен [5, 962]. Демек, үлгерімі төмен оқушылардың қызығушылығын арттыруда ойын технологиялары – педагогикалық инновацияның ең қолайлы және нәтижелі бағыты. Мұндай тәсілдер оқу процесін тартымды етіп, әрбір оқушының белсенді қатысуына мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Мамонова, Л.И. Повышение качества знаний и успеваемости через игровые технологии // Международный научный журнал «Инновационная наука». – 2015. – №12. – С. 243–246.
2. Шириянов, И.С., Разумникова, О.М. Влияние увлечения компьютерными игровыми технологиями на успеваемость студентов университета // Russian Journal of Education and Psychology. – 2023. – Т. 14. – № 4. – С. 163–178. DOI: 10.12731/2658-4034-2023-14-4-163-178.
3. Сакулина, Ю.В., Ионова, Е.Б. Использование игровых методов для повышения уровня успеваемости при изучении профильного предмета «Информатика» студентами первых курсов на примере игры «Компомания» // Проблемы современного

образования. – 2023. – № 5. – С. 240–250. DOI: 10.31862/2218-8711-2023-5-240-250.

4. Степанов, М.А., Герге, О.М. Игровая технология в образовательном процессе: технологические особенности игр в процессе обучения // International Journal of Open Information Technologies. – 2025. – Т. 13. – № 4. – С. 170–179.

5. Французова, В.А. Использование игровых технологий на учебных занятиях // Экономика и социум. – 2016. – № 1(20). – С. 959–964.

ИНТЕГРАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В СИСТЕМУ МЕЖДУНАРОДНОГО БАКАЛАВРИАТА: ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ И ПРАКТИКА ПРИМЕНЕНИЯ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

НУРГАЛИЕВА М. Е.

PhD, асоц.профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

КАСЕНОВА Г. Т.

докторант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Современное образование находится под влиянием процессов глобализации, что приводит к активному распространению международных образовательных программ, в числе которых особое место занимает система Международного бакалавриата (IB). Эта система предоставляет учащимся возможность получить универсальные знания, развивает критическое мышление и формирует готовность к жизни в многообразном мире. Интенсивная интернационализация образовательного пространства порождает вызовы, связанные с сохранением и трансляцией национальных ценностей, которые составляют фундамент культурной и личностной идентичности учащихся.

Ключевое противоречие исследования заключается в необходимости соблюдения баланса между универсальными образовательными стандартами, заложенными в программе IB, и культурно-национальными ценностями, обеспечивающими преемственность традиций и формирование духовно-нравственных основ личности. Игнорирование этого аспекта может привести к ослаблению национальной идентичности у школьников, в то время как эффективная интеграция национальных ценностей способна

обогатить учебный процесс и повысить его воспитательный потенциал.

Цель статьи состоит в том, чтобы обосновать педагогико-психологические подходы к интеграции национальных ценностей в систему Международного бакалавриата на уровне средней школы. В соответствии с поставленной целью определены следующие задачи исследования: проанализировать педагогико-психологические основы формирования ценностей в школьном возрасте; определить потенциал национальных ценностей как ресурса воспитания и развития личности в условиях ИВ; рассмотреть особенности соотношения ценностной базы Международного бакалавриата и национально-культурных приоритетов; описать практические модели и педагогические условия интеграции национальных ценностей в образовательный процесс международных школ. Вопрос интеграции национальных ценностей в международные образовательные программы является предметом активного научного обсуждения в педагогике и психологии. Современные исследования указывают, что успешная реализация международных учебных планов, таких как Международный бакалавриат (ИВ), требует адаптации содержания к культурно-национальному контексту. Это обусловлено тем, что программы ИВ ориентированы на универсальные компетенции: критическое мышление, глобальное гражданство, межкультурное понимание, но не всегда учитывают специфику локальных культурных традиций [1.с.30–60].

Исследования показывают, что интеграция локальных культурных практик в международные программы способствует более гармоничному личностному развитию учащихся и укреплению их культурной идентичности. При этом ряд авторов указывает на риски формализации или утраты аутентичности ценностей при их включении в универсальные стандарты [2.с.3–16].

Согласно культурно-исторической концепции Л. С. Выготского, развитие личности осуществляется через интериоризацию культурных норм и ценностей в процессе социального взаимодействия. Для международной школы это означает необходимость включения национально-культурного содержания в учебные практики, чтобы подросток мог формировать идентичность на основе диалога культур. Компетентностный подход предполагает развитие у школьников ключевых компетенций, которые формируются в контексте определённой культуры. Таким образом, национальные ценности выступают не только

содержательным элементом образования, но и средством развития глобальных компетенций [3.с.4–14].

Формирование идентичности подростков в условиях глобализованного образования является сложным процессом. В возрасте 12–16 лет происходит активный поиск ценностных ориентиров, и именно школа становится пространством для соотнесения личных и культурных смыслов. Исследования в области психологии подчеркивают, что ценности выступают основой личностного и морального развития, формируют устойчивость к культурным вызовам и способствуют развитию толерантности. Таким образом, теоретико-методологические основания исследования опираются на комплексный подход, сочетающий культурно-историческую психологию, педагогические концепции компетентностного и конструктивистского образования, а также современные исследования идентичности подростков. Это позволяет рассматривать интеграцию национальных ценностей в систему ИВ не как механическое дополнение к учебному плану, а как целостный педагогико-психологический процесс, обеспечивающий гармоничное развитие личности в условиях глобализации [4.с.31–50].

Национальные ценности представляют собой совокупность культурных, духовно-нравственных и социально значимых ориентиров, которые обеспечивают преемственность традиций и формируют основу национальной идентичности общества. Ряд исследований подчеркивает, что национальные ценности являются важнейшим фактором становления личности в школьном возрасте. Именно они формируют моральные ориентиры, укрепляют чувство идентичности, создают основу для принятия решений и построения жизненной траектории. Для подростков, обучающихся в международной образовательной среде, национальные ценности становятся «точкой опоры», позволяющей сохранить культурное ядро при открытости к глобальным влияниям. Интеграция национальных традиций, языка, искусства и истории в образовательную практику рассматривается как эффективный инструмент культурного воспитания. Таким образом, национальные ценности выступают не только содержательным элементом учебного процесса, но и мощным воспитательным ресурсом, позволяющим формировать гармоничную личность, способную сочетать национальную идентичность и глобальное мировоззрение. Включение культурных традиций в программу ИВ не снижает её международного потенциала,

а, напротив, усиливает воспитательный и гуманистический компоненты образования [5.с.6-9].

Международный бакалавриат – это глобальная образовательная программа, созданная в 1968 году для подготовки учеников к учебе в высших учебных заведениях и жизни в условиях глобализованного мира. В основе ИВ лежит стремление воспитать личность, способную мыслить критически, уважать культурное разнообразие и действовать ответственно на международной арене. Ключевые элементы философии ИВ. Интернационализм и международное мышление ИВ формирует у обучающихся способность мыслить глобально, признавать ценность культурного многообразия и видеть себя частью мирового сообщества. В основе этого подхода лежит идея о необходимости воспитания «граждан мира», которые способны уважать иные точки зрения и участвовать в диалоге культур. Критическое мышление центральное место в ИВ занимает развитие аналитических способностей, умения работать с информацией и формировать собственные аргументированные суждения. Это особенно ярко выражено в курсе Theory of Knowledge (ТОК), где студенты учатся рефлексировать над природой знания. Толерантность и уважение к многообразию ИВ поощряет уважение к различным мировоззрениям, религиям и культурным традициям, рассматривая их как основу для мирного сосуществования и межкультурного взаимодействия. Сравнение ценностной модели ИВ и национальных приоритетов. В странах с традиционно сильной приверженностью национальной идентичности ценности ИВ иногда вступают в противоречие с акцентом на патриотизм и национальные нарративы. В то же время многие национальные системы образования всё чаще интегрируют элементы интернационализма, видя в них инструмент для подготовки граждан к участию в глобальной экономике и науке [6.с.38-58].

Возможные точки соприкосновения и противоречия. Соприкосновения: общая ориентация на развитие личности и гражданскую ответственность; внимание к развитию критического мышления, что соответствует современным образовательным стандартам; ценности уважения, диалога и мирного сосуществования, которые находят отражение во многих национальных образовательных программах. Противоречия: акцент ИВ на «глобальной идентичности» иногда воспринимается как угроза национальным ценностям; Понятие «толерантность» в одних контекстах трактуется как равноправие культур, а в других

— как признание превосходства одной культурной системы; Практическая реализация ИВ в разных странах сталкивается с проблемами согласования программ с национальными учебными планами и требованиями.

Философия ИВ основывается на трёх взаимосвязанных ценностях: интернационализме, критическом мышлении и толерантности. Эти принципы позволяют формировать личность, готовую к жизни в условиях глобализации и культурного разнообразия. Вместе с тем, для успешной интеграции ИВ в национальные образовательные системы важно учитывать культурные и политические особенности каждой страны, чтобы ценности глобального образования не вступали в противоречие с приоритетами национальной идентичности.

Интеграция национальных ценностей в систему ИВ возможна при создании комплекса условий. Во-первых, мотивация учащихся: развитие внутренней заинтересованности в сохранении культурной идентичности через проектную и исследовательскую деятельность. Во-вторых, идентификация: формирование у подростков устойчивого чувства принадлежности к национальной культуре при открытости к глобальному сообществу. В третьих, диалог культур: организация образовательной среды, где национальные ценности не противопоставляются универсальным, а рассматриваются как их равноправный элемент [7.с.65-75].

Педагогико-психологические основания интеграции национальных ценностей в систему ИВ базируются на культурно-исторической теории развития личности и принципах культурно-ориентированного образования. Успешность интеграции обеспечивается через механизмы интериоризации, опору на мотивацию и идентичность подростков, а также создание пространства межкультурного диалога.

Практика применения в международной школе Riviera School. Riviera School, реализующая программы Международного бакалавриата, демонстрирует практику сочетания глобальных стандартов ИВ с национальными образовательными приоритетами. В учебный процесс включены дисциплины и модули, отражающие культурные и исторические традиции страны, что обеспечивает сохранение национальной идентичности учащихся. Так, в рамках курса Individuals and Societies изучаются параллельно глобальная и национальная история, а на уроках литературы наряду с мировой классикой рассматриваются тексты национальных авторов. Методы

реализации: Проектная деятельность: учащиеся разрабатывают исследовательские проекты, посвящённые национальным культурным феноменам (фольклор, традиционные праздники, исторические личности), представляя их в международном контексте. Билингвальное обучение: часть дисциплин преподаётся на национальном языке, что способствует сохранению языковой среды (история Казахстана, География Казахстана, Казахский язык) а остальные — на английском, обеспечивая соответствие требованиям ИВ. Интеграция национальной истории и литературы: формируется целостная картина, где национальное наследие рассматривается как часть мирового культурного процесса. Успешность интеграции во многом зависит от профессиональной позиции педагогов, которые выступают медиаторами между глобальным и локальным контекстами. Учителя Riviera School применяют методику «культурных мостов», соединяя универсальные темы ИВ с примерами из национальной культуры. Родители вовлекаются в образовательный процесс через совместные проекты, участие в культурных мероприятиях, что усиливает мотивацию учащихся и укрепляет связь школы с социокультурной средой. Трудности и успешные практики: недостаточная готовность учебных материалов ИВ к интеграции национальных компонентов; возможное противоречие между глобальным универсализмом ИВ и акцентом на национальную специфику; языковой барьер при билингвальном обучении. Успешные практики Riviera School показывают, что эти проблемы преодолимы при условии: гибкого учебного планирования; сотрудничества педагогов и родителей; регулярного мониторинга образовательных результатов; создания школьной среды, где национальные и глобальные ценности не конкурируют, а дополняют друг друга [8.с. 51-58].

Таким образом, опыт Riviera School демонстрирует, что интеграция национальных ценностей в систему Международного бакалавриата не только возможна, но и повышает эффективность образовательного процесса, формируя у учащихся гармоничное сочетание глобальной и национальной идентичности. Анализ практики школ, реализующих Международный бакалавриат с учетом национальных ценностей, показывает положительные педагогико-психологические результаты. Среди ключевых эффектов: формирование у учащихся двойной идентичности — глобальной и национальной, что соответствует концепции «гибридной идентичности» в современном образовании (Savva,

2017); повышение учебной мотивации за счет включения в образовательный процесс знакомых культурных символов, языка и традиций; развитие межкультурной компетентности и навыков диалога культур [9.с. 9-22].

Наряду с позитивными результатами выявлены потенциальные риски интеграции: формализация ценностей — когда национальные элементы включаются лишь формально, без глубокой проработки их смыслового содержания; конфликт культурных кодов — учащиеся могут сталкиваться с противоречиями между универсальными принципами ИВ и национальными нормами. Для международных школ интеграция национального компонента в ИВ становится важнейшим условием сохранения культурной преемственности и повышения качества образования. Она способствует созданию более устойчивой образовательной среды, где глобальное и локальное не противопоставляются, а обогащают друг друга [10.с. 421-440].

Интеграция национальных ценностей в систему Международного бакалавриата позволяет достичь баланса между универсальными образовательными стандартами и культурной спецификой страны. Этот процесс формирует у учащихся гармоничное сочетание глобальной открытости и национальной укорененности, обеспечивая подготовку к жизни в многообразном и взаимосвязанном мире. Строить учебный процесс на принципах культурного диалога и взаимного уважения. Использовать проектную и исследовательскую деятельность как инструмент интеграции ценностей. Обеспечивать билингвальное обучение, поддерживающее национальный язык. Вовлекать родителей в образовательный процесс для укрепления связи школы с культурным сообществом. Будущие исследования могут быть направлены на: разработку методик измерения эффективности интеграции национальных ценностей в международные программы; сравнительный анализ практик разных стран и школ ИВ; изучение долгосрочного влияния на формирование идентичности выпускников.

ЛИТЕРАТУРА

1. Хилл И. Что такое «международная школа». // Журнал «Международные школы». 2015 года (№35).- С. 60–70.
2. Барратт Хакинг Э., Блэкмор К., Буллок К., Баннелл Т., Доннелли М., Мартин С. Международное мышление на практике: данные школ международного бакалавриата. //Журнал исследований в области международного образования. 2018 года (№17). –С. 3–16.

3. Выготский Л.С. Культурно-историческая научная школа: проблемы, которые поставил Культурно-историческая психология. 2016 года Том12, №3. – С.4–14.
4. Джогер К., Джеймс Э. Марсия Справочник по теории и исследованию идентичности Норвегия. 2011 года. стр. 31–53
5. Бермаханов О.Б., Нарымбаев Қ. Д. Интеллектуалды капитал — Қазақстан дамуының келешегі ретінде. //«Молодой учёный». 2017 года (№ 20.1) – С. 6-9
6. Калужский М. Л. Әлеуметтік жаһандану жүйесі // ЭКО: Бүкіл ресейлік экономикалық журнал: журнал. – 2003. – № 4. – Б. 38-58.
7. Аналитический доклад на тему: «Концептуальные основы системы ценностноориентированного обучения и воспитания молодежи» /Астана, НАО «Казахстанский институт общественного развития», 2024. – С.100.
8. Нурхаева А.Е., Касенова Г.Т. Тарих пәнін құндылықтарға негіздеп оқытудың әдіс-тәсілдері. //Алтынсарин Академиясы Хабаршысы.- №3. – 2024. –С.51-58
9. Bunnell, T. The International Baccalaureate: Continuity and Change in International Education. Nordic Journal of Comparative and International Education. 2019 год- 3(1). –С.9–22.
10. Cambridge, J., & Thompson, J. Internationalism and Globalisation as Contexts for International Education. Compare: A Journal of Comparative and International Education, 2014.44(4), С.421–440.

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ КРЕАТИВТІЛІГІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ: БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕР

КАСЫМГАЛИЕВА А. К.

тарих пәнінің мұғалімі, «Павлодар облысының білім беру басқармасы,
Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№ 25 қазақ қыздар гимназиясы»
КММ, Екібастұз қ.

Қазір ХХІ ғасыр жаһандану мен ақпараттық технологиялардың дамыған заманы, интеллектуалдық коэффициент бәсекелестік критерийлер болудан қалды. Қазір эмоциялық коэффициент басымдықта тұр. Эмоциялық интеллект - адамның табысқа жетуіне әсер ететін бірден бір құрал екенін ғалымдар дәлелдеп отыр. Олай болса, оқушы мен мұғалімнің арасындағы коммуникацияның нәтижелі болуына мұғалімдердің өз эмоциясы, яғни сезімі мен

көңіл-күйін түсіне білуі, оны басқара білуі дағдысының жоғары болуында. Сондай-ақ, дарынды бала сөзі жиі қолданылып жүр. Дарындылық - адамның өз бейімділігі арқылы, шығармашылықпен жұмыс істеу арқылы қалыптасатын қасиет. Бұл қасиетті байқап, оның бар екеніне көз жеткізіп, бойындағы дарынын одан әрі өрбітуге, ұштауға, арман асуларына жетіп, халқының, ата-анасының мақтанышы болуға мүмкіндік жасау мұғалімге артылатын жүк.

Дарынды оқушылардың бойындағы жалынды жандыру мектеп үшін ғана емес, қоғам үшін де маңызды. №25 қазақ қыздар гимназиясының әр мұғалімі алдында отырған шәкірт бойынан ерекше қабілет пен дарынын байқап, сол қасиетті дамыту үшін мақсатты, жүйелі жұмыс жүргізу арқылы нәтижеге қол жеткізуде. Бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыру үшін балалардың бойындағы дарындылықты аша білу, оны дамыту гимназия қабырғасында талантты ұстаздар құзырында. Гимназияның дарынды балалармен жұмыс істеудегі негізгі мақсаты: «Мектепте дарынды оқушылармен жұмыс жүйесін қалыптастыруға жағдай жасау». Оқушыларды түсіну, қарым-қатынасқа жетелеу, олармен бір толқында болу үшін сабақтардың, сыныптан тыс жұмыстардың орны ерекше болып отыр. Осыған орай, оқу-тәрбие үрдісінде белсенді әдіс-тәсіл арқылы білім алушылардың шығармашылық қабілетін дамыту бағытындағы тәжірибеммен бөліспекпін.

Қазіргі уақытта қоғамда күрделі бетбұрыстар болып жатқан кезде болашағымызды ойлайтын өмірдің әр қырында жетекшілік ете алатын өнер мен ғылымға қызығушылығы басым жастарды қолдай отырып, шығармашылық қабілеттерін шыңдау – бүгінгі күннің басты талаптарының бірі. Әр мұғалімнің басты міндеті – бала шығармашылығының қайнар көзін ашып, оны тұлғалық тұғырға көтеру. Шығармашылық – тұлғаны дамытудың ең тиімді тәсілі. Күнде өзгеріп отырған аласапыран өмірде аман қалу, биіктерге беттеу, нәтижелерге жету тек қана шығармашыл адамдардың қолынан келеді және бұл мәселені неғұрлым ерте қолға алса, соғұрлым нәтижелі болатындығы ғылымда дәлелденген. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін шыңдауда белсенді әдіс-тәсілдер қалай әсер етеді? Өз тәжірибемде осы сұраққа жауап беру үшін «Action research» /Экшн ресерч/ әдісі арқылы оқушылардың іс-әрекеттерін зерттеу мақсатын қолға алдым. Яғни, оқушының бастапқы жұмыстарының видеосы мен бірнеше сабақтардан кейінгі нәтижесі арқылы үлкен өзгеріс нәтижелерді байқауға болады. Шығармашылық әдістері оқушыға белгілі бір көлемдегі

білім-білік, дағдыларды меңгерте отырып, белсенді әдіс-тәсілдерді шебер пайдалана білу арқылы оқыту үрдісін демократияландыру және ізгілендіру, оқушының шығармашылық ролін дамытып, еркіндігін қамтамасыз ету, сол арқылы оқушылардың даралық, интеллектуалдық және жан-жақты қабілеттерін, бейімділіктерін ашу және дамыту қажеттігі туындап отыр. Шығармашылық барлық адамда болады. Бұл менің өз іс-тәжірибемде дәлелденген. Алайда, біздің өмірімізде әр адамның жаңалық ашуы сирек кездесетін жағдай. Неге? Американдық ғалым Н.Роджерстің әр адам бала кезінен бастап «Сен мынаны дұрыс жасамадың!», «Бұл қате!», «Олай емес!» деген сынау сөздерді көп естиді. Кейде жаза да қолданып жатады. Адамдардың өз бойындағы, «ол менің ісім емес» деген сенімсіздік осыдан басталады екен. Осы пікір саналы адамның баршасына ой салары сөзсіз [1, 75].

Жоғарыда аталған мәселеге тоқталатын болсақ, қызығушылық, ақыл-ойды жетілдіру жеке адам тәрбиесінде байланыстырушы буын болып табылады. Оқушыларда жаңа, өзі білмейтін іске деген қызығушылық басым болады. Ондай істер баланың бар ақыл-ойын, ішкі күштерін жұмылдырады және ерекше қуат береді. Қызығушылықтың арқасында білім де, оны игеру үрдісі де, интеллектті дамытуда қозғаушы күш және жан-жақты дамыған адам тәрбиелеудегі маңызды фактор болуы мүмкін. К.Д. Ушинский: «Еріксіз көндірумен, күштеумен алған білім дамыған ақыл тудыра қояр ма екен?» - деген екен. Ендеше, оқыту ерікті қызығушылық жағдайда болуы керек. Сондай-ақ, оқушы шығармашылығын дамытуға негізделген әдіс-тәсілдерді тек сабақта ғана емес, сыныптан тыс жұмыстарда үнемі қолданып отырса, сонда ғана көздеген нәтижеге қол жетері сөзсіз. Оқушы шығармашылығын дамытуды ұйымдастыру, балаға ақыл-ой әрекетін меңгеруге жағдай жасау деп қарастыру қажет. Дамыта оқыту сабақтағы ерекше ахуал, мұғалім мен оқушы арасындағы ерекше қарым-қатынас. Мұғалім бұл жағдайда дайын білімді түсіндіріп қоюшы, бақылаушы, бағалаушы емес, танымдық іс-әрекеттерді ұйымдастыратын ұжымдық істердің ұйытқысы [2, 47]. Тек осындай оқыту ғана баланың интеллектісінің көзін ашып, шығармашылық қабілетін дамытады.

Шығармашылық тұлғаны дамытуды ең алдымен шығармашылық ойлаудан бастау керек. Ал шығармашылық ойлауды дамыту үшін не істеу керек? Ол үшін әр түрлі жаңа технологияларды сабақта үнемі пайдалана отырып, жаңа нәтижеге жету қажет. Шығармашылық ойлауды дамытуға жетелейтін

тапсырмалар жаңа буын оқулықтарында орын алған. Оқушының шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін тапсырмаларды түрлендіріп және белсенді әдіс-тәсілдерін тиімді пайдалану жолдарын үнемі іздестіріп отырамыз. Мысалы, өз тәжірибемізде оқушы шығармашылығын жан-жақты дамытуға сыныптан тыс өтетін іс-шаралардың жүйелі жүргізілуі оң нәтижесін беріп отыр. Оқушы алғаш келгенде қысылғанымен, екі-үш сабақтан кейін (аптасына 1 сағат) оқушы қызығушылығы, сұранысы бойынша күнде өткізіп жүргенінді байқамай да қалатын сәттер көп. Өз ісін сүйіп, оқушы жемісінің әр сәтінен ләззат ала білетін мұғалім үшін бұл - үлкен нәтиже. Мысалы, М.Шахановтың «Отырардың күйреуі» шығармасын сахнаға дайындағанда әр оқушыдан үлкен өзгеріс, өзіне деген сенімі артып, көзінен ұшқын көрінеді. Оқушы түртіп алу, видео жазылымдар жазу /оқушы өз шығармасын монолог, диалог ретінде/, диктофонға жазып, өзін-өзі бағалау - үлкен нәтиже көзі [3, 38]. Осы оқу-тәрбие үрдісінің үздіксіз жалғасуы «Жас ақын», «Жас тілші», «Жас тарихшы» бағыттарымен жұмыс жасап, әр шыққан басылымдарына қол жеткізу - шәкірт үшін де, ұстаз үшін де үлкен нәтиже. Оқушының кітап оқуға құштарлығы қалыптасып, білім шыңынан күрт өзгерістер байқалуы сөзсіз. Біз үшін әр оқушы үлкен дарын иесі. Ал, оқытушы - тек оның қабілетін ашатын, қызығушылық оятатын жетекші. Сонымен қатар дарындылығы байқалмаған белсенді емес сыныптарды да таңдап, тәжірибе жүргіздік.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясының бірнеше белсенді әдісі жүйелі қолданылды. Оның «Синквейн», «Венн диаграммасы», «Болжау әдісі», «Еркін жазу», «Авторға хат», «РАФТ әдісі», «Галереяға саяхат», «Сахналау» әдісі, «Радиоға қоңырау шалу», «TV шоу» т.б. әдістерін жиі пайдаланып отырамын [4, 92].

«ПОПС әдісі» арқылы коментарий жазу сияқты оңай жаза салады, негізінде бұл әдіс тікелей эссе жазуға апарар жол екенін ұқтым.

«Венн» диаграмма» әдісі - бұл стратегияның мақсаты салыстыру, пайымдау. Екі зат немесе мезгілдің (объектінің) айырмашылығы мен ұқсастығы жазылады. Бір-біріне айқасқан екі немесе үш шеңбер (тек шеңбер ғана болу керек деген қате түсінік). Екі жағына салыстырылады, ал айқасқан жеріне ортақ қасиеті жазылады. Оқушылардың ойлары ашылып, салыстыру сияқты күрделі операция жүзеге асады.

«Sinkuein» /«Синквейн» тәсілі/ немесе «Бес жолды өлең» әдісі - оқушы берілген тапсырма бойынша өлең құрастырады. Бес жолды

өленді құрудың ережесі мынадай: бірінші жолда 1 зат есім; екінші жолда 2 сын есім; үшінші жолда 3 етістік; төртінші жолда 4 сөзден тұратын сөйлем, яғни ойды түйіндеу; бесінші жолда тақырыпқа байланысты 1 синоним сөз жазылады. Немесе: *Зат есім - 1, *Сын есім - 2, *Етістік - 3, *Мағыналас сөз - 1, *Мәндес сөз - 1 /немесе т.б./

«РАФТ» әдісі - жеке жұмыс ретінде, жұпта немесе топта жұмыс ретінде ұсынуға болады: «Р» - рөл: оқушы, «А» - аудитория: адамдар, «Ф» - форма: (хат, үндеу, ойтолғау және т.б. өз қалаулары бойынша), «Т» - тақырып. Ол сыныптың қабілетіне байланысты. Оқушы қандайда бір объектіні алып, сол рөлге еніп өз ойын жазады. Бұл стратегияны қолдануда бала сол зат туралы ойын жазба түрде, бірінші жақта хабарлайды. Мысалы: Мен қазақтың қара домбырасымын. Менің күмбірлеген қоңыр үнімді ұнатпайтын қазақ жоқ. Мен әр қазақтың төрінде ілулі тұрамын. Мен адамның көңіл-күйін шектерім арқылы жеткіземін және т.с.с.

«Блум таксономиясы» әдісі - сұрақтар стратегиясын екіге бөледі: жалпақ және жіңішке сұрақтар. Сұрақтар тізімі алдын ала әзірленеді. Алдымен жіңішке сұрақтар, кейін жалпақ сұрақтар қойылады. Жіңішке сұрақтар - еске түсіруге арналған сұрақтар, жауабы нақты цифрмен немесе «иә», «жоқ» деген жауап алынатын сұрақтар. Мысалы, «Желтоқсан оқиғасы қай жылы болды?» - 1986 жылы; «Сенің таныстарыңның ішінде оқиғаға қатысқан адамдар бар ма?» - Иә, бар. Ал, жалпақ сұрақтар - сұрақтың жауабына толық әрі түсіндіре отырып жауап берілуі тиіс. Жауапты мәтіннен алуға болады. Жалпақ сұрақтарды екінші деңгейдегі сұрақтар деп санаймын. Жалпақ сұрақ: «Қарастырылып отырған кейіпкер неге осындай қылық жасады?» (шағын көрініспен жауап беру) - бұл сұрақ түріне жауапты фразамемен немесе нақыл сөзбен, мақал-мәтелмен де беруге болады. Сондай-ақ, сөзбен ғана емес, басқа формаларда жауап беруге болады. Мысалы, сурет немесе сызба, тіпті, көрініс түрінде де.

«Болжау» әдісі - оқиға мазмұны арқылы баланы қиялдату, ойын, сыни көзқарасын дамыту, проблемалық мәселе туғызу үшін сәтті әдіс ретінде ұсынамын. Оқу-тәрбие үрдісіндіес ұрақ қою арқылы жүзеге асырылады. Мысалы, «Әңгіме не туралы болуы мүмкін? Қалай ойлайсындар? Олай ойлауыңа не себеп болды? Нені негізге алып отырсың?» дегендей түрткі сұрақтар қойылады.

«Тірек сөздер стратегиясы» - мұғалім тірек сөздер береді. Оқушылар тірек сөздердің ретін бұзбай, әңгіме немесе мәтін құрастырады. Мәтіннің құрамын құруға мән беруге мұғалім назар

аударды. Мәтін құрастыру кезінде логикалық ойлау іске қосылады. Әңгіменің мазмұнын жұпта, топта ақылдасады. Оқушының сөздік қоры, тілі, қиялы дамиды. Бұл әдіс мазмұндама және шығарма жазуға жақсы дайындық деп санаймын. «Тірек сөздер стратегиясы» технологиясы да оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға зор үлес қосатынын байқадым.

«Радиоға қоңыраулар шалу» әдісі белсенді тыңдаудың, талқылаудың көп жақтарын көрсетеді. Ұйымдастыру кезінде мұғалім (немесе оқушы) радио жүргізушісі ретінде төрт қонақты (оқушыны) және аудиторияны (қалған оқушылар) қарсы алады. Мұнда талқылау тақырыбы радио жүргізушісімен таңдалады. Төрт қонақ рөлдік карточка алып, сол карточкадағыдай рөлдерін ойнауы тиіс. Құрдастар аудиториясы сұрақтарымен «қайта қайта қоңырау шалады», белгілер жасап және т.б. жазып отырады. Бұл әдісте, белсенділігі төмен оқушы да қысылмай, қатысатынын байқадым.

«TV шоу» әдісін көптеген сөйлеу мен тыңдау, көру және тыңдау, салыстыру нүктелері кезінде оқушылар (мұғалімдер) үшін жеңіл деп санаймын. Ұйымдастыру барысында көрсеткіңіз келетінін ток-шоу түріне байланысты анықталады. Мұғалім жүргізуші рөліндегі оқушылармен, түрлі кейіпкерлермен сөйлескендей тақырыпты талқылайды. Аудитория сұрақтар қояды, талқылауға қатысады, құрдастар бағалайды және т.б. Бұл Ньюзнайт, Опра, Паркинсон, Монтель және т.б. стилінде болуы мүмкін. Сондай-ақ, Панель отбасылық және т.б. күйіндегі шоуы да пайдалануға болады.

«Дөңгелек үстел» әдісі - топпен жұмыс. Берілген ойды жалғастыру. Белгіленген тақырып, талқыланатын жоба бойынша арнайы ақпарат дайындалып, алдын ала ойластырылған жоспар бойынша жүргізіледі. Сұрақтар да алдын ала берілуі мүмкін. Дөңгелек отырған топтың осы мәселеге қызығушылығын, өзін толғандыратын нәрсе туралы толық мәлімет алу мүмкіндігін қамтамасыз ету қажет. Сондай-ақ, қатысушылардың өзара қарым-қатынасы пікірталас мәдениетіне сай орын алуына дағдыланады.

«Сахналау» әдісі - мәтінді әр түрлі бағытта сахналау /өз қалпында, күлкілі қалыпта, қорқынышты қалыпта, жылатып т.б./

«Күнделік жазу» әдісінде білім алушы өзіне жоспар жасап, мақсат қойып, соған жету жолдарының көзі ретінде қарауына жәрдем жасайды.

«Авторға хат» әдісі - авторға хат, өз ойларын жазу, сұрақтар қою, сабаққа оқулықта берілген сұрақтар мен тапсырмаларды да пайдалануға болады. [6, 23]. Бұл әдіс оқушының қиялын шыңдап,

өз ойына терең үңіліп, пікірін ашық білдіруде аса маңызды рөл атқарады.

«Сценарий жазу» әдісінде білім алушыға ерікті түрде тапсырма беріледі. Ол нақты уақыт ішінде (20 мин) сценарий құру арқылы сыныптағы бар оқушыны қатыстырып, біреуіне өлең жаттауға, біреуіне монолог оқуға рөлдерді бөлу арқылы оқушылармен кішігірім сахналық қойылым қойып шығады. Өз міндеттерін толық атқарғаны әр баланың үлкен жауапкершілікпен қарайтынын аңғартып отыр. Мұнда оқушылардың функционалдық сауаттылығы артып, ар-ождан, талап құндылықтары пайда болады. Күнделікті беріп жатқан білім-біліктеріміз өз бетімен емес, өмірде қажет болса, ол соншалықты құнды, соншалықты маңыздылыққа ие болады.

«Тарихи баяндама» әдісі - берілген мәтінді оқу, талдау жұмыстарын өткізгеннен кейін сыныпты топтарға бөлдім. 1-топ: Сілтеме табушылар - Мәтіннің қызықты жерлерін табады; 2-топ: Сұрақ қоюшылар - Мәтіннің желісі бойынша топты ойландыратын сұрақ қояды; 3-топ: Баяндаушы - Мәтін бойынша, топта өткен ой талқысы туралы баяндама жасайды; 4-топ: Ізденуші - Қосымша ақпарат, мәлімет жинақтайды; 5-топ: Реттеуші - Ой талқысына қатысады, кезекпен сөйлейді, тәртіпті, бәрінің қатысуын қадағалайды [5, 49]. Бұл әдісте іс-әрекеттің жүйелілігі мен бірізділігін айқын көрсетеді.

Іс-тәжірибемізде қолданған әдіс-тәсілдер оқушыларымды белсенді жұмыс істеуге итермелеп, оқу-білімге деген мотивациясын арттырып келеді. Сонымен қатар өз іс-әрекеттеріне рефлексия жасай алуға дағдыланды.

Қорыта айтқанда, жаңа технологиялардың әдіс-тәсілдерін сабақта және сыныптан тыс іс-шараларда үнемі түрлендіріліп, тиімді пайдалану - оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың бірден-бір жолы екеніне көзім жетті.

Нәтижесінде, тіл байлығы мол, сауатты да шығармашыл, елінің ертеңін ойлар жас жеткіншектерді тәрбиелей аламыз. Өз іс-тәжірибем нәтижеге бағдарланған білім берудің негізі оқушының дара тұлғалық, дарындылық, шығармашылық қабілеттерін дамытумен анықталуда. Ал, белсенді әдіс-тәсілдер - шығармашылықты шыңдайтын жол деген пікірмен санасуды көпшілік әріптестерімізге ұсынамыз.

Бүгінгі таңда білім беруде оқушыға тек қана білім-білік дағдыларын ғана қалыптастырып қоймай, алған білімін өмірлік қажеттілігіне жарата алып, оны шығармашылықпен іске асыру

жолдарын игеруді үйрету, оқуға деген танымдық қызығушылық қабілетін арттырып, өз білімін әрқашан кеңейту қажеттілігін сезінуге жетелеуді мақсат етіп алуымыз керек. «Өмір - сахна, адам болса, оның кейіпкері» дегендей, сахналық қойылымдарға дайындай отырып, шәкірттеріміздің өмір сахнасынан орын табуына септігі тиер деп үміттенеміз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. МАН (деңгейлік оқыту) Стратегиялар: «Белсенді оқу әдістері» Астана, 2013 ж., ПШО
2. С. Баялиева. Сабақта ойын түрлерін қолдану. Алматы, 2004 ж.
3. А. Әбішева. «Ойын элементтерін пайдаланудың педагогикалық ерекшеліктері». Бастауыш мектеп, №3, 2009 ж.
4. А. С. Атабаев. «Ұлттық ойындар - халық мұрасы. «Кітап», 2006 ж.
5. З. Рақмет, Г. Ж. Тайсюганова. Сөздік ойын. Алматы, 2005 ж.

ГЕОГРАФИЯ САБАҒЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУ ЖӘНЕ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

КАСЫМОВ Т. Ж.

педагогика ғылымдарының магистрі, география пәні сарапшы-мұғалімі,
жаратылыстану-математикалық бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі, Павлодар қ.

КАСЫМОВА А. М.

педагогика ғылымдарының магистрі, география пәні сарапшы-мұғалімі,
жаратылыстану-математикалық бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі, Павлодар қ.

НУРБАЕВА А. Т.

педагогика ғылымдарының магистрі, география пәнінің сарапшы-мұғалімі,
жаратылыстану-математикалық бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі, Қызылорда қ.

Бұл мақалада география пәнін оқытуда жасанды интеллект құралдарын қолданудың оқушылардың сыни ойлау мен зерттеушілік дағдыларын дамытудағы рөлі қарастырылады. Павлодар қаласындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінің 10 «С» сыныбы (25 оқушы) мен Қызылорда қаласындағы НЗМ тәжірибесіне сүйене

отырып, ChatGPT және басқа цифрлық құралдарды оқу үдерісіне енгізудің нәтижелері талданды. Мақсаты: жасанды интеллект құралдарын қолдану арқылы оқушылардың сыни ойлау және зерттеушілік қабілеттеріндегі өзгерістерді анықтау. Гипотеза: жасанды интеллект қолданылған сабақтар дәстүрлі әдістермен салыстырғанда оқушылардың ақпаратты талдау, аргумент құру және ғылыми тұрғыдан негізделген шешім қабылдау дағдыларын арттырады. Зерттеу барысында оқушылардың деректерді талдау, гипотеза ұсыну, аргумент құру және ақпараттың шынайылығын тексеру дағдылары айтарлықтай дамығаны анықталды. Жасанды интеллект (ЖИ) құралдары пәнаралық интеграцияны жүзеге асыруға, оқушылардың экологиялық және әлеуметтік мәселелерді ғылыми тұрғыда талдауына мүмкіндік берді.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінің басты мақсаттарының бірі – оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау қабілетін қалыптастыру және зерттеушілік дағдыларын дамыту. Бұл құзыреттер ХХІ ғасыр адамының ақпараттық қоғамда саналы шешім қабылдап, деректерді талдап, ғылыми негізделген пікір білдіруіне мүмкіндік береді [1]. География пәні табиғат пен қоғам арасындағы күрделі байланыстарды қарастыра отырып, зерттеушілік сипаттағы оқу әрекеттерін ұйымдастыруға зор әлеуетке ие. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында цифрлық педагогиканы дамыту, жасанды интеллект элементтерін енгізу негізгі басымдықтардың бірі ретінде айқындалған. Бұл үрдіс мектеп пәндерінің ішінде пәнаралық сипатымен ерекшеленетін географияға ерекше тиімді ықпал етеді, себебі географияда карта, деректер, статистика, модельдеу сияқты құралдарды ЖИ технологияларымен ұштастыру мүмкіндігі мол. Қазақстанда қабылданған «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы мен білім беруді дамытудың стратегиялық құжаттарында цифрлық педагогикаға айрықша көңіл бөлінуі де осы бағыттағы мемлекеттік басымдықтарды айқындайды [5].

Соңғы жылдары генеративті жасанды интеллект модельдері (ChatGPT, Copilot) білім беруде кеңінен қолданыла бастады [2]. Бұл құралдар ақпаратты құрылымдауға, гипотезалар құруға және зерттеу нәтижелерін визуализациялауға мүмкіндік береді. Бұл үрдіс жаһандық деңгейде де қолдау табуда: UNESCO білім беру мен зерттеуде генеративті ЖИ-ді жауапты қолдану жөнінде арнайы ұсынымдар жариялады [6]. Бұл құжатта ЖИ-ді оқу процесінде пайдалану кезінде академиялық адалдықты сақтау және мұғалімнің

жетекшілігін қамтамасыз ету негізгі қағидат ретінде көрсетілген. Осы себепті ЖИ тек мұғалімнің жетекшілігімен қолданылғанда ғана сыни ойлау дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Зерттеу Павлодар қ. НЗМ-нің 10 «С» сыныбында (25 оқушы) және Қызылорда қ. НЗМ-де жүргізілді. Сабақ тақырыптары «Атмосфералық ластану», «Су ресурстары және олардың ластануы», «Урбанизация үрдістері» болды. Сабақ құрылымы үш кезеңнен тұрды: кіріспеде оқушылар өз болжамдарын ұсынды; негізгі бөлімде ChatGPT арқылы ақпарат жинап, деректерді салыстырды; қорытындыда жобалық жұмыс нәтижесін постер немесе инфографика түрінде қорғады. Деректер сауалнама, рефлексиялық эссе, жобалық жұмыстар және мұғалім бақылауы негізінде жиналды. рефлексиялық эссе, жобалық жұмыстар және мұғалімнің бақылауы негізінде жиналды.

1-сурет – Зерттеушілік дағдыларды дамыту циклі

Нәтижелер көрсеткендей, сабаққа дейін су ластану көздерін атай алмағандардың үлесі 40 % болса, тәжірибеден кейін 88 %-ға жетті. Оқушылар ChatGPT көмегімен экологиялық мәселелердің себеп-салдарын талдап, ғылыми негізделген шешімдер ұсынды. Жобалық жұмыстарда әр топ ЖИ берген ұсыныстарды сыни тұрғыдан бағалап, тек сенімді деректерді қолданды. Рефлексия

барысында оқушылар «акпаратты тексерудің маңызы», «авторлық позицияны қалыптастыру», «цифрлық құралдармен тиімді жұмыс істеу» сияқты ой түйіндеді.

1-кесте – Оқушылардың сыни ойлау және зерттеушілік дағдыларындағы өзгерістер

№	Көрсеткіш	Сабаққа дейін (%)	Сабақтан кейін (%)
1	Су ластану көздерін атай алғандар	40	88
2	Ғылыми дәлелді аргумент қолданғандар	35	79
3	Ақпаратты тексерудің маңызын түсінгендер	28	81

Сондай-ақ оқушылардың сауалнамасы көрсеткендей, тәжірибеден кейін олардың 73%-ы ЖИ құралдарын зерттеу жүргізуде сенімді қолдана алатынын айтты, ал 82%-ы сыни тұрғыдан ойлау қабілетінің артқанын атап өтті. Оқушылардың пікірлерінен мысалдар: «ChatGPT маған күрделі ұғымдарды түсінуге көмектесті, бірақ ақпаратты қайта тексеру керектігін түсіндім», «Жоба барысында біз тек ЖИ ұсынған ақпаратты қабылдамай, өзіміздің дәлелдерімізді қостық».

Нәтижелер халықаралық зерттеулермен сәйкес келеді. Мысалы, зерттеулерде ЖИ қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттыратынын көрсетіп [3], сыни ойлау процесін ынталандыратынын дәлелдеді [4]. Бұл біздің тәжірибеміздегі деректермен үйлеседі. Талқылау барысында бірнеше шектеулер анықталды, мәселен, уақыт тапшылығы, ЖИ-дің қазақ тіліндегі жауаптарының әрдайым нақты болмауы, оқушылардың кейбірінің дайын жауапқа сеніп қалуы сынды жайттарды айтуға болады. Сонымен қатар, академиялық адалдық мәселесі де өзекті, яғни ЖИ қолдану кезінде мұғалім оқушыларды дереккөздерге міндетті түрде сілтеме жасауға үйретуі тиіс.

Жалпы алғанда, зерттеу ЖИ құралдарын география сабақтарына енгізу оқушылардың сыни ойлауын дамытып, зерттеушілік дағдыларын қалыптастыруға ықпал ететінін көрсетті. Зерттеудің ғылыми жаңалығы – Қазақстан мектебінің тәжірибесінде ЖИ-ді жүйелі пайдалану арқылы жоғары деңгейлі когнитивтік дағдыларға ықпалын көрсетуінде. Практикалық маңызы – мұғалімдер үшін ЖИ қолданудың нақты әдістемелік үлгілері ұсынылды (жобалық

тапсырмалар, пәнаралық интеграция). Болашақ зерттеу бағыттары – ЖИ құралдарының ұзақ мерзімді әсерін зерттеу және әртүрлі жас топтарын салыстыру.

Қорытындылай келе, бұл тәжірибенің практикалық маңызы зор. Мұғалімдер үшін ЖИ-ді сабақта қолданудың әдістемелік үлгілерін әзірлеу, пәнаралық жобаларға енгізу ұсынылады. Сонымен қатар, жасанды интеллект құралдарын қолданудың ұзақ мерзімді әсерін бағалау мақсатында зерттеулерді жалғастыру қажет. Бұл білім беру процесіне жасанды интеллектті жауапты енгізудің қажеттілігін айқындайды және мұғалімдер үшін жаңа кәсіби мүмкіндіктер ашады [7].

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ситаров В. А., Үрекешова Л. Қазақстандағы география сабақтарында экологиялық мәдениетті қалыптастыру // *Regional Science Inquiry*. – 2017. – №9 (2). – 187 б.
2. Нургазина А. Географияны оқыту процесінде жасанды интеллект элементтерін қолдану мүмкіндіктері // *Eurasian Herald*. – 2025. – №1 (1). – 131-140 б.
3. Issakov Y. және т.б. ChatGPT-4-ті экскурсия ұйымдастыруда қолданудың тиімділігін анықтау // *GeoJournal of Tourism and Geosites*. – 2024. – №53 (2). – 502-513 б.
4. Alarcon-Lopez C., Krutli P., Gillet D. ChatGPT-тің сыни ойлауға әсерін бағалау // *IEEE Global Engineering Education Conference*. – 2024.
5. OECD. Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. – Paris: OECD Publishing, 2023.
6. UNESCO. Guidance on Generative AI in Education and Research. – Paris: UNESCO, 2023.
7. Jeronen E. Geography teaching methods promoting sustainability // *Education Sciences*. – 2019. – №10 (5). – 1-18

СМЫСЛОВЕ ЧТЕНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА КАК ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

КАТОЛИНА А. А.

м.филол., учитель русского языка и литературы,
Средняя общеобразовательная профильная школа
дифференцированного обучения № 17, г. Павлодара

КРИВЕНКО Г. А.

к.филол.н., ассоц.профессор (доцент), Торайгыров университет, г. Павлодар

В современном образовательном процессе одной из приоритетных задач является развитие функциональной грамотности школьников, которая понимается как способность применять знания и умения для решения учебных и жизненных задач, анализировать и интерпретировать информацию, принимать самостоятельные решения. Международные исследования качества образования (PISA, PIRLS) показывают, что высокий уровень функциональной грамотности напрямую связан с умением работать с текстами разных типов, извлекать из них смысловую информацию и использовать её в новых контекстах.

Одним из ключевых инструментов формирования функциональной грамотности является смысловое чтение, которое предполагает умение выделять главную мысль произведения, устанавливать причинно-следственные связи, задавать вопросы к тексту и находить ответы на основе его анализа. В отличие от традиционного пересказа, смысловое чтение направлено на активное взаимодействие ученика с текстом, способствует развитию критического мышления, формированию читательской рефлексии и навыков интерпретации художественного материала. Смысловое чтение – «такой вид чтения, при котором достигается понимание информационной, семантической и идейной сторон произведения. Цель такого чтения – максимально точно и полно понять содержание текста, учесть все детали и практически осмыслить извлечённую из текста информацию» [1, с. 139].

Особое значение смысловое чтение приобретает на уроках литературы, где работа с художественным текстом предполагает не только освоение содержания, но и выявление авторских идей, анализ художественных средств, сопоставление произведения с историческим и культурным контекстом. Такая деятельность делает чтение не механическим процессом, а осмысленной и творческой

работой, формирующей у школьников универсальные учебные компетенции.

Целью данной статьи является рассмотрение смыслового чтения художественного текста как средства формирования функциональной грамотности учащихся.

Задачи статьи заключаются в том, чтобы рассмотреть теоретические основы понятия «смысловое чтение» и его место в структуре современной школьной литературной подготовки, определить взаимосвязь между развитием навыков смыслового чтения и формированием функциональной грамотности учащихся, а также проанализировать практические способы реализации этого подхода на уроках литературы. В рамках исследования важно выявить, какие приёмы работы с художественным текстом способствуют более глубокому пониманию авторских идей, как они помогают школьникам устанавливать межпредметные связи и использовать полученные знания в жизненных ситуациях. Кроме того, статья ставит задачу обозначить актуальные трудности внедрения смыслового чтения в школьную практику и предложить направления для их преодоления.

Смысловое чтение в современном образовательном дискурсе рассматривается как ключевая компетенция, определяющая успешность освоения учебного материала и готовность ученика к самостоятельной интеллектуальной деятельности. Оно предполагает не только процесс декодирования текста, но и его глубокое понимание, осмысление идейного содержания, выявление скрытых смыслов, а также умение интерпретировать прочитанное в различных контекстах. Таким образом, смысловое чтение выходит за рамки традиционного механического восприятия текста и становится основой для развития критического и аналитического мышления.

Теоретические основы смыслового чтения заложены в исследованиях отечественных и зарубежных педагогов и психологов, которые связывают его с формированием универсальных учебных действий. В педагогике выделяются несколько уровней работы с текстом: от буквального понимания сюжета к его аналитической и интерпретационной обработке, включающей умение сопоставлять, обобщать, задавать вопросы и находить в тексте доказательства собственных выводов. Такой подход позволяет формировать у школьников способность видеть в произведении не только сюжетную линию, но и ценностно-смысловые ориентиры, которые становятся важными в личностном развитии.

«Смысловое чтение включает в себя три основных уровня понимания текста, а именно: фактический уровень, который предполагает, что обучающиеся умеют свободно ориентироваться в содержании текста, формулировать общую идею текста, находить в нем необходимую информацию; интерпретационный уровень, подразумевающий, что обучающиеся умеют разделить текст на значимые смысловые куски, вычленив главные мысли, составить план, таблицу или тезисы к тексту, которые смогли бы послужить в дальнейшем опорой для интерпретации прочитанного; уровень оценки информации и её применения на практике, включающий в себя умения обучающихся определять достоверность прочитанной информации, сравнивать с ранее полученными сведениями, личным читательским опытом, анализировать, высказывать оценочные суждения или свою личную точку зрения о прочитанном тексте, использовать информацию из текста в послетекстовой деятельности» [2, 24–25; 3, с. 193].

Связь смыслового чтения с функциональной грамотностью проявляется в том, что умение работать с текстом, выделять главное и использовать полученную информацию в различных ситуациях составляет основу компетенций, востребованных в XXI веке. В этом контексте уроки литературы становятся важнейшей площадкой для формирования функциональной грамотности, поскольку художественный текст предоставляет богатый материал для анализа, сопоставления и интерпретации. По мнению К.С. Николаевой, «навыки смыслового чтения образуют фундамент для развития читательской грамотности школьников, устанавливая ориентиры в обогащении обучающихся, расширении их кругозора посредством предоставления инструмента удовлетворения потребностей в познании и личных интересов» [4, с. 176].

Практическая реализация смыслового чтения на уроках литературы особенно ярко проявляется при работе с произведениями русской классики, включёнными в программу 10 класса. Эти тексты обладают богатым философским и нравственным содержанием, что позволяет не ограничиваться пересказом сюжета, а выводить учащихся на уровень анализа, интерпретации и личностного осмысления.

В ходе работы с романом в стихах Пушкина «Евгений Онегин» [5, с. 12] школьники сопоставляют судьбы героев, размышляют о трагизме конфликта между личными чувствами и общественными условиями, осознают нравственные основания поступков Онегина

и Татьяны. Смысловое чтение проявляется в постановке проблемных вопросов, требующих не механического воспроизведения содержания, а активного размышления: «Как объясняется отказ Онегина Татьяне в контексте его характера и мировоззрения?», «Является ли его поступок проявлением честности или эгоизма?», «Почему Татьяна, сохраняя любовь к Онегину, всё же отказывается изменить свою судьбу?», «Как интерпретировать выбор Татьяны: как жертву личного счастья ради долга или как проявление нравственной зрелости и внутренней силы?», «В чём заключается трагедия Онегина – в несостоявшейся любви или в неспособности найти своё место в жизни?». Обсуждение подобных вопросов позволяет учащимся воспринимать роман не только как литературное произведение, но и как пространство постановки вечных проблем, связанных с выбором человека и его ответственностью.

В романе Лермонтова «Герой нашего времени» [5, с. 57] смысловое чтение ориентирует школьников на выявление философско-нравственного смысла текста. Здесь важно не просто следить за действиями Печорина, но и анализировать его личность в контексте эпохи и человеческой природы в целом. Учащимся можно предложить проблемные вопросы: «Почему Печорина называют “портретом, составленным из пороков всего нашего поколения”?», «Можно ли считать его жертвой обстоятельств или он сам несёт полную ответственность за свои поступки?», «Почему его талант и ум не приносят счастья ни ему самому, ни окружающим?», «Является ли он злодеем, разрушающим чужие судьбы, или трагическим героем, не нашедшим гармонии с собой и миром?». Ответы на эти вопросы выводят школьников к пониманию универсальных тем – одиночества, поиска смысла жизни, утраты духовных ориентиров, что делает роман актуальным для современного подростка.

Особое значение для формирования функциональной грамотности имеет работа с романом Достоевского «Преступление и наказание» [5, с. 84]. Это произведение ставит перед учащимися вопросы, напрямую связанные с нравственным выбором человека. В рамках смыслового чтения можно предложить следующие проблемные вопросы: «Что толкает Раскольникова на преступление – социальная несправедливость, личная гордыня или стремление проверить свою теорию?», «Можно ли оправдать убийство, если оно совершается ради “высшей цели”?», «Почему герой не находит покоя после преступления, даже когда его никто не разоблачил?», «Какую роль в духовном перерождении Раскольникова играет Соня Мармеладова?»,

«Можно ли считать признание и покаяние проявлением слабости или, напротив, силы личности?». Такие вопросы позволяют школьникам увидеть не только социальные и психологические, но и философские аспекты романа, а также сопоставить их с собственным жизненным опытом и моральными представлениями.

Таким образом, работа с произведениями Пушкина, Лермонтова и Достоевского через технологии смыслового чтения делает уроки литературы пространством критического и ценностного осмысления. Постановка проблемных вопросов побуждает учащихся к самостоятельным размышлениям, формирует умение устанавливать причинно-следственные связи, сравнивать литературные образы с реальными жизненными ситуациями. Это позволяет не только глубже понимать художественный текст, но и использовать его как инструмент формирования функциональной грамотности, то есть способности применять прочитанное для анализа собственной жизни и окружающей действительности.

Проведённое исследование позволяет утверждать, что смысловое чтение художественного текста является одним из наиболее эффективных инструментов формирования функциональной грамотности школьников. Его применение на уроках литературы обеспечивает переход от простого восприятия текста к осмысленному анализу, интерпретации и соотнесению с личным и социальным опытом учащихся.

Опыт работы с произведениями Пушкина, Лермонтова и Достоевского показывает, что смысловое чтение способствует развитию целого комплекса умений: выделять главную мысль и проблематику текста, устанавливать причинно-следственные связи, формулировать и аргументировать собственную точку зрения, видеть в художественном произведении универсальные нравственные ориентиры.

Особая ценность смыслового чтения заключается в том, что оно не ограничивается рамками урока литературы, а формирует у школьников способность применять полученные знания и навыки в реальной жизни. Через постановку проблемных вопросов, требующих личностного отклика, учащиеся учатся критически воспринимать информацию, делать самостоятельные выводы и осознавать ответственность за собственный выбор.

Таким образом, смысловое чтение художественного текста выступает важнейшей педагогической технологией, позволяющей

не только углубить понимание литературы, но и развить функциональную грамотность – ключевую компетенцию XXI века, обеспечивающую успешность личности в современном обществе.

ЛИТЕРАТУРА

1 Граф С. В., Чистякова Н. Н. Технологии смыслового чтения как инструмент формирования профессиональных знаний у бакалавров // Вестник Череповецкого государственного университета. – 2020. – № 1 (94). – С. 137–148.

2 Пранцова Г. В., Романичева Е. С. Современные стратегии чтения: теория и практика. Смысловое чтение и работа с текстом. – М.: Форум, 2016. – 368 с.

3 Савина А. Ю. Смысловое чтение как условие развития метапредметных компетенций обучающихся основной школы. // Международный научный журнал «Инновационная наука». – 2025. – № 6-2. – С. 192–195.

4 Николаева К. С. Развитие у младших школьников умений смыслового чтения. Известия института педагогики и психологии образования. – 2020. – № 4. – С. 176–180.

5 Салханова Ж. Х., Демченко А. С. Русская литература. Учебник для 10 кл. естеств.-матем. Направления общеобразоват. Шк. – Алматы: Мектеп, 2019. – 184 с.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРЫН МӘСЕЛЕЛІК ӘДІСІН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ДАМЫТА АЛАМЫЗ БА?

БИЛЯЛОВА А. Б.

жаратылыстану магистрі, физика пәні мұғалім-эксперт
«Павлодар қаласындағы жаратылыстану-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі» филиалы, Павлодар қ.

МИНИКЕЕВА С. Е.

физика магистрі, физика пәні мұғалім-модератор,
«Павлодар қаласындағы жаратылыстану-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі» филиалы, Павлодар қ.

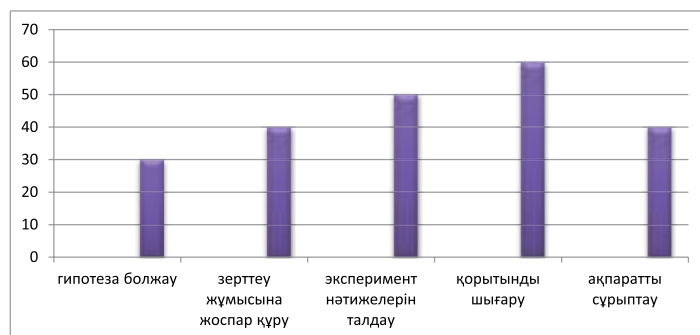
КӘКЕН Б. Е.

физика пәні мұғалімі, «Павлодар қаласындағы жаратылыстану-математика
бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі» филиалы, Павлодар қ.

Біздің мектептің миссиясына сәйкес педагогикалық ұжымның міндеті- құндылықтарды бойына сіңірген бәсекеге қабілетті тұлғаны

калыптастыру үшін әрбір оқушының әлеуетін ашу болып табылады. Біздің оқушылар дамып келе жатқан әлемде бәсекеге қабілетті болу үшін олар ауқымды ақпараттан ең маңыздысын бөліп алып, саралап, салыстырып, өмірден мысалдар келтіріп, құбылмалы жағдайда сол білімдерін қолдана білуі тиіс. Сондықтан, NIS программ-да оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытуды талап етіліп, жас ерекшеліктерімен қатар тақырыптардың шиыршықтылығы ескерілген, сабақтың тиімділігін көрсететін критерийлері де өзгерді. Сол себепті зерттеудің мақсаты - кейс оқыту арқылы айқындалған мәселелік жағдайды 9 сынып оқушыларының шешу барысында зерттеушілік дағдыларын дамыту, сонымен қатар танымдық белсенділікті қалыптастыру болып табылады. Өз сабақтарымызда келесі дағдыларды дамыту бойынша жұмыс істелді: гипотезаны болжау; жүйелендіру, топтастыру; себеп-салдар байланыстары негізінде тұжырымдарды қалыптастыру.

1 кезең. - Диагностика. Біз таңдап алған сыныпта өткен оқу жылында оқушылардың негізгі қорытындыларды тұжырымдауда қиындықтары бар екенің байқалды, кейін 2023-2024 жылғы оқу жылының 4 тоқсанында зерттеу құралы ретінде сауалнама жүргізілді, нәтижелері төменде көрсетілген.

1-кесте – сауалнама нәтижелері

2 кезең – Жоспарлау және қолдану. Бұл мәселені осы параллелде бірге жұмыс істейтін әріптестермен талқылауға шығардық. Талқылау барысында 9, 10 сынып оқушылары да осындай қиындықтардың кездесетіні анықталды, оның дәлелі сыртқы емтиханның 2 компонент нәтижелері. Оқушылардың жоғарыда көрсетілген мәселелеріне сүйене отырып, әріптестермен бірге, тиімді сабақта мұғалімнің әрекеті төмен болатын тәсілді қарастырдық, зерттеу жұмысының

жоспары құрылды. Негізгі фокус - өмірмен байланысқан мәселені орнатып, оқушыларға теориялық білімді практикада қолдануға мүмкіндік беру деп белгілеп алдық.

Оқыту әр оқушыға бағытталғандықтан, біздің мектеп психологтары жасаған сынып карталарын қолдандық. 9 «В» сыныбында 16 оқушы, оның ішінде ауызша лингвистикалық ойлау дағдысы дамыған 4 оқушы, визуалды кеңістіктік қабылдау 5 оқушы, логикалық 4 оқушы, моторлы қозғалыстық 3 оқушы бар. Сонымен қоса, бақылау арқылы оқушыларда жоғары ойлау дағдылары аса дамымаған.

Жыл көлемінде сабақтарымызды жоспарлау үшін сабақты зерттеу тақырыбын осы жылдың кәсіби даму мақсатымен байланыстырып, және осы бағыт бойынша бар әдебиеттерді зерттеп, атап айтқанда келесі авторлар қарастырылды: Сурмин Ю., Сидоренко А., Лобода В. «Ситуационный анализ, или анатомия кейс – метода»; Андюсев Б. « Кейс-метод как инструмент формирования компетентностей », Долгорукова А. « Case-study как способ (стратегия) понимания».

Кейстерді пайдалану кезінде дайындық кезені маңызды, онда “кейс” құрастырылады және алдағы сабақ үшін әдістемелік құралдар дайындалады. Таныстыру кезеңінде мұғалім сыныпта жұмысты ұйымдастырады, оқушылар жағдаймен, оның ерекшеліктерімен танысады. Кейсті талдау кезеңінде негізгі мәселе қойылады, оны шешу бойынша ұсыныстар жасалады, зерттеу жұмыстары жүргізіледі, оқушылар өз болжамдарына талдау жүргізеді және қорытынды жасайды[1,2,3].

Аталған іс-әрекеттерді өз тәжірибемізге енгізу кезінде күтілетін нәтиже ретінде оқушыларға арналған келесі дескрипторларға назар аударылды:

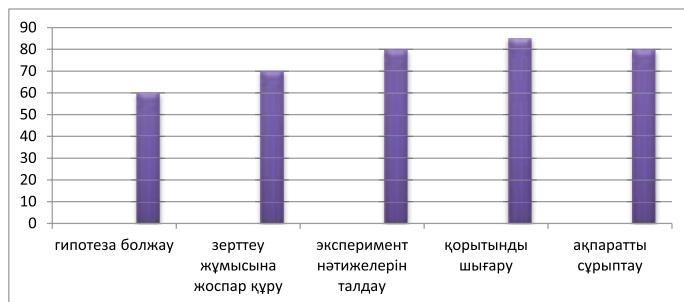
- мәселені көреді, ақпаратты талдай алады;
- негізгі мәселелерді анықтай алады;
- балама шешу жолдарын ұсынады және оларды бағалай алады;
- зерттеудің мақсаттары мен міндеттерін тұжырымдай алады;
- тәжірибелік деректерді бағалай отыра жинай алады;
- берілген тапсырманы шешу үшін ақпаратты сұрыптай алады;
- маңыздылығы бойынша саралай алады;
- оңтайлы шешімді таңдап және эксперимент жоспарын жасай алады.

Гипотезаларды ұсыну дағдыларын дамыту үшін кейстерді құрастыруда оқушылардың жас ерекшеліктерімен қоса осы сыныптың ойлау дағдылары ескерілді, сонымен қатар мотивация үшін

гипотезаларды ұсыну кезінде ынталандыру техникасын пайдаланылды. Қарама-қарсы гипотезаларды тактаға жазып отырдық, сабақтың соңында оқушылар оларға қайта оралып, өздерінің болжамдарын бағалай алды. Болжамдары дұрыс болған оқушылар келесі сабақтарда көптеген болжамдар ұсынатынын байқалды.

Оқушылар экспериментті саналы түрде жоспарлай алуы үшін сабақтан сабаққа алдымен топтарда, содан кейін жұп түрінде оқыту критерийлерінің негізінде дескрипторларды құрастыру тапсырмасы беріліп отырды, мұндай іс-әрекет оқушыларға зерттеу құрылымын көруге, әлсіз оқушыларға алгоритм ретінде қолдануға мүмкіндік берді. Оқушылар жүргізген зерттеулерден кейін «Мүмкін болатын» кейсін қолданып «Қортындыларың қаншалықты дұрыс деп ойлайсыңдар?» сұрағын қойып отырдық, сол арқылы нәтижелерін талдауға үйретуге тырыстық.

3 кезең – Қорытындылар. «Мәселелік жағдай – практика - теория - айналада қолдану» кезеңдері бойынша жүргізілген зерттеуден кейін білім сапасының даму динамикасы зерттелді. Тоқсан бойынша бағалау жұмысында талдау, синтез және бағалауға арналған тапсырмалардың орындалу пайызы 2023-2024 оқу жылының 4 тоқсанымен салыстырғанда 18% - ға артты. Байқағанмыз, оқушылар теориялық білімдерді саналы меңгергендіктен құбылмалы жағдайда сол білімдерін қолдана алады; сапалы есептерді шығара алады. Сонымен қатар оқушылардан тағы да сауалнама алдынды, нәтижелері төмен көрсетілген: (кесте 2)

2-кесте – сауалнама нәтижелері

Сабақтарымызда қолданған кейстерде өмірлік жағдайлар қолданғандықтан, оқушылардың физикаға пән ретінде қызығушылықтары артты, яғни бұрын оқушыларда сыртқы мотивация (БЖБ және ТБЖБ дайындалу) басым болса, енді ішкі мотивацияға көшу байқалды. Зерттеудің оң нәтижелері бізге оны жалғастыру

үшін негіз береді. Сонымен қатар, соңғы сауалнама бойынша, оқушылар себеп-салдар байланыстар негізінде өз зерттеулері бойынша қорытынды жазуға әлі қиналатынын атап өткен жөн.

Анықталған мәселелерді шешу үшін кадамдарымыз келесідей:

1. Әрбір оқушының сабаққа қатысып отыруын арттыру мақсатында салаланған қолдау көрсету және сабақты ұйымдастыру бойынша саралауды жалғастыру;

2. Оқушылардың себеп-салдар байланыстары негізінде қорытындыларды баяндау дағдыларын дамытуға бағытталған жаңа стратегиялар мен техникаларды іздестіру.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Сурмин Ю, Сидоренко А, Лобода В//«Ситуационный анализ, или Анатомия кейс – метод А»: Центр инноваций и развития, Киев, 2002,

2 Андюсев Б. Е. Кейс-метод как инструмент формирования компетентностей // Директор школы. № 4. – С. 61-69.

3 Долгоруков А. Case-study как способ (стратегия) понимания. Практическое руководство для тьютора системы Открытого образования на основе дистанционных технологий. Под ред. А. Долгорукова. М.: Центр интенсивных технологий образования, 2002. С. 22-44.

ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПРАКТИКАЛЫҚ ЕСЕП ШЫҒАРУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

МУФРАЖ М.

Жаратылыстану магистрі, физика пәні мұғалім-модератор,
«Павлодар қаласындағы жаратылыстану-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі» филиалы, Павлодар қ.
КАРИБЖАНОВА А.

Жаратылыстану магистрі, физика пәні мұғалім-эксперт,
«Павлодар қаласындағы жаратылыстану-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі» филиалы, Павлодар қ.

КӨКЕН Б. Е.

физика пәні мұғалімі «Павлодар қаласындағы жаратылыстану-математика
бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі» филиалы, Павлодар қ.

Кіріспе

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқушылардың теориялық білімін практикалық іс-әрекетпен

ұштастыруға жағдай жасау. Әсіресе жаратылыстану-математика бағытындағы пәндерде, соның ішінде физика курсында оқушылардың есеп шығару барысында логикалық пайымдау жасау, модель құру, нәтижелерді талдау және нақты өмірлік жағдайлармен байланыстыра білу қабілеттері ерекше маңызға ие.

Ғылыми-әдістемелік әдебиеттерде проблемалық оқыту білім алушылардың зерттеушілік әрекетін ынталандыратын, олардың дербес ойлауын жетілдіретін тиімді тәсіл ретінде сипатталады [1; 4; 9]. Аталған әдіс оқушыны дайын білімді қабылдаушы рөлінен танымдық әрекеттің белсенді субъектісіне айналдырады.

Сондықтан проблемалық оқыту – оқушылардың пәндік құзыреттілігін ғана емес, сонымен қатар метапәндік дағдыларын (зерттеу жүргізу, ақпаратты талдау, дәлелдеу, сыни тұрғыдан ойлау) қалыптастыруға мүмкіндік беретін заманауи әдістемелік бағыт. Осы тұрғыдан алғанда, проблемалық оқыту арқылы практикалық есептерді шешу дағдыларын дамыту педагогикалық тәжірибеде өзекті мәселе болып табылады [10].

Зерттеу әдіс-тәсілдері

Зерттеу барысында 9В сыныбында проблемалық оқыту әдісінің бірнеше түрі енгізілді. Атап айтқанда, сабақта проблемалық жағдаят туғызу, проблемалық сұрақтар қою, сондай-ақ эвристикалық тапсырмалар беру тәсілдері пайдаланылды. Бұл тәсілдердің барлығы оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, олардың өз бетінше қорытынды жасауына, есептерді түрлі жолмен шешуіне мүмкіндік берді [2; 3].

Зерттеу пәні – физика, бөлім – «Кинематика», тақырыптар – «Орын ауыстыру, жылдамдық, үдеу» және «Қозғалыстың кинематикалық теңдеуі».

Сабақта қолданылған проблемалық жағдаяттарға мысал: «Автобус тұрақтан қозғалып, 10 секундта 8 м/с жылдамдыққа жетті. Егер қозғалыс бірқалыпты үдемелі болса, автобустың үдеуін, жүріп өткен жолын және қозғалыс теңдеуін анықтаңдар. Ал егер қозғалыс бастапқы жылдамдықпен басталса, есептің шешімі қалай өзгереді?»

Бұл есеп дәстүрлі тапсырмадан ерекшеленіп, оқушылардан тек формуланы қолдану емес, қозғалыстың әртүрлі жағдайын салыстыруды, гипотеза ұсынуды және нәтижені график түрінде көрсетуді талап етті.

Проблемалық сұрақтарға мысалдар:

«Екі дене әртүрлі бастапқы жылдамдықпен қозғалғанда, олардың бір мезетте бір нүктеде кездесуі үшін қандай шарт орындалуы тиіс?»

«Қозғалыс теңдеуіндегі үдеу шамасы өзгерсе, дененің орын ауыстыру графигі қалай өзгереді?»

Бұл сұрақтар оқушылардың кинематика заңдылықтарын механикалық түрде қолдануына жол бермей, себеп-салдарлық байланысты іздеуге жетеледі.

Күтілген жауаптар: Оқушылардың болжамдары мынадай болды:

$$\text{- Автобустың үдеуі } a = \frac{v-v_0}{t} = \frac{8-0}{10} = 0,8 \text{ м/с}^2$$

$$\text{- Жүріп өткен жолы } s = v_0 t + \frac{at^2}{2} = 40 \text{ м}$$

$$\text{- Қозғалыстың теңдеуі. } x = 0,4t^2$$

Егер қозғалыс бастапқы жылдамдықпен басталса, теңдеу $x = v_0 t + 0,4t^2$ түрінде өзгеретінін көрсетті.

Бұл тапсырмалардың ерекшелігі – оқушылар тек дұрыс формуланы жазып қоюмен шектелмей, қозғалыстың әртүрлі модельдерін салыстырды, графиктерді құрастырды, болжамдарын топта талқылады. Эвристикалық әдіс аясында мұғалім бағыттаушы сұрақтар қойып отырды: «Неге график түзу сызық емес, қисық сызық болып шықты?», «Жылдамдықтың уақытқа тәуелділігі орын ауыстырудың уақытқа тәуелділігінен несімен ерекшеленеді?» Оқушылардың көпшілігі график арқылы қозғалыстың теңдеуін кері шығарып, математикалық модель құру тәжірибесін меңгерді.

Осылайша, проблемалық оқытудың енгізілген тәсілдері 9В сыныбы оқушыларының тек дайын шешімдерді қолдануынан гөрі, өздігінен ізденуін, болжам жасап, дәлелдеуін қамтамасыз етті.

Зерттеу нәтижелері

БЖБ тапсырмаларының жалпы ұпай саны – 12 балл. Жиналған деректерге сүйенсек, 9А сыныбы (проблемалық оқыту қолданылмаған) мен 9В сыныбының (проблемалық оқыту қолданылған) нәтижелері арасында айырмашылық байқалды.

Атап айтқанда, графикті оқу және интерпретациялау дағдыларын тексеретін тапсырмаларда 9А сыныбы оқушылары көбірек қате жіберген. Мысалы, орын ауыстырудың уақытқа тәуелділік графигінен қозғалыстың жылдамдығын анықтау немесе жылдамдық графигінен үдеуді табу барысында 9А сыныбында дұрыс жауап пайызы төмен болды. Бұл қателіктер көбінесе

оқушылардың графиктің физикалық мағынасын дұрыс түсінбеуінен туындады.

Ал 9В сыныбы оқушылары проблемалық оқыту кезінде графиктерді талдау, қозғалыс теңдеулерін салыстыру, нақты өмірлік мысалдармен байланыстыру сияқты тапсырмаларды жиі орындағандықтан, мұндай сұрақтарға анағұрлым сенімді жауап берді [6; 8; 9]. Нәтижесінде, олардың ұпайы орта есеппен 1–2 баллға жоғары болды.

Бұл деректер проблемалық оқыту әдісінің оқушылардың теориялық білімді практикалық қолдану дағдыларын дамытуда, әсіресе кинематика бөлімінде графикалық талдауларды орындауда тиімділігін көрсетеді.

Талқылау

Зерттеу барысында 9А және 9В сыныптарында бір тақырып аясында (кинематика бөлімі: орын ауыстыру, жылдамдық, үдеу және қозғалыстың кинематикалық теңдеуі) әртүрлі оқыту тәсілдері қолданылды. 9А сыныбында дәстүрлі түсіндірме-баяндау әдісі басым болса, 9В сыныбында проблемалық оқыту элементтері жүйелі түрде енгізілді.

Проблемалық оқыту әдістерінің ішінде ең көп қолданылғандары [1; 2; 5]:

Проблемалық сұрақтар қою әдісі. Мысалы, «Егер дене белгілі бір уақыт аралығында жылдамдығын екі есе арттырса, график қалай өзгереді?» деген сұрақтар оқушылардың болжам жасау, график тұрғызу арқылы өз пікірін дәлелдеуге итермеледі.

Жағдаяттық тапсырмалар әдісі. Сабакта оқушыларға «Жолаушы автобустан қалып қойған жағдайда оны қуып жету үшін қандай жылдамдықпен жүруі тиіс?» сияқты практикалық мазмұндағы есептер ұсынылды.

Зерттеу тапсырмалары. Қозғалыстың кинематикалық теңдеулерін пайдаланып, белгілі бір бастапқы шарттар үшін орын ауыстыруды есептеу және нәтижені график арқылы тексеру міндеттелді.

Аталған әдістердің барлығы оқушылардың теорияны механикалық түрде есте сақтауын емес, оны әртүрлі формада (есеп, график, тәжірибелік жағдаят) қолдана білуін қамтамасыз етті.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, проблемалық оқыту қолданылған 9В сыныбының оқушылары графикті талдау, физикалық шамалардың өзара байланысын түсіну және қорытынды жасау барысында анағұрлым жоғары көрсеткішке жетті. Әсіресе,

графиктен физикалық шамаларды анықтау тапсырмаларында 9А сыныбы оқушылары жиі қате жіберген болса, 9В сыныбында дұрыс жауап пайызы едәуір жоғары болды.

Бұл айырмашылық проблемалық оқытудың оқушыларды танымдық белсенділікке тартып, олардың абстрактілі ұғымдарды нақты өмірлік жағдайлармен байланыстыра білуіне ықпал ететінін дәлелдейді. Сонымен қатар, оқушылардың жауаптары олардың тек дайын формуланы қолданумен шектелмей, есептің мәнін терең түсінуге талпынғанын көрсетті.

Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері проблемалық оқыту әдісін қолдану оқушылардың практикалық есеп шығару дағдыларын, әсіресе графикалық талдау мен зерттеушілік қабілеттерін дамытуда тиімді педагогикалық құрал болып табылатынын айғақтайды.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу нәтижелері проблемалық оқыту әдісін енгізудің оқушылардың практикалық есеп шығару дағдыларына оң ықпал ететінін айқын көрсетті. Дәстүрлі әдіспен оқытылған 9А сыныбы мен проблемалық оқыту негізінде білім алған 9В сыныбының БЖБ нәтижелерін салыстыру барысында айтарлықтай айырмашылық байқалды. Әсіресе, графиктерді оқу, кинематикалық теңдеулерді қолдану және физикалық шамалардың өзара байланысын талдау тапсырмаларында 9В сыныбының көрсеткіші жоғары болды.

Бұл құбылыс проблемалық оқытудың оқушылардың тек формалды есептеу әрекеттерін емес, сонымен қатар олардың танымдық дербестігін, сыни тұрғыдан ойлау қабілетін және практикалық жағдаяттарды талдау дағдыларын дамытуға ықпал ететінін дәлелдейді.

Зерттеу қорытындылары төмендегі тұжырымдарды жасауға негіз болады:

Проблемалық оқыту әдістерін (проблемалық сұрақтар қою, жағдаяттық есептер, зерттеу тапсырмалары) жүйелі қолдану оқушылардың теориялық білімді практикалық әрекетпен ұштастыруына мүмкіндік береді [2; 3; 7].

Мұндай тәсілдер оқушылардың графикалық және аналитикалық тапсырмаларды орындау тиімділігін арттырады, бұл БЖБ нәтижелерінен айқын көрінеді [6; 8].

Оқыту процесінде проблемалық әдістерді қолдану білім алушылардың мотивациясын күшейтіп, пәнге деген қызығушылығын арттырады [4; 9; 10].

Сонымен, проблемалық оқыту – жаратылыстану пәндерін оқытуда оқушылардың практикалық есеп шығару қабілеттерін дамытуға, олардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастыруға бағытталған тиімді педагогикалық стратегия болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Әбдіғапбарова, У. А. Проблемалық оқытудың теориялық негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2018. – 215 б.
- 2 Жанпейісова, М. Ә. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. – Алматы: Білім, 2006. – 256 б.
- 3 Қараев, Ж. А. Деңгейлеп оқыту технологиясының мәселелері. – Алматы: РБК, 2010. – 185 б.
- 4 Савин, Н. В. Педагогика: теория и практика. – Москва: Академия, 2019. – 320 с.
- 5 Полат, Е. С., Бухаркина, М. Ю. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. – Москва: Академия, 2016. – 368 с.
- 6 Mukhina, V. S. Psychology of Learning. – London: Routledge, 2017. – 280 p.
- 7 Хмель, Н. Д. Теория и методика обучения физике. – Алматы: Білім, 2012. – 340 б.
- 8 Пидкасистый, П. И. Педагогика: Учебное пособие. – Москва: Академический проект, 2020. – 432 с.
- 8 Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 p.
- 9 Bruner, J. The Process of Education. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009. – 176 p.

БІРТҰТАС ТӘРБИЕ ЖОБАСЫ АЯСЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ STEAM ЖӘНЕ ВОСКОБОВИЧ ӘДІСТЕРІМЕН ОҚУ ТӘЖІРИБЕСІНДЕ ЖАҢҒЫРТУ

КОШУМХАНОВА А. Т.

мектепке дейінгі арнайы пәндер оқытушысы, Жаяу Мұса атындағы Ақсу жоғары көпасалалы колледжі, Ақсу қ.

КИРИБАЕВА А. С.

мектепке дейінгі арнайы пәндер оқытушысы, Жаяу Мұса атындағы Ақсу жоғары көпасалалы колледжі, Ақсу қ.

Біртұтас тәрбие жобасы қазіргі таңда балабақшадан бастау алып келеді. Оның негізгі мақсаты – мектепке дейінгі ұйымдардағы біртұтас тәрбие бағдарламасын зерттеу, соның негізінде балалардың тәрбиесі мен қалыптасуына әсер ететін факторларды анықтау. [2, с.1] Жоба аясында балабақшада тәрбиенің қолданылу әдістері мен стратегиялары, сондай-ақ, балалардың ұлттық және адамгершілік құндылықтарын қалыптастырудағы ролі зерттеледі [3, с.1].

Біртұтас тәрбие бағдарламасы арқылы балаларға әлемдік озық білім мен ұлттық құндылықтарды берудің тиімді жолдары қарастырылып, түрлі тәжірибелер мен зерттеулер нәтижелері талданады. [2, с.1] Осы мақсатта оқу тәжірибесі барысында біз «Ұлттық STEAM» жобасы, Воскобовичтің әдістерін ұлттық нақышта қолдану үшін әр түрлі дамытушы құралдар құрастырдық.

«Ұлттық STEAM» киіз үй форматында жасалған Мектепке дейінгі Үлгілік оқу бағдарламасының бес дағдысына сәйкес құрастырылған. (1-сурет)

1-сурет – «Ұлттық STEAM»

1. Киіз үйдің бөлшектерін «Физикалық қасиеттерді дамыту» дағдысы бойынша дене тәрбиесі ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде әр түрлі жаттығуларды жасауда қолдануға болады. (2-сурет)

2-сурет – «Физикалық қасиеттерді дамыту» дағдысы

2. Коммуникативтік дағдыларды дамыту бойынша сөйлеуді дамыту, қазақ тілі, көркем әдебиет бөлімдерінен әр түрлі тапсырмаларды орындатуға болады. (3-сурет)

3-сурет – «Коммуникативтік дағдыларды дамыту» дағдысы

Мысалы:

- үй жануарлары мен жабайы аңдарды ажырат, олар қалай дыбыстайды, қимыл-қозғалыстары қандай, немен қоректенеді деген тапсырмаларды орындай алады.

- жемістер мен көкөністерді ажырат, түстері мен дәмі қандай болатынын айтады.

Сонымен қатар, дәл осындай форматта киіз үйдің әр қанатына ертегі түрлерін де жасап ойнатуға болады. Бұл арқылы баланың тілі, байланыстырып сөйлеуі, қолдарымен ұстап көру арқылы қол моторикасы дамиды. [3, с.2]

3. Танымдық және зияткерлік дағдыларды дамыту бойынша ерте жас және кіші топтарында сенориканы ұйымдастыруға болады, балалар түстерді, пішіндерді ажыратады, саусақ ұштарымен бұрау, байлау, тоқу және қуыршақты киіндіру арқылы өзіне-өзі қызмет көрсету, мәдени-гигиеналық дағдыларына үйренеді. Геометриялық пішіндерді ажырата отырып, картина құрастырады [1, с.2] (4-сурет)

4-сурет – «Сенсорлық қабілетті дамыту» дағдысы

Ортаңғы және ересек топтарына есептер шығартуға, логикалық тапсырмалар беруге болады.

Бұл әдістемелік құрал арқылы балалар еркін отырып ойнайды, тәрбиеші көмегімен тапсырмаларды орындай алады. (5-сурет)

5-сурет «Танымдық және зияткерлікті дамыту» дағдысы

Киіз үйдің канаттарындағы тапсырмаларды ауыстырып отыруға да болады.

Жалпы STEM технологиясы өзі - жаратылыстану ғылымдары, инженерия, технология, шығармашылық және математика бағыттары бойынша білім береді. Осы негізде құрылған біздің «Ұлттық STEAM» жобамыз арқылы да балабақшада балалар бірлесіп жұмыс істеуді, жан-жақты үйренгендерін тәжірибеде қолдана білуді үйренеді.

Балалар ойнай отырып, айнала қоршаған орта туралы білімді бойларына сіңіреді, алдарына нақты мақсат қоюды меңгереді.

Келесі құралдар Воскобовичтің «Ғажайып текше», «Күлгін орман» және «Геокоонт» әдістеріне сүйене отырып жасалған ұлттық нақыштағы құралдар.

Қазіргі ЖИ дамыған заманда не себепті Воскобовичтің әдістерін қолға алдым? Себебі, мектепке дейінгі балалардың психологиясы тұрақсыз, әрі әлсіз болып келеді, олар техникаға және дайын ақпараттарға тез үйренеді, бірақ жан-жақты дамып, оны жақсы жағынан жүзеге асыра алмайды. Сол себепті, олардың миын шынықтырып дамыту үшін өздерінің білім беру жүйесінде іздерін қалдырып кеткен ғұламаларымыздың әдістерін қолдануды жөн көрдік, бірақ біз оны ұлттық нақышта етіп жаңыртуды шештік.

Мысалы : Воскобовичтің «Квадрат Воскобовича» әдісін «Сықырлы оюлар» деп алып, ол арқылы ертегілер құрастырып жасауға және кез келген заттарды бейнелеуге болатынын көрсеттік. Үшбұрыштың орнына ұлттық оюларды қойып екі және төрт түсті етіп жасадық. (6-сурет)

6-сурет – «Ғажайып текше»

Келесі әдіс «Геокоонт» - ол ойын-құрастыру, көбінесе ертегі сюжеттерімен байланысты болып келеді. [4,с.3] (7-сурет)

Ойынның құрылымы: ағаштан жасалған тақтайша, резеңкелерден әр түрлі облар мен пішіндер жасауға болатын кезейіннен жасалған шегелер.

Ойынның мақсаты: баланың құрастыру қабілетін, кеңістікте бағдарлауы, зейін, есте сақтау, шығармашылық қабілеттерін, ұсақ қол моторикасын, салыстыру, қорытындылау қабілеттерін дамыту [1,с.3].

Бұл құрал арқылы тәрбиеші-педагог қажетті оюды немесе ертегідегі кейіпкерді айтып отырады, бала өз қиялы және білімі бойынша құрастырып отырады [3,с.3].

7-сурет «Геоконт»

Келесі құрал «Күлгін орман» - ол сенсомоторлық дамытушы орта. [4,с.4](8-сурет)

«Күлгін орман» құралын қолдану арқылы бала:

Қоршаған ортамен (тірі және өлі табиғатпен, жыл мезгілдерімен, өзгерістермен және т.б..) танысады.

Тілін дамыта алады, таниды, топтауды үйренеді, жүйелеуді біледі

Өз еркімен жұмыс жасауға үйренеді.

8-сурет «Күлгін орман»

Қорытындылай келе, біз «Ұлттық STEAM» жобасы және Воскобовичтің әдістеріне негізделген құралдар арқылы қазіргі таңда қолданыстан қалып қойған әдістер мен құрал-жабдықтарды қайта жаңғырту арқылы балаларды әлі де болса қызықтыра отырып, дамытуға болатындығын жеткізе алдық деп ойлаймыз. Себебі, қазіргі цифрландырылған заманда біздің және ғұлама адамдардың аса маңызды әдіс-тәсілдері артта қалып барады. Ал, оны қайта жаңғыртатын болсақ, ол біздің болашағымыз үшін өте тиімді әрі маңызды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Ж. Қ. Дүйсенова, Қ. Н. Нығметова. Балалар психологиясы. – Алматы, 2012.

2 Біртұтас тәрбие бағдарламасы.

3 Ешенгазина А. С. Тұлғаның құндылықтық бағыттылығының теориялық негіздері. – 2020

4 Развивающие игры Воскобовича / Книга Умные игры в добрых сказках Макушкина С. В., Электронное пособие.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ С ЭЛЕМЕНТАМИ СЛУЧАЙНОСТИ (ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ БИНГО И ИГРЫ С КУБИКАМИ) В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ С ПРИМЕНЕНИЕМ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ХОДЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ

КОШУМХАНОВА А. Т.

преподаватель специальных дисциплин, Аксуский высший
многопрофильный колледж имени Жаяу Мусы, г. Аксу

КИСЛИЦИНА Е. Д.

студент, Аксуский высший многопрофильный
колледж имени Жаяу Мусы, г. Аксу

Современное дошкольное образование ориентировано на развитие личности ребёнка в условиях стремительно меняющегося мира. Для успешной социализации и дальнейшего обучения необходимо формировать у детей универсальные навыки: умение взаимодействовать, принимать решения, справляться с неожиданными ситуациями. Одним из эффективных инструментов

достижения этих целей являются игровые технологии, которые позволяют сочетать обучение и игру [3,с.1].

Особую ценность представляют игры с элементами случайности – образовательное бинго и игры с кубиком. Их использование стимулирует познавательный интерес, формирует стрессоустойчивость и способствует развитию когнитивных процессов. Включение в образовательную практику технологий искусственного интеллекта позволяет повысить эффективность данных методик, обеспечивая персонализацию заданий, гибкость и вариативность игрового процесса. [5,с.1]

Цель исследования заключается в анализе возможностей применения образовательного бинго и игр с кубиками в дошкольном образовании с опорой на искусственный интеллект.

Игра — ведущий вид деятельности ребёнка дошкольного возраста. По мнению

Л. С. Выготского, именно в игре формируются важнейшие психические функции и закладываются основы будущего обучения. Дидактические игры выступают связующим звеном между обучением и развлечением, обеспечивая усвоение знаний в доступной форме.[2,с.1]

Игры с элементами случайности обладают особым значением, так как позволяют моделировать непредсказуемые ситуации. Ребёнок учится действовать в новых условиях, что способствует развитию адаптивности. В психологии доказано, что неопределённость стимулирует работу памяти, внимания и воображения, активизирует эмоциональную сферу [3,с.1].

Современные исследования также подчёркивают значение цифровых технологий. Искусственный интеллект, интегрированный в игровую деятельность, открывает широкие возможности: от автоматической генерации заданий до анализа индивидуального прогресса ребёнка [1,с.1].

Игровые технологии с элементами случайности

Образовательное бинго представляет собой игру, где педагог раздаёт детям карточки с изображениями или словами, а ведущий называет случайные элементы. Задача ребёнка – закрыть совпадающие картинки или понятия [4, с.1].

В дошкольной практике данная игра используется для закрепления знаний о числах, цветах, животных, геометрических фигурах.

Случайный выбор элементов делает игру динамичной и непредсказуемой.

Бинго развивает внимание, память и формирует умение следовать правилам.

Игры с кубиками основаны на случайном выпадении символов или чисел.

Они могут использоваться для решения примеров, составления слов, определения эмоций.

Кубики помогают формировать логическое мышление, навыки счёта и речевые умения.

Игры данного типа способствуют развитию эмоциональной устойчивости: ребёнок принимает случайный результат и учится адаптироваться к нему.

Использование искусственного интеллекта в игровых технологиях

Искусственный интеллект в дошкольном образовании выполняет функцию помощника воспитателя:

Персонализация: AI подбирает уровень сложности задания под индивидуальные способности ребёнка.

Гибкость: система может генерировать новые карточки бинго или цифровые кубики.

Анализ прогресса: AI фиксирует успехи ребёнка, формируя рекомендации для воспитателя.

Дополнительная мотивация: использование цифровых подсказок (звук, визуальные эффекты) делает игру более увлекательной.

Таким образом, интеграция искусственного интеллекта в игровые методики усиливает их эффективность и расширяет возможности педагога.

Практическая часть (примеры применения)

Образовательное бинго «Мир животных»

Дети получают карточки с изображениями животных.

AI случайным образом выбирает животных и озвучивает их звуки.

Ребёнок должен найти и закрыть соответствующую картинку.

Кубиковая математика

Дети бросают цифровой кубик.

Выпавшее число используется для составления примера.

AI фиксирует результат и предлагает дополнительное задание.

Эмоциональные кубики

На гранях изображены эмоции (радость, грусть, удивление и др.).

Ребёнок бросает кубик и показывает соответствующую эмоцию.

AI через камеру анализирует выражение лица и даёт обратную связь.

Эти примеры демонстрируют возможность интеграции традиционных и цифровых технологий в дошкольное образование.

Новизна исследования заключается в обосновании эффективности сочетания традиционных игровых методик с инновационными возможностями искусственного интеллекта. Предлагается рассматривать элемент случайности как фактор развития стрессоустойчивости и гибкости мышления, а ИИ — как средство персонализации и расширения игровых сценариев. [1,с.2]

Проведённое исследование позволяет сделать ряд обобщающих выводов. Игровые технологии с элементами случайности (образовательное бинго и игры с кубиками) представляют собой эффективный инструмент развития дошкольников, позволяющий одновременно решать задачи обучения, воспитания и психологического развития. [3,с.2]

Во-первых, такие игры стимулируют познавательную активность детей: они учат концентрироваться на задании, развивают память, внимание и мышление, способствуют закреплению знаний о числах, цветах, предметах и явлениях окружающего мира.

Во-вторых, элемент случайности играет ключевую роль в формировании стрессоустойчивости и адаптивности. Ребёнок учится принимать непредсказуемые результаты, действовать в условиях неопределённости, что является важным навыком для будущего обучения и жизни в целом.

В-третьих, интеграция искусственного интеллекта в игровую деятельность расширяет педагогические возможности. AI позволяет индивидуализировать задания, отслеживать динамику развития каждого ребёнка, генерировать новые игровые сценарии и тем самым обеспечивать более гибкий и результативный образовательный процесс.

Таким образом, научная новизна работы заключается в предложении модели, объединяющей традиционные игровые технологии и инновационные цифровые инструменты. Это сочетание делает обучение более современным, разнообразным и адаптивным к потребностям конкретного ребёнка.

Перспективным направлением дальнейших исследований является разработка цифровых приложений и AI-платформ для дошкольного образования, которые позволят педагогам интегрировать игровые методики в повседневную практику. В будущем это может привести к созданию интеллектуальных образовательных систем, способных формировать индивидуальные траектории развития детей уже на этапе дошкольного обучения.

ЛИТЕРАТУРА

1 Стандарты внедрения искусственного интеллекта в образование Казахстана – документы и акты, определяющие национальные основы и рамки применения искусственного интеллекта.

2 Выготский Л. С. Игра и её роль в психическом развитии ребёнка // Собрание сочинений : в 6 т. Т. 4. – М. : Педагогика, 1984. – С. 243–270.

3 Эльконин Д. Б. Психология игры. – М. : Педагогика, 1978. – 304 с. – С. 15–37, 112–138.

4 Бабаева Т. И., Поливанова К. Н. Игровые технологии в дошкольном образовании. – СПб. : Речь, 2010. – 208 с. – С. 98–123.

5 Полат Е. С., Бухаркина М. Ю. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М. : Академия, 2015. – 368 с. – С. 134–160.

ДҮНИЕТАНУ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТІН АРТТЫРУ ӘДІСТЕРІ

КОЗЫБАЕВА А. С.

бастауыш сынып мұғалімі, Иса Байзақов атындағы жалпы орта білім беру мектебі, Ертіс ауданы, Павлодар облысы

Дүниетану сабақтарында оқушылардың танымдық қабілетін арттыру – маңызды педагогикалық мақсаттардың бірі. Бұл қабілетті дамыту, баланың қоршаған әлемді тереңірек түсінуіне, табиғат пен қоғам туралы білімінің кеңеюіне ықпал етеді. Танымдық қабілеттерді дамыту үшін әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады. Міне, олардың кейбірі: 1 Зерттеу және тәжірибе жасау. Оқушыларды өз бетімен зерттеулер жасауға, тәжірибелер жүргізуге үйрету — танымдық қабілеттерін арттырудың тиімді әдісі. Оқушыларға түрлі табиғи құбылыстарды зерттеу, ғылыми

тәжірибелер жүргізу арқылы теориялық білімдерін тәжірибе жүзінде қолдануға мүмкіндік беріңіз. Мысалы, өсімдіктердің өсуі немесе су айналымы туралы тәжірибелер жүргізу балалардың қызығушылығын арттырып, ғылыми ойлау дағдыларын дамытады. 2 Проблемалық оқыту. Проблемалық оқыту әдісінде мұғалім оқушыларға шешімін табуы тиіс мәселе ұсынады, ал олар өздері осы мәселені талқылап, түрлі шешімдер ұсынады. Бұл әдіс балалардың аналитикалық ойлау қабілеттерін дамытып, өз ойларын дәлелдеп, пікір алмасуға үйретеді. Мысалы, «Қоршаған ортаға зиян келтіретін әрекеттердің салдары қандай?» деген сұрақты талқылау арқылы оқушылар экологияның маңызын тереңірек түсінеді. 3 Диалогтық оқыту. Диалогтық оқытуда мұғалім мен оқушы арасында пікірталас пен сұрақ-жауап арқылы сабақ жүреді. Бұл әдіс балалардың өз ойларын еркін жеткізуіне, пікірталастарға қатысуына және әртүрлі көзқарастарды тыңдай отырып, өз білімдерін тереңдетуіне көмектеседі. Мысалы, «Табиғатты қорғаудың маңызы неде?» деген сұрақты талқылау арқылы балалар өз пікірлерін айтып, өз білімдерін жетілдіреді. 4 Интерактивті әдістер мен құралдар. Интерактивті такта, түрлі мультимедиялық құралдар мен қосымшаларды пайдалану сабақтың тиімділігін арттырады. Визуализация арқылы оқушылардың ой өрісі кеңейеді. Мысалы, табиғат көріністерін немесе географиялық карталарды көрсету, осы тақырып бойынша сұрақтар қою балалардың қызығушылығын арттырады және танымдық қабілеттерін дамытуға көмектеседі. 5 Жобалық әдіс. Жобалық әдіс оқушыларға нақты бір тақырыпты зерттеу үшін топта жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс зерттеу дағдыларын қалыптастырып, білімді өз бетінше игеруге ынталандырады. Мысалы, оқушыларға жергілікті табиғат, экология немесе адамзаттың әсері туралы жобалар жасап, оларды презентация ретінде ұсынуды тапсырсаңыз, бұл олардың ақпаратты жинақтап, оны жүйелеп ұсыну дағдыларын дамытады. 6 Кейс-стади әдісі. Кейс-стади әдісі нақты өмірден алынған мысалдар мен жағдайларды талқылауды білдіреді. Бұл әдіс арқылы оқушылар теорияны іс жүзінде қолдану мүмкіндігін алады. Мысалы, оқушыларға «Қалдықтарды дұрыс жою» немесе «Су ресурстарын үнемдеу» сияқты мәселелерді қарастыруды ұсынып, оларды нақты шешімдер табуға бағыттай аласыз. 7 Сыни ойлау әдісі. Сыни ойлау дағдыларын дамыту үшін мұғалім оқушыларды ойлануға, ақпаратты талдауға, салыстыру мен бағалауға үйретеді. Бұл әдіс оқушылардың мәселеге әртүрлі көзқараспен қарап, ойлап, шешім қабылдау қабілеттерін жетілдіреді. Мысалы, «Ауа

ластануының адам денсаулығына әсері қандай?» деген сұрақты қарастырып, оқушылардың осы мәселеге қатысты сыни ойлауын дамытсаңыз болады. 8 Бейнемазмұндар мен анимацияларды қолдану. Әр түрлі бейнемазмұндар мен анимациялар оқушыларға күрделі ұғымдарды жеңіл әрі түсінікті етіп жеткізуге көмектеседі. Табиғат құбылыстары, экологиялық процестер туралы анимациялар көрсетіп, оқушылардың осы тақырыпқа деген қызығушылығын арттырып, терең білім алуға ынталандырады. 9 Карталар мен диаграммаларды пайдалану. Географиялық карталар, схемалар, диаграммалар мен кестелер оқушылардың білімін визуалды түрде ұсынуға мүмкіндік береді. Олар оқушылардың оқыған материалды жақсы түсініп, ұғымдарды логикалық түрде топтастыруына көмектеседі. Мысалы, өзендердің, көлдердің, таулардың және басқа географиялық объектілердің карталарын қолданып, оларды зерттеу арқылы оқушыларға география пәнін қызықты етуге болады. 10 Табиғатпен танысу және дала сабақтары. Табиғатқа шығу және оқушыларды экологиялық жорықтарға қатыстыру да танымдық қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Жергілікті табиғат жағдайлары мен өсімдіктер мен жануарларды бақылау арқылы 100 оқушылар осы әлемнің сұлулығын, түрлі экологиялық мәселелерді өз көздерімен көріп, түсінеді. Дүниетану сабақтарында оқушылардың танымдық қабілеттерін арттыру үшін әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолдану өте тиімді.

Оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуы, өз бетінше зерттеу жасау мүмкіндігі, шығармашылық пен сыни ойлауды дамыту – олардың білімдерін тереңдетуге және әлемді кеңірек түсінуге көмектеседі. Әдіс-тәсілдердің әртүрлілігі, қызықты әрі тартымды сабақтар балалардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, жаңа білімге деген құштарлығын оятады. Еліміздің әлемдік кеңістіктегі орны отандық білім беру мазмұнына көптеген өзгерістер енгізуде. Атап айтқанда, білім беру реформасын жаңа парадигмаға бейімдеу, білім беру жүйесінің әлемдік стандарттарға ден қоюы, бағалау критерийлерін өзгерту, сандық әрекеттерден сапалық көрсеткіштерге көшу және т.б. Бұл мәселелер еліміздің әлеуетін арттырудың алғы шарттары болып табылады. Әр елдің болашағы сол халықтың білім, ғылым деңгейімен анықталатындықтан оқу жүйесін неғұрлым тиімді құра білу қажеттілігі қай кезде де өзекті мәселе болып қалмақ. Әр баланың жеке қабілетіне қарай танымдық қабілетінің дамуын жеке адамның патриоттық сезімін, Отанға деген сүйіспеншілігін дамыту мәселелері мемлекеттік білім

саясатының басты ұстанымы. Осыған орай білім беруді ізгілендіру барысында жеке тұлғаны дамыту, өзіне сенімді, танымдық қабілеті, дүниетанымы дұрыс қалыптасқан азамат тәрбиелеуде дүниетану пәнінің алатын орны ерекше [1, 45-б.].

Бастауыш сынып оқушыларына дүниетануды оқытудағы міндет – олардың түсініктерін кеңейтіп, ұғымдарын қалыптастыруда күнделікті жүйелі жұмыс жүргізу. Бұл жағдайда білімді игерудің бірінші кезеңі жеке табиғат құбылыстарын немесе деректерін қабылдау болып табылады. Қабылдау оқушының сенімі арқылы жүзеге асып, танымға ұласады. Қоршаған дүниені білу танымға байланысты. Оқушы бойында дүниетанымды қалыптастыруда адам, қоғам, табиғат туралы білімдер негізгі тірек болады. Адам – қоғам- табиғат арасындағы байланысты және олардың үнемі бірлікте дамитынын оқушылар бастауыш сыныптан бастап оқып, түсінуі, тануы тиіс. Бақылау жасау әдісі – біріншіден, оқушы бойында қоршаған дүниеден нақтылы және бейнелі түсініктер мен ұғымдар қалыптастыруға, соның негізінде бастауыш класс оқушыларының шығармашылық ойлау әрекетін, ауызша және жазбаша сөзін дамытуға мүмкіндік береді. Екіншіден, табиғи құбылыстардың үздіксіз өзгеруі мен дамуына, табиғатта болып жатқан құбылыстардың өзара байланысы мен заңдылығына, дүниенің біртұтастығына балалардың көзін жеткізеді. Үшіншіден оқушының бақылағыштық, байқағыштық қасиеттерінің қалыптасуына мүмкіндік береді, ол зейін тұрақтылығын тәрбиелеп, шығармашылық, танымдық қабілетін арттырады. Сабақта бақылауды іскерлікпен ұйымдастырып, әдістемелік жағынан дұрыс қолдана білу мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Бақылау әдісін сабақта қолдануда төмендегідей жүйені қолданамын. 1 Бақылау өткізуге сай оқу материалдарын іріктеу. 2 Оқушыларды бақылау өткізуге дайындау. 3 Сабақта бақылауға қажетті қарапайым түсініктер мен ұғымдарды қалыптастыру. 4 Бақылаудың мақсатын айқын қоя білу. 5 Күн ілгері бақылауға қажетті тапсырмалар әзірлеп, балаларға тапсырмалар беру. 6 Қажетті жабдықтарды дайындау. 7 Бақылау нәтижелерін жазу, қорытындылар шығару.

Дүниетану сабақтарында оқушылардың танымдық қабілетін арттыру үшін қолданылатын негізгі әдістің бірі-салыстыру. Өз кезінде К. Д. Ушинский «Салыстыру кез келген ұғымның және кез келген ойлаудың негізі болып табылады» деген болатын. Мысалы: Қылқан жапырақты және жапырақты ағаштарды салыстырғанда бірінші- жалпы белгілерін, тамыры, бұтағы, діңі, жапырағын

салыстырады. Негізгі айырмашылығы жапырақтарында екендігіне көңіл бөлінеді.. Қылқан жапырақты ағаштың жапырағы қылқан түрінде болатындығы жайлы қорытындыға келеді. Салыстырудағы маңызды қадам – оқушылардың заттың ең маңызды белгілерін айыра білуі болып табылады. Қазіргі кезде салыстырудың тірек сызбалық түрлері кеңінен қолданылады. Мысалы: Венн диаграммасы арқылы салыстыру. Бұнда кез-келген екі зат салыстырылып, олардың ұқсастығы ортаңғы диаграммаға жазылып, айырмашылықтары екі шеткі диаграммаға жазылып, салыстырылады. Дүниетану сабақтарында оқушылардың танымдық қабілетін арттыру үшін қолданыла-тын негізгі әдістің бір-тәжірибе. Оқушыларға табиғат объектілерінің қасиеттерін, табиғат 102 құбылыстарының мәнін таныстыру қажет болған жағдайларда тәжірибелер жасаудың үлкен танымдық мәні бар. Дүниетану сабақтарында өткізілетін тәжірибелер кейбір табиғи құбылыстарды қолдан қайта жасауға мүмкіндік береді. Пайдалы қазбалардың қасиеттерімен, сұзу арқылы суды тазартумен, топырақ қасиеттерімен, тұқымның өнуін бақылаумен т. б материалдармен танысу үшін тәжірибелер жасау қажет. Тәжірибелер мұғалімнің көрсетуімен немесе оқушылардың жаппай қатысуымен өткізіледі. Мұғалім тәжірибе жасау үшін төмендегідей дайындық жұмыстарын жүргізеді. 1 Тәжірибеге қажетті құралдарды дайындау 2 Тәжірибеге қажетті материалдарды іріктеу 3 Мұғалім күні бұрын тәжірибені бастан аяқ толық өткізіп байқауы керек. 4 Тәжірибе өткізу кезінде оқушылардың өзін қалай ұстау керектігі жөнінде қауіпсіздік ережелерімен таныстырады. 5 Тәжірибе өткізу мақсаттары мен міндеттерін хабарлайды. 6 Тәжірибенің міндетін шешетін сұрақтарды алдын ала тақтаға жазып қояды. Егер тәжірибе отпен, қышқылмен жүргізілетін болса немесе балалардың орындауы үшін қиын болса, мұғалім өзі тәжірибені жасап көрсетеді. Мұғалім мұндай жағдайда қажетті приборларды балалардың барлығы тәжірибенің барысын көре алатындай етіп, мұғалімнің үстеліне немесе тәжірибелер өткізуге арналған арнайы тұғырға жайғастырады [2, 16-б.]. Жаппай тәжірибе өткізген кезде кезекшілер оқушыларға тәжірибе өткізуге қажетті жабдықтар мен заттарды таратып береді. Оқушылар мұғалімнің басшылығымен тәжірибені орындайды, соңында оқушылар алынған нәтижелерді талдап, тиісті қорытындылар жасайды. Келесі әдістердің бірі – саяхат. Саяхат сабағы көбіне осы пәнде жүргізіледі. Жыл мезгілдерінің ерекшеліктерін, табиғатта болатын әртүрлі құбылыстардың өзгерістерін анықтау барысында «Күздің

белгілері», «Күз мезгіліндегі өзгерістер», «Жыл мезгілдері» т.б тақырыптарда саяхат өткізуге болады. Оқушылар тақырып барысында ақпарат ресурстарын жинау арқылы белгілі бір сұрақтарға жауаптар табады. Бақылау нәтижелерін қағаз бетіне түсіреді. Оқытуды ұйымдастырудың бұл формасы ұжымдық қарым-қатынасты дамытады. Саяхат сабағының нәтижесі оқушылардың шығармашылық жұмыстарында жалғасын табады.

Дүниетану сабақтарында оқушылардың танымдық қабілетін арттырудың осы әдістері-оқушылардың шығармашылық қабілеттерін шыңдайды. Оқушылардың шығармашылығын шыңдап, танымдылық қабілеттерін қалыптастырып, дүниетанымын кеңейтетін бұл әдістерді жүзеге асыру үшін «Сын тұрғысынан ойлау» стратегиялар мен «Дамыта оқыту», «Топтық оқыту» технологияларын қолдануды тиімді деп есептеймін. және осы технология, стратегияларды сабақта қолдануға болады. Оқулықта оқушылардың зерттеушілік дағдыларын дамытуға ерекше назар аударылған. Пәннің мазмұны биологиялық пәндердің кіріктірілген негізін құрайтын болғандықтан, сабақ беру барысында тәжірибе жасау, зерттеу жұмысын жүргізу, сарамандық жұмыс түрлері басым болады. Сабақта бақылау, эксперимент әдістерін қолдана отырып, зерттеу жұмысының қағидаларын игереді. «Мен зерттеушімін», «Тірі табиғат», «Заттар және олардың қасиеттері», «Жер және ғарыш», «Табиғат физикасы» сияқты оқу бөлімдерін зерделеу барысында оқушылар қарапайым да қызықты тәжірибелер жүргізіп, табиғат құбылыстарының даму үдерістерін сипаттап, болжап, түсіндіреді. Осындай тәжірибе түрлері зерттеу қызметінің бағыттарын айқындауға мүмкіндік береді. Дидактикалық ойындар көп салалы, күрделі педагогикалық құбылыс. Оны оқушыларды жан-жақты тәрбиелейтін, оқытатын, шығармашылық белсенділігін арттыратын құралдың бірі деуге болады. Ойын оқушының ой-өрісін дамытып, ойлау қабілетін арттырумен қатар, өтілген тақырыптарды саналы меңгеруге үлкен әсер етеді. Ойын оқу пәндерінің мазмұнымен тығыз байланысты жүргізілгенде дұрыс нәтеже береді. Тақырыпқа сай жүргізілген ойын түрлері, әсіресе, экологиялық, тәрбиелік, табиғатқа шын жанашырлық элементтері болуы оқушының шығармашылық белсенділігін арттыра отырып дүниетануға деген сүйіспеншілігін дамытады. Мұғалім өтілетін тақырыпқа сай ойын түрлерін дұрыс тандап алуы қажет. Оқушы ойын тәртібін дұрыс меңгерген болса, ойынды бар ынтасымен орындап алған білімін көрсете алады.

Білім көрсету дегеніміз – оқушыны қуанышқа бөлейтін, білімнің қажеттілікке айналуы [3, 32-б.].

Дидактикалық ойындардың түрлері көп. Соның бірі-оқушының ақыл-ойын дамытатын ойындар. Мысалы, өзін қоршаған қоғамдық орта, табиғат, табиғат құбылыстары, әр түрлі мамандық иелері, жұлдыздар әлемі, су патшалығы, жануарлар дүниесі, пайдалы қазбалар, өсімдіктер ортасы — бәрі де оқушыны қызықтырады. 104 Басты мәселе, мұғалім сабақта ойын жүргізбес бұрын оның міндеті мен мақсатын оқушыларға дұрыс түсіндіріп, дайындауында. Дүниетанудан сабақ беру барысында әрбір әдістерді тақырыптың мазмұнына, оқушылардың жалпы дамуына және мұғалімнің өз шеберлігіне сәйкестендіре отырып, пайдалана білуі қажет. Қолданылатын тәсілдің әр қайсысы оқушылардың білімді тиімді игеруіне барынша жәрдемдесе алатындай болуын қадағалау қажет. Оқылатын материалды меңгеруде оқушының қызығушылығын туғызып, танымын кеңейтетін әдістерді қолдана білген жөн. Сондықтан да оқыту жоспарын жобалағанда шәкірттің мүмкіндіктері мен мүдделерін бірлікте қарастыру шарт. Өйткені әрбір тұлға өзінше ойлағысы келетіні, жастық жалынымен бұла күші ізденіске бейім болатындығы ақиқат, олай болса оқушының шығармашылық қабілетін оятып, оларды өзіндік тұрғыда ойланып әрекеттене білуге баулу, оқудағы белсенділікті көтерудегі тиімділікті арттырып, оның жетіле түсуіне, білім, білік, дағдысының молаюына ықпал ететін әдіс-тәсілді тиімді қолдану мұғалімнің басты мақсаты.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Қайым Қ. «Жануартанудан танымдық ойындар» 1994 ж. Алматы, Мектеп, – 75 б.
- 2 Мұханбетжанова А. М. «Қоршаған әлем : оқу бағдарламасы» Астана - 2008ж. – 112 б.
- 3 Сәбитова.Ж «Дидактикалық ойындар» 1998 ж. Алматы, Мектеп., – 89 б

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІ

КУДАЙБЕРГЕНОВА К. А.

бастауыш сынып мұғалімі, Павлодар облысының білім беру басқармасы,
Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің
«№18 жалпы орта білім беретін мектеп»- КММ

ДЖАУБАЕВА А. З.

бастауыш сынып мұғалімі Павлодар облысының білім беру басқармасы,
Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің
«№18 жалпы орта білім беретін мектеп»- КММ

КАСИМОВА Р. А.

бастауыш сынып мұғалімі, Павлодар облысының білім беру басқармасы,
Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің
«№18 жалпы орта білім беретін мектеп»- КММ

Қазіргі білім беру процесі – бұл үздіксіз дамып келе жатқан, жаңа технологиялар мен заманауи әдістерді қамтитын жүйе. Ол тек оқушыға білім беруді ғана емес, сонымен қатар оның жеке тұлғалық дамуын, шығармашылық қабілетін және өмірлік дағдыларын қалыптастыруды мақсат етеді.

Міне, қазіргі білім беру процесіне тән негізгі ерекшеліктер:

1. Жаңа технологияларды пайдалану

Сабақ барысында интерактивті тақта, онлайн платформалар (BilimLand, Coursera, Zoom, Google Classroom), виртуалды зертханалар қолданылады.

Оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін бейнематериалдар, электронды кітаптар, ойын түріндегі тапсырмалар (gamification) пайдаланылады.

Қашықтықтан білім беру – пандемиядан кейін ерекше дамыған бағыт.

2. Білім берудің тұлғаға бағытталуы

Қазіргі оқытуда басты назар – оқушының жеке ерекшелігіне аударылады.

Әр бала өз қарқынымен дамуы үшін жеке траектория құрылады.

Мұғалім – тек ақпарат беруші емес, бағыттаушы және кеңесші ролін атқарады.

3. Сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту

Қазіргі білім беру тек дайын ақпаратты беріп қана қоймай, оқушыны ойлануға, зерттеуге, дәлелдеуге үйретеді.

Сабақтарда дебат, топтық жұмыс, жоба қорғау сияқты әдістер кеңінен қолданылады.

Мақсат – оқушыны өз бетінше шешім қабылдауға үйрету.

4. Жаңартылған білім беру мазмұны (ЖББМ)

Қазақстанда білім беру жүйесі жаңартылған бағдарламаға көшті. Оның ерекшеліктері:

Қысқаша емес, терең білім беру, практикалық дағдыларды қалыптастыру;

Бағалау жүйесінің өзгеруі – критериалды бағалау енгізілді;

Әр пән бойынша құзыреттілікке бағытталған тапсырмалар.

Білім беру процесін жаңаша ұйымдастыру оның философиялық, педагогикалық-психологиялық негіздерін, теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді. Бүгінгі философтар мен педагог - ғалымдар білім беру саласында жаңа оқыту технологиялары мен әдістерін енгізумен ғана шектелмей, білім берудегі дүниетанымдық ұстанымдарды қайта қарау, рухани-адамгершілік қажеттігін дәлелдеуде.

Білім беру саласындағы инновациялық процестердің күрделілігі мен қайшылықтары жаңа құбылыстармен әрекеттесу және жалпы орта білімді ізгілендірудің сапалы кезеңінде оқушылардың шығармашылық қызығушылығын қалыптастырудың мәселесін өзекті етуде.

Қазіргі таңда қазақ тілі-мемлекеттік тіл, қарым-қатынас тілі – орыс тілі және ағылшын тілі – әлемдік кеңістікті тану тілін оқытуда жаңа идеяларды әр сабақта жан-жақты қолданып, жаңаша оқытудың тиімді жолдарын тауып, жүйелі түрде қолдану-заман талабы болып отыр. Оқыту жүйесі өзгерді. Шындығында мұғалімнің алдында оқушыларға білім мен тәрбие беруде үлкен жауапкершілік тұр. Әрбір оқушыны оқытып тәрбиелеуге байланысты мәселелерді өздігімен және шығармашылық ынтамен шешуге қабілетті жаңашыл мұғалім қажет.

Сонымен қатар жаңартылған білім берудің маңыздылығы-оқушы тұлғасының үйлесімді қолайлы білім беру ортасын құра отырып сын тұрғысынан ойлау, АҚТ –ны қолдану, зерттеу жұмыстарын жүргізу, коммуникативті қарым-қатынас жасай алу, жеке, жұппен және топта жұмыс жасай білу қабілеттерін арттыру. Оқушылардың мектепте табысты оқуы ғана емес, өмірде де табысты болуы мұғалімнің қабілетіне, оның құзыреттілігіне байланысты. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты ұстаздар оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отырумен қатар жаңа технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білуі қажет. Білім мазмұнын жаңарту тікелей шығармашылық ізденісі мұғалімнің кәсіби шеберлігіне байланысты.

«Мұғалім көп әдісті білуге тырысуы керек. Оны өзіне сүйеніш, қолғабыс нәрсе есебінде қолдануы керек», -деп Ахмет Байтұрсынов айтқандай, қазіргі заман талабына сай білім беру мәселесі сол қоғам мүддесіне сай болуы қажет деп ойлаймын. Өз ісінің шебері ғана жоғары жетістіктерге жетеді. Бүгінгі заман талабы білім беру жүйесінің алдына жаңа міндеттер қойып отыр. Өркендеп бара жатқан әлемдік мәдениетпен иық теңестіре алатын ел болу үшін ұлттық рухтағы қағидалары мен әлемдік білім беру технологияларын ұштастыра қолдану қажеттігі туындап отыр. Қазіргі білім берудің стратегиялық мақсаты өз жауапкершілігін сезіне алатын, өздігінен әрекет етуге қабілетті, барлық істе сауатты (іскер) тұлғаны тәрбиелеуді қамтамасыз ету болып табылады. Сондықтан қазіргі білім беру жүйесінде жаңа технологияларды енгізу күннен күнге басты талапқа айналып, осы әдістерді жетілдіре түсу қажеттігі күшейіп келеді.

Қазіргі замандағы білім беру. Білім беру жүйесі - сабақтастығы бар білім беру бағдарламалары мен әр түрлі деңгей мен бағыттағы білім беру стандарттары жүйесінің, оларды әртүрлі ұйымдастыру құқықтық формадағы, типтегі және түрдегі білім беру мекемелеріндегі іске асырушы тармақтардың, сонымен бірге білім беруді басқару органдары жүйесінің жиыны.

Білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік – экономикалық дамуында жетекші роль атқарады, сондай – ақ оны әрі қарай айқындай түседі. Ал білімнің қалыптасып, дамуының жалпы шарттары философияның негізгі мәселесі – рухтың материяға, сананың болмысқа қатынасы тұрғысынан зерттелетін ілім таным теориясы деп аталады. Таным теориясының басқа теориялардан түбірлі айырмашылығы – ол білімнің қалыптасу мен негізделуінің жалпы ұстанымдарын, объективті қатынастарды қалыптастырады.

Орыс педагогі К. Д. Ушинский айтқандай, қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім, өз білімін жетілдіріп, ескі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз. Бұл жөнінде Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді акпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев жолдауында айтқандай: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды

дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім». Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс – тәжірибесі зерттеліп, мектеп өміріне енуде.

Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты - бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп – үйрететін орта, оның жүрегі - мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұс - оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Ұстаз атана білу, оны қадір тұту, қастерлеу, арындай таза ұстау - әр мұғалімнің борышы. Ол өз кәсібін, өз пәнін, барлық шәкіртін, мектебін шексіз сүйетін адам. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға құзыреті. Жаңа формация мұғалімі табысы, біліктері арқылы қалыптасады, дамиды. Нарық жағдайындағы мұғалімге қойылатын талаптар : бәсекеге қабілеттілігі, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі.

Осы айтылғандарды жинақтай келіп, жаңа формация мұғалімі- рефлексияға қабілетті, өзін-өзі жүзеге асыруға талпынған әдіснамалық, зерттеушілік, дидактикалық - әдістемелік, әлеуметтік тұлғалық, коммуникативтілік, ақпараттық және тағы басқа құдыреттіліктердің жоғары деңгейімен сипатталатын рухани- адамгершілікті, азаматтық жауапты, белсенді, сауатты, шығармашыл тұлға.

Нәтижеге бағытталған білім моделі мен басқарудың жаңа парадигмасы аясында жекелеген ұғымдар мен нормаларды және тиімді педагогикалық технологияларды меңгеру үшін педагогтардың кәсіби мәдениетін дамытуға бағытталған оқу қажеттіліктері туындылап отыр.

Мәдениетті қоғамның қазіргі кезеңі ақпараттандыру үрдісімен сипатталады. Қоғамды ақпараттандыру дегеніміз — глобалды әлеуметтік процесс. Қазіргі қоғамды ақпараттандыру үрдісінің бағыттарының бірі білім беруді ақпараттандыру болып табылады. Білім беруді ақпараттандыру — бұл білім беру ортасын оқытудың, тәрбиенің психологиялық-педагогикалық мақсаттарына бағытталған ақпараттық технологияларды қолайлы пайдалану мен өңдеу тәжірибесімен және әдістемесімен қамтамасыз ету процесі.

Әлемдегі технологиялық даму тұрақты технологиялық жаңару есебінен қоғамның дамуы деп түсіндіріледі. Қазіргі заманғы

ақпараттық қоғам оның мүшелерінің ақпараттық технологияларды қолдануға дайын болуларын талап етеді.

Білім мен техниканың дамуымен жаңа технологиялар пайда болды, мысалы, орасан зор оқыту ресурстары бар электрондық, ақпараттық. Сол кезде пайда болатын сапалық өзгерістер үйреншікті оқыту процесі дәстүрлі әдістемелермен, оқыту құралдарымен және сонымен бірге оқытушының жеке қабілеттерімен шектелмейтінін көрсетеді. Жаңа техникалық, ақпараттық, полиграфиялық, аудиовизуалды құралдар пайда болып жатыр. Ол құралдардың білім беру процесіне белгілі бір өзгешеліктерді енгізе отырып, сол процестің ажыратылмайтын компоненттері болатын өзіндік әдістемелері бар.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Ишанғалиева А.М. Құзыреттілік — білім мен мүмкіндіктің бірігуі [Шетел тілін оқыту әдістемесі]

2 Бабаев С., Қазиева К. Педагогикалық инновациялар мен педагогикалық озат технологиялар — талапшаң мұғалім еншісі [Бастауыш мектеп]

3 Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың «әлеуметтік-экономикалық жаңғырту — Қазақстан дамуының басты бағыты» атты халыққа жолдауы [Егемен Қазақстан., 2012]

4 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы [Қазақстан мұғалімі. — 1999. — 23 шілде]

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ МЕН ТӘРБИЕ ҮРДІСІНІҢ ЖАҢҒЫРУЫ

ЗАУРБЕКОВА А. М.

аға оқытушы, Астана Халықаралық университеті, Астана қ.

ҚАНАТБЕК А. А.

студент, Астана Халықаралық университеті, Астана қ.

Ғылым адамдарының арнайы іс-әрекеттері нәтижесінде табиғат, қоғам және ойлаудың объективті заңдылықтары жөнінде үздіксіз дамып отыратын білім жүйесі қалыптасады. Сондықтан ғылымның негізі - білім болып есептеледі. Білім - шындықты бейнелеудің ерекше формасы мен тәсілі. Онда заттардың қасиеттері мен белгілері және олардың өзара байланыстары ескеріліп, таным процесінде анықталады. Сол себепті білім - ғылыми ізденістің,

материалдық және рухани іс-әрекеттің нәтижесі болып табылады. Яғни, ғылым - диалектикалық даму факторларын жинақтап, оларды зерттеу, жүйелеу және қорытындылау арқылы жаңа заңдылықтарды ашу мен белгісіз құбылыстарды түсіндіретін логикалық білім жүйесін қалыптастыру үдерісі болып саналады.

Қазақстан Республикасының Білім туралы заңының 8-бабында:

1. Білім беру жүйесінің басты міндеті - ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау.

2. Білім беру жүйесінің басым міндеттері жеке адамның шығармашылық, рухани және дене мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, жеке басының дамуы үшін жағдай жасау арқылы интеллектісін байыту.

3. Адамзаттық пен елжандылыққа, өз Отаны - Қазақстан Республикасына сүйіспеншілікке, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, халық дәстүрлерін қастерлеуге, Конституцияға қайшы және қоғамға қарсы кез келген көріністерге төзбеуге тәрбиелеу.

4. Республиканың қоғамдық - саяси экономикалық және мәдени өміріне қатысу қажеттілігін, жеке адамның өз құқықтары мен міндеттеріне саналы көзқарасын қалыптастыру.

5. Әлемдік және отандық мәдениеттің жетістіктеріне баулу, қазақ халқы мен республиканың басқа да халықтарының тарихын, әдет - ғұрпы мен дәстүрлерін зерделеу [1].

«Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасындағы ең өзекті мәселе - тәрбие беру міндеттерін шешудегі тәрбие үдерісіндегі барлық субъектілердің, яғни тәрбие саласымен айналысатын педагог мамандардың іс - қимылдарын келістіру болып табылады» [2].

Ғылым - бұл білімнің дерегі және танымдық әдісі, білім-ғылым жетістіктері мен практикалық тәжірибені жүйелеу және игеру тәсілі, ал тәрбие-бұл білім мен ғылыми негізделген құндылықтарды адамның мінез-құлқы мен дүниетанымына енгізетін бағыт. Сондықтан білім беру жүйесінің негізгі міндеттері жеке тұлғаның интеллектуалдық, шығармашылық және рухани әлеуетін дамыту ғана емес, сонымен бірге ғылыми негізделген білім беру арқылы азаматтық жауапкершілікті, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды тәрбиелеу болып табылады.

Жалпы алғанда, ғылымдық ізденіс пен білім беру практикасындағы жаңашылдықтар тәрбие жұмысының мазмұнын байытып, тәрбиенің әдіс-тәсілдерін жетілдіру арқылы мемлекет мақсаттарына - бәсекеге қабілетті, патриоттық сезімі мықты және әлеуметтік жауапты тұлғаларды қалыптастыруға - тікелей ықпал етеді. Осы себепті мемлекеттік деңгейдегі заңнамалық құжаттар мен тәрбие тұжырымдамасы білім беру процесінің барлық субъектілерінің - мектеп, жоғарғы оқу орындары, педагогтар, отбасы және қоғам - іс-қимылдарын үйлестіріп, ғылым мен практиканың нәтижелерін тәрбиеге тиімді енгізуге бағытталған жүйелік тәсілді талап етеді.

Педагогиканың қырларын толық ашып қарастырғанда тәрбие мен оқытудың сезімтал сала екендігін байқай аламыз. Яғни қоршаған ортамен, қоғамда болып жатқан өзгерістердің әсерінен баланы тәрбиелеу және оған білім беру жолы өзгерістерге ұшырайды. Тарихтың әр кезеңі, қай тұрғыдан қарастырсақ та, экономикалық, саяси, идеологиялық, тіпті технологиялық өзгерістер арқылы мектептің, мұғалімнің және отбасының тәрбиелік практикасында айқын белгілер қалдырды.

80-ші жылдары орталықтандырылған жүйе мен тәртіп, идеологияның сақталуы басым болды. Ұжымшылдық, тәртіп, азаматтық-патриоттық тәрбие және коллективтік құндылықтар басым болды. Айқындайтын болсақ тәрбиелік парадигма жүзеге асырылды, тәрбие мемлекеттік идеологиямен тығыз байланысты еді. Білім беру саласының бағдарламасы орталықтандырылған және стандартталған болатын. Осыған қарамастан, бұл кезеңде өз пікірі бар, өзіндік жеке ой тұжырымдай алатын және жеке тұлғалық маңызы бар мәселелерді ұғынуға қабілетті тұлға тәрбиелеуге бағытталуымен сипатталады [3].

90-шы жылдардың басында педагогикалық білім беруде жаңа өзгерістердің енгізілуі ерекше қарқынмен жүргізілгенімен, тәуелсіздік пен нарыққа көші кезеңінде оқу орындары мен отбасылардың жағдайы қолайсызданды. Білім беру процесіне әлеуметтік-экономикалық әсердің салдары байқала бастады. Кеңестік дәуірдің аяқталуы нәтижесінде оқулық, құрал-жабдық тапшылығы, мұғалімдердің жалақысының төмендеуі, кей аудандарда мектептердегі тәртіптік және материалдық проблемалар байқалды. Алайда, 90-шы жылдары педагогикалық білім беруде орталықтандырылған бақылаудың әлсіреуі жүрді, оның орнына ұлттық компоненттер (тіл, тарих- ұлттық бағытқа көшу) енгізілді.

Білім берудің жоғары оқу орындары өз кезегінде белсенді оқыту әдістерін, дискуссияларды, іскерлік ойындар, семинар, конференция және т.б жаңа форматтағы әдістерді қолдана бастады [4].

2000-шы жылдардан кейін білім беру бағдарламаларының мазмұнын жаңа тұжырымдамалық негізде қайта құру қажеттігі, ең алдымен, негізгі үш қоғымдық әлеуметтік факторға байланысты туындады.

Біріншіден, 1990-жылдары Қазақстан тәуелсіздік алып, орталықтандырылған жүйеден нарықтық экономикаға өтті. Бұл білім беру жүйесіне де тікелей әсер етті:

Мемлекеттік қаржыландыру азайып, мектептер мен мұғалімдер жаңа экономикалық жағдайға бейімделуге мәжбүр болды.

Білім мазмұны ұлттық бағытқа бұрылды - тарих, тіл, салт-дәстүр арқылы ұлттық сана қалыптастыруға мән берілді.

Мектеп автономиясы біртіндеп өсе бастады.

Екіншіден, ғылым мен технологияның дамуы алға қадам басты. 2000-жылдары компьютерлер мен ақпараттық технологиялар білім беру процесіне ене бастады: Мектептерде алғашқы компьютер сыныптары ашыла бастады; Мұғалімдер уақыт өте келе электрондық оқулықтар, мультимедиялық презентациялар, ғаламтор ресурстарын қолдана бастады; Ақпаратпен жұмыс істеу, жаңа форматтағы оқу материалдарын пайдалану мүмкіндігі пайда болды.

Үшіншіден, халықаралық ықпал мен білім сапасын жаңарту реформалары енгізілді. Қазақстан халықаралық ұйымдармен (UNESCO, UNICEF, OECD және т.б.) байланыс орнатып, білім берудің жаңа стандарттарын қабылдады:

- 12 жылдық білім беру моделі, жаңартылған мазмұн, критериялды бағалау идеялары талқылана бастады;
- Мұғалімдердің кәсіби дамуы мен оқушылардың құзыреттілікке негізделген оқыту бағыты күшейді;
- Шетелдік тәжірибелер (мысалы, Кембридж бағдарламалары) енгізіле бастады.

Сонда барлық біртұтас жүйенің өз дамуы барысында, түрлі факторларды ескере отырып, жетілдіріп, өз даму тарихында ескерді. Республикамыз тәуелсіздік алғаннан кейін - білім саласының тек кейбір элементтерін ғана емес, оның негізін, яғни әдіснамасын жан-жақты жетілдіруді басты назарға алды. Сонымен қатар, егер дәстүрлі оқытуда басты рөл оқытушыға берілсе, енді оқу процесіндегі басты рөл оқушыға ауысады, оған тек теориялық білім ғана емес, сонымен қатар практикалық білім берілуде. Педагогика ғылымында оқыту

мен тәрбиенің мақсатын жеке басты қалыптастырудағы ақырғы нәтиже деп, түсіну алынған. Оқыту мақсаты және мақсатты жоспарлау білім беру стандарты мәселесімен тығыз байланысты. Осы орайда, сандық технологиялардың енгізілуімен өзгеріске ұшыраған білім берудің ерекшеліктері 1- кестеде көрсетілген.

Кесте 1 – Білім берудегі мақсат

Дәстүрлі оқыту жағдайында	Қазіргі оқыту үдерісі (цифрландырудан кейін)
Кеңес дәуірінде білім берудің мақсаты жан-жақты, гармоникалық дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру болғандықтан : - Мұғалім – негізгі білім көзі, оқушы-тыңдаушы. - Сабақтың негізгі формасы- дәріс, түсіндіру, жаттығу. - Білім тек бағалау нәтижесі арқылы анықталған (яғни бақылау, емтихан нәтижесінде). - Ақпарат көзі – оқулық, дәптер, мұғалім. - Оқушының рөлі – орындаушы. - Ата-ана рөлі шектеулі, бақылаушы ретінде.	Заманауи білім берудің мақсаты – тұлғаны өздігінен білім алуын, өз бетімен қалыптасуы мен шешім қабылдауы ұтымды қамтамасыз ету үшін оның өзіне және қоғамға қажетті қабілетін дамытуға жағдай туғызу: - Мұғалім – бағыттаушы, оқушы – белсенді ізденуші. - Сабақ интерактивті: зерттеу, жоба, топтық және онлайн жұмыс. - Бағалау формативті, критериалды, үдеріс пен жеке ілгерілеуді ескереді. - Ақпарат көзі – ғаламтор, цифрлық платформалар, бейнематериалдар. - Оқушының рөлі – зерттеуші, шығармашылық тұлға. - Ата-ана серіктес, оқу процесіне онлайн қатыса алады.

Білім беру жүйесі оны цифрландыруға байланысты елеулі өзгерістерге ұшырауда. Цифрлық технологиялар білім беру саласында қашықтықтан оқыту мен аралас форматта оқыту жүйесін қолдануда, берілген тапсырмаларды дайындауда,

презентациялар жасауда, бағдарламалау мен шығармашылық тапсырмаларды орындауда кеңінен қолданылады. Виртуалды және кеңейтілген шындық материалды жақсырақ қабылдауға және оқуды интерактивті етуге көмектеседі. Жасанды интеллект саласындағы жұмыстарға да қолданылады. Жаңа жағдайда мұғалімнің рөлі, оның сандық құзыреттеріне қойылатын талаптар өзгереді. Білім берудің барлық деңгейлерінде веб-ресурстар мен қызметтер, онлайн оқыту және коммуникация құралдары, ашық білім беру ресурстары көбірек сұранысқа ие. Мұғалім оқу процесінде қолдана алатын заманауи цифрлық құралдар мен қызметтер әртүрлі мақсаттарға арналған. Мысалы, түрлі-түсті және көрнекі оқу-әдістемелік материалдарды дайындау, тесттер жасау, аудио, бейне және анимациялық бейнелерді жазу, графикалық, музыкалық қосындылар, инфографика, модельдеу бағдарламалары жасалды.

Қазіргі кезде елімізде отандық білім беруді дамытудың үш басты мәселесі қозғалып отыр: орта білім беру жүйесінде ақпараттандыруды дамыту, білім берудің басқару процестерін автоматтандыру, IT- мамандарды даярлау – осының негізінде отандық білім беру дамытын үш негіз.

Қазіргі таңда білім беруде цифрлық технологияларды қолданудың айқын мысалы ретінде BilimLand және OnlineMekter платформаларын атап өтуге болады. Бұл ресурстар Қазақстан мектептеріндегі онлайн-сабақтар мен қашықтан оқытудың негізгі құралдарының бірі болып саналады. Цифрлық білім беру технологияларының Қазақстанда кеңінен қолданысқа еніп, оқу процесінің ажырамас бөлігіне айналғанын дәлелдейді [5].

Қазіргі кезеңде оқытудың ең көп пайдаланатын түрі - гибриді немесе аралас оқыту. Бұл blended learning-ті нарықта жетістікке жетуге көмектесетін білім алудың пайдалы құралы етеді.

Аралас оқыту принциптері:

Жүйелілік -педагог оқыту материалын бірізділікте береді.

Көрнекілік -педагог сабақта оқу-әдістемелік, техникалық, цифрлық құралдарды пайдаланады.

Тәжірибе - жаңа білімді тәжірибеде сынақтан өткізу.

Үздіксіздік - педагог пен білім алушылар арасында үздіксіз ынтымақтастық қарым-қатынас орнайды.

Кері байланыс - оқыту процесінде жаңа білімді меңгеру бойынша педагогикалық рефлексия жасалады.

Гибриді (аралас) оқытудың модельдері:

«Жұмыс аймақтарын өзгерту» моделі. Егер тақырыпты зерттеу бір сабақта әртүрлі әрекеттерді қамтыса, бұл модельді қолдану ыңғайлы. Содан кейін қызмет түрлері бүкіл топ үшін бір уақытта емес, белгілі бір қарқынмен жеке топтар үшін ауысады. Қызметтің мазмұнын оқытушы анықтайды. Оқу топтарының жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін сынып толығымен жабдықталуы керек

«Автономды топ» моделі сыныптағы ерекше танымдық қажеттіліктері бар оқушылар тобын анықтауға және олардың іс-әрекетін сыныпта да, консультациялар кезінде де (бетпе-бет және қашықтықтан), сондай-ақ өз бетінше оқу кезінде ұйымдастыруға мүмкіндік береді. «Жеке траектория» моделі де осы принцип бойынша жұмыс істейді. Аралас оқыту мұғалімдерге: оқушылардың білім алу мүмкіндіктерін кеңейтуге, білім берудің қолжетімділігі мен икемділігін арттыруға, олардың жеке білім беру қажеттіліктерін ескеруге және оқу қарқынын реттеуге мүмкіндік береді; студенттерді олардың білім алуында белсенді рөл атқаруға ынталандыру, олардың мотивациясын, тәуелсіздігін және әлеуметтік белсенділігін арттыру, соның ішінде оқу процесінде; рефлексия мен өзін-өзі дамытуға ықпал ету; және оқу процесінің тиімділігін талдау болып табылады.

Қорытындылай келе, қазіргі таңдағы Қазақстандық білім беру саясатының мәні ғылым мен біліммен ұштастыра отырып, заманауи технологияларды тиімді пайдалана отырып, бәсекеге қабілетті, мақсатты, жауапты азаматтарды қалыптастыру болып табылады. Бұл елдің стратегиялық дамуының, ұлттық қауіпсіздігінің, болашақ ұрпақтың рухани тұтастығының кепілі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. - 8-бап. - Астана, 2007 ж.
2. Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасы. - Астана 2009 ж.
3. Куанбаева Б. У. Педагогикалық жүйені технологияландыру : монография. – Алматы : Отан баспасы, 2024. - 128 б.
4. Мажибаева Г. П., Маметжанова Н. Х., Рсалина Л. Ә. Білім берудегі цифрлық технологиялар : оқу-әдістемелік құрал. - Алматы : Дарын, 2025. - 161 б.
5. BilimLand және NIS деректері // Informburo.kz [Электрондық ресурсы]. - URL: <https://informburo.kz>.

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

МАЙЕР К. Д.

студент, высший Экибастузский колледж инновационного
евразийского университета, г. Экибастуз

САПАРБЕКОВА Н. А.

студент, высший Экибастузский колледж инновационного
евразийского университета, г. Экибастуз

КАСЫМОВА А. Б.

преподаватель спец. дисциплин, высший Экибастузский колледж
инновационного евразийского университета, г. Экибастуз

Современное образование переживает этап глубоких преобразований, связанных с переходом к личностно-ориентированным моделям обучения. В центре внимания современной школы находится ребёнок – со своими особенностями, интересами, потребностями и возможностями. Особенно остро необходимость индивидуализации проявляется в начальной школе, где закладываются основы познавательной деятельности, формируются учебные привычки и отношение к процессу обучения. Именно в этот период ребёнок наиболее восприимчив к педагогическому воздействию, а от профессионализма и чуткости учителя зависит, станет ли обучение для него источником радости и развития или же фактором стресса и неуспеха.

Индивидуализация обучения представляет собой организацию учебного процесса с учётом индивидуальных различий учащихся: уровня их развития, темпа усвоения материала, способностей, интересов, особенностей характера и эмоционально-волевой сферы. Главная идея индивидуализации заключается в том, чтобы предоставить каждому ученику возможность двигаться по собственному пути, достигая поставленных образовательных целей в наиболее комфортной и продуктивной для него форме. Это не означает, что каждому ребёнку нужно отдельное обучение, но педагог должен уметь выстраивать учебный процесс так, чтобы учитывать различия между детьми и обеспечивать каждому доступ к успеху.

Актуальность данной темы обусловлена несколькими факторами. Во-первых, в современных классах наблюдается высокая степень неоднородности: дети приходят с разным уровнем подготовки, мотивации, внимания и темпа усвоения информации. Во-вторых, быстро меняющиеся требования общества требуют от школы подготовки личности, способной самостоятельно мыслить,

искать информацию, принимать решения, а это возможно только при учёте индивидуальных особенностей каждого ребёнка. В-третьих, в условиях внедрения цифровых технологий и обновления содержания образования учителю важно уметь использовать современные инструменты для персонализации обучения. Всё это делает проблему индивидуализации не просто актуальной, но и одной из ключевых для современной начальной школы.

Цель нашей работы – определить педагогические условия, формы и методы, обеспечивающие эффективную индивидуализацию обучения учащихся начальной школы. Для достижения цели необходимо рассмотреть сущность индивидуализации, выявить её основные принципы, изучить современные подходы и технологии реализации, а также проанализировать трудности, с которыми сталкиваются педагоги при внедрении индивидуального подхода в практику.

Проблема индивидуализации заключается в том, что, несмотря на её признанную значимость, реальное внедрение этого подхода в образовательный процесс остаётся затруднительным. Учителя часто сталкиваются с ограниченностью времени на уроках, нехваткой дидактических материалов, перегруженностью учебных программ. Кроме того, не всегда достаточно развиты диагностические навыки педагога, позволяющие определить индивидуальные особенности учеников. В связи с этим необходима целенаправленная работа по созданию системы, в которой индивидуализация станет не эпизодическим явлением, а естественным элементом учебного процесса.

Индивидуализация обучения имеет прочные теоретические основы. Её истоки можно найти в трудах классиков педагогики – Я. А. Коменского, Ж.-Ж. Руссо, И. Песталоцци, К. Д. Ушинского, Л. С. Выготского, А. С. Макаренко, В. А. Сухомлинского.

Они отмечали, что педагогика должна исходить из природы ребёнка, его возрастных и личностных особенностей. Л. С. Выготский говорил о «зоне ближайшего развития» и подчеркивал важность построения обучения с учётом актуальных и потенциальных возможностей ученика. Современные исследователи (Е. С. Полат, И. С. Якиманская, В. В. Сериков и др.) развивают эти идеи, рассматривая индивидуализацию как основу личностно-ориентированного образования, направленного на развитие личности ребёнка через активную учебную деятельность.

На практике индивидуализация реализуется через разнообразные формы и методы. Одним из основных инструментов является дифференцированное обучение, при котором педагог

предлагает ученикам задания разного уровня сложности, учитывая их способности и темп работы. Эффективной формой является использование индивидуальных образовательных маршрутов, когда для каждого ребёнка определяются персональные цели, способы и темп достижения результата. Большое значение имеет применение разноуровневых заданий, организация проектной деятельности, использование игровых и исследовательских методов, а также активное применение цифровых технологий и интерактивных платформ.

Электронные тесты, онлайн-задания, видеоуроки и адаптивные платформы позволяют каждому ученику работать в индивидуальном темпе и получать мгновенную обратную связь. Благодаря этому учитель может оперативно корректировать учебный процесс, подбирать подходящие материалы и задания. Важно, что такие технологии делают обучение не только более эффективным, но и более увлекательным, развивая у детей самостоятельность, интерес и уверенность в своих силах.

Однако использование технологий не должно подменять живое взаимодействие между учителем и ребёнком. Цифровые инструменты – лишь средство, а не цель. Настоящая индивидуализация невозможна без человеческого участия, без внимательного отношения к эмоциям, переживаниям и личным достижениям ученика. Педагог должен сочетать современные методы с личным подходом, чтобы обучение оставалось тёплым, человеческим и мотивирующим.

Неотъемлемым компонентом индивидуализированного обучения является взаимодействие с родителями. Семья играет огромную роль в формировании учебной мотивации и самооценки ребёнка. Учителю важно выстраивать партнёрские отношения с родителями, информировать их о достижениях и трудностях детей, совместно искать пути поддержки. Эффективные формы взаимодействия – индивидуальные консультации, совместные проекты, участие родителей в школьных мероприятиях, ведение портфолио ученика. Это помогает создать единую воспитательную среду и повысить результативность обучения.

Важную роль в реализации индивидуализации играет педагогическая диагностика. Она помогает определить уровень знаний, склонности и трудности каждого ученика. На основе диагностики учитель может выстраивать гибкую систему обучения, адаптируя содержание и методы под реальные возможности детей.

Например, для учащихся, испытывающих трудности в усвоении материала, подбираются упрощённые задания, а для одарённых детей — более сложные, творческие задачи. Такой подход позволяет поддерживать оптимальный уровень мотивации у всех учащихся и предотвращает чувство неуспеха.

Практика показывает, что индивидуализированный подход способствует формированию у детей положительного отношения к учёбе, развивает уверенность в собственных силах, помогает раскрыть творческий потенциал. Ученики начинают осознавать собственные достижения, что повышает уровень их самооценки. Кроме того, индивидуализация способствует развитию метапредметных навыков – умению планировать, анализировать, оценивать результаты своей деятельности.

Однако внедрение индивидуализации сопряжено и с рядом трудностей. Главной проблемой остаётся высокая нагрузка на учителя: организация персонализированного обучения требует больше времени на подготовку и анализ результатов. Не всегда школа обладает необходимыми ресурсами и методическим обеспечением. Поэтому важным направлением является повышение квалификации педагогов, развитие их готовности к использованию современных технологий и подходов в обучении.

Эмпирические исследования показывают, что применение индивидуализированных методик приводит к заметному росту учебных результатов и мотивации учащихся. В классах, где учитель системно применяет индивидуальный подход, снижается количество неуспевающих, повышается качество знаний и дисциплина. Особенно ярко эффект проявляется при сочетании индивидуальных и групповых форм работы, что способствует развитию коммуникации и сотрудничества между детьми.

Таким образом, индивидуализация обучения является неотъемлемой частью современного образовательного процесса. Она обеспечивает не только повышение эффективности обучения, но и способствует гармоничному развитию личности ребёнка. Индивидуальный подход помогает каждому ученику почувствовать собственную значимость, преодолеть трудности и реализовать свой потенциал. Для успешной реализации принципов индивидуализации необходима системная работа педагогов, методистов и администрации школы, направленная на создание гибкой, адаптивной образовательной среды.

Индивидуализация обучения в начальной школе — это не временное педагогическое направление, а устойчивая тенденция развития современного образования. Она отражает гуманистическую направленность педагогического процесса, основанного на уважении к личности ребёнка и вере в его возможности. В условиях обновления содержания образования и цифровизации школы индивидуальный подход становится не просто педагогической стратегией, а важнейшим условием формирования успешной, активной и ответственной личности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абильдаева К. М. «Методические аспекты индивидуализации образовательного процесса в начальной школе»;
2. Галеева Н. Л., Осипова О. П. «Педагогическая мастерская как ресурс развития профессиональной педагогической рефлексии в процессе непрерывного образования»;
3. Елисеева И. Г. «Индивидуализация учебно-воспитательного процесса в контексте инклюзивного образования»;
4. Момынбаев Б. К. «Современные тенденции в образовании Республики Казахстан: вызовы и перспективы»;

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ПРЕПОДАВАНИЮ МУЗЫКАЛЬНО-ХОРЕОГРАФИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН ДЛЯ СТУДЕНТОВ ТВОРЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

МУСОБЕКОВА Г. П.

преподаватель, Торайгыров университет, г. Павлодар

ӘДІЛ Д. Н.

преподаватель, Торайгыров университет, г. Павлодар

МУКАТОВА Д. Р.

преподаватель, Торайгыров университет, г. Павлодар

Современная система художественного образования характеризуется стремительными изменениями, обусловленными процессами глобализации, цифровизации и необходимостью подготовки высококвалифицированных специалистов, способных успешно реализовать себя в условиях конкурентной культурной среды. В этой связи особую актуальность приобретает поиск эффективных методик преподавания дисциплин, направленных

на формирование комплексных творческих умений и развитие художественно-эстетического мышления студентов.

Музыкально-хореографические дисциплины занимают особое место в профессиональной подготовке студентов творческих специальностей, в частности будущих вокалистов и актёров. Синтез музыки и движения позволяет формировать не только технические навыки, но и сценическую выразительность, эмоциональную гибкость, артистизм, а также способность к импровизации и творческому самовыражению. Эти качества сегодня востребованы не только в академическом, но и в современных формах музыкального и театрального искусства.

Современные педагогические исследования подчёркивают необходимость интеграции традиционных методов обучения с инновационными технологиями:

- мультимедийные ресурсы;
- проектная деятельность;
- междисциплинарные формы работы и цифровые образовательные платформы становятся важной частью образовательного процесса.

Всё это способствует не только повышению мотивации студентов, но и созданию условий для раскрытия их индивидуального творческого потенциала [1, с. 19].

Цель данной статьи заключается в рассмотрении современных подходов к преподаванию музыкально-хореографических дисциплин и выявлении их роли в профессиональном и личностном становлении будущих артистов.

Художественное образование невозможно представить без интеграции различных видов искусства, среди которых музыка и хореография занимают ключевое место. В подготовке студентов творческих специальностей они выполняют системообразующую функцию, обеспечивая целостное развитие художественной личности и формируя у студентов способность воспринимать искусство в единстве его эмоционального, пластического и выразительного начал.

В условиях динамично развивающейся культурной среды возрастает значимость междисциплинарного подхода. Музыка и хореография перестают рассматриваться как изолированные дисциплины: они становятся основой для формирования комплексного художественного опыта. Такое единство проявляется в способности актёра сочетать пластическую выразительность

с вокальными возможностями, а вокалиста – органично владеть сценическим движением и драматическим образом в музыкальном произведении.

Современные тенденции отражают постепенный отход от академически строгих методик к более гибким формам работы. Наряду с традиционными занятиями по технике вокала и хореографии активно применяются коллективные проекты, синтетические постановки, импровизация и мультимедийные технологии. Это способствует развитию у студентов не только профессиональных умений, но и навыков коммуникации, командной работы и адаптивности, столь важных для современного культурного пространства [2, с. 52].

В условиях модернизации образования музыкально-хореографическая подготовка студентов требует применения разнообразных педагогических стратегий, которые формируют у обучающихся не только профессиональные компетенции, но и универсальные творческие умения. Эффективность обучения во многом зависит от сочетания традиционных методик и инновационных технологий, что позволяет учитывать индивидуальные особенности студентов.

Личностно-ориентированный подход предполагает создание условий для самовыражения и поиска индивидуального художественного стиля.

Компетентностный подход акцентирует внимание на формировании набора ключевых компетенций:

- музыкально-ритмических;
- пластических;
- сценических;
- коммуникативных.

Особое место занимает проектно-деятельностный метод, позволяющий студентам реализовывать собственные творческие проекты, развивать навыки планирования, анализа и рефлексии [3, с. 46].

Важной составляющей современного музыкально-хореографического образования является ориентация на формирование у студентов интегративного художественного мышления. Это означает способность соединять различные виды искусства в единое выразительное целое, выстраивать взаимосвязи между звуком, движением и драматическим действием. В условиях современной сцены, где всё чаще востребованы междисциплинарные

формы творчества, именно такие навыки становятся основой профессиональной конкурентоспособности будущих артистов.

Практика показывает, что обучение вокалистов и актёров невозможно ограничивать только рамками традиционной академической подготовки. Необходимы методы, развивающие гибкость, адаптивность и умение импровизировать. Например, в процессе занятий сценическим движением активно используются элементы хореотерапии, этюдной импровизации и телесно-ориентированных практик, которые помогают студентам раскрепостить тело и найти новые способы выражения эмоций. Такое обучение не только повышает технический уровень, но и формирует внутреннюю свободу исполнителя, его готовность к поиску нестандартных художественных решений.

Особое значение приобретает и работа с ансамблем. Коллективные формы занятий позволяют студентам развивать навыки взаимодействия, координации и взаимной поддержки, что напрямую отражается на качестве будущих постановок. Совместное исполнение музыкально-хореографических этюдов учит студентов слушать и чувствовать партнёра, учитывать ритмические и пространственные особенности общей композиции. Таким образом, в образовательный процесс включается не только профессиональная, но и социальная составляющая: формируются коммуникативные навыки и ответственность за общий результат.

Не менее значимой является проблема воспитания эстетического вкуса и художественного мировоззрения. Современные студенты нередко находятся под влиянием массовой культуры, где преобладают упрощённые формы музыкального и танцевального искусства. Поэтому задача педагога – показать ценность классического наследия, раскрыть глубину академических традиций и вместе с тем продемонстрировать возможности их творческого осмысления в современном контексте. В этом отношении большую роль играют междисциплинарные проекты, где классические музыкальные произведения получают новое сценическое воплощение, а хореографические формы соединяются с элементами современного театра или цифровых технологий [4, с. 13].

Следовательно, развитие музыкально-хореографических дисциплин в образовательной среде предполагает не только овладение техникой, но и формирование целостного художественного опыта. Через синтез музыки и движения студенты учатся мыслить образами, находить выразительные средства для передачи эмоций и

идей, а также осознавать свою деятельность как часть более широкой культурной традиции. Всё это делает музыкально-хореографическое образование ключевым инструментом воспитания творческой личности, способной к самореализации и активному участию в современном культурном процессе.

Классические формы занятий всё чаще дополняются мультимедийными технологиями, интерактивными тренажёрами и возможностями цифровой визуализации (например, запись и анализ выступлений). Такое сочетание обновляет учебный процесс, делая его более гибким и мотивирующим.

Развитие творческого потенциала личности – одна из ключевых задач художественного образования. В этом процессе музыка и хореография выступают средствами формирования эмоциональной отзывчивости, пластической свободы и художественной выразительности. Их сочетание помогает студентам создавать целостный сценический образ, в котором органично соединяются звук, движение и драматическое действие.

Музыкально-хореографическая практика развивает артистизм, чувство ритма, способность работать с образом. Для актёров это значит овладеть телом как инструментом выразительности, для вокалистов – соединить вокальную технику с пластикой и сценическим движением. Важную роль играет импровизация, которая формирует гибкость мышления и умение быстро находить оригинальные решения.

Кроме того, работа с музыкально-хореографическим материалом воспитывает эмоционально-ценностное отношение к искусству. Коллективные формы занятий способствуют развитию коммуникации, взаимопонимания и ответственности за общий результат. Всё это укрепляет сценическую культуру будущего артиста.

Современное образование активно опирается на инновационные практики. Цифровые образовательные ресурсы предоставляют студентам доступ к широкому репертуару и интерактивным тренажёрам. Анализ записей собственных выступлений становится важным инструментом самоконтроля и профессионального роста.

Новые перспективы открывают технологии виртуальной и дополненной реальности (VR/AR), позволяющие моделировать разные сценические условия. Всё более востребованной становится проектная деятельность, объединяющая вокалистов, актёров и хореографов в совместные творческие проекты. Наряду с этим

импровизация используется как метод развития воображения и умения быстро реагировать на художественные ситуации.

Эти формы не только обновляют традиционное обучение, но и формируют у студентов гибкость, креативность и готовность к междисциплинарному взаимодействию.

Несмотря на позитивные тенденции, преподавание музыкально-хореографических дисциплин сталкивается с рядом проблем. Наиболее очевидными являются недостаточность материально-технической базы и ограниченность специализированных пространств. Сохраняется и дефицит современных методических разработок, что нередко ведёт к фрагментарности подготовки студентов. Дополнительные сложности связаны с перегруженностью учебных планов, из-за чего снижается глубина освоения материала [5, с. 100].

Перспективы развития заключаются в разработке авторских методик, повышении квалификации педагогов, внедрении цифровых технологий, межвузовском и международном сотрудничестве, а также в создании совместных проектов студентов разных направлений. Всё это позволит укрепить междисциплинарное мышление и повысить качество подготовки специалистов.

Музыкально-хореографические дисциплины занимают особое место в подготовке студентов творческих специальностей, поскольку они способствуют развитию не только профессиональных умений, но и целостной творческой личности. Современные подходы к преподаванию этих дисциплин опираются на сочетание традиций и инноваций, формируя у студентов гибкость, артистизм и способность к самореализации [5, с. 115].

Несмотря на сохраняющиеся трудности, перспективы развития данной области связаны с активным внедрением инновационных технологий, методическим обновлением и расширением педагогического сотрудничества. Такой подход позволит готовить специалистов, отвечающих вызовам XXI века и способных вносить весомый вклад в развитие искусства и культуры.

ЛИТЕРАТУРА

1 Барышева Т. А. Креативность: диагностика и развитие: моногр. / Т.А. Барышева; Рос. педагогический университет им. А.И. Герцена.- СПб.: Рос. педагогический университет им. А.И. Герцена, 2002. – 203 с.

2 Каган М. С. Музыка в мире искусств: учебник для вузов / М. С. Каган. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2025. – 218 с.

3 Богданов Г. Ф. Работа над композицией и драматургией хореографического произведения: учеб.-метод. пособие. Ч.3 / Г.Ф. Богданов.-М.: ВЦХТ, 2007. –190 с.

4 Вайнцвайг П. Десять заповедей творческой личности / П. Вайнцвайг, - М.: Прогресс, 1990. – 187 с.

5 Зайфферт Д. Педагогика и психология танца. Заметки хореографа: Учебное пособие / Д.Зайфферт; пер. с нем. В. Штакенберга. - Санкт-Петербург: Лань: Планета музыки, 2012. – 128 с.

ВЛИЯНИЕ ФОРМАТИВНОГО ОЦЕНИВАНИЯ НА МОТИВАЦИЮ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

МУКУШЕВА Г. Б.

учитель начальных классов, средняя общеобразовательная профильная школа №41 города Павлодара с физкультурно-оздоровительной направленностью, г. Павлодар

Именно интерес является основным стимулом деятельности ребёнка, его развития, обучения. Сегодня нет такого учителя, который не задумывался бы над вопросами: «Как сделать урок интересным, ярким? Как увлечь ребят своим предметом? Как создать на уроке ситуацию успеха для каждого ученика?» Какой современный учитель не мечтает о том, чтобы ребята на его уроке работали добровольно, творчески. И это не случайно. Новая организация общества, новое отношение к жизни предъявляют и новые требования к школе. Как же влияет формативное оценивание на познавательную деятельность младших школьников? Формативное оценивание.

Вследствие этого формативное оценивание это один из важнейших факторов преподавания и учения. Как показывает опыт, нетрадиционный урок активизирует деятельность учащихся, повышает эффективность обучения, предполагает творческий подход к решению любой проблемы, возникающей на уроке. Эффективным средством активизации познавательной деятельности учащихся является использование информационных технологий в образовательном процессе. ИКТ позволяет разнообразить формы

работы, деятельность учащихся, активизировать внимание, повышает творческий потенциал личности. ИКТ я использую при изложении нового материала, в системе контроля и проверки (тестирование с оцениванием, контролирующие программы), для самостоятельной работы учащихся (обучающие программы, энциклопедии, развивающие программы) закреплении изложенного материала (тренинг – разнообразные обучающие программы. ИКТ позволяет проверить усвоение теории у всех учащихся, повышает темп урока, увеличивает долю самостоятельной работы учащихся, углубить степень отработки практических умений и навыков, вести дифференцированную работу с каждым учеником.

Младший школьный возраст – это период позитивных изменений и преобразований. Поэтому так важен уровень достижений, осуществленных каждым ребенком на данном возрастном этапе. Если в этом возрасте ребенок не почувствует радость познания, не приобретет умения учиться, не научится дружить, не обретет уверенность в себе, своих способностях и возможностях, сделать это в дальнейшем будет значительно труднее и потребует неизмеримо более высоких душевных и физических затрат [1, с.46]. Учебная деятельность становится для младших школьников ведущей. На протяжении всего года обучения у детей развивается теоретическое мышление; они получают новые знания, умения, навыки - создают необходимую базу для всего своего последующего обучения. Но значение учебной деятельности этим не исчерпывается: от ее результативности непосредственно зависит развитие личности младшего школьника. Школьная успеваемость является важным критерием оценки ребенка как личности со стороны взрослых и сверстников. Статус отличника или неуспевающего отражается на самооценке ребенка. В этом возрасте развивается самопознание, и личностная рефлексия как способность самостоятельно установить границы своих возможностей, внутренний план действий, произвольность, самоконтроль, самооценка своих действий и результатов. Из психологических исследований следует, что отметка является для школьников всех возрастов важным мотивом учебной деятельности. Усиление мотивационной роли отметки происходит в ущерб мотивам, связанным с познавательным интересом учащихся. Каким образом можно способствовать формированию внутренней мотивации в рамках учебного процесса? Мотивация представляет собой процесс непрерывного выбора и принятия решений на основе анализа.

Вопрос о мотивации возникает каждый раз, когда необходимо объяснить причины поступков человека. В зависимости от содержания мотивационная среда может, как способствовать, так и, напротив, препятствовать возникновению у школьников стремления к успеху, а также влиять на силу и направленность этого стремления. Внутренняя мотивация является важным условием успешного обучения. Но как быть, если она отсутствует, а единственной привлекательной стороной школьной жизни является долгожданная переменка? Многие учителя считают, что, сформировав у ребенка «необходимый» стимул, можно добиться высоких результатов и таким образом решить многие учебные проблемы. Е. П. Ильин отмечал: «Мотив – сложное психологическое образование, которое должен построить сам субъект». Учитель может только способствовать этому процессу [2, с. 72]. Для развития внутренней мотивации, вместо слов «должен», «требую», употребляйте слова «интересно, а ты сможешь?», «попробуй сам» и т.д. Избегайте создания атмосферы конкуренции среди учащихся. О своем предмете всегда нужно говорить с энтузиазмом и вдохновением. В начальной школе, на каждом уроке, старайтесь создавать «ситуации успеха». Никогда не угрожайте отметкой. Одной из целей оценивания является формирование и поддержание мотивации учащихся к целенаправленному учению. Для этого должны быть четко обозначенные критерии оценивания, они позволяют педагогу грамотно осуществлять обратную связь, которая является ядром оценки. Востребованным оказывается такой подход к оцениванию достижений учащихся, который позволил бы устранить негативные моменты в обучении, способствовал бы индивидуализации учебного процесса, повышению учебной мотивации и учебной самостоятельности учащихся. Одним из таких подходов является формативное (формирующее) оценивание, которое можно еще назвать оцениванием для улучшения обучения. Формативное оценивание - является наиболее соответствующим требованиям современного общества механизмом, который учитывает индивидуальные способности младших школьников и их возрастные особенности и возможности. Это вид оценивания, который проводится непрерывно, обеспечивает обратную связь между учеником и учителем и позволяет своевременно корректировать учебный процесс без выставления баллов и оценок. Младшие школьники, у которых ещё не сформированы навыки восприятия и внимания, воспринимают и усваивают одно и то же

объяснение учителя, один и тот же материал поразному, что и приводит к неодинаковым успехам. По-разному же переживается и оценивается детьми сам процесс познания. Выявлена закономерность, что у учеников, которым трудно дается учеба, падает интерес к учению, возникает отрицательное отношение к учёбе. Индивидуальный подход к преподаванию, основанный на личностно-ориентированном подходе и новые методы оценивания учащихся помогут решить эту проблему. Формативное оценивание дает возможность педагогу отслеживать процесс продвижения учащихся к целям их учения и помогает корректировать учебный процесс, а ученику – осознать большую степень ответственности за свое образование. Формативное оценивание отличается от существующих методов оценки прежде всего тем, что оно дает возможность учителю работать с каждым учеником на индивидуальном уровне и на систематической основе, диагностировать недостаточное владение материалами учащимися и помогает учителю организовать учебный процесс. Часто этот вид оценивания называют «оцениванием для улучшения обучения», «формативным» или формирующим оцениванием, так как оно помогает формировать и развивать личность учащихся. Эта система позволяет отслеживать уровень достижений учащихся на индивидуальном уровне, что значительно способствует повышению качества образования [3, с. 75]. Формативное оценивание направленно на саморазвитие, самопознание личности ученика, его функциональной грамотности. Оно больше, чем другие методы оценивания, способствует углублению понимания учеником материала, а также побуждает его задуматься, как этот материал анализировать и применять его в жизни. Особенность использования техник формативного оценивания заключается в том, что это оценивание, которое используется в повседневной практике ежедневно, ежеурочно, а это означает, что учитель и ученики могут влиять на качество образования на самых ранних этапах обучения. Кроме того, формативное оценивание применяется в приемлемой форме, как для учащихся, так и для учителя. Компонентами формативного оценивания являются: – обеспечение учителем эффективной обратной связи с учащимися; – активное участие учащихся в процессе собственного учения; – корректировка процесса обучения с учетом результатов оценивания; – признание глубокого влияния оценивания на мотивацию и самоуважение учащихся, которые, в свою очередь, оказывают важное влияние на

учебу; – умение учащихся оценивать свои знания самостоятельно. Формативное оценивание предполагает использование совместно (учитель + ученик) разработанных критериев для организации работы обучающихся. Это послужило хорошим руководством для учеников в процессе выполнения заданий. Школьники учатся более объективно оценивать качество своей работы, ведь умение оценивать необходимо им в будущем. Важнейшей целью образования является воспитание ученика, который может учиться самостоятельно, самоорганизованно. Для развития навыков самостоятельности и совместной деятельности используются методы оценивания, как «самооценивание и взаимооценивание», которые дают ученикам возможность оценить собственный успех, свои мысли и учебу, и продумать способы их улучшения. Система формативного оценивания показывает направление учащимся, куда они должны приложить усилия, чтобы достичь лучших результатов, обнаруживает и показывает слабые стороны в обучении. Кроме того, формативное оценивание является руководством действия для учителя, инструментом, позволяющим умело совершенствовать свою педагогическую практику. При применении формативного оценивания как системы, работа учителя становится более продуктивной и результативной. Задача современной школы – перевести учащегося в режим саморазвития. И решить эту задачу невозможно старыми педагогическими технологиями и приемами. Перед учителем стоит сложная профессиональная задача, выбора педагогических средств достижения планируемых результатов. Включая оценку внедряется культура совместного обсуждения в классе, развиваются навыки коммуникативного общения, критического и творческого мышления, формируется положительная среда общения, поощряются вопросы учащихся, поддерживается уверенность учеников в том, что каждый из них способен улучшить свои результаты. Младшим школьникам предоставляются примеры того, что от них ожидают при формативном оценивании: – самостоятельно вести наблюдение за динамикой качества своего учения; – приобрести навыки самоанализа; – отрабатывать конкретные учебные навыки; – понять, какие конкретные знания, навыки и умения они должны приобрести в результате учения; – ставить задачи на улучшение результатов и пути их решения; – формировать общие учебные умения; – осуществлять своевременную коррекцию знаний; – сравнивать состояние своих ЗУН в начале изучения темы и в конце [4, с. 31]. Таким образом, использование

формативного оценивания обеспечивало осознание младшими школьниками целей обучения, формирование внутреннего планирования и контроля учебной деятельности, становление субъектной позиции ученика. Учащиеся дружно и на позитиве включаются в работу, не боятся ошибки, дать неверный ответ, вызвать неодобрение или получить отрицательную отметку, что способствует формированию рефлексии, самооценки и снижению тревожности. В результате этого процесса одни учащиеся избавляются от излишней самоуверенности, другие – начинают понимать свои недостатки, трудности, третьи осознают, что оценку своих возможностей произвели правильно. Хочу обратить внимание, оценивание достижений происходит не в сравнении с другими, а с самим собой, сегодняшний результат с предыдущим, где поощряется любое незначительное достижение. Как учитель, мы стремимся, чтобы каждый ученик обрёл здоровую спокойную уверенность в себе и столь же здоровую самокритичность. Это позволит ребёнку осознать свои возможности, развить их и реализовать. И тогда, можно быть уверенным, что в новом веке будет новая молодёжь: самостоятельная, инициативная, с активной личностной позицией.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Бұзаубақова К. Ж. Жаңа педагогикалық технология. - Тараз:2003 – 140 с
- 2.Заир-Бек С. И., Загашев И. О., Муштавинская И. В. Учим детей мыслить критически Изд.2-е.-СПб: «Альянс «Дельта» совм. с издательством «Речь», 2003- 215 с.
3. Кохаева Е.Н. Формативное (формирующее) оценивание: методическое пособие/ Е.Н. Кохаева. – Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» Центр педагогического мастерства, 2014. – 66 с.
4. Руководство по критериальному оцениванию для учителей начальной школы. Учебно-методическое пособие. -Астана, 2016 г.-49 с.

ВНЕДРЕНИЕ ИНТЕГРИРОВАННЫХ УРОКОВ ДЛЯ ТВОРЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В СИСТЕМУ ТИПО И ВУЗА

НАГОРНАЯ Л. П.

преподаватель специальных дисциплин, Аксуский высший
многопрофильный колледж имени Жаяу Мусы, г. Аксу

ПАНИХИН А. Л.

преподаватель специальных дисциплин, Аксуский высший
многопрофильный колледж имени Жаяу Мусы, г. Аксу

В современном образовательном процессе подготовка специалистов творческих специальностей (режиссура, актерское мастерство) требует принципиально новых подходов. Одним из наиболее эффективных решений является внедрение интегрированных уроков в системы ТиПО (технического профессионального образования) и ВУЗов. Эта статья рассматривает актуальность, методологические основы и потенциальные преимущества такого подхода, а также предлагает рекомендации по его реализации.

В педагогической практике часто используются интегрированные уроки и результаты данной работой являются успешными. В данной статье рассматриваются вопросы интеграции в обучении, понятие «интегрированный урок и возможности его применения», методика подготовки и проведения интегрированных уроков, предлагается, как образец разработка интегрированного урока по специальным дисциплинам «Сценическая речь» и «Сценическое движение».

Интеграция – (лат.Integratio- восстановление-восполнение) процесс сближения и связи наук, состояние связанности отдельных частей в одно целое, а также процесс, ведущий к такому состоянию. Интеграция в педагогике – это процесс и результат взаимопроникновения, взаимосвязи и синтеза различных знаний, способов и видов деятельности.

Интеграция в образовательном процессе означает: комплексный характер целей образовательной деятельности и целостность достижения планируемых результатов; взаимопроникновение педагогических средств, используемых в учебной и внеурочной деятельности; гибкий характер организации учебного процесса. Развитие интеграционных процессов в образовательном

учреждении способствует разностороннему развитию студентов, удовлетворению их потребностей и интересов.

Традиционные методы обучения, часто изолированные по дисциплинам, не позволяют в полной мере подготовить выпускников к реалиям профессиональной деятельности, где требуется комплексное применение знаний и навыков. Интегрированный урок – это форма организации обучения, при которой содержание и методы нескольких дисциплин объединяются вокруг единой темы, проблемы или проекта. В контексте творческих специальностей это означает объединение:

Сценической речи, сценического движения и мастерства актера; основы сценарного мастерства и режиссуры массовых театрализованных представлений; истории драматургии театра и грима.

Преимущества интеграции:

1. Формирование целостного мышления: студенты учатся видеть взаимосвязь между разными областями знания, что критически важно для решения комплексных творческих задач.

2. Повышение мотивации: обучение становится более практико-ориентированным и приближенным к реальным проектам, что стимулирует интерес у студентов творческих специальностей к изучаемым предметам

3. Развитие «мягких навыков» (Soft Skills): улучшается командная работа, коммуникация, критическое мышление и способность к междисциплинарному взаимодействию; разнообразие учебной деятельности преподавателя и студентов; применение принципа «равный-равному» для установления взаимопонимания и доверия между преподавателями и студентами; применение принципа доступности для обеспечения соответствия обучения уже накопленным знаниям и индивидуальным особенностям обучаемых, наглядно виден результат работы преподавателя со студентами: от выполнения практических упражнений тренинга до самостоятельной постановочной работы студентов.

4. Экономия учебного времени: исключается дублирование материала в смежных дисциплинах.

Данный опыт будет интересен и полезен студентам и преподавателям творческих специальностей в ТиПО и ВУЗе, педагогам дополнительного образования, участникам и руководителям театральных коллективов, практикующим тренерам и психологам.

Методология внедрения: эффективное внедрение интегрированных уроков требует системного подхода как на уровне ТиПО, так и на уровне ВУЗа.

Разработка интегрированных программ. Междисциплинарные модули: создание модулей, которые объединяют темы из 2-3 смежных дисциплин (например, «Развитие практических навыков сценического движения, актерского мастерства и сценической речи у студентов»)

Проектное обучение (PBL): использование крупного сквозного проекта (спектакль, творческая постановка (концерт, литературно-музыкальная композиция и т.д.) как стержня, объединяющего требования различных курсов.

Кадровое обеспечение и повышение квалификации: командное преподавание (Team Teaching): привлечение двух и более преподавателей (например, искусствоведа и практикующего режиссера) для совместного ведения урока.

Обучение преподавателей: проведение семинаров и курсов по методике интегрированного обучения и междисциплинарной коллаборации).

Материально-техническая база. Объединенные мастерские/студии: создание пространства для различных видов деятельности (лекции, тренинги, мастер-классы, практические занятия, постановочные работы)

Цифровые инструменты: использование общих онлайн-платформ и ресурсов для хранения, обмена и совместной работы над проектами.

Особое внимание следует уделить преемственности интегрированных подходов между ТиПО и ВУЗом.

Таблица 1 – Интеграция между ТиПО и ВУЗом

№	Аспект	ТиПО (Техническое профессиональное образование)	ВУЗ (Высшее учебное заведение)
1	Фокус интеграции	Интеграция теории и непосредственной практической деятельности	Интеграция науки и технологии; углубленно исследование
2	Формат	Краткосрочные, узконаправленные интегрированные модули, мастер-классы	Долгосрочные исследовательские/курсовые проекты, студийное обучение
3	Цель	Быстрая адаптация к производственным задачам, формирование базового комплекса навыков	Развитие творческой индивидуальности, инновационного потенциала и междисциплинарных компетенций

Имея большой опыт работы в соединении различных предметов в единое целое в рамках учебной и творческой деятельности, мы

хотим поделить его теоретической и практической значимостью. Интегрированный подход позволяет преподавателям специальных дисциплин расширить границы своего предмета, показать студенту путь поиска решения проблем, используя все знания, выходящие далеко за рамки отдельной дисциплины. Интеграция ориентирована на подготовку выпускника к жизни в современном обществе, к достойному выбору собственной жизненной и профессиональной позиции; способствует развитию креативности, коммуникативных способностей.

Новизна данного опыта заключается в обосновании имеющихся теоретико-методологических подходов к организации интегрированного урока в условиях современной образовательной системы. Интеграция учебных дисциплин и междисциплинарных курсов в образовательном учреждении, сегодня является одним из перспективных направлений решения проблемы поиска новых педагогических решений, способствующих улучшению и развитию творческого потенциала педагогического коллектива и отдельных педагогов, с целью более эффективного воздействия на студентов.

Цель данного опыта: формирование целостного восприятия мира у студентов, развитие научного стиля мышления характерного для современного человека по средствам интегрированных уроков специальных дисциплин.

Задачи внедрения интегрированных уроков:

- повысить качество образования;
- расширить его информативную ёмкость;
- отыскать точки соприкосновения профилирующих предметов;
- показать пример широкого сотрудничества предметов на

уроке через сотрудничество

преподавателей и студентов как новой формы урочной деятельности;

Приведем примеры интегрированных уроков. Урок «Развитие дикционных навыков в сценическом движении». В начале урока для создания эмоционального настроения обучающихся было использовано упражнение «Снежный ком», которое развивает память физических действий. Комплекс пластическо-речевого тренинга: связь речи и пластики движений в разминочных упражнениях: наклоны головой, упражнения для плеч и рук, массаж диафрагмы с одновременным произношением пучков согласных, скороговорок, упражнением для голоса «Чудо-песенка»; упражнение «Хула-хуп» с речевой считалкой для дыхания; разминка стоп с упражнением «Друг» на

развитие дикции при произношении односложных слов. Разминка для развития дикции и пластики выполнялась в разных плоскостях, а также в чередовании статичных и динамичных упражнений, в том числе и на полу в соединении со скороговорками, которые нужно произносить как реплики в диалоге. В середине урока были использованы следующие упражнения: «Зеркало», развивающее пластическую и речевую выразительность, по карточкам в парах, в разных предлагаемых обстоятельствах. На этапе закрепления знаний студентам были предложены отрывки из басен в диалоге. Студенты были поделены на группы, необходимо было инсценировать басню, применяя различные техники сценического движения (пощечины, падения, бой, поклоны и тд). Финальным завершением урока была самостоятельная работа студентов – создание пластического этюда на основе поэтического произведения; получился красивый сценический номер «Нежность». На этапе рефлексии студенты вместе с преподавателями заполняли оценочный лист. Были разработаны критерии оценок, с которыми студенты ознакомились в начале урока.

На этапе закрепления знаний студентам были даны отрывки из басен в диалоге. Студенты были поделены на группы, необходимо было инсценировать басню, применяя различные техники сценического движения (пощечины, падения, бой, поклоны и тд). Финальным завершением урока была самостоятельная работа студентов – создание пластического этюда на основе поэтического произведения; получился красивый сценический номер «Нежность». На этапе рефлексии студенты вместе с преподавателями заполняли оценочный лист. Были разработаны критерии оценок, с которыми студенты ознакомились в начале урока.

На базе НАО «Торайгыров университет» мы провели открытый урок по предметам: «Сценическое движение, «Сценическая речь», «Мастерство актера» в группах: АИ-102 ОП «Актерское искусство» (студенты ПГУ) и К-31 – режиссерской специализации Аксуского высшего многопрофильного колледжа. В процессе урока студенты овладели методикой выполнения различных видов сценических падений, активизировали работу голосо-речевого аппарата; показали умение перевоплощаться в сценический образ. На этапе рефлексии студентам были предложены «Маски впечатлений»

Студенты выбирали бумажные маски, которые соответствует их мнению и состоянию:

Маска комедии – Многому научился и получил удовольствие;

Маска трагедии – Ничего не понял, испытывал дискомфорт

Маска безразличия - Остался равнодушным

Преподавателями кафедры «Исполнительское искусство» дали высокую оценку деятельности педагогов и студентов на уроке.

Завершилась встреча наших студентов со студентами ПГУ показом спектакля «Собаки» Народного Молодежного театра «Синяя птица». Студенты обменялись творческими идеями, впечатлениями, и совместно решили, проводить чаще встречи в данном формате, чтобы делиться сценическим опытом и мастерством.

В ноябре прошлого года в рамках предметного месяца отделения культуры и спорта мы провели открытый интегрированный урок «Развитие практических навыков сценического движения, актерского мастерства и сценической речи у студентов творческой специальности» по дисциплинам: «Сценическое движение», «Сценическая речь», «Мастерство актера».

Задачи урока:

1. Владеть методикой выполнения сценического фехтования;
2. Координировать движения с произношением текста;
3. Активизировать работу голосо-речевого аппарата;
4. Перевоплощаться в сценический образ;
5. Развить самостоятельность мышления при создании сценических этюдов.

Ожидаемые результаты: владение пластической, речевой и актерской выразительностью; создание сценического этюда с использованием сценического фехтования, включением текста в действие.

Урок включал в себя тренинг пластической и речевой выразительности; элементы сценических подготовительных фехтовальных упражнений с одновременным произношением поэтических текстов с выполнением актерской задачи; фехтование в парах с соответствующими речевыми текстами, где можно реализовать поединок в разных предлагаемых обстоятельствах. В качестве самостоятельной работы студентам было предложено в группах создать массовый этюд, используя для практической работы тексты из произведений А.Дюма «Три мушкетера», У.Шекспир «Ромео и Джульетта» с применением элементов сценического фехтования с использованием сценических выгородок (столы, стулья, разно уровневые площадки). Для создания сценической атмосферы и творческого самочувствия у студентов на экране

демонстрировались отрывки из фильмов «Три мушкетера» и «Ромео и Джульетта».

На этапе рефлексия студентам было предложено с помощью шпаги выразить свое впечатление об уроке: рапира вверх – урок понравился; рапира вниз – не освоил ни одного приема; рапира посередине – возникли трудности

В дидактической части интегрированных уроков представлены материалы, иллюстрирующие практический материал: схема строения речевого аппарата, таблица гласных и согласных звуков, виды пластических комплексов, разработаны схемы, где отражены условия для занятий тренингами, система работы актера над собой, основные направления условного грима, технические приемы грима рисунки приемов сценических падений и сценического боя, классификация обрядов, таблица основных и второстепенных персонажей восточного театра и комедии дель арте.

Внедрение интегрированных уроков для творческих специальностей – это не просто методический прием, а стратегическое направление развития современного образовательного процесса. Оно позволяет создать выпускника, который не только владеет специализированными навыками, но и обладает гибким, целостным мышлением, способным к инновациям и эффективному решению сложных творческих задач в условиях быстро меняющегося рынка труда. Успешная реализация этой концепции требует совместных усилий администрации, преподавателей и самого студенческого сообщества.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аксенова О. А. «Грим в спектакле», учебно-методическое пособие для студентов факультета искусств и художественного образования.
2. Альшиц Ю. Л. «Тренинг forever!», ГИТИС, Санкт-Петербург, 2009 г.
3. Берри С. «Голос и актер», Москва, Московский фонд сохранения культуры, 2006 г.
4. Галендеев В. Н. «Голосо-речевая тренировка/ Теория и практика сценической речи», сборник научных трудов, Санкт-Петербург, 2005 г.
5. Грачева Л. В. «Актерский тренинг: теория и практика», психологический тренинг, Санкт-Петербург, издательство «Речь»,

Санкт Петербургская Государственная Академия Театрального Искусства, 168 с, 2003 г.

6. Гиппиус С. В. «Тренинг развития креативности. Гимнастика чувств», Москва, издательство «Речь», 2001 г.

7. Карпов Н. В. Уроки сценического движения, Москва, ГИТИС, 1999 г.

8. Морозова Г. В. «Пластическое воспитание актера», Москва, издательство «Терра-спорт» 1998 г.

9. Немировский А. Б. «Пластическая выразительность актера», Москва, издательство «Искусство», 1988 г.

10. Сарабян Э. «Актерский тренинг по системе Георгия Товстоногова», Золотой фонд актерского мастерства, Московская область, издательство «АСТ» 320 с, 2010 г.

КИБЕРКОММУНИКАТИВТІК ТӘУЕЛДІЛІКТІҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК АСПЕКТІЛЕРІ

НИЯЗОВА Г. Ж.

п.ғ.к., доцент, Қ. А. Ясауи атындағы Халықаралық
казак-түрік университеті, Түркістан қ.

БАЗАРБАЕВА А. І.

докторант, Қ. А. Ясауи атындағы Халықаралық
казак-түрік университеті, Түркістан қ.

Конфуцийдің даналығы бойынша білімге үш жол бар, рефлексия жолы - ең асыл, оқу жолы - ең оңай және тәжірибе жолы - ең ауыр жол. Білім - жеке тұлғаның физикалық және рухани қалыптасуының біртұтас әлеуметтенуі, саналы түрде кейбір идеалды бейнелерге, қоғамдық санада тарихи бекітілген әлеуметтік стандарттарға бағытталған.

Білім беру үш негізгі функцияны орындайды [1]: оқыту, тәрбиелеу және адамды дамыту. Даму - бұл адамға тән қайтымсыз сапалық өзгерістер. Адамның формальды, бейресми, ақпараттық жақтарының бірлігінде білім алуы адамның даму құралы ретінде көрінеді. Білім берудің жүйелі көрінісі кез-келген білім беру жүйесіне тән, қалыптасу, тұтастық және қайта құру кезеңдерінен өтіп, дамуда болатын тән базалық сипаттамалары (құрамы, құрылымы, функциялары) бар білім беру процесін жүйе ретінде түсіндіруді қамтиды.

Біздің зерттеуіміздің өзектілігі студенттік жас (17-ден 23 жасқа дейін) тұлғаның қалыптасу процесіне айтарлықтай әсер ететін маңызды кезеңдердің бірі болып табылатындығына байланысты. Дәл осы жаста мінездің нығаюы байқалады, оны тұрақтандыру белгілері пайда болады, ересек адамның әлеуметтік және еңбек рөлдерін игеру процестеріне, оны тәуелсіз қызметке және еңбек қызметінің басталуына байланысты жас адамның моральдық сезімдері көбірек дамиды.

Қазіргі интернет өзінің тұжырымдамаларына, құндылықтарына, ойлау тәсілі мен тіліне тән кибермәдениеттің пайда болуына ықпал етті. Көптеген зерттеулерде интернет желісінің адамдардың психикасына, физикалық әл-ауқатына және дүниетанымына жаһандық әсері туралы ғылыми негізделген нәтижелер анықталуда. Зерттелетін мәселенің жай-күйін талдау бүгінгі таңда интернетке тәуелділік мәселесі жеткілікті түрде зерттеліп жатқаны анықталды. Алайда, ересектер арасында интернетке тәуелді пайдаланушылардың көбеюі мен тәуелділіктің осы түрінің алдын-алу шараларын әзірлеудің жеткіліксіз дәрежесі, сондай-ақ тәуелділіктің осы түрінің алдын-алу үшін әзірленген және тексерілген бағдарламалардың болмауы арасындағы қайшылық бар.

Интернет-тәуелділіктің ең айқын белгілері – бұл Интернетке қолжетімділік болмаған кезде мазасыздану, Интернетке бақылаусыз ақша жұмсау, әрдайым ол жерде не болып жатқанын ойлап отыру. Сонымен қатар оның физиологиялық сипаттағы белгілері де бар: бұл – тамақ пен ұйқыдан бас тарту. Интернеттің кейбір психологиялық кеңістігі тартымды да еліктіргіш болатыны сондай, олар адамдарды қарқынды пайдалануға, тіпті компульсивтік шексіз қолдануға жетелеуі мүмкін.

К. S. Young бес негізгі түрді ажыратады:

- компьютерге тәуелділік: компьютерге интрузивті тәуелділік (ойындар, бағдарламалау және т.б.);

- желідегі компульсивті навигация: қашықтағы мәліметтер базасынан ақпарат іздеу;

- ақпараттың шамадан тыс жүктелуі: интернет арқылы немесе электронды сатып алу арқылы құмар ойындарға патологиялық тәуелділік;

- киберсексуалдық тәуелділік: «киберсекске» тәуелділік (Интернеттегі арнайы сайттарға кіруден, желідегі жыныстық тақырыптарды талқылаудан);

- киберкоммуникациялық тәуелділік: әлеуметтік желілердегі, форумдардағы, топтық ойындар мен телеконференциялардағы байланысқа тәуелділік.

Киберкоммуникациялық тәуелділік - бұл интернетке тәуелділіктің бір түрі, әлеуметтік желілердегі, форумдардағы, чаттардағы, топтық ойындар мен телеконференциялардағы байланысқа тәуелділік ретінде анықталады, бұл нақты өмірдегі отбасы мүшелері мен достарын виртуалды түрде ауыстыруға әкеледі [2].

Университет студенттері арасындағы әлеуметтік сайттардағы коммуникацияға тәуелділіктің алдын алуға психиатриялық араласудың әсерін зерттеген El Malky M. I., Abed G. A., Eita L. H. зерттеуі Менуфия университетінің Өнер және мейірбике факультетінде жүргізілген. Нәтижелер зерттелген барлық студенттердің әлеуметтік сайттарды 3-5 сағат ішінде пайдаланатынын және алдын ала араласудың бір сағатқа дейін төмендегенін көрсетті - үшіншіден, араласудан кейінгі әлеуметтік сайттардың мотивтеріне келетін болсақ, стресстен арылу, өзіне деген сенімділіктің болмауы, бақылау, көңіл көтеру және ойын-сауық, өзін-өзі бағалау, әлеуметтік интеграция, жыныстық мінез-құлық мотивтері ретінде статистикалық маңызды төмендеу байқалған. Араласудан кейінгі әлеуметтік сайттар, араласуға дейінгі жағдаймен салыстырғанда. санының статистикалық маңызды өсуі ақпарат алу және әлеуметтік желілердегі жеке интеграция араласудан кейін бұрынғыға қарағанда көбірек ынталандырады- араласу нәтижесінде араласудан кейінгі әлеуметтік медиаға тәуелділіктің алдын-ала араласумен салыстырғанда айтарлықтай төмендеуі байқалған.

S.Affouneh зерттеу тобы тұжырымдауынша интернетті пайдалануды басқару туралы хабардарлықты арттыруға және білім беруге тікелей бағытталған іс-шаралар тәуекелі жоғары халық арасында осы мәселелерді шешу үшін өте маңызды. Авторлар студенттердің әлеуметтік дағдыларын дамытуға және интернетке тәуелділігін төмендетуге бағытталған шектеулі уақыттық топтық оқыту бағдарламасының тиімділігі көрсетілген [2].

ЮНЕСКО-ның халықаралық классификациясына сәйкес білім беру формальды, бейресми және ақпараттық болып бөлінеді (<https://uis.unesco.org>), ал формальды білім беру жүйесінің басты проблемасы оның қоғамның сұраныстарына жауап бермеуі, теория мен практика арасындағы алшақтық болып табылады, өйткені ресми білім беру жүйесі көбінесе қоғамдық экономикалық саладағы

өзгерістерді тез ескеріп үлгермейді және болып жатқан өзгерістерге баяу бейімделеді. Сондықтан, білім берудің белгіленген формальды жүйесінен тыс жүзеге асырылатын және мемлекеттік үлгідегі құжаттарды растаудың стандартталған рәсімімен жүргізілмейтін кез келген ұйымдастырылған оқу қызметі болып табылатын білім алушылардың құзыреттілігін қалыптастыру мен құзыреттілігін дамытуда үлкен еркіндік пен мүмкіндікке ие формальды емес білім берудің маңыздылығын арттыру маңызды.

Соңғы зерттеулерде жоғары білім берудегі цифрлық формальды емес оқытудың өзектілігі басымдық алып келеді, қазіргі цифрлық технологиялардың коммуникативтік әлеуетінің (әлеуметтік желілер, білім беруді цифрлық қолдау құралдары: LMS, онлайн конференция, онлайн тақта, онлайн чаттар және т.б.) көпбағдарлы дамуы жоғары білім беру ұйымдарының білім алушылары арасында кең таралған оқытудың жаңа тенденциясы. Цифрлық формальды емес оқыту цифрлық медиамен тығыз байытылған ортада іске асырылып, білім алушылар цифрлық технологиялар арқылы оқу тәжірибесін кеңейтеді. Формальды емес оқыту білім алушылардың уақыт кестелерін тиімді ұйымдастыруларына, білім алу көздерін кеңейтулеріне әсер етеді.

M. M.Almukhaylid, S.Kabanda, N. N.Al-Haidari [3] жүйелі талдау жүргізу арқылы талдау барысында формальды емес оқыту процесінде әлеуметтік медианы пайдалануға деген қызығушылықтың артып келе жатқанын көрсетеді, бұл өз мүдделеріне сәйкес дамығысы келетін кез келген адам үшін бейресми оқыту үрдісінің өсуін көрсетті. Авторлар әлеуметтік медианы пайдалану арқылы білім беру үшін 12 әлеуметтік мүмкіндік және 4 әлеуметтік-эмоционалды мүмкіндік анықтады.

Білім беру ұйымдарының қазіргі білім беру тәжірибесінде әлеуметтік желілерді пайдалану бойынша әртүрлі әзірлемелер бар, бірақ олар негізінен білім алушы мен білім алушының ақпараттық өзара іс-қимылын ұйымдастырумен байланысты. Студенттер әлеуметтік медианы оқу ақпаратымен бөлісу үшін пайдалану үшін белсенді қолданады

Формальды емес оқыту арқылы студенттердің киберкоммуникативтік тәуелділігінің алдын алу іс шаралары бос уақытты өткізудің белсенді түрлерімен, мультимедиа әлеуетін қолданумен байланысты (онлайн лекция, челлендж, онлайн марафон, вебинар және т.б.) болуы оң нәтижелерге әкелуі мүмкін.

Мультимедиялық технологияны қолдану оқыту процесін белсендіреді, студенттердің зерттелетін пәнге деген қызығушылығын және оқу процесінің тиімділігін арттырады, оқу материалын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді, оқытушы қызметіне айтарлықтай өзгерістер енгізеді, оның рөлі мен функцияларын өзгертеді. Дегенмен, оны пайдалану мұқият негізділікті қажет етеді. Қазіргі кезде дәстүрлі лекция түрімен қатар, онлайн/веб форматтағы лекция түрлері кеңінен қолданыста.

Білім алушылардың киберкоммуникативтік тәуелділігінің алдын алуға бағытталған онлайн лекция барысында қолданылатын мультимедиялық оқыту теориясы бірнеше ұстанымдарын қамтиды. Ол Аллан Паивионың Қос кодтау теориясына [4] негізделген. Қос кодтау теориясы ақпаратты ауызша және вербалды емес өңдеудің маңыздылығын теңестіруді қарастырады. Зерттеушінің тұжырымдауынша «адамның танымы ерекше, өйткені ол тілмен және вербалды емес объектілермен және оқиғалармен бір уақытта жұмыс істеуге мамандандырылған. Сонымен қатар, тілдік жүйе лингвистикалық енгізу мен шығарумен (сөйлеу немесе жазу түрінде) тікелей жұмыс істейтіндігімен ерекшеленеді, вербалды емес объектілерге, оқиғаларға және мінез-құлыққа қатысты символдық функцияны орындайды». Теория екі когнитивті ішкі жүйенің болуын болжайды: біреуі вербалды емес объектілерді/оқиғаларды (яғни бейнелерді) бейнелеуге және өңдеуге маманданған, ал екіншісі тіл жұмысында. Жалпы қос кодтау теориясы ақпаратты өңдеудің үш түрін ажыратады: репрезентативті - ауызша немесе вербалды емес өкілдіктерді тікелей белсендіру, анықтамалық - вербалды жүйені вербалды емес жүйемен белсендіру немесе керісінше, ассоциативті - бір вербалды немесе вербалды емес жүйеде өкілдіктерді белсендіру. Белгілі бір тапсырманы орындау үшін ақпаратты өңдеудің осы үш түрінің кез келгені немесе олардың барлығы бірден қажет болуы мүмкін.

Сонымен қатар, мультимедиа теориясы Алан Баддидың [5] жұмыс жады моделіндегі визуалды-кеңістіктік матрицамен және қайталау циклімен үйлесімді. Ал, Алан Бадделидің жұмыс жады моделі - бастапқы жадтың дәлірек моделін ұсыну мақсатында (көбінесе қысқа мерзімді жад деп аталады) 1974 жылы Алан Баддели мен Грэм Хитч ұсынған адам жадының моделі, Ұсынылған модельде жұмыс жады көп компонентті жүйе ретінде қарастырылды. Визуальды-кеңістіктік қысқа мерзімді жад визуалды және кеңістіктік ақпаратты өте қысқа мерзімде сақтай алады. Адамдар бұл жадты өте қысқа мерзімде қолдана алады кеңістіктік бағдарлаудың күрделі және

қиын міндеттерінде жұмыс істеуге болатын психикалық визуалды-кеңістіктік бейнені құру және оған оралу.

Мультимедиялық оқыту теориясы - бұл оңтайлы оқыту ауызша және визуалды материал синхронды түрде ұсынылған жағдайда ғана пайда болады деп тұжырымдайтын теория. Мультимедиялық оқыту теориясын оның тиімділігін растайтын әртүрлі зерттеулер жүргізген педагог-психолог Ричард Э. Майер әзірледі.

Р.Э.Майердің мультимедиялық оқыту теориясы [6] үш болжамға негізделген: - екі арналы модель: адамдарда есту және көру ақпаратын өңдеуге арналған екі бөлек арна бар; қабылдаудың шектеулі қабілеті туралы болжам: теория адамның уақыт бірлігінде ақпаратты қабылдау қабілеті шектеулі екендігінен туындайды; ақпаратты белсенді өңдеу туралы болжам: мультимедиялық оқыту теориясы адамдар ақпаратты пассивті қабылдаудан гөрі оқу процесіне белсенді қатысуы тиіс.

Осы болжамдарға сүйене отырып, Р.Э.Мейер ұзақ жылдардағы өз зерттеулерінде мультимедиялық оқыту теориясын жетілдіріп, басшылыққа алуға қажетті ұстанымдарды тұжырымдады. Ұстанымдар: жүйелілік, есеп беру, резервтілік, уақыт сабақтастығы, кеңістіктік сабақтастық, сегментация, алдын ала білім, модальділік, мультимедия, даралау, дауыс, сурет, мимикалық және ым-ишара қатысымы, иммерсивтілік, әрекетті тудырушылық. Бұл ұстанымдардың алғашқы бесеуі сыртқы когнитивті жүктемені азайтуға, алтыншы, жетінші және сегізінші ұстанымдар ішкі жүктемені басқаруға, соңғы жетеуі ақыл-ой схемаларын құру процестерін күшейтуге бағытталған (тиісті жүктеме). Қазіргі кезде осы теория негізінде формальды емес білім беруді ұйымдастыруда дауыстық мәтіні бар анимациялық сегменттерді жасау үшін слайдтарды көрсету бағдарламалары, генеративті оқытуды жеңілдету үшін осы сегменттер арасында сұрақтар мен кеңестер қосу үшін сауалнама бағдарламаларын және оқушыларға салыстырмалы түрде бақылау мүмкіндігін беру үшін бейне бөлісу сайттарын қалай пайдалануға болатындығы туралы зерттеулердің нәтижелерін ескеру маңызды. Мультимедиялық теория ұстанымдары аясында онлайн лекцияларды ұйымдастырып өткізу болашақ мұғалімдердің киберкоммуникативтік тәуелділігінің алуда оң әсер беруі мүмкін. Материальдық-техникалық қамсыздандыру: интернет желісіне қосылған дербес компьютерлер/смартфондар/планшеттер және т.б., интерактивтік тақта.

Бұл зерттеуді Ғылым және жоғары білім министрлігі, Ғылым Комитеті қаржыландырды (Грант АР26103383)

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Волкова, М. А. Педагогика высшей школы: учебное пособие / М. А. Волкова, Ю. В. Калегина. - Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2018. - 213 с.

2 Affouneh S. et al. The efficacy of a training program for social skills in reducing addictive Internet behaviors among Palestinian university students //Psicologia: Reflexão e Crítica. - 2021. - Т. 34. - С. 19.

3 Almukhaylid M. M., Kabanda S., Al-Haidari N. N. A systematic literature review on the social affordances of social media for informal learning environments //14th IADIS International Conference Information Systems 2021. -12 p.

4 Allan Paivio. Intelligence, dual coding theory, and the brain // Intelligence. - 2014-11. - Т. 47. - С. 141-158.

5 Баддли А. Память / А. Баддли, М. Айзенк, М. Андерсон; пер. с англ. под науч. ред. Т. Н. Резниковой. - Москва. Питер, 2011. - 560 с.

6 Mayer R. E. Multimedia learning. 3rd ed. New York: Cambridge University Press, 2021. - 405 p.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІ

НУРЖАНОВА Г. К.

басшысының оқу жөніндегі орынбасары,

Павлодар облысының білім беру басқармасы,

Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№ 18 жалпы орта білім беретін мектеп»- коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Әрбір заманның өз талабы бар. Бүгінде әлем ақпараттық технологиялар дәуіріне аяқ басты. Бұрынғыдай ғана кітап, дәптер, сынып тактасы жеткілікті емес. Компьютерлер, планшеттер, смарт такталар, интернет – бұл құралдар біздің өмірімізге толық енген. Осындай заманауи өзгерістердің ішінде жасанды интеллект (ЖИ) үлкен орын алады. Жасанды интеллект дегеніміз – компьютерлердің немесе машиналардың адам сияқты ойлау, түсіну, үйрену қабілеттерін имитациялау.

Бастауыш сынып оқушылары үшін оқыту процесін жағымды, қызықты, әрі нәтижелі ету маңызды. Осы тұрғыда жасанды интеллект

элементтері – оқу мен білім алуды жақсартуға зор мүмкіндіктер береді. Олар арқылы балалар өз бетімен ізденуге, қателігі арқылы үйренуге, шығармашыл болуға, білімдерін тереңдетуге мүмкіндік алады. Осы мақалада бастауыш сыныпта жасанды интеллект элементтерін қолданудың мүмкіндіктері талданып, оның артықшылықтары мен қиындықтары көрсетіліп, практикалық мысалдар беріліп, қорытындысында ұсыныстар жасалады.

Алдымен жасанды интеллекттің мәнін анықтап алайық. ЖИ – адамдардың миы істейтін кейбір функцияларды (ойлау, түсіну, шешім қабылдау, үйрену, қысқа мерзімде ақпаратты іріктеу, тіл түсіну, бейнелерді тану) модельдей алатын компьютерлік жүйелер. Яғни, компьютер немесе бағдарлама адам тәрізді әрекет жасай алады. Жасанды интеллекттің элементтеріне жататындар: Машинамен үйрену (machine learning): бағдарлама өзін-өзі жетілдіреді, яғни көптеген деректер арқылы «үйренеді». Табиғи тілде жұмыс істеу (natural language processing): адам тілін түсінеді, мәтінді өңдейді. Суреттер мен бейнелерді тану (computer vision): фотодағы нысанды немесе бейнені анықтайды. Дауысты тану (speech recognition) және сөйлеу генерациясы (speech synthesis): адам даусын тыңдап, оны түсінеді немесе сөйлей алады. Сұрақ-жауап жүйелері (chatbot) және виртуалды ассистенттер.

Бастауыш сыныпта ЖИ элементтерін қолданудың артықшылықтары:

1. Оқыту қызықтырақ болады. Мультимедиялық құралдар, ойын формасын пайдалану – балалар үшін тартымды. Мысалы, есептеу жаттығуларын ойын арқылы орындау, мәтінді оқып-жағдай сұрақтарына жауап беру чатбот түрінде болу оқушылардың ынтасын оятады.

2. Жеке тұлғалық оқу жолын құру мүмкіндігі. Әрбір оқушының қабілеті, оқуға жұмсайтын уақыты, түсіну деңгейі әртүрлі. ЖИ жүйелері деректер жиынтығы арқылы оқушының күшті және әлсіз тұстарын анықтап, оған сәйкес тапсырмалар ұсына алады.

3. Қателіктен қорықпай үйрену. Жиі қателесу – үйренудің бір бөлігі. ЖИ құралдары қателерді түзетіп, қайта орындауға мүмкіндік береді, әрі түсініксіз тұстарды қайта түсіндіріп береді.

4. Уақыт үнемдеу. Мұғалімдерге бағалау, тестілеу, оқушылардың жұмысын тексеру сияқты қайталанатын жұмыстарды автоматтандыру мүмкіндігі бар. Сондай-ақ, сабаққа дайындық, жаттығу дайындау жеңілдейді.

5. Интерактивтілік пен креативтілік дамиды.

6. Ойындар, симуляциялар, виртуалды экскурсиялар сияқты құралдар білім әлемін кеңейтеді. Оқушылар өздері зерттеу жүргізуге, жаңа идеялар туғызуға үйренеді.

Бастауыш сынып оқушылары үшін ЖИ элементтерін қолданудың нақты салалары:

Тілдік дағдыларды дамыту: сөздік жаттықтырулар, оқылған мәтін бойынша сұрақтар, жазу жаттығулары. Мысалы, оқушы мәтінді оқиды, содан кейін ЖИ сол мәтінді сұрақ-жауап арқылы тексереді. Математика мен логика: есептер шығару, ойлау жаттығулары, фигуралар тану. Мысалы, геометриялық фигураларды тану жүйелері суретті көрсете салып, фигураның атын белгілейді. Ғылым мен табиғат: виртуалды лабораториялар, сынақ жүргізу, табиғат құбылыстарының моделдері. Сол арқылы химиядағы немесе физикадағы күрделі процестерді көзбен көріп, түсіну оңай болады. Өнер және шығармашылық: сурет салу, музыка жасау, көркем әдебиет жазу. ЖИ бойынша құралдар бояумен сурет салуға көмектеседі немесе музыкалық әуендерді ұсынады. Әлеуметтік пәндер: тарих, география сабағында виртуалды саяхат, музей көрмелерін көрсету; картада жерде орын табу, елдерді таныстыру.

Практикалық мысалдар

1. Сабақта смарт тақтаны қолдану: Мұғалім математика сабағында фигураларды таныстыру кезінде смарт тақтаға ЖИ жүйесі орнатылған бағдарлама пайдалануы мүмкін. Бағдарлама келесі функцияны орындайды: фигураны көрсетеді, оқушыдан атын жазады, қате болса түзетеді, дұрыс атаса мақтайды.

2. Өзін-өзі тексеру тапсырмалары: Қазақ тілінде оқулықтағы сөйлеу, жазу бөлімдері бойынша жасанды интеллект көмегімен тесттер, жаттығулар жасалады. Үй жұмысы ретінде оқушы тапсырманы орындап, ЖИ арқылы бағаланады, қай жерде қателігі бар екенін көреді.

3. Виртуалды ассистенттер: Мысалы, дауыс арқылы сұраққа жауап беретін бағдарлама немесе чатбот. Балалар үй тапсырмасын орындау барысында көмек сұрай алады: «Бұл сөзді қалай жазамыз?», «Бұл тапсырманы қалай орындау керек?» деген сұрақтарға.

4. Ойын тәсілдері: Математикада қосу–азайту, көбейту–бөлу сияқты операцияларды ойында кіріктіріп үйрету. Оқушылар экрандағы кейіпкер арқылы қозғалады, тапсырмаларды орындайды, “сәулетші” болу сияқты рольдік ойындар.

5. Деректерді талдау және ұсыныстар беру: Мұғалім балалардың тест нәтижелерін ЖИ жүйесі арқылы талдап, қай

тақырыптарда балалар көп қателескенін көреді де сол тақырыпқа қосымша түсініктеме береді. Әрине, ЖИ толық мінсіз емес және бастауыш сыныпта қолданғанда белгілі қиындықтар бар:

1. Қолжетімділік мәселесі: барлық мектепте қажетті құралдар жоқ. Компьютерлер, планшеттер, интернет, смарт тақта сияқты жабдықтар жетіспеуі мүмкін.

2. Инфрақұрылым мен техникалық қолдау: Электр қуатының үзілуі, техникалық ақаулар, бағдарламалардың дұрыс жұмыс істемеуі.

3. Мұғалімдердің дайындығы: ЖИ құралдарын қолдана білу үшін мұғалімдерге оқыту қажет. Бағдарламаларды орнату, баптау, оқушыларға қалай пайдалану керектігін түсіндіру— барлығы мұғалімнің білімін талап етеді.

4. Ақпараттың сенімділігі мен сапасы: ЖИ жүйесіндегі ақпараттың дұрыс болуы маңызды. Кейде қателескен жаттығулар немесе дұрыс емес жауаптар болуы мүмкін.

5. Балалардағы тәуелділік қаупі: Егер барлық нәрсені ЖИ жасай берсе, балалар өздері ойлануды, ізденуді аздап тоқтатуы мүмкін.

6. Жеке мәліметтердің қорғалуы: ЖИ жүйелері балалар туралы деректерді жинауы мүмкін. Бұл деректердің қауіпсіздігі, жеке өмір құпиялығы сақталуы маңызды.

Жасанды интеллект элементтерін енгізу бойынша ұсыныстар

1. Баламалы құралдарды пайдалану: ЖИ құралдарын сабаққа толық енгізу мүмкін болмаған жағдайда, оңай және тегін құралдарды қолдану. Мысалы, онлайн жаттығулар, білім беру сайттары, мобильді қосымшалар. 2. Мұғалімдерді оқыту: Семинарлар, тренингтер ұйымдастыру. Мұғалімдерге ЖИ құралдарын қолданудың әдістерін, педагогикалық мүмкіндіктерін көрсету.

3. Қауіпсіздік ережелерін орнату: Балалардың жеке деректерін қорғау, интернеттің зиянды ресурстарынан сақтау, экран алдында уақытты шектеу.

4. Сабақ жоспарына интеграция жасау: ЖИ элементтерін сабақтың негізгі бөлігіне кірістіру, әдеттегідей сабақ құрылымына лайықтау. Тақырыпқа сәйкестендіріп, мақсатқа жету үшін тиімді қолдану.

5. Балалар арасында қызығушылықты дамыту: ЖИ арқылы шығарма жазу, сценарий қою, презентация жасау сияқты шығармашылық жұмыстар беру. Оқушылар өз қызығушылығына сай жобалар дайындауға ынталандыру.

6. Бағалау әдістерін жаңарту: ЖИ құралдары арқылы оқушылардың прогресін бақылау, кері байланыс беру қалыпты классикалық әдістермен қатар жүруі керек.

Жазбаша, ауызша, күшті және әлсіз тұстарды көрсететін бағалау әдістері үйлестірілуі тиіс. Жасанды интеллект элементтері бастауыш сыныпта білім беруді жаңа деңгейге көтеруі мүмкін. Олар сабақтарды қызықты, көрнекі етеді; жеке мүмкіндіктерге қарай оқытуға мүмкіндік береді; оқушылардың шығармашылығы мен танымдық қызығушылығын арттырады; мұғалімдерге уақыт үнемдеуге көмектеседі. Алайда, бұл мүмкіндіктерді толық пайдалану үшін техникалық, ұйымдастырушылық және этикалық мәселелерді ескеру қажет. Келе жатқан уақытта жасанды интеллектті дұрыс қолдана білсек, балаларға білім беру сапасы айтарлықтай жақсарады. Мектептерде технологиялар дамыған сайын, жай ғана оқытудан гөрі, оқушылар технологияны пайдаланып, зерттеу жасап, өздері сұрақ қоя алатын деңгейге жетеді.

Мұндай оқыту балаларды болашаққа — технологиялар мен инновацияларға толы әлемге дайындайды. Сонымен, жасанды интеллект бастауыш сыныптағы білім беруді тиімді әрі заманауи етуге зор мүмкіндік береді. Балалар үшін білім алу — қызықты сапар, ал ЖИ сол сапарды одан сайын бай, жан жақты, нәтижелі етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Ахметова, Г. И., & Смагулова, Ж. А. (2021). Жасанды интеллект негіздері мен білім беру саласындағы қолданылуы. Алматы: Білім баспасы. [Цифрлық оқыту әдістемесі]
- 2 Баймухамедов, А. Қ. (2020). Мектептегі цифрлық оқыту құралдары: теоретикалық және практикалық аспектілері. Қазақ халықаралық педагогика журналы, 45(2), 112–125.
- 3 Сейітханова, Л. М. (2019). Білім беру технологияларындағы инновациялар. Нұр-Сұлтан: Ұлттық ғылым академиясы.
- 4 Қожахметова, К. Ж. (2022). Бастауыш білім беруде цифрлық технологияларды қолдану әдістері. – Шымкент: Оңтүстік Қазақстан университеті баспасы.
- 5 Сатыбалдиева, А. Т. (2023). Жасанды интеллект және оның бастауыш білімдегі рөлі. – Астана: «Болашақ» баспасы.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІ

НУРТАЗИНА Р. К.

бастауыш сынып мұғалімі Павлодар облысының білім беру басқармасы,
Шарбақты білім беру бөлімінің «Шегірен жалпы орта білім беретін
мектеп»- коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Білім беру саласында қазіргі жылдары әлемдік және отандық тәжірибе көрсетіп отырғандай, білім сапасын арттыру, оқушылардың оқуға қызығушылығын ояту және танымдық қабілеттерін дамыту басты мақсатқа айналды. Осы мақсаттарға жету үшін дәстүрлі бағалау тәсілі жеткіліксіз болып жатыр — ол көбіне оқушының жаттау, еске сақтау, есеп шығару сияқты дарындылық емес, қарапайым дағдыларға ғана бағалау жүргізеді. Ал математика сабағында оқушылардың білімін терең игеру, логикалық ойлау, мәселені шешу дағдыларын дамыту үшін бағалау жүйесі оқыту үдерісінің ажырамас бөлігі болуы керек. Сол үшін критериялды бағалау (немесе критерийлік бағалау) жүйесін енгізу тұтас білім беру үрдісіне оң әсерін тигізеді.

Критериялды бағалау дегеніміз — оқушының оқу жетістіктерін алдын ала белгіленген критерийлерге сәйкес бағалайтын жүйе. Бұл жүйе мұғалім үшін де, оқушы үшін де, ата-ана үшін де әділдік, ашықтық, түсінімділік әкеледі. Ол оқушының қателерін тез анықтап, түзетуге мүмкіндік береді және білім беру үдерісінің сапасын жүйелі түрде жетілдіруге жағдай жасайды. Бұл мақалада математика сабағында критериялды бағалау жүйесінің мәні, артықшылықтары, оның негізгі элементтері, ұйымдастыру жолдары, практикадағы қиындықтары мен оларды шешу жолдары туралы талдап, нақты ұсынымдар береді. Сондай-ақ, оқу үдерісінде мұғалім мен оқушылардың рөлдерін қарастырамыз.

Критериялды бағалау (критериялды бағалау жүйесі) — оқушылардың оқу танымдық құзыреттерін оқу бағдарламасындағы мақсаттарға, күтілетін оқу нәтижелеріне сәйкес, алдын ала белгіленген критерийлер бойынша бағалау үдерісі. Бұл критерийлер («критерий») — оқушының қандай деңгейдегі білім мен дағдыға жетуі қажет екенін, тапсырмаларды қалай орындауы керек екенін көрсететін өлшемдер. Оған сәйкес «дескрипторлар» жасалады — критерийлерді нақты сипаттайтын, оқушының орындай алатын мінез-құлықтарының сипаттамасы. Бағалау түрлері: Қалыптастырушы бағалау (формативті бағалау) — сабақ барысында, бөлімдер бойынша, оқушының түсінуін, дағдыларын дамыту үшін

қолданылады. Қате орындарын уақытында түзетуге мүмкіндік береді. Жиынтық бағалау (суммативті бағалау) — бөлім, тақырып немесе тоқсан соңында оқушының қандай нәтижеге жеткенін көрсетеді.

Мұғалім сол бойынша түзету жасайды. Мотивацияны арттыру: оқушы өзінің жетістігін көрген сайын ынтасы артады, «мен не білсем, не үйренсем» деген қызығушылық пайда болады. Жеке оқыту траекториясы: әр оқушының бастапқы деңгейін ескере отырып, даму бағытын белгілеуге мүмкіндік береді. Критериалды бағалау жүйесінің кемшіліктері мен қиындықтары Критерийлерді дұрыс, нақты әрі түсінікті құрастыру қажет. Егер критерий тым жалпы болса немесе дескрипторлар анық болмаса, бағалау тиімді болмайды.

Мұғалімдерге бағалау құралдарын (тестілер, тапсырмалар, бақылау парақтары) жасауға көп уақыт қажет. Оқушылар мен ата-аналар критерийлерді толық түсінбеуі мүмкін; бағалау жүйесіне сенімсіздік тууы ықтимал. Кері байланыс пен түзету жұмыстарын ұйымдастыру талап етіледі, мектеп ресурстары (уақыт, әдістемелік қолдау, бағалау құралдары) жеткілікті болуы шарт. Төменгі сыныптарда (2–4 сынып) бағалау критерийлерімен жұмыс жасауда тілдік, түсінушілік мәселелері болуы мүмкін. Математика сабағында критериалды бағалау жүйесін ұйымдастыру тәсілдері: Оқу бағдарламасына сәйкестендіру: алдымен математика пәнінің оқыту бағдарламасындағы оқу мақсаттары, бөлімдер, тақырыптар, күтілетін нәтижелер (learning outcomes) анықталады. Осы нәтижелерге сәйкес критерийлер жасалады. Күтілетін оқу нәтижелерін бөліктерге бөлу: мысалы, “сандық дағдылар”, “геометриялық ойлау”, “теңдеулер мен теңсіздіктерді шешу”, “логикалық ойлау”, “комбинаторика / есептерді модельдеу” тәріздес бөлімдерге. Әр бөлімге өз критерийлері орнатылады. Дескрипторларды дайындау: әр критерийге сәйкес оқушы қандай іс-әрекеттер жасай алуы керек екендігі нақты сипатталады. Мысалы: “теңдеуді дұрыс шешеді”, “түбірлерді тауып, тексереді”, “теңдеудің шешімі шарттарға сай келеді”, “кателерді талдайды және түзетеді” деген сияқты.

Бағалау критерийлерінің мысалдары Математика пәнінен критерийлер мен дескрипторларға кейбір мысалдар төменде:

Критерий: Білу және түсіну Дескрипторлар:

1. Негізгі математикалық анықтамаларды, формулаларды, теоремаларды дұрыс айту; 2. Формулалардың мағынасын

түсіну және оларды қарапайым есептерде қолдану; Критерий: Қолдану Дескрипторлар: 1. Алған білімін жаңа немесе таныс емес есептерде қолдана алу; 2. Формулалар мен әдістерді өмірлік контексте қолдану; Критерий: Талдау, синтез, шешім қабылдау Дескрипторлар: 1. Есептің шартын бөліп, маңызды элементтерін анықтау; 2. Есептің шешімінің әр түрлі жолдарын қарастыру; 3. Қателердің себебін талдау, түзету жолдарын ұсыну;

Критерий: Рефлексия Дескрипторлар: 1. Өз жұмысын бағалай білу (қай жерде қиындық болды, неге); 2. Жасалған қателерді танып, оларды түзетуге әрекет жасау; 3. Болашақта қалай жұмыс істеймін деген жоспар жасау; Бағалау құралдары мен тәсілдері Математика сабағында түрлі бағалау құралдары мен тәсілдері қолданылады: Кішігірім үй тапсырмалары, жаттығу жұмыстары — күнделікті бірінші формативті бағалауды жүргізу.

Тест тапсырмалары — бөлім соңында немесе тақырыптың негізгі бөліктерін бекіту үшін; жиынтық бағалауда қолданылады. Практикалық есептер, проблемалық тапсырмалар — есеп шығару, модель құрастыру, логикалық-анықтау есептері. Бақылау парақтары (checklists) — әр оқушының критерий бойынша өз орнын түсінуін үшін; оқушы өзі толтырады, мұғалім және басқа оқушылар бірге талқылайды. Өзін-өзі бағалау және бірін-бірі бағалау — оқушылар өз жұмысына баға бере отырып, басқа оқушылардың жұмыстарын талдап, пікірлерін жеткізеді; бұл рефлексия мен ішкі мотивацияны арттырады. Жоба жұмыстары, зерттеу тапсырмалары — тақырыптың тереңдігін, шығармашылығын және қолданбалы аспектілерін дамыту үшін; мұнда критерийлер проекттің идеясы, дәлдігі, талдауы және презентациясы бойынша белгіленеді. Оқушылар мен мұғалімнің рөлі Мұғалімнің рөлі: критерийлер мен дескрипторларды дайындайды; бағалау құралдарын әзірлейді; оқушыларға критерийлерді түсіндіріп береді; кері байланыс арқылы оқушыларға бағыт береді; түзету жұмыстарын ұйымдастырады. Оқушының рөлі: критерийлерді біледі; өз жұмысын сол бойынша бағалайды; қателерін түсініп, түзетуге қатысады; белсенді сұрақтар қояды; рефлексия жасайды. Кері байланыс пен түзету жұмыстары Критериалды бағалауда кері байланыс — өте маңызды компонент. Ол оқушыға қай жерде қандай қателік кеткенін, не үйрену қажет екенін нақты түсіндіру керек.

Кері байланыс мынадай болуы мүмкін: ауызша түсіндіру, жазбаша комментарийлер; үлгі жұмысты көрсету, проблемалы тапсырмаларды бірге талдау; қосымша жаттығулар ұсыну;

топтық немесе жұптық жұмыс арқылы қателерді талқылау. Түзету жұмыстары: сабақ ішінде қосымша түсіндіру, мысалдар беру; үйге бағытталған түзету тапсырмалары; қосымша репетиция сабақтары; оқушылардың даму бойынша жеке жоспарлар құру. Оқушылар мен ата-аналармен ақпараттық жұмыс Мұғалім критерийлерді, бағалау шкаласын, дескрипторларды сабақтың басында оқушыларға түсіндіріп беру керек. Ата-аналарға бағдарлама, критерийлер, бала бағасының қалай қойылатыны туралы ақпарат беру; ата-ана жиналыстарында немесе мәлімет хаттарында түсіндіру. Оқушылар мен ата-аналар үшін бағалау нәтижелері мен даму бағыттары туралы есеп беру.

Практикалық ұсынымдар: математика сабағында критериалды бағалауды қалай тиімді ұйымдастыру керек Критерийлер мен дескрипторларды нақты және бейнелі ету Критерийлерді дайындағанда, «білу», «түсіну», «қолдану», «талдау», «шығару», «рефлексия» тәрізді когнитивтік деңгейлерді пайдалану. Дескрипторлар нақты әрекеттерді сипаттайтын болуы керек — есеп шығару, дәлдік, түсіндіру, дәлелдеу, қателіктерді түзету, өзін-өзі бағалау, тағы басқа. Мысалы: «формулалардың мәнін түсінеді», «формуланы жаңа есепке қолдана алады», «есептің шешімін тексереді және түзетеді», «есептің шартын бөліп, талдап, шешім жолдарын салыстырады». Бағалау құралдарын сапалы дайындау Тест тапсырмаларын әр деңгейге (оңай, орташа, қиын) бөлу. Жаттығу мен практикалық есептерді нақты өмірлік, контекстік мәселелермен байланыстыру. Мүмкіндігінше интерактивті тапсырмалар, дидактикалық ойындар, жұппен немесе топпен жұмыс, жобалар енгізу. Уақыт пен ресурстарды есепке алу: тапсырмаларды орындау үшін оқушыларға жеткілікті уақыт беру. Оқыту үдерісіне кіріктіру Критериалды бағалауды тек бөлім немесе тоқсан соңында ғана емес, сабақтардың әр кезеңіне енгізу. Қалыптастырушы бағалау мен жиынтық бағалауды теңестіру: сабақ барысында формативті бағалау, бөлім/тақырып соңында немесе тоқсан соңында жиынтық бағалау. Оқу жоспарында бағалау кезеңдерін алдын ала белгілеу. Кері байланыс беру және түзету жұмыстарын ұйымдастыру Оқушыларға жұмыстарының күшті тұстарын да, әлсіз тұстарын да көрсетіп, нақты не істеу қажет екенін айту. Қателерді талдау: қандай ұғым, әдіс, теория немесе процедура бойынша қате кеткенін көрсетіп, дұрыс нұсқаларын түсіндіру. Қажет болса, топтық жұмыс немесе қосымша сабақ өткізу.

Үй тапсырмасын дұрыс пайдалануға мүмкіндік беру: үйде де оқушы өз критерийіне сай бағалауды жүзеге асырады. Оқушыдағы мотивацияны арттыру Оқушыларға өз жетістіктерін көріп отыру мүмкіндігін беру. Жоғарыда талданғандай, бұл жүйе оқушылардың білімін терең меңгеруіне, танымдық және ойлау дағдыларын дамытуға, әділдік пен ашықтыққа негізделген бағалау жүргізуге мүмкіндік береді. Ол мұғалімге де, оқушыға да, ата-анаға да түсінікті, мақсатқа бағытталған, нәтижелі әрі мотивирленген оқу үдерісін құруға септігін тигізеді.

Критериалды бағалау жүйесінің тиімділігіне жету үшін келесі шарттар қажет:

1. Бағалау критерийлері мен дескрипторлары нақты, мөлдір, нақты іс-әрекеттерге негізделген болуы керек.
2. Мұғалімдер әдістемелік құралдармен және тәжірибемен қамтамасыз етілген болуы қажет.
3. Оқушылар мен ата-аналар критерийлер мен бағалау рәсімдері туралы хабардар болуы тиіс.
4. Кері байланыс пен түзету жұмыстары ұйымдастырылуы керек, ол оқушының даму жолын белгілеуге мүмкіндік береді.
5. Мектеп, сынып жағдайлары, ресурстары ескерілген, уақыт пен ұйымдастырушылық қолдау көрсетілген болуы шарт. Жалпы, математика сабағында критериалды бағалау жүйесін дұрыс енгізу оқушылардың өз білім деңгейін жария түрде білуіне, білім сапасының артуына, мұғалімдердің жұмыс тиімділігінің жақсаруына ықпал етеді. Болашақта бұл жүйе оқушылардың өмірге қажетті логикалық, есептеу, аналитикалық, шығармашылық дағдыларын дамытуда басты құрал бола алады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Құдайбергенова К.Ш. Қазіргі білім беру жүйесіндегі критериалды бағалаудың мәні мен маңызы // Ұлттық ғылыми-практикалық педагогикалық журнал «Білім – Образование», №2 (59), 2018. – Б. 24–28.
- 2 Сейтқасымов А.Е., Бүркітбаева Қ.Қ. Математика пәнін оқытуда критериалды бағалау жүйесін қолданудың тиімділігі // «Білім берудегі менеджмент» журналы, №3, 2020. – Б. 45–50.
- 3 Асанова А.Р. Орта білім берудегі критериалды бағалау технологиясы: әдістемелік құрал. – Алматы: Республикалық баспа кабинеті, 2021. – 112 б.

4 Ахметова Н.Т. Критериалды бағалау – оқушы жетістігін әділ бағалау жолы // «Педагогика және психология» ғылыми-әдістемелік журналы, №4 (49), 2019. – Б. 62–66.

5 Төлегенова С.Қ., Мұқашева Г.Ә. Жаңартылған білім мазмұнында критериалды бағалаудың ерекшеліктері // «Білім берудегі инновациялар» республикалық ғылыми-тәжірибелік журналы, №1, 2020. – Б. 30–35.

БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУҒА АРНАЛҒАН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

ОСПАНОВА Н. Е.

мұғалім-логопед, Павлодар облысының білім беру басқармасы, Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№13 арнайы бала бақшасы» КМҚК

АМИРХАНОВА Г. М.

мұғалім-логопед, Павлодар облысының білім беру басқармасы, Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№13 арнайы бала бақшасы» КМҚК

АЛЫБАЕВА Г. М.

мұғалім-логопед, Павлодар облысының білім беру басқармасы, Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№13 арнайы бала бақшасы» КМҚК

Балалық шақ-бұл болашақ өмірге дайындық кезеңі. Туғаннан бастап мектепке баруға дейінгі кезең, бүкіл әлем мамандарының пікірінше, баланың ең жылдам физикалық және психологиялық дамуы, адамның өмір бойы адам ететін қасиеттері мен оған қажетті физикалық және психологиялық қасиеттерінің бастапқы қалыптасу кезеңі болып табылады.

Дамытушылық оқытудың белгілі бір әдістері мен технологияларын таңдауға жағдай жасау, әр баланың дамуы туралы ақпарат алу, ересек адамның баламен қарым-қатынасының тұлғаға бағытталған моделі – мұның бәрі еркін шығармашылық тұлғаның дамуына ықпал етеді. Мектеп жасына дейінгі баланың дамуының әр кезеңіндегі кез-келген жетістігі аралық болып табылады және мұғалімнің жеке жұмыс әдістері мен технологияларын таңдауына негіз болады.

Балабақшада өзекті мәселелердің бірі-сөйлеу бұзылыстарының ерте алдын-алу, диагноз қою және түзету. Сөйлеуінде ауытқулары бар мектеп жасына дейінгі балалардың саны үнемі өсіп келеді. Олардың ішінде көп бөлігі есту қабілеті мен ақыл-ойы бар, бірақ фонемалық есту қабілеті дамымаған балалар. Фонемалық қабылдаудың болмауы дыбыстық шындықта жеткіліксіз бағдарлануға және

сөйлеудің айтылу жағының бұзылуына әкелуі мүмкін. Мектеп жасына дейінгі балаларда сөйлеудің айтылу жағының бұзылуының кең таралуы туралы қорытынды жасауға болады.

Г. А. Каш, Р. Е. Левина, Л. Ф. Спирина, Д. Б. Элькониннің арнайы зерттеулері «тілдің дыбыстық болмысында» бағдарланудың жеткіліксіздігі, сөздің дыбыстық құрамы туралы идеялардың қалыптаспауы көбінесе нақты қателіктер мен жазуды меңгерудегі тұрақты қиындықтарға әкелетінін көрсетеді. Осыған байланысты сөйлеу қабілеті бұзылған балаларды түзету бойынша оқыту жүйесін жетілдіру, оқытудың жаңа әдістерін қолдану қажет.

Әр дыбысты, әріпті, сөзді, сөйлемді ана тілінің бірлігі ретінде түсінуге, оны анализаторлар тұрғысынан бағалауға мүмкіндік беретін нақты әдістер мен құралдарды қолданған жөн. Сондықтан балабақшада В.В. Давыдовтың «графикалық модельдеу», «визуалды символдар көмегімен дыбыстық талдау және синтез дағдыларын қалыптастыру». Ткаченконың «мектеп жасына дейінгі балаларда ойлау мен сөйлеуді дамыту үшін проблемалық сюжеті бар суреттер» технологиялары қолданылады.

Модельдеу мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеу мәселесіне көзқарасты өзгертуге мүмкіндік береді. Артикуляция модельдері көрнекілікті жоғары сапалы деңгейге – психикалық операциялардың деңгейіне көтереді. Модельдерге тән білімді бала қабылдай алады және игере алады, егер олар түсінсе, олар теориялық ойлаудың әртүрлі операцияларын қажет етеді. Балалар дұрыс айтылу, дыбыстық талдау және синтез дағдыларын игере отырып, дыбыстарды үнемі артикуляциялауды, еріндердің, тілдің, дауыстық сымдардың жұмысын нақтылап, оны модельдің әр белгісімен байланыстыруы керек.

Модельдеу процесіне бірнеше кезең кіреді:

* Зерттеу нысанын және қажетті қасиеттер мен қатынастарды анықтау.

* Модель аналогын анықтау және аналогия шарттарын тұжырымдау.

* Түпнұсқаны алмастыра алатын объектінің моделі ретінде таңдау.

Модельдерді қолдану бұзылған дыбыстардың айтылуының барлық түрлеріне оңай жіктеледі, жадыда оңай сақталады [1, 126].

Сөйлеу қабілеті дамымаған мектеп жасына дейінгі балаларды оқытудың тиімді құралдарының бірі-дауысты және дауыссыз дыбыстардың көрнекі белгілері. Дыбыстық талдау дағдыларын

калыптастыру дауысты дыбыстардан басталады, өйткені дауыссыз дыбыстарға қарағанда оларды қабылдау, бөлектеу, сөзбен саралау оңайырақ. Дауысты дыбыстарға арналған белгілерді таңдағанда, тікелей, жедел визуалды қабылдауға сүйену керек, Оңай және тез көбейтуге болатын аналогияны таңдау керек, сонымен қатар қиындықтар туындаған жағдайда бақылау керек. Мұны істеу үшін ересек адамға баланың назарын тиісті дауысты дыбыстың артикуляциясы кезінде еріннің жағдайына аудару және әр дыбысты таныс балалармен геометриялық пішіндермен байланыстыру жеткілікті. Дауысты дыбыстардың таңбаларын (баламен бірге) олар үшін дәстүрлі қызыл түспен бояу ұсынылады.

Дауыссыз дыбыстарды мектеп жасына дейінгі балалар қабылдайды және ажыратады, сондықтан оларды белгілеу үшін тиісті дыбыс шығара алатын қосымша қимыл белгісін де қолдану ұсынылады.

Дауыссыз дыбыстардың таңбаларын олар үшін дәстүрлі көк түспен бояу ұсынылады. Бір мәнді таңба- суреттер балаларда есте қаларлық, айқын бейнені тудырады, ол сәйкес дауыссыз дыбыстың қабылдауын шоғырландырады, нақтылайды. Сонымен қатар, түс бірлігі балаларды таңба карталарында бейнеленген заттардың суреттеріндегі айырмашылыққа өткір жауап беруге шақырады. Қимыл таңбалары әр дауыссыз дыбыстың есту және айқын бейнелерін күшейтеді, байытады, қабылдауға қосымша қолдау жасайды және дыбыстық қабылдауды кеңейтеді.

Көрнекі таңбалардың көмегімен жүзеге асырылған дыбыстарды біріктіру-оқуды модельдеу, ал сол таңбалардың көмегімен сөздерді құрастыру – хаттың аналогы. Тек екеуі де жеңіл, ойын нұсқасында болады.

Егер сөздің басында дыбыс естілсе, кірпі жолдың басында қалады. Егер сөздің соңында дыбыс естілсе, кірпі жолдың соңына «жетіп», сол жерде «тоқтайды».

Осы Шартты қолданған кезде сөздегі берілген дыбысты анықтау дағдысы тез және тұрақты қалыптасады [2, 115 б].

Сонымен қатар, айқын кинестетикалық және есту сезімдеріне сүйене отырып, таңбаларды қолдана отырып, дыбыстық анализдегі жаттығулармен сөйлеудің айтылу жағын саналы түрде игеруге ықпал ететіндігі тәжірибе жүзінде дәлелденді.

Осылайша, авторлық таңбаны қолдана отырып, сөздің дыбыстық құрамын талдау және синтездеу жаттығуларын орындайды:

* фонеманың түзілу процесін жылдамдатады,

* сауаттылықты игеруге дайындықты қамтамасыз етеді,

Мектеп жасына дейінгі балалардағы дисграфия мен дислексияның алдын алуға көмектеседі. Дауыссыз дыбыстардың таңбалары тек визуалды таңбаны қолдану жеткіліксіз болған жағдайда қосымша қолданылуы керек.

Сөздің буын құрылымының бұзылуын түзету кезінде оны құрайтын буын модельдері қолданылады. Олар буындардың санын анықтауға, сөзді бен буынды сызбамен байланыстыруға үйретеді, бұл балаларды пост-оқу дағдыларын қалыптастыруға дайындауға мүмкіндік береді. Жұмыста мыналар қолданылады: чиптерді қолдана отырып сөздердің суреттері, суреттерді пирамидалардың тиісті сақиналарына бөлу (төменгі – бір буынмен, ортаңғы – екі буынмен, жоғарғы – 3 буынмен), сөздерді шапалақтау арқылы буындарға бөлу, чиптердің көмегімен соққы буынын анықтау [3, 45 б].

Балабақшада сөйлеудің лексикалық және грамматикалық құрылымын қалыптастыру кезінде модельдеу әдісі барлық сабақтарда қолданылады, дыбыстық материалды талдау және тілдік бірліктерді тілдің заңдары мен нормаларына сәйкес синтездеу қабілетін дамытады. Модельдеу әдістері – синквейн, мнемотаблицалар, сөздің дыбысын білуге, грамматикалық формаларды қолдануға машықтандыруды, маңызды белгілері негізінде объектілердің түрін, табиғат құбылыстары туралы түсініктерді нақтылауға және жалпылауға, сөздік қорын кеңейтуге, тілдік инстинкт қалыптастыруға ықпал етеді. Мұғалімдер тақырыпқа іс-әрекеттерді таңдау, объектілерді жалпылау және оларды таңбалармен байланыстыру, сөйлемдердегі сөздердің рет-ретімен орналастырады, оларды үйлестіру үшін ойындар өткізеді, мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс барысында модельдер бойынша әңгімелер қолданылады: суреттердің көмегімен олар балаларға жеке заттарды ғана емес, сонымен бірге есте сақтауға үйрететін әңгіме жоспарын жасайды.

Үйлесімді монологиялық сөйлеуді қалыптастыру міндеті балабақшадағы басымдықтардың бірі болып табылады. Сюжетті графикалық схемалардың көмегімен модельдеу және оларға сүйене отырып қайталау жеке немесе екі баланың тобымен жүзеге асырылады. Сабақтар графикалық схемаларға сүйене отырып, қайта жазуды үйрену үшін логопедиялық сабақтың құрылымының алгоритміне негізделген. Мұндағы кезеңдердің бірі-графикалық

схемаларды қолдана отырып, сюжетті модельдеу және графикалық схемалар түрінде көрнекі қолдаумен жоспарға сәйкес қайталанады.

Нәтижеге тез қол жеткізуге мүмкіндік беретін баланың сөйлеуін дамытудың тиімді әдістерінің бірі рифмі жоқ өлеңді, синквейнді құру бойынша жұмыс. Француз тілінен Синквейн «бес жол», өлеңнің бес жолы деп аударылады.

Синквейнді құрастыру ережелері

- 1 жол - зат есімнің бір сөзі негізгі идеяны көрсетеді.
- 2 Жол – сын есімнің екі сөзі негізгі ойды сипаттайды.
- * 3 жол – етістіктердің үш сөзі әрекеттерді сипаттайды.
- * 4 жол – бірнеше сөзден тұратын сөйлем, тақырыпқа деген

қатынасты көрсетеді.

* 5 жол – бірінші сөзбен байланысты сөздер тақырыптың мәнін көрсетеді.

Сондықтан жұмыс сөздікті нақтылаудан, кеңейтуден және жетілдіруден басталады.

«Тақырыпты білдіретін сөз» және «заттың әрекетін білдіретін сөз» ұғымдарымен таныс болғандықтан, біз сөйлеммен жұмыс істеу үшін платформаны дайындаймыз. «Заттың белгісін білдіретін сөз» ұғымын бере отырып, біз сөйлемді анықтамамен тарату үшін материал жинаймыз. Жұмысты белгілі бір жоспар бойынша құру ұсынылады.

1. Жанды заттарды білдіретін сөздерді атаңыз, содан кейін – жансыз. Әрі қарай, заттарды рет-ретімен атаңыз және әрқайсысына тиісті сұрақ қойыңыз.

2. Бейнеленген заттарды шығара алатын бірнеше әрекеттерді атаңыз (ағаш өседі, гүлдейді, тербеледі, кебеді, қысылады).

3. Әрекеттерді атау (қарап, жылайды, күледі, айғайлайды).

4. Суреттерде бейнеленген нәрсені атаңыз (шайнек, қайнайды; қыз, секіреді). Сөйлемге екі сөзді біріктіруге болмайды.

5. Мұғалім бір тақырыпқа бірнеше белгілерді атайды (сопақ, жасыл, қатты, қытырлақ). Балалар затты (қияр) деп атайды.

6. Графикалық суреттерге сәйкес келетін сөздерді табу (от, күн – жанады, ашық, ыстық -жарқырайды. [4 , 101 б].

Сондықтан балалардың сөйлеу дамуының мазмұны мен ұйымдастырылуына жоғарыда келтірілген көзқарастар келесі мәселелерді шешуге мүмкіндік берді: балаларды «сөз» ұғымымен және оның ұзындығымен таныстыру; сөздегі дыбысты интонациялық түрде ажыратуға, берілген дыбыспен сөздерді атауға, сөздегі дыбыстардың орнын табуға және

схемамен байланыстыруға, көрнекі таңбалардың көмегімен дауысты және дауыссыз дыбыстарды бейнелеуге, қатаң -ұян дыбыстарды ажыратуға, дауысты және дауыссыз дыбыстарды ажыратуға үйрету; сөздер мен сөйлемдерді талдау және синтездеу, берілген дыбыстық модельге сөздерді тандау дағдыларын қалыптастыру, сөйлемді графикалық түрде бейнелеуге үйрету, сызба бойынша сөйлем ойлап табу;байланысты сөйлеуді дамыту. Мектепке дейінгі білім беру мұғалімдерінің кәсіби маңызды білім мен дағдылардың кең спектрін сапалы игеруі оларды балабақша жағдайында қолдануға шығармашылық көзқараспен ұштастыра отырып, олардың қызметін қажеттіліктерге сәйкес келетін жаңа деңгейге көтереді. [5 , 120 б].

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қ.Қ.Өмірбекова, Қ.Серкебаев. Логопедия. Алматы.1996.
2. Логопедия. Л.С.Волкованың ред. М.,2007
3. Верещагина Н.В. «Особый ребенок» в детском саду. – Спб: Детство-пресс, 2009
4. Бала тәрбиесі Желтоқсан №12 2013ж
5. Дефектология Республикалық ғылыми – әдістемелік педагогикалық журналы «Мүмкіндігі шектеулі балалардың ой-өрісін, тілін көрнекілікті пайдалана дамыту. 1/2017ж.

ПЕДАГОГ БУДУЩЕГО: ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ И ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ

ВАЗАЕВА. В. В.

преподаватель, Павлодарский педагогический университет имени
Әлкей Марғұлан, Высший колледж имени М. Канапьянова, г. Павлодар

ПОГРЕБНЯК Ю. В.

студент, Павлодарский педагогический университет имени
Әлкей Марғұлан, Высший колледж имени М. Канапьянова, г. Павлодар

Введение

Современное общество характеризуется динамичными изменениями: цифровизация, новые социальные нормы, трансформация рынка труда. Молодёжь и педагоги оказываются в ситуации необходимости постоянной адаптации. Когда взрослые жалуются, что «нынешние студенты ничего не умеют», речь идёт не столько о пробелах в академических знаниях, сколько о трудностях

применения их в реальной жизни: один не может заполнить анкету, другой теряется перед инструкцией, третий не умеет изложить мысль письменно. Всё это отражает дефицит функциональной грамотности, способности использовать знания в практических ситуациях.

Функциональная грамотность - это не просто педагогический термин, а психологическая опора, связанная с уверенностью, устойчивостью и готовностью личности к неопределённости. Функциональная грамотность важна не только для студентов, находящихся на этапе адаптации, но и для будущих педагогов, которым предстоит работать в условиях цифровой трансформации образования

Функциональная грамотность как условие психологической адаптации студентов и профессионального становления педагога будущего.

В условиях нестабильности образовательная система сталкивается с вызовом: научить студентов не только знаниям, но и умению жить в реальном мире.

Функциональная грамотность включает:

- читательскую, математическую, естественнонаучную грамотность;
- финансовую грамотность;
- глобальные компетенции;
- креативное и критическое мышление.

Эти компоненты формируют основу для успешной адаптации, снижения тревожности и укрепления самооценки. Учащийся, владеющий функциональной грамотностью, увереннее принимает решения, лучше справляется с неопределённостью и легче выстраивает коммуникацию. Анкетирование студентов колледжа им. М. Канапьянова (73 респондента) (Приложение 1) показало:

- 68 % затруднились с определением функциональной грамотности;
- 54 % испытывают трудности в применении знаний вне учёбы;
- 21 % считают, что задания на занятиях помогают готовиться к жизни;
- 89 % заинтересованы в практико-ориентированных форматах (кейсы, тренинги).

Эти данные свидетельствуют: адаптация студентов напрямую зависит от того, насколько образовательный процесс помогает им развивать функциональную грамотность.

Цифровизация изменила требования к профессии педагога. Сегодня педагог будущего - это наставник, владеющий не только предметом, но и:

- цифровыми компетенциями,
- soft skills (коммуникация, командная работа, самоорганизация),
- критическим и креативным мышлением,
- педагогической рефлексией.

Цифровая трансформация не угроза, а инструмент. Цифровизация - это не просто наличие гаджетов на уроке. Это: умение использовать цифровые ресурсы для повышения качества обучения, работа с big data в образовании, цифровые портфолио студентов, навыки цифровой педагогической диагностики.

1. Работа с Big Data в образовании (Приложение 2)

Big Data (большие данные) - это массивы информации, которые слишком объёмны и сложны для обработки традиционными методами. В контексте образования это данные об успеваемости студентов, статистика прохождения онлайн-курсов, результаты цифровых тестов, поведенческий анализ на образовательных платформах.

Применение big data позволяет:

- выявлять индивидуальные траектории обучения,
- прогнозировать трудности в обучении и вовремя на них реагировать,
- адаптировать учебный контент под потребности конкретного студента,
- осуществлять мониторинг вовлечённости и мотивации [1].

Инновационные подходы в подготовке педагога будущего

2. Lesson Study как инструмент рефлексии

Методика, при которой будущие педагоги совместно планируют, проводят и анализируют учебные занятия. Это развивает критическое мышление, укрепляет функциональную грамотность, способствует росту soft skills. Lesson Study - это методика коллективного планирования и анализа урока. Она включает совместную разработку урока, его наблюдение и последующую рефлексию. Главная цель - понять, как учащиеся усваивают материал и как улучшить процесс обучения [2, с. 31].

Soft Skills – это личностные и социальные навыки, обеспечивающие успешное взаимодействие и адаптацию в профессиональной среде: коммуникация, эмоциональный интеллект, работа в команде, креативность и саморегуляция. В

педагогике они позволяют выстраивать доверительные отношения с учениками и коллегами, адаптироваться к изменениям и работать в цифровой среде [3, с. 208].

3. EduTech-челленджи

Мини-соревнования, в рамках которых студенты:

Разрабатывают цифровые педагогические решения, решают ситуационные задачи, представляют свои проекты в онлайн-форматах. Это не просто игра, а цифровая тренировка функционального мышления. EduTech-челленджи - это мини-соревнования и творческие задания, в которых студенты создают цифровые решения педагогических задач: разрабатывают онлайн-модули, тесты, проводят уроки с применением современных платформ. Это активная тренировка цифрового и критического мышления, креативности и сотрудничества [4, с. 57].

4. Проект «Педагог в цифре»

В рамках проекта студенты:

- создают цифровые образовательные продукты (видеоуроки, тесты, подкасты),
- осваивают инструменты (Canva, Padlet, Kahoot, и др.),
- применяют ИИ для педагогических целей (анализ, адаптация контента),
- развивают навыки самопрезентации, блогинга, цифрового наставничества.

Проект помогает студентам чувствовать себя уверенно в цифровой образовательной среде, интегрировать педагогические, технические и творческие компетенции [5, с. 110].

5. Междисциплинарные проекты

Объединение психологии, педагогики и ИКТ позволяет: тренировать способность применять знания в комплексе, выстраивать целостную профессиональную картину мира.

Личностный рост через функциональность

Личностный рост педагога будущего невозможен без способности:

- самообучаться в цифровой среде,
- работать с обратной связью (в том числе через цифровые трекеры развития),
- выстраивать профессиональную этику в условиях онлайн-коммуникации.

Формируя функциональную грамотность, мы не только готовим специалиста, но и растим гражданина, способного учиться всю жизнь.

Без функциональной грамотности невозможно говорить о цифровом росте педагога. Она обеспечивает гибкость, способность адаптироваться к вызовам времени и работать с новыми инструментами: big data, цифровыми платформами, онлайн-диагностикой.

Она позволяет адаптироваться к вызовам времени и работать с новыми инструментами: онлайн-платформами, big data, цифровыми сервисами диагностики.

Эти методы формируют не только профессиональные, но и личностные качества: устойчивость, эмпатию, рефлексивность. Педагог будущего должен быть проводником между знанием и сердцем, соединяя цифровые навыки с человечностью.

Практическая значимость

И для студентов, и для будущих педагогов функциональная грамотность выступает как условие уверенности в себе, снижения тревожности, развития самостоятельности.

Педагогические стратегии:

- моделирование жизненных ситуаций;
- внедрение кейс-методов и проектного обучения;
- цифровое наставничество;
- рефлексивные практики;
- эмоционально-безопасная образовательная среда.

Они позволяют формировать ее как в студенческой среде, так и в профессиональной подготовке будущего педагога.

Заключение

Функциональная грамотность - это мост между знанием и жизнью. Для студента она является опорой психологической адаптации, а для педагога - основой профессионализма в цифровую эпоху. Будущее образования связано с практико-ориентированным и психологически поддерживающим подходом, который учит не только «что думать», но и «как думать», «как чувствовать» и «как жить».

Таким образом, объединяя два аспекта - адаптацию студентов и подготовку педагогов будущего, можно утверждать: формирование функциональной грамотности должно стать приоритетом современного образования. Это инвестиция не только в знания, но и в умение жить, действовать и развиваться в быстро меняющемся

мире. Формирование функциональной грамотности в колледжах - это вклад в становление социально зрелой, психологически устойчивой и профессионально компетентной личности, будь то студент или педагог будущего.

Приложение 1

Что такое big data в образовании: Это всё, что собирается о студентах: оценки, посещаемость, активность на платформах (например, Google Classroom, Moodle, BilimLand), время, затраченное на задания, результаты тестов, участие в проектах, поведенческая статистика (кто чаще пишет, кто неактивен и т.д.).

Таблица 1 –Как педагог может использовать big data:

Что можно анализировать	Зачем это нужно
Кто и как часто выполняет домашнее задание	Видеть, у кого есть пробелы в дисциплине
Какие темы вызывают трудности у большинства	Перестроить объяснение или повторить тему
Кто редко участвует в онлайн-обсуждениях	Помочь студенту включиться, поддержать
Сравнение динамики оценок по темам	Оценить эффективность методики, понять, где недоработки
Анализ активности в онлайн-платформах	Выявить, кто предпочитает визуальные/текстовые/интерактивные форматы

Пример

Предположим, у тебя группа из 20 студентов. Ты используешь онлайн-платформу (например, Google Forms) для тестов.

После 5 тестов:

Ты видишь, что 70% студентов ошибаются в одном и том же вопросе → значит, тема не понята, нужно повторить.

У 3 студентов резко упали баллы → возможно, у них стресс или проблемы, стоит поговорить лично.

Один студент всегда активен онлайн, но на занятиях молчит → можно попробовать использовать для него письменные форматы ответа.

Это и есть работа с big data, просто на уровне преподавателя. Ты превращаешь данные в действия.

Какие инструменты можно использовать:

Google Forms / Google Sheets -удобно собирать тестовые данные и видеть общие результаты.

LMS-системы (Moodle, SmartNation, BilimLand) — там уже есть встроенная аналитика.

Excel -можно делать таблицы, графики, анализ.

Canva / PowerPoint — визуализировать собранную информацию.

Главное: не нужно быть IT-специалистом

Big data - это не только про технологии, это про педагогическое мышление: «Что мне говорят эти данные? Как я могу помочь ученикам на их основе?

ЛИТЕРАТУРА

1. Асмолов А. Г. Психология личности. – М.: Смысл, 2010. – 384 с.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результат современного образования. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
3. OECD. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework. – Paris: OECD Publishing, 2022. – 228 p.
4. Борулава Г.А. Психология адаптации личности в социуме. – Ростов н/Д: Феникс, 2007. – 253 с.
5. Сагиева Р.К. Профессиональная компетентность педагога в условиях обновления содержания образования в Казахстане. // Вестник КазНПУ им. Абая. Серия «Педагогические науки». – 2020. – № 2(66). – С. 142–148.

РАЗВИТИЕ ВОСПРИЯТИЯ У ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ, ЧЕРЕЗ СЕНСОРНЫЕ ИГРЫ

ПРОЗОРОВА Т. А.

учитель дефектолог, Специальный детский сад № 13, отдел образования
города Экибастуза управления образования
Павлодарской области, г. Экибастуз

МЕЦЛЕР И. Ю.

учитель дефектолог, Специальный детский сад № 13, отдел образования
города Экибастуза управления образования
Павлодарской области, г. Экибастуз

Дошкольный возраст наиболее благоприятен для совершенствования деятельности органов чувств, накопления

представлений об окружающем мире. Для полноценного познания окружающего мира ребенку необходимо сформировать полноценные представления о свойствах и качествах предметов. Накопление чувственного опыта при знакомстве с цветом, формой, величиной предметов обозначают как накопление сенсорных впечатлений. Именно эти впечатления способствуют формированию у детей полноценного восприятия окружающего мира [4,с.7].

Восприятие – это основной познавательный процесс чувственного отражения действительности, ее предметов и явлений при их непосредственном воздействии на органы чувств. Значение восприятия в раннем и дошкольном детстве трудно переоценить. В процессе развития восприятия ребенок постепенно накапливает зрительные, слуховые, тактильно - двигательные, осязательные образы.

С восприятия предметов и явлений окружающего мира начинается познание. Все другие формы познания – запоминание, мышление, воображение – строятся на основе образов восприятия, является результатом его переработки. Поэтому нормальное умственное развитие невозможно без опоры на полноценное восприятие. Сенсорное развитие, с одной стороны, составляет фундамент общего умственного развития ребенка, с другой стороны, имеет самостоятельное значение, так как полноценное восприятие необходимо и для успешного обучения ребенка в детском саду, в школе, и для успешного овладения любой практической деятельностью. Дошкольный период является сензитивным для всех детей, в том числе и для детей с задержкой психического развития (зпр) [3,с.12].

Многочисленные исследования особенностей и закономерностей восприятия детей, проведенные А. В. Запорожцем, А. П. Усовой, Н. П. Сакулиной, Л. А. Венгером, Н. Н. Поддьяковым, В.П. Зинченко, А.А.Катаевой, выдвинули проблему сенсорно-перцептивного развития детей на приоритетное место.

В развитии сенсорных способностей, огромное значение имеет усвоение ребёнком сенсорных эталонов. По мнению Л.А. Венгера, сенсорные эталоны – это общепринятые образцы внешних свойств предметов. Например, в качестве сенсорных эталонов цвета, выступают семь цветов спектра, и их оттенки по насыщенности. В качестве эталонов формы, выступают геометрические фигуры. В качестве эталонов величины – метрическая система мер. В слуховом восприятии эталонами являются музыкальные ноты, фонемы родного языка. Также и во вкусовом восприятии имеются свои виды

эталонов – это четыре основных вкуса: солёный, кислый, сладкий, горький и их сочетания. В обонятельном восприятии имеет место деление запахов на свежие, сладкие и горькие, легкие и тяжелые и т.д [7,с.22].

Сенсорное развитие детей с зпр значительно отстает по срокам формирования, проходит чрезвычайно неравномерно и имеет свои особенности. Такие дети в основном имеют анатомически сохранные органы слуха и зрения, но не умеют «видеть и слышать». У детей отсутствует этап обдумывания, они испытывают трудности в обследовании предметов, выделении нужных свойств; сенсорный опыт долго не обобщается и не закрепляется в слове, отмечаются ошибки при назывании признаков цвета, формы, параметров величины, дети недостаточно ориентируются в пространстве. Таким детям нужно больше времени для приёма и переработки зрительного, слухового и прочих впечатлений. Недостатки в сенсорном развитии ребёнка дошкольного возраста трудно, а иногда и невозможно компенсировать в более позднем возрасте, что говорит о необходимости организации процесса сенсорного воспитания детей с задержкой психического развития как можно раньше [2,с.9].

Особая важность сенсорного развития детей дошкольного возраста объясняется тем, что активное изучение сенсорных свойств предметов и объектов окружающего мира, является одной из основных задач развития ребёнка. Представления о форме, цвете и величине предметов начинают накапливаться у ребёнка на третьем году жизни. Необходимо, чтобы эти представления были достаточно разнообразными. Поэтому в младшем дошкольном возрасте важно проводить специальные занятия, посвящённые сенсорному развитию детей. Накопление разнообразного сенсорного опыта, является основной задачей занятий по сенсорному развитию. Это та необходимая основа, на которой на следующих этапах обучения, возможна систематизация накопленных знаний, их осознание, а также использование этих знаний в повседневных ситуациях [1,с.18].

Кроме восприятия цвета, формы и величины, к видению в предметах новых свойств (звучание, мягкость, твёрдость, устойчивость, запах) приводит манипулирование предметами. Для чувственного познания этих свойств важным, является обогащение сенсорного опыта ребенка, необходимо предлагать ему самые разнообразные игрушки – твердые и мягкие, наполненные горохом

или ватой, плоские или объемные, звенящие или шуршащие. Такими предметами могут быть не только игрушки, но и, например, посуда: миски, крышки, кружки, вилки, скалки. Ребёнок может манипулировать этими предметами: класть что-либо в кастрюлю, примерять к кастрюле крышки разного размера, стучать ложкой по столу [2, с.6].

Однако, по отношению к детям с задержкой психического развития перестают действовать традиционные способы решения образовательных задач на каждом возрастном этапе, поэтому так важно обеспечить доступ к специальной системе образования таким детям [8, с.39].

У таких детей эталонные представления не формируются своевременно. Ребенок, называя основные цвета, затрудняется в названиях промежуточных цветовых оттенков. Не использует слова, обозначающие величины («длинный – короткий», «широкий – узкий», «высокий – низкий» и т.д.), а пользуется словами «большой – маленький». Недостатки сенсорного развития и речи влияют на формирование сферы образов-представлений. Из-за слабости анализирующего восприятия ребенок затрудняется в выделении основных составных частей предмета, определении их пространственного взаимного расположения. Можно говорить о замедленном темпе формирования способности воспринимать целостный образ предмета. Влияет на это и недостаточность тактильно-двигательного восприятия, которое выражается в недостаточной дифференцированности кинестетических и тактильных ощущений (температуры, фактуры материала, свойства поверхности, формы, величины), т.е. когда у ребенка затруднен процесс узнавания предметов на ощупь [6, с.10].

В восприятии важную роль играет отражение совокупности воспринимаемой информации. Быстрое окидывание «скользящим взором», в одно мгновение пробегающим по нескольким объектам и задерживающимся лишь на некоторых, а также «оглядывание», позволяющее ознакомиться с обстановкой, чтобы затем остановить свой взор на существенном, возможно только при том условии, если ребёнок будет воспринимать не более – менее неопределённые пятна, а правильно узнавать предметы. Это осуществимо благодаря чрезвычайной скорости восприятия предметов ребёнком, которой он достигает при нормальном развитии уже к 2,5-3 годам. Дети с зпр вследствие медленности своего восприятия не обладают такими возможностями, как их нормально развивающиеся сверстники. Так

как у этих детей возникают менее разнообразные ощущения, то при обозрении окружающего эти дети не выделяют объекты, мало отличающиеся по цвету от тех, на которых или перед которыми они находятся. Инактивность восприятия – наиболее выраженная особенность детей с зпр. Глядя на какой-нибудь предмет, такой ребёнок не обнаруживает стремления рассмотреть его во всех деталях, разобраться во всех его свойствах. Он довольствуется при этом самым общим узнаванием предмета. Об инактивном характере восприятия свидетельствуют и неумение детей с зпр всматриваться, искать и находить какие-либо объекты, избирательно рассматривать какую-либо часть окружающего мира, отвлекаясь от ненужных в данный момент ярких и привлекательных сторон воспринимаемого. Известно, что далеко не все дети с зпр могут правильно собрать обычную детскую пирамиду. Если и собирают, то очень часто допускают ошибки в процессе подбора колец, снова и снова возвращаются к началу работы. Это означает, что они не замечают «на глаз» которое кольцо по размеру ближе данному, не знают приема сравнения наложением, не умеют находить следующее кольцо, а берут в руки часто первое попавшееся. У них отсутствует этап обдумывания, им несвойственно сомнение в правильности выбора следующего кольца. Сравнение серии предметов по их размерам имеет коррекционное значение и требует специального обучения. Только в результате специально организованного обучения, применения оценок в разнообразных ситуациях под руководством педагога ребенок с зпр научится замечать, оценивать такие признаки предметов как: длина, ширина, высота [3, с.23].

Выделяются следующие особенности сенсорного воспитания у детей с задержкой психического развития:

- не знают приема сравнения наложением;
- при составлении пирамидки не умеют находить следующее кольцо – берут первое попавшееся;
- у них отсутствует этап обдумывания;
- им трудно переключиться с только что сделанного вывода на другой;
- не могут отвлекаться от размеров предметов, составляющих совокупности;
- не умеют размещать предметы удобным для себя способом;
- не умеют устанавливать среди них определенный порядок;
- не различают оттенки цветов.

Так, дети развивают своё восприятие и начинают осознавать, что каждые предметы устроены по-своему и требует индивидуальных способов действия. Однако, все эти свойства, дети осознают лишь в тот момент, когда манипулируют, но как только прекращается действие, исчезает и осознание. Поэтому они готовы постоянно, возвращаться к подобным занятиям [5,с.48].

В развитие сенсорных способностей детей имеют весомое значение, дидактические игры. Увлечённый игрой, ребёнок с удовольствием выполняет все требования и правила игры, обучение происходит легко и в позитивной форме. Учитывая, что у детей с зпр отмечается замедление восприятия сенсорной информации, прежде всего, необходимо создать определенные условия, которые улучшали бы показатели восприятия. В частности, при организации работы по развитию зрительного восприятия необходимо хорошее освещение, не следует располагать предметы под непривычным углом зрения, нежелательно присутствие рядом аналогичных предметов. Успех развития зрительного восприятия у детей с зпр во многом зависит от того какие методы и приемы используются. Правильно подобранные методы и приемы обучения способствуют лучшему развитию восприятия у детей можно выделить следующие методы:

Словесный метод – один из наиболее эффективных методов. Объяснения при рассматривании наглядных объектов, рассказы о них, пояснения, вопросы, словесные инструкции служат лучшему понимания задачи, цели игры.

Наглядно-действенный метод. Как известно, дети знакомятся с окружающими их предметами путем наглядно-чувственного накопления опыта: смотрят, берут в руки, щупают, действуют с ними. Дидактические развивающие игры являются дополнительным, рациональным и удобным источником наглядности, ускоряющим процесс достижения положительных результатов в работе.

Практический метод. Чтобы знания были усвоены, необходимо применение их в практической деятельности. Дидактические развивающие игры создают положительный эмоциональный настрой, мотивируют и ребёнка и педагога.

Игровой метод. Игровые методы и приемы занимают большое место в обучении детей с зпр, так как в игре ребенок получает максимальное количество знаний. К ним относятся дидактические игры, которые поднимают у них интерес к содержанию обучения, обеспечивают связь познавательной деятельности с характерной

для малышей игровой. В ходе игровой деятельности наиболее интенсивно формируются психические качества и личностные особенности [9,с.47].

Роль дидактических игр в сенсорном воспитании очень велика - они помогают детям узнать, как устроен окружающий мир и расширить их кругозор.

Дидактические игры позволяют детям:

- повторно воспринимать окружающие предметы и их свойства, упражнять их в узнавании и различии;

- оформлять чувственное впечатление, уточнять название предметов и их характерные свойства (цвет, форма, величина). Ориентироваться по внешнему виду предмета и по словесному описанию;

- делать первичные обобщения, группировать предметы по общим свойствам;

- соотносить, сравнивать жизненные свойства предмета с имеющимися мерками, сенсорными эталонами.

Дидактические игры и упражнения необходимо проводить в определенной системе, в тесной связи с общим ходом сенсорного обучения и воспитания детей. Ценность дидактических игр – обучающая. Они учитывают возрастные особенности, принцип добровольности, право самостоятельного выбора. Игры создаются в целях воспитания и обучения детей не открыто, а через игровую задачу.

Особенность дидактических игр в том, что задания детям предлагаются в игровой форме. Играя, дети усваивают определенные знания, овладевают навыками действий с определенными предметами, учатся культуре общения друг с другом [5,с.14].

С одной стороны, дидактическая игра – одна из форм обучающего воздействия педагога на ребенка, а с другой – игра является основным видом самостоятельной деятельности детей. Она способствует развитию познавательной деятельности, интеллектуальных операций, представляющих собой основу обучения. Но ребенка привлекает в игре не обучающая задача, которая в ней заложена, а возможность проявить активность, выполнить игровое действие. Однако, если участник игры не овладеет знаниями, умственными операциями, которые определены обучающей задачей, он не сможет успешно выполнить игровые действия. Дидактические игры с давних пор считались основным средством сенсорного воспитания, поэтому отличительной

особенностью их является возможность обучать маленьких детей посредством активной интересной для них деятельности. Практика использования игр с сенсорным содержанием показала, что наиболее интенсивно происходит сенсорное развитие детей дошкольного возраста при условии, что проводить их следует не от случая к случаю, а в определенной системе, в тесной связи с общим ходом сенсорного обучения и воспитания детей с задержкой психического развития.

Игры по сенсорному воспитанию дают возможность проследить процесс сенсорного развития детей дошкольного возраста с зпр, оценить эффективность применяемых средств сенсорного воспитания и в случае необходимости привлечь новые. Игра – это «поиск и открытие», игра – это радость, путь детей к мечте [10, с.131].

ЛИТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Воображение творчество в детском возрасте. – М.; Просвещение, 1997. – 7с.
2. Бешаева Т. В. Развитие восприятия у детей. Форма, цвет, звук. Популярное пособие для родителей и педагогов. – Ярославль: Академия развития, 1997. – 12с.
3. Стребелева, Е. А. Специальная дошкольная педагогика Е. А. Стребелевой, А. Л. Венгер, Е. А. Екжанова – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 22с.
4. Методические рекомендации по реализации программ сенсорного развития в условиях дошкольных организаций Республики Казахстан (при наличии — издано НИЦ «Өрлеу» или МОН РК).- 9с.
5. Екжанова Е. А. Воспитание и обучение детей дошкольного возраста с задержкой психического развития // Специальная дошкольная педагогика - М., 2001.- 18с.
6. Шевченко С. Г., Капустина Г. М. Предметы вокруг нас. Учебное пособие для индивидуальных и групповых коррекционных занятий. – Смоленск: Издательство «Ассоциация XXI век», 2003. – 39с.
7. Метиева Л. А., Удалова Э. Я. Сенсорное воспитание детей с отклонениями в развитии: Сборник игр и игровых упражнений. – М.: издательство «Книголюб», 2007. – 10 с.

8. Дидактические игры и упражнения по сенсорному воспитанию дошкольников / Под ред. Л. А. Венгера. - М.: Просвещение, 2005. – 48с.

9. Монтессори, М. Дом ребенка: Метод научной педагогики. – М.: Астрель: Аст, 2006.- 47с.

10. Сенсорные способности малыша: Игры на развитие восприятия цвета, формы и величины у детей раннего возраста: Кн. Для воспитателей детского сада и родителей – М.: Просвещение: АО «Учеб. лит.», 1996. - 131с.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ВИДЕОУРОКОВ ДЛЯ ВИЗУАЛИЗАЦИИ СЛОЖНЫХ ПОНЯТИЙ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

КАЗАНЦЕВА А. И.

магистр педагогики и психологии, преподаватель специальных дисциплин,
Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан,
Высший колледж имени М. Канапьянова, г. Павлодар

ПУДИЧ В. Е.

студент, Павлодарский педагогический университет имени Әлкей Марғұлан,
Высший колледж имени М. Канапьянова, г. Павлодар

Современное образование невозможно представить без цифровых технологий. В условиях стремительно развивающегося информационного общества педагогам необходимо искать новые формы и методы подачи учебного материала, особенно в начальной школе, где закладываются основы учебной деятельности, формируется интерес к знаниям и отношение к самому процессу обучения. Одним из таких эффективных инструментов является видеурок.

Визуализация информации помогает младшим школьникам легче усваивать абстрактные и сложные понятия, делает учебный процесс более наглядным и интересным. Известный педагог К. Д. Ушинский [8] подчёркивал: «Обучение должно идти от наглядного к абстрактному», а В. А. Сухомлинский [7] утверждал: «Без живых образов невозможно ни мышление, ни обучение». Эти высказывания не утратили своей актуальности и сегодня, особенно в контексте начального образования.

В младшем школьном возрасте ведущей является учебная деятельность, и формирование учебных умений и навыков требует использования разнообразных приёмов. Одним из них становится визуализация как средство обучения. Учитывая особенности

восприятия детей младшего возраста – преобладание конкретно-образного мышления, эмоциональность, склонность к наглядному восприятию – видеоматериалы становятся эффективным способом донесения информации.

Таким образом, использование видеоматериалов позволяет реализовать принцип наглядности, который лежит в основе обучения младших школьников. Актуальность темы обусловлена необходимостью повышения эффективности преподавания через вовлечение учеников в учебный процесс с использованием современных цифровых средств. Педагог XXI века обязан владеть не только традиционными методами, но и современными цифровыми технологиями, чтобы быть интересным и понятным своим ученикам.

Использование видеоуроков оказывает положительное влияние не только на усвоение учебного материала, но и на развитие универсальных учебных действий. Дети учатся анализировать информацию, делать выводы, формулировать собственные суждения. Кроме того, видеоконтент стимулирует развитие так называемых «soft skills» – коммуникативных умений, навыков сотрудничества, критического и творческого мышления [10]. Всё это особенно важно в начальной школе, где закладываются основы будущей учебной и социальной успешности ребёнка.

Следует отметить, что в начальной школе у детей преобладает наглядно-образное мышление. Им сложно воспринимать и перерабатывать абстрактную информацию без визуальной поддержки. Именно поэтому видеоуроки становятся неотъемлемой частью учебного процесса, особенно при объяснении новых и трудных тем. На наш взгляд, видеоматериалы способствуют формированию устойчивого интереса к предмету, облегчению понимания сложных понятий, активизации познавательной деятельности, повышению мотивации к обучению.

Кроме того, видеоконтент создаёт условия для индивидуализации обучения. Дети имеют возможность самостоятельно пересматривать видеоматериалы, останавливаясь на сложных моментах, возвращаясь к нужным фрагментам. Это особенно важно для учащихся с разным уровнем подготовки, а также для обучающихся с особыми образовательными потребностями.

Важным является и вовлечение родителей в процесс обучения: совместный просмотр и обсуждение видеоуроков дома помогает детям закрепить материал и формирует у них устойчивую учебную

мотивацию. Такой подход позволяет создать дополнительную образовательную среду, где школа и семья работают в единстве.

Видеоуроки успешно применяются на уроках русского языка, математики, естествознания и литературного чтения. Например, на уроке естествознания видео может показать процессы, которые невозможно наблюдать в реальной жизни: круговорот воды, рост растений и т.д. На уроке математики визуализация помогает в освоении понятий симметрии, дробей, геометрических фигур. На литературном чтении видеоролики могут сопровождать чтение произведений – с изображением героев, мест действия, что помогает лучше вникнуть в сюжет и развить воображение.

Нами было организовано исследование разницы между восприятием учебного материала с помощью речи педагога и с использованием видеоурока. Перед проведением видеоурока было проведено тестирование знаний учащихся 4 «Д» класса школы №17 города Павлодар. В исследовании участвовали 28 человек. В ходе урока русского языка применялись традиционные методы обучения и наглядные материалы по теме «Существительное как часть речи. Снег». Результаты показали, что уровень усвоения материала оказался средним: лишь около 12 учеников (43 %) справились с заданиями полностью, остальные 16 (57 %) допустили ошибки при определении грамматических признаков существительных.

На следующем этапе был проведён урок по теме «Глагол как часть речи. Гроза» с использованием авторского видеоурока и подобранного видеоматериала по той же теме. Визуальный ряд позволил наглядно показать грамматические особенности глагола и создать эмоциональную атмосферу, в которой дети легче усваивали материал. Итоги работы показали рост качества знаний: уже 21 ученик (75 %) выполнил задания правильно, а лишь 7 (25 %) допустили неточности. Были использованы фрагменты художественного текста, в которых описывалась гроза, сопровождая рассказ визуальным рядом: звуки грома, молнии, ветер, темнеющее небо. Это позволило детям прочувствовать атмосферу и выделить глаголы, описывающие действия в грозу. Результаты показали, что дети легче справились с заданиями, быстрее находили глаголы и давали им грамматическую характеристику. Это подтверждает эффективность визуализации в обучении. Ученики также выразили положительное отношение к уроку, отметив, что видео помогло им «увидеть глаголы», а не только запомнить их на слух.

Такой подход дал возможность объединить эмоциональное восприятие и грамматический анализ, создать ассоциативную связь между словом и действием, вовлечь учеников в активную работу через обсуждение и наблюдение.

Сравнительный анализ подтвердил эффективность применения видеоконтента. Если при традиционном обучении большинство учеников показывали средний результат, то использование видеурока обеспечило заметное повышение уровня знаний. Увеличилось количество правильных ответов, снизилось число ошибок, а также возрос интерес детей к уроку.

Полученные результаты показывают, что видеуроки могут стать важным инструментом диагностики и мониторинга учебных достижений. Сопоставление данных до и после использования видеоматериалов позволяет педагогу объективнее оценивать динамику развития класса и корректировать образовательный процесс.

Современные платформы и программы (YouTube, Canva, PowerPoint, LearningApps, iSpring Suite) позволяют создавать видеоконтент даже самим педагогам без привлечения специалистов. Это открывает большие возможности для индивидуализации обучения и создания уроков с учётом особенностей класса. Кроме того, использование видеуроков может служить основой для проектной деятельности, когда дети сами пробуют себя в роли авторов обучающих роликов.

Важно подчеркнуть, что видеуроки позволяют применять интерактивные элементы – вопросы, тесты, мини-задания. Это повышает вовлечённость учащихся и формирует навыки самоконтроля. Многие видеоплатформы позволяют добавлять всплывающие окна с заданиями, что делает видео не только наглядным, но и интерактивным.

Однако, несмотря на преимущества, важно помнить, что видеурок – это не замена учителя, а лишь дополнение. Избыточное или неуместное использование видео может утомить детей и снизить внимание. Необходимо тщательно подбирать видеоматериалы, адаптировать их под конкретные задачи урока и возрастные особенности учащихся. Учителю необходимо заранее анализировать, как видеоряд повлияет на эмоциональный настрой и внимание детей.

Преимущества видеоматериалов очевидны: это наглядность и доступность, эмоциональное воздействие, развитие клипового мышления (в умеренных дозах – в плюс), вариативность подачи

материала, возможность повторного просмотра. Ограничения заключаются в возможной перегрузке зрительной информации, трудностях при отсутствии технических условий, необходимости предварительной подготовки и анализа содержания видео.

Можно сделать вывод, что при разумном и педагогически обоснованном использовании видеуроки становятся мощным инструментом в формировании не только предметных знаний, но и метапредметных компетенций младших школьников.

Таким образом, применение видеороликов в начальной школе способствует не только визуализации сложных понятий, но и формированию устойчивого интереса к учебному процессу, активизации мыслительной деятельности учащихся, развитию умений анализировать и делать выводы. Видеуроки становятся эффективным инструментом в руках современного учителя, направленным на создание условий для успешного обучения и всестороннего развития младшего школьника.

В перспективе развитие технологий позволит объединить видеуроки с элементами виртуальной и дополненной реальности. Это даст возможность учащимся «погружаться» в учебный материал, наблюдать природные и исторические процессы в интерактивной форме. Подобные нововведения расширят горизонты обучения и сделают процесс ещё более увлекательным.

Важно отметить, что использование видеоматериалов требует от учителя высокой степени профессионализма, умения работать с цифровыми ресурсами, критически отбирать контент и интегрировать его в структуру урока. Только в этом случае видеурок становится не просто фоном, а полноценным дидактическим средством, способствующим формированию познавательных интересов и развитию учебной самостоятельности.

В условиях перехода к гибриднему и дистанционному обучению видеуроки приобретают ещё большее значение. Они позволяют учителю оставаться с учеником даже за пределами класса, обеспечивают возможность повторения, углубления и расширения знаний. Поэтому овладение методикой создания и использования видеуроков – необходимое условие для каждого современного педагога начальной школы.

В будущем можно прогнозировать, что видеоконтент станет неотъемлемой частью всех образовательных программ. Именно сейчас педагогам важно формировать у детей грамотное потребление цифровой информации, умение анализировать визуальные образы,

сопоставлять и делать выводы. Таким образом, видеоуроки не просто объясняют сложные понятия — они формируют основу цифровой грамотности, необходимой для жизни в XXI веке.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Беляева О. В. Визуализация как средство обучения младших школьников // Педагогика сегодня. – 2021. – № 1. – С. 45–50.
- 2 Богданова Т. Г. Использование цифровых технологий в начальной школе // Начальная школа. – 2022. – № 3. – С. 12–18.
- 3 Выготский Л. С. Психология развития ребёнка. – М.: Эксмо, 2005. – 320 с.
- 4 Кулешова Е. В. Цифровая дидактика: новые вызовы и возможности для учителя // Начальная школа плюс До и После. – 2023. – № 4. – С. 33–39.
- 5 Мельникова Е. Г. Методика преподавания в цифровой образовательной среде. – М.: Академия, 2021. – 240 с.
- 6 LearningApps.org: Интерактивные упражнения для школьников [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://learningapps.org> (дата обращения: 01.10.2025).
- 7 Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. – М.: Педагогика, 1979. – 383 с.
- 8 Ушинский К. Д. Педагогические сочинения. – М.: Просвещение, 1988. – 512 с.
- 9 Пригожина Е. В. Использование мультимедийных технологий в образовательном процессе начальной школы // Начальное образование: теория и практика. – 2020. – № 2. – С. 27–32.
- 10 Mayer R. E. Multimedia Learning. – Cambridge: Cambridge University Press, 2021. – 350 p.

ФИЗИКА ПӘНІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ЖӘНЕ ӘМБЕБАП ОҚУ ӘРЕКЕТТЕРІН ДАМУЫ

РАХИШЕВА Г.

магистрант, Академик Е. А. Бөкетов атындағы
Қарағанды ұлттық зерттеу университеті, Қарағанды қ.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде оқушыларды жан-жақты дамыту, олардың шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау қабілеттерін қалыптастыру басты мақсаттардың бірі болып табылады. Қазақстанның білім беру саясаты халықаралық деңгейде бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеуді көздейді, сондықтан әр пәннің оқытылуында әмбебап оқу әрекеттерін дамыту ерекше маңызға ие. Олардың қатарында физика пәнін оқыту процесінде оқушылардың оқу іс-әрекеттерін қалыптастыру мен дамыту басты рөл атқарады.

Физика, жаратылыстану ғылымдарының негізі бола отырып, логикалық ойлау, эксперименттік дағдылар мен зерттеу қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Бұл тақырыптың өзектілігі, әсіресе, білім беру мазмұнының жаңаруы мен инновациялық әдістердің енгізілуі жағдайында, әмбебап оқу әрекеттерін тиімді дамыту арқылы оқушылардың жеке тұлғалық және кәсіби құзыреттіліктерін арттыру қажеттілігімен байланысты. Сонымен қатар, физика пәнін оқыту барысында оқушылардың зерттеу, талдау және сын тұрғысынан ойлау қабілеттерін қалыптастыру мәселесі білім беру жүйесінің басты бағыттарының бірі ретінде алға шығып отыр.

Жаңалығы: зерттеуде физиканы оқытуда оқушылардың әмбебап оқу әрекеттерін дамыту мәселесі қарастырылған.

Әмбебап оқу әрекеттері» ұғымы оқуға деген қабілетімен тығыз байланысты. Ол келесі функциялардың жиынтығын қамтиды:

- білімді сәтті түсінуді қамтамасыз ету;
- «физика» пәндік саласындағы құзыреттерді меңгеру;
- оқушылардың өз бетінше мақсат қоя білу мүмкіндігін қамтамасыз ету;
- қойылған мақсатқа жетудің тиімді құралдары мен тәсілдерін табу арқылы сол мақсатқа жету;
- өз іс-әрекетін ұйымдастыру дағдыларын қалыптастыру; тұлғаның табысты дамуына және өзін-өзі жүзеге асыруына жағдай жасау.

Дәстүрлі оқыту моделі оқушылардың өздігінен анықталу, өзін-өзі жүзеге асыру, қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайда

өзін-өзі дамытуға дайын болу қабілеттерінің жеткілікті деңгейде қалыптасуын қамтамасыз етпейді. Тұлғаны дамыту әмбебап оқу әрекеттерін дамыту арқылы жүзеге асады және бұл тәрбиелік үдерістің негізі болып табылады [1].

Соңғы уақытта оқушылардың теориялық білімдер жиынтығын жақсы меңгергенімен, сол білімді нақты өмірлік мәселелерді шешуде қолдануда елеулі қиындықтарға тап болатындығы мәселесіне ерекше назар аударылуда. Әмбебап оқу әрекеттерін дамыту – бүгінгі күннің талабы, сондықтан бұл бағытта күнделікті жүйелі түрде жұмыс істеу, педагогикалық шеберлікті арттыру, оқушының өзін-өзі дамытуына және жетілдіруіне табысты ортада, өз күшіне және қабілетіне сенімді жағдайда ықпал ету қажет [2].

Оқушылардың кең танымдық қызығушылықтарының болуы, оқуға деген ынтасы мен өз іс-әрекетін тиімді ұйымдастыра білуі – олардың әрі қарай өзіндік білім алу мен өзін-өзі тәрбиелеуінің басты шарты болып табылады [3].

Зерттеудің мақсаты – физика пәнін оқыту барысында оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру мен әмбебап оқу әрекеттерін қалыптастырудың тиімді әдістемелік тәсілдерін айқындау.

Танымдық әмбебап оқу әрекеттерін жүзеге асырудың нәтижесінде оқушылардың келесі қабілеттері қалыптасады:

- тапсырманың түрін және оны шешу әдістерін анықтау, мәселені шешу үшін қажетті маңызды ақпаратты іздеу;
- негізделген және негізделмеген пайымдауларды ажырату;
- оқу тапсырмасын шешудің дәлелдерін келтіру;
- ақпаратты талдау және түрлендіру; негізгі ойлау операцияларын (талдау, жинақтау, жіктеу, салыстыру, ұқсату және т.б.) орындау;
- себеп-салдарлық байланыстарды табу;
- тапсырмаларды шешудің жалпы тәсілдерін меңгеру; оларды шешуге қажетті сызбаларды құрастыру және түрлендіру;
- нақты жағдайларды ескере отырып, мәселені шешудің ең тиімді әдісін тандау.

«Әмбебап оқу әрекеттері» терминін оқушының мәдени сәйкестігін, әлеуметтік құзыреттілігін, жаңа білім мен дағдыларды өз бетінше меңгеру қабілетін қамтамасыз ететін іс-әрекеттер жиынтығы ретінде анықтауға болады.

Әмбебап оқу әрекеттерін төрт негізгі блокқа бөлуге болады: тұлғалық, реттеуші, танымдық және коммуникативтік әрекеттер.

Тұлғалық әмбебап оқу әрекеттері – бұл оқушының құндылықтық бағдарлар жүйесі, оның жеке мәнін, уәждерін, қоршаған әлемнің әртүрлі салаларына деген қатынасын бейнелейді. Тұлғалық әмбебап оқу әрекеттері келесі формулалар арқылы көрініс табады: «Мен және табиғат», «Мен және басқа адамдар», «Мен және қоғам», «Мен және таным», «Мен және өзім». Мұндай байланыстар оқушыға әртүрлі әлеуметтік рөлдерді (мысалы, азамат, оқушы, сұхбаттасушы, жаяу жүргінші және т.б.) саналы түрде орындауға мүмкіндік береді.

Реттеуші әмбебап оқу әрекеттері – оқушының оқу-танымдық іс-әрекетті барлық құрамдас бөліктерін (мақсат, уәж, болжам, құрал, бақылау, бағалау) ескере отырып ұйымдастыра алу қабілетін сипаттайды. Бұл әрекеттер оқушының өз оқу үдерісін жоспарлауға, түзетуге және нәтижесін бағалауға бағытталған.

Танымдық әмбебап оқу әрекеттері – қоршаған ортаны танудың тәсілдері жүйесі, дербес ізденіс пен зерттеу үдерісін құра білу, сондай-ақ алынған ақпаратты өңдеу, жүйелеу, қорыту және оны тәжірибеде қолдану қабілеті.

Коммуникативтік әмбебап оқу әрекеттері – оқушының қарым-қатынас жасау қызметін жүзеге асыру, оқу және сыныптан тыс жағдайларда қарым-қатынас ережелерін тиімді пайдалану, өз ойын ауызша және жазбаша түрде саналы және еркін ұйымдастыра білу қабілеті.

Зерттеу нәтижесінде физика сабақтарында әмбебап оқу әрекеттерін дамыту келесі бағыттарда тиімді деп танылды:

- Проблемалық және жобалық оқыту әдістерін енгізу;
- Оқушылардың зерттеушілік тапсырмаларды орындау арқылы өз бетінше шешім қабылдауына мүмкіндік беру;
- Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (виртуалды зертханалар, физикалық симуляторлар) жүйелі пайдалану.

1-кестеде жалпы оқу әмбебап әрекеттерінің түрлері келтірілген.

Танымдық әмбебап оқу әрекеттері практикалық жұмыстар арқылы жүзеге асырылады. Практикалық жұмыстың мысалдары:

1) 11-сыныпта «Жарықтың дисперсиясы» тақырыбын оқыту барысында «Монохроматтық жарықта дене түсін анықтау» атты практикалық жұмыс өткізіледі.

Мақсаты: түрлі монохроматтық жарықтармен жарықтандырғанда түрлі-түсті қағаздың түсі қандай болатынын анықтау.

1-кесте – Жалпы оқу әмбебап әрекеттері.

Жалпы оқу әмбебап әрекеттері	Оқушының танымдық мақсатты өз бетінше айқындауы
	Қажетті ақпаратты таңдау мен саралау, ақпаратты іздеу әдістерін меңгеру және бұл үдерісте компьютерлік технологияларды пайдалану қабілеті
	Ойды ауызша және жазбаша түрде саналы, мақсатты және еркін жеткізе білу қабілеті
	Оқу немесе практикалық тапсырмаларды орындау барысында нақты жағдайларды ескере отырып, ең тиімді шешу әдісін таңдау қабілеті
	Оқу іс-әрекетінің тәсілдері мен орындалу шарттарын талдап, олардың тиімділігін бағалау, сонымен қатар іс-әрекет барысы мен нәтижесіне бақылау және өзіндік талдау жүргізу
	Оқушылардың алған білімдерін жүйелеу және құрылымдау қабілеті
	Мәтінді мағыналық тұрғыдан оқу, ақпаратты терең түсіну және бұқаралық ақпарат құралдарында қолданылатын тілдік құралдарды саналы әрі сыни тұрғыдан бағалау қабілеті
	Шығармашылық және зерттеушілік сипаттағы мәселелерді анықтап, оларды нақты тұжырымдау, сондай-ақ сол мәселелерді шешу үшін жеке іс-әрекет алгоритмін құрастыра білу қабілеті

Оқушыларға түрлі-түсті қағаздар, түрлі-түсті қарындаштар және жарық сүзгілері жиынтығы ұсынылады. Олардың тапсырмасы – қағаздың немесе қарындаштың түсі монохроматтық жарықта қалай өзгередінін, жоғалатынын немесе басқа түске айналатынын анықтау.

2) 7-сыныпта «Механикалық жұмыс» тақырыбын өткен кезде оқушыларға мектеп ғимаратының бірінші қабатынан екінші қабатына бірқалыпты көтерілгенде өздері орындайтын механикалық жұмысты есептеу ұсынылады. Барлық қажетті деректерді олар өз бетінше анықтап, нәтижесін дәптерге жазуы тиіс. Бұл тапсырмаларды оқушылар үлкен қызығушылықпен және қуана орындайды.

3) «Жылу алмасу» тақырыбында оқушыларға зерттеушілік сипаттағы тапсырма ұсынылады: «Неліктен теңіз маңындағы ауа температурасы құрлыққа қарағанда баяу өзгереді?» Бұл тапсырма оқушылардың талдау, болжам жасау және дәлелдеу дағдыларын дамытады.

Алдағы уақытта зерттеу тәжірибесін кеңейтіп, физика мұғалімдеріне арналған әдістемелік нұсқаулықтар дайындау жоспарлануда.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Волкова А. А., Руденко И. В. Проблема формирования универсальных учебных действий // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. XIV междунар. науч.-практ. конф. Часть I. – Новосибирск: СибАК, 2012.

2. Литовченко О. В. Познавательные умения учащихся: проблемы формирования в современной школе / О. В. Литовченко // Известия Российского педагогического университета им. И. А. Герцена. – 2012. – Вып. 153. – С. 103–111

3. Подласый И. П. Педагогика: учебник для студентов высших пед. учеб. заведений / И. П. Подласый. – М.: Просвещение: Гуманит. изд. Центр «ВЛАДОС», 1996. – 432 с.

THE PHILOSOPHY OF AI AND COSMOPOLITANISM IN EDUCATION: TOWARDS A SUPPORTIVE LEARNING ENVIRONMENT PRACTICAL GUIDE FOR PROFESSORS AND TEACHERS

ROZHNOVA T. A.

Master student, English Teacher, Littera Language Online School, Pavlodar

This article explores the contemporary accentuation of Kazakhstan educational entities on weak artificial intelligence (AI) implementation into the daily activities of universities, institutes, and colleges across the country [1]. This Practical Guide for the education segment in Kazakhstan synthesizes contemporary research conducted offline [5] and based on the students' feedback from Pavlodar town and adjacent villages. Moreover, it encompasses crucial archetypes [2] of students-leaders [3] of Bachelor's Degree, Master's Degree, and PhD (curiosity-driven, prestige-driven, or justice-driven learners), a creative/non-creative atmosphere in their Alma Mater, plagiarism or genuine thought in their research work, positive/non-positive academic integrity [4], any leadership encouragement from senior lecturers, and the favourable conditions for their straightforward practice of skills with the gained knowledge (60%) right out of the theoretical background (40%), for igniting learners to become more proactive self-made researchers and servant leaders than they currently are.

Are we still dwelling in the conservative world of the former residual education, with canonical didactical lectures and seminars, with as

little AI use as possible? Or are we picking up momentum concurrently with the Cosmopolitans [7] – these citizens of the Globe who treat novelties appropriately, sensibly, efficiently, and lead our country to a righteous command of innovations? Kazakhstan, with its timely wave of Technological Hubs, is a highly fertile ground for rethinking pedagogy strategies [8]. National debates reveal some dubious public opinions toward AI in education— surveys in 2025 reported divergent attitudes among big cities in the country, with approximately 40% in total seeing AI positively and others urging caution [6]. Nevertheless, younger generations in the focus of this research work - Generation Alpha, Generation Z, and even Generation Y - strive to master as many useful features of AI assistance as they can, while being loaded with research work, additional study tasks, and their own personal life challenges. To have the best of both worlds - a savvy, mindful, and joyful education process and a fulfilling lifestyle, a contemporary student should be urged to become aware of all the perks AI can offer us [9]. To achieve this goal, teaching staff should not only insert AI practices, but also be able to treat the students according to their leadership psychological type, preferences, and needs, thus accelerating the study processes for both parties accordingly by adjusting the teaching approach to students' personal specifics.

In the modern era of singularity, on our way to ChatGPT protopia - the pathway of purposeful actions for development in this sphere, “only a balanced and responsible approach to the development and implementation of artificial intelligence can ensure its positive impact on society and prevent possible negative scenarios.” [11] The philosophy of AI [13] commenced in the first year of AI implementation - November 2022 [11], and has been a vivid matter for discussion and widespread use ever since. ChatGPT phenomenon can be viewed as the Schrodinger cat: it might be alive or dead for us at the same time, be artificial or real, not as a friend, but as a loyal assistant. It's a matter of interpretation [13]. The choice is obvious — using AI consciously will benefit our productivity, professional growth, and Kazakhstan's status in the global arena. Based on my pedagogical research work in this article, there exist certain universal archetypes [2] of students who can especially benefit from accelerating AI usage in their studies [8]. We should merely bend technologies to our personal needs, not to be possessed by them, as they are simply the tools, not real assistants in the whole meaning of the word. Humane philosophy and Human identity cannot be equally compared with the AI philosophy and AI identity, as the latter does not even exist

[12]. Consequently, “Mastering various techniques, a person strives to comply with the social norms, saving their uniqueness”, which leads us to long-term personal satisfaction, if we do so. Moreover, people need to be heard, noticed, and appreciated during the technogene evolution; otherwise, they get frustrated, dissatisfied, and edgy, even with other perks of education, such as innovation, prestige, and prospects in careers. It would have a lasting effect for current learners and generations to come if we pay vital attention to the students' feedback on the learning process and students' cosmopolitan leadership identity during studies and AI acquisition [13].

Pedagogical Experiment:

Archetypes of Students and Motivation for Learning

Decoding distinctive learner archetypes crucially assists in designing the instruction for their upright treatment – with equity [9]. The distinctive leadership archetypes below are based on the modern interest in cinematography and artificial icons of the three youngest generations among students, on leadership styles and AI philosophy according to this case study, my research work in archetypes by Jung and other psychologists [2], and my personal multi-layered observant social engagement throughout years of teaching and studying, and encompass male and female genders, major learning styles, and overall attitudes to the learning process [10]. Awareness of these somewhat synthesised Jung's 12 main archetypes, somewhat grotesque but precise, students' archetypes, using modern icons, would immensely assist teaching staff in building a rapport with leaders among learners during their AI mastering: “Ron Weasley” Archetype – The Loyal Collaborator (humour-driven learners) Leadership Style: The Relational Leader – builds trust, loyalty, and morale within teams and communities.

“Hermione Granger” Archetype – The Overachiever (curiosity-driven learners) Leadership Style: The Knowledge Leader – inspires others through expertise, precision in details, top-notch performance, and high standards.

“Harry Potter” Archetype – The Reluctant Hero (justice-driven learners) Leadership Style: The Servant Leader - unites people under a compelling vision, empowers them to exceed expectations, and encourages their individual potential.

“Rory Gilmore” Archetype – The Academic Achiever (prestige-driven learners) Leadership Style: The Goal-Oriented Leader – driven by recognition, inspires others via personal example, ambition, and career navigation.

“Neville Longbottom” Archetype – The Late Bloomer (subject-driven learners)
Leadership Style: The Transformational Leader – grows into servant leadership, inspires others to act.

“Luna Lovegood” Archetype – The Creative Dreamer (dreams-driven learners)
Leadership Style: The Visionary Leader – inspires others through creativity and unconventional ideas.

“Wednesday Addams” Archetype – The Critical Outsider (mystery-driven learners)
Leadership Style: The Critical Leader – critiques assumptions, reforms the environment to their needs, and has systems in control.

“Draco Malfoy” Archetype – The Competitive Rival (rivalry-driven learners)
Leadership Style: The Strategic Leader – sharp, pragmatic, tactical, excels in rivalry.

“Elle Woods” Archetype – The Underestimated Achiever (perks-driven learners)
Leadership Style: The Inspirational Leader – proves doubters wrong, inspires others by defying stereotypes.

“Sherlock Holmes” Archetype – The Analytical Strategist (case-driven learners)
Leadership Style: The Specialist Leader – guides via expertise, decisive, mindful, brilliant. Overall, these archetypes incorporate a variety of learning behaviours: dreamers, achievers, collaborators, rebels, and latent bloomers [2]. Even a tiny effort towards recognition and acknowledgment of others is still better than nothing: step by step, implementing AI in our daily lives to save time and energy on routine tasks, and devote time to get to know our students and, thus, ourselves better, would only bring positive outcomes, at the very least [9]. Effective pedagogy balances between humans and artificial intelligence now, which can efficiently and effectively nurture the intrinsic goal-orientation of every party via open-ended inquiry [5] below, and result in properly encouraged creativity in learners.

Instruments for Student Questionnaire

1. Full name, DoB, PoB, place of living, gender, year of study, and a course.

2. Do you have stable access to the internet at home? (yes/no) How satisfactory is it? (short answer)

3. Which devices do you use for studying? (phone/tablet/laptop/notebook). Do you need any particular device from this list to be used in the University for the study process? (short answer)

4. How often do you use AI tools (name some)? (never/rarely/weekly/daily) + (short answer)

5. Do you think AI assists your learning? (yes/no) + (short answer)

6. Have you ever submitted AI-generated text as your own? (yes/no) + (short answer)

7. How comfortable are you with experimental learning (projects, simulations)? (short answer)

8. Which motivates you most: curiosity, grades, job prospects, or teacher approval? (short answer)

9. Have you been taught about plagiarism and citation practices? (yes/no)

10. Do you prefer individual or group assignments? Why? (short answer)

11. Describe an ideal assignment that would make you feel creative and challenged. (short answer)

12. Rate your teacher's readiness to use AI in class (1-5 + short answer).

13. Do you participate in research or scientific clubs? (yes/no + short answer)

14. Would you join a street inquiry or community project for course credit? (yes/no + short answer)

15. Have you experienced bias or negativity when presenting novel ideas? (yes/no + short answer)

16. Do you think learning should be for life or for exams? (short answer)

17. Which skills would you like to develop: coding, critical thinking, leadership, logic and research methods? (select up to 3 + short answer)

18. On a scale of 1–5, how well does your institution prepare you for modern labor markets? (short answer)

19. How important is academic prestige to you? (1-5 + short answer)

Consent statement for participation

Teacher Questionnaire

1. Age, gender, subject taught, years of experience.

2. Do you have regular access to modern hardware and software for teaching? (yes/no)

3. Have you received formal training on AI tools for education? (yes/no + short answer)

4. How confident are you using AI in class? (1-5 + short answer)
 5. Do you have institutional guidelines on AI use and plagiarism? (yes/no)
 6. Which teaching formats do you use: lecture, seminar, project-based, or flipped classroom? (select + short answer)
 7. How do you assess original thought in student work? (rubrics, oral defense, draft submission + short answer)
 8. Are you willing to supervise student street inquiries or community research? (yes/no + short answer)
 9. What barriers prevent you from using technology effectively? (short answer)
 10. Do you believe students in villages receive adequate pedagogical support? (yes/no + short answer)
 11. List three changes you would recommend for better AI integration. (short answer)
 12. Has AI changed your expectations of student work? (short answer)
 13. Rate the importance of ethical training in AI for students (1-5 + short answer).
 14. Do you collaborate with other universities or local businesses on student projects? (yes/no + short answer)
- Consent statement for participation
Street Inquiry / Short Interview
1. Name, age, occupation, and place of residence (city or village).
 2. Do you think modern technology and AI affect education positively or negatively?
Why? (short answer)
 3. Would you like your children/family members to learn coding or AI basics? (yes/no + short answer)
 4. Have you noticed young people using AI tools for schoolwork? (yes/no + short answer)
 5. What concerns you most about new technologies in education? (short answer)
 6. Would you support community projects led by university students (health, environment, digital literacy)? (yes/no + short answer)
- Consent statement for participation
- This guide is practical and meant for local adaptation. Limitations include potential sampling bias, rapidly changing technology and policy environments, and the need for translation/localization. Longitudinal research is needed to observe how AI literacy and pedagogical reforms

evolve in Kazakhstan over time. A wide spectrum of research activities in the field of archetypes, leadership styles, and AI philosophy in the educational sector reflects the further enhancement in this sphere and high potential for research [11].

An expanded approach to pedagogy — one that integrates AI responsibly, fosters a creative atmosphere, emphasizes original thought, and actively cultivates research skills — can transform higher education in Kazakhstan. By combining local fieldwork, teacher training, and community projects, universities can create learning ecosystems that prepare students not only to survive but to thrive in a high-tech, collaborative world. Psychological, intellectual, and psychophysical brain processes [10] ought to be considered in the learning processes, which lead to the promptness of material preparation and the limit of hours spent on research work. While students master the philosophy of AI, they also improve their command of English and leadership skills, and become aware of all the endless opportunities this synergy can offer.

REFERENCES

- 1 Ibrayeva, Z. Problems and Prospects for the Implementation of Artificial Intelligence in Kazakhstani Universities. PEN Journal. – 2025. – P. 84, 90-91.
- 2 Scott Jeffrey. The Ultimate List of Archetypes (over 325). CEO Sage Journal. – 2025. <https://scottjeffrey.com/archetypes-list/>
- 3 Creighton University Staff. The 8 Most Common Leadership Styles. – 2024.
- 4 UNICEF Kazakhstan. Country report on children and education / Mental Health, Skills. – 2024. – p.15-23.
- 5 Adi Bhat. Top 16 Student Survey Questions for Student Feedback. QuestionPro. – 2025. <https://www.questionpro.com/blog/student-survey/>
- 6 Astana Times. Kazakh citizens split on AI's role in education, new survey shows. Toraighyrov University (ToU). Official website and program announcements. – 2025.
- 7 M.V. Zakovorotnaya. Culture-national-cosmopolitan identity: conceptual changes in XXI century. <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnaya-natsionalnaya-kosmopoliticheskaya-identichnost-kontseptualnye-izmeneniya-v-xxi-veke/viewer>
- 8 Frontiers in Education. Evaluating the impact of pattern recognition on AI skills in education. – 2025.

9 Eurasian Research. Education in Kazakhstan: challenges, reforms and the road to equity. – 2024.

10 APA. Ethical principles of psychologists and code of conduct / Section 7: Education and Training. – 2015. <http://www.apa.org/ethics/code>

11 Sprukul', P.S. Concepts of the future in the philosophy of artificial intelligence: dystopia, utopia and protopia. Vestnik of Tomsk State University. Philosophy. Sociology. Politology. Tomsk State University Journal of Philosophy, Sociology and Political Science. – 2024. – pp.48-55).

<https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsii-buduschego-v-filosofii-iskusstvennogo-intellekta-distopiya-utopiya-protopiya/viewer>

12 Max Tegmark. Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence. – 2017. – p. 29-30 https://loveread.ec/read_book.php?id=80112&p=30

13 John McCarthy. The Philosophy of AI and the AI of Philosophy. Computer Science Department. Stanford University – 2006. <http://jmc.stanford.edu/articles/aiphil2.html>

ЖЕКЕ ТҰЛҒАҒА БАҒЫТТАЛҒАН ОҚЫТУ ЖӘНЕ САРАЛАП ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

АДИЛОВА Е. А.

Педагогика ғылымдарының магистрі, бастауыш сынып мұғалімі,
№ 25 қазақ қыздар гимназиясы КММ, Екібастұз қ.

РСАЕВА А. Д.

Педагогика ғылымдарының магистрі, бастауыш сынып мұғалімі, № 25
қазақ қыздар гимназиясы КММ, Екібастұз қ.

Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының «Біз әуелі елді түзетуді бала оқыту ісін түзетуден бастауымыз керек» деген сөзі бар. Кез-келген ел өзінің келешегін өскелең ұрпағымен байланыстырады. Білімді дамыта алмайтын елдің болашағы жоқ екенін алға тартсақ, заманауи мектеп пен ұстаздарымызға қойылатын талап зор екенін аңғарамыз. Қазіргі мұғалім педагогикалық процесті терең меңгерген, жаңаша ойлау жүйесіне, педагогикалық өзгеріске тез бейімделгіш, білім алушының жеке бас ерекшеліктерін құрметтей алатын, білімді, әрі іскер болуы керек. Оқушының белсенділігі, шығармашылық ойлау қабілетінің қалыптасуы мен мәселелерді шеше білуі, өмір бойы білім алуға дағдылануы оның

функционалдық сауаттылығының деңгейіне тікелей байланысты. Сондықтан ұстаздардың алдында табысты және әрекетке дайын қабілетті, әлеуметтік рөлін сезінетін құзырлы тұлғаны қалыптастыру міндеті тұр. Аталмыш міндеттерге жету үшін мұғалім өз оқушыларының мүмкіндіктеріне назар аударып, оқу үдерісін баланың деңгейіне сай етіп ұйымдастыруы маңызды. [1, б.35]

Жаңартылған білім беру жағдайында оқыту үдерісіне саралау элементтерін кіріктірудің өзектілігі артуда. Зерттеу жұмыстарында саралаудың ішкі және сыртқы түрлері айқындалған. Ішкі саралау кезінде оқушылар топқа бөлінбейді, оқу үрдісінде мұғалімдер оқушылардың ерекшеліктерін ескере отырып, педагогикалық қолдау көрсетеді. [2, б.106]

Сыртқы саралау кезінде гимназия, лицей сыныптарында білім алушы оқушылар үшін факультатив және қосымша сабақтар ұйымдастырылып, оқушылар белгілі бір критерийлерге сай бөлінеді. Сыртқы саралау барысында белгілі бір мақсатқа сай түзету, жетілдіру, педагогикалық қолдау көрсету шаралары, оның ішінде дарынды балалармен жұмыс, қосымша шығармашылық тапсырмалар арқылы дамыту сияқты жұмыс түрлері көзделеді. Жоғарыда аталған сипаттамалар бойынша саралауды бірнеше түрге бөліп қарастырған жөн. Мәселен, мақсат бойынша саралау түрі сабақты жоспарлаудан бастау алып, оқушылардың көпшілігі, басым бөлігі, кейбір оқушылар (дарынды) үшін қол жетімді тапсырмаларды орындауға бағытталады. Бастауыш сыныптарда тілді оқыту барысында көлемі мен күрделілігі әртүрлі мәтіндер кездеседі. Осы орайда тапсырмаларды саралап алу оқушылардың табысты жұмыс жасауына септігін тигізеді. Тәжірибемнен қарапайым мысал келтіруді жөн санадым. [3, б.14]

Барлығы: Тақырып бойынша жуан-жіңішке сұрақтар құрастыра алады;

Көпшілігі: ПАЗЛ әдісіне сәйкес мәтін бөліктерін жүйелі жинақтай алады;

Кейбірі: ПОПС формуласына сай ойларын білдіріп, тұжырым жасай алады.

Осы орайда, оқушыларымыздың алдыңғы біліміне назар аударғанымыз жөн, өйткені алдыңғы білім дегеніміз - кешегі өткен сабақты еске түсіру емес, алдыңғы білім – оқушының тақырып бойынша жалпы білімі. Оқушы мәтінді оқып, мазмұнымен таныса келе, «жуан-жіңішке сұрақтар құру» тапсырмасын беруді ұтымды деп ойлаймын. Оқушы алдыңғы білімі мен мәтін бойынша алған

ақпаратын негізге алып, сұрақтар құрастырады. Саралап жұмыс істеудің мақсаты – әрбір оқушының жұмыс жасауына жағдай туғызу екенін ескерсек, бұл тапсырманы орындау барысында деңгейі жоғары оқушылар тапсырманы еш қиындықсыз орындаса, орта деңгейлі оқушыларға сұрақ құру үшін тірек сөздер ұсыну ретінде қолдау білдірудің маңызы зор. Тұтас мәтіннің өзара сабақтасқан сөйлемдерден тұратынын ескерсек, «ПАЗЛ» әдісінің ұтымдылығын атап өту жөн, өйткені мәтіндегі сөйлемдерді жүйелі жинақтап алу – оқушының мұқияттылығын арттырып қана қоймай, жүгіртіп оқу дағдысын жетілдіреді, ойлау, есте сақтау қабілеттерінің артуына сеп болады. Сараланған тапсырмалар берген кезде оқушылардың барлығы оқу мақсатында берілген дағдыларға міндетті түрде ие болуы керек. Сыныптағы оқушылардың жағдайын тек қана мұғалім білетіндіктен тапсырмалар легі көпшілігі орындай алатындай болуы керек. Кез-келген пәнді оқытуда сараланған тапсырмаларды қолдану – сапалы білім алудың негізі. Қазіргі оқыту барысында қолданылып жүрген көптеген технологиялар жеке тұлғаның жетілуіне, оқытудың тиімділігінің негізін құруға бағытталған. Білім беруде оқушыны білім ақпаратымен қамтамасыз етіп қана қоймай, олардың бойында бағдарламалық дағдылар мен икемдерді де қалыптастырып, шығармашылықпен жұмыс істеуге үйретуіміз керек [4, б.40].

Ресурс немесе мәтін бойынша саралау түрі қазіргі кезде үлкен өзектілікке ие.

Саралаудың бұл түрі ілгері деңгейдегі, мазмұны терең ресурстармен жұмыс жүргізуге бейім балаларға арналады. Оқушылар бөріне ортақ бір сұраққа жауап бергенімен, күрделілік деңгейі әртүрлі ресурстарға сүйене отырып, өз жауаптарын негіздей алады. Деңгейлік тапсырмалар – саралаудың кең тараған түрі.

Саралаудың бұл түрі тақырып бойынша негізгі мазмұнды қамтитын түрлі тапсырмалар ойластыруды көздейді. Оқушыларға түрлі таратпа материалдарын, кеспе қағаздар мен жаттығулар ұсынуға болады. Кейбір мұғалімдер әр түрлі балаларға ұсынылатын деңгейлік тапсырмалардың әлеуметтік салдары туралы айтады. Мүмкін, олардың пікірі де дұрыс болар, бірақ өз деңгейі үшін күрделі болып шамасы жетпей немесе тапсырма өте жеңіл болғандықтан қызығушылықтың жойылуымен салыстырсақ, әлеуметтік салдардың рөлі төмен деуге болады.

Аталған саралауды әр баланың қабілеті бойынша рөлдер мен жауапкершілікті бөлу арқылы жүргізілетін топтық жұмыс

(мүмкіндіктеріне сай жобаның бөліктерін орындау т.б.) барысында қолданған дұрыс болар. [5, б.112]

Тапсырмалар бойынша саралау барысында таратпа материалды қолдану деңгейі біртіндеп күрделенеді. Бастапқы тапсырмалар кейінгі тапсырмаларға қарағанда жеңіл болғанымен, кейбір оқушылар үшін қиындық туғызуы мүмкін. Кейінгі тапсырмалар күрделірек болғанымен, бастапқы деңгейді нәтижелі орындаған қабілетті оқушылар үшін қиындық туғызбауы да мүмкін. Әріптестеріміз саралаудың осы түрін қолдану тиімді деп санайды, себебі баршаға бірдей тапсырмалар мен таратпа материалдар дайындалады. Дегенмен, қабілеті жоғары оқушылар бастапқы, яғни өздері үшін тым жеңіл тапсырмаларды орындау барысында уақытын зая кетіреді. Диалог – кез-келген оқытудың негізі. Осыған орай кез-келген білім алушы үшін маңызды ресурс – қағаз емес, электронды құрал емес, адами ресурс. Диалог негізінде саралау барысында мұғалім мен оқушы арасындағы сұхбатқа мән беріледі. Диалог арқылы саралаудың түрлі аспектілері бар.

Сөздік қор және қолданылатын тілдің мүмкіндіктері мен күрделілігі әр оқушының қабылдау деңгейіне сай бейімделеді. Қабілеті төмен оқушы ақпаратты қарапайым тілмен түсіндіруді қажет етеді, деңгейі жоғары оқушы мазмұны күрделі диалогты талап етеді. Барлық оқушыға диалог аясында сындарлы керр байланыс берілуі қажет.

Класты басқарушы тәжірибелі мұғалім әр оқушының даму траекториясын қалыптастыру үшін олардың қабілеті мен сұранысына сай тиімді кері байланыс ұсына білуі тиіс. [6, б.35]

Сыныпта эмоционалды ахуал орнату – табысты жұмыстың кепілі екенін ескеру өте маңызды. Оқушыны қолдау, оған сенім арта білу оның өзіне деген сенімін артып қана қоймай, мақсатқа жетелейтіні сөзсіз. Жеке оқушыға қолдау көрсете білу педагогикалық шеберліктің белгісі, баланы мақсатқа жетелеудің алғышарты. Саралаудың бұл түрі жоғарыда аталған диалог арқылы саралаумен байланысты, себебі кейбір оқушылар белгіленген мақсатқа қол жеткізуі үшін арнайы көмекті қажетсінеді. Көмек ауқымы мен деңгейі де оқушы қажеттілігіне сай сараланған болуы тиіс.

Бұл қолдау мұғалім немесе басқа да үлкендер тарапынан көрсетілуі мүмкін. Оқушы қолдауды басқа оқушыдан, компьютерден немесе ақпараттық технологиялар арқылы алуы мүмкін. Қабілетті оқушыға жеке оқыту бағдарламасы бойынша қолдау көрсетуге

болады. Қабілетіне, деңгейіне карамастан әр оқушы қолдауға лайықты, сабақ жоспарын мұқият ойластырған мұғалім ғана педагогикалық қолдауды сараланған нұсқада ұсына алады.

Ынтымақтастық (коллорабративті) оқыту – саралаудың тиімді тәсілі болып табылады. Шағын топтарда қабілеті орта оқушы өзінің құрбысынан көмек алуға мүмкіндігі бар, ал қабілетті оқушылар өз ойы мен идеясын жүзеге асыру арқылы топ жұмысына үлесін қоса алады.

Қазіргі заман мұғалімнен тек өз пәнінің терең білгірі болуы емес, тарихи танымдық, педагогикалық – психологиялық сауаттылық, саяси экономикалық білімділік және ақпараттық сауаттылықты талап етуде. Ол заман ағымына сәйкес білім беруде жаңалыққа жаны құмар, шығармашылықпен жұмыс істеп, оқу мен тәрбие ісіне еніп, оқытудың жаңа технологиясын шебер меңгерген жан болғанда ғана білігі мен білімі жоғары жетекші тұлға ретінде ұлағатты саналады. [7, б.10]

Сараланған тапсырмалар оқушының еркін сөйлеуіне, пікір таластыруына, достарының ойын тыңдауға, проблеманы шешу жолдарын іздей отырып, қиындықты шешуге бағытталған. Сараланған тапсырмалар – сынауға емес, шындалған ой тұжырымдауға жетелейді. . Бұл жұмысты дұрыс ұйымдастырған жағдайда оқушылардың да өз даму деңгейіне сәйкес ойы шындалып, белгілі бір жетістіктерге жетері сөзсіз. Білімнің болашақта пайдаға асып, қажетке жарауына септігін тигізеді деп ойлаймын.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Байтұрсынұлы А. Оқу құралы. – Орынбор, 1912; Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 2005
2. Е.Иманғалиев Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру жолдары, 2008
3. Жоспарлау мен оқытуда саралау тәсілдерін қолдану / Әдістемелік құрал. – Атырау, 2019.
4. Тілдік дағдыларды дамытуда мәтінмен жұмыстың тиімді тәсілдері. Әдістемелік құрал. – Астана, 2018.
5. Орта білім мазмұнын Назарбаев Зияткерлік мектептері тәжірибесі негізінде жаңарту. Әдістемелік құрал. – Астана: Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2003.
6. 2016-2017 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы.

7. Әдістемелік нұсқау хат. – Астана: Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2009.

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІ: ТАРИХ ПӘНІ МЕН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІҢ СЫНИ ОЙЛАУДЫ ДАМУЫНДАҒЫ РӨЛІ

АЛИМБЕКОВ Б. Ш.

тарих пәнінің оқытушысы, Жаяу Мұса атындағы
Ақсу жоғары көпсалалы колледжі, шаруашылық жүргізу
құқығындағы коммуналдық мемлекеттік кәсіпорын, Ақсу қ.

КАРАТАЕВА А. М.

тарих пәнінің оқытушысы, «Жаяу Мұса атындағы
Ақсу жоғары көпсалалы колледжі, шаруашылық жүргізу құқығындағы
коммуналдық мемлекеттік кәсіпорын, Ақсу қ.

САГИЕВ Н. С.

студент, «Жаяу Мұса атындағы Ақсу жоғары
көпсалалы колледжі, шаруашылық жүргізу
құқығындағы коммуналдық мемлекеттік кәсіпорын, Ақсу қ.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушыдан тек деректерді жаттау ғана емес, аналитикалық ойлау, салыстыру, талдау және қорытынды жасау қабілеттері талап етіледі. Әсіресе тарих пәні сыни ойлау қабілетін дамытудың негізгі құралы болып табылады, өйткені ол әртүрлі дереккөздерді салыстыруға, оқиғалардың себеп-салдарын анықтауға және де әртүрлі көзқарастарды бағалауға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект құралдарының, соның ішінде ChatGPT секілді жүйелердің қолданылуы оқу процесін байытып, ақпарат жинауды жеңілдетеді. Дегенмен, дайын жасауларды талдаусыз қабылдау сыни ойлау қабілетінің дамуына кедергі келтіруі мүмкін. Мақалада студент көзқарасынан тарих пәні мен жасанды интеллектті оқу процесінде үйлестіріп қолдану тәжірибесі қарастырылады.

Кілт сөздер: тарих, сыни ойлау, жасанды интеллект, студент, білім беру, цифрлық сауаттылық, зерттеу дағдылары.

Кіріспе

Бүгінгі білім беру жүйесі ақпараттық қоғам талабына сай өзгеріп отыр. Университетте немесе колледжде оқып жатқан білім алушылар үшін тек дәріс тыңдау немесе оқулықпен шектелу жеткіліксіз. Әрбір студент жаңа білімді өздігінен іздеп, оны талдап,

жеке пікір қалыптастыра білуі тиіс. Әсіресе тарих саласында бұл талап ерекше маңызды, себебі тарихи оқиғаларға әртүрлі көзқарас болады, деректер қайшылықты болуы мүмкін.

Автордың ойынша, тарихты оқу барысында тек даталар мен есімдерді есте сақтап қана қоймай, сол оқиғалардың себеп-салдарын түсінуге, әр түрлі дереккөздерді салыстырып, талдауға дағдылану қажет [1, 45 б.]. Осындай жағдайда жасанды интеллект құралдары, әсіресе ChatGPT секілді жүйелер үлкен көмекші бола алады. Олар бізге ақпаратты тез алуға, қосымша дереккөздер табуға және кейде тіпті ойымызды жүйелеуге мүмкіндік береді [2, 66 б.]. Бірақ бұл жерде ең маңызды мәселе — дайын жауаптарды механикалық түрде қабылдап қоймай, оларды талдап, сын көзбен қарау.

Мақсаты мен міндеттері: Бұл мақаланың мақсаты — студент көзқарасы бойынша тарих пәнін оқуда жасанды интеллект құралдарының сыни ойлауды дамытудағы рөлін көрсету.

Міндеттері:

1. Тарих пәнін оқудағы негізгі қиындықтарды сипаттау.
2. Жасанды интеллект құралдарының студентке беретін мүмкіндіктерін талдау.
3. Сыни ойлау дағдыларын дамыту үшін тарих пәнін тиімді пайдаланудың жолдарын қарастыру.
4. Сыни ойлауды дамыту мақсатында жасанды интеллект құралдарын қолдану тәсілдерін анықтау.

Әдістемесі: Мақалада жеке оқу тәжірибеге сүйеніп, ғылыми әдебиеттерді талдау, салыстыру әдісі, кейс-әдіс бақылау қолданылды. Тәжірибеде жасанды интеллект құралдарын қолданудың артықшылықтары, шектеулері анықталған болатын, сонымен қатар әртүрлі деректерді салыстыру арқылы сыни ойлаудың қалай дамитыны көрсетіледі.

Негізгі бөлім. 1. Студент үшін тарих пәнінің сыни ойлауды дамытудағы рөлі. Тарих ғылымы — тек өткенді баяндау ғана емес, ол оқиғаны терең түсінуді, оның себептерін жан-жақты қарастыруды, түрлі дереккөздер арасындағы байланыстарды таба алуды талап етеді. Әрбір студент тарихты оқи отырып, өзіне тән зерттеушілік қабілет қалыптастырады. Бұл қабілеттің өзегі — сыни ойлау.

Тарихты оқу кезінде білім алушы бір оқиғаны түрлі қырынан түсіне алады. Мысалы, Қазақ хандығының құрылуына қатысты деректер. Кейбір дереккөздерде Жәнібек пен Керейдің көшбасшылық рөлі айрықша көрсетілсе, енді басқа еңбектерде сыртқы саяси жағдайлар мен Алтын Ордадағы ішкі тартыстар негізгі

себеп ретінде қарастырылады [4,98-б.]. Мұндай әртүрлі түсіндірулер студентті дайын пікірді қабылдамай, сұрақ қоюға, салыстыруға, талдауға итермелейді.

Тарих пәні мынадай сұрақтар қоюға жетелейді: «Бұл оқиға неге болды?», «Оның негізгі салдары қандай болды?», «Қандай балама көзқарастар бар?», «Оқиғаны әртүрлі елдің тарихшылары қалай сипаттайды?» Осы сұрақтарға жауап іздеу барысында студенттер тек деректерді оқып қана қоймай, автордың ұстанымын ескере отырып олардың сенімділігін бағалайды, басқа еңбектермен салыстырады. Мысал: Қазақстан тарихы бойынша кеңестік дәуірде жазылған еңбектер көбіне марксистік-лениндік көзқарасқа сүйенсе, ал тәуелсіздік кезеңіне тән зерттеулер ұлттық мүдде тұрғысынан қайта қаралған. Бұл айырмашылықтың өзін талдау — сыни ойлауды дамытудың нақты мысалы.

Осылайша тарих дереккөздердің әртүрлілігіне шыдамдылықпен қарауды, алуан түрлі көзқарастар мен теориялар тындап, өзіндік тұжырым жасау қабілетін меңгереді. Мұндай қабілет тек тарих саласында емес, жалпы өмірде, кәсіби және жеке шешімдер қабылдауда да аса қажет [5, 37-б.].

2. Жасанды интеллектті студент оқу процесінде қолдануы. Цифрлық дәуірде білім алушы тұлға үшін білім алу құралдары айтарлықтай өзгерді. Солардың ішінде жасанды интеллект (ЖИ) ерекше орын алады. Қазіргі таңда ChatGPT сияқты платформалар білім алушыларға ақпаратты жылдам іздеуге, жүйелеуге және түрлі көзқарастарды салыстыруға мүмкіндік береді. Мысалы, белгілі бір тақырыпқа эссе жазар алдында ЖИ арқылы тақырып бойынша негізгі деректер жиналады. Ол қысқаша құрылым, негізгі даталар, басты оқиғалар жөнінде бағыт-бағдар береді. Бұл оқулықтағы материалды толықтырады және жаңа көзқарастар қалыптастыруға ықпал етеді [6, 14 б.].

Алайда, ЖИ-ді пайдалану барысында ақпаратқа сыни тұрғыдан қарау аса маңызды. Себебі кез келген жасанды интеллект — дайын мәліметті автоматты түрде ұсынады, бірақ оның ғылыми тұрғыдан қаншалықты дұрыс екеніне әрдайым сенім арта алмаймыз. Егер студент дайын мәтінді ойланбастан көшіріп алса, ол оның дамуына емес, қайта жалқаулыққа, ақпаратты сынсыз қабылдауға әкеледі.

Сондықтан ең тиімді әдіс — жасанды интеллект құралдары берген ақпараттарды бастапқы материал ретінде ғана қабылдап, оны оқулықтармен, ғылыми мақалалармен, салыстыру. Бұл жерде білім алушы тұлға рөлі ерекше: ол дереккөздердің арасындағы

айырмашылықтарды тауып, қарама-қайшылықтарды түсіндіре білуі керек. Мысалы, жасанды интеллект «Қазақ хандығының құрылуы тек ішкі себептердің салдары болды» деп жауап беруі мүмкін, алайда зерттеушілер бұл пікірді толық деп санамайды, себебі сыртқы факторлар, әсіресе Шайбани ұрпақтарының қазақ рулары мен тайпаларына жасаған саяси және әскери қысымы хандықтың құрылуына негізгі түрткі болған маңызды себептерінің бірі ретінде қарастырылады.

Студент үшінші көз ретінде академиялық зерттеулерге сүйеніп, осы екі көзқарасты салыстыра отырып, өз қорытындысын жасайды. Бұл тәсіл студенттің деректерді «жұтып қоюшы» емес, сұрақ қоюшы, талдаушы, шешім шығарушы болуына ықпал етеді [7, 189 б.]. Сонымен қатар, ЖИ құралдары студентке мынадай артықшылық береді: мәтіндерді шет тілдерінен жылдам аудару, ғылыми терминдердің мағынасын түсіндіру, тарихи оқиғаларды хронологиялық жүйелеу, күрделі деректерді түсінікті тілде жеткізу.

3. Тарих пен ЖИ-ді үйлестіріп қолданудың артықшылықтары. Тарихты оқыту барысында жасанды интеллект (ЖИ) құралдарын пайдалану – дәстүрлі оқулықтар мен деректерді толықтыратын жаңа әдіс. Бұл тәсіл студентке бірнеше бағытта тиімділігін көрсетеді:

Әртүрлі дереккөздерді салыстыруға мүмкіндік береді. ЖИ бір тақырыпқа байланысты бірнеше елдің тарихшыларының пікірін табуға, оларды жүйелеуге және салыстыруға көмектеседі. Мысалы, Екінші дүниежүзілік соғысқа байланысты ағылшын, орыс, неміс зерттеушілерінің еңбектері салыстырылса, бір оқиғаны түсіндіруде әртүрлі ұстанымдар байқалады. Бұл студентті тек біржақты пікірді қабылдаудан сақтап, тарихи құбылысты жан-жақты талдауға үйретеді.

Қосымша мысалдар, салыстырмалы материалдарды іздеуді жеңілдетеді. Тек оқулықта берілген шектеулі дерекпен шектелмей, ЖИ студентке қосымша фактілерді, тіпті сирек қолданылатын ұғымдар мен оқиғаларды ұсынып отырады.

Өз ойын жүйелеуге көмектеседі. Студент алған ақпаратын тез арада құрылымдап, жоспар жасап, эссе немесе презентацияға негіз болатындай түрде қолдана алады. Шетелдік деректерді түсінуді жеңілдетеді. Мысалға алатын болсақ, ағылшын тіліндегі деректерді оқулықтағы мәліметтермен салыстыра отырып, ЖИ арқылы аударып, оның ғылыми маңызын түсінуге болады. Бұл бір жағынан тілдік қабілетті, екінші жағынан сыни ойлауды дамытады.

4. Студент үшін сыни ойлауды дамыту жолдары. ЖИ-ді тарих оқытуда қолдану маңызды болғанымен, оның кемшіліктері де бар.

Кейде берілген ақпарат оқулықтағы деректерге сай келмей жатады немесе тіпті қарама-қайшы болуы мүмкін. Мұндай кезде келесі тәсілдер арқылы сыни ойлауды дамытады:

1. Оқулық пен ЖИ ұсынған ақпаратты салыстыру. Егер оқулықта белгілі бір оқиға бір бағытта сипатталса, ал ЖИ басқа дерек көзін келтірсе, студент екі ақпаратты салыстырып, қайсысының ғылыми тұрғыдан негізді екенін анықтауы керек. Бұл үшін қосымша әдебиеттерді, тарихшылардың зерттеулерін қарастыруға тура келеді. Мысал: 1917 жылғы Қазан төңкерісі туралы кеңестік оқулықтар оны «халықтың әділетті күресі» деп сипаттаса, қазіргі батыс тарихшылары бұл оқиғаны «бір топтың саяси билікті күшпен басып алуы» ретінде түсіндіреді.

2. Бір тақырыпқа бірнеше көзқарасты талдау. ЖИ-ден бір ғана жауап алып қана қоймай, студент әртүрлі сұрақ қойып, бір оқиғаға түрлі түсіндірмелер іздеуі қажет. Ал оларды оқулықтағы мәліметпен қатар қою арқылы терең салыстыру жасайды.

3. Қарама-қайшылықтарды шешу үшін басқа деректерді тарту. ChatGPT пен оқулықтағы дерек сәйкес келмесе, үшінші дерек көзіне – ғылыми мақала мен монографияға жүгіну қажеттілігі туындайды. Бұл әдіс алуан түрлі дәлелдерді салыстыруды, дереккөздерді жіктеуді үйренуді талап етеді. Осылайша студент «қайсысы шындыққа жақын?» деген сұраққа жауап іздейді.

4. Өз ойын жүйелі баяндау. Қарама-қайшы ақпараттарды зерттеген соң, студент оны эссенемесе презентация түрінде қорытып, өз тұжырымын жасайды. Бұндай дағдылар ғылыми ойлау мәдениетін қалыптастырады.

5. Топтық пікірталас. Бір тақырып бойынша ЖИ берген мәліметті әрбір студент оқулық дерегімен салыстырып, топ ішінде пікірталас жасайды, ортада әртүрлі пікірлерді тыңдап, талдап, өз ұстанымын қорғауға үйренеді.

Қорытынды. Қорытындылай айтқанда, ЖИ мен оқулықты салыстыру барысында туындайтын қарама-қайшылықтар – сыни ойлауды дамытудың ең күшті құралы. Себебі студент дайын ақпаратты қабылдаумен шектелмей, оны тексереді, талдайды, дәлелдейді. Осы процесс оның зерттеушілік қабілетін арттырады. Тарих пәнін оқытуда сыни ойлауды дамыту – қазіргі білім берудің басты міндеттерінің бірі. Бұл үдерісте білім алушы тарихи деректердің көпқырлылығын түсініп, оқиғаларды салыстыру, себеп-салдарлық байланыстарды айқындау және әртүрлі көзқарастарды бағалау арқылы зерттеушілік мәдениетін бойына сіңіреді.

Жасанды интеллект құралдары дәстүрлі әдістерді толықтырып, ақпаратты жедел табуға, құрылымдауға және жаңа идеяларды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Алайда олардың құндылығы тек сын тұрғысынан қолданылғанда ғана артады. Осылайша, тарих пен жасанды интеллектті үйлестіре пайдалану білім алушылардың тек академиялық дайындық деңгейін емес, сонымен қатар дербес ойлау қабілетін, жауапкершілігін және шешім қабылдау мәдениетін нығайтады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әбдіғалбарова Ұ. Қазіргі білім беру жүйесіндегі тарих пәнінің рөлі. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 210 б.
2. Қалиев С. Жоғары оқу орнында тарихты оқытудың әдістемесі. – Нұр-Сұлтан: ЕҰУ, 2019. – 180 б.
3. Сәрсенбаев Ж. Цифрлық дәуірдегі білім беру технологиялары. – Павлодар: Кереку, 2021. – 256 б.
4. Тұрсынов Е. Қазақстан тарихын оқытудың жаңа тәсілдері. – Шымкент: ОҚМУ, 2020. – 198 б.
5. Нұрпейісов К. Сыни ойлауды дамыту әдістері. – Қарағанды: Болашақ, 2018. – 145 б.
6. Facione P. Critical Thinking: What It Is and Why It Counts. – California Academic Press, 2020. – 85 p.
7. Paul R., Elder L. Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life. – Pearson, 2019. – 356 p.
8. Seixas P., Morton T. The Big Six: Historical Thinking Concepts. – Toronto: Nelson Education, 2018. – 220 p.
9. Wineburg S. Historical Thinking and Other Unnatural Acts. – Philadelphia: Temple University Press, 2001. – 255 p.
10. Luckin R. Artificial Intelligence and Education. – London: Routledge, 2021. – 304 p.

БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ АКТ-ҚҰЗЫРЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҮШІН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТТІ ҚОЛДАНУ

САДЫКОВА А. О.
докторант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.
ОСПАНОВА Н. Н.
п.ғ.к., Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Цифрлық трансформация дәуірінде генеративті жасанды интеллект жекелендірудің жаңа мүмкіндіктерін ұсына отырып, білімге белсенді түрде еніп жатыр. Күнделікті тапсырмаларды оқыту және автоматтандыру үрдісіне генеративті жасанды интеллект басым рөл атқарады.

Қазіргі таңда ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың күрт өзгеру мен дамуы жасанды интеллекттің дамуымен қатарлас келеді. Ақпаратты жинақтау мен өңдеуге арналған технологиялар генеративті жасанды интеллект көмегімен жеңілдей түсті. Генеративті жасанды интеллект (ЖИ) – құрылымы мен мазмұны жағынан түпнұсқаға ұқсас жаңа деректерді жасау үшін машиналық оқыту алгоритмдері мен нейрондық желілерді пайдалануға негізделген жасанды интеллект бағыты болып келеді. Сол себепті ол қарапайым іздеу жүйелерінен ақпаратты тереңірек және дәлірек қалыптастырады. Ал бұл өз кезегінде, оқу үрдісіне жаңалықтар мен интеграцияны қалыптастырады. Генеративті жасанды интеллект барша қауымға қолжетімді және де ашық қолданыста болғанмен әрбір адам оны өз мүддесіне қолдана алады. Мысалы, психологиялық кеңес алуға, күн тәртібінің жоспарын немесе уақытты тиімді пайдалану сияқты іс-әрекеттер генеративті жасанды интеллект жүйелерімен тез уақытта орындалып отырады.

Жоғары білім беру жүйесінде генеративті жасанды интеллект тек қана енгізіліп қана қоймай, оқу үрдісіне жаңа пән ретінде қалыптасып келеді. Жасанды интеллект оқу үрдісіне тек оқытушылар тарапынан емес, сонымен қатар оқушылар тарапынан да кең қолданысқа ие. Мемлекет басшысының тапсырмасы негізінде Үкімет AI-Sana деген инновациялық бағдарламаны іске қосты.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Президентінің, Қ. Тоқаевтың 2025 жылғы халыққа жолдауында: «Жасанды интеллектімен жұмыс істеу күзіретін қалыптастыру мектеп қабырғасынан қолға алынуы тиіс», «Оқушыларға ғана емес, оқытушыларға да ЖИ инструментарийін дұрыс пайдалануды үйрету маңызды» деп атап

өтілген [1]. Демек, қазіргі таңда жасанды интеллект тіптен орта білім беру жүйесіне де белсенді түрде енгізілуі тиіс.

Ал халықаралық деңгейдегі тұжырымдамаларына келетін болсақ, генеративті жасанды интеллекттің UNESCO мектептер мен жоғары оқу орындарына арналған ЖИ-ны білім беру жүйесіне енгізу жөніндегі кеңестер мен оқытушы/оқушы компетенциялар шеңберін ұсынады; олар деректер қорғау, әділеттілік, оқытушы тренингі сияқты бағыттарды қамтиды.

Сандық сауаттылық ұғымы соңғы жиырма жылда қоғамда кеңінен қолданыс тапты. Ол адамның компьютерлік бағдарламаларды (мәтіндік редактор, электрондық кесте, презентация), интернет-ресурстарды және мемлекеттік электрондық қызметтерді қолдана алу қабілетін қамтиды. Қазақстанда бұл бағыт «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы аясында жүзеге асырылып, халықтың негізгі ақпараттық-коммуникациялық дағдыларын дамытуға үлес қосты. Дегенмен, дәстүрлі сандық сауаттылық негізінен техникалық операцияларды орындау дағдыларына бағытталды: құжат құру, дерек сақтау, желі арқылы ақпарат табу, электрондық поштаны пайдалану және т.б.

Жасанды интеллект сауаттылығы – адамның ЖИ жүйелерін түсіну, оларды мақсатқа сай қолдану және нәтижелерін сыни тұрғыда бағалау қабілеті. UNESCO ұсынған тұжырымдамаларға сәйкес, ЖИ сауаттылығы мынадай негізгі компоненттерді қамтиды:

Теориялық түсінік – жасанды интеллекттің жұмыс істеу қағидаттары мен мүмкіндіктерін білу.

Практикалық қолдану – мәтін генерациялау, аударма, код жазу, бейне және сурет құрастыру сияқты ЖИ құралдарын пайдалана алу.

Сыни ойлау – ЖИ ұсынған ақпаратты тексеру, жалған деректерді анықтау, фактілерді растау.

Этика және құқық – деректердің құпиялығын сақтау, авторлық құқықты құрметтеу, әділдік қағидаттарын ұстану.

Бұрын ақпараттық дағдылар негізінен компьютерлік бағдарламалар мен интернетті меңгеруге бағытталса, қазір негізгі құрал – генеративті ЖИ жүйелері. Бұл жүйелер мәтінді ғана емес, сонымен бірге сурет, бейне және код құра алады. Демек, білім алушы мен маманға тек ақпаратты табу емес, оны ЖИ көмегімен талдап, қайта құрастыру қажет болады.

AI-Sana – Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Ғылым және жоғары білім министрлігінің бастамасымен іске қосылған

стратегиялық бағдарлама, жоғары білім беру, ғылым және стартап экожүйесін жасанды интеллект саласына бейімдеуді мақсат етеді [2].

Бағдарлама еліміздің академиялық және индустриялық салаларын – энергия, ауыл шаруашылығы, су ресурстары, білім беру және басқа да секторларды – ЖИ технологияларын енгізу мен дамыту арқылы жаңғыртуды көздейді.

AI-Sana-ның бір ерекшелігі – білім, зерттеу және кәсіпкерлікті интеграциялау. Яғни бұл бағдарлама тек оқыту модульдерін ұсынумен шектелмейді, сонымен бірге студенттер мен зерттеушілерге жобалар жасау, стартаптар құру, акселерациядан өту мүмкіндігін береді.

AI-Sana бағдарламасының негізгі мақсаттары келесілер:

Білім беру контингентін кеңейту – базалық ЖИ білімін көп студентке жетімді ету (дегендей бастапқы кезеңде 650 000 студент қамтылмақ).

Қосымша құзыреттер беру – ЖИ негіздерімен қоса, бағдарламалау, машиналық оқыту, кәсіпкерлік дағдылар, жобалау және инновациялық шешімдерді дамыту мүмкіндігін қамтамасыз ету.

Инновациялық стартаптар құру – студенттердің және жас зерттеушілердің салалық (deep tech) жобаларын дамыту, акселерациялау, нарыққа шығару.

Ұлттық ЖИ экожүйесін дамыту – отандық ғылыми әлеуетті арттыру, технологиялық индустрия мен университеттер арасындағы байланысты нығайту.

Салалық мәселелерді шешу – энергия, агроөнеркәсіп, су ресурстары және басқа салалардағы күрделі міндеттерге ЖИ қолдану арқылы инновациялық шешімдер ұсыну.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың 2025 жылғы Жолдауы елдің әлеуметтік-экономикалық дамуымен қатар, цифрландыру, инновациялар және жасанды интеллект (ЖИ) салаларын ұлттық басымдық ретінде айқындады. Бұл құжатта білім беру жүйесін жаңғырту, адами капиталды дамыту және жаңа технологияларды енгізу мәселелері ерекше назарға алынды. Жолдау мазмұны Қазақстанның цифрлық дәуірге көшу стратегиясының маңызды кезеңін айқындай отырып, білім беру саласын түбегейлі трансформациялаудың алғышарты ретінде қабылданады.

Тіпті Қазақстан Республикасы Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев 2025 жылғы Жолдауында Жасанды интеллект министрлігін құру бастамасын жариялады. Бұл қадам Қазақстанның

цифрлық дәуірге көшу процесінде стратегиялық маңызға ие шешім ретінде бағаланады. Министрліктің құрылуы жасанды интеллект (ЖИ) саласын мемлекеттік деңгейде үйлестіруге, реттеуге және дамытуға бағытталған. Осындай шешім Қазақстан Республикасының цифрлық салада алға болады деген қадамның алғы шарты деп санауға болады.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде жасанды интеллект (ЖИ) технологияларын тиімді қолдану және оны оқу процесіне интеграциялау – стратегиялық маңызы бар міндеттердің бірі болып отыр. ЖИ-дің қарқынды дамуы тек ІТ саласында ғана емес, сонымен қатар инженерия, медицина, экономика, педагогика сияқты әртүрлі бағыттарда да мамандардан жаңа құзыреттерді талап етеді. Сондықтан пәндік бағдарламаларға ЖИ модульдерін енгізу білім алушылардың болашақ кәсіби даярлығын күшейтуге бағытталған маңызды қадам саналады.

Ең алдымен, ЖИ модульдерін енгізу пән мазмұнын байытуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, пәндік бағдарламаларға енгізілетін ЖИ модульдері білім алушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға ықпал етеді. Яғни, студент тек дайын технологияларды қолданушы емес, сонымен бірге оларды түсінетін, талдайтын және жаңа шешімдер ұсына алатын деңгейге жетеді. Бұл өз кезегінде еңбек нарығында сұранысқа ие болуға мүмкіндік береді.

Педагогикалық тұрғыдан алғанда, ЖИ модульдерін оқытуда пәнаралық байланыстарды күшейту маңызды. Мәселен, экономика және қаржы пәндерінде – деректерді талдау мен болжау, медицинада – диагностикалық жүйелерді түсіну, ал гуманитарлық ғылымдарда – тілдік модельдер мен автоматтандырылған мәтіндік талдау әдістерін пайдалану қарастырылады. Мұндай тәсіл білім беруді дәстүрлі әдістерден инновациялық форматқа көшіруге септігін тигізеді.

Жасанды интеллекттің қарқынды дамуы еңбек нарығында жаңа кәсіби бағыттардың пайда болуына әкелуде. Қазіргі таңда тек ЖИ технологияларын қолдана алатын емес, оларды жобалайтын, жетілдіретін және әртүрлі салада бейімдеп іске асыратын жоғары білікті мамандарға сұраныс артып отыр. Осыған байланысты ЖИ мамандарын даярлау бойынша бірегей мамандықтарды құру – білім беру жүйесінің стратегиялық міндеттерінің бірі болып саналады.

Ең алдымен, мұндай мамандықтар базалық ІТ білімдерінен бөлек, деректерді өңдеу, алгоритмдік ойлау, машиналық оқыту, нейрондық желілер, компьютерлік көру және табиғи тілдерді

өңдеу сияқты бағыттарды қамтуы тиіс. Сонымен қатар, ЖИ-дің әлеуметтік, құқықтық және этикалық қырларын да қамту маңызды. Бұл болашақ мамандардың тек техникалық емес, сонымен қатар әлеуметтік жауапкершілік тұрғысынан да жан-жақты даярлануын қамтамасыз етеді.

Жасанды интеллект саласындағы білім беруді ұйымдастыруда иілгіш оқыту (agile learning) және онлайн білім беру платформалары ерекше рөл атқарады. Бұл тәсілдер студенттерге үздіксіз және икемді оқу мүмкіндіктерін жасап, ЖИ технологияларының жоғары жылдамдықта дамуына siteелесуге мүмкіндік береді.

Қазақстандық жоғары оқу орындары иілгіш оқыту мен онлайн курстарды сәтті енгізу арқылы ЖИ білім беру сапасын айтарлықтай жақсарты алады. Бұл тәсіл білім алушыларға тез өзгеретін технологиялық ландшафтта сәтті жұмыс істеуге керек дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

ЖИ министрлігінің құрылуы және AI-Sana сияқты ұлттық бағдарламалар бұл бағыттағы жұмысты үйлестіруге және ресурстарды тиімді бөлуге көмектеседі, бұл өз кезегінде Қазақстанды аймақтық ЖИ білім беру орталығына айналдыруға ықпал етеді.

Жасанды интеллект саласында кадрлар даярлау тек студенттерді оқытумен шектелмей, профессор-оқытушылар құрамының құзыреттілігін арттыруды да талап етеді. Себебі заманауи технологияларды меңгерген, ғылыми-педагогикалық әлеуеті жоғары оқытушы – білім беру сапасының негізгі кепілі.

Алдымен, профессор-оқытушылар құрамын жетілдіру үшін жүйелі түрде қайта даярлау курстарын ұйымдастыру қажет. Бұл курстарда ЖИ негіздері, машиналық оқыту алгоритмдері, үлкен деректерді талдау, нейрондық желілер, сондай-ақ ЖИ-дің этикалық және құқықтық аспектілері қамтылуы тиіс. Мұндай шаралар оқытушылардың тек теориялық білімін ғана емес, практикалық дағдыларын да жетілдіруге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, халықаралық тәжірибені енгізу маңызды. Әлемдік жетекші университеттермен және зерттеу орталықтарымен бірлескен бағдарламалар, тағылымдамалар мен академиялық ұтқырлық жобалары оқытушылардың кәсіби біліктілігін арттырып қана қоймай, Қазақстанның ЖИ саласындағы ғылыми әлеуетін де күшейтеді.

Профессор-оқытушылар құрамын жетілдіруде ғылыми-зерттеу қызметін ынталандыру да ерекше рөл атқарады. ЖИ тақырыбындағы

ғылыми мақалалар жазу, стартап-жобаларға жетекшілік ету, гранттық зерттеулерге қатысу – оқытушылардың кәсіби дамуына серпін береді. Сонымен қатар, бұл білім алушыларды ғылыми ортаға тартудың тиімді жолы болып табылады.

Жасанды интеллектті білім беру жүйесіне енгізу бүгінде көптеген елдердің стратегиялық басымдығына айналды. Әлемнің дамыған мемлекеттері ЖИ саласында мамандар даярлау үшін арнайы бағдарламалар құрып, мектептен бастап жоғары білім беру деңгейіне дейін жүйелі түрде жүзеге асырып отыр.

Еуропалық Одақ мысалына қарасақ, 2018 жылдан бастап «AI for Europe» стратегиясын қабылдап, білім беру саласына ЖИ модульдерін енгізуді қолға алды. Францияда мектеп оқушыларына арналған «AI for Youth» бағдарламасы іске қосылып, жасөспірімдерге алгоритмдер, деректерді талдау және қарапайым машиналық оқыту модельдері үйретілуде [4]. Германияда университеттерде ЖИ бойынша арнайы магистрлік бағдарламалар ашылып, инженерлік және медициналық мамандықтарда пәнаралық курстар енгізілген.

АҚШ-та ЖИ білім беру жүйесінің барлық деңгейіне интеграциялануда. Массачусетс технологиялық институты (MIT), Стэнфорд университеті және Гарвард сияқты жетекші жоғары оқу орындары ЖИ бойынша әлемдік деңгейде танымал білім беру бағдарламаларын ұсынады. Сонымен қатар, AI4K12 бастамасы аясында мектеп оқушылары үшін жасанды интеллектті түсіндіруге арналған ұлттық стандарттар жасалған. Бұл бастама оқушылардың сыни ойлауын дамытып, деректермен жұмыс істеу дағдыларын ерте жастан қалыптастыруды көздейді.

Қытай ЖИ білім беруінде көшбасшы елдердің бірі саналады. Мұнда жасанды интеллект мектеп бағдарламасына енгізіліп, «ЖИ негіздері» атты оқулықтар бастауыш сыныптан бастап оқытылуда. Жапонияда «Society 5.0» [5] ұлттық стратегиясы аясында ЖИ технологияларын тек техникалық мамандықтарда ғана емес, гуманитарлық салаларда да оқыту қарастырылған. Оңтүстік Кореяда университеттерде ЖИ бойынша жеке факультеттер ашылып, мектеп деңгейінде арнайы элективті курстар енгізілген.

Қазақстан жағдайында ең алдымен көптілді білім беру ерекшелігін атап өткен жөн. Қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі білім ресурстарымен жұмыс істеу үшін ЖИ жүйелері көптілділікті толық қолдауы тиіс. Сонымен қатар, ұлттық құндылықтарды, тарих пен мәдени мұраны ескеретін білім беру мазмұнына ЖИ құралдарын

сәйкестендіру білім алушылардың танымдық қызығушылығын арттырады.

Аймақтық ерекшеліктерді де назардан тыс қалдыруға болмайды. Мәселен, ауылдық мектептерде интернет пен техникалық жабдықтардың қолжетімділігі шектеулі болуы мүмкін. Мұндай жағдайда оффлайн режимде жұмыс істейтін немесе жеңілдетілген нұсқадағы ЖИ шешімдерін әзірлеу қажет. Бұл – білім беру жүйесінде тең қолжетімділікті қамтамасыз етудің маңызды қадамы.

Сонымен қатар, бейімделген модельдер еңбек нарығының сұранысына да сәйкес келуі тиіс. Қазақстан экономикасының басым салалары – энергетика, агроөнеркәсіп, көлік және қаржы – ЖИ мамандарына ерекше қажеттілік туындатып отыр. Осыған байланысты білім беру бағдарламалары нақты салаларға бағытталған бейімделген курстарды қамтуы қажет.

Жоғары оқу орындарында жасанды интеллект (ЖИ) білімдерін енгізу – бұл тек технологиялық үрдіс ғана емес, заманауи қоғам талаптарына жауап беретін стратегиялық бағыт. ЖИ құзыреттері болашақ мамандардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруда шешуші рөл атқарады.

Қазақстандағы білім беру жүйесін жаңғыртуға AI-Sana бағдарламасы, Президент Қ.Тоқаевтың 2025 жылғы Жолдауындағы бастамалар және арнайы ЖИ министрлігін құру туралы шешім айтарлықтай ықпал етуде. Бұл бастамалар білім беру саласын жаңа сапалық деңгейге көтеріп, халықаралық стандарттармен үйлесімділігін қамтамасыз етеді.

ЖИ білімдерін табысты интеграциялау үшін үш негізгі фактордың орындалуы қажет:

Инфрақұрылымдық қамтамасыз ету – заманауи техника, интернетке тең қолжетімділік, цифрлық платформаларды дамыту;

Кадрлық әлеуетті нығайту – профессор-оқытушылар құрамын үздіксіз жетілдіру, жаңа мамандықтар ашу және білікті мамандарды даярлау;

Этикалық және құқықтық негізді қалыптастыру – ЖИ қолдануда әділдік, ашықтық және дербес деректерді қорғау қағидаттарын сақтау.

Осы үш бағытты кешенді түрде жүзеге асыру Қазақстанның білім беру жүйесін жаһандық цифрлық трансформацияның алдыңғы қатарлы үлгісіне айналдыруға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Тоқаев К.К. «Қазақстан халқына Жолдау» (2025).
- 2 AI-Sana: Жасанды интеллектті дамыту ұлттық бағдарламасы.
- 3 Халықаралық білім беру зерттеулері мен ЖИ саласындағы нәтижелер.
- 4 <https://commission.europa.eu/>
- 5 Щелкунов Михаил Дмитриевич, Каримов Артур Равилевич Общество 5. 0 в технологическом, социальном и антропологическом измерениях // ВЭПС. 2019. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obschestvo-5-0-v-tehnologicheskoy-sotsialnoy-i-antropologicheskoy-izmereniyah> (дата обращения: 03.10.2025).

ВИЗУАЛЬНЫЕ МОДЕЛИ КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ РЕЧИ У ДОШКОЛЬНИКОВ С ЗПР

САЙБОТАЛОВА Т. А.
учитель-логопед, г. Экибастуз
КАСЕНОВА З. З.
учитель-логопед, г. Экибастуз
УСЕНОВА К. Т.
учитель-логопед, г. Экибастуз

Речь играет важнейшую роль в формировании личности ребёнка. Развитие речи напрямую связано с умственным развитием ребёнка и влияет на дальнейшую возможность познания окружающей действительности, а также на процесс обучения ребёнка. Поэтому задача педагогов – заботиться о своевременном формировании речи детей, её чистоте и правильности, предупреждение и исправление различных нарушений [1, с.15].

В настоящее время достаточно большой процент детей, как в детском саду, так и в школе нуждается в логопедической помощи, т.к. имеет выраженные отклонения в речевом развитии. Зачастую речевой дефект является весьма стойким, сочетаясь с различными нарушениями психической деятельности, что позволяет судить об осложнениях, которые испытывает ребёнок при обучении в детском саду и в школе.

Речь детей с задержкой психического развития удовлетворяет потребности повседневного общения и не имеет грубых нарушений лексики и грамматического строя, но им трудно грамотно выражать свои мысли, речь их отличается бессвязностью, отсутствием логики,

ясности, выразительности. Речь таких детей отличается бедностью словаря и грамматических конструкций, у них недостаточно развит фонематический слух.

К. Д. Ушинский писал: «Хороший, ясный выговор, такой, чтобы каждый из звуков был слышен, и чуткое ухо в различении этих звуков – вот главное основание правописания». Из чего следует, что для грамотного письма необходимы, по крайней мере, два условия: правильное, бездефектное произношение всех звуков и способность различать их на слух [2, с.31].

Современный и перспективный аспект рассмотрения вопроса о структуре речевого дефекта у детей с задержкой психического развития определяется тесной связью процессов развития речевой и познавательной деятельности ребенка, соотношением речи и мышления в процессе онтогенеза.

В работе с детьми, имеющими задержку психического развития, мы с успехом применяем на занятиях круги Эйлера-Венна. Круги Эйлера-Венна – это геометрическая схема, с помощью которой можно наглядно отобразить отношения между понятиями или множествами объектов. Они были изобретены Леонардом Эйлером в XVIII веке и с тех пор широко используются в математике, логике, в различных направлениях. Именно поэтому круги Эйлера – это тот метод, который наглядно демонстрирует: лучше один раз увидеть, чем сто раз услышать. Его заслуга в том, что наглядность упрощает рассуждения и помогает быстрее и проще получить ответ.

Сам автор метода - ученый Леонард Эйлер (1707–1783), так и говорил о названных его именем схемах: «круги подходят для того, чтобы облегчить наши размышления». До него подобным принципом при построении своих умозаключений руководствовался немецкий математик и философ Готфрид Лейбниц.

Метод Эйлера получил заслуженное признание и популярность. И после него немало ученых использовали его в своей работе, а также видоизменяли на свой лад.

Например, чешский математик Бернгард Больцано использовал тот же метод, но с прямоугольными схемами. Но главные заслуги принадлежат англичанину Джону Венну. Он был специалистом в логике и издал книгу «Символическая логика», в которой подробно изложил свой вариант метода (использовал преимущественно изображения пересечений множеств) [2, с.15].

Благодаря вкладу Венна, этот метод называют диаграммами Венна или еще Эйлера-Венна. Учитывая простоту и наглядность

модели кругов Эйлера-Венна, она может быть с успехом использована на различных занятиях, в образовательных областях «Коммуникация», «Познание», «Социализация», так и в самостоятельной деятельности детей.

Новизна использования кругов состоит в том, чтобы еще в детском возрасте иметь возможность развивать и корректировать мышление и связную речь дошкольников с задержкой психического развития, что имеет большое значение в решении данной проблемы. Использование кругов Эйлера - Венна приведет к активизации детского механизма саморазвития, в результате которого мышление и связная речь дошкольников с задержкой психического развития преобразуется на качественно новый уровень.

В современных условиях от ребенка требуется не только владение знаниями, но и умение добывать эти знания самому и оперировать ими. Одна из главных задач современной педагогики – это поиск возможностей использования скрытых резервов умственной деятельности детей, поиск путей эффективного обучения. И в сфере образования процесс обучения неизбежно должен быть более наглядным и динамичным. Одним из таких путей, интенсивно развивающим детское познание, может стать моделирование [3, с.34].

Приемы моделирования особенно эффективны для дошкольников с задержкой психического развития, так как у них недостаточно развито наглядно-действенное мышление, память носит произвольный характер, а мыслительные задачи решаются с преобладающей ролью внешних средств, наглядный материал усваивается лучше вербального. Метод наглядного моделирования помогает ребенку зрительно представить абстрактные понятия научиться работать с ними.

Навыки, умения работать с моделями (кругами Эйлера-Венна) приобретенные в дошкольный период, будут служить фундаментом для универсальных учебных действий.

Существуют несколько моделей кругов:

- а) Непересекающиеся круги;
- б) Пересекающиеся круги;
- в) Один круг вложен в другой

В нашей практике мы обычно используем обычные обручи. Круги Эйлера-Венна можно использовать как в образовательной деятельности с детьми имеющими задержку психического развития по развитию связной речи и по познавательному развитию, по

формированию элементарных математических представлений, так и в самостоятельной деятельности детей в ходе режимных моментов.

Используя круги Эйлера-Венна, ребенок овладевает следующими элементами логических действий:

- анализ объектов с целью выделения признаков (существенных, несущественных);
- синтез — составление целого из частей;
- выбор оснований и критериев для сравнения, классификации объектов;
- подведение под понятие, выведение следствий;
- установление причинно-следственных связей;
- построение логической цепи рассуждений;

Работа по обучению разделению на множества и подмножества должна идти в несколько этапов, с постепенным усложнением. Начать применять данную технологию можно с детьми младшего возраста. Для начала детям объясняется, что означает «положить в круг, обруч», и что такое «положить предмет вне круга». Затем можно приступать к распределению предметов на 2 круга.

По мере усвоения материала задания постепенно усложняются.

Пример составления сравнительного описательного рассказа с использованием кругов Эйлера-Венна.

Сравнительное описание чайника (чайная посуда, металлический, керамический)

Общее: детали чайника - носик, крышка, дно, корпус, цвет

Различие: для заваривания чая, для кипячения воды, разный материал: керамический, металлический, форма. Материал: керамика, металл. Польза: для чаепития, наливать воду, кипятить, заваривать чай.

Рассказ: Это чайная посуда. Большой чайник металлический для нагревания и кипячения воды. Маленький заварной чайник для заваривания листьев чая. У большого и маленького чайника есть корпус, дно, ручка, носик, крышка. Большой чайник - металлический, а маленький чайник - керамический. Мы используем этот бодрящий напиток для утоления жажды.

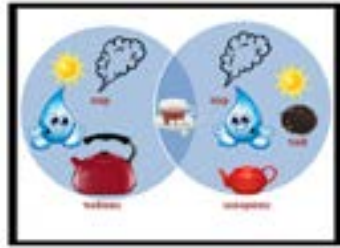

Рисунок 1 – Составления сравнительного описательного рассказа с использованием кругов Эйлера-Венна

С таким же успехом можно раскладывать в разные обручи диких и домашних животных, фрукты и овощи и многое другое.

Круги Эйлера-Венна могут хорошо использоваться в процессе обучения связной речи. Моделирование может служить средством и программой анализа и фиксации закономерных свойств и отношений объекта или явления. Овладение приемом сравнительного описания происходит, когда дети научатся свободно оперировать моделью описания (пиктограммы) выкладываются каждой подгруппой в свой обруч. Затем в пересечении кругов (кругов Эйлера-Венна) выделяются одинаковые признаки предметов. Дети сравнивают предметы, определяя сначала их сходство, а затем различия.

В развитии навыка составления описательных рассказов большую помощь оказывает предварительное составление модели описания. В процессе обучения связной описательной речи моделирование может служить средством и программой анализа и фиксации закономерных свойств и отношений объекта или явления. Основу описательного рассказа составляют конкретные представления, накапливаемые в процессе исследования объекта описания.

Элементами модели описательного рассказа становятся символы – заместители качественных характеристик объекта:

- принадлежность к определённому роду или виду, понятию;
- величина;
- цвет;
- форма;
- составляющие детали;
- качество поверхности;
- материал, из которого изготовлен объект (для неживых

предметов);

- как он используется (какую пользу приносит)?
- за что нравится (не нравится)?

Для развития связной речи, овладение приемом сравнительного описания на занятиях с детьми, имеющими задержку психического развития используются заранее вырезанные цветные круги, нарисованные схемы, разноцветные кольца, круги Эйлера-Венна. Различие предметов указаны схематично в кругах, сходства, одинаковые признаки предметов, указаны в пересечении колец.

Для примера: Сравнительное описание кошки и собаки.

Для начала мы выделяем сходные признаки: кошка и собака – это домашние животные. О них заботится человек. Он их кормит, ухаживает за ними. Тело кошки и собаки покрыто шерстью. У этих животных есть голова, туловище, уши, хвост, лапы, а затем выделяем различия; у кошки – кошачий, а у собаки – собачий хвост. Кошка бело-черного цвета, а собака – рыжего. Кошка мяукает, а собака – лает. Кошка любит пить молоко и есть рыбу, а собака грызть кости. Кошка и собака приносят пользу человеку. Собака охраняет дом, а кошка ловит мышей.

Сравнивать можно также варежки и перчатки, свитер и майка, лимон и яблоко и многое другое. Далее задания усложняются тем, что используется больше множеств.

Используя в работе данную методику, мы решаем такие задачи, которые требуют от детей умения находить объекты, обладающие, в отличие от остальных, не одним, а сразу несколькими признаками. И именно с помощью пересекающихся кругов решается целый класс интереснейших речевых, логических задач, которые необходимы ребенку при подготовке к школе.

Используя в работе с детьми с задержкой психического развития данную технологию, мы способствуем развитию у них умений анализировать объекты с целью выделения признаков, осуществлять анализ и синтез, то есть составлять целое из частей, в том числе самостоятельно достраивая множества недостающими компонентами, умений сравнивать и классифицировать, обобщать, делать выводы и умозаключения, строить логические цепочки, рассуждать. Наглядность, образность схемы, возможность практических действий с ее элементами, способствуют активизации речевых проявлений. Играя, дети учатся решать разнообразные мыслительные задачи, описывать предметы, выделять их характерные признаки, находить сходства и различия, отгадывать их по описанию, группировать предметы по различным свойствам, при этом обогащается словарный запас. [4, с.41]

Таким образом, отмечается практическая значимость кругов Эйлера-Венна в развитии связной речи дошкольников с задержкой психического развития.

Всё это способствует вооружению детей необходимыми инструментами для дальнейшего успешного обучения в школе. Учиться станет легче, а значит, и процесс учебы, и сама школьная жизнь будут приносить радость и удовлетворение.

К. Д. Ушинский сказал : «Учите ребенка каким - нибудь неизвестным ему 5 словам - он будет долго и напрасно мучиться, но свяжите 12 таких слов с картинками, и он усвоит их на лету».

ЛИТЕРАТУРА

1 Бакаева М. Н. Развитие опосредованной памяти при заучивании стихов с помощью зрительных опор // Логопед. - 2011. - № 7. – 120 с.

2 Корвякова Н. Ф. Применение пиктограмм в работе с детьми с особыми потребностями // Проблемы патологии развития и распада речевой функции. – СПб., 1999.

3 Лалаева Р. И., Серебрякова Н. В. Формирование лексики и грамматического строя у дошкольников с общим недоразвитием речи. – СПб., 2001.

4 Столяр А. А. «Давайте, поиграем», М., «Просвещение», 1991.

ФОРМИРОВАНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ И ДРУЖЕСКИЙ ОТНОШЕНИЙ В ИНКЛЮЗИВНОМ КЛАССЕ

САМОТАЕВА А. А.

студент, высший Экибастузский колледж
инновационного евразийского университета, г. Экибастуз

ТУЛЕБАЕВА Д. А.

студент, высший Экибастузский колледж
инновационного евразийского университета, г. Экибастуз

КАСЫМОВА А. Б.

преподаватель спец. дисциплин, высший Экибастузский колледж
инновационного евразийского университета, г. Экибастуз

Современная система образования направлена на обеспечение равных возможностей для всех детей независимо от их индивидуальных особенностей и состояния здоровья. Одним из ключевых направлений в этом процессе является развитие инклюзивного образования, которое предполагает совместное обучение детей с особыми образовательными потребностями и их

сверстников без ограничений по здоровью. В условиях инклюзивного класса перед педагогом стоит задача не только передавать знания, но и формировать атмосферу взаимопонимания, уважения, поддержки и доброжелательности между всеми учащимися. Особое значение в этом процессе приобретает воспитание толерантности и развитие дружеских отношений, поскольку именно в младшем школьном возрасте закладываются основы нравственного поведения и отношения к людям, отличающимся по физическим, психическим или социальным признакам.

Толерантность в педагогике понимается как уважительное и терпимое отношение к личности другого человека, признание его права быть непохожим, иметь собственное мнение и особенности. В условиях инклюзивного класса это проявляется в способности детей принимать одноклассников с особыми образовательными потребностями, проявлять к ним сочувствие, доброжелательность и готовность прийти на помощь. Формирование толерантности – это постепенный процесс, который требует системной работы учителя, школьного психолога, родителей и всего педагогического коллектива. Без целенаправленного воспитательного воздействия у младших школьников трудно сформировать устойчивое уважительное отношение к другим людям, особенно к тем, кто отличается от большинства.

Инклюзивное образование не сводится лишь к совместному обучению детей с разными возможностями, оно предполагает формирование системы ценностей, основанной на равенстве, взаимном уважении и поддержке. В инклюзивном классе создаются условия для равноправного участия всех учеников в учебной и внеурочной деятельности, что способствует развитию коммуникативных навыков, взаимопомощи и эмпатии. Благодаря совместной деятельности дети учатся работать в группе, учитывать мнения других, помогать тем, кто сталкивается с трудностями, и тем самым развивают важные социальные качества, лежащие в основе дружбы и толерантности.

Учитель начальных классов играет центральную роль в формировании толерантных и дружеских отношений среди учащихся. Именно от его личностной позиции, отношения к детям и выбора педагогических методов зависит эмоциональный климат класса. Эффективное развитие толерантности возможно при условии, если педагог реализует личностно-ориентированный подход, создает ситуации успеха для каждого ребёнка, особенно для

учащихся с особыми образовательными потребностями, и поощряет проявления взаимопомощи и поддержки. Большое значение имеет создание атмосферы эмоциональной безопасности, когда ребёнок чувствует себя принятым, нужным и уважаемым членом коллектива.

Одним из наиболее эффективных средств формирования толерантности в младшем школьном возрасте является игра, так как именно через игровую деятельность дети наиболее активно усваивают социальные нормы и модели поведения. Сюжетно-ролевые игры, совместные задания, творческие проекты, беседы о дружбе и доброте способствуют развитию доброжелательного отношения между детьми. Например, классные часы на темы «Все мы разные, но мы вместе» или «Учимся дружить» помогают осознать ценность каждого человека и необходимость уважения к различиям. Работа в парах и группах также является важным инструментом формирования дружеских отношений, поскольку она учит детей договариваться, распределять обязанности, слушать и слышать друг друга.

Эмоциональный климат в инклюзивном классе оказывает прямое влияние на успешность обучения и социализации детей. Там, где царит уважение, доверие и поддержка, дети быстрее адаптируются, чувствуют себя уверенно и охотно взаимодействуют со сверстниками. Напротив, атмосфера насмешек и неприятия может привести к изоляции и снижению самооценки у детей с особыми образовательными потребностями. Поэтому одной из важнейших задач педагога является развитие эмпатии у всех учащихся, формирование культуры общения и принятия различий как естественной части человеческого общества.

Важную роль в формировании толерантности и дружеских отношений играет также внеурочная деятельность. Совместные праздники, спортивные соревнования, экскурсии, творческие мастерские создают условия, в которых дети с разными возможностями участвуют на равных, раскрывают свои таланты и учатся взаимодействовать. Такие мероприятия способствуют разрушению стереотипов и формируют у всех участников чувство принадлежности к коллективу.

Таким образом, формирование толерантности и дружеских отношений в инклюзивном классе – это сложный, но необходимый процесс, обеспечивающий успешную социализацию всех детей. Инклюзивная среда становится эффективной только тогда, когда в ней создаются условия для уважения, доверия и поддержки.

От профессионализма учителя, его педагогической культуры, терпения и личного примера во многом зависит, сможет ли каждый ученик почувствовать себя полноценным участником школьного сообщества. Формирование толерантности — это не только педагогическая задача, но и важная социальная миссия, направленная на воспитание поколения, способного принимать и уважать разнообразие человеческого мира.

Формирование толерантности и дружеских отношений в инклюзивном классе является одной из важнейших задач современной педагогики. Инклюзивное образование создаёт условия, при которых каждый ребёнок, независимо от особенностей развития, имеет право на полноценное обучение, общение и участие в жизни школьного коллектива. Однако успешность этого процесса во многом зависит от морально-психологического климата в классе и от отношения детей друг к другу.

Исследование показало, что младший школьный возраст – это наиболее благоприятный период для развития толерантности, эмпатии и дружелюбия. В это время у детей активно формируются социальные навыки, способность к сочувствию и желание помогать сверстникам. Поэтому именно начальная школа играет ключевую роль в воспитании уважения к различиям между людьми и в предотвращении дискриминации.

Учитель начальных классов играет ключевую и незаменимую роль в формировании толерантных и дружеских отношений среди учащихся инклюзивного класса. Именно педагог является главным организатором взаимодействия детей, создателем атмосферы доверия и примером уважительного отношения к каждому ученику. Его личностная позиция, отношение к детям, педагогическая культура и эмоциональная устойчивость оказывают прямое влияние на то, как учащиеся воспринимают друг друга и какие модели поведения усваивают в процессе совместной деятельности. Если учитель демонстрирует доброжелательность, внимание, справедливость и открытость, дети, наблюдая за ним, постепенно перенимают эти качества, что способствует формированию в классе позитивного эмоционального климата.

Эффективное развитие толерантности возможно только при условии, что педагог последовательно реализует личностно-ориентированный подход в обучении и воспитании. Это предполагает уважение к индивидуальности каждого ребёнка, учёт его сильных сторон, интересов, темпа усвоения и особенностей

характера. Особенно важно, чтобы учитель помогал детям с особыми образовательными потребностями чувствовать себя полноценными участниками учебного процесса, создавая для них ситуации успеха, которые способствуют повышению самооценки и уверенности в собственных силах. Когда ребёнок ощущает, что его старания замечены и оценены, он охотнее включается в совместную деятельность, открывается для общения и дружбы.

Не менее значимым направлением педагогической работы является поощрение проявлений взаимопомощи, поддержки и уважения среди учащихся. Учитель может целенаправленно формировать такие качества через совместные творческие задания, групповые проекты, коллективные игры, обсуждение жизненных ситуаций, где важно проявить эмпатию и заботу о других. Постепенно дети учатся видеть ценность сотрудничества и осознают, что помощь однокласснику – это проявление силы, а не слабости.

Особое внимание педагог должен уделять созданию атмосферы эмоциональной безопасности. В инклюзивном классе это особенно важно, ведь многие дети могут испытывать тревогу, неуверенность или страх быть непонятыми. Когда ребёнок чувствует себя принятым, нужным и уважаемым членом коллектива, он раскрывает свои способности, охотно вступает в контакт с одноклассниками, становится более открытым и доброжелательным. Эмоционально комфортная обстановка в классе позволяет снизить уровень конфликтности, способствует укреплению дружеских связей и развитию позитивного отношения к различиям между людьми.

Таким образом, роль учителя в формировании толерантных и дружеских отношений невозможно переоценить. Именно он создаёт педагогическую среду, в которой каждый ребёнок чувствует себя ценным, значимым и любимым, а разнообразие становится естественной частью школьной жизни, объединяющей всех учащихся.

Таким образом, формирование толерантности и дружеских отношений в инклюзивном классе – это сложный, но крайне важный и необходимый процесс, от которого напрямую зависит успешная социализация и развитие всех детей. Его сложность заключается в том, что педагог должен учитывать индивидуальные особенности каждого ученика, различия в уровне развития, характере, эмоциональном состоянии и социальных навыках. При этом важно создать в коллективе атмосферу уважения, доверия

и взаимопомощи, чтобы каждый ребёнок, независимо от своих особенностей, чувствовал себя принятым и нужным.

Инклюзивная образовательная среда становится действительно эффективной только тогда, когда она основана на принципах гуманизма, поддержки и равенства. В такой среде дети учатся не только вместе осваивать учебный материал, но и понимать друг друга, проявлять терпимость, чуткость и доброжелательность. Именно через совместную деятельность, игры, проекты и общение происходит формирование настоящей дружбы, основанной на принятии и взаимоуважении.

Особую роль в этом процессе играет педагог. От его профессионализма, педагогической культуры, терпения и личного примера во многом зависит моральный климат в коллективе. Учитель должен не только обучать, но и ежедневно демонстрировать своим поведением уважение к каждому ребёнку, умение слышать и поддерживать. Его отношение к детям становится образцом для подражания и помогает формировать у школьников положительное отношение к одноклассникам с особыми образовательными потребностями.

ЛИТЕРАТУРА

1. Асмолов А. Г. «Толерантность как основа современного мировоззрения»;
2. Выготский Л. С. «Проблемы детской психологии»;
3. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 годы;
4. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III (с изменениями и дополнениями);
5. «Конвенция о правах инвалидов» – ООН, Нью-Йорк, 2006;

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІ**САРТАЕВА Б. Б.**

бастауыш сынып мұғалімі Павлодар облысының білім беру басқармасы,
Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№ 18 жалпы орта білім беретін
мектеп»- коммуналдық мемлекеттік мекемесі

АРИМБЕКОВА Ж. Ғ.

бастауыш сынып мұғалімі Павлодар облысының білім беру басқармасы,
Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№ 18 жалпы орта білім беретін
мектеп»- коммуналдық мемлекеттік мекемесі

СЕИТНИЯЗОВА Б. А.

бастауыш сынып мұғалімі Павлодар облысының білім беру басқармасы,
Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№ 18 жалпы орта білім беретін
мектеп»- коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Қоғам дамуының басты драйвері – адамның өзін-өзі тәрбиелеуінде, рухани, адамгершілік және әлеуметтік құндылықтарды бойына сіңіруінде. Осы тұрғыдан қарағанда, мектеп оқу процесі тек қана білім беру қызметімен шектелмей, оқушылардың рухани-адамгершілік қасиеттерін, тәрбие сапасын дамытуға қызмет етуі тиіс. Ұрпақтың патриоттық сезімін, қайырымдылығын, жауапкершілік пен адалдық қасиеттерін тәрбиелеуде спорт ерекше рөл атқарады. Спорт оқушыларды дене тұрғысынан шыңдайтын ғана емес, топпен жұмыс істеу, көшбасшылық дағдыларын қалыптастыру, қағидаларын сақтау және жауапкершілікке тәрбиелеу секілді маңызды әлеуметтік қасиеттерді бойына сіңіруге жағдай жасайды. Оқу орындарында мұғалімдер спортпен айналысуға ынталандырушы, спорттық іс-шаралардың ұйымдастырушысы ретінде ғана емес, көшбасшылық ережелерін үйретуші, тәрбиеші болып табылады.

Спорт арқылы көшбасшылық ережелерін сақтау – тәртіп, өзара сыйластық, әділеттілік, еңбекқорлық, ұжымдық рух, жеңіске ұмтылу және жеңілгенде сабыр сақтап, шыдамдылық таныту сияқты қасиеттерді меңгеру. Мұның бәрі болашақ азаматтардың тұлғалық дамуына зор үлесін қосады. Осы мақалада спорт пен көшбасшылықтың байланысы, мұғалімнің рөлі, оқушыларға көшбасшылық ережелерін қалай үйрету мүмкіндіктері мен әдістері қарастырылады. Сондай-ақ, мектептегі спорт іс-шараларының нақты мысалдары мен тәжірибелері талданып, мұндай жұмыстардың нәтижелері мен маңыздылығы қозғалады.

Көшбасшылық – белгілі бір мақсатқа жету үшін топтың немесе қоғамның алдына шығу, жол көрсету, бастамашылық таныту

қабілеті. Бұл қасиет адамның жеке тұлғалық сипаты ғана емес, әлеуметтік ортада өз орнын таба білуі, жауапкершілік пен шешім қабылдау қабілетін дамыту. Спорт осы қасиеттерді тәрбиелеуге ерекше жағдай тудырады. Спорттық іс-шараларда топтық ойындар (футбол, волейбол, баскетбол, эстафеталар) оқушыларды бір-біріне сенім артып, ұжымдастық рухта еңбек етуге үйретеді. Команданың капитаны ретінде бір оқушы топты ұйымдастырып, жоспар құрып, командаластарының пікірін тыңдап, шешім қабылдап, іс-қимыл жасауға мәжбүр болады. Бұл тәжірибе көшбасшылық дағдысын дамытады. Спорт арқылы оқушылар: тәртіптілікке үйренеді – жарыс ережелерін, уақыт кестесін, жаттығу тәртібін сақтау; өзара сыйластық пен теңдік сезімін дамытады – ойын кезінде тежеу, ережені бұзбау, қарсыласты сыйлау; жігерлендіру мен сенімге ие болады – жетістікке ұмтылу, жеңіліске сабыр қылу, жаңа нәтижелерге талпыну; бағдарламаларды және мақсаттарды қоюды үйренеді – жаттығу бағдарламалары, командалық жоспарлар, жарыс алдындағы дайындық; жауапкершілік сезімін қалыптастырады – топ алдындағы міндеттерді орындау, команда жеңісі үшін үлес қосу. Мұғалім спорттық іс-шараларды ұйымдастырушы ғана емес, көшбасшылық қағидаларын үйретуші ретінде әрекет етуі тиіс.

Мұғалімнің негізгі міндеттері:

1. Мақсат қою және жоспарын жасау Мұғалім оқу жылының басында мектеп бағдарламасына сай спорт іс-шараларының жоспарын дайындап, көшбасшылыққа байланысты мақсаттар қоюы қажет. Мысалы: әрбір оқушы топта коммуникативтік дағдыларды дамыту, жеңіс немесе жеңіліс жағдайында дұрыс әрекет ету, қарсыластық жағдайында сыйластық таныту.

2. Нормалар мен ережелерді нақтылау Спорттық ойындардың, жарыстардың ережелерін, тәртіп талаптарын түсіндіру. Спорттық жарыс кезінде ортаны құрметтеу, әділдік қағидаларын сақтау, қарсыластармен әдепті қарым қатынас жасау ережелерін мектепте бекіту.

3. Топтық жұмысқа баулу Командалық ойындар мен жарыстар ұйымдастыру арқылы оқушыларды топта жұмыс істеуге үйрету. Мұғалім топ ішінде рөлдер бөлуі мүмкін: капитан, қорғанысшы, шабуылшы, жаттықтырушы көмекшісі, т.б. Бұл рөлдер оқушыларға көшбасшылық пен іскерлік дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Мұғалім топ ішінде ынтымақтастықты, бір-біріне қолдау көрсетуді ынталандыруы маңызды.

4. Үлгі көрсету және мотивациялау Мұғалім өз әрекетімен үлгі болуы керек – спортқа деген құрмет, әділдік, еңбекқорлық,

шыдамдылық пен табандылық көрсетеді. Оқушылар мұғалімнің мінез-құлқын, ойыншы ретіндегі және ұйымдастырушы ретіндегі көзқарасын бақылайды. Сондықтан мұғалім көшбасшылық қасиеттерді өзі де ұстануы керек.

5. Оқыту әдістерін қолдану Спорт арқылы көшбасшылық дағдыларын дамыту үшін түрлі әдістер бар: Рөлдік ойындар – көшбасшылық рөлдерін өзгерте отырып, оқушылар әртүрлі жағдайда басшы болуды тәжірибелейді. Жаттықтырушы-оқушы қарым-қатынасы – оқушыларға кеңес беру, тапсырма беру, қарым-қатынасты бақылау арқылы. Рефлексия – спорттық іс-шарадан кейін оқушылар өздері және командасы туралы ойларын бөліседі, не жақсы болғанын, не жақсартуға болатынын талқылайды. Марапаттау жүйесі – көшбасшылық қасиеттерді көрсеткен оқушыларды мадақтау, алғыс хаттар, жүлделер беру. Бұл мотивацияны арттырады. 6. Қоршаған ортаны құру Мектептің жалпы мәдениеті спортқа және көшбасшылыққа бағытталған болуы керек. Спорт залдарының, алаңдардың жағдайы, қауіпсіздік, жабдықтардың жеткілікті болуы – маңызды.

Ата-аналарымен, қоғаммен байланыс – спорттық жарыстар мен іс-шараларға қолдау көрсету, оқушыларды қатысуына ынталандыру. Мектептерде спорт іс-шаралары көп орын алады: футбол турнирлері, волейбол, баскетбол, жеңіл атлетика эстафеталары, мектеп ішіндегі жарыстар. Мысалы, Астана қаласындағы орта мектептердің бірінде жыл сайын дәстүрлі «Мектеп капитаны» жарысы өткізіледі. Бұл жарыста әр топ өз капитанын сайлап, капитанның жетекшілігімен жарыс бағдарламаларын құрады. Мұндай жарыстарда оқушылар өзінің көшбасшылық қасиетін көрсетуге тырысады: топты ұйымдастыру, тапсырмаларды бөлу, уақытты басқару, стратегия құру. Тағы бір мысал: ауылдық мектептерде спорт-күндер ұйымдастырылып, жақын ауылдар арасындағы кездесулер өткізіледі. Мұғалімдер оқушыларды жарыстарға дайындағанда, оларды топқа бөліп, командалық рухты қалыптастырады, әрбір ойыншының жауапкершілігіне көңіл бөледі. Жеңіс үшін емес, спортты сүйу, өзара сыйластық және тәртіпке бағыну мақсаты қойылады. Тағы бір тәжірибе: ізбасарлық бағдарламалар (ментор-бағдарлама) арқылы жоғарғы сынып оқушылары кіші сынып оқушыларымен спорттық жаттығу барысында серіктес болады. Мұнда жоғары сынып оқушысы үлгі көрсетеді, жетекшілік жасайды, кіші сынып оқушыларына көмек

көрсетеді. Осылайша көшбасшылық қасиеттер бір буыннан келесі буынға беріледі.

Әрбір іс-шара оңайлықпен бола бермейді. Спорт арқылы көшбасшылық ережелерін сақтау жұмысында келесі қиындықтар туындайды: Мотивацияның төмендігі – кейбір оқушылар спортқан қызығушылық танытпайды немесе команда ішіндегі міндеттерді орындауға ынталары аз болуы мүмкін. Ресурстардың шектеулігі – спорт залдарының, жабдықтар мен киімнің жоқтығы, алаңдардың нашарлығы мектептердің кейбір ауылдық немесе шалғай аудандарында жиі кездеседі. Уақыттың көп қажет болуы – жоспарлау, жаттығу, жарыстарға дайындалу – барлығы қосымша уақытты талап етеді, кейде оқу бағдарлама мен басқа міндеттердің қиындықтарымен қатарласады.

Тәрбиеші-мұғалімдердің дайындық деңгейі – мұғалімдер көшбасшылық тәрбие беру әдістерімен, психологиялық аспектілерімен толық таныс болмауы мүмкін. Бұл қиындықтарды жеңу үшін бірнеше ұсыныстар бар:

1. Мотивацияны арттыру Оқушыларға спорттың адам дамуына әсерін түсіндіру, маңызды роль атқаратынын көрсету. Сериалдар, фильмдер, спортшы туралы әңгімелер арқылы. Жеңіске жеткен кейіпкерлердің тарихы, қиындықтардан өту жолдары.

2. Ресурстарды тиімді пайдалану Бар қолда бар спорт залдары мен алаңдарды тиімді пайдалану. Жергілікті жерлерден, демеушілерден көмек сұрау. Спорт жабдықтарын бөлісу, қоғамдық жарыстар ұйымдастыру. Жабдықтардың кейбір түрлері арзан баламаларын қолдану.

3. Мектеп ішіндегі уақытты жоспарлау Сабақтан кейінгі уақытты, сенбі-жексенбі күндерін спорттық іс-шараларға арнау. Мектеп кестесін икемділікпен ұйымдастыру. Мектеп кеңесінің, әкімшіліктің қолдауымен спорт іс-шараларын оқу жағымен қатар жүруін қамтамасыз ету.

4. Мұғалімдердің кәсіби дамуы Педагогикалық курстар, тренингтер, семинарлар ұйымдастыру. Спорт тәрбиесі, көшбасшылық педагогикасы, топтық психология, конфликт басқару тақырыптары бойынша. Бұл мұғалімдерге жаңа әдіс-тәсілдерді меңгеруге мүмкіндік береді.

5. Қолда бар тәжірибелерді тарату Жоғары жетістіктер мен нәтижелерге жеткен мектептердің тәжірибесін мектептер арасында, аудандық, облыстық деңгейде бөлісу. Мақалалар, конференциялар, вебинарлар, әлеуметтік желілер арқылы әдістерімен таныстыру.

Спорт арқылы көшбасшылық ережелерінің негізін келесі қағидалар құрайды: Әділдік – ойын ережесін сақтау, қарсыласты сыйлау, төрешінің шешімін қабылдау. Сыйластық – қарсыластарға, командаластарға құрмет көрсету, шешендік және көркем мінез-құлық.

Тәртіп пен ұқыптылық – уақытында келу, жаттығу рәсімдерін сақтау, құрал-жабдықтарды дұрыс қолдану. Жауапкершілік – өз іс-әрекеті үшін жауап беру, команданың жеңісіне үлес қосу. Шыдамдылық пен табандылық – қиындықтардан бас тартпау, жеңіліске сабырлылықпен қарау, қайталап дайындық. Сенімділік және басшылық жасау қабілеті – командаға бағыт беру, жоспарлау, топ мүшелерінің сеніміне ие болу. Жеңіс пен жеңілістен сабақ алу – жеңгенде керегінше ғайбаттатпағандық, жеңілгенде үмітсіздікке бой алдырмау, тәжірибеден сабақ алу. Мектеп мұғалімдері спорт арқылы оқушылардың көшбасшылық ережелерін сақтау бағытында келесі іс-әрекеттерді жүзеге асыра алады: Апталық спорттық жаттығулар ұйымдастыру – футбол, волейбол, жүгіру, легкая атлетика жаттығулары. Жарыстар, турнирлер өткізу – мектепішілік, аудандық, қалаішілік жарыстар. Командаларды құрып, аталым бойынша жарысу, марапаттау. Командалардың капитандарын сайлау рәсімдерін өткізу – әр топ өз капитанын сайлап, оның міндеттері мен қызметі бар екенін түсінуі.

Жаттықтырушы тәрізді менторлық жүйе енгізу – тәжірибесі бар, көшбасшылық қасиеттері бар оқушылар кіші сыныптарға үлгі болу. Рефлексиялық сессиялар өткізу – жарыстан кейін команда мүшелері бір-бірімен әңгімелесіп, не істелді, не дұрыс болмады, қалай жақсартуға болады деп талдау. Көшбасшылық теорияларын оқу – оқушыларға көшбасшылық туралы әдебиеттер, мақалалар, бейнероликтер көрсету, талқылау.

Ата-аналарды тарту – ата-аналар жиналыстарында спорттың маңыздылығын түсіндіру, үйде қолдау жасау сұрау. Спорт арқылы көшбасшылық ережелерін сақтау нәтижелері. Мұндай жұмыстардың нәтижесінде мектеп оқушылары: өзіне сенімді, бастамашыл тұлғаларға айналады; жауапкершілікті сезініп, тапсырмаларды орындауда белсенді болады; ұжымда жұмыс істей біледі, командалық рухы артады; әділеттілік пен адамгершілікке құрмет көрсетеді; денсаулығы нығайып, спорттық қабілеттері дамиды; тұрмыстық немесе басқа қиындықтар туындаған кезде табандылық пен шыдамдылық танытады. Сонымен қатар, мұғалім мен мектеп ортақ көзқарас қалыптастырады, оқушының тұлғалығы жан-жағынан дамиды. Бұл қоғам үшін де маңызды: болашақта көшбасшы

бола алатын азаматтар тәрбиеленеді, қоғамның адами капиталын арттыруға ықпал етеді. Спорт арқылы оқушылардың көшбасшылық ережелерін сақтау – мұғалімнің міндеті әрі үлкен мүмкіндігі. Бұл міндет тәрбие мен білімнің толықтығын, тұлғалық дамудың сапасын қамтамасыз етуге бағытталған. Спорт оқушылардың денсаулығын нығайтып қана қоймай, оларды тәртіптілік, әділдік, жауапкершілік, табандылық сияқты адамгершілік қасиеттерге баулиды. Мұғалім осы жолда бағыт-басшы болып, дұрыс әдістерді қолдана отырып, мотиватор, үлгі, тәрбиеші бола алады.

Спорттық іс-шаралардың ұйымдастырылуы, ережелердің түсіндіріліп, орындалуы, командалық жұмысқа үйретілуі арқылы оқушы көшбасшылық қасиеттерін дамытады. Сондай-ақ, қиындықтар мен кедергілер болса да, оларды қызметтік тәсілдермен, мектеп пен мұғалімдердің ынтымақтастығымен, ресурстардың тиімді пайдаланылуымен жеңуге болады. Осылайша, мектеп мұғалімдері спорт арқылы көшбасшылық ережелерін сақтау бағытында тәрбие жұмысының жүйелі, жоспарлы және жан-жақты жүргізуін қамтамасыз етуі қажет. Ол оқушылардың бойында болашақта азаматтық сауаты жоғары, рухани бай, жауапкершілігі мол тұлғаларды тәрбиелеуге алып келеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Артықбаев, Б., Жандосов, А. «Мектептегі спорттық тәрбие: теория және тәжірибе». Алматы: Білім баспасы, 2018.
- 2 Нұрсұлтанов, С. «Көшбасшылық педагогикасы». Астана: Ұлттық ғылым-тәрбие орталығы, 2020.
- 3 Әбдіқадырова, Л., Мусаев, Ж. «Оқушы тұлғасын қалыптастырудағы спорттың ықпалы». Шымкент: Жас маман, 2019.
- 4 Темірбеков, О. «Командалық ойындар арқылы көшбасшылық қасиеттерін дамыту». Қарағанды: Мұғалім, 2021.
- 5 ҚР Білім және ғылым министрлігі. «Мектептегі тәрбие жұмысы: спорт және дене шынықтыру». Нұсқаулық-әдістеме, Астана, 2022.

РЕШЕНИЕ ЗАДАЧ НА ДВИЖЕНИЕ ПРИ ПОМОЩИ АНИМАЦИИ

СЕВЕРГИНА Н. В.

студент, высший Экибастузский колледж инновационного
евразийского университета, г. Экибастуз

ДОЛЖЕНКО А. А.

студент, высший Экибастузский колледж инновационного
евразийского университета, г. Экибастуз

ЧЕКУРДА Г. П.

преподаватель математики, высший Экибастузский колледж
инновационного евразийского университета, г. Экибастуз

Современное образование в Казахстане развивается в условиях цифровизации, где акцент делается на внедрение новых технологий в учебный процесс. Сегодняшний школьник растёт в мире, насыщенном визуальной информацией: мультфильмы, компьютерные игры, социальные сети формируют привычку к восприятию через образы и динамику. В этих условиях педагог обязан не только передавать знания, но и находить такие формы подачи материала, которые будут соответствовать возрастным особенностям ребёнка и удерживать его внимание. Задачи на движение занимают особое место в школьном курсе математики. Они позволяют изучать фундаментальные закономерности, учат детей анализировать и сопоставлять данные, делают обучение прикладным и связным с реальной жизнью. Однако практика показывает, что именно эти задачи становятся трудными для младших школьников. Причина кроется в том, что ребёнку сложно удерживать в уме одновременно все параметры: скорость, время, расстояние, а также связь между ними. Поэтому встаёт вопрос: как помочь ученику не только формально решать задачи, но и глубоко понимать их смысл? Одним из наиболее эффективных способов становится использование анимации – наглядного цифрового инструмента, который помогает оживить сухие формулы и превратить их в понятные образы.

Задачи на движение – это не просто отдельная тема школьного курса. Они выполняют целый комплекс функций в обучении:

1. Развивают логическое мышление и умение строить рассуждения;
2. Тренируют пространственное воображение, способность представлять движение в уме;

3. Учат переводить текстовую задачу в математическую модель (формулы, таблицы, схемы);

4. Закрепляют знания по арифметике и подготавливают почву для алгебры и физики;

5. Формируют прикладной интерес к математике, показывая её связь с жизнью.

Например, ребёнок может рассчитать, за какое время он дойдёт до школы, если будет идти пешком или ехать на велосипеде. Подобные примеры делают математику ближе и понятнее.

Тем не менее, традиционный подход (чтение условия + запись формулы) часто воспринимается школьниками формально. Они выучивают: «скорость $\times$ время = путь», но не осознают, что это означает в реальности. Ребёнок может механически подставить числа, но при этом не понять, почему, например, один объект догоняет другой быстрее. Именно поэтому задачи на движение становятся полем, где наглядность играет ключевую роль.

В классической школе задачи на движение объясняют через схемы на доске: стрелки, отрезки, подписи «S», «t», «v». Учитель диктует условие, дети записывают, затем вместе выполняется вычисление. Такой метод работает для части учеников, но для многих он остаётся абстрактным.

Трудность заключается в том, что младшему школьнику сложно сразу удерживать в уме:

1. Текстовую информацию (условие задачи);
2. Визуальный образ движения (который он должен представить сам);
3. Формулу (которую надо применить);
4. Вычисления (которые требуют концентрации).

Перегрузка памяти приводит к ошибкам. Дети путают скорости, неправильно понимают, «кто догоняет», забывают, что значит «навстречу» или «в одном направлении». В итоге ученик часто теряет интерес к теме и воспринимает её как «сложную и непонятную».

Анимация помогает преодолеть эти трудности, потому что она превращает абстрактное в наглядное. Вместо того чтобы только читать условие, ребёнок видит движение объектов на экране. Например:

1. В задаче «Два автобуса выехали навстречу друг другу» можно показать два движущихся автобуса, которые стартуют из

разных городов и едут навстречу. Ученики своими глазами видят момент встречи.

2. В задаче «Пешеход и велосипедист вышли из одного пункта» можно анимировать, как велосипедист быстро обгоняет пешехода, и это сразу объясняет разницу скоростей.

3. В задаче «Поезд и автомобиль движутся в одном направлении» можно изобразить их движение и показать, что более быстрый объект догоняет медленный.

Анимация позволяет:

1. Менять условия задачи «на лету» (увеличивать скорость, изменять время, расстояние);

2. Показать, как одно изменение влияет на результат;

3. Вовлечь ребёнка в активное обсуждение: «Что будет, если поезд будет быстрее?», «А если автобус выехал позже?».

Таким образом, ребёнок не просто подставляет числа в формулу, а понимает, как работает процесс. Это развивает не только математические навыки, но и исследовательское мышление.

Казахстан активно внедряет цифровые технологии в образование. Уже сегодня в школах работают интерактивные доски, мультимедийные платформы, используется система «Күнделік», позволяющая интегрировать цифровые материалы. В ряде школ педагоги применяют анимацию и интерактивные тренажёры при объяснении математики. Опыт показывает:

1. Мотивация учащихся возрастает;

2. Количество ошибок при решении задач снижается;

3. Дети начинают проявлять инициативу и интерес к дополнительным примерам.

Такой подход соответствует стратегическим целям обновления образования Казахстана, где важную роль играет цифровая грамотность и готовность использовать инновации. Во время прохождения педагогической практики мы, как будущие учителя начальных классов, ставили перед собой цель развивать у учеников 2–4 классов умение решать задачи на движение с использованием анимации.

В своей практике мы пробовали включать небольшие мультимедийные ролики и анимации. Например:

1. В задаче о двух туристах я показывала, как один идёт по дороге, а другой едет на велосипеде. Ученики сами замечали, что велосипедист догоняет быстрее.

2. В задаче про поезд и автобус я использовала анимацию, где оба объекта двигались параллельно. Мы изменяли скорость поезда, и дети видели, что именно это влияет на момент встречи.

3. В задаче про пешехода и собаку я демонстрировала, как собака бежит туда-сюда, а ученик должен был посчитать, сколько расстояния она пробежит. Такие примеры помогали детям включаться в обсуждение. Они не просто слушали учителя, а активно участвовали: предлагали варианты, спорили, задавали вопросы.

Решение задач на движение остаётся важной частью школьного курса, так как они формируют у учащихся навыки анализа, пространственного мышления и умения применять математику в жизни. Однако в условиях современных образовательных вызовов традиционные методы не всегда дают желаемый результат. Использование анимации открывает новые возможности: оно делает процесс обучения наглядным, динамичным и интересным для детей. Применение цифровых инструментов в Казахстане показывает, что анимация помогает повысить качество усвоения материала и укрепить мотивацию школьников.

Таким образом, внедрение анимации в образовательный процесс — это не просто дополнительный ресурс, а важный шаг вперёд в развитии современной педагогики. Сегодня обучение уже не ограничивается передачей знаний в традиционной форме: оно стремится учитывать особенности восприятия и мышления современных детей, которые растут в цифровой среде и с раннего возраста взаимодействуют с визуальной информацией.

Для учителя начальных классов использование анимации становится не только современным инструментом обучения, но и способом объединить традиционные методики с инновационными технологиями. Благодаря этому подходу можно наглядно объяснять сложные математические понятия, которые в текстовом или устном формате детям даются труднее. Анимация помогает «оживить» абстрактные числа и геометрические фигуры, превращая их в понятные и интересные образы. Это делает учебный материал более доступным, повышает мотивацию к изучению предмета и способствует формированию устойчивого познавательного интереса.

Кроме того, анимация создаёт условия для дифференцированного подхода в обучении: она позволяет каждому ученику воспринимать материал в собственном темпе, возвращаться к трудным моментам и видеть их с новой стороны. Это особенно важно в начальной школе,

где закладываются основы учебной деятельности и формируется отношение к знаниям.

Таким образом, интеграция анимации в процесс обучения математике становится не просто средством визуализации, а полноценной педагогической стратегией. Она помогает каждому ребёнку почувствовать уверенность в своих силах, раскрыть собственные возможности и увидеть в математике не набор сухих правил, а увлекательный и логичный мир.

ЛИТЕРАТУРА

1. «Возможности «цифрового образования» в начальных классах...». Журнал «Вестник КазНПУ» имени Абая. Серия: Педагогические науки.
2. Министерство образования и науки Республики Казахстан. Государственная программа развития образования и науки на 2020–2025 годы.
3. Назарбаева С. «Роль мультимедиа в формировании интереса к обучению школьников». Педагогика и психология, 2022.
4. Портал «Күнделік». Цифровая образовательная платформа Республики Казахстан. <https://kundelik.kz>
5. Смагулов К. «Инновационные методы преподавания математики в условиях цифровизации». Журнал «Образование в Казахстане», 2023.
6. «Урок-исследование по математике. 4 класс. Решение задач на движение разных видов». Слинёко Ирина Николаевна, школа-гимназия № 6 имени А. Кунанбаева, г. Степногорск, Акмолинская область.

ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ НОВЫЙ ВЗГЛЯД НА СИСТЕМУ ОБРАЗОВАНИЯ

СЕРАЧИТДИНОВА Г. Т.
магистрант, Павлодарский педагогический университет
имени Әлкей Марғұлан, г. Павлодар

Наша статья посвящена относительно новому явлению в казахстанской системе образования – инклюзивному обучению детей – инвалидов. В настоящее время, вступая в новый путь, в нашей стране открываются двери общеобразовательной школы для всех членов общества. Инклюзивное образование – это новый взгляд на систему образования, характеризующая гуманность общества

по отношению к членам общества в независимости физических, интеллектуальных, национальных расовых и других особенностей. Данная проблема, несомненно, является актуальной и требующей к себе особого внимания, поскольку количество детей с врожденными и приобретенными пороками развития с каждым годом неумолимо растет. В современном обществе наблюдается смена подходов к образованию, обусловленная переориентацией общества на развитие и формирование личностных качеств человека, вне зависимости от физических, психических, социальных и др. возможностей. В ряде исследований отмечается рост характерного для нашего столетия понимания, что лишь самореализация личности является главной целью социального развития, вызвавшее появление новой парадигмы образования, опирающейся на подходы и понятия, выработанные современной практикой, куда можно отнести и инклюзивное образование. Понятие «инклюзивное образование», активно входящее в современный профессиональный лексикон психолого-педагогической науки Республики Казахстан, отражает новый взгляд на систему образования, реалии времени, то, к чему закономерно ведет эволюция человечества. Инклюзивное образование выступает принципом социальной и образовательной политики и социальной ценностью. На протяжении многовековой истории человечества отношение к людям, имеющим отклонения физического или психического здоровья, изменялось от отвержения и ненависти к состраданию и терпимости.

Начальная школа призвана обеспечить становление личности ребенка, целостное развитие ее способностей, формирование у школьника умения и желания учиться. В начальной школе учащиеся приобретают необходимые умения и навыки учебной деятельности, овладевают элементами теоретического мышления, культурой речи и поведения, основами личной гигиены и здорового образа жизни, т.е. начальная школа оказывает фундаментальные функции в формировании личности.

Я как учитель начальных классов вижу тенденцию увеличения в нашей стране количества детей-инвалидов, недостаточность существующих форм обучения и воспитания, соответствующих потребностям и способностям детей данной категории, многочисленные проблемы их адаптации и социальной интеграции в общество позволяют сделать вывод о несовершенстве социальной и образовательной политики в отношении детей с нарушениями развития. Обращает на себя внимание и тот факт, что количество

детей, непризнанных инвалидами в установленном порядке, но имеющих временные или постоянные нарушения в физическом и (или) психическом развитии и нуждающихся в создании специальных условий обучения и воспитания, гораздо больше. К их числу отнесены дети с незначительными нарушениями слуха, зрения, речи, опорно-двигательного аппарата, поведения, которые, наряду с детьми, имеющими ограниченные возможности здоровья, составляют многочисленную группу детей с особыми образовательными потребностями (ООП).

В Казахстане это явление также не оставлено без внимания. Государство ставит задачи ранней диагностики отклонений в развитии у детей и ранней коррекции этих отклонений за счет компенсаторных функций организма. В рамках общества и на благо общества. В современном мире интеграция детей с особыми образовательными потребностями в массовые образовательные учреждения – это глобальный общественный процесс, затрагивающий все высокоразвитые страны. Его основой является готовность общества и государства переосмыслить всю систему отношения к инвалидам и лицам с ограниченными возможностями здоровья. Образование – право каждого человека. Особое место в системе отечественного образования занимают дети с ограниченными возможностями.

Казахстан признает инклюзивное образование наиболее эффективным средством борьбы с дискриминационным отношением, а также важным инструментом для создания благоприятной среды в обществе и обеспечения образованием всех. Термин «инклюзивное образование» принес в Казахстан Национальный научно-практический центр коррекционной педагогики. В 1999 году Центр совместно с ЮНЕСКО реализовал проект по инклюзивному образованию, а в 2002 году при поддержке Фонда Сорос – Казахстан провел научно-практическую конференцию по инклюзивному образованию. Инклюзивное образование (фр. *inclusif*- включающий в себя лат. *include*-заключаю, включаю) – это такая организация процесса обучения, при которой все дети, независимо от их физических, психических, интеллектуальных, культурно-этнических, языковых и иных особенностей, включены в общую систему образования. Обучаются по месту жительства вместе со своими сверстниками без инвалидности, в одних и тех же общеобразовательных учреждениях, которые учитывают их особые образовательные потребности и оказывают своим подопечным

необходимую специальную поддержку. На сегодняшний день проблема инклюзивного образования является актуальной. Государство ставит задачи ранней диагностики отклонений в развитии у детей и ранней коррекции этих отклонений за счет компенсаторных функций организма. Какие принципы инклюзивного образования? Инклюзивное образование базируется на следующих принципах:

- Каждый ребенок особенный.
- Все дети равны в своих правах, в дружбе, в образовании, в праве на посещение кружков, концертов и прочего, а также перспектив дальнейшего социального развития.
- Каждый ребенок развивается в своем темпе, от этого он не становится лучше или хуже.
- Отношения между детьми строятся на доброте, отзывчивости, эмпатии.
- Взаимодействие детей расширяет их мировоззрение и развивает академический интеллект.

Инклюзивное образование, ориентированное на предоставление равных образовательных возможностей для всех, включая детей с особыми потребностями, играет ключевую роль в построении инклюзивного общества. Казахстан активно работает над развитием инклюзивной системы образования, преодолевая культурные, инфраструктурные и методологические вызовы на этом пути. Инклюзивное, или включенное образование - это термин, используемый для описания процесса обучения детей с нарушениями, и как следствие, с особыми образовательными потребностями в общеобразовательных (массовых) школах. В его основу положена идеология, которая обеспечивает равное отношение ко всем людям, но, тем не менее, она предусматривает адаптацию среды и создание компенсирующих условий. Инклюзивное образование должно представлять баланс между тем, сможет ли ребенок осваивать общую программу при наличии дополнительных условий и индивидуальной программы, и важностью его социальной интеграции. Мы считаем, что одним из вариантов решения этой проблемы является развитие в Казахстане инклюзивного образования, нацеленного на:

- вовлечение детей с ограниченными возможностями в образовательный процесс;
- социализация детей-инвалидов в современном обществе;

- создание активной поведенческой установки у детей-инвалидов на уверенное позиционирование себя в современном обществе;
- умение превращать свои недостатки в достоинства;
- изменение отношения современного общества к людям с ограниченными возможностями.

Мы считаем, что общественные и родительские организации играют важную роль в продвижении инклюзивного образования. Они способствуют распространению информации о правах детей с особыми потребностями, помогают семьям взаимодействовать с образовательными учреждениями и поддерживают законодательные инициативы. Одной из таких организаций является Казахстанская ассоциация родителей детей-инвалидов (КАРДИ), которая активно участвует в образовательных реформах, консультирует семьи и помогает развивать инклюзивные программы. К сожалению, есть большая категория детей с ограниченной мобильностью, которые по уровню развития своего интеллекта смогли бы обучаться в общеобразовательной школе и быть успешными. Но пока в школах не созданы условия для таких детей. Введение широкой варьированной системы оценивания достижения учащихся, позволит включить в общий поток детей с различными отставаниями от нормы развития в интеллекте.

На начальном этапе главной задачей государства должно являться проведение информационно-просветительской работы среди научно-педагогического сообщества и общества в целом. Создание нормативно-правовой базы, обучающих материалов, подготовка преподавательского состава, изучение отечественного и зарубежного опыта внедрения инклюзивного образования позволит Казахстану постепенно выстроить грамотную систему обучения.

Специалисты выступают за планомерное развитие системы инклюзивного образования. При этом они отмечают невозможность полного закрытия специальных школ и перевода всех детей с ограниченными способностями в общеобразовательную школу. У некоторых людей система инклюзивного образования вызывает опасение из-за возможного снижения качества обучения обычных детей. Однако специалисты успокаивают и поясняют, что инклюзия призвана предоставлять высокое качество обучения, удовлетворяя всех участников образовательного процесса.

Мы учителя должны создавать такую образовательную среду, которая подстраивается под ребенка и поддерживает его всестороннее

развитие. Педагог не должен требовать от учеников сверхусилий в приспособлении к новому месту и коллективу. Развитие инклюзивного образования – это сложный и многосторонний процесс, требующий комплексного подхода и участия всех заинтересованных сторон. При поддержке государства, усилиях общественных организаций и активном участии родительских сообществ и учителя Казахстан стремится создать систему образования, где каждый ребенок будет иметь равные возможности для учебы и развития.

Инклюзивная политика – это правовая политика, в рамках которой родители должны иметь право выбора школы. Исследования, проводимые в странах ближнего Зарубежья и в нашей стране, показывают, что сейчас не все родители желают отдавать своих детей в систему общего образования, так как понимают, что пока необходимые условия созданы только в системе специального образования. По-прежнему остается ряд нерешенных проблем и барьеров на пути внедрения инклюзивного образования в Казахстане:

– Некорректное отношение к детям с ограниченными возможностями.

У нас нет адекватного представления об этих детях. Мы просто боимся того, чего не знаем. Отсутствие специально подготовленного педагогического состава. Пока учителя общей школы не готовы к обучению детей, имеющих отклонения в развитии. Государству необходимо поменять стандарты высшего педагогического образования, уделив особое внимание подготовке специалистов соответствующего профиля. Плохая материально-техническая оснащенность учебных заведений.

Отсутствуют специальные устройства и обучающие материалы для детей, а также методические пособия для учителей.

Чтобы инклюзивное образование стало нормой, нужно решить такие проблемы:

- неготовность педагогов, психологическая и профессиональная, работать с такими детьми;
- сложность для родителей других учеников принять факт обучения особенных детей вместе с их детьми;
- неподготовленность материально-технической базы садилов, школ и других учебных учреждений;
- опасения родителей детей-инвалидов из-за возможного психологического дискомфорта, социального ostracизма (издевательства, насмешки), которые будут переживать их дети;
- жесткие требования государственного стандарта.

Мы считаем, что своевременная адаптация помогает детям с особыми потребностями лучше и эффективнее концентрироваться на задании. Допустим, если ученик во время чтения часто теряет строку, учителю или тьютору стоит дать ребенку линейку, которая выделит нужную строку и поможет сконцентрироваться на задании. Если ребенку с нарушениями зрения будет сложно сосредоточиться на рабочих листах, в которых содержится сразу несколько заданий, то учитель или тьютор смогут разрезать лист и дать ребенку на выполнение только ту часть, которая содержит нужное на уроке задание. Актуальность всестороннего изучения готовности учителей начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования определяется требованиями социального развития общества и важным значением роли учителей начальных классов в процессе включения детей с ограниченными возможностями в развитии в общеобразовательный процесс.

На сегодня, что цель существующей системы специального образования - добиться максимальной эффективности в обучении детей с различными нарушениями, благодаря чему здесь традиционно делается акцент на создании особых образовательных условий, но, к сожалению, у учащихся снижен уровень амбиций при воспитании и образовании, из-за чего дифференцированный подход далеко не всегда приводит к высокому качеству полученных знаний и успешности в жизни. Система специального образования детей-инвалидов, как показала практика, препятствует их дальнейшей послешкольной социальной интеграции. Именно проблемы, связанные с интеграцией детей с инвалидностью в жизнь общества и призвано решать инклюзивное обучение. Тенденция увеличения в нашей стране количества детей-инвалидов, недостаточность существующих форм обучения и воспитания, соответствующих потребностям и способностям детей данной категории, многочисленные проблемы их адаптации и социальной интеграции в общество (как следствие ущербной вторичной социализации) позволяют сделать вывод о несовершенстве социальной и образовательной политики в отношении детей с нарушениями развития. До сих пор в образовательной политике государства господствующей является ориентация на традиционное образование детей-инвалидов в специализированных учебных заведениях. В развитых странах Запада взят курс на инклюзивное образование детей-инвалидов в массовой школе вместе со здоровыми сверстниками, дающее лучшие результаты в подготовке детей к последующей жизни и их включению в общество.

ЛИТЕРАТУРА

1. Об утверждении Концепции инклюзивной политики в Республики Казахстан на 2025-2030 годы
2. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319 –III ЗРК «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 14.01.2013 года)
3. Монкебаева З.А., Оралканова И.О., Денисова И.А. и др. Инклюзивное образование. Алматы, 2018. – 200 с.
4. Глухов В.П. Основы коррекционной педагогики и специальной психологии: Учебно-методическое пособие для пед. и гумани. вузов. (Авт.-сост. В.П. Глухов) - М.: МГТУ им. М.А. Шолохова, 2007. - 312 с.
5. Организация обучения детей с особыми образовательными потребностями по 8 категориям в условиях инклюзивного образования. Методические рекомендации.– Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2016. – 64
6. Создание специальных условий для детей с нарушениями слуха в общеобразовательных учреждениях: Методический сборник/ Отв. ред. С.В. Алехина// Под. ред. Е.В. Самсоновой. — М.: МГППУ, 2012. – 56

ПРОФИЛАКТИКА ЦИФРОВОЙ ПАССИВНОСТИ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

СЕРАЧИТДИНОВА Г. Т.

магистрант, Павлодарский педагогический университет

имени Әлкей Марғұлан, г. Павлодар

АСПАНОВА Г. Р.

PhD, ассоц. профессор, Павлодарский педагогический университет

имени Әлкей Марғұлан, г. Павлодар

Сегодняшние школьники растут в цифровой эпохе и поэтому им крайне важно (учиться взаимодействовать с цифровыми материалами, учитывая все особенности и преимущества, которые предоставляет современная образовательная среда. Ведь только так они могут обрести уверенность в себе и своих навыках, и успешно

выстраивать свою будущую карьеру, отвечающую движущим силам этого времени. Термин «цифровизация» появился в связи с усилением информационно-коммуникационных технологий, некоторые учёные, например, Е. Л. Вартанова, М. И. Максеенко, С. С. Смирнов рассматривают это понятие как перевод информации в цифру и вместе с этим одновременно инфраструктурную, управленческую, поведенческую, культурную составляющие содержания. Тема нашего исследования является одной из актуальной и недостаточно изученной в современной педагогике и психологии. Ученые считают правомерным говорить о «цифровом детстве» как об особом историческом типе детства. Количество пользователей в сети интернет по всей планете составляет 5,16 миллиардов согласно данным ITU и GSMA Intelligence за 2025 год. Интернет, по их мнению, оказывает принципиально иное воздействие на развитие ребенка по сравнению с другими типами медиа. Например, важнейший компонент детского развития – социализация – сегодня проходит в соседстве с цифровой социализацией (Солдатова, Рассказова, Нестик, Дунас, Салихова, Толоконникова, Филаткина). Для детей стало привычным, что те или иные связи сначала формируются в виртуальном мире, а позже развиваются и переходят в реальное общение (Reich, Subrahmanyam, Espinoza). Наиболее проблематичным становится неумение обучающихся самостоятельно определить специфику контента: в цифровой социализации школьника определяются негативным аспектом, обусловленным самостоятельным и стихийным освоением ребенком интернет-ресурсов в качестве развлекательного контента. Применение информационно-коммуникационных технологий в начальной школе – это необходимость сегодняшнего дня, поскольку большинство детей знакомятся с современными технологиями гораздо раньше, чем это им может предложить школа. Ни для кого уже не новость необходимость широкого применения электронных средств обучения при изучении любого предмета. Но в повседневной жизни компьютер может стать преградой для обучения, когда у ребенка возникает игровая или Интернет зависимость, поэтому именно учитель должен воспитывать желание применять любимую игрушку для обучения. Опыт работы учителей в работе с младшими школьниками позволяет утверждать, что применение современных информационных технологий в начальной школе способствует более активному и сознательному усвоению учащимися учебного материала по математике, естествознанию, русского языка и

предметов эстетического цикла; не вызывает существенных трудностей у младших школьников в работе с компьютерными технологиями; создает положительное эмоциональное отношение учащихся к деятельности; помогает детям избежать трудностей в общении со сверстниками (в игре против компьютера они, как правило, бессознательно помогают друг другу); Применение информационно-коммуникационных технологий в начальной школе – это необходимость сегодняшнего дня, поскольку большинство детей знакомятся с современными технологиями гораздо раньше, чем это им может предложить школа. Ни для кого уже не новость необходимость широкого применения электронных средств обучения при изучении любого предмета. Но в повседневной жизни компьютер может стать преградой для обучения, когда у ребенка возникает игровая или Интернет зависимость, поэтому именно учитель должен воспитывать желание применять любимую игрушку для обучения. Опыт работы учителей в работе с младшими школьниками позволяет утверждать, что применение современных информационных технологий в начальной школе: способствует более активному и сознательному усвоению учащимися учебного материала по математике, естествознанию, русского языка и предметов эстетического цикла; не вызывает существенных трудностей у младших школьников в работе с компьютерными технологиями; создает положительное эмоциональное отношение учащихся к деятельности; помогает детям избежать трудностей в общении со сверстниками (в игре против компьютера они, как правило, бессознательно помогают друг другу).

Пользуясь всевозможными интернет-сервисами и платформами, публикуя фотографии в социальных сетях, проходя онлайн-опросы, человек оставляет информацию о себе, которая фиксируется применяемыми информационными системами. Эту информацию называют «цифровым следом». В современном обществе снижение эффективности роли родителей как экспертов по безопасному использованию детьми цифровых технологий ведет к опосредованному наполнению «цифрового следа» ребенка неявными данными, а также «серыми» источниками их сбора. Обработка и анализ такого рода данных связаны с определенными угрозами и рисками, лежащими в области права и регулируемых федеральным законодательством и подзаконными актами. Очевидно, что при формировании цифровой идентичности обучающегося необходимо учитывать специфику, связанную с

этапами взросления и зависящими от них особенностями восприятия той или иной информации с целью положительного влияния на цифровую социализацию ребенка как гражданина своей страны. Достаточно высокая для своего возраста техническая грамотность и продвинутость младшего школьника как пользователя цифровых технологий создает предпосылки для формирования его обширного и глубокого «цифрового следа», который, грамотно управляемый взрослыми, формируется под влиянием явных данных, полученных «белыми» методами. Такой цифровой след позволяет более точно выявить интересы и склонности школьника и на их основании давать более точные направления для проектирования индивидуальных траекторий развития ребенка.

Говоря об образовании, в частности младших школьников, важно отметить, что с помощью электронно-образовательных ресурсов они могут найти любую необходимую им учебную информацию; заниматься саморазвитием, изучая удивительный мир науки. Как мы видим, цифровые технологии обладают огромным познавательным потенциалом. Социально важным фактором является способность самообучения, а этому способствуют цифровые технологии. Общение. Зачастую близкие нам люди, друзья находятся по той или иной причине вдали от нас, а так хочется не терять связь с ними. На помощь нам приходят сетевые коммуникации, позволяющие общаться, видеться с человеком, вне зависимости от его местоположения. Сегодняшние младшие школьники – представители нового цифрового поколения пользователей интернета, они чувствуют себя в глобальной сети естественно и непринужденно. Интернет является полноценной частью образа жизни современных детей, и это требует изменений во всех сферах общества, в т. ч. и в образовании.

В новых стандартах начальной школы предполагается, что каждый ребенок должен иметь доступ к компьютеру и интернету и, соответственно, приобретать определенный уровень медиаграмотности. Предоставляя множество новых возможностей, глобальная сеть несет и новые риски. Ребенок, захваченный безграничными возможностями современных технологий, зачастую не может разглядеть рисков и угроз сети и в результате оказывается среди наиболее уязвимых ее пользователей. Сталкиваясь с опасностью при использовании интернета или мобильной связи, дети часто не знают, как поступить и к кому обратиться в такой ситуации, а потому вынуждены действовать методом проб и

ошибок. В настоящее время младшие школьники очень болезненно переносит даже временное расставание с родными, друзьями, поэтому использование им сетевых коммуникаций является верным решением в данной ситуации. В связи с этим, младший школьный возраст является сенситивным при формировании понятий обучающихся о глобальном влиянии интернета не только как источника образовательного контента, но и специфического хранителя «информационного следа» каждого человека. На данном этапе актуально введение термина «персонализация» (иногда «персонификация»). Анализ терминологии привел к выводу о том, что он близок понятию «индивидуализация», представленному как «построение индивидуальных образовательных траекторий ученика», что способствует обеспечению логики образовательного процесса с учетом особенностей каждого обучающегося на всех этапах школьного обучения. Разрабатываются компьютерные системы, которые, анализируя «цифровой след» ученика, могут предложить ему направления и способы обогащения изучаемого материала. Нельзя забывать и о важности цифровой безопасности детей при работе с интернет-ресурсами. Педагоги должны обладать достаточными знаниями о том, как защитить своих учеников от возможных угроз и обеспечить безопасное использование цифровых технологий. Важно пропагандировать культуру осознанного использования технологий и защиты личных данных с раннего возраста. Использование цифровых ресурсов в учебном процессе начальных классов становится не просто желаемым, а необходимым шагом к созданию качественного, доступного и актуального образования для нового поколения. Оно требует комплексного подхода, вовлечения всех сторон образовательного процесса и готовности к изменениям. Педагоги, обучая детей навыкам современного мира, сами становятся носителями новых знаний и технологий, что способствует успешной реализации образовательных целей.

Таким образом, на всех этапах образования у обучающихся происходит взаимодействие с современными технологиями. Развитие принципа индивидуализации является актуальным при формировании цифровой идентичности младшего школьника, обеспечивая его осведомленность о возможных опасностях и негативных последствиях использования сети интернет. В рамках школьного образования переход от традиционного «знаниевого» подхода к системно-деятельностному компетентностному

подходу реализует не только познавательный потенциал ребёнка, но и иные компетенции, направленные на улучшение качества жизни в обществе, становление гражданской позиции, позволяет регулировать непрерывность образования в соответствии с изменениями в мире и в подходах к информатизации. Ведущей темой при реализации системно-деятельностного подхода, который прописан в государственном образовательном стандарте нового поколения, становится создание проблемных ситуаций, активизирующих творческие способности учащихся к процессу познания, обеспечение обучающихся необходимыми средствами для решения тех или иных задач, оценивание знаний ребенка с учетом его новых достижений, а также организация форм совместной учебной деятельности с использованием современных средств и методов обучения.

Цифровая реальность стала неотъемлемой составляющей нашей жизни, она влияет практически на все процессы становления, адаптации и интеграции личности в современном информационном обществе. Пользуясь всевозможными интернет-сервисами и платформами, публикуя фотографии в социальных сетях, проходя онлайн-опросы, человек оставляет информацию о себе, которая фиксируется применяемыми информационными системами. Современные технологии так быстро развиваются и так плотно входят в нашу повседневную жизнь, что на сегодня мы не можем представить себе работу, учебу, быт и развлечения без компьютера, приставки и мобильного телефона. И если с одной стороны гаджеты заметно упрощают нам жизнь, приносят много пользы и удобства, то с другой – их бесконтрольное использование может таить определенную опасность, особенно для подрастающего поколения. Многие родители современных детей и подростков сталкиваются с тем, что их чада частенько «сидят» в телефоне или пропадают за игрой в компьютерные игры. Иногда случается так, что ребенок попадает в настоящую цифровую зависимость.

Педагогическая практика и психологические исследования показывают, что в массовой школе имеется значительное количество учащихся, требующих специального подхода в процессе обучения. Среди них есть дети, которые по состоянию здоровья, развитию физиологических и психических функций находятся в пограничной области между нормой и патологией. Они составляют тот «резерв», из которого рекрутируются отстающие, неуспевающие, школьно дезадаптированные учащиеся. Особую

группу таких детей составляют интеллектуально пассивные школьники. По некоторым проявлениям они сходны с учащимися, имеющими отклонения в умственном развитии. Они не проявляют любознательности, не активны и не самостоятельны, требуют дополнительного объяснения учебного материала и персонального внимания. Вместе с тем, эти ученики не имеют дефектологических отклонений, хотя некоторые из них по состоянию здоровья, развитию физиологических и психологических функций находятся в пограничной зоне между нормой и патологией. Ребёнок ежедневно видит, как родители, окружающие его люди пользуются различными цифровыми технологиями, поэтому он привыкает к их постоянному присутствию. В раннем детстве они уже становятся активными потребителями, просматривая любимые мультфильмы и детские программы. В дошкольном возрасте дети с интересом знакомятся с мобильными телефонами, планшетами, игровыми приставками. К 6-7 годам, что соответствует младшему школьному возрасту, дети не только умеют использовать, но и применяют в своей практической деятельности различные цифровые технологии, становясь частью современного информационного общества.

Таким образом, нам представляется необходимым заострить внимание на

формулировке проблем духовно-нравственного воспитания младших школьников в цифровую эпоху:

- правильно ли будет сегодня говорить о проблемах приобщения младших школьников к духовно-нравственным ценностям своих предков, историческим корням, ценностям

- православной культуры и мира (ортодоксальным ценностям) или же нужно признать их несоответствующими времени и ставить вопрос о смене системы ценностей соответственно времени и развитию общества и технологий (относительно поколений);

- каким образом мы будем позиционировать цифровизацию образования, как средство

- повышения его эффективности, качества или как конечную цель развития общества и чело

- века, реализуемую посредством образования? Причины пассивности различны и, видимо, в ряде случаев связаны не столько с отклонениями в развитии, сколько с недостатками воспитания и обучения. Поэтому важно исследовать особенности интеллектуально пассивных учащихся. В связи с этим и возникла давно поставленная человеческой мыслью проблема роли

биологического, природного и социального, общественного в становлении индивида как ... ровесники и средства массовой информации агентами стихийного влияния. Влияние социальной среды на психическое развитие индивида обеспечивает его социализацию. Параллельно с развертыванием социализации индивида. Актуальность проблемы позволила выделить в качестве объекта процесс учебной деятельности младших школьников. В качестве методов исследования применялись: обобщение методической литературы, тестирование и проведение коррекционных и развивающих упражнений.

В ходе работы необходимо было решить следующие задачи: наличие пассивности у некоторых учащихся; подобрать определённые коррекционные и развивающие упражнения для устранения интеллектуальной пассивности. Педагогу и родителям необходимо выявить причину пассивности школьников и составлении коррекционной работы для данных детей. Существуют разные причины интеллектуальной пассивности детей, которые связаны не столько с отклонениями в развитии, сколько с недостатками воспитания и обучения. Поэтому раннее диагностирование таких детей, специально организованная работа с ними с целью профилактики интеллектуальной пассивности может предупредить возможные трудности в учении, развитие у них познавательных интересов и мотивации. Как и почему возникает цифровая зависимость? Мы считаем, что расхожая фраза «все идет из семьи» в данном случае как никогда актуальна.

Когда родители начинают беспокоиться о том, что ребенок часами пропадает в цифровом пространстве, следует задаться вопросом: «А кто его этому научил?» К сожалению, сами того не замечая, родители становятся основной причиной цифровой зависимости их детей. Отвлечение внимания ребенка. Занимаясь своими делами, многие родители дают своим, еще совсем маленьким, детям телефоны для игр или просмотра мультимедиа либо сажают их перед компьютером, чтобы те не капризничали и не отвлекали взрослых. И зачастую так повторяется снова и снова, формируя зависимое поведение. Также иногда, пытаясь накормить ребенка, одеть или заставить его выпить невкусное лекарство, чтобы предотвратить истерики, мамы вручают ребенку смартфон. Именно так возникает зависимость у детей с раннего возраста. Цифровые следы - это не только аккаунты, покупки, лайки, комментарии и старые фотки. Это ещё и метаданные, куки, поведение на страницах,

время сессий, отпечатки устройств - короче, всё, что можно собрать, сохранить и при случае продать или как-то использовать. Потому что интернет помнит больше, чем иногда хотелось бы. В этой статье разберёмся, какие следы мы оставляем в сети, кто и зачем их собирает, чем это грозит и как можно (если вообще можно) себя защитить.

Что такое цифровой след

Цифровой след - это всё, что вы оставляете после себя в интернете: лайки, комментарии, истории поиска, IP-адрес, устройства, которые вы используете, и даже то, сколько секунд вы зависали на конкретном месте сайта. Вы можете ничего не публиковать, не регистрироваться и даже сидеть в режиме инкогнито – но всё равно оставите после себя много данных. Потому что цифровой след – это не только то, что вы сознательно делаете на сайтах. Это ещё и куча технической метаданных, которая собирается автоматически. Мы попытаемся сегодня разобраться, как именно появляются цифровые следы и какие бывают.

Типы цифровых следов

Цифровые следы условно делятся на два типа: активные и пассивные. Разделение зависит от того, осознанно вы оставили информацию или она была зафиксирована автоматически, без вашего прямого участия.

Активный цифровой след – это всё, что вы сделали сами добровольно: написали комментарий, зарегистрировались на сайте, заполнили форму, выложили фотку, поставили лайк. Такие данные легко отследить и, как правило, вы знаете, что оставили их.

Пассивный цифровой след – то, что собирается в фоновом режиме. Вы всего лишь зашли на сайт, а сервер уже получил ваш IP, информацию об устройстве, разрешение экрана, язык системы, список установленных шрифтов, поведение мыши и даже то, как быстро вы печатаете. А ещё куки, рефереры, всякие session ID, паттерны поведения и многое другое. Эти данные фиксируются автоматически и без уведомлений (потому что это техническая информация, которой обмениваются устройства), но активно используются для аналитики, рекламы и трекинга.

Погоня за общественным одобрением. Бывает и так, что родители покупают детям дорогие смартфоны и планшеты, чтобы их чада не чувствовали себя аутсайдерами в детском коллективе, например, в школе. Однако позже родители с удивлением обнаруживают, что ребенок не обращает на окружающий мир

никакого внимания, полностью погружаясь в мир цифровых развлечений.

Страх одиночества. «Погружаясь» в телефон и Интернет, ребенок зачастую компенсирует дефицит позитивного общения с семьей и сверстниками, находя друзей по интересам в Сети.

Проблемы и конфликты в семье. Если близкие родственники постоянно ссорятся, а обстановка дома вызывает угнетение, ребенок пытается спрятаться от окружающих его конфликтов, погрузившись в цифровую реальность.

Психологические комплексы. Попадая в мир социальных сетей, зачастую прячась под вымышленными именем и фото, ребенок или подросток не беспокоится о том, что может кому-то не понравиться, он чувствует себя «защищенным» от осуждения.

Влияние общества. Все подростки пользуются соцсетями. Поэтому любой ребенок, следуя трендам, заводит профиль в популярных социальных сетях, чтобы не отличаться от других, сблизиться со сверстниками, быть принятым в их круг, понравиться окружающим.

Дефицит ярких эмоций. Если в реальной жизни у ребенка нет интересных занятий, то в виртуальном мире все гораздо проще. Достаточно просто запустить игру и с головой окунуться в яркий и эмоциональный мир.

Использование цифровизации в процессе развития памяти младших школьников предполагает разработку методики организации учебных занятий, предполагающей, наряду с использованием игровых, эвристических, проблемных форм обучения, образовательных ресурсов цифрового характера, что будет способствовать индивидуализации обучения. Присущие ИКТ звуковые, цветовые, анимационные возможности обеспечивают рост мотивации к учебной деятельности, поскольку требуют наличия определенных знаний, умений и навыков. Ребенок в условиях игровой ситуации имеет возможность развития различных видов памяти с проявлением творчества, инициативы, жизненного опыта. Применение компьютерных технологий способствует более эффективной работе с обучающимися с трудностями запоминания и воспроизведения материала.

Причины пассивности у детей. Личные факторы. Низкая самооценка, отсутствие уверенности в себе, страх неудачи - все это может стать причиной пассивного поведения у ребенка в классе. Дети могут переживать из-за критики или насмешек сверстников.

Семейные факторы. Неблагоприятная обстановка в семье, отсутствие поддержки родителей, чрезмерная опека или, наоборот, недостаток внимания - все это может провоцировать пассивность ребенка в школе.

Образовательные факторы. Неподходящие методы обучения, сложность учебного материала, большие классы и недостаток индивидуального подхода со стороны учителей могут усугублять проблему пассивности.

Существуют данные о том, что в последнее время увеличивается количество интеллектуально пассивных детей. Поэтому необходимо раннее диагностирование таких детей, специально организованная работа с ними с целью профилактики интеллектуальной пассивности, предупреждения возможных трудностей в учении, развития у них познавательных интересов и мотивации. Это очень важно, так как интеллектуальная пассивность, вызванная причинами не дефектологического происхождения, в основном обусловлена недостатками воспитания и поддается коррекции.

Таким образом, к достоинствам использования цифровых образовательных ресурсов в развитии памяти младших школьников можно отнести активизацию познавательной деятельности и мотивации, индивидуализацию обучения, увеличение объема работы, выполняемого в ходе урока, уменьшение количества времени, затраченного на домашнюю работу, привлечение привлекательного для учащихся дидактического материала, результативность учебной деятельности. В связи с компьютеризацией встает вопрос подготовки педагогов.

ЛИТЕРАТУРА

1 Жигалова О. П. Формирование образовательной среды в условиях цифровой трансформации общества // Ученые записки Забайкальского государственного университета. 2019. Т. 14. № 2. С. 69–74.

2 Баранова, Е. В. Методы и инструменты для анализа цифрового следа студента при освоении образовательного маршрута / Е.В. Баранова, Г.В. Швецов // Перспективы науки и образования. – 2021. – № 2(50). – С. 415 – 430. – DOI 10.32744/pse.2021.2.29.

3 Скрыпник, В.П. Практика применения цифрового следа в образовании / В.П. Скрыпник // Известия Балтийской государственной академии

рыбопромышленного флота: психолого-педагогические науки. – 2022. – № 1(59). – С. 109–110. – DOI 10.46845/2071-5331-2022-1-59-109-111.

4 Микиденко, Н.Л. Цифровой след в доказательном образовании / Н.Л. Микиденко // Актуальные вопросы совершенствования среднего профессионального и высшего образования в современных условиях: Материалы LXIII межвузовской науч.-метод. конф., Новосибирск, 27–28 апреля 2022 года. – Новосибирск: Сибирский государственный университет телекоммуникаций и информатики, 2022. – С. 107–110.

5 Когтева, У. А. Цифровые следы и перспективы их применения в процессе управления образовательным процессом / У.А. Когтева // Социально-гуманитарные технологии. – 2021. – № 4(20). – С. 35–41.

6 Лисин, Д. А. Использование цифрового следа в образовании / Д.А. Лисин // Интеллектуальные ресурсы – региональному развитию. – 2022. – № 1. – С. 347–350.

7 Григорьев, К. Е. Перспективы использования цифрового следа в образовании / К.Е. Григорьев // Цифровая трансформация социальных и экономических систем: материалы международной науч.-практ. конф., М., / Отв. редактор И. А. Королькова. – М.: Московский университет им. С. Ю. Витте, 2022. – С. 785–779.

ЛОГАРИФМДІК ФУНКЦИЯЛАРДЫ ОҚЫТУДА ЗАМАНАУИ ҚОСЫМШАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ: ТИІМДІЛІГІ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІ

СЕРІК С. А.

магистрант, математика пәні мұғалімі,
«Назарбаев Зияткерлік мектептері дербес білім беру ұйымының
«Павлодар қаласындағы жаратылыстану-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі» филиалы, Павлодар қ.

Мақалада логарифмдік функцияларды оқытуда заманауи қосымшалардың тиімділігі мен мүмкіндіктері талқыланады. GeoGebra, Desmos және Wolfram Alpha сияқты құралдарды қолдану оқушыларға функциялардың графиктерін визуалдауға, интерактивті тапсырмаларды орындауға және теорияны терең түсінуге мүмкіндік береді. Бұл қосымшалар оқушылардың танымдық дағдыларын дамытуға және оқу мотивациясын арттыруға ықпал етеді. Мақалада заманауи әдістердің тиімділігі мен ұсыныстар беріледі.

Кілтті сөздер: логарифмдік функциялар, заманауи қосымшалар, GeoGebra, Desmos, Wolfram Alpha.

Ғылым мен техниканың көптеген саласында әртүрлі құбылыстар мен процестерді сипаттайтын екі айнымалы шаманың арасындағы функционалдық теуелділік байқалады. Осы негіздегі процестер органикалық өсу процесіне жатады. Органикалық өсу процесін сипаттайтын айнымалылар физикалық мөндерінен ауытқып, оларды x және y айнымалыларымен белгілеу арқылы қарастырылғанда, кез келген органикалық өсу көрсеткіштік функция түрінде сипатталатынын байқауға болады. Өз кезегінде, көрсеткіштік функцияның кері функциясы болып табылатын логарифмдік функциялар математика мен физиканың арасындағы маңызды байланыстың негізін құрайды [1].

Логарифмдік функциялар – алгебра мен математикалық анализдің маңызды тақырыптарының бірі. Бұл тақырып оқу барысында оқушыларға көптеген қиындықтар туғызуы мүмкін, әсіресе олардың абстракцияға, логикалық ойлау дағдыларына және функциялардың қасиеттерін терең түсінуге байланысты сұрақтар туындайды. Логарифмнің негізгі ұғымдары, яғни логарифмдік тендеулер мен теңсіздіктерді шешу, сондай-ақ олардың графиктерін

тұрғызу – оқушылар үшін қиын әрі абстрактілі тақырыптар болып табылады [3]№

Логарифмдік функциялардың ерекше қасиеттері мен олардың қолданылуы көптеген білім беру салалары үшін маңызды. Оқушылар бұл функциялардың математикалық моделін түсініп, оларды нақты өмірде қалай қолдану керектігін меңгерулері керек. Мысалы, логарифмдер қаржы, экономика, статистика, физика және басқа да көптеген салаларда кеңінен қолданылады. Бұл функцияларды толық түсіну үшін, оқушылардың абстракцияны қабылдау және математикалық идеяларды нақты өмірмен байланыстыру қабілеттері қажет.

Дәстүрлі оқыту әдістері көбінесе оқушыларға теориялық түсіндірмелер мен есептерді шешу арқылы ұсынылады. Алайда, бұл әдістер оқушылардың тақырыпты жан-жақты және терең түсінуіне жеткілікті емес болып жатады. Мысалы, тек жазбаша түсіндірулер мен тақтадағы есептер оқушылардың визуалды және интерактивті түсініктерін шектейді. Сондай-ақ, дәстүрлі әдіс оқушылардың мотивациясын арттыруда және олардың қызығушылығын оятуда тиімді болмай жатады [2]№

Қазіргі білім беру жүйесінде цифрлық технологиялар оқыту процесін оңтайландыру үшін кеңінен қолданылады. Математика пәнінде заманауи қосымшалар оқушылардың материалды тиімді және қызықты түрде меңгеруіне мүмкіндік береді. Цифрлық технологиялардың негізгі артықшылықтары:

Жылдам кері байланыс – оқушылардың есептерін немесе тапсырмаларын тез арада тексеруге мүмкіндік береді.

Интерактивті оқыту – студенттер материалды өздігінен зерттеп, талқылап, қосымшалар арқылы практикалық түрде тәжірибе жинақтай алады.

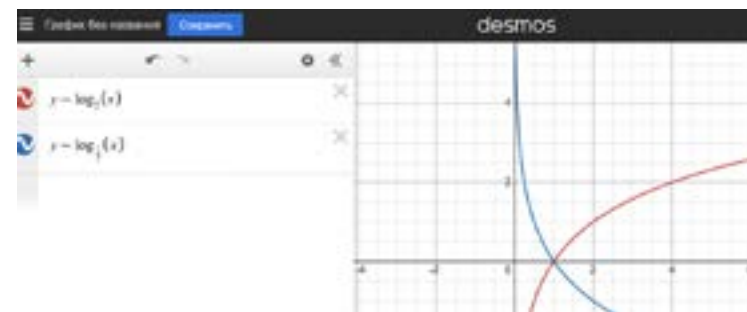
Қолданбалы есептерді шешу – реальді өмірдегі мәселелер мен жағдайларды модельдеуге мүмкіндік береді, бұл оқушылардың теориялық білімін практикалық дағдыларға айналдырады.

Математика мен ғылымдарды оқытуда қолданылатын ең танымал қосымшалардың бірі – GeoGebra. Бұл құрал студенттерге графиктер тұрғызуға, геометриялық үлгілерді зерттеуге және алгебралық есептерді шешуге мүмкіндік береді. GeoGebra логарифмдік функцияларды зерттеуде де тиімді, өйткені оқушылар графиктерді визуалдап, логарифмдік қисықтарды оңай түсіне алады.

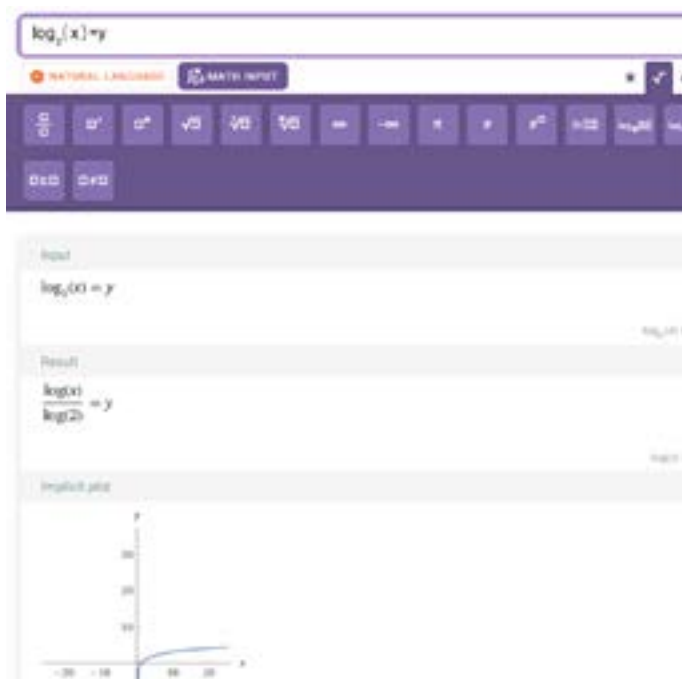
1-сурет – Логарифмдік функцияның GeoGebra бағдарламасында бейнеленуі

Desmos - бұл математикалық графиктерді жасаудың тағы бір қуатты құрал, ол оқушыларға функциялар мен теңдеулердің графиктерін динамикалық түрде көріп, оларды өз бетінше өзгертуге мүмкіндік береді.

2-сурет – Логарифмдік функциялардың Desmos бағдарламасында бейнеленуі

Wolfram Alpha – математикалық сұрақтарға жауап беретін қуатты жүйе, ол математикалық есептерді шешуге, логарифмдік теңдеулерді шешуге және басқа да ғылыми есептерді орындауға көмектеседі.

3-сурет – Логарифмдік функцияның
Wolfram Alpha бағдарламасында бейнеленуі

Заманауи қосымшаларды қолданудың тиімді әдістерінің бірі - визуализация. Логарифмдік функциялардың графиктерін тұрғызу студенттерге осы функциялардың қасиеттерін түсінуде үлкен көмек көрсетеді. Мысалы, GeoGebra немесе Desmos арқылы оқушылар логарифмдік қисықтың ауытқуларын көріп, оның тұтастығын жақсырақ түсінеді.

Интерактивті тапсырмалар студенттерді қызықтырудың тағы бір тиімді жолы болып табылады. Оқушыларға әр түрлі деңгейдегі тапсырмаларды орындау мүмкіндігі ұсынылады, олар тек теориялық білімді емес, практикалық дағдыларды да дамытады.

Қолданбалы есептер арқылы студенттер алған білімдерін нақты өмір жағдайларында қолдана алады. Мысалы, логарифмдік функциялар қаржы, экономика және ғылым салаларында кеңінен қолданылады. Қолданбалы есептерді шешу арқылы студенттер тақырыптың маңыздылығын сезінеді және логарифмдерге деген қызығушылығы артады [4].

Цифрлық құралдарды қолдану оқушылардың танымдық дағдыларын айтарлықтай жақсартады. Оқушылар графиктермен жұмыс істеп, логарифмдік теңдеулерді шешу әдістерін қолдана отырып, кеңінен ойлау қабілеттерін дамытады. Мұндай тәсілдер арқылы білім тек қабылдаудан ғана емес, оны тәжірибеде қолданудан да тұрады [4].

Заманауи қосымшалар оқу процесін қызықты және интерактивті етеді, бұл оқушылардың мотивациясын арттыруға үлкен әсерін тигізеді. Оқушылар өздерінің жетістіктерін көріп, өз бетінше тапсырмалар орындау арқылы өздеріне сенімділік артады. Бұл өз кезегінде білімге деген қызығушылықты арттырады.

Мұғалімдер үшін: Заманауи қосымшаларды сабаққа енгізу барысында технологияларды тиімді пайдалану маңызды. Мұғалімдер GeoGebra, Desmos сияқты құралдарды оқушыларға графиктер тұрғызу, теңдеулерді шешу және математикалық теорияларды терең түсіну үшін қолдануы тиіс.

Оқушылар үшін: Оқушылар бұл қосымшаларды өздерінің логарифмдік функцияларды меңгеруде қолдануға тырысуы керек. Бұл құралдар сабақтың қызықты әрі тиімді өтуіне көмектеседі.

Цифрлық технологиялардың қолданылуы оқу мотивациясын арттырып, оқушылардың белсенділігін және қызығушылығын оятады. Дәстүрлі оқыту әдістерінен гөрі, заманауи қосымшалар оқыту процесін айтарлықтай жақсартады, сондықтан оларды логарифмдік функцияларды оқыту процесіне кеңінен енгізудің маңыздылығын атап өткен жөн.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әбілқасымова С. К. Алгебра: 11 сынып. – Алматы: Атамұра, 2007. – 148 б.
2. Ерсари, І. Цифрлық білім беру ресурстарын оқыту процесінде қолданудың мүмкіндіктері // Наука НАН РК. - 2022. – Т. 25. – № 6. – б. 112-118.
3. Dintarini, M. Understanding Logarithm: What are the Difficulties That Students Have? / / Atlantis Press Proceedings of AMCA-18 Conference. - 2018. – Т. 1. – № 1. – б. 25901746.
4. Ganesan, R., & Dindyal, J. An Investigation of Students' Errors in Logarithms // Proceedings of the 40th Annual Conference of the Mathematics Education Research Group of Australasia. – 2014. – P. 269–276.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСТВА ШКОЛЬНИКОВ ЧЕРЕЗ НАСКАЛЬНОЕ ИСКУССТВО КАЗАХСТАНА

СМАГУЛОВА А. Р.

учитель художественного труда, Школа-лицей № 8 для одаренных детей
Управления образования Павлодарской области, г. Павлодар

Реформирование Казахстанской системы образования, которое осуществляется на сегодняшний день, предполагает создание условий, обеспечивающих развитие творческих способностей учащихся. Современному обществу необходимы люди, способные творчески подходить к любым изменениям, умеющие качественно и нестандартно решать существующие проблемы, самостоятельно и осознанно осуществляющие свой выбор. Поэтому творческие способности человека – необходимая движущая сила социума.

Развитие творческих способностей - одна из актуальных задач образования, поскольку они проявляются в умении адекватно реагировать на происходящее в общественной, научной и культурной жизни; готовности использовать новые возможности, предоставляемые постоянно обновляющейся жизнью; отношении к возникающим жизненным ситуациям без оценочных критериев, как к проблемным; стремлении избежать очевидных, традиционных решений, выдвижении нестандартных, неординарных идей; удовлетворении одной из основных человеческих потребностей - потребности в самореализации.

Президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаев подчеркнул: «В своём Послании я дал поручение возобновить деятельность детских кружков, где представители будущего поколения могли бы постигать азы творчества и ремесленничества. Действительно, без дополнительного образования невозможно раскрыть весь потенциал детей. Поэтому так важно, чтобы у каждого ребёнка была возможность посещать внеурочно кружки и секции. Такая сфера развивает самые важные на сегодняшний день мягкие навыки, и поэтому роль дополнительного образования становится всё более важной» [1].

Найти нравственную основу для развития полиэтнического и поликультурного общества можно в первую очередь в народных истоках. Сохранение духовного наследия свидетельствует о величии народа и становлении его целостной картины мира. В культуре мудрости объединяются усилия и идеи, создаются общечеловеческие и национальные ценности, собираются воедино достижения человеческого общества с глубокой древности до наших дней.

Ценности народа составляют его культурное наследие. Знакомство с национальной культурой надо начинать с ее наследия как выразителя непрерывного и многостороннего сотрудничества. Наследие духовное определяется с трех позиций: как «явление духовной жизни людей, быта, уклада, унаследованное, воспринятое от прежних поколений, от предшественников» (Ожегов С. И. 1989) как благоприятный фактор для консолидации умственных усилий людей и построения новой культуры [2, с. 14].

Наскальные изображения – наиболее универсальный источник по истории духовной и материальной культуры человеческих сообществ, зафиксированный практически на всех континентах. Петроглифы - уникальное явление в сфере развития духовного потенциала человека на протяжении многих тысячелетий, начиная с древнекаменного века. Изобразительные памятники фиксировали события, окружающую действительность, накопленные опыт и знания, мировоззренческие ориентиры в образах, метафорах, символах и передавали аккумулированную особым способом информацию последующим поколениям, выполняя специфическую функцию знаково-коммуникативной системы [3, с.148].

На уроках художественного труда в школе декоративно-прикладное искусство может служить незаменимым средством эстетического воспитания детей. В процессе общения ребенка с явлениями искусства приобретается и накапливается масса разнообразных, в том числе и эстетических впечатлений, знаний, умений и навыков, необходимых в дальнейшей жизни.

Среди предметов, которыми пользуется человек в повседневной жизни, украшения, а в частности, ювелирные изделия занимают особое место.

Искусство изготовления украшений известно с древних времен. Работа по изготовлению украшений представляет собой один из видов ручного труда; вместе с этим это красивейший вид народного искусства, обретающий сегодня новую жизнь. Следуя народным традициям, многие мастера создают украшения новых форм, узоров, расцветок. Изготовленные бижутерия прекрасно сочетаются с одеждой, дополняя и украшая её.

История живописи начинается с наскальных изображений первобытного человека. Формирование первобытного искусства относится к позднему палеолиту (около 33 тыс. лет до н. э.), искусство палеолита отражает главные жизненные интересы первобытного человека - охоту и рыболовство.

Настенные изображения (петроглифы) палеолитического искусства (Рельефные, графические и живописные) поражают реализмом и жизненностью, яркостью образов. Жизнь и благосостояние палеолитического человека во многом зависели от знания животных и их повадок, от умения выследить их, поэтому меткость и острота наблюдений помогали ему в охоте[3, с. 105].

Художественное творчество человека позднего палеолита вдохновлялось окружающей природой, богатым животным миром и было посвящено главным образом охоте. Изображение явилось незаменимым средством фиксации и передачи из рода в род комплекса духовной культуры [4].

Сегодня, когда остро стоит вопрос занятости детей, развития их творческого потенциала, умения занимать свое свободное время полезными делами, большое внимание уделяется дополнительному образованию учащихся посредством вовлечения их в кружковую работу. С этой целью на базе школы работает множество кружков, один из которых – кружок «Бижутерия».

Занятия кружка позволяют дать детям дополнительные сведения по трудовому обучению: ребята знакомятся с культурой и историей наскальных изображений, с разными видами декоративно – прикладного искусства, с различными материалами и техникой.

В кружке «Бижутерия» дети учатся изготавливать различные украшения. Получают знания о разных технологических процессах изготовления бижутерий с наскальными рисунками, узнают об истории возникновения петроглифов, о культуре народа, обучаются культуре отношений к себе, своему дому, близким и друзьям.

Обучаясь в кружке «Бижутерия» изготовлению красивых украшений, дети развиваются в разных направлениях. У них формируются эстетические чувства: чувство формы, линии, материала, цвета, развитие творческих способностей, мелкой моторики рук, пространственного воображения, логического мышления, глазомера, способностей ориентироваться в информации, знакомятся с особенностями изобразительной деятельности наших далёких предков; узнают о роли искусства в их жизни; учатся понимать особенности схематического рисунка; развивают пространственное мышление, творческое воображение.

Занятия в кружке «Бижутерия» имеют и культурно-психологическое значение: участие ребенка в изготовлении украшений своими руками, дарении подарков – это часть социализации, вхождения в обычаи, традиции сообществ – семьи, другой социальной группы.

Внеклассные занятия призваны решить целый комплекс задач, по углубленному образованию, всестороннему развитию индивидуальных способностей школьников и максимальному удовлетворению их интересов и потребностей. На кружке у учащихся развиваются коммуникативные навыки, новые формы мышления: техническое, практическое, логические, увеличивается степень эмоциональной вовлеченности, развивается творческий потенциал. Внеклассная работа представляет собой возможность развития творческой активности школьников, которая в совокупности с воспитательным воздействием, развивает личностные качества.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Токаев, К.-Ж. Послание Президента Республики Казахстан К.-Ж. Токаева народу Казахстана. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.akorda.kz> [дата обращения: 02.10.2025].
- 2 Копцева, Т. А. Изобразительное искусство. – Москва: Просвещение, 2018. – 192 с.
- 3 Самашев, З. Наскальные изображения Казахстана как исторический источник. – Алматы: Өнер, 2010. – 240 с.
- 4 Фестиваль педагогических идей «Открытый урок» [Электронный ресурс]. – URL: <http://festival.1september.ru/articles/599763> [дата обращения: 02.10.2025].

ҚАЗАҚТЫҢ САЛТ ДӘСТҮРЛЕРІНЕ ҚАТЫСТЫ ТЕРМИНОЛОГИЯ

СОКОЛОВА В.

оқушы, «Көп салалы бағыттағы № 24 мектеп-гимназиясы» коммуналдық мемлекеттік мекемесі, Екібастұз қ.

МАЛЕТА И.

оқушы, «Көп салалы бағыттағы № 24 мектеп-гимназиясы» коммуналдық мемлекеттік мекемесі, Екібастұз қ.

БАБАТАЕВА А. М.

Қазақ тілі мен әдебиет мұғалімі, «Көп салалы бағыттағы № 24 мектеп-гимназиясы» коммуналдық мемлекеттік мекемесі, Екібастұз қ.

АУБАКИРОВА Б. М.

Қазақ тілі мен әдебиет мұғалімі, «Көп салалы бағыттағы № 24 мектеп-гимназиясы» коммуналдық мемлекеттік мекемесі, Екібастұз қ.

Көптеген ғасырлар бойы қазақ халқының өзіндік әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлері қалыптасты. Салт-дәстүрдің бір

түрі, діни және тұрмыстық дәстүрлердің бұқаралық көрініс табуы. Салттың ең басты ерекшелігі – көпшілікке ортақ болуы, сондықтан салттың орындалуы белгілі әлеуметтік топпен шектелмей, осы мәдениетті иеленушілердің барлығына да қатысты. Салттар адам өмірінің ең маңызды сәттерінде орынға ие, мысалы, баланың туылуы, үйлену тойы, жаңа қызметтік ортаға қадам басуы, жасы ұлғайып басқа топқа қосылуы... [1].

Дәстүр – әлеуметтік-мәдени мұраның ұзақ уақыт бойына адамдар атадан балаға қалдыратын, әдетке айналған, сол қоғамның немесе әлеуметтік топтың құндылықтар жүйесі мен ережелеріне ұласқан бөлігі. Дәстүр тек мұраның нысандарын ғана емес, сонымен қатар, әлеуметтік мұрагерлік процесі мен оның әдіс-тәсілдерін де қосып алады. Олар қоғамның барлық салаларынан көрініс табуы мүмкін, олардың діндегі, ғылымдағы, өнердегі, әдебиеттегі және басқа да салалардағы алар орны ерекше. [2].

Әрбір қазақ дәстүрінің өзіндік жеке мәні бар, ол оның функцияларында көрініс табады – бұл адамгершілік нормалар мен ережелер арқылы адамның рухани әлеміне әсер ету арқылы қоғамдағы қатынастарды тұрақтандыру және дамыту; ұрпақтар арасындағы байланысты сақтай отырып, мәдени-рухани қатынастарды ұрпақтарға беруді қамтамасыз ету.

Терминология – ғылымның, техниканың, өндірістің, өнердің, қоғамдық өмірдің, шаруашылықтың сан-саласында арнайы ұғымдар мен нақты объектілерді атау үшін қолданылатын сөздер мен сөз тіркестерінің жиынтығы [3].

Қазақ терминологиясының 80-жылдардың ортасына дейінгі даму жайын сөз еткен еңбектерінде тілші-ғалымдар Ә. Қайдаров пен Ә. Әбдірахманов саналы түрде жасалатын терминологиялық лексиканың ең алдымен бай халықтық терминологияға негізделетін, терминологияны түзетін жалпыхалықтық көздердің тамыры тереңде жатқанын сөз қыла келіп, терминдік мәнде жұмсалатын көптеген сөздердің бізге көне түркі жазба ескерткіштерінен жеткенін айтады. Олардың қатарына көне түркі сөздігінде берілген мынадай терминдерді жатқызады: 1) туыстық атаулар: ата, әже, апа, сіңлі, келін, жиен т.б.; 2) табиғат құбылыстары мен олардың байлығын көрсететін терминдер: жер, тау, тас, алтын, күміс, темір т.б.; 3) қоғамдық-саяси құрылысты көрсететін терминдер: қаған, бек, тарқан, құл, күң, шығай т.б.; 4) мал шаруашылығы терминдері: ат, айғыр, тай, бұқа, т.б.; 5) анатомиялық атаулар: бас, аяқ, құлақ, жүрек т.б. [4].

Қазақ халқы үшін туыстық байланыс – өмірдің ерекше бөлігі болып табылады. Қазақ халқы ағайын-туыспен байланысқа сонау ежелгі заманнан бері үлкен мән берген.

Туыстық терминдердің ағайын-туысқа қатысты атау ретінде қолданылуы қазақ халқының мәдениетінің ерекшелігін білдіреді. Қазақ мәдениетінің осы қасиетінің арқасында бүкіл қоғам туыстық қатынастармен байланысқан үлкен бір «отбасына» айналады.

Туыстық терминдерге қатысты сабақ барысында «Қазақ және орыс халқының туыстық қатынастарының терминдері» атты презентация жасалды. Бұл жерде екі ұлттың туыстық қатынастарына салыстырмалы талдау жасалды.

Сабақ барысында бейнелеуші көрнекілік құралдары да (фотосуреттер, таблицалар) қолданылды. Қазақ тілінде көрнекі құралдар қолдану оқушыларды белсендіреді, олардың назарын аударады, осылайша олардың дамуына көмектеседі, материалды берік игеруге ықпал етеді, уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді.

Сабақ барысында қазақ халқының туыстық атау-терминдерінің ауқымы кең екендігі айтылды, мысалы, бозбала, тамыр, жиен, нағашы, немере, шөбере, шөпшек, немене, бөле, бажа, абысын, балдыз және көптеген басқа да атаулар.

Бұл атаулардың әрқайсысы отбасы мүшелерінің рөлдері мен міндеттеріне байланысты маңызды мағынаны білдіреді. Терминдердің бұл алуан түрлілігі қазақ халқының өз тарихы мен мәдени тамырларына деген құрметін көрсетеді. Мұндағы туыстық байланыстар тек биологиялық туыстықпен ғана шектелмейді, олар әлеуметтік байланыстарды нығайту және қолдау желісін құру арқылы қарым-қатынастардың кең ауқымын қамтиды.

Қазақ мәдениетіндегі туыстық қатынастардың терминологиясы – бұл сөздердің жиынтығы ғана емес, мәдени бірегейліктің маңызды бөлігі. Ол отбасының әрбір мүшесі өз орнын алатын, отбасылық қарым-қатынаста үйлесімділік пен құрметті сақтауға ықпал ететін бірегей жүйені жасайды. Бұл терминдерді терең түсіну қазақ халқының бай мұрасын және оның дәстүрлі құндылықтарын сақтауға көмектеседі [5].

Туыстық қарым-қатынасты сақтау – бұл адамның рухани байлығын арттырады және оның өмірге деген көзқарасын кеңейтеді. Туыстар арасында жиі араласу, бір-бірінің қуанышы мен қайғысын бөлісу – бауырмалдықтың белгісі.

Жазушы Ф. Мустафин өз еңбегінде «Қазақ дәстүрі тек ата-ананы ғана емес, жалпы адамды сыйлауға баулиды» деген.

Қазақтардың әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлері үй ішіндегі отбасылық және адамдардың өзге де топтары арасындағы өзара қарым-қатынастарды қалыптастыруда үлкен рөл атқарды. Қазақ халқының салт-дәстүрлері тіршілік кәсібіне, наным сеніміне, өмірге деген көзқарастарына байланысты, ұрпақтан-ұрпаққа берілгенде ауысып, өзгеріп, жаңарып отырады. Салт-дәстүрлердің ұрпақ тәрбиесіндегі мәні зор. Ол бала тәрбиесіне байланысты, тұрмыс-салт және әлеуметтік-мәдени салт-дәстүрлер болып үш түрге бөлінеді [6].

Көптеген ғасырлардан келе жатқан қазақтардың салт-дәстүрлері жас ұрпақ үшін өте маңызды. Үлкендерді құрметтеу, кішілерге құрметпен қарау, ана мен әкеге ерекше құрмет сияқты әдет-ғұрыптар отбасылық құндылықтарды нығайтуға және үлкендерге құрмет көрсетуге бағытталған.

Дәстүрлерді қоғамдағы атқаратын қызметіне қарай отбасылық және қауымдық-әлеуметтік дәстүрлер деп үлкен екі топқа бөлуге болады.

Отбасылық дәстүрлерге баланың дүниеге келуі, ержетуі, тәрбиесі, келін түсіру, қыз ұзату, өлім-жітім мәселесі жатады.

Қоғамдық-әлеуметтік дәстүрлерге бүкіл ауыл болып өткізетін әдет-ғұрыптарды жатқызуға болады, мысалы, наурыз мерекесі, діни мейрамдар, ас беру, бөйге ұйымдастыру [7].

Баланың туылуымен және тәрбиесімен байланысты дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарға қатысты терминдер.

Шілдехана – нәрестенің дүниеге келу құрметіне арналған той, қазақ халқының көптеген салт-дәстүрлердің бірі баланың дүниеге келгендегі алғашқы тойы. Қонақтар Перзентіңнің (ұлыңның немесе қызыңның) «бауы берік болсын!» деген тілек айтады.

Бесікке салу – нәрестені алғаш бесікке бөлеу рәсімі. Бесікке саларға шақырылған ауыл-үйдің әйелдері шашуын, жол-жоралғысын ала келеді. Баланы алғашқы бөлеу үлгілі ұрпақ өсірген қадірменді әйелге тапсырылады. Осыдан кейін бесікті отпен аластап, баланы бөлейді.

Есім қою, ат қою – жаңа туған сәбиге есім таңдауға қазақтан дана, қазақтан шебер халық жоқ. Ырымға байланысты ат қою қазақтың салты бойынша, жас нәресте туған кезде ата-анасы ең сыйлы, қатты құрмет тұтатын адамына өз сәбиінің есімін қойғызады [7].

Қырқынан шығару – дәстүрлі ортада бала дүниеге келгеннен қырқынан шыққанға дейінгі алғашқы қырық күндік «өтпелі кезеңді» қауіпті, қатерлі санап, жаңа туған нәрестені шырақ жағып күзетіп,

қасынан адам үзілмей бағады. Бала қырқынан шыққанша «сүт тырнағын», «қарын шашын» алмайды. Қырық күннен аман өткен нәрестені «қарақұлақтанды» деп қуанып, «қырқынан шығару» тойын жасайды. Тандалған күні үйге туған-туыстардан, ауылдан әйел адамдар жиналады. Жиналған қонақтар арасынан елге сыйлы, қадірлі үш әйел тандалып қойылады. Олардың бірі – тырнағын, бірі – шашын алады. Үшіншісі нәрестені қырық қасық суға шомылдыру рәсімін өткізеді. Қайнаған суды суытып, ішіне қырық бұршақ не басқа да дәндер мен күміс тиындар салады. Сәбиді осы суға отырғызып қырық қасық суды бұршағымен баланың басынан денесіне санап құяды.

Балаға қатысты жасалатын келесі рәсім – тұсау кесу. Бұл бала ертерек жүріп кетсін деген ниетпен, жасалатын салт. Баланың тұсауын кесу үшін арнайы, кішігірім той жасалады. Баланың аяғын салт бойынша ала жіппен байлайды. Бұны «ешкімнің ала жібін аттамасын, ақ пен қараны ажырата алсын, адал азамат болсын» деген ниетпен байлайды. Баланың тұсауын кескен адам ширақ қимылдайтын, тез жүретін адам болу керек, себебі қазақ халқы оның осы қасиеттері балаға сінеді деп сенеді.

Сүндетке отырғызу – халық түсінігінде баланы сүндетке тақ жасында отырғызады. Яғни үш жаста, бес, жеті, тоғыз, одан тым кешіккенде он үш жаста. Бұл жастан кешіктіруге болмайды. Баланың сүндетке отыруы – оның азаматтық өмірге қадам басуымен тең. Сүндетке отырғызу – тазалықтың, пәктіктің, мұсылмандықтың белгісі. Қазақ салтында, сүндетке отырған баланың нағашылары «нағыз азамат, мұсылман болдың» деп тай мінгізсе, ата-әжелері түрлі базарлығын сыйға тартқан [7].

Халқымыз ұл бала дүниеге келсе «атқа мінер дүниеге келді», «атқа мінеріңнің бауы берік болсын» деп құттықтасып жатады. Қазақта ұл баланы 3-5 жастан атқа отырғызып үйрете бастаған.

Қазақтың бала өсіру және тәрбиелеуге қатысты ертеден келе жатқан дәстүрлерінің бірі – «ашамайға мінгізу». Бұл қазақ арасында балалардың жас-жыныстық жағынан жіктелуін айғақтайтын тіршілік цикліне қатысты салттарының бірі. Қыз балаға тұлым қою, құлақ тесу рәсімдері өткізілсе, ер балаларды сүндетке отырғызып, айдар қойып, алғаш рет атқа мінгізу рәсімін өткізген. Мұны «ашамайға мінгізу» не «ашамай тойы», енді бір аумақтарда «ат мінгізу тойы» деп те атаған.

Баланың ашамайға мінгізілуі оның өмірінде тіршіліктің жаңа кезеңі басталғандығын білдіреді. Баланың рәсіміне ауыл адамдары

жиналып, бала мінген аттың жалына немесе құйрығына, баланың шапанына немесе бас киіміне шоқтап үкі таққан, бұл «жын-шайтаннан қағады» дегенді білдіреді.

Осындай рәсімнен кейін көп ұзамай ашамайды тастап, ер-тоқымға мінеді. Баланы ашамайға мінгізу баланың атқа отыра білу, қолқанат болу, баланың мықты, табанды болып өсуін қамтамасыз ететін дәстүрлеріміздің бірі деп білеміз [7].

Сабақ барысында қойылған мақсаттар: оқушыларға ата-бабадан қалған асыл мұра – халқымыздың ғасырдан ғасырға жалғасып келе жатқан салт-дәстүрлерін дәріптеу; қазақ халқының ұлттық салт-дәстүрлері терминдерінің мағынасын ашу болған. Балаларға қазақ халқының ұлттық, салт-дәстүрлерінің тәрбиелік мәнін, осы салт-дәстүрлердің танымдық, тәрбиелік маңызы зор екенін көрсету және оны үлкен-кішіні құрметтеуге, адамгершілікке және мейірімділікке тәрбиелеу болды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Мәдениаралық қарым-қатынас. Қазақша-орысша терминдер оқу сөздігі / құраст.: Г.Б. Мадиева, Ж.Р. Сейітметова, М.М. Мәмбетова, Д.Б. Мәдиева. – Алматы : Қазақ университеті, 2015. – 89 б.

2 Саяси түсіндірме сөздік. – Алматы, 2007. – 616 б. [Электрондық ресурс]. – URL: <https://sozdikqor.kz/soz?id=361790&a=D%C3%81ST%C3%9AR> [сайтқа жарияланған күні 2025].

3 Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 14-том. / құраст.: М. Малмақов, Қ. Есенова, Б. Хинаят және т.б. – Алматы, 2011. 800 б.

4 Құрманбайұлы Ш. Қазақ терминологиясы: зерттеулер, оқулық, сөздік, библиография. – Алматы : Сардар, 2014. – 928+16 жапсырма б.

5 Терминология родственных отношений в казахской культуре. [Электрондық ресурс]. – URL: <https://kaganmedia.org/Nomad/terminologiya-rodstvennyh-otnoshenii-v-kazaxskoi-kulture-7403-1806>

6 Қазақ халқының әдет - ғұрыптары. Материалдық ерекшеліктері. [Электрондық ресурс]. – URL: <https://bilimdiler.kz/ustaz/17430-kazak-halkynyn-adet-guryptary-materialdyk-erekshelikteri.html> [сайтқа жарияланған күні 09.03. 2015].

7 Құлжанов Ә.Б. Атқа міну мәдениеті [Электрондық ресурс]. – URL: <https://ile-tany.kz/2021/04/20/at-a-minu-m-denieti/> [сайтқа жарияланған күні 28.09.2014].

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІ

СЫЗДЫКОВА Ж. К.

бастауыш сынып мұғалімі Павлодар облысының білім беру басқармасы, Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№18 жалпы орта білім беретін мектеп»- коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ОЙМАУТОВА Р. Ж.

бастауыш сынып мұғалімі Павлодар облысының білім беру басқармасы, Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№18 жалпы орта білім беретін мектеп»- коммуналдық мемлекеттік мекемесі

МУКАНОВА А. З.

бастауыш сынып мұғалімі Павлодар облысының білім беру басқармасы, Екібастұз қаласы білім беру бөлімінің «№ 18 жалпы орта білім беретін мектеп»- коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Қазіргі білім беру саласыны аясында – адам баласының ерекше қасиеттерінің бірі ойлау. Оның ішінде сыни ойлау (критикалық ойлау) – тек білім алу процесінде ғана емес, өмірдің барлық саласында маңызды рөл атқаратын қабілет. Сыни ойлау дегеніміз — берілген ақпаратты талдап, салыстырып, дәлелдерге сүйеніп, қорытынды жасау, өз пікірін құру, аргументтерді бағалау секілді күрделі ойлау әрекеттері.

Бастауыш сыныпта бұл қабілеттерді дамыту – оқушылардың оқуға деген қызығушылығын арттырып, өз беттерімен білім іздеуіне, жауапкершілік алуға, пікір алмасуға, шығармашылыққа мүмкіндік береді. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушылары үшін сыни ойлауды дамыту әдістері қарастырылады: әдістердің түрлері, оларды қолдану жолдары, сыныптағы практикасы, мұғалім мен ата-ана рөлі, қиындықтары, оларды еңсеру жолдары. Мақсат – мұғалімдерге, ата-аналарға және білім беру саласындағы мамандарға бастауыш сыныпта сыни ойлауды тиімді дамытуға арналған тәсілдер ұсыну. Сыни ойлау дамытуды бастауыш сыныптан бастап жүйелі түрде қолға алу керек. Бұл кезеңде оқушының ақыл-ойының іргетасы қаланып, келешекте терең, жан-жақты ойлай алатын, мәселелерді өзінше шеше білетін тұлға қалыптасады.

Сыни ойлау бірнеше құрамдас бөліктерден тұрады:

1. Ақпаратты қабылдау (мәліметтерді тыңдау, оқу, қорыту).
2. Ақпаратты талдау (маңыздысын және маңызсызын бөліп қарау, салыстыру, қарама-қайшылықтарды анықтау).
3. Пікір қалыптастыру (өз көзқарасын анықтау, дәлел-дәлелдерге сүйену, баламаларды бағалау).

4. Бағалау (ақпараттың сенімділігін, дәлдігін бағалау, өз пікірінің күшін тексеру).

5. Шешім қабылдау және іс-әрекет жасау (орын алған қорытындыны қолдану, нақты әрекеттерге көшу). Бастауыш сыныпта бұл компоненттердің бәрін бірдей немесе біртіндеп дамыту мүмкін. Негізгі бөлімде бастауыш сыныпта сыни ойлауды дамытудың түрлі әдістерін қарастырамыз. Әрбір әдісті сипаттап, мысал келтіріп, қолдану жолдарын көрсетеміз.

1. Сұрақ-жауап (диалогтік әдіс) Мұғалімдер сабақ барысында оқушыларға ашық (open-ended) сұрақтар қоюы қажет.

Мысалы: «Не үшін ... деп ойлайсың?»

• «Егер ... болмаса, не өзгерер еді?»

• «Сенің пікірің қалай дәлелденеді?»

• Бұл сұрақтар келесі артықшылықтарды береді: оқушылар өз ойларын айқын айтады;

• ақпаратты кейін ой елегінен өткізуге үйренеді;

• басқа пікірлерді тындап, салыстырады.

• Мысал: Әдебиет сабағында өлеңнің мазмұнын талдау барысында мұғалім: «Не үшін ақын бұл образды таңдады?», «Осы образдардың біреуін өзгерткенде, өлеңнің мағынасы қалай өзгерер еді?» деп сұрайды.

2. Мәселелік оқыту (problem-based learning) Бұл әдісте оқушылар нақты өмірлік немесе ойша құрылған мәселені шешумен айналысады. Мәселен, табиғатты қорғау, қоғамдағы үлгілі мінез-құлық, дос болу, әділдік туралы сұрақтар.

Мәселелерді топтарға бөліп талдау;

• Баламаларды іздеу;

• Нақты шешім жасау немесе ұсыныс беру.

• Мысал: Жаратылыстану сабағында «Біз неге су үнемдеуіміз керек?» деген мәселені талдап, су көздерін қалай сақтау керек екенін қарастырады.

3. Топтық жұмыс және пікір алмасу Оқушыларды топтарға бөлу арқылы өзара сөйлесіп, пікір таластыруға мүмкіндік беру:

Артықшылықтары: бірінің пікірі екіншісінің пікірімен салыстырылады, тындау дағдылары дамиды;

Мұғалім топ жұмысын ұйымдастырып, уақыт пен тапсырманы анықтап береді. Мысал: Әлеуметтік сауат сабағында «Достық дегеніміз не?» тақырыбында топтарда талқылау, әр топ өзінің тұжырымын сыныпқа ұсынады.

4. Сценарийлер мен рөлдік ойындар Оқушыларды кейіпкерлер рөлін ойнауға шақыру арқылы оқиғаны өздері сезіне отырып, талдау жасайды. Бұл емпаины, мәселенің түрлі жақтарын көруді, оқушының шығармашылық қабілетін дамытуды қамтамасыз етеді. Мысал: Тарих немесе әдебиет сабағында бала рөлінде, ата-ана, дос немесе кейіпкер ретінде әңгіме құру, «Егер сенің орнында ол болсаң не істер едің?» деген сұраққа жауап беру.

5. Талқылау, дебат (даулы пікірталастар) Тақырып бойынша екі тарапқа бөлініп, біреуі — «жақты», екіншісі — «қарсы» пікірді қорғайды. Бұл оқушылардың аргумент құру, қарсы аргумент тындау, өз пікірін қорғауды үйренуіне мүмкіндік береді. Мысал: «Телефонды мектепке әкелу керек пе?» деген тақырыпта екі топ пікірімен шығады; кейін мұғалім тараптардың айтқандарын салыстырады, жеңілдіктер мен кемшіліктерді талдайды.

6. Жоба әдісі (project-based learning) Оқушылар белгілі бір тақырып бойынша ұзақ уақытқа жоспарлап жұмыс істейді: мәлімет жинау, зерттеу, рәсімдеу, көрсету. Жобалар зерттеуді, шығармашылықты, топтық жұмыс жасау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Мысал: «Қазақстандағы табиғи ресурстар» деген жоба: әр оқушы немесе топ Қазақстанның бір ресурсын зерттеп, оның артықшылықтары мен экологиялық мәселелерін қарастырады.

7. Сараптама (анализ) және синтез Оқушыларды мәтін, диаграмма, сурет, статистика секілді материалдарды сараптауға, ондағы ақпаратты бөлшектеп қарауға, кейін сол бөліктерді біріктіріп жалпы мағына жасауға үйрету. Мысал: Математикада графиктерді талдау; әдебиет сабағында мәтіндегі кейіпкерлер арасындағы қарым-қатынасты бөліп қарау; жүктігі төмендей түскен деректерге қарап болашақ болжам жасау.

8. Рефлексия Рефлексия — оқушылардың өздерінің ойлау процесін бағалау. Сабақ соңында міндетті түрде: «Бүгін нені үйрендім?» • «Не қиын болды?» • «Келесіде қалай жақсырақ істеуге болады?» деген сұрақтар қойылсын. • Бұл әдіс оқушының өз қателігін түсінуіне, өзінің оқу процесін басқаруына көмектеседі.

9. Сурет, схема, карта, визуализация құралдары Көрнекі құралдар ойлау процестерін жеңілдетеді, ақпаратты құрылымдауға, есте сақтауға көмектеседі. Мысалы, ой карталары (mind maps), кестелер, сызбалар. Мысал: Әдебиет сабағында кейіпкерлер арасындағы қарым-қатынасты картамен көрсету; жаратылыстану сабағында тірек-кестелер жасау.

10. Технологиялық құралдарды пайдалану Интерактивті тақта, компьютерлік бағдарламалар, білім беру порталы, видеоматериалдар, онлайн викториналар — бәрі оқушылардың қызығушылығын оятып, түрлі тәсілдермен ойландыруға мүмкіндік береді. Мысал: Moodle, Kahoot!, Quizlet сияқты платформаларды пайдалану; бейне-сабақ көріп, кейбір бөлімдерін талқылау; виртуалды зертханалар.

Сыни ойлауды дамытуда мұғалім басты тұлға ретінде: оқыту үдерісін жоспарлау кезінде жоғарыда аталған әдістерді жүйелі түрде енгізу; сынып атмосферасын ашық, сенімділікке толы ету: қателерге рұқсат беру, әр оқушының пікірін бағалау; персонализация: әр оқушының қабілеті мен қызығушылығын ескеру; бағалау жүйесін өзгерту: оқушыларды жауабы үшін емес, ойлау процесі үшін бағалау. Ата-ана да маңызды серіктес: үйде оқулық емес, пікірталас, сұрақ-жауап, әңгіме-сөйлесу арқылы баланың өз ойын айтуына қолдау көрсету; кітап оқу, қызықты деректер қарау, жаңалықтар талдау секілді әрекеттерге қызығушылық таныту; баланың қателігін сын көзбен емес, түсініп, түзетуге бағыттау.

Әрбір әдісті қолдану барысында бірнеше қиындықтар туындауы мүмкін: Уақыт тапшылығы: сыни ойлаудың әдістері кейде дәстүрлі тәлім-тәрбиеден көп уақыт алады. Мұғалімдер жоспарында сабақ уақытын тиімді пайдалану, әдістерді қысқа бөлімдерге бөлу арқылы мәселені шешеді. Ресурс жетіспеуі: көрнекі құралдар, технологиялық жабдықтар болмауы мүмкін. Осы кезде қарапайым қол-жағымды материалдарды, оқулықтарды, табиғаттан, күнделікті өмірден алынған мысалдарды пайдалану тиімді. Оқушылардың дайын еместігі: алғашқы кезде олар қысқа жауапқа, біржақты ойлауға үйренген болуы мүмкін. Мұғалімдер оң және стимулды жағдай жасап, қателерді сынаудан емес, үйрену мүмкіндігі ретінде қарастырған жөн. Бағалау мәселесі: білім беру жүйесінде көбіне дайын жауаптар мен дұрыс-қате бағаланады.

Мұғалімдер критерийлік бағалау үлгілерін енгізу, оқушыларға пікірталас, эссе, жобалар сияқты ашық тапсырмалар беру қажет. Сыни ойлауды бастауыш сыныпта дамытуда тәжірибелік ұсыныстар

1. Әр сабаққа кіші сыни тапсырма кірістіру: сабақ басында немесе соңында «Не білгім келеді? / Не үйрендім?» сияқты сұрақтар қою.

2. Мәтінді талдау жаттығулары: өлең, әңгіме, мақал-мәтелдер, жаңалықтар мәтіндерін оқып, сұрақтар қою.

3. Өзін-өзі бағалау және жүйелі бағалау: оқушылар бір-бірінің жұмысын қарап, ойларын айту.

4. Креативті жазу: әңгіме, өлең, оқиға бастамасы жазу, әрі қарай жалғастыру.

5. Күнделікті өмірден материалдарды қолдану: жаңалықтар, әлеуметтік мәселелер, экология, мәдениет туралы әңгімелер.

6. Танымдық экскурсиялар, білім орталықтарына шығу: табиғатқа, мұражайларға, көрмелерге бару, нақты көріністер арқылы ойлану. Қорыта айтқанда, бастауыш сыныпта сыни ойлауды дамыту — баланың жан-жақты дамуының, оның тұлғалық өсуінің маңызды бөлігі. Бұл қабілет оқушыны ақпараттандырылған, саналы, жауапты азамат етуге бағыттайды. Мұғалімдер мен ата-аналардың мақсатты түрде, жүйелі түрде қолданатын әдістері баланың ойлау деңгейін көтереді, өзіндік пікірін дамытуға көмектеседі. Бастауыш сыныпта орын алатын сыни ойлау әдістерін тиімді пайдалану үшін: сабақ жоспары мұқият әзірленіп, оқу материалдары оқушыға түсінікті, қызықты болу керек; әр оқушының ерекшелігін ескере отырып, балама тапсырмалар беру маңызды; қателерді дамыту мүмкіндігі ретінде қарау керек; бағалау жүйесі оқушының процестегі үлесін, ойлауды, талдауды бағалайтын болу керек.

Егер мектеп және отбасы ортақ мақсатта жұмыс істесе, басшылар мен білім беру мекемелері бұл бағытқа қолдау көрсетсе, бастауыш сыныпта сыни ойлау қабілеті жоғары, пікірін айта білетін, өз бетімен шешім қабылдай алатын ұрпақ өсе түседі. Бұл — Қазақстанның білім сапасын арттырудың, ел болашағына интернеттегі, жаһандану жағдайларындағы сын-сынағыларға төтеп бере алатын азаматтар қалыптастырудың негізі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Бектасова, Г., & Сайдабекова, Н. (2018). Оқыту теориясы мен тәжірибесі. Алматы: Білім баспасы.

2. Қараев, Ж.А. (2014). Деңгейлеп оқыту технологиясы арқылы сыни ойлауды дамыту жолдары. – Алматы: Қазақ университеті.

3. Әбенова, З. (2019). «Бастауыш мектеп оқушыларында сыни ойлауды қалыптастыру мәселелері». Білім беру кеңістігіндегі заманауи үрдістер, №4, 45–52 бет.

4. Маханбетова, А.Ш. (2021). «Сыни ойлау технологиясы – бастауыш білім мазмұнын жаңғыртудың құралы». Бастауыш мектеп, №2, 18–24 бет.

5. Тәліпов, Ж., & Нұғманов, А. (2005). Ақыл-ой тәрбиесі. – Алматы: Дарын.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЦИФРОВОЙ ДИДАКТИКИ

ТЕМИРГАЛИЕВА С. Е.

докторант, Торайгыров университет, г. Павлодар

ЖУМАТАЕВА Е.

д.п.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

АЙГУЖИНОВА Г. З.

ст.преподаватель, Торайгыров университет, г. Павлодар

В условиях глобальной цифровизации образование становится одной из наиболее динамично трансформирующихся сфер. Традиционные дидактические модели, основанные на устном изложении материала и репродуктивных методах обучения, постепенно уступают место цифровым образовательным средам, обеспечивающим интерактивность, персонализацию и доступность знаний [1].

Особую значимость эти процессы приобретают в подготовке будущих педагогов, в том числе педагогов физической культуры, деятельность которых связана не только с практической организацией учебно-тренировочного процесса, но и с применением цифровых средств для мониторинга, анализа и повышения эффективности образовательной деятельности [4].

В Послании Президента Республики Казахстан от 8 сентября 2025 года подчеркивается, что приоритетным направлением государственной образовательной политики является формирование цифровой грамотности у будущих специалистов, развитие их способности эффективно использовать цифровые ресурсы в профессиональной деятельности [6].

Цель статьи – раскрыть теоретико-методологические основы цифровой дидактики, проследить эволюцию дидактических идей, определить закономерности и принципы цифровой дидактики, а также обозначить проблемы и перспективы цифровизации подготовки педагогов физической культуры.

Эволюция дидактических идей: от традиционных моделей к цифровой образовательной среде

Историческое развитие дидактики показывает, что на протяжении веков образовательный процесс базировался на устной передаче знаний, закреплении материала и контроле усвоения. В XIX–XX вв. акцент сместился на систематизацию обучения, разработку структур урока и внедрение методик активного вовлечения учащихся [2].

Современный этап характеризуется интеграцией цифровых технологий. Цифровая образовательная среда сочетает в себе:

- электронные учебники и платформы;
- адаптивные системы обучения;
- облачные технологии для совместной работы;
- виртуальную и дополненную реальность [9].

Эволюция дидактических идей отражает переход от классических моделей, ориентированных на учителя, к цифровым моделям, ориентированным на обучающегося. Педагог перестает быть единственным источником информации и становится фасилитатором образовательного процесса [3].

Цифровая дидактика как научное направление: сущность, закономерности и принципы.

Цифровая дидактика – это область педагогики, изучающая закономерности, принципы и методы организации образовательного процесса в условиях цифровизации [10].

Сущность цифровой дидактики заключается в обеспечении эффективного взаимодействия между участниками образовательного процесса через цифровые платформы, ресурсы и сервисы.

Закономерности цифровой дидактики:

1. Непрерывное обновление образовательного контента.
2. Интеграция цифровых технологий в традиционные методы обучения.
3. Зависимость качества образовательного процесса от уровня цифровой компетентности педагога [3].

Принципы цифровой дидактики:

- гибкость и адаптивность;
- интерактивность и мультимедийность;
- персонализация обучения;
- развитие критического мышления и цифровой грамотности [8].

Таким образом, цифровая дидактика формирует новую парадигму образования, где технологии становятся не вспомогательным, а системообразующим фактором [7].

Цифровизация подготовки будущих педагогов физической культуры: проблемы и перспективы.

Подготовка педагогов физической культуры имеет специфику, связанную с практической направленностью дисциплины. Однако цифровизация расширяет возможности как в образовательном процессе, так и в профессиональной подготовке специалистов [4].

Проблемы:

- недостаток цифровых ресурсов, ориентированных на физическую культуру [5];
- ограниченные компетенции педагогов в области использования цифровых технологий [1];
- разрыв между уровнем технической оснащенности вузов [2].

Перспективы:

- внедрение VR- и AR-технологий для моделирования тренировочных процессов [9];
- использование онлайн-платформ для дистанционного контроля физической активности [5];
- интеграция фитнес-приложений в образовательные программы [8];
- формирование цифровой педагогической культуры студентов [10].

Таким образом, цифровизация подготовки педагогов физической культуры должна рассматриваться как стратегический вектор развития педагогического образования.

Методы исследования

Для решения поставленных задач применялись:

- теоретический анализ научной литературы по проблеме [1; 2; 3; 9];
- сравнительно-исторический метод (изучение трансформации дидактических моделей) [8; 10];
- педагогический эксперимент.

Эксперимент проводился на базе Павлодарского государственного педагогического университета им. А. Маргулана и Евразийского национального университета им. Л. Н. Гумилева в 2024–2025 гг.

Цель эксперимента – определить влияние внедрения цифровых технологий на уровень подготовки будущих педагогов физической культуры.

Этап эксперимента	Содержание работы	Результаты
Констатирующий	Диагностика исходного уровня цифровой компетентности студентов	Средний уровень владения ИКТ составил 45%
Формирующий	Использование платформ Moodle, Zoom, фитнес-приложений	Повышение мотивации студентов на 30%
Контрольный	Итоговое тестирование и самооценка студентов	Рост цифровой грамотности до 70%

Результаты подтвердили, что систематическое использование цифровых ресурсов повышает качество подготовки будущих педагогов физической культуры, способствует развитию самостоятельности и ответственности обучающихся [4; 5].

Заключение

Цифровая дидактика является новым научным направлением, определяющим закономерности и принципы организации обучения в условиях цифровизации общества. Ее развитие связано с необходимостью формирования цифровых компетенций у обучающихся и педагогов [3; 10].

Эволюция дидактических идей демонстрирует движение от традиционных моделей к цифровой образовательной среде, где обучающийся становится активным субъектом, а педагог – организатором и фасилитатором процесса [2; 9].

Цифровизация подготовки будущих педагогов физической культуры открывает новые возможности: дистанционное обучение, применение VR/AR-технологий, интеграцию фитнес-приложений. В то же время сохраняются проблемы, связанные с недостаточной цифровой компетентностью педагогов и оснащенностью вузов [1; 4; 5].

В целом, цифровая дидактика становится основой модернизации системы образования и важным условием подготовки конкурентоспособных специалистов в XXI веке [6; 7; 8].

Таблица 1 – Этапы и результаты педагогического эксперимента

ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Жанбосинова А. К., Есенгалиева С. А. Цифровая трансформация образования в Казахстане: вызовы и возможности. // Вестник КазНПУ им. Абая. – 2021. – № 3(67). – С. 22–30.
- 2 Сагындыкова Ш. К. Развитие дидактических подходов в условиях цифровизации образования. // Педагогика и психология. – 2022. – № 2(55). – С. 45–52.
- 3 Смирнов А. В., Григорьев И. В. Цифровая дидактика: сущность, принципы, перспективы. // Образование и наука. – 2021. – № 23(9). – С. 12–28.
- 4 Конысбаева Л. С. Подготовка педагогов физической культуры в условиях цифровой образовательной среды. // Вестник Торайғыров университета. – 2023. – № 1(85). – С. 115–124.
- 5 Гаврилова Н. А., Ким А. В. Перспективы применения цифровых технологий в физическом воспитании студентов. // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2020. – № 5. – С. 47–52.
- 6 Закон Республики Казахстан от 18 февраля 2011 года № 407-IV «О науке» с изменениями и дополнениями по состоянию на 26.12.2018 г.
- 7 Интернет в России: динамика проникновения. Весна 2023 // Фонд «Общественное мнение». – 15 июня 2023 г. [Электронный ресурс]. – URL: [https://fom.ru] (https://fom.ru) (дата обращения: 28.09.2025).
- 8 Siemens G., Gašević D. Learning Analytics and Digital Education. – Springer, 2022. – 245 p.
- 9 OECD. Digital Education Outlook 2021: Pushing the Frontiers with AI, Blockchain and Robots. – OECD Publishing, Paris, 2021.
- 10 Назарбаев Университет. Digital Pedagogy in Higher Education: Trends and Practices. – Астана: NU Press, 2024. – 180 с.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ ПОЛИЭТНИКАЛЫҚ ӨҢІРДЕГІ ЖҰМЫСҚА КОММУНИКАТИВТІК- ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДАЯРЛАУ

ТЕМИРГАЛИНОВА А. К.

«Педагогика и психология» мамандығы бойынша философия (PhD) докторы,
Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Соңғы жылдардағы әлеуметтік-экономикалық және саяси реформалар жағдайында білім беру мазмұнындағы этникалық компоненттің күшеюімен, ана тілінің рөлінің, халықтық педагогика идеяларының артуымен, діннің жеке тұлғаның өзін-өзі тануына әсерімен сипатталатын жаңа білім беру жағдайы қалыптасуда. Болашақ педагогтар, әдетте, өздерінің жеке тұлғасының күшті және әлсіз жақтарын толық түсінбейді, оны дамытудың әлеуетті мүмкіндіктерін әрдайым біле бермейді және қолдана бермейді. Көбінесе олардың өзін-өзі жетілдіру процесі көпұлтты мектепте практикалық іс-әрекетке, күнделікті педагогикалық міндеттер мен жанжалды жағдайларды шешуге қажетті қасиеттерді дамытуға емес, білім алуға бағытталған. Мемлекетке мемлекеттік тұтастыққа тиісті саналы түрде біріктірілген азаматтар қажет, тек осындай азаматтар ғана ұлтты, көпмәдениетті, көпұлтты бірлікті құрайды. Жеке тұлғаны ұлттан тыс елестету мүмкін емес, оның ұлттық өзін-өзі тануы өз отанына қатыстылығының асылдығын сезіну мен түсінуге және өзінің тағдыры үшін жауапкершілік сезіміне негізделген. Білім өз дамуында мәдениетке, рухани дәстүрлерге, халықтардың өзара іс-әрекеттестігі мен өзара түсіністігінің тарихи тәжірибесіне негізделуі керек. Мұның бәрі – жеке тұлғаның қалыптасуының негізі. Шынында да, өзгешеліксіз жеке тұлға болмайды, ал өзгешелік – ұлттық ерекшеліксіз болмайды. Ұлттық сезімнен рухани сезімі неғұрлым жоғары болса, өз халқының ішкі мәні мен тарихи рөлін түсіну неғұрлым терең болса, адамның жеке тұлғасы соғұрлым жарқын болады [1, 16-б].

Этникалық ерекшеліктерді, ұлттық сипатты, менталитетті, ұлттық сананың қалыптасуы мен жұмыс істеу заңдылықтарын, әртүрлі этностардың этномәдени ерекшеліктерін зерттейтін педагогиканың бөлігі ретінде коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік балаларды тәрбиелеудің күнделікті тәжірибесінде туындайтын қиын, жанжалды жағдайларды шешуге көмектеседі. Соңғы уақытта болашақ педагогтың халықтық педагогика идеяларын қолдана отырып, балалармен жұмыс істеуге коммуникативтік-

этнопедагогикалық дайындығын қалыптастыру мәселесі жиі көтерілуде [2, 9-6]. Классикалық педагогикада жас ұрпақты өртүрлі халық жасаған құндылықтармен таныстыру қажеттілігіне назар аударылды. Бұл, атап айтқанда, Ж.Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци, Я. А. Коменский, К. Д. Ушинский және т. б. сияқты көрнекті педагогтардың педагогикалық шығармашылығына қатысты. Жас азаматтарды мәдениеттердің ұлттық қадір-қасиетін, өртүрлі халық өкілдерінің тарихи және психологиялық даму ерекшеліктерін құрметтеу рухында тәрбиелеу мәселесін шешуге В. Г. Белинский, А. И. Герцен, Н. Г. Чернышевский, ал келесі кезеңде – С. Т. Шацкий, П. П. Блонский, А. С. Макаренко және т. б. айтарлықтай үлес қосты. Соңғы отыз жылда халық педагогикасының проблемалары мен тәжірибесін пайдалану бойынша белсенді жұмыс өрбіді. Г. Н. Волковтың, В. Ф. Афанасьевтің, И. А. Арабовтың, Я. И. Ханбиковтың, О. Д. Мукаеваның, Н. В. Кузьминаның және т.б. жалпыға бірдей танылған еңбектері негізгі ғылыми зерттеулерге айналды. Жалпы ғылыми тұрғыдан болашақ педагогтың кәсіби дайындығы мен жоғары педагогикалық білімнің мазмұны О. А. Абдуллина, Е. П. Белозерцев, Н. В. Кузьмина, В. А. Сластенин және т. б. еңбектерінде зерттелді. Этникалық ерекшеліктері мен тәрбиесі О. Д. Мукаева, Г. Н. Волкова, Л. С. Рубан, Ю. А. Рудь, Х. Х. Хадикова және т. б. еңбектерінде зерттелген. Педагогтың ұлттық мектептегі жұмысына кәсіби дайындығы – М. Г. Харитонов, В. А. Николаев, Р. В. Раджабов және т. б. [3, 104-6]. Жоғарғы оқу орындары студенттерінің полиэтникалық аймақтағы жұмысқа коммуникативтік-этнопедагогикалық дайындығын зерттеудегі бар қажеттілігі ұғымдардың мәнін нақты көрсетуді талап етеді: «халықтық педагогика» және «этнопедагогика», себебі «халықтық педагогика» ұғымы көбінесе «этнопедагогика» ұғымымен алмастырылады және олар өте тығыз байланысты. «Этнопедагогикалық» сын есімінің өзінде екі ұғым бар: «этникалық» және «педагогикалық». Біріншісі этноспен байланысты барлық нәрсені білдіреді. Екіншісі – өскелең ұрпақты тәрбиелеудің барлық үдерісті жинақталған тәжірибені. Мәселені кейіннен зерттеу және терең талдау үшін «этнос» ұғымын қарастыру заңды болып табылады, ол көбінесе «халық» ұғымының синонимі ретінде қабылданады [4, 42-6]. Шынында да, ежелгі грек термині «этнос» этимологиялық тұрғыдан «халық», «тайпа», «отар», «тобыр», «адамдар тобы» және т. б. білдіреді. Ғылымда соңғы уақытқа дейін этностар (немесе этникалық қоғамдар) – пайда болатын,

жұмыс істейтін, бір-бірімен өзара әрекеттесетін және ақыры өлетін шынайы топтар деген теориялық көзқарастар басым болды. Бірақ көптеген зерттеушілердің мұндай қауымдастықтардың табиғаты туралы көзқарастары түбегейлі ерекшеленеді. Мәселен, Л.Н. Гумилев этносты әлеуметтік емес, географиялық, табиғи құбылыс ретінде қарастырады: «бұл өз ішкі құрылымы және өзіндік мінез-құлық стереотипі бар, барлық басқа ұқсас ұжымдарға («біз» және «біз емес») қарсы тұратын белгілі бір немесе басқа адамдардың ұжымы (динамикалық жүйе)». Ғалым мінез-құлық стереотиптері баланың өмірінің алғашқы жылдарында қалыптасатынын, яғни этникалық топқа тиесілілігі туа біткен емес, әлеуметтену процесінде пайда болатындығын атап көрсетеді. Бұл сөздің тар мағынасында тәрбиелеуді емес, белгілі бір мәдени ортада қалыптасуды білдіреді. Бірақ баланың мінез-құлқының стереотиптері қалыптасқан кезде, бала басқа елге көшіп, басқа тіл мен мәдениетті меңгерсе де, оларды толығымен өзгерту мүмкін емес [5, 5-6]. Бұл ғалымның анықтамасы бойынша «этнос – бұл белгілі бір аумақта тарихи қалыптасқан, тілдің, мәдениеттің және психиканың салыстырмалы түрде тұрақты ерекшеліктері, сондай-ақ олардың бірлігі мен өзін-өзі атауда бекітілген басқа ұқсас құрылымдардан (өзін-өзі тану) айырмашылығы бар адамдардың тұрақты жиынтығы». Өзінің шығу тегінің бірлігі мен мәдениетінің, оның ішінде тілінің ортақтығымен байланысты адамдар тобы ретіндегі этностың қазіргі анықтамасы іс жүзінде жалпыға бірдей танылған және негізінен 1923 жылы С. М. Широкогоров берген анықтамадан бастау алады: «Этнос - бұл бір тілде сөйлейтін, өздерінің біртұтас шығу тегімен танылатын, әдет-ғұрыптар кешені, тұрмыс салты бар, дәстүрлері сақталатын және құрметтелетін және оны басқа осындай топтардан ерекшелендіретін адамдар тобы». Этносты түсіндірудің әр түрлі тәсілдеріне қарамастан, барлық тәсілдерде жалпыға ортақ нәрсе – этнос сипаттамаларының біреуінің (немесе тіпті жалғыз біреуінің) этникалық ұқсастығын тану екендігін атап өткен жөн. Белгілі бір халықтың психикалық ерекшеліктерін ашу қаншалықты қиын екенін түсіне отырып, неміс ойшылы И. Г. Гердер: «... оның кем дегенде бір бейімділігін сезіну үшін ұлтпен бір сезіммен өмір сүру керек» деп атап өтті [6, 191-6]. Өзінің және басқа адамдардың этникалық топтары туралы білім негізінде этнодифференциалды белгілер жүйесін құрайтын түсініктер кешені қалыптасады. Этнодифференциалдаушы ретінде әртүрлі белгілер болуы мүмкін: тіл, құндылықтар мен нормалар, тарихи жад, дін, туған жер туралы

ойлар, ортақ ата-бабалар туралы аңыз, ұлттық сипат, халықтық және кәсіби өнер. Соңғы уақытта ана тілі мен мәдениеті маңызды этнодифференциалды белгілермен қабылдана басталғандығын айта кету керек [7, 29-6].

Біздің елімізде педагогикалық тәжірибесі әртүрлі ғылыми зерттеулерде, көптеген басылымдарда: диссертацияларда, монографияларда, оқу құралдарында, мақалаларда және т.б. жалпыланбаған және қайта өңделмеген халық жоқ. Бүгінгі таңда қоғамдық және ғылыми өмірде болып жатқан өзгерістер шығармашылыққа, оларды жүзеге асырудың жаңа әдістерін жасауға себеп болды. Педагогика ғылымындағы «халықтық педагогика» терминінің пайда болуы К. Д. Ушинскийдің есімімен байланысты және XIX ғасырға жатады. Ол халықтық педагогиканы отандық педагогика ғылымының дамуына әсер ететін маңызды факторлардың бірі деп санады. К. Д. Ушинский айтқан білім беру мен тәрбиелеудегі ұлт идеясы тарихтағы халық өмірінің негізгі көзі болып табылады. Оның педагогикасындағы ұлт принципі қазіргі уақытта өзекті. Ғылыми жұмыстарды талдау өткен ғасырдың 20-жылдарының ортасында халықтық педагогика проблемалары зерттеушілердің назарын аз аударды деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді [8, 6-6]. Э. Д. Днепров өзінің зерттеуінде бұл кезеңнің тән белгісі мектеп тарихы мен педагогикалық ойдың маңыздылығын жете бағаламау екенін атап өтті. Алайда, халықтық педагогика мәселелері С. Т. Шацкий, П. П. Блонский сияқты ғалым-педагогтардың еңбектерінде ерекше орын алғанын атап өткен жөн, олар балаларды еңбек тәрбиесін халықтық педагогиканың негізгі қағидасы деп санады. «Халықтық педагогика» ұғымын зерттеуге белгілі ғалым Г. С. Виноградовтың еңбектері зор үлес қосты. Ол өзінің зерттеуінде бірін-бірі толықтыратын «халықтық педагогика» деген екі түрлі ұғымды ұсынды. Бірінші дифиницияда ол халықтық педагогиканы «белгілі бір бағытта тұлғаны қалыптастыру үшін қолданылатын дағдылар мен әдістердің жиынтығы» деп сипаттады. Оның пікірінше, халықтық педагогика «жүйе емес, білім мен дағдылардың жиынтығы» [9, 12-6]. Г. С. Виноградовтың халықтық педагогиканы зерттеудің теориялық негізін қалаудағы және ғалымдардың назарын оның проблемаларына аударуға тырысқанындағы шүбәсіз еңбегі жатыр. Отызыншы жылдары және елуінші жылдардың басында зерттеушілер іс жүзінде халықтық педагогика мәселелерімен айналыспады. Олар туралы қысқаша, тек жалпылама тарихи-педагогикалық еңбектерде айтылды. Алғаш

рет «халықтық педагогика» термині оқу құралында пайда болды. Дегенмен, оларға бұл терминнің нақты және айқын анықтамасы берілген жоқ. Г. Н. Волковтың пікірі бойынша, халықтық педагогика «балаларын мектепте оқыту мүмкіндігінен айырылған еңбекші бұқара пайдаланған тәрбие мәселелері бойынша эмпирикалық мәліметтер мен білімдердің жиынтығы» ретінде ұсынылған. Ол, сондай-ақ, халықтық педагогика «халықтың ауызша педагогикалық шығармашылығы» деп түсіндірілетінін атап өтті. Г. С. Виноградов халықтық педагогика мәселелерімен айналыса отырып, «халық» ұғымына этнографиялық көзқарасты қолданды, содан кейін Г. Н. Волков өз еңбектерінде халықтық педагогиканы осы ұғымға социологиялық көзқарасқа сүйене отырып, ресми педагогикаға қарсы қойды. Оның кітабында ұсынылған Г.Н. Волковтың идеялары мен ұстанымдары кейіннен Х. Х. Хадиков, Ю. А. Рудь және басқалардың еңбектерінде көрініс тапты. «Халықтық педагогика» термині энциклопедияда пайда болды, онда ол «білім берудің мақсаттары мен міндеттеріне, халықтық құралдардың, тәрбие мен оқытудың дағдылары мен дағдыларының жиынтығында халықтың басым көзқарастарында көрінетін халықтық эмпирикалық білім мен тәжірибе саласы» ретінде анықталды. Я. И. Ханбиков маңызды қорытындылар шығарды, ол оған «халықтық педагогика ұғымын тек халықтың ауызша педагогикалық шығармашылығына дейін қысқарту дұрыс болмас еді, бірақ бұл өте маңызды» деген ойды айтуға мүмкіндік берді. Ғалымның пікірінше, «халықтық педагогика» - бұл білім берудің мақсаттары мен міндеттерін, халықтық құралдар мен жолдардың жиынтығын, жұмысшылардың кең массасы қолданатын тәрбие мен оқытудың дағдылары мен икемдерін көрсететін халықтық эмпирикалық білім мен тәжірибе саласы».

Г. Н. Волков «халықтық педагогика – ғылым емес, бірақ ғылым пәні. Халықтық педагогикада эмпирика басым... Педагогикалық білімнің белгілі бір деңгейін, адамзаттың рухани үдерсіндегі нақты тарихи кезеңді бейнелейтін халықтық педагогика педагогикалық ғылымның пайда болуы мен дамуына негіз болады» деп санаған. Осылайша, халықтық педагогика мәселелерін зерттеу Г.Н. Волковты халықтық педагогиканың жинақталған әлеуетін зерттейтін ғылым құру қажеттілігі туралы ойды құптауға әкелді. Ю.А. Рудь халықтық педагогиканы «жас ұрпақты тәрбиелеудегі халықтық көзқарастардың жиынтығы, еңбекші бұқараның мүдделері мен ұмтылыстарымен байланысты» деп анықтады. Оның зерттеуінде тағы да «халықтық педагогика» ұғымына социологиялық көзқарас байқалады. Е.Л.

Христова атап өткендей: «ол бірінші болып халықтық педагогика құрамындағы идеяларды, көзқарастарды, көріністерді және олардан алынған тәрбиелік іс-әрекеттердің көзқарастарын ажыратуды ұсынды». Г. У. Убайдуллаев халық педагогикасын қоғамдық сананың элементі ретінде қарастырады. Басқа ғалымдардан айырмашылығы, ол халықтық педагогиканың мазмұнына тәрбие әдеттерін де енгізді. Ол алғаш рет білім беру тәжірибесін жинақтау және бекіту формалары туралы мәселені арнайы зерттеді. Осындай үш форманы анықтай отырып, ол ғалымдардың назарын халықтық педагогиканың әлеуметтік-тарихи феномен ретіндегі ерекшеліктерінің қайнар көздерін зерттеуге аударды:

- халықтың көркем шығармашылығында, оның әдет-ғұрыптарында, балалар ойындары мен ойыншықтарында, әдет-ғұрыптарында, ақсақалдардың тәрбиесінде және т. б. көрініс тапқан педагогикалық білім мен дағдылар;
- тәрбие саласындағы халықтық дәстүрлер, олар белгілі бір әдет-ғұрыптар, балалардың туылуына, оларға күтім жасауға, оларды тәрбиелеуге байланысты әдет-ғұрыптар, балаларды тәрбиелеуде қолданылған белгілі бір практикалық ұсыныстар мен ережелер, әдістер, құралдар, әдістер және т. б.;
- көркем шығармашылық халықтық педагогика идеяларының, түсініктердің, ұғымдары мен дәстүрлерінің бейнелі көрінісі ретінде [10, 185-6].

Алайда, ғалым бұл дереккөздерді этнографиялық тұрғыдан ұсынады, ал халықтық педагогиканың өзі оларға социологиялық тұрғыдан ұсынылған. Басқа ғалым А.П. Сидельковскийдің жұмысында Г.С. Виноградовтың халықтық педагогика теориясы мен ғылыми педагогика теориясын ажырату идеясы жүзеге асырылды. А. П. Сидельковский «халықтық педагогика», «халықтық тәрбие», «халықтық-педагогикалық жүйе», «ғылыми педагогика», «ғылыми-ұйымдастырылған тәрбие», «ғылыми - педагогикалық жүйе» сияқты ұғымдарды анықтауға талпыныстар жасады. Осылайша, ол ғалымдардың назарын бөлінген ұғымдарға сәйкес келетін педагогикалық феномендердің диалектикасын зерттеуге аударды. Бұл жұмыстың көптеген тезистерінің қайшылықтарына қарамастан, бұл 80-ші жылдардың ортасындағы зерттеушілердің жаңа шығармашылық ізденістерінің көрсеткіші болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Бережнова Л. Н., Набок И. Л., Щеглов В. И. Этнопедагогика : учебник для студ. учреждений высш. проф. образования. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Издательский центр «Академия», 2013. - 240 с.
2. Маркова Н. Г. Формирование культуры межнациональных отношений студентов в поликультурном образовательном пространстве вуза : дис. ... докт. пед. наук. Казань, 2010. - 35 с.
3. Иванов В. Н., Петрова, Т. Н. Основные положения развития этнопедагогики как науки в условиях новой парадигмы образования // Вестн. Чувашского гос. пед. ун-та им. И. Я. Яковлева. 2017. - № 2(94). - С. 103-110.
4. Болбас, В. С. О понятиях и терминах этнопедагогики / В. С. Болбас // Педагогика. 2001. - №1. - С. 41-45.
5. Комраков Р.В. Этнопедагогическая подготовка будущих педагогов. Белгород, 1995. - 28 с
6. Ильина Т.Б., Галагузова Ю.Н. Этнопедагогический подход как теоретическая основа подготовки педагогов к профессиональной деятельности в поликультурной среде // Педагогическое образование в России. 2016. - № 3. - С. 191-192.
7. Кайсарова, А. В. Основные функции компетентного этнопедагога / А. В. Кайсарова // Психолого-педагогические аспекты этнокультурных ценностей формирования личности : сборник научных трудов. Москва - Чебоксары, 2007. - С. 28-31.
8. Цаллагова, З. Б. Этнопедагогический диалог культур / З. Б. Цаллагова. Владикавказ, 2001.
9. Глузман А.В., Редькина Л.И. Концепция этнокультурного образования // Гуманитарные науки. 2015. - № 3(31). - С. 11-23.
10. Харитонов Ф. П. Педагогические условия формирования этнопедагогической компетентности педагога в поликультурном образовательном пространстве // Вестник Чувашского государственного педагогического университета им. И.Я. Яковлева. 2013. - № 3(79). - С. 184-188.

ФОРМИРОВАНИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

ТЕМИРХАНОВА М. С.

Магистр педагогических наук, преподаватель, Павлодарский педагогический университет имени Э. Марғұлан, г. Павлодар

ДЖУМАТАЕВА А. И.

магистр профессионального обучения, преподаватель, Павлодарский педагогический университет имени Э. Марғұлан, г. Павлодар

ЖАНДАРБЕК А.

преподаватель стажер, Назарбаев Интеллектуальная школа, г. Павлодар

БЕКМУХАМБЕТОВА А. К.

преподаватель логопед – дефектолог КГКП «Ясли - сад № 23, г. Павлодар

Введение

Современное общество характеризуется быстрыми темпами развития науки, технологий и информационной среды. В условиях цифровой трансформации образование сталкивается с новыми вызовами: необходимость подготовки выпускников, способных самостоятельно мыслить, анализировать большие объемы информации, критически оценивать источники и принимать обоснованные решения [1, с. 12].

Одним из важнейших требований к выпускникам школ и вузов становится формирование критического мышления. Оно рассматривается как ключевая компетенция XXI века, обеспечивающая конкурентоспособность личности на рынке труда, готовность к решению нестандартных задач и способность к саморазвитию [2, с. 45].

Актуальность данной темы обусловлена тем, что современный образовательный процесс часто ориентирован на воспроизведение знаний, тогда как практика жизни требует умения анализировать, сопоставлять факты, выявлять противоречия и аргументировать собственное мнение. В связи с этим возникает необходимость теоретического обоснования и практической реализации методов формирования критического мышления учащихся.

Формирование данной компетенции становится особенно значимым в эпоху глобализации и цифровизации, когда учащиеся ежедневно сталкиваются с огромным потоком информации, включающим как достоверные сведения, так и фейковые материалы. Умение критически мыслить в такой ситуации становится инструментом защиты от манипуляций, средством развития личностной автономии и условием успешной социализации.

Цель исследования – проанализировать педагогические подходы к развитию критического мышления учащихся в образовательном процессе.

Задачи исследования:

Рассмотреть сущность понятия «критическое мышление» и его структурные компоненты.

1. Определить значимость критического мышления для формирования компетенций учащихся.

2. Охарактеризовать современные педагогические технологии, способствующие его развитию.

3. Выявить роль педагога в процессе формирования критического мышления.

Основная часть

Понятие и структура критического мышления.

Понятие «критическое мышление» неоднозначно трактуется в педагогике и психологии. Согласно Р. Эннису, критическое мышление – это рефлексивный и разумный процесс принятия решений о том, во что верить и что делать [3, с. 28]. Л.М. Фридман определяет его как способность личности к объективному анализу информации и аргументированному выстраиванию собственных выводов.

Структура критического мышления включает в себя несколько компонентов:

- когнитивный – умение анализировать, сравнивать, классифицировать информацию;
- логический – выявление причинно-следственных связей, проверка истинности суждений;
- оценочный – способность различать факты и мнения, критически воспринимать информацию;
- коммуникативный – умение аргументированно отстаивать позицию, участвовать в дискуссиях [4, с. 62].

Таким образом, критическое мышление можно рассматривать как сложный интегративный процесс, объединяющий когнитивные и метакогнитивные умения. Важно отметить, что формирование критического мышления не является одномоментным актом: это длительный процесс, который должен начинаться на ранних этапах обучения и сопровождать учащегося на протяжении всего образовательного пути.

Значение критического мышления в образовательном процессе

Критическое мышление выполняет в образовании несколько ключевых функций:

- познавательная – обеспечивает осознанное усвоение знаний, умение отличать существенное от второстепенного;
- развивающая – способствует интеллектуальному развитию, формированию исследовательских навыков;
- практическая – помогает учащимся принимать решения в учебных и жизненных ситуациях;
- социальная – формирует культуру диалога, уважение к другим точкам зрения.

Особенно важно развитие критического мышления в предметах естественно-математического цикла. При решении задач по математике учащиеся учатся проверять гипотезы, искать рациональные решения, избегать логических ошибок. На уроках информатики критическое мышление проявляется в работе с информацией: проверке достоверности источников, выявлении фейков, грамотном использовании цифровых ресурсов [5, с. 41].

Кроме того, критическое мышление играет значительную роль в гуманитарных дисциплинах. На уроках литературы оно проявляется в умении интерпретировать художественные тексты, сопоставлять различные точки зрения критиков. В истории – в способности анализировать исторические источники, отличать факты от интерпретаций, выявлять причинно-следственные связи событий.

Таким образом, развитие критического мышления носит межпредметный характер и должно быть интегрировано во все сферы учебного процесса.

Современные педагогические технологии развития критического мышления

В педагогической практике используются разнообразные методы и технологии. Рассмотрим наиболее эффективные:

Технология развития критического мышления через чтение и письмо (ТРКМЧП).

Она предусматривает работу в три этапа: «вызов – осмысление – рефлексия». Такой подход позволяет учащимся не просто воспринимать информацию, но и критически её переосмысливать [6, с. 67].

Проблемное обучение.

Постановка проблемных вопросов стимулирует учащихся искать различные пути решения и аргументировать свои выводы. Это формирует умения анализировать и сопоставлять факты [7, с. 21].

Кейс-метод.

Используется для анализа реальных или учебных ситуаций, требующих принятия решений. Он развивает умения выявлять главные факторы, отделять их от второстепенных и предлагать разные стратегии поведения [8, с. 44].

Дискуссии и дебаты.

Обсуждение спорных вопросов позволяет учащимся учиться аргументировать свою позицию, уважать чужое мнение, находить рациональные доводы [9, с. 102].

Геймификация и цифровые технологии.

Применение образовательных игр, онлайн-симуляторов и цифровых платформ помогает учащимся анализировать информацию, выявлять причинно-следственные связи и принимать решения в условиях неопределенности [10, с. 55].

Следует отметить, что данные технологии могут сочетаться и интегрироваться. Например, кейс-метод может быть использован в формате дебатов, а элементы геймификации – внедрены в проблемное обучение.

Роль педагога

Формирование критического мышления невозможно без активного участия педагога. Его роль заключается в следующем:

- постановка открытых вопросов, стимулирующих аналитическую деятельность;
- организация проблемных ситуаций, требующих самостоятельного поиска решения;
- поддержка дискуссий и диалогов в классе;
- формирование атмосферы сотрудничества, где ценится разнообразие мнений;
- использование современных ИКТ для активизации мыслительной деятельности [2, с. 112].

Педагог выступает модератором образовательного процесса, направляющим учащихся на самостоятельный поиск знаний и развитие рефлексивных умений. Он должен обладать не только предметными знаниями, но и методическими компетенциями, позволяющими организовать учебный процесс таким образом, чтобы каждый ученик был вовлечён в активное осмысление материала.

Заключение

Формирование критического мышления учащихся является одной из ключевых задач современного образования. Оно обеспечивает готовность личности к жизни в условиях

информационного общества, формирует способность к самостоятельному анализу, рефлексии и принятию решений.

Современный образовательный процесс должен строиться на основе активных методов обучения, применения цифровых технологий, организации дискуссий и проблемных ситуаций. В этом контексте роль педагога приобретает особое значение: он становится организатором образовательной среды, направляющей деятельностью учащихся и формирующей у них навыки критического восприятия информации.

Перспективным направлением дальнейших исследований является разработка методических рекомендаций для учителей разных предметов по интеграции технологий критического мышления в учебный процесс, а также изучение влияния цифровой образовательной среды на развитие аналитических и оценочных навыков учащихся. Кроме того, целесообразно проводить сравнительные исследования эффективности различных педагогических технологий, направленных на развитие критического мышления, с учётом возраста, уровня подготовки и индивидуальных особенностей учащихся.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Полат Е. С. Современные педагогические технологии. – М.: Академия, 2020. – 256 с.
- 2 Зимняя И. А. Педагогическая психология. – М.: Логос, 2019. – 384 с.
- 3 Эннис Р. Критическое мышление – Prentice Hall, 2018. – 289 с.
- 4 Кудрявцев Т. В. Развитие мышления школьников. – СПб.: Питер, 2021. – 198 с.
- 5 Хуторской А. В. Современная дидактика. – М.: Владос, 2022. – 312 с.
- 6 Johnson D., Johnson R. Cooperative Learning Methods. – Boston: Allyn and Bacon, 2017. – 240 p.
- 7 Матюшкин А. М. Проблемное обучение. – М.: Просвещение, 2018. – 176 с.
- 8 Гаврилова Т. А. Кейс-метод в образовании. – СПб.: Питер, 2020. – 142 с.
- 9 Brookfield S. Teaching for Critical Thinking. – Jossey-Bass, 2019. – 275 p.
- 10 Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 2021. – 351 с.

МАТЕМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ: МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

ИБРАЕВА С. Н.

п.ғ.к., оқытушы-дәріскер, І.Жансүгіров атындағы
Жетісу университеті, Талдықорған қ.

ТЛЕУЖАНОВ А. Б.

студент, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

Қазіргі таңда жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары адамзат қызметінің барлық саласына еніп отыр. Білім беру саласы да бұл үдерістен тыс қалған жоқ. Әлемдік ғылыми қауымдастық ЖИ-ды оқыту үдерісіне енгізудің теориялық және практикалық негіздерін кеңінен қарастыруда. Әсіресе математика пәні ерекше назарға ие, себебі ол логикалық ойлауды, аналитикалық қабілетті дамытумен қатар, күрделі абстракцияларды түсінуді қажет етеді.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ. Тоқаев 2025 жылғы Қазақстан халқына жолдауында «жасанды интеллектімен жұмыс істеу күзіретін қалыптастыру әлдеқайда ерте жастан, яғни мектеп қабырғасынан қолға алынуға тиіс» - деп атап көрсетті [1]. Қазақстанда білім беруді цифрландыру мемлекеттік деңгейдегі стратегиялық бағыттардың бірі болып белгіленген [2]. Бұл жағдайда ЖИ технологияларын математика пәнін оқытуда қолдану оқыту сапасын арттырумен қатар, білім берудің жаңа әдіснамалық моделін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Мақаланың мақсаты –математиканы оқытуда жасанды интеллект технологияларын қолданудың мүмкіндіктерін талдау, халықаралық тәжірибеге сүйене отырып болашақ перспективаларын айқындау.

Жасанды интеллект (ЖИ) – бұл ақпаратты өз бетінше өңдеуге, деректерді талдауға, заңдылықтарды тануға және деректер негізінде шешім қабылдауға қабілетті технологиялар мен жүйелер. Олар ақпарат толық емес немесе бұрмаланған болса да жұмыс істей алады. Бұл жүйелер адамның когнитивтік функцияларын, мысалы, оқуды, мәселелерді шешуді және жаңа жағдайларға бейімделуді имитациялайды.

Жасанды интеллекттің тарихы компьютерлер пайда болғанға дейін басталған. Адам сияқты ойлай алатын машинаны жасау арманы ежелгі заманнан бері бар, бірақ практикалық жұмыс

тек 20 ғасырда басталды. Сол жолдағы негізгі кезеңдер кестеде көрсетілген:

1-кесте-ЖИ дамуы кезеңдері

Жыл	Оқиға
1950	Тьюринг Mind журналында «Есептеу машиналары және ақыл» атты мақаласын жариялап, адам мен компьютерді ажырату үшін арнайы тест ұсынды. Бұл тест кейіннен Тьюринг тесті деген атауға ие болды.
1956	Дартмут конференциясында, Джон Маккарти алғаш рет «жасанды интеллект» ұғымын енгізіп, оның дамуына негіз қалады.
1958	Фрэнк Розенблатт IBM-740 негізінде ақпаратты қабылдау үлгісін көрсететін перцептронды жасады.
1960	Розенблатт көру бейнелерін тануға арналған алғашқы нейрокомпьютер – «Марк-1» жүйесін ұсынды.
1966	Джозеф Вейценбаум табиғи тілдерді өңдеуге арналған алғашқы бағдарламалардың бірі ELIZA-ны жасап, психотерапевтпен диалогты имитациялады.
1970	Жасанды интеллекттің дамуы қарқынды жүргенімен, Марвин Минский мен Сеймур Пейперт жазған «Перцептрондар» кітабында нейрондық желілерді сынға алуы ЖИ дамуының тоқырауына әкелді. Ғалымдар роботтардың дамуы туралы болжамдардың асыра айтылғанын, ал жасанды интеллект тек қарапайым тапсырмаларды орындайтынын түсінді.
1982	Американдық физик Джон Хопфилд алғаш рет ассоциативті желіні ұсынды, ол кейіннен Хопфилд желісі деп аталды. Бұл модель 1980 жылдары нейрондық желілерге деген қызығушылықты қайта жандандыруға себеп болды. Хопфилд ассоциативті жады анықтамалық кескінге жақын шығыс сигналын қамтамасыз ете отырып, бұрмаланған немесе шулы кескіндерді қайта құруға қабілетті болған.
1990 жылдың аяғы	Жасанды интеллект робототехника және адам-машина интерфейстерімен біріктіріліп, сезімдер мен эмоцияларды игеретін интеллектуалды агенттерді жасауға жол ашты.
2000 жылдан бастап	Жасанды интеллекттің қайта өрлеуі машиналық оқыту мен терең оқыту технологияларының дамуына байланысты болды. Терең оқыту алгоритмдері бейнелерді тануда, табиғи тілдерді өңдеуде және ойындарда үлкен жетістіктерге жетті. Бұл технологиялар Facebook, Google Photos секілді беттерді тану жүйелерінде, Siri және Alexa сияқты дауыс көмекшілерінде қолданылады. Мұның барлығы үлкен есептеу қуаттары мен деректер көлемінің қолжетімділігіне байланысты мүмкін болды.

2010 жылдан бастап	Жасанды интеллект жаңа дәуірге аяқ басты, мұнда маңызды жетістіктер мен кеңінен қолдану мүмкіндіктері пайда болды. Негізгі өзгерістер терең оқытудың, үлкен нейрондық желілерді пайдаланатын машиналық оқыту әдістерінің дамуына байланысты болды. Бұл әдістер сөйлеуді тану, машиналық көру, табиғи тілді өңдеу және автономды көліктер саласында айтарлықтай жетістіктерге жеткізіп келеді.
--------------------	---

ЖИ-дың білім берудегі қолданысына байланысты соңғы зерттеулердің ішінде ерекше атап өтетін жұмыс – Tarun, Du, Kannan және Gehringer (2025) еңбегі. Автормен ұсынылған Human-in-the-Loop (HITL) тәсілінде оқушы пассивті тұтынушы емес, ЖИ жүйесінің белсенді қатысушысы ретінде қарастырылады. Студент ЖИ берген жауаптарды бағалай отырып, жүйенің келесі жауаптарының сапасын жақсартуға ықпал етеді. Бұл модельдің STEM саласында оқыту нәтижелерін жақсартқаны дәлелденген.

Retrieval-Augmented Generation (RAG) тәсілі ЖИ-дың тек дайын мәтін емес, нақты деректерге сүйене отырып жауап беруін қамтамасыз етеді. Бұл әсіресе математикалық есептерді шешуде дәлдікті арттыруға мүмкіндік береді [4].

Chan & Li (2025) еңбегінде ЖИ-ды мультимодальды оқытуда қолдану қарастырылды. Олар мәтін, графика және бейнені біріктіре отырып, студенттердің түсіну деңгейін арттыруға болатынын көрсетті [5].

Ra, Kim, Seo & So (2025) зерттеулерінде ЖИ құралдарын оқу менеджмент жүйелеріне (Learning Management System – LMS) біріктіру қарастырылды. Бұл мұғалім мен студент арасындағы интерактивтілікті күшейтіп, деректерді жедел өңдеуге мүмкіндік береді [6].

Saha және әріптестері (2025) ЖИ негізіндегі микрооқытуды ұсынды. Бұл әдісте білім шағын модульдерге бөлініп, студенттің қабылдауына жеңілдетілген формада ұсынылады[7].

Сонымен қатар Азия елдерінде ЖИ-ды К-12 білімінде қолдануға жасалған библиометриялық талдауда соңғы 30 жылда бұл тақырыптың қарқынды дамып келе жатқанын көрсетті[8].

2025 жылғы Қазақстандық зерттеушілер арасында А. Жунусбекова, С. Аскарқызы, Л. Бауыржан, А. Жылысбаева, М. К. Ельшина, Р. Б. Маженова, Ю. Гелишли, С. А. Кипшаков және т.б. жұмыстары білім беру саласындағы ЖИді зерттеуге арналған.

Койшыбай өз зерттеуінде жасанды интеллекті оқытуға арналған әдістеменің оқушылардың білім сапасына, логикалық ойлау деңгейіне ықпалын анықтаған[3].

Осы зерттеулерді талдай отырып, математиканы оқытуда ЖИ қолдану тек технологиялық артықшылық ғана емес, сонымен қатар жаңа педагогикалық парадигманы қалыптастыруда маңызды рөл атқаратынын байқауға болады.

Аталған зерттеу шеңберінде Innoverse мектебінде жасанды интеллект технологияларын білім беру процесіне енгізуге байланысты туындайтын тәуекелдер мен сын-қатерлерді талдау мақсатында оқушылардан Google Forms платформасы арқылы онлайн сауалнама жүргізілді. Сауалнама құрылымы жабық және ашық сұрақтардан тұрды. Бұл әдіс білім беру саласында жасанды интеллектіні (ЖИ) қабылдауға қатысты сандық мәліметтерді жинауға, сондай-ақ оқушылардың математиканы оқытуда ЖИ қолданудың негізгі мәселелері, алаңдаушылықтары мен үміттерін анықтауға мүмкіндік берді.

Зерттеу барысында деректер келесі өлшемдер бойынша жіктелді:

Жынысы: 65,4 % - ер (34 оқушы), 34,6 % - қыз (18 оқушы)

Сыныбы: 10 сынып – 30,8% (10 оқушы), 11 сынып: 69,2%(36 оқушы)

1-сурет – Оқушылардың жынысы және сыныбы бойынша бөлінуі

2-сурет – Оқушылар арасында жүргізілген онлайн-сауалнама нәтижелерінің көрсеткіштері

Сауалнамаға жалпы 52 оқушы қатысты.

Жасанды интеллект туралы хабардарлығы: 98,1% оқушылар «естігенмін» деп жауап берді.

Математика сабағында ЖИ қолдануға қатынас бойынша 46,2 % оқушы оң пікір білдірсе, 38,5 % – күмәнмен, 23,1 % – теріс пікір білдірді.

Ашық сұрақтарды талдау көрсеткендей, оқушылар ЖИ-дің артықшылықтары ретінде жылдам есептеу, қателерді көрсету және теорияны түсіндіруді атады; қауіптер ретінде – жүйенің қателіктері, тәуелділік қаупі және оқушылардың өз бетінше ойлау дағдыларының әлсіреуі аталды.

Жүргізілген сауалнама нәтижелері оқушылардың басым бөлігі жасанды интеллект технологиялары туралы хабардар екендігін және оларды математика сабағында пайдалануға қызығушылық танытатындығын көрсетті. ЖИ-дің негізгі артықшылықтары ретінде жылдамдық, күрделі есептерді түсіндіру, қателерді табу және оқу үдерісін жеңілдету мүмкіндіктері аталды. Сонымен қатар, оқушылар ЖИ-ді қолдану барысында белгілі бір қауіптердің де бар екенін атап өтті. Атап айтқанда, жүйенің қателік жіберуі, оқушылардың өз бетінше ойлау дағдыларының әлсіреуі және тәуелділік қаупі ерекше көрсетілді.

Зерттеу нәтижелері ЖИ-дің математика сабағында қосымша көмекші құрал ретінде жоғары әлеуетке ие екенін дәлелдейді. Дегенмен, оны толыққанды мұғалімнің орнына қою мүмкін еместігі анық байқалады. Бұл технология оқу үдерісін жекелендіруге, оқушылардың мотивациясын арттыруға және білім сапасын көтеруге мүмкіндік береді. Сонымен бірге, қауіптерін азайту үшін педагогикалық тұрғыдан дұрыс бағыттау және бақылау қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 «Жасанды интеллект дәуіріндегі Қазақстан: өзекті мәселелер және оны түбегейлі цифрлық өзгерістер арқылы шешу» атты Қазақстан халқына 2025 жылғы 08 қыркүйектегі жолдауы. <https://www.akorda.kz/kz/addresses>
- 2 Жасанды интеллектті дамытудың 2024 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 24 шілдедегі № 592 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2400000592>
- 3 Койшыбай, Б. 2025. Жасанды интеллекттің мектептегі білім беру жүйесіне енгізілуін негіздейтін концептуалды педагогикалық модель. Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. Физика-математика ғылымдары сериясы. 90, 2 (Чер 2025), 290–304. DOI: <https://doi.org/10.51889/2959-5894.2025.90.2.026>.
- 4 Tarun B., Du H., Kannan D., Gehringer E.F. Human-in-the-Loop Systems for Adaptive Learning Using Generative AI // arXiv preprint. – 2025. – arXiv:2508.11062. – URL: <https://arxiv.org/abs/2508.11062>
- 5 Chan J., Li Y. Enhancing Higher Education with Generative AI: A Multimodal Approach for Personalised Learning // arXiv preprint. – 2025. – arXiv:2502.07401. – URL: <https://arxiv.org/abs/2502.07401>
- 6 Ra E., Kim S.J., Seo E.Y., So G. Designing LMS and Instructional Strategies for Integrating Generative-Conversational AI // arXiv preprint. – 2025. – arXiv:2509.00709. – URL: <https://arxiv.org/abs/2509.00709>
- 7 Saha S., Rahbari A., Sadique M., et al. Next-Gen Education: Enhancing AI for Microlearning // arXiv preprint. – 2025. – arXiv:2508.11704. – URL: <https://arxiv.org/abs/2508.11704>
- 8 Irwanto, I. Research trends on artificial intelligence in K-12 education in Asia: a bibliometric analysis using the Scopus database (1996–2025). Discov Artif Intell 5, 155 (2025). <https://doi.org/10.1007/s44163-025-00389-4>

ИНФОРМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫ САУАТТЫЛЫҒЫН БЕЛСЕНДІРУ

ТОКТАРБАЕВА Б. С.

математика және информатика пәнінің мұғалімі, Панфилов жалпы орта білім беру мектебі, Павлодар облысы, Ертіс ауданы

Бүгінгі таңда қоғамға әлемдік кеңістікте болып жатқан өзгерістерге тез бейімделе алатын адамдар қажет. Жеке тұлғаның білімділік деңгейіне талаптың күшеюі – қазіргі қоғамда тарихи заңдылық болып табылады.

Біздің азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруге дайын болуы тиіс. Сондай-ақ балаларымыздың, жалпы барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет. Балаларымыз қазіргі заманға сай болуы үшін бұл аса маңызды».

Информатика сабақтарында оқушылардың функционалды сауаттылығын белсенді жұмыс түрлері арқылы қалыптастыруға болады: жоба әдісі – оқушының өзіндік шығармашылығын жүзеге асыруға, оның интеллектуалдық және дене даму мүмкіндігіне және шығармашылық қабілеттерге бағытталған оқу үдерісін ұйымдастыру түрі; миға шабуыл – әр қатысушының шығармашылық ой-өрісін ынталандырып, жаңа бастамаларды туындауға бағытталған арнайы топтық әдіс; топтық талқылау – біркелкі шағын оқушылар тобындағы нақты сұрақтар бойынша топтық пікірталас. Сандық технологиялар дәуірінде функционалды сауаттылық компьютерлік сауаттылықпен қатар дамуда, яғни негізгі жетістіктер мен пәндік күзиреттіліктің информатика сабақтарындағы оқушылардың функционалды сауаттылығына табысты қол жеткізу үшін келесі талаптарды сақтау керек: информатика сабақтарындағы оқыту іскерлік түрде берілуге тиіс; оқыту процесі оқушының АКТ негізінде өз бетімен жеткен нәтижелеріне деген жауапкершілігі мен дербестілігінің дамуына бағытталған; жетістікке дағдылануға мүмкіндік беріледі; топтық жұмыстың тиімді тәсілдері қолданылады; интерактивті инновациялық технологияларды пайдалану.

Информатикада жаңа ақпараттық технологияларды, Ж.Қараевтың деңгейлеп, саралап оқыту технологиясын пайдалану оқушылардың ойлау қабілетін дамыту, өз бетінше жұмыс жасауға дағдыландыру, шапшаңдылық, шеберлік дағыларын ұйымдастыру, оқушылардың құзыреттілігін арттыру арқылы теориялық -практикалық сауаттылығын арттырады.

Оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу және шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін критериалды бағалаудың негізгі принциптері анықталады. Бағалау критерийлері мен талаптары оқушыға толық түсінікті болуы тиіс. Бағалау процесі нақты критерийлер негізінде жүргізіледі, сондықтан нәтижелер объективті болады. Барлық оқушылар үшін бірдей критерийлер қолданылып, әділ бағалау қамтамасыз етіледі. Бағалау оқу барысында үнемі жүргізіледі, тек оқу кезеңінің соңында ғана емес, сонымен қатар әр кезеңде оқушының жетістіктері бағаланып отырады. [1,75 б.]

Информатика пәнінде критериалды бағалауды қолдану өте тиімді, себебі ол оқушылардың нақты дағдыларын бағалауға мүмкіндік береді. Бұл дағдылардың ішінде:

- Компьютерлік бағдарламаларды пайдалану.
- Алгоритмдер құрастыру.
- Математикалық есептерді шешу үшін бағдарламалау тілдерін қолдану.

– Ақпараттық қауіпсіздік және компьютерлік желілердің негіздерін түсіну.

– Интерактивті құралдар мен бағдарламалық қамтамасыз ету жұмыстарын орындау.

Критериалды бағалау жүйесі бойынша информатика пәнінде әртүрлі дағдыларды бағалауға арналған критерийлер қолданылады. Оларға мыналар жатады:

Теориялық білім бойынша оқушының информатика пәні бойынша негізгі ұғымдарды, терминдерді және принциптерді білуі тиіс. Әр түрлі компьютерлік құрылғылар мен бағдарламалар туралы түсініктері болу керек.

Практикалық дағдыларды жіктесе:

- Бағдарламалау тілдерін қолдану қабілеті.
- Ақпаратты өңдеу және жүйелеу қабілеті.
- Әртүрлі бағдарламаларды қолдану арқылы тапсырмаларды орындау дағдылары.

Шығармашылық және аналитикалық ойлау:

- Алгоритмдерді құрастыру және оны тиімді түрде іске асыру.
- Программалық құралдар мен шешімдерді қолдану арқылы мәселені шешу.

Оқушының тапсырманы орындау жылдамдығы мен дәлдігі:

– Оқушының тапсырманы дұрыс орындауы және уақытты тиімді пайдалану.

Командалық жұмыс және жеке жұмыс:

- Оқушының топта жұмыс істей білуі, пікірталасқа қатысуы.
 - Тапсырмаларды жеке орындау және өз идеяларын білдіру.
- Критериалды бағалау түрлері.

Жиынтық бағалау:

Бұл бағалау жүйесі оқушының оқу процесінде жеткен нәтижелерін жиынтықтап бағалайды. Жиынтық бағалау көбінесе тестілеу, жазба жұмыстар, жобалар немесе практикалық тапсырмалар түрінде жүзеге асырылады.

Мысал: Оқушы информатика пәні бойынша тесттен немесе жоба жұмысы бойынша алған нәтижелеріне қарай бағаланады.

Ағымдық бағалау:

Ағымдық бағалау оқушының оқу процесіндегі жұмысын тұрақты бағалауды қамтиды. Бұл бағалау сабақтың барысында немесе кез келген тапсырманың орындалуына негізделеді.

Мысал: Оқушының сабақ барысында түрлі тапсырмаларды орындау барысында көрсеткен білімі мен дағдылары бағаланады. станымдар негіздері:

1. Бағамен оқушының жұмысы бағаланады.
2. Дескрипторлар оқушыға алдын-ала белгілі болуы шарт.
3. Оқушы өз білім деңгейін анықтай алуы қажет.
4. Нақты білімділік мақсатты бағалауы қажет.

Критериалды бағалаудың басты ерекшелігі:

1. Алдын-ала ұсынылған бағалау шкаласы;
2. Анық, айқындылығы;
3. Бағаның әділдігі;
4. Өзін-өзі бағалауға мүмкіндіктің берілуі.

Критериалды бағалаудың артықшылықтары мен кемшіліктері

- Артықшылықтары:
 - Объективтілік пен әділдік.
 - Оқушылардың күшті және әлсіз тұстарын нақты анықтау.
 - Оқушылардың жеке ерекшеліктеріне сәйкес бағалау.
 - Оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын дамыту.
- Кемшіліктері:

– Қиын тапсырмаларды дұрыс бағалау үшін оқушының деңгейін нақты білу керек.

– Кейбір оқушылардың өз білімін дәл бағалай алмауы.

– Оқушылардың әртүрлі деңгейде дайындықтары бар болғандықтан, критерийлердің теңдестірілуі қажет. [2,68 б.]

Критериалды бағалау жүйесінде ең маңыздысы -оқу процесі, сол арқылы оқушы өзін-өзі бағалап, өз білімінің артықшылықтары

мен кемшіліктерін көріп, әрі қарай дамыту керектігін түсініп, ізденуі. Яғни жүйеде оқушының қалай жұмыс жасағаны емес, қалай ойлағаны бағаланады. Ал бұл бағалауды жүргізу үшін біз оқушының нені білетіндігін емес, не істей алатындығын анықтауымыз қажет. Оқушымен мұғалім арасында өзара түсіністік пен ұжымдық қарым-қатынасты орнатып, білім алушылардың сенімсіздіктерін жойып, мүмкіндіктерін арттыруға жол ашуға жұмыстануымыз керек деп білемін.

Критериалды бағалау жүйесі білімнің мақсаты мен мазмұнына сәйкес келетін, білім алушылардың танымдық қабілетін қалыптастыратын, белгілі критериймен оқу жетістіктерін салыстыратын нақты процесс деп сенемін. Осындай жүйемен біз оқыту сапасын жоғарлатып, мектеп бітірушілердің білімін халықаралық стандартқа сәйкестендіріп, әрбір оқушының даму жетістігін үнемі бақылай аламыз деп сенемін. Себебі, бүгінгі таңда бұл жүйе білім алушылардың логикалық ойлау қабілеті мен сөздік қорларының мол болуына бірден-бір себепкер.

Информатика пәнінде критериалды бағалау жүйесін енгізу оқушылардың білімін әділ әрі тиімді бағалауға мүмкіндік береді. Критериалды бағалаудың тиімділігі оқушылардың білімін нақты көрсетіп, олардың әлсіз және күшті тұстарын анықтауға көмектеседі. Сондай-ақ, бұл жүйе оқушылардың білім сапасын арттыруға және оқыту процесін жетілдіруге ықпал етеді.

Оқыту процесінде оқушылардың әрқайсысына жеке тұлға деп қарап, оларға сенім білдіріп, білімге ынтасын көтере білудің маңызы ерекше. Алғыр, озық ойлы, тапқыр, нәзік, сезімтал, пайымды, білгір оқушылардың іскерлігін, даму мүмкіндігін ескеріп, оларға бағыт-бағдар беру, ой-өрісін, ойлау қабілетін дамытатындай логикалық тапсырмалар беру арқылы, ой тастау әрбір ұстаздың міндеті.

Критерий арқылы бағалау мұғалімдерге: нәтижені талдау үшін бағалау критерийлерін білу және түсінуге; критерийлерді білу арқылы қате жібермеу, сапалы нәтиже беруге; рефлексияға қатысу, яғни өзін және өз достарын бағалауға; сапалы нәтиже алуды қамтамасыз ететін критерийлерді құруға; бағалау үрдісіне қатысу арқылы білімін тереңдетуге, нақты білімдерін қолдану, өз ойларын еркін жеткізе білу, сын тұрғысынан ойлай білуге мүмкіндіктер береді. өз жұмысын талдау және жоспарлау үшін ақпарат алуға; оқу үрдісінің сапасын жақсартуға; әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оқытудың траекториясын құруға мүмкіндік береді, баласының білім деңгейлерін бақылай

алуға; баласының оқу үрдісін бақылай алуға; баласына оқу үрдісі кезінде қолдау көрсетуге мүмкіндік береді.

Ал, қазіргі қоғамның өзекті мәселелерінің бірі - әлеуметтік, экономикалық өзгермелі жағдайларда өмір сүруге дайын болып қана қоймай, сонымен қатар оны жүзеге асыруға, жақсартуға игі ықпал ететін жеке тұлғаны қалыптастыру. Мұндай тұлғаға қойылатын бірінші кезектегі нақты талаптар – шығармашылық, белсенділік, жауаптылық, терең білімділік, кәсіби сауаттылық. Бұл талаптарды жүзеге асыру үшін оқушы білімін бағалауда мүлдем жаңа бағытта жұмыс істеу қажеттілігі туындайды.

Бүгінгі күні оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау — оқу үдерісінің маңызды да салмақты бөлігі болып табылады. Сол себептен, зерттеу іс-әрекеттерін кеңінен қолданып, оқушылардың жетістіктерін бүгінгі күннің талабына сай жаңаша бағалау жүйесі қажет етіледі. Бұл жерде оқушылар өзін-өзі бағалау, бірін-бірі бағалау, топтық бағалауда оқу үдерісінің белсенді қатысушысы бола алады. Өйткені, дәстүрлі бағалау процесінде мұғалім оқушыға жауап бергені үшін немесе сабақ оқымағаны үшін және оқушы жетістігі басқа оқушы жетістігімен салыстырмалы түрде бағаланып келген болатын. Сол кезде оқушы қаншалықты әділ баға алғанын білмей келді, күмәнмен қарды. Бұл жағдайда білім алуға деген қызығушылықты жоғарылатуға мүмкіндік жасайтын бағалаудың нақты критерийлері, мұғалім мен оқушы арасындағы кері байланыс болмады. . . [3,54 б.]

«Бағалау» терминінің өзі «жақын отыру» дегенді білдіреді.

Формативті бағалау оқушылардың қай кезеңде, қай бағытта екенін анықтау және одан да зор жетістікке қалай жету керектігін жоспарлау үшін қолданылады. Формативті бағалау күнделікті сабақта үлкен роль атқарады, себебі күнделікті оқу жетістіктері мен кері байланыс оқушыларға өз оқуы туралы қортынды жасауға және нәтижені жақсарту үшін керекті шешім қабылдауға ықпал етеді. Формативті бағалау оқушының әр сабақтағы іс - әрекетін бағалайды. Бұл жерде оқушының сабақтағы белсенділігі,

еркін өз ойын білдіруі, сыныптастарына көмектесуі, бірлесіп жұмыс жасауы т.б. жатады. Формативті бағалау баға қоюмен жүзеге асырылмайды.

Мақтау, мадақтау, жылы шырай таныту, қолдау көрсету, ынталандыру формативті бағалаудың түрлері болып табылады.

Формативті бағалау оқыту кезеңінде күнделікті қолданылады және сабақ барысында оқушылардың оқу танымдық әрекетіне

басшылық жасайды. Формативті бағалау мұғалімнің жалпы немесе жекелеген оқушылар жұмысына жүйелі түрде бақылау жасау көмегімен жүргізіледі. Бағалаудың бұл түрі оқушылардың сынып немесе үй тапсырмаларын өз бетінше орындауға деген ниеттері мен берілген тапсырманы орындауға деген олардың қызығушылығы мен жауапкершілік сезімін ынталандыруда үлкен маңызға ие болады.

Критериалды бағалау сабақтың өн – бойында жүзеге асып отырады. Алдымен топтық жұмысты бағалауда өте тиімді. Өйткені топ жұмысын критерийлермен бағалау жұмыстың нәтижелілігіне және оқушылардың өзара бағалау арқылы өз пікірлерін ортаға салып, еркін жеткізуіне алып келеді. Өз пікірін еркін айту, өзгелердің жұмысына өзіндік бағасын беру өмірге бейімділіктерін арттыра берері сөзсіз. Бағалау парағы топқа тапсырмамен бірге ұсынылатын болғандықтан, оқушылар өзге топты бағалар алдында өз тапсырмаларын орындауда сол критерийді басшылыққа алады. Мұндай бағалау кезінде өзінді басқа адаммен салыстыру шарты жоқ, сондықтан критерий түрлері бойынша мүмкіндігінді бағалап, жетістікке жету жолдарын қарастырады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Абекова Ж. А., Оралбаев А. Б., Бердалиева М., Избасарова Ж. К. Технология критериального оценивания, методика ее применения в учебном процессе // Международный журнал экспериментального образования. – 2016. – № 2, 2. – С. 215–218.

2 Шербаета А. Ш. Критериалды бағалау жүйесін енгізудегі бағалау критерийлерін құрастыру: мектеп мұғалімдеріне арналған әдістемелік нұсқаулық. - Қарағанды, 2018. – 35 б.

3 Мұғалімдерге арналған нұсқаулық, 1 деңгей, 2014, -95

ЦИФРЛЫҚ ОРТАДА ХИМИЯ ЕСЕПТЕРІН ШЫҒАРУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

ТУРСЫНБЕК А. Е.

магистрант, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық
казак-түрік университеті, Түркістан қ.

НҰРДІЛЛАЕВА Р. Н.

х.ғ.к., профессор, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық
казак-түрік университеті, Түркістан қ.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі қарқынды өзгерістерге ұшырауда. Ғылым мен технологияның дамуы білім беру саласында да жаңа мүмкіндіктерге жол ашып, цифрландыру үдерісін жеңілдетті, сондықтан жоғары оқу орындары цифрлық технологияларды оқу үдерісіне енгізу арқылы цифрлық сауаттылығы жетілдірілген бәсекеге қабілетті мамандарды даярлауға ұмтылуы қажет [1, 278 б.]. Әсіресе, жаратылыстану ғылымдарының ішінде химия пәнін оқытуда цифрлық технологияларды қолдану білім алушылардың танымдық белсенділігін арттырып, күрделі ұғымдарды жеңіл меңгеруге мүмкіндік береді [2, 2878 б.].

Болашақ химия мұғалімдері тек теориялық білімді алып қана қоймай, сонымен қатар, сол білімді тәжірибеде қолдана білуі қажет. Білімгерлердің химия есептерін шығару дағдыларын қалыптастыру маңызды педагогикалық мәселе. Химия пәні күрделі есептерді шешуді талап ететіндіктен, білімгерлерге теориялық практикада қолданудың тиімді жолдарын игеру қажет. Бұл мәселеге қатысты зерттеулер білімгерлердің химия есептерін шешуде әртүрлі қиындықтарға тап болатынын көрсетеді. Ғалымдар білімгерлердің ерітінділер концентрациясын есептеуде кедергілерге кезітетінін [3, 302 б.] және буферлік жүйелермен байланысты есептерді шешу барысында жиі кездесетін қателіктерді анықтаған [4, 916 б.]. Зерттеу барысында білімгерлердің математикалық есептеулер мен химиялық ұғымдарды дұрыс үйлестіре алмау мәселелері айқындалған. Ғалымдар білімгерлердің химиялық есептерді шешу деңгейін талдап, олардың негізгі әлсіз тұстарын анықтаған. Зерттеу жұмысының нәтижесінде оқыту бағдарламаларын жетілдіру және білімгерлерді қолдау шараларын ұйымдастырудың маңызын атап өткен [5, 376 б.].

Сандық құралдарды қолдану білімгерлердің химия есептерін шешу дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқаратынына көптеген зерттеу жұмыстарының нәтижелері дәлел бола алады. Компьютерлік

модельдеу, виртуалды зертханалар, толықтырылған және жартылай шындық технологияларымен қатар, 3D анимациялар, симуляциялық бағдарламалар химиялық үдерістер мен абстрактылы ұғымдарды тереңірек түсінуге көмектесетіні анықталған [6, 17 б.]. Интерактивті платформалар мен сандық ресурстар білімгерлердің жеке жұмыс жасауын және күрделі есептерді шешу қабілетін арттыратыны көрсетілген [7, 14 б.]. Мұндай тәсілдер білімгерлердің пәндік материалдарды терең түсінуіне және аналитикалық ойлау қабілетінің дамуына ықпал етеді.

Білім беру үдерісіне сандық білім беру ресурстарын енгізу білім алушылардың химия есептерін шешу сапасын жақсартады, олардың игерген білімдерін мәселелерді шешуде тиімді пайдалану қабілетін арттыра отырып, күрделі химиялық есептерді шешу барысында жіберетін қателер санын азайтады. Оның тиімділігін анықтау мақсатында педагогикалық эксперимент жүргізілді. Проблемалық оқыту технологиясына негізделген «Иодометриялық титрлеу. Натрий тиосульфаты ерітіндісін дайындау және оның титрін анықтау» тақырыбындағы әдістеме білімгерлердің теориялық білімін тәжірибемен ұштастыруға мүмкіндік береді.

Миға шабуыл әдісі – сабақтың әртүрлі кезеңдерінде қолданылып, білімгерлердің креативті және логикалық ойдау қабілеттерін дамыту, жаңа идеяларды іздеу арқылы проблемалық жағдайды шешуде белсендіруге бағытталған. Миға шабуыл әдісін қолдануда төмендегі сұрақтар қойылды:

Неліктен иодометриялық титрлеуде иодты тікелей емес, жанама түрде анықтау тиімді?

Егер титрлеу кезінде крахмал көрсеткіші бірден түсін өзгертпесе, бұл нені білдіруі мүмкін?

Иодтың мөлшерін дәл анықтауға қандай сыртқы факторлар кедергі келтіруі мүмкін?

Praxilabs – 3D виртуалды зертханасында «Натрий тиосульфаты ерітіндісін стандарттау» тақырыбындағы лабораториялық жұмыс демонстрацияланды (1-сурет). Praxilabs бағдарламасын пайдалану арқылы жұмысына демонстрация жасалды, теориялық материалды визуалды түрде көрсету білімгерлердің күрделі ұғымдарды жақсырақ түсінуіне көмектеседі.

1-сурет – Praxilabs симуляциялық бағдарламасы

Иодометриялық титрлеу бойынша жүргізілетін жұмыс визуализацияланып, студенттерге тақырып бойынша практикалық тапсырмалар берілді (1-сурет) және дескриптор ұсынылды (1-кесте, 2-кесте).

Білімгерлерге берілген практикалық тапсырмалардың үлгісі:

1. 15 мл 0,025 моль/л мыс (II) сульфаты мен калий иодиді арасында реакция жүргізілді. Босап шыққан иодты титрлеуге натрий тиосульфатының 16,4 мл жұмсалған.

Титрленген иод мөлшерін есептеңіз;

Натрий тиосульфаты ерітіндісінің концентрациясын (моль/л) есептеңіз.

2. Белгісіз заттың құрамында мыс иондары бар 20 мл ерітіндіден иодид ерітінділері арқылы иод бөлінді. Оны титрлеуге 21,3 мл 0,98 н натрий тиосульфаты жұмсалды.

Реакцияға қатысқан мыс иондарының массасын табыңыз;

Қанша мөлшерде (моль) иод бөлінгенін анықтаңыз.

3. Калий перманганатының 35 мл 0,005 моль/л ерітіндісімен иодид иондары иодқа дейін тотықтырылды. Босап шыққан иодты титрлеу үшін 13,2 мл натрий тиосульфатының ерітіндісі жұмсалды.

Босап шыққан иодтың зат мөлшері (моль) қаншаға тең?

Натрий тиосульфатының концентрациясы (моль/л) қанша?

4. Натрий тиосульфатын стандарттау кезінде, қышқылдық ортада 15 мл 0,01 моль/л калий дихроматы ерітіндісіне артық мөлшерде калий иодиді қосылғанда иод бөлінді. Босап шыққан иод натрий тиосульфатының 19,4 мл ерітіндісімен титрленді.

Бөлінген иодты титрлеуге жұмсалған натрий тиосульфатының зат мөлшері мен концентрациясын табыңыз.

1-кесте – Дескриптор

Бағалау критерийі	Балл
Берілгендерді (массасы, көлемі, концентрациясы және т.б.) дұрыс анықтады, не сұралғанын нақты түсінді	2
Химиялық реакция теңдеуі немесе есепте қолданылатын формула дұрыс жазылды	2
Берілген шамаларды формулаға бірлікпен дұрыс қойды	2
Математикалық амалдар, аралық есептеулер және нәтижелер қатесіз орындалды	2
Жауап дұрыс бірлікпен, сұралған түрде (мг, г, моль т.б.) жазылды	1
Жалпы	9

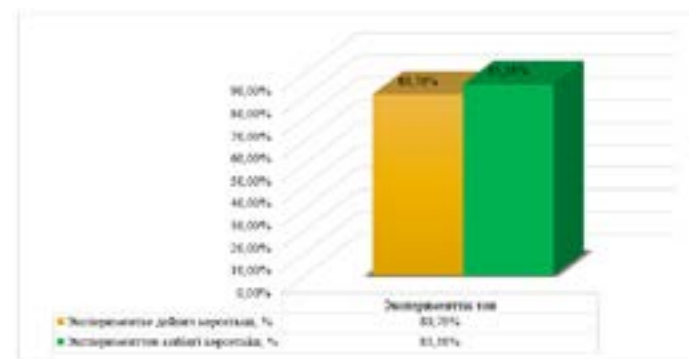

1-сурет – Кейс тапсырмасы

2-кесте – Дескриптор

Бағалау критерийі	Балл
Аскорбин қышқылының нақты мөлшері қанша екенін дұрыс табу	2
Белгіленген мөлшер (250 мг) мен есептелген нақты мөлшердің арасындағы айырмашылықты дұрыс табу	1
Рұқсат етілген ауытқу $\pm 5\%$ бойынша тесеріс жүргізу	1
Зертханашының әрекетіне дәлелді қорытынды жасау	1
Сапаның стандартқа сәйкес келетінін анықтау бойынша талдау жасау	1
Өзіндік шешім ұсыну	1
Жалпы	7

Білімгерлердің экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі білім деңгейлерін анықтау төрт деңгейді қамтитын: репродуктивті, алгоритмдік, эвристикалық және шығармашылық тапсырмаларды орындату арқылы жүргізілді. Экспериментке дейінгі және одан кейінгі алынған тапсырмалар нәтижесінде жалпы топтың орташа көрсеткіштері пайыздық үлеспен анықталып, салыстырмалы түрде кестеде көрсетілген және диаграммалық кескін ретінде ұсынылған (2-сурет).

2-сурет – Экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі білім көрсеткіші

Эксперименттік оқыту әдістемесінің тиімділігін бағалау мақсатында білім алушылардың химия пәнінен есеп шығару дағдыларына қатысты білім деңгейі тапсырмалар арқылы бағаланды. Экспериментке дейінгі диагностикалық тапсырмалар нәтижесінде білімгерлердің орташа білім көрсеткіші 80,76 %-ды құрады. Бұл олардың білімді белгілі бір деңгейде меңгергенін көрсеткенімен, бірқатар қиындықтардың бар екенін де аңғартты. Эксперименттен кейінгі бағалау нәтижесінде бұл көрсеткіш 85,38 %-ға артты. Мұндай оң өзгеріс білім алушылардың тақырыпты тереңірек түсінгенін, практикалық дағдылары мен логикалық ойлау қабілеттерінің артқанын көрсетеді. Аталған нәтижелер цифрлық құралдар мен виртуалды зертханалық жұмыстың, сондай-ақ, проблемалық оқытудың тиімді үйлесімі білім алушылардың оқу жетістігіне оң ықпал ететінін дәлелдейді. Білім деңгейінің 4,62 % артуы аз ғана көрсеткіш болып көрінгенімен, шағын топпен жүргізілген эксперимент жағдайында бұл елеулі өзгеріс болып саналады. Себебі, бұл айырмашылық білім алушылардың танымдық

белсенділігі артқанын, тапсырмаларды орындауда жауапкершілігі артқанын және химия есептерін шешудағдыларын дамытқанын нақты көрсетеді. Жалпы алғанда, зерттеу нәтижесі ұсынылған оқыту әдістемесінің тиімді екенін дәлелдеп, оны кең көлемде қолдануға болатынын айғақтайды.

Жүргізілген зерттеу жұмысы химияны оқыту үдерісінде цифрлық технологияларды қолданудың тиімділігін растады, білімгерлердің танымдық дағдыларын қалыптастырудың заманауи әдіс-тәсілдері жайлы тұжырымды нақтылауға мүмкіндік берді. Тәжірибе барысында цифрлық құралдар білімгерлердің химиялық концепцияларды терең түсінуіне, химия есептерін шешу сапасын жақсартуға, аналитикалық және сыни ойлау дағдыларын, оқу мотивациясын дамытуға әсер ететіні анықталды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Omarova S.K., Mukhatayev A. Key factors of digital transformation of higher education. 2023. Vol. 3, № 144. P. 262-271.
2. Fantke P. et al. Transition to sustainable chemistry through digitalization // Chem. Elsevier Inc., 2021. Vol. 7, № 11. P. 2866-2882.
3. Vaccaro E., Stella C., Alonso M. Difficulties of novice students in solving the final concentration value of a mixture of solutions // Chemistry Teacher International. 2022. Vol. 4, № 4. P. 297-305.
4. Salame I.I. et al. Investigating students difficulties and approaches to solving buffer related problems // International Journal of Instruction. 2022. Vol. 15, № 1. P. 911-926.
5. Rusek M. et al. To What Extent do Freshmen University Chemistry Students Master Chemistry Calculations? // Acta Chimica Slovenica. 2022. Vol. 69, № 2. P. 371-377.
6. Rodriguez-Becerra J. et al. Developing technological pedagogical science knowledge through educational computational chemistry: A case study of pre-service chemistry teachers' perceptions // Chemistry Education Research and Practice. Royal Society of Chemistry, 2020.
7. Elias M. et al. Development of digital and science, technology, engineering, and mathematics skills in chemistry teacher training // Frontiers in Education. 2022. Vol. 7.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИКТ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

УРАЛОВА А. А.

студент, Высший Экибастузский колледж Инновационного Евразийского университета, г. Экибастуз

ИЩЕНКО А. В.

студент, Высший Экибастузский колледж Инновационного Евразийского университета, г. Экибастуз

КАСЕНОВА С. К.

преподаватель спец. дисциплин, Высший Экибастузский колледж Инновационного Евразийского университета, г. Экибастуз

Современный образовательный процесс развивается в условиях глобальной цифровизации общества, и это напрямую отражается на системе обучения и воспитания подрастающего поколения. XXI век называют веком информации, а потому роль информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в образовании возрастает с каждым годом. Если раньше знания передавались преимущественно через традиционные формы обучения – лекции, учебники, письменные задания, то сегодня на первый план выходят цифровые средства, которые позволяют не только сделать процесс обучения более наглядным, но и предоставить учащемуся возможность самостоятельного поиска информации, анализа и творческого осмысления. Учитель перестает быть единственным источником знаний, его задача заключается в организации учебной деятельности, консультировании, корректировке и поддержке познавательной активности учеников.

ИКТ в образовании представляют собой комплекс технических средств, программных продуктов и методических решений, которые используются для сбора, хранения, обработки и передачи информации в учебных целях. К ним относятся компьютеры, ноутбуки, планшеты, интерактивные доски, мультимедийные проекторы, а также электронные образовательные ресурсы, онлайн-платформы и мобильные приложения. Все эти средства помогают сделать обучение более доступным и разнообразным, обеспечивая учащимся широкий спектр возможностей для получения знаний.

Особое значение имеют облачные технологии и системы дистанционного обучения, которые позволяют организовать образовательный процесс независимо от времени и места, поддерживать постоянный контакт между учителем, учениками и их родителями. Таким образом, ИКТ сегодня — это не просто

вспомогательные инструменты, а полноценная образовательная среда, которая формирует новые подходы к обучению, делает его гибким, интерактивным и ориентированным на индивидуальные потребности каждого ученика.

Исторически развитие ИКТ в образовании прошло несколько этапов. В 1980-е годы появились первые компьютерные классы, где школьники знакомились с основами информатики и учились работать с элементарными обучающими программами. В 1990-е годы широкое распространение получил Интернет, что дало учащимся возможность обращаться к электронным энциклопедиям, образовательным сайтам и базам данных. В 2000-е годы стали активно использоваться мультимедийные средства, интерактивные доски, электронные учебники, а дистанционное обучение стало реальностью для многих студентов. В 2010-е годы возникли массовые открытые онлайн-курсы (МООС), образовательные платформы и сервисы, позволяющие учиться из любой точки мира. В 2020-е годы, особенно в период пандемии COVID-19, цифровые технологии стали основным инструментом поддержания образовательного процесса: Zoom, Google Classroom, Microsoft Teams и другие платформы обеспечивали полноценное дистанционное обучение. Сегодня к образовательному процессу подключаются технологии искусственного интеллекта, виртуальной и дополненной реальности, big data и геймификация.

Значение ИКТ в образовании очень велико, так как они выполняют сразу несколько важных функций. Прежде всего это информационная функция, обеспечивающая доступ к мировым ресурсам и современным данным, что расширяет кругозор учащихся. Коммуникативная функция выражается в возможности взаимодействия в режиме реального времени, участия в дистанционных уроках, проектах и совместных обсуждениях. Дидактическая функция проявляется в расширении способов подачи материала: использование мультимедиа, интерактивных упражнений и симуляторов делает обучение более наглядным и понятным.

ИКТ также выполняют контрольно-оценочную функцию, позволяя организовать автоматизированное тестирование, быстро анализировать результаты и отслеживать успехи учеников. Немаловажна и мотивационная роль: современные цифровые технологии делают процесс обучения интересным и увлекательным. Кроме того, они способствуют социализации детей, формируют

цифровую грамотность и навыки, необходимые для успешной жизни и работы в условиях современного информационного общества.

Среди преимуществ использования ИКТ можно выделить индивидуализацию и дифференциацию обучения, когда каждый ученик имеет возможность работать в собственном темпе и получать задания, соответствующие уровню подготовки. Наглядность, обеспечиваемая мультимедиа и симуляторами, позволяет лучше понять сложные процессы и явления. Электронные образовательные ресурсы и дистанционные технологии делают образование доступным независимо от места проживания. Благодаря цифровым сервисам учитель может экономить время на проверке заданий и анализе результатов, а учащиеся получают возможность развивать самостоятельность, критическое мышление и навыки работы с информацией.

Однако использование ИКТ связано и с рядом трудностей. Прежде всего, это неравный доступ к современным цифровым средствам: в крупных городах учащиеся обеспечены техникой и интернетом гораздо лучше, чем в сельских школах. Второй проблемой является недостаточный уровень ИКТ-компетенций у педагогов, многие из которых нуждаются в дополнительном обучении. Следует учитывать и психолого-педагогические риски: чрезмерное время, проведенное за экраном, может негативно сказываться на здоровье и снижать живое общение. Также важными остаются вопросы информационной безопасности и защиты персональных данных, ведь дети часто становятся мишенью для киберугроз. Необходимо учитывать и финансовую сторону: техника быстро устаревает, требует постоянного обновления, что становится серьезной нагрузкой для образовательных учреждений.

Перспективы использования ИКТ в образовании связаны с дальнейшим развитием цифровых технологий. В ближайшие годы будет усиливаться применение искусственного интеллекта, который позволит строить индивидуальные траектории обучения, подстраиваясь под уровень знаний и особенности восприятия каждого ученика. Виртуальная и дополненная реальность будут активно использоваться на уроках биологии, географии, истории, физики, создавая условия для проведения виртуальных лабораторных экспериментов и экскурсий. Геймификация поможет повышать мотивацию учащихся, а аналитика больших данных позволит учителям и администрации школ лучше отслеживать успеваемость и прогнозировать образовательные результаты.

Особое значение приобретут цифровые портфолио, в которых будут отражены личные достижения и компетенции учащихся.

Теоретические основы внедрения ИКТ в образование опираются на современные педагогические подходы. Конструктивистская теория, развиваемая Ж. Пиаже и Л. С. Выготским, утверждает, что ученик сам строит знания, а задача педагога – создать условия для этого процесса. Именно ИКТ позволяют моделировать ситуации, в которых ученик самостоятельно открывает новые знания. Деятельностный подход, разработанный А. Н. Леонтьевым и Д. Б. Элькониним, подчеркивает, что обучение должно строиться через активную деятельность учащегося, и цифровые технологии становятся инструментом для её организации. Компетентностный подход, лежащий в основе современных образовательных стандартов, предполагает формирование у учащихся ключевых компетенций, среди которых особое место занимает цифровая грамотность.

Во время прохождения педагогической практики в начальных классах ставилась задача использовать информационно-коммуникационные технологии для повышения эффективности обучения и развития познавательного интереса у детей. Было важно показать, что цифровые средства могут быть не просто дополнительным инструментом, а полноценной частью учебного процесса.

Одним из ключевых направлений стало применение мультимедийных материалов. На уроках использовались презентации с иллюстрациями, анимациями и схемами. Например, при объяснении нового правила по русскому языку объяснение сопровождалось яркими слайдами, где слова выделялись цветом, а буквы «оживали». Это способствовало лучшему запоминанию материала, так как дети воспринимали информацию одновременно на слух и зрительно.

Значительное внимание уделялось интерактивным заданиям. Ученики решали онлайн-тесты и работали с тренажёрами, которые сразу показывали результат. Такой формат вызывал у ребят азарт: им хотелось выполнить задание без ошибок и перейти на «следующий уровень». Мгновенная обратная связь помогала детям самостоятельно выявлять ошибки и корректировать их.

Также велась работа с электронными таблицами и схемами. Совместно составлялись цифровые таблицы для сравнения чисел, поиска закономерностей и восстановления недостающих элементов. Это помогало учащимся анализировать информацию и

воспринимать её в системной форме. Для многих детей такой способ оказался особенно удобным и наглядным.

Отдельное место заняло использование обучающих видео и виртуальных экскурсий. На уроках окружающего мира школьники могли «путешествовать» по природным зонам с помощью видеороликов: видеть лес, пустыню или горы и сравнивать их особенности. Такая форма делала занятия яркими и запоминающимися. В цифровую среду включались игровые элементы — онлайн-игры и викторины. Иногда дети работали в парах за компьютером или планшетом, что способствовало развитию не только учебных, но и коммуникативных навыков.

Постепенно стало заметно, что ученики начали активнее включаться в процесс: чаще задавали вопросы, проявляли инициативу, стремились проверить свои знания. Для них цифровые ресурсы превратились в привычный и увлекательный способ учиться. Вместо пассивного восприятия материала они стали самостоятельно искать решения и делиться результатами с одноклассниками.

Полученный опыт показал, что использование ИКТ делает учебный процесс более наглядным, интерактивным и интересным. При этом важно соблюдать баланс: цифровые технологии должны служить средством обучения, а не становиться самоцелью. Их грамотное сочетание с традиционными методами позволяет не только передавать знания, но и развивать у детей критическое мышление, самостоятельность и умение работать с информацией.

Таким образом, использование ИКТ в современном образовательном процессе является не просто нововведением, а необходимым условием успешного обучения и воспитания. Оно открывает широкие возможности для индивидуализации обучения, расширяет методы и формы работы, делает образование более гибким и доступным. Однако для того, чтобы эти технологии приносили максимальную пользу, требуется решать вопросы технического обеспечения, подготовки педагогов, сохранения психологического и физического здоровья учащихся, а также обеспечивать безопасность работы в сети. В будущем цифровизация образования будет только усиливаться, и именно поэтому так важно уже сегодня выстраивать грамотную систему внедрения ИКТ, ориентированную на развитие личности ребенка и подготовку его к полноценной жизни в информационном обществе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абилядина, С. К., Копбалина, К. Б., Гелишли, Южел. «Формирование цифровой грамотности младших школьников». Известия. Серия: Педагогические науки, 2023.
2. Ахметова, Г. Б., Тажигулова, А. И., Ахметова, Ж. Б. «Цифровое обучение в школе: готовность будущих педагогов». Известия. Серия: Педагогические науки, 2025.
3. Абылкасымова, А., Ахмед-Заки, Д., Жұмабай, Н. «О развитии SMART-технологий в цифровой образовательной среде Казахстана». Bulletin of Educational Sciences, 2024.
4. Балгабаева, А. Е. «Психолого-педагогические условия формирования цифровой грамотности учащихся современных казахстанских школ». Bulletin of the Karaganda University. Pedagogy series, 2024.
5. «ISSUES OF ICT INTEGRATION IN RURAL SECONDARY SCHOOLS OF KAZAKHSTAN». A. Kurmangaliyev. Scientific Journal of Astana IT University, 2021.
6. Назым Жанатбекова, Айгерим Абдулаева «Использование информационно-коммуникационных технологий для развития навыков 21 века». Вестник КазАТК, 2024.
7. Тажигулова, А. И., Ахметова, Г. Б. «“Цифровая среда на базе школы” руководство по применению и внедрению в школах». Международный журнал информационных и коммуникационных технологий, 2023.

ПРИМЕНЕНИЕ РАЗВИВАЮЩЕЙ ИГРОВОЙ СИСТЕМЫ СОТЫ КАЙЕ ДЛЯ КОРРЕКЦИИ И РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ СФЕРЫ ДЕТЕЙ С ЗПР

ХАБИБУЛЛИНА М. В.

Учитель – дефектолог, КГКП «Специальный детский сад №13»
отдела образования города Экибастуза, управления образования
Павлодарской области, г. Экибастуз

РОМАНЕНКО О. Н.

Учитель – дефектолог, КГКП «Специальный детский сад №13»
отдела образования города Экибастуза, управления образования
Павлодарской области, г. Экибастуз

Период дошкольного детства является периодом интенсивного познавательно - сенсорного развития ребенка, от уровня которого

в значительной степени зависит успешность умственного, физического, эстетического воспитания детей. Именно в этом возрасте закладываются наиболее важные и фундаментальные человеческие способности – познавательная активность, любознательность, уверенность в себе и доверие к другим людям, целенаправленность и настойчивость, воображение, творческая позиция и многие другие [1, с.4].

Познавательный интерес является фундаментом для развития у ребенка мышления, речи, психических процессов. Внутреннее стремление к исследованию порождает исследовательское поведение ребенка и создает условия для того, чтобы психическое развитие ребенка разворачивалось как процесс саморазвития [3, с.8].

Основой познания для ребенка дошкольного возраста оказывается чувственное познание – восприятие и наглядное мышление. Именно от того, как сформированы у дошкольника восприятие, наглядно-действенное и наглядно-образное мышление, зависят его познавательные возможности, а также дальнейшее развитие деятельности, речи и более высоких, логических форм мышления. У детей с задержкой психического развития восприятие поверхностное, ограниченное, фрагментарное, константное, они часто упускают существенные признаки предметов [2, с.7].

Процесс формирования межанализаторных связей замедлен, отмечаются недостатки слухо - зрительно - моторной координации. У таких детей нет грубых нарушений со стороны слухового восприятия, но у них страдают фонематические процессы [5, с.3].

Часто наблюдается неполноценность тонких форм зрительного и слухового восприятия. Тактильно-двигательное восприятие тоже имеет свою особенность, такие дети имеют сложности в узнавании предметов на ощупь. Процесс формирования межанализаторных связей, которые лежат в основе сложных видов деятельности оказывается замедлен [7, с.12].

Работа с детьми с задержкой психического развития должна быть динамичной, эмоционально-приятной, не утомительной и разнообразной. А это объективно подталкивает к поискам как традиционных так и не традиционных приемов в коррекционно-оздоровительной работе с детьми [2, с.4].

В коррекционной работе педагогов с детьми с ООП нашего детского сада, практически всегда происходит сочетание нескольких методов и приемов работы в целях достижения максимального коррекционно-педагогического эффекта.

Воспитание осуществляется предельно индивидуально, с учетом всех особенностей развития данного ребенка, в процессе сотрудничества самого ребенка, педагогического персонала нашего ДООУ и родителей ребенка [6, с.8].

Для улучшения качества познавательно – сенсорной сферы у детей с ооп, в своей работе используем предметно – игровую систему соты Кайе.

Виктор Августович Кайе – инженер-техник, поэт, бард, изобретатель. В его авторской коллекции более 1000 игр и игрушек, сделанных своими руками. В отличие от традиционных пазлов, игры Кайе являются открытой системой — имеют несколько игровых функций (вариантов игры, а вариантов сборки — великое множество. При этом в отличие от мозаики они развивают не только эстетическое чувство и мелкую моторику, но и пространственное мышление.

Общий принцип игр – ребенок постепенно складывает конструкцию или образ (по примеру, по заданию или по замыслу) из частей, карточек на которых имеются геометрический рисунок. Общее правило: чтобы цвета соприкасающихся граней карточек и рисунков на них совпадали.

Чему учат игры Кайе?

– Пространственные представления (слева снизу, справа вверху). Ребенок учится мысленно разбивать целое на части, видеть похожие элементы у разных фигур, мысленно проектировать зрительные образы;

– Внимание. Поиск карточек с подходящим рисунком требует визуальной памяти, абстрагирования и внимания. Во время занятий и игр ребенок тренирует концентрацию внимания и способность долго удерживать ее; Во время занятий и игр ребенок тренирует концентрацию внимания и способность долго удерживать ее.

– Образное, ассоциативное и творческое мышление.

– Сенсомоторную координацию, глазомер;

– Многие волевые качества: сосредоточенность, усидчивость, терпение;

– Для самостоятельного проектирования требуется замысел и понимание возможностей набора. Однако его опции настолько широки, что он развивает ребенка значительно лучше, чем пазлы.

Как же играть в соты?

1. С детьми младшего возраста, использовали Соты просто как крупную мозаику, перевернув их желтой стороной вверх. Дети учатся соединять шестигранники сторон к стороне, не оставляя зазоров и понимая, что он может выложить целую композицию или узнаваемый образ из прилагаемого к игре буклета. В отличие от классической мозаики соты довольно крупные, можно не опасаться, что малыш их проглотит или они потеряются среди игрушек.

2. Показывали ребенку изображение из буклета и пробовали вместе собрать фигуру из элементов. В брошюре задания располагаются от простого к сложному, поэтому начинать лучше с самого начала.

3. Когда малыш осваивал принцип создания единых образов, предлагали попытаться построить что-то свое, отличное от предложенных образцов. Так он осваивает принцип симметрии, будет развивать эстетическое чувство и навык конструирования, а также образное мышление.

Дети экспериментировать и изобретать композиции, применяя одинаковые или разные по рисунку и цвету элементы, имеющиеся в наборе. Эта особенность детской деятельности программируется универсальными свойствами примененной формы элементов, которые позволяют располагать их особым образом на плоскости по отношению друг к другу. Кроме того, результаты занятий детей с набором вызывают эстетические чувства, положительные эмоции и различные ассоциации. Можно проводить конкурсы и соревнования.

В то же время соты Кайе позволяют ставить перед ребенком и чисто дидактические задачи: сборка композиций по заданию взрослого или по примеру, приведенному в этом методическом пособии. Можно применять в игре сомасштабные игрушки и предметы. Можно применять набор в режиссерских играх детей. После завершения работы можно наблюдать фигуры с разных точек обзора, обсуждать их, высказывать мнения, делиться ассоциациями, приходящими на ум. Примеры, приведенные в инструкции к сотам Кайе, даны для более глубокого понимания возможностей набора. Лучше, если ребенок сам в процессе игры и занятий самостоятельно изучит свойства, взаимосвязи, соотношения элементов, возможности набора и лишь потом получит от взрослого пояснения, подсказки и задания на построение композиций по примерам. В зависимости от возраста и уровня развития ребенка можно менять сложность заданий в широком диапазоне. [4, с.12]

Благодаря данной системе у ребенка формируются:

-Творческое, объемно-пространственное и ассоциативное мышление, сенсомоторные координации.

-Развивается фантазия, воображение (в том числе пространственное), глазомер, архитектурно-художественный вкус, творческое начало, индивидуальность в сочетании с умением работать в творческом коллективе сверстников

-Формируется аккуратность, сосредоточенность, усидчивость, терпение.

Способствуют осмысленному восприятию внешнего мира, ориентации на плоскости и в пространстве, развитию чувства гармонии, композиции, пропорции, симметрии и асимметрии, формы и красоты.

Развивающая игровая система «Соты Кайе» представляет собой эффективный инструмент в работе с детьми с задержкой психического развития. Её преимущество — в гибкости, наглядности и универсальности. Игровая форма повышает мотивацию, снижает тревожность, активизирует познавательную деятельность и способствует формированию ключевых учебных навыков.

Применение «Сот Кайе» позволяет выстроить индивидуальную траекторию развития каждого ребёнка и делает процесс обучения доступным, интересным и результативным. [7, с.3]

В результате работы с данной игровой системой, в развивающей предметной среде, дети с ЗПР не только развивают свой интеллект, но и становятся более независимыми, самостоятельными и адаптированными. Психологический комфорт, хорошо продуманная среда, благотворно влияет и на психологическое состояние детей, оказывая тем самым терапевтическое действие.

ЛИТЕРАТУРА

1.Сулейменова Р. А, Бамуратова А. Т. «Лекотека- новое звено в процессе обучения» Алматы 1997.

2. Екжанова Е. А. Воспитание и обучение детей дошкольного возраста с задержкой психического развития // Специальная дошкольная педагогика - М., 2001.Борякова Н. Ю. «Ступеньки развития. Ранняя диагностика и коррекция задержки психического развития у детей».

3.Бабкина Н. В. «Саморегуляция в познавательной деятельности у детей с задержкой психического развития».

4.Кайе А. Игры и упражнения для развития интеллекта. — М.: Педагогика, 2006.

5. Лубовский В. И. Нарушения психического развития у детей и подростков.

6. Мамайчук, И.И. (2003). Психологическая помощь детям с проблемами в развитии. Речь.

7. Волкова Г. Н. Коррекционная педагогика: Учебник для вузов. — М.: Академия, 2003.

8. Развивающая предметно-игровая система Соты Кайе. электронный ресурс: <http://www.maam.ru/detskijasad/razvivayuschaja-predmetno-igrovaja-sistema-soty-kaie.html>

МАТЕМАТИКАЛЫҚ ДИАЛОГ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ МОДЕЛЬДЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛАЙ ДАМУҒА БОЛАДЫ?

ХАВИДОЛДА Б.

математика пәні мұғалімі жаратылыстану-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі, Павлодар қ.

ҚАСИМОВ Ғ. Б.

математика пәні мұғалім-стажер жаратылыстану-математика
бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі, Павлодар қ.

Бұл мақалада оқушылардың математикалық модельдеу дағдысын дамытуда математикалық диалог әдісін қолданудың тиімділігі қарастырылады. Математикалық диалог оқушылардың ойлау қабілетін дамытып, өз ойын дәлелді түрде жеткізуге, сыныптастарының пікірін талқылауға және түрлі шешімдерді салыстыруға үйретеді. Әдіс нақты өмірлік жағдаяттарды математикалық модельге айналдыру барысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттырады. Сонымен қатар, зерттеу нәтижелері диалогтік оқытудың оқушылардың пәнге деген қызығушылығын күшейтіп, олардың зерттеушілік дағдыларын жетілдіретінін көрсетеді. Мақалада осы әдістің артықшылықтары мен білім беру тәжірибесінде қолданылу мүмкіндіктері талданған.

Кілтті сөздер: математикалық диалог, модельдеу, функционалдық сауаттылық, математикалық ойлау, оқушы белсенділігі.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың математикалық ойлау қабілетін дамыту басты міндеттердің бірі болып табылады.

Математикалық диалог әдісі – оқушылардың пәндік білімін тереңдетумен қатар, олардың зерттеушілік дағдыларын, сыни тұрғыдан ойлауын және математикалық модельдеу қабілетін қалыптастыратын тиімді құрал. 2004 жылы жарық көрген еңбегінде, негізінен практик-мұғалімдерге арналған, Александр диалогтік оқытудың сыныптағы өзара әрекеттің келесі ерекшеліктерімен сипатталатынын ұсынады:

- сұрақтар оқушыларды ойландыратын жауаптар беруге итермелейтіндей құрылымдалады;
- жауаптар жана сұрақтарды туындатады және диалогтің соңғы нүктесі емес, оның құрылыс блоктары ретінде қарастырылады;
- мұғалім мен оқушы, сондай-ақ оқушы мен оқушы арасындағы жеке алмасулар үзіліп, байланыссыз қалмай, бірізді зерттеу желісіне біріктіріледі[1].

Математикалық модельдеу дағдысын дамытуда диалог әдісінің орны ерекше. Себебі оқушыларға күнделікті өмірден алынған жағдаяттарды талдап, оларды математикалық модельге айналдыруға мүмкіндік беріледі. Мысалы, демографиялық өзгерістерді, қоршаған ортадағы құбылыстарды немесе экономикалық есептерді қарастыру кезінде диалог жүргізу арқылы әртүрлі шешім жолдарын салыстыруға болады.

Зерттеу балалардың ойлау құралы ретінде сөйлесуін және бірлескен іс-әрекетті жүзеге асыруын дамытуға бағытталған эксперименттік бағдарламаны жобалауды, іске асыруды және бағалауды қамтыды. Бұған қоса, осы тілдік дағдыларды математика мен ғылымды зерттеу үшін қолдануды бағыттау мақсат етілді. Біз зерттеу дизайнын, араласу бағдарламасын, деректерді жинау жолдарын және оларды талдау үшін қолданылған әдістерді сипаттаймыз.

Әдістің артықшылықтары

Сын тұрғысынан ойлау дамиды – оқушы өз шешімін дәлелдеуге, қателерін түзетуге дағдыланады.

Коммуникативтік қабілеттер артады – оқушылар математикалық тілде пікір білдіруге үйренеді.

Шығармашылық элемент пайда болады – бір есепті бірнеше жолмен шешуге мүмкіндік алады.

Топтық жұмыс қалыптасады – әр оқушы талқылауға қатысып, ортақ шешімге үлес қосады.

Зерттеулер көрсеткендей, диалогтік оқыту әдісін жүйелі қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады және

математикаға деген қызығушылығын күшейтеді. Сонымен қатар, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға ықпал етеді. Бұл қазіргі замандағы білім берудің стратегиялық мақсаттарының бірі болып табылады.

Зерттеу әдісі:

- Сабақ бақылауы – математика сабақтарында диалогтік әдісті қолдану барысын жүйелі бақылап, оқушылардың белсенділігін, өзара әрекетін қадағалау;

- Анкеталау және сұхбат – оқушылар мен мұғалімдердің әдіс туралы пікірін, тиімділігін анықтау;

- Педагогикалық эксперимент – бір сыныпта дәстүрлі әдіспен, екіншісінде диалогтік әдіспен оқытып, нәтижелерін салыстыру;

- Нәтижелерді математикалық өңдеу – алынған мәліметтерді пайыздық көрсеткіштер, диаграммалар, салыстырмалы кестелер арқылы талдау;

Математика сабағында диалогты қолдануға болатын тапсырма қарапайым дайын ережені қайталау емес, оқушыларды ойлануға, пікір айтуға және бір-бірінің жауаптарына жауап беруге итермелеуі тиіс. Мұндай тапсырманың құрылымы әдетте мәселе қоюдан басталады. Мұғалім есепті жай ғана бермейді, оны сұрақ немесе жағдаят түрінде ұсынады. Мысалы, «Бірге ойланайық» әдісі арқылы «Төртбұрыштың диагональдары әрқашан қалай бөлінеді ме?» деген сұрақ оқушыларды бірден ойлануға жетелейді.

Осыдан кейін оқушылар болжам жасайды: бірі «барлық төртбұрышта қалай бөлінеді» десе, екіншісі «тек параллелограммда ғана» деп жауап беруі мүмкін. Мұғалім бұл жауаптарды тыңдап қана қоймай, «неге олай ойлайсың?» деген қосымша сұрақтар арқылы олардың дәлелдерін нақтылауға ынталандырады.

Келесі кезеңде оқушылар өз пікірлерін дәлелдеуге немесе қарсы дәлелдер келтіруге кіріседі. Біреуі сурет салып түсіндірсе, екіншісі теореманы қолданады, ал үшіншісі қарсы мысал келтіреді. Мұғалім әрбір дәлелді салыстырып, «бұл тәсіл қай жағдайда дұрыс жұмыс істейді?» деп бағыттап отырады.

Соңында сынып бірге қорытынды жасайды. Оқушылар пікірлерін біріктіріп, ортақ шешімге келеді: «Диагональдары қалай бөлінетін тек параллелограммдар». Мұғалім осы қорытындыны жинақтап, тұжырымды бекітеді.

Осылайша диалогтық тапсырманың құрылымы мәселе қоюдан басталып, болжам айтуға, дәлелдеуге және ұжымдық қорытындыға дейін жалғасады.

Біз топтардағы балалардың талқылауларының екі мысалын таңдадық, осылайша олардың әңгімелеріндегі кейбір айырмашылықтарды көрсету үшін, бұл айырмашылықтарды «Бірге ойлау» интервенциясының математикадағы бірлескен есептерді шешуге әсерімен байланыстыруға болады. Олар сондай-ақ «Функция машинасы» тапсырмалары қолданылған сабақтардан алынған және сәйкесінше жоғарыда 2 және 3-транскриптітерде көрсетілген мұғалімдердің сыныптарынан алынған. Балалар бірге сөйлесіп, енгізілетін санға келісуі керек, содан кейін пайда болған нәтиже санын қарастыру сұралады. Бұл ақпарат бастапқы санға қолданылған функция туралы гипотеза құру үшін пайдаланылады, содан кейін ол тексеріледі. Берілген сабақ жоспары осы жұмыстың бір мақсаты екенін атап өтілді.

Бұрын біз Ойлауды бірге (Thinking Together) интервенциясының нәтижелерін балалардың топтағы әңгімесіне әсері тұрғысынан сипаттағанбыз, мұнда мақсатты және бақылау сыныптарындағы балаларды интервенцияға дейінгі және кейінгі салыстырулар арқылы [1].

Негізінен, балалардың топтағы әңгімесін сапалық та, сандық та талдау мақсатты сыныптарда зерттеушілік әңгіменің (Exploratory Talk) айтарлықтай өскенін көрсетті. Сондай-ақ біз интервенцияның балалардың вербалды емес ойлау тестіндегі нәтижелеріне және ғылымдағы жетістіктеріне әсерін хабарлағанбыз.

Бұл жерде біз бұрынғы жарияланымдарды қайталамаймыз. Оның орнына біз балалардың математиканы түсінуін өлшеу нәтижелерін баяндаудан бастаймыз (бұл нәтижелер бұрын басқа жерде жарияланбаған), содан кейін осындай интервенцияны тиімді ету барысында мұғалімнің рөліне толығырақ тоқталамыз.

Ең алдымен, ол ынтымақтастықта оқыту әдістерінің құрамына кіреді, себебі оқушылар бір-бірімен пікір алмасып, бірлесіп қорытынды жасайды. Сонымен бірге ол сын тұрғысынан ойлау әдістерімен тікелей байланысты: болжам жасау, дәлел ұсыну, қарсы пікір айту, талдау және қорытындылау – барлығы осы бағытқа тән.

Жиналған деректер мыналарды қамтыды: біріншіден, әрбір мақсатты сыныптағы «негізгі топтың» интервенцияға дейінгі және кейінгі компьютерлік тапсырмаларды орындау барысындағы бейнежазбалары; екіншіден, сол сыныптардағы басқа топтардың Thinking Together сабақтарында бірлескен әрекеттерге қатысуының бейнежазбалары; үшіншібден, Thinking Together сабақтарында мұғалім жүргізген бүкіл сыныптық сабақтардың бейнежазбалары;

төртіншіден, интервенциядан кейін мұғалімдер мен балалармен жүргізілген сұхбаттардың аудиожазбалары; бесіншіден, балалардың математика мен ғылым бойынша білімдері мен түсінігін бағалауға арналған интервенцияға дейінгі және кейінгі тесттері.

Сонымен бірге, балалардың тіл арқылы бірге ой қорыту сапасын жақсарту олардың жеке оқу үлгерімін және математиканы түсінуін жақсартады. Бұл қорытынды ғылымды оқытуға қатысты бұған дейінгі нәтижелерімізбен сәйкес келеді (мыс., Mercer және т.б., 2004). Нәтижелеріміз математика оқытуда ынтымақтастыққа негізделген тәсілдердің құндылығын растайды (Sfard & Kieran, 2001; Yackel және т.б., 1991). Біз сонымен қатар мұғалімнің оқушылар үшін ой қорытуға арналған тілдік үлгі және жетекші рөл атқаратынын көре аламыз. «Бірге ойланайық» бағдарламасы арнайы жасалып, топтық жұмыстар мен мұғалімнің жетекшілігін қамтыды. Оның табысты жүзеге асуы математикалық түсінудің дамуы ең тиімді түрде құрдастардың өзара әрекеті мен сарапшының жетекшілігінің үйлесімі арқылы қамтамасыз етілетінін қолдайды. Нәтижелеріміз көрсеткендей, егер мұғалімдер балаларға ұжымдық ой қорытуға арналған тілді қолдануды ашық әрі практикалық түрде таныстырса, онда балалар бірлесіп ойланудың да, жеке ойланудың да жақсы тәсілдерін меңгереді.

Thinking Together араласуын сабақтардың жалпы отырыс сессияларында балалармен сөйлесу арқылы және топтық жұмыстар кезінде балалармен әрекеттесу арқылы іске асырды. Біз мұнда мұғалімдердің балалармен жұмыс жасағанда зерттеушілік әңгімені (Exploratory Talk) қаншалықты үлгі еткенін қарастырамыз, өйткені бұл мұғалімнің балалардың математикалық есептерді шешуде тіл қолдануын қалыптастырудағы рөлімен тікелей байланысты аспект болып табылады.

Тағы бір маңызды қыры – диалогтық тапсырмаларды зерттеушілік оқытуға кіріктіруге болады. Себебі оқушылар мәселені өздері талдап, шешу жолдарын іздеп, математикалық модель құрастырады.

Сондай-ақ бұл тәсіл пәнаралық кіріктірілген оқытуда да тиімді: мысалы, математикадағы есепті талқылау барысында информатикада модельдеу құралдарын қолдану немесе физикадағы құбылыстарды сипаттау.

Талқылау және нәтиже: Белгібай Белгісіз Белгі қызының алдында бжб бағасы қауіпті аймақта болды яғни 10/15 ұпайдан, бұл деген 67 пайыз, бағамен үшпен төрттің шегарасы. Себебі пәнге

деген қызығушылығы азайып, қатарластарынан қала бастады. Осылай жалғаса берсе тоқсандық бағасы үш болады деп болжанды. Сәйкесінше алдын ала шара қолданылды яғни жоғарыда ұсынылған әдіс қолданылды тиімділігін 12/15 яғни прогресс барын көрсетті.

Қорытынды: Математика сабағында диалогтық әдісті қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың ойлау, дәлелдеу және пікір алмасу мәдениетін қалыптастырады. Мұндай тапсырмалар арқылы оқушылар есепті шешудің әртүрлі жолдарын салыстырып, өз көзқарасын қорғауға және басқаның дәлелін бағалауға үйренеді. Ең бастысы – диалог оқушылардың математикалық модельдеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді, себебі олар нақты өмірлік жағдаяттарды талдап, оны формуламен, сызбамен немесе есеппен түсіндіруге машықтанады. Сондықтан диалогтық әдіс қазіргі заманғы педагогикалық тәсілдердің ішінде ең тиімділерінің бірі болып саналады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Mercer, N., & Sams, C. Teaching children how to use language to solve maths problems. *Language and Education*, 20(6), 507–528 (2006).
2. Александер, Р. Dialogic Teaching: Rethinking Classroom Talk. – 2008.
3. Мерсер, Н., Ходжкинсон, С. (ред.) Exploring Talk in School: Inspired by the Work of Douglas Barnes. – SAGE Publications, 2008.
4. Выготский, Л.С. Мышление и речь. – М., 1934.
5. Акулин, Е. (2021). Математическое моделирование как метод научного познания.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ ДІНИ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУДЫҢ КӨПҰЛТТЫ ҚОҒАМ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ӘЛЕУЕТІ МЕН МӘСЕЛЕРІ

ХУАНДАГ А.

магистрант, Лев Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.
ТЫШХАН К.

доцент, философия ғылымдарының кандидаты,
Лев Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

Қазіргі жаһандану және әлеуметтік әділеттілік қағидаттарына негізделген қоғамда білім беру жүйесінің инклюзивтілігі – маңызды

әрі өзекті мәселе. Бұл талап тек жалпы білім беру саласына ғана емес, сонымен қатар діни білім беру жүйесіне де қатысты. Инклюзивті діни білім беру – әр адамға, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі жандарға, этностық және мәдени ерекшеліктері бар топтарға діни білім алу құқығын қамтамасыз етуді көздейді. Қазақстан – көпұлтты және көпконфессиялы мемлекет ретінде, инклюзивті діни білім беру саласында өзіндік әлеуеті мен бірқатар мәселелерге ие. Елдегі діни білім беру жүйесінің қазіргі жағдайын инклюзивтілік тұрғысынан қарастыру, оның артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау – ғылыми әрі әлеуметтік тұрғыдан маңызды.

Осы мақалада инклюзивті діни білім берудің теориялық негіздері қарастырылады, Қазақстан жағдайындағы ерекшеліктері мен кедергілері сарапталады, сондай-ақ көпұлтты қоғам контекстінде даму әлеуеті мен ұсыныстар ұсынылады. Мақаланың мақсаты – Қазақстандағы инклюзивті діни білім берудің жай-күйін кешенді түрде талдау, өзекті мәселелерін айқындау және оны дамытуға бағытталған ғылыми негізделген ұсыныстар беру.

Инклюзивті білім беру – бұл мүмкіндігі шектеулі немесе әлеуметтік жағынан осал топтарға жататын азаматтардың білім алу құқықтарын шектеусіз қамтамасыз етуге бағытталған әдіснама. БҰҰ Бала құқықтары туралы конвенциясы мен ЮНЕСКО-ның Salamanca декларациясы инклюзивті білім беруді әмбебап құқық ретінде мойындайды. Қазақстан Республикасы да бұл бастамаларды қолдап, инклюзивті білім беру принциптерін ұлттық заңнамаға енгізіп отыр (мысалы, «Білім туралы» Заң, «Адам құқықтары туралы» Концепциялар және т.б.).

Діни білім беру – рухани құндылықтарды, сенім негіздерін және этикалық нормаларды оқытуға бағытталған білім беру саласы. Оның мақсаты – тұлғаның діни санасын қалыптастыру, діни дәстүрлер мен моральдық нормаларды меңгеруге мүмкіндік беру. Бұл білім беру түрі тек діни қызметкерлерді дайындауға емес, жалпы қоғамның рухани дамуына да ықпал етеді [1, 351 б.].

Инклюзивті діни білім берудің ерекшеліктері – оның барлық адамға тең қолжетімді болуын қамтамасыз етуінде. Бұл дегеніміз, физикалық, психологиялық немесе әлеуметтік кедергілерге қарамастан, әрбір адам діни білім алу құқығына ие болуы керек. Мұндай білім беру нысаны ерекше қажеттіліктері бар тұлғаларға бейімделген оқу әдістемелерін, арнайы мамандарды, қолжетімді инфрақұрылымды және рухани ортада қолдауды қажет етеді.

Қазақстанның көпұлтты және көпконфессиялы құрылымы инклюзивті діни білім берудің өзіндік ерекшеліктерін тудырады. Елде ислам, православие, католицизм, протестанттық және басқа да діни конфессиялар қатар өмір сүреді. Бұл конфессиялар өз білім беру институттарын дамытып, діни сананы тәрбиелеуге бағытталған. Алайда, діни білімнің инклюзивтілігі, яғни ерекше қажеттіліктері бар тұлғалар үшін қолжетімділігі мәселесі әлі де жүйелі зерттеуді қажет етеді. Қоғамдағы кейбір діни ұстанымдардың инклюзивтік қағидалармен сәйкестігі туралы да пікірталастар бар [2, 61 б.].

Қазақстан Республикасының құқықтық базасы діни сенім бостандығын және білім алуға тең мүмкіндік ұстанымдарын мойындайды. Конституция, «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Заң, сондай-ақ «Білім туралы» Заң мен инклюзивті білімге қатысты нормативтік құжаттар білім беру жүйесінде кемсітушілікке жол бермеуге бағытталған. Алайда инклюзивтілік қағидаларының діни білім беру саласына нақты әрі толыққанды енгізілуі әзірге жеткіліксіз.

Еліміздегі діни білім беру мекемелерінің қызметін негізінен ислам, православие және католик конфессиялары жүзеге асырады. Ислам бағытында медреселер мен теологиялық колледждер жұмыс істесе, православие және католик шіркеулерінің семинариялары мен теологиялық орталықтары да бар. Протестанттық ұйымдар аясында діни сауат ашу жұмыстары жүзеге асырылуда. Дегенмен, инклюзивтілік мәселесі бұл құрылымдарда жүйелі сипат алмаған. Мүмкіндігі шектеулі жандарға бейімделген оқу бағдарламалары сирек кездеседі, ал инфрақұрылым мен әдістеме көбіне жалпы білім алушыларға арналған [3, 125 б.].

Көптеген діни оқу орындары физикалық қолжетімділікке қатысты қазіргі талаптарға сай емес. Көру немесе есту қабілеті бұзылған тұлғаларға арналған арнайы құралдар мен бейімделген оқулықтар іс жүзінде жоқ. Инклюзивті оқыту әдістерін меңгерген мамандар саны шектеулі. Мұндай жағдайлар ерекше қажеттіліктері бар азаматтардың діни білім алуына айтарлықтай тосқауыл тудырады.

Кесте 1 – Қазақстандағы негізгі діни конфессиялар бойынша инклюзивті білім беру жағдайы

Конфессия	Мекемелер	Инклюзивтілік	Инфрақұрылым	Мәселелер
Ислам	Медресе, колледж	Орташа	Шектеулі	Кадр мен әдістеме тапшылығы
Православие	Семинария	Төмен	Ішінара бар	Материалдық база әлсіз
Католик	Катехизис мектебі	Төмен	Жоқ	Ерекше қажеттіліктер ескерілмейді
Протестант	Киелі кітап курстары	Әртүрлі	Онлайн бар	Жүйелілік жоқ

Инклюзивті діни білім берудің кеңінен дамуына бірқатар құрылымдық және әлеуметтік тосқауылдар кедергі келтіруде. Біріншіден, көптеген оқу мекемелерінің материалдық-техникалық мүмкіндіктері инклюзивті оқыту талаптарын толық қамтамасыз ете алмайды. Арнайы сыныптар, бейімделген оқу құралдары және қолжетімді ортаға қойылатын талаптар көп жағдайда орындалмаған.

Екіншіден, кадрлық әлеуеттің жеткіліксіздігі өзекті мәселе болып отыр. Діни білім беру ұйымдарында арнайы педагогика немесе инклюзивті әдістер бойынша біліктілігі бар оқытушылардың жетіспеуі – оқу сапасын төмендетеді. Бұл мәселе әсіресе өңірлік оқу орындарында анық сезіледі [4, 35 б.].

Үшіншіден, қоғамда ерекше қажеттіліктері бар азаматтарға қатысты қалыптасқан теріс көзқарастар мен әлеуметтік стигмалар да бұл саланың дамуын тежейді. Діни қауымдастықтардың барлығы бірдей инклюзивтілік ұстанымдарын толық қабылдап, белсенді түрде енгізіп отырған жоқ. Кей жағдайларда, мұндай бастамалар қосымша жүктеме ретінде қабылданады немесе тек формалды сипатта ғана жүзеге асады.

Төртіншіден, қаржыландыру тапшылығы мен мемлекеттік деңгейдегі жүйелі қолдаудың болмауы – инклюзивті діни білім беруді дамытудың басты кедергілерінің бірі. Қолда бар ресурстар негізінен негізгі қажеттіліктерге бағытталып, инклюзивтілікке қатысты бастамалар жиі екінші кезекке ысырылып жатады. Көптеген оқу орындары мұндай жобаларды тек халықаралық ұйымдар немесе жеке демеушілердің көмегімен жүзеге асыруға мәжбүр [5, 85 б.].

Қазақстанда инклюзивті діни білім беру саласын дамытуға қажетті әлеуметтік және институционалдық алғышарттар бар.

Бұл әлеуетті тиімді іске асыру үшін, ең алдымен, мемлекеттік құрылымдар, діни ұйымдар және азаматтық қоғам институттары арасындағы үйлесімді серіктестікті жолға қою қажет. Мұндай үшжақты өзара іс-қимыл инклюзивті білім беру идеологиясын діни оқу орындарының ішкі құрылымдары мен оқу бағдарламаларына жүйелі түрде енгізуге мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы технологиялық мүмкіндіктер, әсіресе цифрлық оқыту форматтары, инклюзивтілікті қамтамасыз етудің пәрменді құралына айналып отыр. Онлайн платформалар арқылы берілетін қашықтықтан діни білім, ерекше қажеттіліктері бар тұлғалар үшін қолжетімділікті арттырып қана қоймай, оқыту үдерісін жеке қажеттіліктерге бейімдеуге де жағдай жасайды. Бұл ретте бейімделген мультимедиялық ресурстарды әзірлеу – басым бағыттардың бірі.

Халықаралық тәжірибені ғылыми тұрғыда зерделеу және локализациялау да маңызды. Түркия, Индонезия және Малайзия секілді мемлекеттер инклюзивті діни білім беру саласында институционалдық моделдер қалыптастырған. Бұл елдердегі тәжірибені қазақстандық контексте бейімдеу арқылы кадр даярлау, инфрақұрылымды бейімдеу және әдістемелік қамтамасыз ету ісінде сапалы өзгерістерге қол жеткізуге болады.

Арнайы білім беру қажеттіліктерін ескеретін кешенді оқу бағдарламаларын әзірлеу – ұзақ мерзімді даму стратегиясының өзегін құрайды. Мұндай бағдарламаларда инклюзивті педагогика мен діни білімнің мазмұны өзара интеграцияланып, түрлі форматта – мәтіндік, аудиовизуалдық және цифрлық құралдар арқылы ұсынылуы тиіс. Бұл білім алушылардың танымдық ерекшеліктерін ескеруге және білім беру теңдігін қамтамасыз етуге сеп болады.

Жүргізілген талдау Қазақстандағы инклюзивті діни білім беру жүйесінің қалыптасу сатысында екенін және оның институционалдық негіздері әлі де толыққанды жетілмегенін көрсетті. Құқықтық және әлеуметтік алғышарттар бұл бағытта даму мүмкіндіктерін ашып отырғанымен, іс жүзіндегі қолдану тетіктері мен ресурстық базаның әлсіздігі бұл әлеуеттің толық іске асуына кедергі келтіруде.

Инклюзивті діни білім беру – тек білім беру саласына тән міндет қана емес, ол әлеуметтік инклюзия мен азаматтық теңдікті нығайтудың да пәрменді құралы. Осы тұрғыдан алғанда, ұсынылған даму бағыттары – институционалдық ынтымақтастықты кеңейту, цифрлық технологияларды кеңінен қолдану, халықаралық

тәжірибені бейімдеу және бейімделген бағдарламалар әзірлеу – саланы жаңғыртудың негізін құрай алады.

Алайда зерттеу шеңбері кейбір шектеулермен сипатталады. Атап айтқанда, талдау негізінен нормативтік-құқықтық база мен ашық дереккөздерге сүйенді. Эмпирикалық материалдың шектеулілігі аймақтық ерекшеліктер мен нақты оқу орындарының тәжірибесін терең зерделеуге мүмкіндік бермеді. Алдағы зерттеулерде сапалық және сандық әдістерді үйлестіре отырып, инклюзивті діни білім алушылардың, оқытушылардың және дін қызметкерлерінің көзқарастарын талдауға баса назар аудару қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Кенжеғалиева, Б. Заманауи сабақты жаңартылған білім беру мазмұны аясында қарастыру. – Атырау: ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігі, Атырау университеті, 2024. – 351 б.

2 Турекулова, Н. А., Жамбусинов, С. Б. Мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпыға білім беретін ортаға бейімдеу мен тұлғаның интеллектуалдық даму ерекшеліктері. – Шымкент: М. Әуезов атындағы университет, 2021. – 61 б.

3 Мурзағалиева, Б. К., Зарубаева, Б. М. Инклюзивный подход к образованию детей с особыми образовательными потребностями. // ҚазҰПУ халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Алматы, 2017. – С. 120–124.

4 Сағатбекқызы, Ж. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды қоғамға бейімдеудегі әлеуметтік педагогтың психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жұмыстары. // ЕҰУ. Әлеуметтік педагогика журналы, 2020. – № 2. – Б. 33–41.

5 Далиева, Ф. Т. Инклюзивті білім беру жүйесіндегі инновациялық қызметтің ұйымдастырылуы. // Ғылыми-педагогикалық журнал. – RMEBRK, 2024. – № 1. – Б. 85–90.

**ПАВЛОДАР ЖӘНЕ ОНЫҢ МАҢАЙЫН
КӨГАЛДАНДЫРУДА ТЕРЕК, ҚАЙЫҢ ЖӘНЕ
ТАЛДЫ ПАЙДАЛАНУ: ДЕКОРАТИВТІК ҚАСИЕТТЕРІ
МЕН ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МАҢЫЗЫ**

ХУАНДАГ А.
ОРЖОШ-401 тобының студенті,
Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Павлодар өңірі – Қазақстанның солтүстік-шығыс бөлігінде орналасқан, табиғаты ерекше аймақтардың бірі. Бұл өңірдің климаттық жағдайы континенттік сипатта болып келеді: қысы суық әрі ұзақ, жазы ыстық және құрғақ. Осындай климаттық ерекшеліктер көгалдандыру мен ағаш отырғызу жұмыстарында өсімдік түрлерін дұрыс таңдауды қажет етеді. Павлодар мен оның маңайында жиі кездесетін және кеңінен қолданылатын ағаш түрлері – терек, қайың және тал. Бұл ағаштар тек табиғи сән беріп қана қоймай, экологиялық тұрғыдан да үлкен маңызға ие.

Терек (*populus*) – Павлодар қаласында ең көп отырғызылатын ағаштардың бірі. Оның тез өсетін қасиеті мен ауадағы зиянды заттарды сіңіру қабілеті жоғары бағаланады. Терек желден қорғайтын, көлеңке түсіретін және шаң-тозаңды азайтатын ерекше өсімдік. Сонымен қатар, теректің тамыр жүйесі жер асты ылғалын жақсы пайдаланады, сондықтан ол қалалық және өндірістік аймақтарда жақсы өсіп, экологиялық ортаны жақсартады. Теректің жапырақтары жаз мезгілінде ауаны оттегімен байытады, ал күзде сарғайған кезде қаланың сәнін келтіріп, ерекше табиғи көрініс қалыптастырады.

Қайың (*betula*) – сұлулығымен және төзімділігімен танымал ағаш. Павлодар облысының солтүстігінде және Ертіс өзенінің бойында қайың тоғайлары жиі кездеседі. Қайыңның ақ діңі мен нәзік жапырақтары көркемдік әсер береді, сондықтан ол ландшафтық дизайнда жиі қолданылады. Қайыңның басты артықшылығы – оның экологиялық қасиеттерінде. Бұл ағаш ауадағы көмірқышқыл газын жақсы сіңіріп, оны оттегіне айналдырады, сол арқылы қаланың ауасын тазартады. Сондай-ақ, қайың жердің үстіңгі қабатын бекітіп, эрозияның алдын алады. Қайың ағашының көлеңкесінде ылғал сақталып, топырақтың микроклиматы тұрақтанады.

Тал (*salix*) – Ертіс өзенінің жағалауларында, көл маңайында және ылғалды жерлерде жиі кездесетін ағаш түрі. Павлодар өңірінің су көздерін қорғауда талдың маңызы зор. Оның ұзын әрі

икемді бұтақтары судың буға айналуын баяулатып, жағалаудың бұзылмауына ықпал етеді. Сонымен қатар, тал ағашының тамыр жүйесі өте мықты, ол су жағалауларындағы топырақты ұстап тұрады. Талдың жасыл түсті жапырақтары мен нәзік бұтақтары қала саябақтарына ерекше әсемдік береді. Талдың тағы бір экологиялық артықшылығы – ол өндіріс орындарының маңайында өссе, ауыр металл бөлшектерін сіңіріп, ауа мен суды тазартуға көмектеседі.

Павлодар қаласының көгалдандыру жүйесінде осы үш ағаш түрін үйлесімді пайдалану экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етеді. Терек қалалық аймақтарда желден және шуылдан қорғайтын белдеулер ретінде отырғызылса, қайың тұрғын аудандар мен демалыс саябақтарында декоративтік элемент ретінде қолданылады. Ал тал өзен, көл және арық бойларын көгалдандыруда ерекше рөл атқарады. Бұл үш ағаш түрінің табиғи үйлесімі Павлодардың климаттық жағдайына жақсы бейімделген және экологиялық тепе-теңдікті сақтауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, ағаш отырғызу тек табиғатты көркейту мақсатында ғана емес, тұрғындардың өмір сүру сапасын жақсарту үшін де маңызды. Ғалымдардың зерттеулері бойынша, ағаштар көп отырғызылған аудандарда температура біршама төмен болып, жаз мезгілінде ауа ылғалдырақ болады. Бұл тұрғындардың денсаулығына да оң әсер етеді. Павлодардағы көгалдандыру бағдарламаларында терек, қайың және талдың жаңа түрлерін отырғызу, оларды күтіп-баптау және жүйелі жаңарту экологиялық қауіпсіздікті арттырады.

Қорытындылай келе, Павлодар және оның маңайын көгалдандыруда терек, қайың және тал ағаштарының алатын орны ерекше. Бұл ағаштар табиғи көркемдік беріп қана қоймай, ауа сапасын жақсартады, топырақты қорғайды және экожүйенің тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Әрбір ағаш отырғызу – болашақ ұрпақ үшін таза ауа мен жасыл табиғат сыйлау болып табылады. Сондықтан Павлодар өңірінде көгалдандыру ісін дамытып, терек, қайың және тал сияқты ағаш түрлерін кеңінен қолдану – экологиялық тұрғыдан маңызды әрі әлеуметтік маңызы жоғары іс.

Павлодар өңірінде көгалдандыру мәселесі соңғы жылдары ерекше мәнге ие болып отыр. Өнеркәсіп орындарының көптігі, автокөліктер санының артуы және климаттың өзгеруі нәтижесінде ауа сапасы төмендеп, экологиялық жағдай күрделене түсуде. Осы тұрғыда қала аумағын көгалдандыру, яғни терек, қайың және тал секілді жергілікті климатқа бейім ағаш түрлерін көбейту – табиғатты қорғаудың және қалалық ортаны жақсартудың ең тиімді

жолдарының бірі болып саналады. Көгалдандыру – бұл тек сәндік шара ғана емес, ол халықтың өмір сүру сапасына, денсаулығына және психологиялық жағдайына тікелей әсер ететін маңызды экологиялық процесс.

Павлодар қаласында жүргізілген зерттеулер көрсеткендей, ағаштар көп отырғызылған аудандарда ауа температурасы 2–3 градусқа төмендейді, ал ауадағы шаң мен зиянды бөлшектердің мөлшері бірнеше есе азаяды. Бұл, әсіресе, өнеркәсіп аймақтарында үлкен рөл атқарады. Терек, қайың және тал ағаштарының жапырақтары ауадағы көмірқышқыл газын сіңіріп, оттегін бөледі. Бір ересек ағаш жылына шамамен 100 кг көмірқышқыл газын сіңіре алады, бұл он шақты адамның тыныс алу қажеттілігіне тең. Сондықтан Павлодар қаласының экожүйесінде ағаштардың орны өте маңызды.

Терек ағашының тағы бір артықшылығы – оның шаң мен түтінді өз бойына жинау қасиеті. Өнеркәсіптік аймақтарда, жол жиегінде және тұрғын аудандарда терек отырғызу ауаны тазартып қана қоймай, шуды азайтады. Терек жел бағытын өзгертеді және шаңның таралуын тежейді. Бұл қасиеттері арқасында терек қала көшелерінің бойында, зауыт маңында және жаңа тұрғын үй аудандарында ерекше қолданылады. Кейде теректің мамығы кей тұрғындарға қолайсыздық тудыруы мүмкін, дегенмен соңғы жылдары Павлодарда мамықсыз сорттары кеңінен отырғызылып келеді. Бұл көгалдандыру ісін одан әрі жетілдіруге мүмкіндік беріп отыр.

Қайың ағашының да экологиялық және эстетикалық маңызы жоғары. Ол табиғи сұлулығымен қатар, атмосфералық ластануға төзімділігімен ерекшеленеді. Қайың тамыр жүйесі арқылы топырақтың ылғалдылығын сақтап, оның құнарлылығын арттырады. Бұл өз кезегінде айналасындағы өсімдіктердің өсуіне қолайлы жағдай туғызады. Қайың ормандары мен аллеяларының арқасында Павлодар маңының микроклиматы жұмсарып, желдің күші азаяды. Сонымен қатар, қайың орманы – көптеген құстар мен жануарлардың мекені. Демек, қайың ағашы тек қала көркін арттырып қана қоймай, табиғи биоауантүрлілікті де сақтауға ықпал етеді.

Тал ағашының рөлі ерекше, себебі ол көбіне өзен, көл, арық жағалауларын бекіту мақсатында отырғызылады. Ертіс өзенінің бойындағы тал тоғайлары жағалауды эрозиядан қорғайды және су экожүйесінің тұрақтылығын сақтайды. Талдың жапырақтары мен бұтақтары ылғалды жақсы сақтап, айналасындағы ауаны

салқындатады. Бұл қасиет жаз айларында өзен маңында серуендейтін адамдар үшін қолайлы микроклимат қалыптастырады. Сонымен қатар, тал өсімдігі өндірістік ластаушы заттарды, ауыр металдарды өз бойына сіңіріп, табиғи сүзгі қызметін атқарады. Бұл қасиеттер Павлодар сияқты өнеркәсіп дамыған өңір үшін өте маңызды.

Қазіргі уақытта Павлодар қаласының әкімдігі көгалдандыру саясатын жүйелі түрде жүзеге асырып келеді. Мектептер мен балабақшалар аумағында, жаңа тұрғын аудандар мен демалыс саябақтарында ағаш отырғызу акциялары ұйымдастырылуда. Бұл шаралар экологиялық мәдениетті арттыруға және жастардың табиғатқа деген сүйіспеншілігін қалыптастыруға бағытталған. Әсіресе, «Жасыл Павлодар», «Ағаш отырғызу күні» сияқты қоғамдық бастамалар экологиялық қозғалыстардың дамуына жол ашты. Мұндай жобалар тек ағаш санын көбейтумен шектелмей, олардың күтіміне, суарылуына және қорғалуына да назар аударады.

Сонымен қатар, көгалдандыру тек эстетикалық мақсатта емес, экономикалық тұрғыдан да тиімді. Ағаштар қаланың микроклиматын реттеу арқылы энергия үнемдеуге септігін тигізеді. Мысалы, ағаш көлеңкесінде орналасқан үйлерде жаз айларында кондиционер қолдану қажеттілігі азаяды. Бұл өз кезегінде электр қуатын үнемдеуге мүмкіндік береді. Ал қыс мезгілінде ағаш белдеулер желдің жылдамдығын төмендетіп, ғимараттардың жылу жоғалтпауына ықпал етеді. Демек, көгалдандыру – ұзақ мерзімді экологиялық әрі экономикалық инвестиция.

Болашақта Павлодар қаласының жасыл аймақтарын кеңейту үшін жергілікті флораға бейімделген жаңа ағаш түрлерін енгізу, ғылыми зерттеулер жүргізу және экологиялық мониторингті дамыту қажет. Университеттер мен ғылыми орталықтар осы бағытта белсенді жұмыс атқаруы тиіс. Мысалы, Торайғыров университетінің биология факультетінде ағаштардың өсу ерекшеліктерін, олардың ауа тазарту қабілеттерін және жергілікті климатқа бейімделуін зерттейтін ғылыми жобаларды кеңейту ұсынылады.

Қорыта келгенде, Павлодар және оның маңайын көгалдандыруда терек, қайың және тал ағаштарын пайдалану – аймақтың экологиялық тепе-теңдігін сақтау мен тұрғындардың өмір сапасын арттырудың маңызды кепілі. Бұл ағаш түрлері табиғаттың өзіндік тепе-теңдігін қамтамасыз етіп, қаланың микроклиматын жақсартады, ауаны тазартады және адамдарға эстетикалық ләззат сыйлайды. Табиғатты қорғау – әр азаматтың борышы, ал ағаш отырғызу – сол борышты атқарудың ең қарапайым әрі ең маңызды жолы. Павлодардың

болашағы жасыл белдеулермен, гүлденген саябақтармен және экологиялық таза ортамен тығыз байланысты. Сондықтан бүгін отырғызылған әрбір терек, қайың және тал ертенгі ұрпаққа аманат етілген табиғи байлық болып қала бермек.

Павлодар қаласының көгалдандыру бағытындағы стратегиялық дамуы өңірдің экологиялық болашағына тікелей әсер етеді. Соңғы онжылдықта ауа райының тұрақсыздануы, қуаңшылықтың жиілеуі мен экологиялық тепе-теңдіктің бұзылуы жасыл желектердің рөлін бұрынғыдан да маңызды етті. Сол себепті Павлодар мен оның маңайындағы экологиялық жағдайды жақсарту мақсатында ағаш отырғызу бағдарламаларына ерекше көңіл бөлінуде. Терек, қайың және тал ағаштарын дұрыс үйлестіріп отырғызу арқылы аймақтың табиғи көрінісін көркейтіп қана қоймай, ауа сапасын, жердің құнарлылығын және тұрғындардың өмір сүру жағдайын жақсартуға болады.

Көгалдандырудың тиімді болуы үшін ағаш түрлерін климаттық ерекшеліктерге сай таңдау өте маңызды. Павлодар облысында жаз айлары ыстық әрі құрғақ болғандықтан, ылғал сүйгіш ағаштар су көздерінің маңайына отырғызылады. Мысалы, тал ағашы Ертіс өзенінің жағасында және суармалы каналдар бойында жақсы өседі. Ал терек пен қайың қалалық көшелердің бойында, саябақтарда және тұрғын үйлердің маңайында өсіріледі. Әрбір ағаш түрі өзінің экологиялық рөлін атқара отырып, жалпы жасыл жүйенің бөлігіне айналады.

Қазіргі таңда Павлодар қаласында көгалдандыру жұмыстары тек әкімдік бастамасымен ғана емес, тұрғындардың да белсенді қатысуымен жүзеге асып келеді. Көптеген мектептер мен жоғары оқу орындарында «Жас экологтар» және «Жасыл қала» атты еріктілер қозғалыстары құрылып, жастар өз қолымен ағаш отырғызуға қатысуда. Мұндай іс-шаралар жас буынның табиғатқа жауапкершілікпен қарауын тәрбиелейді. Сонымен қатар, бұл бастама қала тұрғындарына табиғи ортаны қорғаудың маңызын түсіндіруде үлкен рөл атқарады.

Терек, қайың және тал ағаштарының биологиялық ерекшеліктерін ескеріп отырғызу көгалдандыру жұмысының сапасын арттырады. Теректің тамыры тереңге кетіп, топырақты бекітеді, ал қайың тамыры топырақтың үстінгі қабатында орналасып, оны қорғайды. Тал тамыры су маңындағы жерлерді нығайтып, эрозиядан сақтайды. Осылайша, бұл ағаш түрлері өзара бірін-бірі толықтырып, табиғи экологиялық тепе-теңдік қалыптастырады.

Экологиялық тұрғыдан алғанда, Павлодар қаласының ауа сапасын жақсартуда ағаштардың әсері зор. Терек пен қайың жапырақтарының бетінде шаң-тозаң, түтін және зиянды бөлшектер жабысып қалады, бұл өз кезегінде ауаның тазалығын қамтамасыз етеді. Ал тал ағашы ауыр металдарды бойына сіңіру қабілетіне ие, сондықтан ол өндірістік аймақтар маңында табиғи сүзгі қызметін атқарады. Павлодардағы көптеген өнеркәсіп нысандарының айналасында дәл осы мақсатта тал мен терек отырғызылған. Мұндай жасыл аймақтар қала экологиясын жақсартумен қатар, өндіріс қызметкерлеріне демалыс аймағын да қалыптастырады.

Көгалдандыру тек экологиялық емес, сонымен бірге мәдени және әлеуметтік мәнге де ие. Жасыл желектер адам психикасына жағымды әсер етеді, күйзеліс пен шаршауды азайтады. Павлодар қаласындағы Орталық мәдениет және демалыс саябағы, «Ертіс жағалауы», «Жасыл белдеу» аймақтары тұрғындардың сүйікті демалыс орындарына айналды. Бұл аймақтарда терек пен қайыңның көлеңкесінде серуендеу, тал ағашының арасындағы өзен бойымен жүру қала тұрғындарына табиғатпен үйлесімді өмір сүрудің мүмкіндігін береді.

Экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін Павлодар өңірінде көгалдандыру саясаты ғылыми негізде жүргізілуі қажет. Торайғыров университетінің биология және экология саласындағы мамандары жергілікті өсімдіктердің өсу қарқыны мен олардың ауа мен топыраққа әсерін зерттеп, климатқа төзімді терек пен талдың жаңа гибрид түрлерін өсірумен айналысуда. Сонымен қатар, ағаштарды дұрыс күтіп-баптау, суару және зиянкестерден қорғау шаралары да маңызды. Соңғы жылдары Павлодарда тамшылатып суару жүйелері енгізіліп, саябақтарда экологиялық бақылау жұмыстары күшейтілуде, бұл ағаштардың өмір сүру ұзақтығын арттыруға мүмкіндік береді.

Павлодар және оның маңайын көгалдандыру табиғат пен адамның үйлесімін көрсетеді. Терек, қайың және тал тек сәндік элементтер емес, олар экологиялық тепе-теңдікті сақтап, қаланың көркін арттырады және болашақ ұрпаққа таза табиғат мұрасын қалдырады. Павлодардың көгалдандыру тәжірибесі республика бойынша үлгі бола алады, өйткені мұнда экологиялық мәдениетті қалыптастыру мен жасыл белдеулерді кеңейтуге ерекше мән беріледі. Табиғатты аялау – өңірдің тұрақты дамуының негізгі шарты болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1 Абдрахманов, Е. Қ. Қазақстанның орман ресурстары және экологиялық маңызы. – Алматы: Қазақ университеті, 2018. – 256 б.
- 2 Бекенов, С. Т. Экология негіздері және табиғатты қорғау. – Павлодар: Торайғыров университеті баспасы, 2020. – 198 б.
- 3 Жұмабекова, А. Н. Қала экологиясы және көгалдандыру жүйесі. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021. – 214 б.
- 4 Қожахметова, Л. М. Қазақстан қалаларын көгалдандырудың ғылыми негіздері. – Алматы: Экос, 2019. – 174 б.
- 5 Сүлейменов, Б. Ә. Павлодар облысының табиғи-экологиялық ерекшеліктері. – Павлодар: Кереку, 2017. – 233 б.
- 6 Мұхамедқалиева, Р. С. Дендрология және ландшафтық дизайн негіздері. – Алматы: Білім, 2022. – 220 б.
- 7 Торайғыров университеті. Павлодар өңірінің көгалдандыру жобалары бойынша ғылыми зерттеу есебі. – Павлодар, 2023. – 85 б.
- 8 ҚР Экология және табиғи ресурстар министрлігі. Жасыл Қазақстан ұлттық жобасы: ресми есеп. – Астана, 2022. – 64 б.

МУЗЫКАЛЬНО-ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ ЧЕРЕЗ ПРОЦЕСС ХОРОВОГО ПЕНИЯ

ШАПАГАТОВА С. С.

магистрант, Павлодарский педагогический университет имени Әлкей
Марғұлан, преподаватель специальных дисциплин
(хоровое дирижирование), ГУ «Комплекс
«Музыкальный колледж-музыкальная
школа-интернат для одаренных детей», г. Павлодар

Музыкально-эстетическое развитие является необходимым условием для формирования эстетической культуры современного школьника. Постигание духовных ценностей музыкального искусства является фактором чувственного, образного познания жизни и гармоничного развития личности. Эстетическая направленность личности является показателем социальной зрелости и культуры человека, где его отношение к музыке, выступает одним из важнейших компонентов эстетического воспитания.

С одной стороны тема музыкально-эстетического воспитания детей давно широко и глубоко изучена со всех сторон, со всех аспектов в музыкальном обществе, к этой теме обращалось множество педагогов и психологов. Но с другой стороны все

идет, все меняется: новые условия обучения, новые условия воспитания, изменяющееся законодательство не позволяют нам расслабляться, и время вносит определенные коррективы, и, действительно, мы возвращаемся к уже достаточно широко и хорошо изученным вопросам. В советское время вопросам музыкально-эстетического воспитания уделялось большое внимание, этому свидетельствует большое количество научных трудов советских педагогов. В 90-е годы прошлого века качество обучения в Казахстане имело устойчивую тенденцию к снижению. С началом экономического развития правительство республики начало проводить образовательные реформы. С 1999 года был осуществлен переход на новую систему обучения, соответствующую международной классификации, рекомендованной ЮНЕСКО. Отсюда вытекает третий аспект актуальности рассматриваемой темы – сегодня происходит некоторое изменение ракурса рассмотрения эстетического воспитания и смещение основной цели и задач, которые стоят перед вопросом музыкально-эстетического воспитания в сторону музыкального воспитания, музыкального развития и формирования музыкальной культуры.

Рассмотрим основные вопросы в русле музыкально-эстетического воспитания, зачем вообще в целом нужно заниматься музыкально-эстетическим воспитанием, почему его нужно воспитывать в детях, что может дать ребенку музыкально-эстетическое воспитание через процесс хорового пения и в чем его эффективность.

Что такое музыкально-эстетическое воспитание и чем оно отличается от процесса музыкального воспитания и процесса формирования музыкальной культуры? Первые упоминания в педагогике о музыкально-эстетических средствах воздействия на ребенка были на стыке эпох XIX и XX веков, когда прогрессивно-демократическая общественность стала говорить о необходимости всеобщего воспитания, образования, о том, что образование должно быть гуманным и достаточная доля там должна быть отведена средствам определенного художественного, эстетического воздействия на ребенка. Такие цели вызвали интерес педагогов к вопросам эстетического воспитания, стали появляться первые методики, технологии музыкально-эстетического воспитания, которые в дальнейшем преобразовались в целые системы воспитания. Первые исследования стали подтверждать, что они эффективны для художественного и эстетического воспитания детей

и молодежи. Педагоги, занимаясь эстетическим, художественным воспитанием, говоря с детьми об эстетике, о прекрасном, применяя определенный узкий спектр воздействия на ребенка, достигали в целом задач процессов воспитания и обучения: формировании личности ребенка, социализации личности. Таким образом музыкально-эстетические средства воспитания личности могут применяться как в общем массовом воспитании, так и конкретно в узко направленном художественном воспитании.

В наше время проблема эстетического воспитания, развития личности, формирования ее эстетической культуры – одна из важнейших задач, стоящей перед организациями образования. Одной из позиций музыкально-эстетического воспитания является направленность на приобщение школьников к мировой культуре и к собственным национальным традициям.

Д. С. Лихачев писал: «Массовой культуре, с завидной энергией вторгающейся в нашу жизнь, следует противопоставить высокую культуру, имеющую народную, эмоциональную основу - в том одна из задач эстетического и нравственного воспитания».

Указанная проблема достаточно полно разработана в трудах русских и зарубежных педагогов, психологов. Среди них Д. Н. Джолла, Д. Б. Кабалевский, Д. С. Лихачев, А. С. Макаренко, Б. М. Неменский, В. А. Сухомлинский, В. Н. Шацкая и другие.

Казахские ученые, философы и педагоги, такие как Абай Кунанбаев, Ыбырай Алтынсарин, Шокан Уалиханов, Ахмет Жубанов широко раскрывали проблему эстетического воспитания. Также известны учебные пособия, монографии и статьи современных казахстанских музыкантов, педагогов, среди которых П. Момынұлы, Ж. Б. Шокаманова, А. С. Шадиярова, Р. Н. Наурызбаева, Б. Ж. Кокумбаева, А. А. Сметова, А. Б. Мукашева, Г. Г. Ахметова, Р. К. Дюсембинова, Т. А. Букирова, С. Узакбаева.

В чем различие между музыкальным воспитанием и музыкально-эстетическим воспитанием?

Музыкальное воспитание и музыкально-эстетическое воспитание – это два связанных, но различных понятия в области образования и воспитания.

В музыкальном воспитании основное внимание уделяется развитию музыкальных навыков и умений. Это включает в себя обучение игре на музыкальных инструментах, вокалу, музыкальной теории, а также развитие слуха и ритма.

Цель музыкального воспитания – формирование у детей и молодежи способности воспринимать, исполнять и создавать музыку. Оно может включать в себя как практическое, так и теоретическое обучение.

Музыкально-эстетическое воспитание – это более широкое понятие, которое включает в себя не только развитие музыкальных навыков, но и формирование эстетического восприятия музыки и искусства в целом.

Музыкально-эстетическое воспитание направлено на развитие чувства прекрасного, эмоциональной отзывчивости, критического мышления и культурной осведомленности. Оно включает в себя анализ музыкальных произведений, понимание их контекста, а также воспитание вкуса и эстетических предпочтений.

Таким образом, музыкальное воспитание фокусируется на практических аспектах музыки, тогда как музыкально-эстетическое воспитание охватывает более широкий спектр, включая эмоциональное и эстетическое восприятие искусства.

Какие задачи ставит музыкально-эстетическое воспитание?

Музыкально-эстетическое воспитание ставит перед собой несколько ключевых задач, направленных на развитие личности и формирование эстетического восприятия. Вот некоторые из них:

1. Формирование эстетического восприятия:

- развитие способности воспринимать и оценивать музыкальные произведения, а также другие виды искусства;
- воспитание чувства прекрасного и умения различать эстетические качества музыки.

2. Развитие эмоциональной отзывчивости:

- способствование развитию эмоциональной реакции на музыку и искусство, что помогает глубже понимать и переживать произведения.

3. Обогащение культурного опыта:

- ознакомление с различными музыкальными стилями, жанрами и традициями, что способствует расширению культурного кругозора.

4. Формирование критического мышления:

- развитие способности анализировать и интерпретировать музыкальные произведения, а также формулировать собственное мнение о них.

5. Стимулирование творческой активности:

- поощрение к созданию собственных музыкальных произведений, импровизации и экспериментированию с различными музыкальными формами.

6. Воспитание нравственных и этических ценностей:

- формирование у детей и молодежи понимания роли музыки и искусства в жизни общества, их влияния на моральные и этические нормы.

7. Развитие коммуникативных навыков:

- способствование взаимодействию и сотрудничеству в музыкальной деятельности, что помогает развивать навыки общения и командной работы.

8. Поддержка личностного роста:

- помощь в формировании уверенности в себе и самовыражения через музыку и искусство.

Эти задачи направлены на всестороннее развитие личности, способствующее гармоничному сочетанию музыкальных, эстетических и культурных аспектов в жизни человека.

Одним из самых доступных видов музыкального исполнительства является пение. С давних времён пение – результат исключительного состояния души человека. Песенное творчество казахского народа очень богато. В духовной жизни казахского народа большое место отводилось певческому искусству, песни были широко распространены в повседневной жизни. Передаваемые от поколения к поколению, они помогали формировать у молодого поколения добрые чувства, высокие эстетические вкусы. Но гораздо большее воздействие на слушателя оказывает хоровое пение: оно развивает художественный вкус детей, расширяет и обогащает их музыкальный кругозор, способствует повышению культурного уровня. Занятия в коллективе оказывают большое влияние на формирование характера ребёнка. Хоровое пение является важным инструментом музыкально-эстетического воспитания детей, так как оно сочетает в себе множество аспектов, способствующих развитию личности ребенка. Вот несколько ключевых моментов, которые подчеркивают значимость хорового пения в этом контексте:

- развитие музыкальных навыков. Хоровое пение помогает детям развивать слух, ритм, интонацию и вокальные навыки. Это способствует формированию музыкального восприятия и понимания.

- социальные навыки. Участие в хоре учит детей работать в команде, слушать друг друга и взаимодействовать. Это развивает

навыки сотрудничества и коммуникации, что важно для социальной адаптации.

- эмоциональное развитие. Музыка и пение помогают детям выражать свои эмоции, что способствует их эмоциональному развитию. Хоровое пение может быть источником радости, вдохновения и даже утешения.

- культурное обогащение. Через хоровое пение дети знакомятся с различными музыкальными стилями, жанрами и культурными традициями. Это расширяет их кругозор и способствует формированию культурной идентичности.

- дисциплина и ответственность. Регулярные репетиции и выступления требуют от детей дисциплины, ответственности и организованности. Эти качества важны не только в музыке, но и в жизни в целом.

- физическое развитие: Пение требует правильной осанки, дыхательных техник и контроля над голосом, что также положительно сказывается на физическом состоянии детей.

Все вышеперечисленное позволяет сделать следующие выводы:

- необходимо воспитать детей через классическую мировую музыку и казахскую национальную музыку в условиях обучения в многонациональной среде;

- необходимо создать методические разработки, рекомендации к осуществлению музыкально-эстетического воспитания;

- разработать способы приобщения школьников к народным музыкальным традициям на начальном этапе образования.

Таким образом, хоровое пение является многогранным и эффективным способом музыкально-эстетического воспитания, который способствует всестороннему развитию детей, формируя у них не только музыкальные, но и социальные, эмоциональные и культурные навыки.

ЛИТЕРАТУРА

1. Айтжанова Ж. Н. Хоровое пение как развитие музыкального и эстетического воспитания младших школьников // Журнал «Евразия. Диалог культур», 2023.

2. Ахметова Г. Г. Эстетика. Учебное пособие. TORAIGHIROV UNIVERSITY, Павлодар, 2014.

3. Байдалинова И. С. Формирование культуры поведения младших школьников в условиях культурно-досуговой деятельности вокально-хоровой студии // Журнал «Наука и школа», 2016.

4. Букирова Т. А. Музыкально-эстетическое воспитание школьников через приобщение к культурному наследию казахского народа. // Инновационные подходы к развитию казахстанского образования в современных социокультурных условиях: Респ. научно-практ. конференция. материалы (27 января 2017 г.). – Петропавловск, 2017. – Т.1.- С. 27-30.

5. Кожрахметова К.Т. Эстетическое воспитание и его значение. – Алматы, 2020.

6. Сметова А. А., Мукашева А. Б. История развития музыкального образования и воспитания в Казахстане. / Министерство образования и науки Республики Казахстан; Казахский национальный университет искусств – Астана, 2011. - 137 с.

7. Узакбаева С. Музыкально-эстетическое воспитание учащихся в школах суверенного Казахстана. // Искусство и школа: музыкально-эстетическое воспитание школьников. – Алматы, 2014. – С. 247-265.

8. Абдуллин Э. Б., Николаева Е. В. Методика музыкального образования: Учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под общей редакцией М.И. Ройтерштейна. – М.: Музыка, 2006. – 336 с.

9. Шацкая В. Н. Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества / В. Н. Шацкая ; вступ. ст. Н. А. Ветлугиной. – Москва: Педагогика, 1975. – 200 с.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ КОММУНИКАТИВНОГО МЕТОДА ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

ШТЫРЦБЕХЕР В. М.
Учитель английского языка, Школа-лицей имени
Аманжолы Шамкенова, г. Павлодар

В современном мире важное значение имеют знание иностранных языков и умение их свободного использования в повседневной жизни. Большинство людей не знают, как научиться выражать свои мысли на иностранном языке. В этом им может помочь коммуникативный метод обучения иностранному языку. Следовательно, популярностью пользуются такие понятия как «коммуникативность» и «коммуникативный подход» в обучении.

В зарубежной методической литературе этот метод обозначается как Communicative language teaching (CLT) или Communicative approach. В широком смысле эти термины обозначают такой подход

в обучении иностранному языку, при котором общение, процесс взаимодействия с речевым партнером является одновременно и средством, и целью обучения [1]. Данный способ возник в 70-х и 80-х годах XX века в результате множества независимых исследований и разработок, проводимых и в Европе, и в Соединенных Штатах [1]. В отечественном образовании значительный вклад в развитие коммуникативной методики внесли такие учёные, как Е. И. Пассов, И. Л. Бим, А. А. Леонтьев, М. Н. Вятютнев, П. Б. Гурвич и другие. Этот подход стал альтернативой грамматико-переводному методу изучения иностранных языков, в рамках которого акцент был сделан на анализе текста, в то время как важность анализа «языка в действии» оставалась на втором плане. Формирование навыков правильного использования языка происходило через выполнение грамматических упражнений, заучивание диалогов и фраз, а также постоянный контроль со стороны преподавателя с корректировкой ошибок в устной или письменной форме. Однако вопросу развития беглости речи уделялось недостаточно внимания. В отличие от этого, коммуникативный подход ориентирует процесс построения активного общения на изучаемом языке [2].

Данный метод один из самых популярных и актуальных подходов в обучении иностранным языкам. Указанный способ был предложен Е.И. Пассовым, который разработал и обосновал концепцию этого метода в ряде своих научных работ.

Данный подход способствует вовлечению студентов, упрощает использование языка в реальных ситуациях и повышает их способность к эффективному общению в соответствии с современными методиками языкового обучения. Более того, реализация подхода CLT содействует развитию самостоятельности учащихся, улучшает навыки критического мышления и формирует способности к решению проблем [3].

В отличие от традиционных методов обучения, коммуникативный подход стимулирует учащихся высказывать свои идеи и обсуждать их без каких-либо ограничений. Многочисленные исследования и проекты последних десятилетий подтверждают, что подход CLT широко применяется в различных теориях и практиках как основной комплексный метод обучения [4].

Обучение на основе коммуникативности предполагает усвоение не языка и его системы, а системы речевых средств, вернее, той модели данной системы, которая сможет замещать реальную. Построение такой модели предполагает признание

объективно существующего влияния каждого данного родного языка на процесс усвоения каждого конкретного иностранного языка (влияния как положительного, так и отрицательного), признание необходимости профилактики на этой основе ошибок учащихся, что позволит обеспечить управление процессом усвоения [5]. В своей книге Е.И.Пассов описывает 5 принципов коммуникативного метода, которые полностью показывают закономерности коммуникативного подхода в улучшении разговорной деятельности: а) принцип речемыслительной активности, б) принцип индивидуализации при ведущей роли его личностного аспекта, в) принцип функциональности, г) принцип ситуативности, д) принцип новизны [5].

Эксперимент проводился среди учеников 7 класса (30 человек) в 2025 году в течении одного месяца. Ученики были разделены на две группы:

Экспериментальная группа (15 человек) обучалась с использованием коммуникативного метода (ролевые игры, дискуссии, ситуативные задания и игры).

Контрольная группа (15 человек) обучалась традиционным методом (чтение текстов, выполнение упражнений по учебнику школьной программы).

Данный эксперимент проводился в два этапа: первичный тест на определение уровня коммуникативных навыков, введение разных видов коммуникативных упражнений в экспериментальной группе, заключительный тест на развитие коммуникативных компетенций, анализ результатов и сравнение групп.

По результатам итогового тестирования был сделан вывод об эффективности применяемых упражнений. В экспериментальной группе уровень коммуникативных компетенций повысился на 30 % по сравнению с начальным уровнем, тогда как в контрольной группе – лишь на 15 %.

В диаграмме ниже представлены эффективные упражнения, используемые в экспериментальной группе, и их влияние на развитие навыков общения.

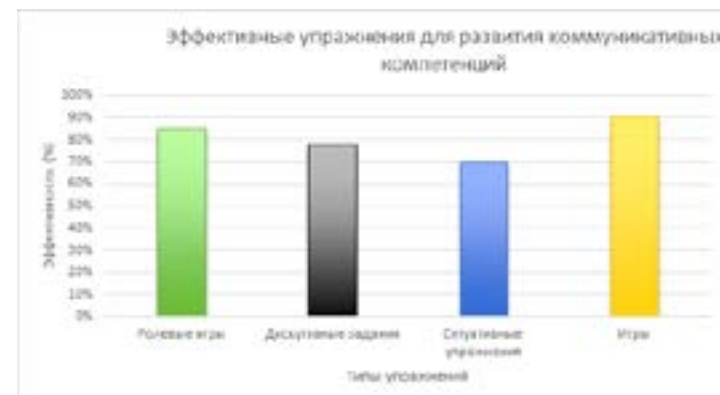

Рисунок 1 – Эффективные упражнения для развития коммуникативных компетенций

По результатам эксперимента, можно отметить, что самым эффективным методом развития коммуникативных навыков являются игры (90 %). Значительное влияние имеют ролевые игры (85 %) и дискуссионные упражнения (78 %). Наименьшее влияние показывают ситуативные упражнения (70 %).

В данной статье мы привели некоторые примеры эффективных упражнений для улучшения коммуникативных навыков и преодоления разговорных барьеров у учащихся.

Ролевые игры:

Ученикам предлагаются различные ситуации, в которых они могут действовать на свое усмотрение, поскольку нет единственно верных решений. Основная цель — разработать нужную информацию и выразить свою точку зрения. Это развивает способности к диалогу, повышает произношение и уверенность в разговоре.

Дискуссионные упражнения:

Инструмент для тренировки беглости речи. На обсуждение выносятся спорная тема, например, кто в доме главный – папа или мама, с какого возраста можно работать подростку, как предотвратить буллинг в классе. Чем старше ученики, тем интереснее могут быть дебаты.

Игровые упражнения:

«Правда и ложь»: Каждый ученик поочередно говорит два утверждения о себе: один из них является правдой, а другое —

ложью. Остальные учащиеся пытаются угадать, какое из них неверное. Игра способствует развитию навыков выражения мыслей, активного слушания и формирования вопросов.

«Найди кого-то, кто...»: Учащиеся получают список утверждений, например, «Найди кого-то, кто любит бананы» или «Найди кого-то, кто играет в футбол». Им нужно задавать друг другу вопросы, чтобы найти нужного человека. Это упражнение направлено на практическое применение вопросов и реакций. «Мяч с вопросами»: Преподаватель задает вопросы на мячике, а ученики, подбрасывая мяч, задают вопросы человеку, которого они выбрали. Например, «Какое твоё любимое животное?», «Ты любишь читать книги?». Это развивает способность быстро реагировать и думать на английском языке.

Задание на развитие ситуаций:

Учащийся должен развить ситуацию, договорить. Данные задания помогают развить критическое мышление. Например,

At the job interview (На собеседовании)

Ситуация: Вы проходите собеседование на новую работу. Интервьюер спрашивает вас о ваших сильных и слабых сторонах, а также о том, почему вы решили подать заявление в эту компанию. Начало может быть таким: “Well, I consider myself to be highly organized and a good team player. As for my weaknesses, I sometimes take on too much responsibility.”

Приведенные примеры демонстрируют использование коммуникативного метода в обучении английскому языку. Эти практики и игры могут помочь заинтересовать учащихся в изучении английского языка и преодолении барьеров при разговорной практике. Такой подход способствует развитию критического мышления и навыков решения проблем. В ходе общения ученики не только учатся выражать свои мысли, но и учитывать мнение собеседника, аргументировать свои взгляды и работать с информацией. Это развивает их умение адаптировать речь под различные ситуации, что является ключевым для успешной коммуникации.

Важно отметить, что при использовании коммуникативных инструментов, учащиеся больше взаимодействуют друг с другом, что помогает развивать командную работу, улучшает навыки восприятия чужих точек зрения и слушания. Это создаёт более живую и продуктивную атмосферу в классе, где ученики учат

друг друга, что делает процесс обучения более интересным и многогранным.

Кроме того, данный подход направлен на развитие всех четырех языковых навыков. Большое внимание уделяется их взаимосвязи и применению в жизненных ситуациях, что помогает развивать комплексные навыки диалога. Например, выполнения проектов, учащиеся могут использовать аудио- и видеоматериалы, писать задания и обсуждать их, сочетая различные виды деятельности.

Стоит отметить, что коммуникативные средства являются гибкими и адаптивными, что позволяет учитывать индивидуальные особенности учеников. В отличие от традиционных методов, которые часто ориентированы на заучивание правил, приведенный подход акцентирует внимание на практическом использовании языка. Учащиеся осваивают информацию через взаимодействие, что способствует быстрому закреплению лексики и грамматики в контексте реальных ситуаций.

ЛИТЕРАТУРА

1 Захарова, Е. А. Коммуникативное обучение иностранному языку и его практическая значимость / Е. А. Захарова. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2016. – № 5 (109). – С. 676-679. – URL: <https://moluch.ru/archive/109/26246>.

2 Павлова М. А., Сахарова Е. Е. Принципы коммуникативного подхода в обучении иностранным языкам // 2019. – № 5 (20).

3 Qasserras, L. (2023). Systematic Review of Communicative Language Teaching (CLT) in Language Education: A Balanced Perspective. *European Journal of Education and Pedagogy*, 4(6), 17–23. URL: <https://doi.org/10.24018/ejedu.2023.4.6.763>.

4 Luis Miguel Dos Santos (2020). The Discussion of Communicative Language Teaching Approach in Language Classrooms. *Journal of Education and e-Learning Research*, 7(2): 104–109.

5 Пассов, Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – 2-е изд. изд. – Москва: Просвещение, 1991. – 223.

Мазмұны

Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар

Секция 11

Қазіргі білім беру процесі

Современный образовательный процесс

Абетанов Д. Н.

Второй иностранный язык как образовательная дисциплина многопрофильного вуза 3

Абишева А. Н.

Орыс тілі сабағында оқушылардың сөйлеу тілін дамыту.....11

Адылханова Г. К.

Инклюзивті білім беру жағдайында оқушыларды әлеуметтік бейімдеудің маңызы 16

Айтимова Ж. Қ., Кошумбекова А. А.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында психикалық дамуы тежелген балаларда жарты шар аралық өзара іс-қимылды дамыту 20

Акбердинова А. К.

Развитие креативного мышления в процессе обучения английскому языку как фактор формирования ценностей адал азамат 25

Акишева А. К.

Бастауыш сынып оқушыларының өзіндік жұмысын ұйымдастырудың тиімді жолдары 32

Алейник К. П., Чекурда Г. П.

Формирование структурного мышления младших школьников в современном образовательном процессе.....37

Алимбеков Б. Ш.

Педагогтің кәсіби дамуы: Цифрлық дәуірдегі жаңа мүмкіндіктер 43

Амиргалиева А. С.

Білім берудегі жасанды интеллект: 2025 жылғы президент жолдауындағы жаңа міндеттер мен мүмкіндіктер 48

Амренова М. Д.

Развитие познавательного-сенсорной сенсорной сферы детей С ООП 52

Анапиянова М. М.

Развитие дуального обучения и социального партнерства как стратегическое направление модернизации образовательного процесса в аграрных колледжах 56

Арынжанова А. А.

Приемы сенсорной интеграции в развитии творческих способностей у детей дошкольного возраста.....63

Аубакирова М. А.

Шешендік сөздер – Ұлттық мұрамыз 67

Ахметова Г. Б.

Жаһандану дәуірінде функционалды сауаттылықты қалыптастыру жолдары 72

Ахметова М. Х.

Роль искусственного интеллекта в стимулировании учебной мотивации в высшем образовании 77

Базарбаева А. И., Керимбаева Б. Т.

Болашақ мұғалімдердің киберқауіпсіздік құзыреттілігін қалыптастырудың психологиялық аспектілері 82

Баклушина Е. Г.

Искусственный интеллект как инструмент оптимизации методической подготовки учителя иностранного языка в общеобразовательной школе 89

Айсаұлы Ж., Закарьянов Д. Ж., Бакатаев Р. А.

Когнитивтік эдудакнинг білім мен одан тысқары үшін миды жетілдіру.....93

Бенке О. А., Төлүхан Х. С.

Использование цифровой дидактики и кейс-методов в обучении студентов специальности стоматология 97

Бердалиева Н. Ж., Нүрділлаева Р. Н.

Химиялық білім беруде цифрлық технология мен кейс стадиді кіріктіріп оқыту 102

Борцова С. Н.

Формирование коммуникативных навыков у детей дошкольного возраста с задержкой психического развития с помощью метода сказкотерапии 109

Воронов И. В.

Современный образовательный процесс в колледже на уроках производственного обучения по специальности «организация питания» 114

Джарасова Б. С.

Сабакта топтық жұмыстарды ұйымдастырудың тиімділігі.....118

Джарасова К. М.

Функционалды сауаттылықты қалыптастырудағы әдістер.....123

Елюбаева Ж. Р., Кривенко Г. А.

Интерактивные задания как средство формирования функциональной грамотности младших школьников.....127

Kulakhmetova M. S., Yessumkhanova A. K.

Evaluating the effectiveness of mobile applications in enhancing listening skills in english language education 135

Смагулова Ж. Б., Жалбыр Ж. Қ., Жаркынбеккызы М.

Оқытудағы заманауи бағыттар 140

Жалмагамбетова А. М., Вишенкова Е. А.	
Развитие исследовательских компетенций студентов путем использования проблемно – ориентированных методов обучения в ходе реализации программы NIS.....	144
Zhapasheva Z. N.	
On the issue of introducing digitalization in school education institutions	148
Темербаева Ж. А., Жарқұмбаева М. М.	
Рефлексияның студенттердің инженерлік сызба пәнін оқып үйрену барысында өздігінен жұмыс істеу қабілетінің қалыптасуына әсері	155
Жумагалина А. Ж., Оспанова Ж. К., Каиркенова Ж. И.	
Қазіргі білім беру процесі	162
Заирбаева Б. К.	
Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың танымдық-сенсорлық спласын дамыту	166
Зотова К. А.	
Практика Lesson study: как использование дискуссионных методов на уроках истории способствует формированию чувства патриотизма, правового и гражданского самосознания школьников (межрегиональное исследование)	171
Искакова Ж. Т., Кривенко Г. А.	
Развитие критического мышления учащихся основной школы через анализ художественного текста	176
Искакова К. К., Худиева С. Р.	
Влияние цифровизации на современный образовательный процесс.....	184
Пашенко Н. А., Ізбасты М. Ж.	
5-сынып оқушыларын олимпиадалық математикаға оқытуда инновациялық тәсілдер: vt технологияларын қолдану	189
Ізімбаева Н. А.	
Бастауыш мектептің оқу үдерісінде интеграциялап оқытуды жүзеге асыру.....	195
Қабдылова А. М., Адылханова А. М.	
Оқушылардың мотивациясын арттыруда оқыту үшін бағалаудың маңыздылығы	199
Каптанай Л., Жағаслаға Ж., Ахметова К. С.	
Бастауыш сыныпта көркем еңбекті оқытудың заманауи ерекшеліктері	206
Қарабаева Б. Б.	
Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен түзету және дамыту жұмыстарында сенсорлық интеграция әдісін қолдану	210
Касенова А. К.	
Ойын технологиялары арқылы үлгерімі төмен оқушылардың қызығушылығын арттыру	216

Нургалиева М. Е., Касенова Г. Т.	
Интеграция национальных ценностей в систему Международного бакалавриата: педагогико-психологические основания и практика применения в средней школе	221
Касымғалиева А. К.	
Білім алушылардың креативтілігін дамыту жолдары: Белсенді әдістер.....	228
Касымов Т. Ж., Касымова А. М., Нурбаева А. Т.	
География сабағында жасанды интеллект құралдарын қолдану арқылы оқушылардың сыни ойлау және зерттеушілік дағдыларын дамыту	235
Католина А. А., Кривенко Г. А.	
Смысловое чтение художественного текста как инструмент формирования функциональной грамотности учащихся	240
Билялова А. Б., Миникеева С. Е., Кәкен Б. Е.	
Оқушылардың зерттеушілік дағдыларын мәселелік әдісін қолдану арқылы дамыта аламыз ба?.....	245
Муграж М., Карибжанова А., Кәкен Б. Е.	
Проблемалық оқыту арқылы оқушылардың практикалық есеп шығару дағдыларын дамыту	259
Кошумханова А. Т., Кирибаева А. С.	
Біртұтас тәрбие жобасы аясында ұлттық құндылықтарды Steam және воскобович әдістерімен оқу тәжірибесінде жаңғырту	255
Кошумханова А. Т., Кислицина Е. Д.	
Использование игровых технологий с элементами случайности (образовательное бинго и игры с кубиками) в дошкольном образовании с применением искусственного интеллекта в ходе педагогической практики	261
Козыбаева А. С.	
Дүниетану сабақтарында оқушылардың танымдық қабілетін арттыру әдістері	265
Қудайбергенова К. А., Джаубаева А. З., Касимова Р. А.	
Қазіргі білім беру процесі	272
Заурбекова А. М., Қанатбек А. А.	
Қазақстандағы білім беру мен тәрбие үрдісінің жаңғыруы	276
Майер К. Д., Сапарбекова Н. А., Касымова А. Б.	
Индивидуализация обучения в начальной школе	283
Мусобекова Г. П., Әділ Д. Н., Мукатова Д. Р.	
Современные подходы к преподаванию музыкально-хореографических дисциплин для студентов творческих специальностей	287
Мукушева Г. Б.	
Влияние формативного оценивания на мотивацию младших школьников	293

Нагорная Л. П., Панихин А. Л.	
Внедрение интегрированных уроков для творческих специальностей в систему типа и вуза	299
Ниязова Г. Ж., Базарбаева А. І.	
Киберкоммуникативтік тәуелділіктің алдын алудың әдістемелік аспектілері	306
Нуржанова Г. К.	
Қазіргі білім беру процесі	312
Нуртазина Р. К.	
Қазіргі білім беру процесі	317
Оспанова Н. Е., Амирханова Г. М., Алыбаева Г. М.	
Балалардың сөйлеу тілін дамытуға арналған инновациялық технологиялар	322
Вазаева. В. В., Погребняк Ю. В.	
Педагог будущего: Функциональная грамотность и цифровая трансформация	327
Прозорова Т. А., Мецлер И. Ю.	
Развитие восприятия у детей с задержкой психического развития, через сенсорные игры	333
Казанцева А. И., Пудич В. Е.	
использование видеоуроков для визуализации сложных понятий в начальной школе	341
Рахмиева Г.	
Физика пәні арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін және әмбебап оқу әрекеттерін дамыту	347
Rozhnova T. A.	
The philosophy of ai and cosmopolitanism in education: Towards a supportive learning environment practical guide for professors and teachers	351
Адилова Е. А., Рсаева А. Д.	
Жеке тұлғаға бағытталған оқыту және саралап оқытудың тиімділігі	358
Алимбеков Б. Ш., Каратаева А. М., Сагиев Н. С.	
Қазіргі заманғы білім беру процесі: Тарих пәні мен жасанды интеллекттің сыни ойлауды дамытудағы рөлі	363
Садыкова А. О., Оспанова Н. Н.	
Білім беруді цифрландыру жағдайында студенттердің акт-құзыреттерін қалыптастыру үшін жасанды интеллектті қолдану	369
Сайботалова Т. А., Касенова З. З., Усенова К. Т.	
Визуальные модели как инструмент развития речи у дошкольников с ЗПР	376
Самотаева А. А., Тулбаева Д. А., Касымов А. Б.	
Формирование толерантности и дружеский отношений в инклюзивном классе	382
Сартаева Б. Б., Аримбекова Ж. Ф., Сеитниязова Б. А.	
Қазіргі білім беру процесі	388

Севергина Н. В., Долженко А. А., Чекурда Г. П.	
Решение задач на движение при помощи анимации	394
Серачитдинова Г. Т.	
Инклюзивное образование новый взгляд на систему образования	398
Серачитдинова Г. Т., Аспанова Г. Р.	
Профилактика цифровой пассивности у младших школьников в учебном процессе начальных классов	405
Серік С. А.	
Логарифмдік функцияларды оқытуда заманауи қосымшаларды қолдану: Тиімділігі мен мүмкіндіктері	417
Смагулова А. Р.	
Развитие творчества школьников через наскальное искусство Казахстана	422
Соколова В., Малета И., Бабатаева А. М., Аубакирова Б. М.	
Қазақтың салт дәстүрлеріне қатысты терминология	425
Сыздыкова Ж. К., Оймаутова Р. Ж., Муканова А. З.	
Қазіргі білім беру процесі	431
Темиргалиева С. Е., Жуматаева Е., Айгужинова Г. З.	
Теоретико-методологические основы цифровой дидактики	436
Темиргалиева А. К.	
Болашақ педагогтарды полиэтникалық өңірдегі жұмысқа коммуникативтік-этнопедагогикалық даярлау	441
Темирханова М. С., Джуматаева А. И., Жандарбек А., Бекмухамбетова А. К.	
Формирование критического мышления учащихся в образовательном процессе	448
Ибраева С. Н., Тлужанов А. Б.	
Математиканы оқытуда жасанды интеллект технологияларын пайдалану: мүмкіндіктері мен перспективалары	453
Токтарбаева Б. С.	
Информатика сабақтарында оқушылардың функционалды сауаттылығын белсендіру	459
Турсынбек А. Е., Нүрділлаева Р. Н.	
Цифрлық ортада химия есептерін шығару дағдыларын дамыту	465
Уралова А. А., Ищенко А. В., Касенова С. К.	
Использование икт в современном образовательном процессе	471
Хабибуллина М. В., Романенко О. Н.	
Применение развивающей игровой системы соты кайе для коррекции и развития познавательной сферы детей с ЗПР	476
Хавидолла Б., Касимов Г. Б.	
Математикалық диалог әдісі арқылы оқушылардың математикалық модельдеу дағдыларын қалай дамытуға болады?	481

Хуандаг А., Тышхан К.

Қазақстандағы инклюзивті діни білім беруді дамытудың
көпұлтты қоғам жағдайындағы әлеуеті мен мәселелері 486

Хуандаг А.

Павлодар және оның маңайын көгалдандыруда терек, қайың және талды
пайдалану: декоративтік қасиеттері мен экологиялық маңызы 492

Шапагатов С. С.

Музыкально-эстетическое воспитание детей через
процесс хорового пения 498

Штырцбехер В. М.

Эффективность коммуникативного метода при
обучении иностранному языку 504

**АКАДЕМИК ҚАНЫШ СӘТБАЕВТЫҢ
125 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН
«XXIV СӘТБАЕВ ОҚУЛАРЫ» АТТЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

Техникалық редактор: З. Ж. Шокубаева

Корректор: Д. А. Кожас

Компьютерде беттеген: Е. Е. Калихан

Басуға 15.10.2025 ж.

Әріп түрі Times.

Пішім 29,7 × 42 1/4. Офсеттік қағаз.

Шартты баспа табағы 31,4. Таралымы 500 дана.

Тапсырыс № 4499

«Toraighyrov University» баспасы

«Торайғыров университеті» КЕАҚ

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64.